Kahe ookeani saladus

Selle raamatu autor, Grigori Borissovitš Adamov, kirjutas oma esimese teaduslik-fantastilise romaani 1937. aastal. Romaani pealkirjaks oli «Maapõue vallutajad».

Neli inimest suunduvad erilises aparaadis ekspeditsioonile sügavasse maapõue. Nad tahavad rakendada rahva teenistusse ttue ammendamatu energiaallika - Maa: süvasoojuse. Palju raskusi ja ähvardavaid ohte ootab julgeid uurijaid sellel enneolematui teekonnal.

«Aparaadi töö ning mitmesugused takistused ja ohud, mida maapõue alistajad õnnelikult ületavad, on kirjeldatud väga elavalt ja kaasakiskuvalt ning on noortele huvitavaks ja õpetlikuks luge-mismaterjaliks,» kirjutas akadeemik V. A. Obrutšev.

Kaks aastat hiljem avaldas G. B. Adamov oma uue romaani «Kahe ookeani saladus».

Romaan ilmus 1939. aastal, millal maailma kohale oli juba kerkimas sõjaoht. Hitlerlik Saksamaa ja imperialistlik Jaapan valmistusid kallaletungiks meie maale. Selles pingelises olukorras sai peamise tähtsusega ülesandeks meie kodumaa kaitsmine.

Romaani teemaks on allveelaeva «Pioneer» - nõukogude teaduse ja tehnika ime - teekond läbi kahe ookeani. Nõukogude valitsus saatis selle allveelaeva Leningradist Vladivostokki, ret tugevdada meie maa idapiiride kaitset Jaapani imperialistide vastu, kes tol aj al olid peamiseks agressiivseks jõuks Vaiksel ookeanil.

Kaua ja ebatavalise hoolega töötas kirjanik oma uue teose kallal. Tuhanded tehnika-, füüsika-, keemia- ja merebioloogia-alased väljakirjutused paksudes nahkkaantega kaustikutes, terved virnad kaustu nõukogude ja välismaa teadlaste töid ja uusimaid avastusi käsitlevate, väljalõigetega ajalehtedest ja ajakirjadest ning sajad raamatud - terve raamatukogu alates mahukatest teaduslikest töödest ning lõpetades «Punalaevastiklase-allveelase meelespeaga» ja

«Tuukriteenistuse eeskirjadega» - kogunesid seire aja jooksul kirjaniku kabinetti.

Kirjaniku horisont on avardunud. Lugeja silmade ees ei ole enam kitsas allmaašaht, vaid kogu piiritu ookean; mitte neli inimest, vaid terve nõukogude inimeste kollektiiv; nende vastu astuvad välja mitte ainult pimedad loodusjõud, vaid ka õelad ja salakavalad vaenlased.

1940. aastal alustas kirjanik tööd oma kolmanda romaani «Valitseja väljakihutamine» - kallal, sooritades selleks teekonna Arktisesse. Pikad retked koerte ja põhjapõtradega mööda lumist tundrat ning sõidud kiiretel kalapüügilaevadel arktiliste merede tinastes vetes jätsid suure hulga eredaid, unustamatuid muljeid.

Romaan ilmus 1946. aastal, pärast kirjaniku surma, ning on pühendatud nõukogude rahva suurele töökangelasteole – töödele Arktise kliima soojemaks muutmise alal. Siin on kirjaniku vaateväljas juba kogu nõukogude rahvas, kümned kangelased ning inimesed igasuguses vanuses, igasuguste iseloomudega, seisukohtadega ning elukutsetega.

Romaanis käsitletakse kaht peamist teemat, nimelt tõö ja valvsuse teemat. Tegevus toimub üheaegseIt Moskvas, piirivalvepunktis, Arktlse jääs ja meresügavustes nmg paljudes teistes kohtades. Autor näitab rahva ennastsalgavat tööd ja jutustab üksikasjaliselt meie vaprate tšekistide keerukast ja ohtlikust tegevusest ning väliste ja sisemiste vaenlaste alatutest katsetest takistada meie rahva grandioossete plaanide elluviimist. Samal ajal saab lugeja teada suure hulga huvitavaid ja tähtsaid fakte Arktise loodusest ning nõukogude teaduse ja tehnika uutest saavutustest.

Kogu Grigori Borissovitš Adamovi loomingut iseloomustab sügav patriotism ning palav armastus oma maa ja rahva vastu. Sellisena kerkib ta esile oma raamatute lehekülgedelt ning sellisena tunnevad teda miljonid noored nõukogude lugejad.

ESIMENE OSA

Ebatavaline laev

I PEATÜKK KATKESTATUD KÕNELUS

Koiduni oli jäänud ainult vähe aega. Neljateistkümnendal korrusel asuva toa tihedate aknaeesriiete vahelisest pilust tungis niiskesse pimedusse nõrk, vaevumärgatav valguseviirg.

Väike laualamp madala musta abažuuri all heitis ereda valgusekoonuse väikesele osale maakaardist, mis oli laotatud lauale. ümberringi mattus kõik tihedasse hämarusse.

Kaardi kohale kummardusid kaks inimest. Nende nägusid ei olnud võimalik eristada ning poolpimeduses vilkusid ainult silmad - ühed kitsad, viltu asetsevad, tuhmid, ükskõiksed, teised suured, tulised, sügavale tumedatesse koobastesse vajunud. Ahmaselt olid näha kehade kontuurid.

Väikesekasvuline, jässakas ja tugev, sõjaväelase hoiakuga mees, kes istus laua ääres, tõstis pea ja küsis, eemaldamata seejuures sõrme punktilt Atlandi ookeani keskosas:

«Sargasso jaama täpsed koordinaadid pole teada?»

«Ei, kapten.»

«Ma olen teid korduvalt palunud, Krok, et te ei nimetaks mind nii.» .

Krok ajas end sirgu. Ta oli väga pikakasvuline, tugevakondiline ja pikkade kätega.

«Andke andeks, Matvei Petrovitš,» ütles ta tumeda häälega. «Kogu aeg unustan selle.»

«Teie nõrk mälu võib meile kunagi väga kalliks maksma minna. Kui teie olete minule Krok ja ainult Krok, siis ka mina olen teile - pidage seda alatiseks meeles ainult jakuudi insener Matvei Petrovitš Ivašev.»

Matvei Petrovitš rääkis väga õiget vene keelt tugevate, selgete sõnalõppudega - selle toonitatud õigsusega, mis kõige kergemini reedab välismaalast.

«Kuulen, Matvei Petrovitš. Enam seda ei juhtu.» Kergelt kummardades Krok jätkas: «Kordan, et koordinaadid on mulle seni teadmata. Saan need teada alles kohapeal. Arvan, et jaam tuleb kuhugi siia, sellesse rajooni.»

Ta sirutas pikkade tugevate sõrmedega laia käe kaardil olevasse heledasse valguseringi ja tõmbas terava pliiatsiga joone ümber väikese piirkonna Bahama saartest ida pool.

«Noh, sellest on muidugi vähe. Niipea kui saate teada täpsed koordinaadid, andke need edasi «Lady Macbethile». Tema teatab teile, millal tuleb rõngad üles lasta.

Väljakutsesignaaliks on teil INA2, «Lady Macbethil» . ETSIT.»

«Kuulen, Matvei Petrovitš. .Kas «Lady Macbethile» on teada, et hüdroplaan peab mind kaasa võtma?»

«Muidugi. .. (Krokile paistis, et ta näeb Matvei Petrovitši näol armastusväärse naeratuse varju.) Me ei saa lubada, et Anna Nikolajevna nutaks peigmehe pärast oma veetlevad silmakesed peast.»

Krok kummardas tagasihoidlikult, vaikis veidi aega ja ütles siis ebakindlalt:

«Matvei Petrovitš, ma tahaksin veel kord.korrata meie tingimusi: ma olen kohustatud teile teatama esimese pikaajalise jaama koordinaadid ja muud mitte midagi.

Teie omalt poolt pidite taotlema Anna Nikolajevna viivitamatut vabastamist. Loodan, et nüüd, kus ma nende tingimustega nõustusin, on ta vaba?»

«Ma olen selles veendunud... Niipea kui me teiega kokkuleppele jõudsime, saatsin kohe raadiogrammi. Mis aga puutub meie tingimustesse, siis me ootame teilt ainult seda, et te teataksite meile pikemaajaliste peatuste koordinaadid kogu teekonna vältel.»

Krok võpatas ja ütles kiirustades, erutatud häälega: «Kuidas? Kogu teekonna vältel? Juttu oli ju

ainult esimesest jaamast. Ja juba pärast minu esimest teadet pidi «Lady Macbethi» hüdroplaan mind ära viima. Ma ei saa aru, Matvei Petrovitš... Te esitate nüüd uusi tingimusi. Nendest me pole rääkinud.»

«Noh, Krok, mis tähtsust sellel siis on? Peastaap tegi selle väikese muudatuse, võttes arvesse.mitmesuguseid juhuslikke asjaolusid, mis võiksid meid takistada kasutamast teie esimest teadet. Kas selle üle maksab vaielda? Ainsaks ebameeldivaks tagajärjeks teie suhtes võib olla ainult see, et teie üleminek meie laevale lükkub mõne päeva 'võrra edasi.»

«Ei, ei, Matvei Petrovitš!» vaidles Krok erutatult. vastu. «Tuleb välja, et ma pean teid süstemaatiliselt informeerima. See pole seesama. . . See on liiga...»

«Mis vahet seal on, kallis Krok?» naeratas Matvei Petrovitš põlglikult. «Üks kord või kaks-kolm korda. Põhiliselt ori see ju üks ja seesama. Muuseas, kui see teile ei sobi, siis on mul veel aega teatada peastaabile teie keeldumisest. Anna Nikolajevnale arvatavasti valmistab kibedat pettumust tema tagasipöördumine endisse ebamugavasse olukorda...»

Käega närviliselt oma raseeritud lõuga hõõtudes käis Krok mõned korrad suurte sammudega. mööda tuba edasi-tagasi. Lõpuks jäi ta laua juurde seisma ja ütles kähiseva häälega:

«Matvei Petrovitš, ma ei vaidle vastu, kuid ma tahan olla veendunud. Te peate mulle andma aadliku ausõna . .. samurai ausõna, et praegusest hetkest alates jäetakse Anna Nikolajevna täielikult mängust välja ja et mind viiakse igal juhul laevalt ära enne tema saabumist sihtpunkti.»

7

«Krok! Te võite olla kindel, et teie soovid täpselt täidetakse. Annan teile sõna. Muide, Krok, millal te peate oma reisi lõpetama? Te ju mõistate, kui vajalik meil on seda teada seoses teie teise nõudmisega?»

Krok langetas pea ja vaikis. Valguseviirg langes tema kõrgele laubale; sellel pärlendasid väikesed higipiisad. Krok võttis rätiku ja pühkis higi, hingates seejuures raskelt ning jätkates vaikimist.

«Noh?» käis Matvei Petrovitš peale, jõudmata vastust ära oodata. «Mida te häbenete? Kuidas me saame ette valmistada teie üleminekut meie laevale, kui me ei tea, kui palju aega on meie käsutuses?»

«Ma ei tea,» vastas Krok pead tõstmata kõlatu häälega ja laskus teisel pool lauda toolile.

«See ei ole võimalik!» ütles Matvei Petrovitš teravalt, lüües peopesaga kaardile. «Te nõuate, et ma võtaksin enesele kohustusi, kuid ei anna mulle võimalust nende täitmiseks. See pole loogiline. Ja lõpuks, mis vahet on informatsioonil koordinaatide kohta ja informatsioonil

saabumise tähtaja kohta? Miks te ühte võite anda, teise andmisest aga keeldute? Avara slaavi hinge tüüpiline vasturääkivus.»

Matvei Petrovitš nõjatus pahaselt tooli seljatoele, viskas jala üle teise ja trummeldas sõrmedega vastu lauda.

«Jätke oma edvistamine ja vigurdamine, Krok!» jätkas ta otsustavalt pärast minutilist vaikimist. «Ma pean teadma tähtaega. Kui te ei ütle, siis meie kokkulepe annulleerub. Ja mitte ainult kokkulepe. Me ei ole siis edaspidi enam huvitatud teie heaolust. Ärge unustage, et kõik teie paberid andis vana Abrossimov meie käsutusse. Ja teie kiri mulle on samuti kindlas kohas.:. Noh!» lõpetas Matvei Petrovitš tusaselt ja kannatamatult.

«Tähtaeg! Tähtaeg! Kas maksab sõpradel niisuguse tühise asja pärast tülitseda!»

Krok tõusis tormakalt, kõndis kiiresti kaks korda mööda tuba edasi-tagasi, peatus järsult laua ääres ja ütles takerdudes:

«Hästi. . . Aga ma ei ole kindel. . . Kuulsin, et tähtaeg on määratud kahekümne kolmandale augustile...»

Matvei Petrovitš kerkis toolilt nagu elektrilöögi mõjul ja laskus siis kohe jälle aeglaselt tagasi. Tema pruunikas-

kollane nägu kivistus ja silmad peitusid langetatud viltuste laugude alla.
«Või nii!» pomises ta, ilmselt vaevaga erutust maha surudes. «Kahekümne kolmas august? See. . . see on väga huvitav. . .»
Pärast lühikest vaikust jätkas ta juba rahulikumalt:
«Nüüd on kõik selge, armas Krok. Enne kahekümne kolmandat augustit jõuame teid muidugi laevalt ära viia. «Lady Macbeth» või mõni teine meie laev teatab teile sellest õigeaegselt...» Ja Kroki juuresolu nagu unustades ning silmi kaugusse suunates kotdas ta aeglaselt ja mõtlikult: «Kahekümne kolmas august... Mis see on? Kokkusattumus?.. Või on nad teada saanud? . ..»
Lõpuks Matvei Petrovitš nagu virgus, võttis pliiatsi, mängles sellega ja muutis kõneainet:
«Mida te kavatsete teha, Krok, kui meie juurde tulete? Te saate ju rikkaks meheks...» Ja ta lisas tagasihoidlikult naeratades: «Suurepärase naise ja niisama auväärse äia omanikuks.» . .
.
«Ma ei tea veel, Matvei Petrovitš,» vastas Krok kõlatult ja vastumeelselt. «Võib-olla sõidan Ameerikasse. Mind on korduvalt sinna tööle kutsutud.»
«Oo, Krok!» ütles Matvei Petrovitš solvunult. «Kui teil on kavatsus edasi töötada, kas te siis tõesti arvate, et teiesugust andekat inseneri, reaktiivmootorite spetsialisti, ei osata küllaldaselt hinnata minu kodumaal? Ma loodan, et kui te olete mõnda aega meie juures elanud, siis te muudate oma arvamust ja kavatsusi... Nojah, aga nüüd asume jälle asja juurde.» Matvei Petrovitš kummardus kaardi kohale ja jätkas: «Järgmises, kõige sobivamas punktis - Gibraltaris - ootab teid.. .»
Lauset lõpetamata tõstis ta äkki pea ja jäi kuulatama. Krok pöördus rahutult ukse poole ja tardus paigale. Saabunud surmavaikuses kostis kauget, vaevukuuldavat krabinat ja liikumist.
Matvei Petrovitš hüppas pehmelt ja kuuldamatult kassiliku liigutusega püsti.
«Täpelepanu!» sooistas ta. «Kõik teekonda puutuvad dokumendid ja paberid lauale!»
Ta haaras kuue küljetaskust mõned arvuridadega ja

joonistega kaetud õhukesed paberitükid ja paiskas need lauale. Siis tormas ta ühte toanurka, tõmbas kähku ja käratult välja kõrge kapikese laeka, kahmas pihku kogu selle sisu ja heitis samuti lauale.
Krok soris sel ajal värisevate kätega oma taskutes, võttes sealt välja pabereid. Tema liigutused ei sarnanenud sugugi Matvei Petrovitši kiirete, täpsete, enesekindlate liigutustega, Krok patsutas sihitult oma taskuid, haaras laualt kord ühe, kord teise paberi, libistas silmad sellest üle, pani siis tagasi taskusse ja hetke pärast tiris sealt jälle välja, et sedauuesti lauale panna.
«Kas te olete kindel, et . . et . tullakse meie juurde?» küsis ta õõnsa, katkendliku sosinaga.
«Jah!» heitis Matvei Petrovitš lühidalt, kummardus ja tiris voodi alt välja suure emailitud pesukausi.
Esikust kostis lühike kellahelin, Krok vaarus ja toetus käega tooli seljatoele. Isegi toa poolhämaruses oli näha, kui kahvatu oli tema nägu.
«Visake kõik need paberid kaussi!» käskis Matvei Petrovitš.
Krok tundis, kuidas tema käed korraga muutusid lõtvadeks ega kuulanud enam tema sõna. Ta haaras laualt paberid ja jooksis, nendega kausi juurde. Mõned lehed langesid lipendades ja lehvides põrandale.
«Kas te hulluks olete läinud!» sisistas Matvei Petrovitš neid üles korjates. «Te hukutate meid!»
Kõlas teine, kauakestev ja terav kellahelin.
«Süüdake paberid ja tõmmake kiiresti vihmamantel selga!»
Matvei Petrovitš hakkas ootamatu jõuga ukse poole nihutama suurt raamatukappi. Esikust kuuldus kõmisev löök, siis teine ja seejärel kostis puidu raginat. Tikud murdusid, süttisid hetkeks ja kustusid Kroki värisevates kätes.
«Neetud!» vandus Matvei Petrovitš. «Kas te alati niisugune argpüks olete? Andke tikud siia! Mantel selga ja aknast välja! Ruttu!»
Kapp seisis juba ukse ees, kui esik täitus summutatud hääItest ja jalgade müdinast. Kõlas käskiv hääl:

«Avage, Ivašev! Me teame, et te olete siin!»
Toa nurgas sähvatas ere leek, mis valgustas hetkeks

laia ja pikka, kandadeni ulatuvasse musta vihmamantlisse rõivastatud Kroki veidi vimmas kuju ning Matvei Petrovitši tüsedat, jässakat kogu.

Matvei Petrovitš sööstis ühe hüppega laua juurde, kustutas lambi ja tõukas Krokki akna poole.

«Teie elu on nüüd kallim minu omast,» sosistas ta ja pistis Kroldle pihku silmusega varustatud nööri. «Teie elust oleneb kogu ürituse edu, minu kodumaa võit või kaotus. Päästke end! Ma pean neid siin kinni nii kaua kui saan ja tulen siis teile järele. Hüpake ja tõmmake kohe silmusest!»

Ta lükkas rasked eesriided kõtvale ja avas akna. Näkku puhus värsket niiskust. Aknalauda katsid väikesed piisad. Ööpimeduses paistsid kaugelt läbi vihma ja veetolmu oranžist kiirtepärjast ümbritsetuna üksikud Leningradi eeslinnatuled.

Uks, mida toetas raske kapp, nagises juba surve all.

Krok seisis aknalaual, tammus jalalt jalale ja hoidis ühe käega kramplikult kinni aknaraamist. Tema all mustendas neljateistkümne korruse sügavune kuristik.

«Hüpake siis ometi, kurat teid võtaks!» karjus Matvei Petrovitš raevust peaaegu lämbudes, haaras Kroki käest kinni ja tõukas teda kogu jõust pimedusse.

Krok lendas surutud karjatusega alla ja kohe paugatas miski, nagu oleks šampanjapudelilt lennanud kork.

Matvei Petrovitš vaatas aknast välja, kuulatas, noogutas rahulolevalt ja pöördus ukse poole. Kustuva paberilõkke nõrgas valguses märkas ta, et kapp kõigub ähvardavalt esikust tuleva surve all. Segades jooksul pesukausis olevat paberikuhja, tormas Matvei Petrovitš barrikaadi poole.

Samal hetkel paiskas võimas hoop ukse hingedelt ning tõukas ümber kõrge ja raske kapi. Tuba täitis mürin, ragin ja purunevate klaaside kõlin. Lahtisest ukseavast jooksid üle maas lebava kapi tuppa inimesed. Süttivad lambid valgustasid põrandale segi pillatud raamatuid ja klaasikilde, mille seas lamas pooleldi kapiga kaetuna liikumatult Matvei Petrovitš. Tema käed olid laiali ning nägu kattis vigastatud peast voolav veri.

«Jerofejev ja Petrov, vabastage haavatu!» kostis käsklus. «Maksimov! Välja kutsuda sanitaarauto! Kovalenko

minu juurde! Aidake tuld kustutada! Rebige eesriie maha!»

Riikliku julgeoleku leitnandi eraldusmärkidega noor ohvitser jooksis pesukausi juurde, haaras Kovalenko käest eesriide ja heitis selle põlevatele paberitele.

«Hoidke eesriiet, kuni tuli on täiesti kustunud,» pöördus ta oma abilise poole. «Ärge suruge paberitele, et mitte tuhka segamini ajada...»

Leitnant pöördus haavatu poole, kes lebas nüüd juba laial nahkdiivanil. Jerofejev ja Petrov pesid tema näolt verd. Minuti pärast kuuldus nõrk oie. Matvei Petrovitš avas silmad ja esimene, mis ta nägi, oli noor ohvitser, kes kummardus tema kohale ja vaatas talle teraselt näkku.

«Tervist, kapten Maeda . .. Kuidas te end tunnete?» Matvei Petrovitš tõstis pea, vaatas kiiresti toas ringi, sulges siis silmad ja laskus tagasi padjale. .

«Ma protesteerin... selle metsiku kallaletungi vastu . .. Nõuan, et mind viivitamatult toimetataks konsulaati,» lausus ta nõrga häälega.

«Niipalju kui mina tean, ei ole Nõukogude kodaniku insener Ivaševi korteril eksterritorialiteedi õigust,» vastas leitnant naeratades. «Te oleksite pidanud avama ukse ja ütlema, kes te olete, kapten. Võib-olla oleksime siis saanud muuta oma tutvumise tseremoonia vähem valurikkaks.»

Matvei Petrovitš ei öelnud midagi ja lamas endiselt suletud silmadega.

«Näib, et kaotas teadvuse,» märkis Jerofejev.

Tuppa astus Maksimov.
«Sanitaarauto saabub kümne minuti pärast, seltsimees leitnant,» kandis ta ette.
«Väga hea! Nad toovad ta teadvusele, niikauaks aga tehke talle hädaside. Siis alustage selle toa läbiotsimist. Jerofejev, Petrov ja Kovalenko võtavad käsile ülejäänud toad. Sergejev jääb minu juurde. Kõik leitud paberid siia lauale. Tegutseda maksimaalse tähelepanu ja kiirusega!»
Ta pöördus nurga poole. Eesriidega kaetud pesukauss ei suitsenud enam. Leitnandi silmad peatusid äkki teise

akna eesriietel, mis hõljusid tuules. Ta sööstis kiiresti sinna.
«Sergejev, kas teie avasite akna?»
«Ei, seltsimees leitnant. See oli vist juba enne lahti.»
Jõudnud akna juurde, tõmbas leitnant järsu liigutusega eesriided kõrvale ja vaatas välja. Tihedas pimeduses ei olnud all näha maad.
Leitnant lõi akna paukudes kinni:
«Sergejev, tooge lamp siia!»
Laualambi heledas valguses uuris leitnant tugeva luubi abil hoolikalt sentimeeter sentimeetri järel aknalauda.
«Siin on üsna hiljuti. . . keegi seisnud. .. Vihm ei ole isegi veel jõudnud jälgi maha pesta,» ütles leitnant tasase häälega.
Sulenoaga eemaldas ta aknalaualt ettevaatlikult väikese ja õhukese musta koogikese, mis ei olnud suurem kümnekopikasest rahast, ja asetas selle peopesale.
«Tubakas. .. tuhk... muld...» Pärast nuusutamist ja sekundilisi mõtlemist lisas ta: «Kontsa või talla külge kleepunud suitsuotsast.»
«Selge, seltsimees leitnant,» üi1es Sergejev lambiga valgustades. «Siin on kindlasti keegi seisnud.»
«Jah, aga kes nimelt?» küsis leitnant mõtlikult.
Ta asus jälle luubiga aknalauda silmitsema.
«Siin seisis. . .» hakkas leitnant tähelepanelikult aknalauda vaadeldes üha suurema veendumusega kõnelema, «..siin seisis väga pikakasvuline ja väga suurte jalgadega mees. Aga kes ta oli? Ja kuhu ta kadus? Ega ta siis ometi ei laskunud köiega neljateistkümnendalt korruselt alla? See pole mõeldav!»
Leitnant avas uuesti akna ja vaatles luubiga välist karniisi. Mingeid jälgi, kriimustusi ega vigastusi sellel ei olnud.
«Sergejev, minge Maksimoviga alla ja silmitsege hoovi selle akna kohal.»
Leitnant rebis oma taskuraamatust lehe, mähkis õhukese kokkupressitud mulla- ja tubakakoogikese paberisse ning paigutas selle taskuraamatu vahele. Lõpetanud sellega, võttis leitnant käsile pesukausi. Eesriiet eemaldades nägi ta selle all poolpõlenud paberite, sedelite, raamatukeste ja fotode kuhla. Leitnant võttis kõik terveks

jäänud tuhakarva paberitükid kausist välja, vaatas nad hoolikalt läbi ja asetas laualolevale maakaardile.
Tema tähelepanu paelus Bahama saartest ida poole Sargasso mere kohale pliiatsiga tõmmatud ring. Ta mõtles veidi aega ja võttis siis ühe poolpõlenud lehekese. Sellel oli näha katkendeid geograafiliste koordinaatide ülestähendustest – kraade, minuteid ja sekundeid: Leitnant süvenes lehekese uurimisse.
Äkki pillas ta selle lauale, pöördus järsult ja hüppas püsti. Järgmisel hetkel veeresid põrandal kaks kerra põimunud keha. Nende lähedale langes kõlksatades soome puss. . .
Minut hiljem lebas kapten Maeda seljale seotud kätega.
Leitnant kutsus Jerofejevi. Kahekesi kandsid nad kapteni diivanile.

Võimalik, et seekord oli j aapanlane tõepoolest teadvuse kaotanud.

Sergejev ja Maksimov pöördusid tagasi. Nad tõid kaasa suure musta, paljude nööpidega varustatud vihmamantli. Arvukad kraest kuni mantli alumise ääreni ulatuvad pikad, peened ja elastsed varvad moodustasid nagu hiiglasuure vihmavarju sisemise sõrestiku. Nende varbade alumiste otste külge olid kinnitatud tugevad siidnöörid, mis koondusid laiast siidvööst valmistatud sisemise rõnga külge. .

«Kust te selle leidsite?» küsis leitnant arusaamatult kummalist leidu silmitsedes.

«Just selle akna alt, seltsimees leitnant,» vastas Sergejev. «Rippus puu otsas. Oli okstesse takerdunud.»

«Nüüd on kõik arusaadav,» ütles leitnant. «See on kaasaskantav langevari. Selle abil põgenes siit toast teine, võib-olla palju ohtlikum roimar.»

Tänavalt kostis sireeni valju ulgumist: saabus sanitaarauto. Kapten Maeda viidi Jerofejevi ja Kovalenko saatel vangla haiglasse.

Leitnant ja ülejäänud sõdurid jätkasid hoolikat läbiotsimist.

II PEATÜKK KOHTUMISED VEE ALL

Võitlus lähenes lõpule.

Seepia oli väsimas. Klammerdudes kahe haarmega väikese kaljunuki külge, püüdis ia ülejäänud kaheksat mähkida mureeni libeda ussitaolise keha ümber. Seepia tavaliselt hall, roheliste vöötide ja laikudega värvus, mis teda nii hästi varjas vetikatega kaetud kaljude taustal, vaheldus praeguses võitluskeerises vahetpidamata vihast ja hirmust. Üle tema keha libises kõikides värvivarjundites suitsjas vina. Elastse naha rõngas haarmete alguse juutes venis laiemaks ja sellest vaatas välja suur, kõva ja terav tumepruun papagoinokk, mis oli suuteline isegi suure kala pead kuni ajudeni lähi hammustama. Kaks suurt ümmargust silma pildusid kord roosat, kord helesinist, kord hõberohelist tuld. Nagu alati kalade jahil, nii püüdis seepia ka nüüd vaenlast arvutute iminappadega varustatud püünishaarmetega oma lõugade juurde tõmmata, et tema pead läbi hammustada. See vaenlane aga - kahe meetri pikkune mureen - oli liiga suur, osav ja tugev. Kala keha paks ja ümmargune, helekollase värvusega esiosa sähvis tabamatult kiiretes liigutustes, kuna tema lugematute teravate hammastega varustatud, pardinoka taolised lõuad purustasid peajalgse keha kord ühelt, kord teiselt poolt.

Vanal kogenud seepial, hiiglasel omataoliste hulgas, kes seni oli auga väljunud paljudest lahingutest, tuli esimest korda tegemist teha nii visa kallaletungijaga. Tal oli juba kulutanud peaaegu kogu oma tindivedeliku, mis värvis vee tema ümber mustaks. Peale selle oli ta kaotanud parempoolse uime ja kaks haaret - mureeni teravad hambad olid need puhtalt maha lõiganud. Sel kriitilisel hetkel püüdis ta kasutada oma vana, äraproovitud võtet võitluses pikalõualiste kaladega. Vehkides nagu piitsadega üheaegselt kõigi kuue vaba haarmega, ümbritses ta nelja lühemaga mureeni keha, kaht püünishaaret aga püüdis mähkida kala lõugade ümber. Ent üks püünishaare sattus mureeni lõugade vahele ja rippus hetke pärast jõuetult alla, loogeldes nagu uss. Teise haarmega õnnestus seepial siiski vaenlase kohutavaid lõugu tuge-

vasti kokku suruda. Mureen viskles raevukalt selles silmuses. Tema pikk silindriline keha tõmbus rõngasse ja ajas end siis uuesti sirgu, kusjuures tumedavärviline saba andis kalju külgeliibuvale seepiale hirmsa hoobi. Oli vaja ainult kolm niisugust hoopi, et uimaseks löödud seepia lõdvendaks silmust mureeni lõugade ümber. Veel mõni hoop ja lõuad avanesid ning sulgusid uuesti; pikk haare eraldus peast ning vajus kokku ja lahti rulludes aeglaselt põhja.

Seepia eemaldus kaljust, ümbritses end tindipilvega ja püüdis põgeneda. See aga ei õnnestunud

tal. Arvatavasti oli tema. tindipauna jäänud liiga vähe vedelikku ja pilv oli seetõttu väga läbipaistev. Minuti pärast, kui pilvoli hajunud, võis näha mureeni tõtlikku ja raevukat pidusöömingut.
Kaugel rohekassinises hämaruses vilksatas terava haugipeaga tume, pikk ja ratsapiitsana painduv keha. Laiad lõuad olid täis kidalisi hambaid, lõugade otstest aga ulatusid välja kaks hiiglasuurt kihvataolist hammast. Välgatas hõbedane kõht.

Mureen märkas hädaohtu alles viimasel hetkel. Ta jõudis vaevalt tõsta avatud lõugadega pea, kui tema paks ümmargune turi peaaegu kadus uustulnuka laiade lõugade vahele. Mureeni ründas nagu välk barrakuda Antilli vete hirm.

Hiiglaslikud kalad looklesid ja rullusid nagu kaks terasvedru ja pöörlesid kerana, peaaegu puudutades põhja ning kergitades sealt liiva- ja mudapilvi. Igasse külge lendasid võimsate veekeeriste mõjul šokolaadivärvilised meripurad, mis sarnanesid suurte lihavate käsnadega kaetud krobeliste kurkidega; mustad pätsidena ümmargused merisiilikud oma igasse külge sirutatud pikkade teravate okastega; viie-, kuue- ja paljuharulised kollased, rohelised ning helepunased. meritähed; pikkade ja peenikeste piitsataoliste harudega madutähed; mitmevärvilised, limaga kaetud käsnad ja kahekümne-kolmekümne sentimeetri pikkused hiigelkakandid. Tagurpidi roomasid laiali vähid; külg ees põgenesid kiiruga krabid oma pikkadel kargutaolistel jalgadel, kandes kõrgel pakse võimsaid sõrgu. Mitmevärvilise vihmana lendasid sellest hirmsast kohast eemale kalad.

16

Barrakuda ei vabastanud mureeni oma nagu kivistunud lõugade vahelt. üha sügavamale vajutas ta oma kohutavad hambad ohvri kehasse. Mureeni jõuliselt raputades rebis ta lõpuks selle paksust turjast suure tüki liha ja neelas silmapilkselt alla. Raskelt haavatu.d mureen püüdis põgeneda, jättes enda järele suure, laialivalguva vereriba, kuid barrakuda jõudis talle kerge vaevaga järele ning asus raevukalt oma saaki rebima ja purustama.

Pavlik sammus zooloogi kannul mööda veealuse mäe järsku nõlva üles. Talle viirastusid üha barrakuda pikad teravad hambad, tema laiad lõuad ja liikumatud ümmargused silmad, mis näisid olevat täis külma raevu. Kartlikult vaatas ta ringi.

Poisi pehmed juuksed, mida ta. harilikult kandis küljelt siledasti lahku kammituna, olid praegu veidi sassis ja higist kleepuvad. Suured hallid silmad olid pärani lahti. Kitsast, terava lõuaga nägu kattis kahvatus. Kõikjal vilksatavad varjud kohutasid teda. Lõhede, koobaste, kuristike ja kaljukuhjumite tihedast rohekast hämarusest, hõljuvatest vetikagirlandidest, meriliiliate tihnikutest - kõikjalt ähvardas ootamatu, kohutav, halastamatu. Ta vedas vaevu jalgu järele, tõstes põhjast valge korall-liiva kergeid hõbedasi pilvi. Ta astus, rahulikult muda neelavatele meripuradele, aeglaselt mööda põhja roomavatele meritähtedele, tema raskete taldade all lõhkevatele marmorvalgetele kotitaolistele merituppedele ja usside lubitorukestele, millest paistsid punased lõpused vereringesüsteemi ülipeene hargneva mustriga. . .
«Noh, nii,» ütles eesminev zooloog, «mureeni karjäär lõppes väga kiiresti. Barrakuda hammaste vahelt õnnestub harva kellelgi pääseda.»
«Aga kas ta . . . meile oleks saanud midagi teha, Arsen Davidovitš. .. kui me ei oleks lõhesse peitu läinud?» küsis Pavlik veiäi kogeldes.
Zooloog muigas ja tõstis harjumuse järgi käe, et silitada oma suurepärast assüüria habet, kuid käsi libises ainult mööda skafandri siledat metallrinda.

17

«Meie skafandrite vastu on võimetud mitte .ainult barrakuda, vaid isegi veealuste sügavuste valitseja kašeloti hambad,» vastas ta. «Ma ei tirinud sind lõhesse sellepärast, et kartsin - ma lihtsalt ei tahtnud näitlejaid laval segada. Aga isegi Skvorešnjal endal ei soovitaks ma barrakudaga kohtuda

suplemise ajal, ainult supelpükstes. See on võib-olla kõige kohutavam kala, Antilli vete kõige jõhkram kiskja.»
Zooloog peatus järsku, laskus põlvili, silmitses tähelepanelikult midagi põhjas ja kutsus:
«Pavlik! Suurepärane vaatepilt! Tule ruttu siia, poju!»
Tema hääl pisikeses raadiovastuvõtjas, mis oli peidetud Pavliku kiivrisse, kõlas rõõmsalt ja erutatult. Oma läbipaistvast kiivrist nägi Pavlik samasuguses kiivris suurt raseeritud pead, jämedat nina, karvaseid musti kulme ja sinakasmusta läikivat habet, mis kadus skafandri kaeluse vahele. Kummagi kiivri ette oli kinnitatud väike, kuid võimas, tillukest päikest meenutav ümmargune kumer latern, mille reflektor säras hõbedaselt. Karastatud terase värvi metallskafander oli seljalt ja rinnalt paisutatud ning muutis väiksekasvulise zooloogi nagu fantastiliseks küürakaks kääbuseks. Nendes küürudes paiknesid nii temal kui ka Pavlikul väikesed, kuid tohutu suure mahtuvusega akumulaatorid, liikumismehhanismid ja hapnikuvarud. Painduval metallvööl rippusid kortik, väike käsilatern, väike pika varrega kirves, mingi ümmargune komps ja midagi pika lameda padrunitasku sarnast. Paremal küljel rippus ruudukujuline lame kastike, mis oli varustatud käepidemega ja lühikese suudmega nagu brauning. Kastikese käepidemesse suundus seljapoolsest küürust painduv kumminöör. Skafandri vasakusse metallkätisesse olid läbipaistvate katete alla paigutatud kolm veealustel rännakutel kõige vajalikumat riista - kell, kompass ja sügavusemõõtja.
Pavlikut hämmastas kõige rohkem selle metallrõivastuse ootamatu painduvus. Ja nüüd, kui zooloog pingutuseta, kergelt ja vabalt kummardus, põlvili laskus, käe tõstis ja sellega Pavlikule viipas, ei saanud poiss jätta metallsõrmedega puudutamata oma metallrinda. See oli imetore ja vaimustav, see kutsus esile ohutuse ja julgeoleku tunde. «Isegi kašeloti hambad on võimetud meie

skafandrite vastu,» kordas Pavlik zooloogi sõnu ja juba täiesti rõõmsaks muutunult läks kiiresti tema juurde. Liikudes tuli tal end vee takistuse ületamiseks veidi pingutada.
Laskmata silmist mingit heledat laiku, mis aeglaselt mööda põhja liikus, sirutas zooloog käe välja:
«Tasa; Pavlik! Ära ehmata neid! Kükita maha ja vaata.»
«Vähk, Arsen Davidovitš!» ütles Pavlik vaadates. «Aga miks ta on poolest saadik mingisugusesse teokarpi pugenud? Ja mis lille ta kaasas kannab?»
Vaatamata kuuekümnemeetrisele sügavusele nägi Pavlik suurepäraselt, mis toimub põhjas ja millega tegeleb see kummaline vähk.
Ookeani kohal oli päev ilmselt selge ja pilvitu. Aeg lähenes keskpäevale. Troopikapäike oli juba kõrgele tõusnud. Tema kiired tungisid puhtasse, läbipaistvasse vette iga tunniga üha vertikaalsemalt, peegeldusid seetõttu vähem ja ulatusid sügavamale. Põhja kattev lumivalge korall-liiv saatis nagu suurepärane ref1ektor tagasi temani jõudnud päikesevalguse.
«See lill on elav olevus,» ütles zooloog. «See on õieti loom - aktiin. Ta on kiskja, kõige tõelisem ja ehtsam kiskja. Tema all teokarbis on tõepoolest vähk, aga mitte harilik vähk, vaid erakvähk. Vaata, nüüd ronis, ta teokarbist täiesti välja. Näed - koorik katab kõva soomusrüüna ainult tema rinda, pead ja sõrgu. Kogu tema ülejäänud keha on pehme ja täiesti kaltsetu. Seepärast püüab vähk alati leida mingi molluski koda, mis talle suuruselt sobib, et sellesse oma pikka paljast lakka peita. Ta veab seda koda nagu majakest endaga igale poole kaasa, vähimagi ohu korral aga poeb üleni sellesse peitu.»
«Vaadake, vaadake!» hüüdis Pavlik. «Küll ta on naljakas! Üks sõrg on hiiglasuur, teine väike!» Pavlik puhkes lõbusalt naerma. Ka zooloog ühines temaga.
«Küll see aktiin on ilus!» jätkas Pavlik vaimustatult. «Ta sarnaneb astriga. Eks ole, Arsen Davidovitš? Ainult kroonlehed on palju pikemad, looklevad ja täiesti violetsed . .. Niisuguseid astreid ei ole.»

«Õigus, õigus, poju. Ainult need ei ole kroonlehed, vaid kombitsad. Nad on elavad, liikuvad. Näed, kuidas nad õõtsuvad aktiini suu ümber, tema keha pinnal. Sa vaata ainult ringi: neid aktiine on siin terve hulk ja väga mitmesuguseid.»

Pavlik tõstis pea. Tõepoolest, kõik kaljud ja kivid olid nende eredate lopsakate veealuste lilledega üle külvatud. ühed kõrged, kuni kolmekümne-neljakümne sentimeetri kõrgused, teised madalad, peaaegu lamedad, ühtede kombitsad pikad ja lehvivad nagu lahtised juuksed, teiste omad lühikesed, nagu pügatud, ühed punased, teised rohelised, purpursed, violetsed, kollased nende värvuste kõikides varjundites ja üleminekutes - nii moodustasid nad elava, inimsilma jaoks uskumatult kireva lilleaia.

Ümberringi sõelusid kiirustades või ujusid aeglaselt ja tähtsalt ebatavalise, kõige fantastilisema ja ootamatuma kujuga kalad. Mõned väikesed huulkalad peatusid järsku täielt hoolt nagu signaali järgi zooloogi läbipaistva kiivri kohal. Kalade punakad küljed olid väljasirutatud peast kuni laia ümara sabani kogu pikkuses kirjatud tumesiniste ribadega, kuna pikk seljauim oma teravate, torkivate ogadega kirendas mitmesugustes värvides. Veidi saba ja uimi liigutades ning aeglaselt oma pakse, nagu tursunud mokki avades ja sulgedes näisid huulkalad nagu millegi üle nõu pidavat, laskusid siis madalamale ja rippusid liikumatult zooloogi kiivri ümber. Näis, et nad vaatlevad ja uurivad tähelepaneBkult läbi kiivri seda kummalist, veealuses maailmas ebatavalist olendit, laisalt temakohta mõtteid vahetades.

Pavlik ei teadnud, mida kõige enne vaadata, mida kõige rohkem imetleda. Ta tegi kätega tahtma tu liigutuse. Ühe hetkega lendasid huulkalad laiali ja kadusid oma sugulaste hulka, kes väikese parvena rebisid usinalt naaberkalju küljest limuseid ja närisid neid mõtlikult oma tömpide, lamedate hammastega.

Aeglaselt ujus mööda läbipaistev, nagu puhtaimast klaasist valatud roosakasvioletne meduus. Tema sültja, kellukesekujulise keha alumist äärt ümbritsesid õrnad narmad, keskelt aga rippusid mitmevärvilise nöörikimbuna alla pikad lehvivad kombitsad. Oma kellukese ääri

vahetpidamata kokku tõmmates ja paisutades kandus meduus sujuvalt edasi.

Neist õrnadest olenditest ühe lähedal vilksatas väike hõbedane kalake ja silmapilkselt muutus pilt. Kombitsad liibusid kala seljale ja kala tardus nagu paralüseerituna paigale: kombitsatest välja heidetud kõrveniidid tungisid tema kehasse ning nende mürk uimastas ta silmapilkselt. Kombitsad lühenesid, tõmbusid kellukese alla, meduusi suu juurde, ja järgmisel hetkel nägi Pavlik juba läbi tema keha seeditava kala tumedaid piirjooni; kala ei mahtunud üleni meduusi makku ja tema saba ulatus veel meduusi suust välja.

«Vaata, poju, mida erakvähk teeb!»

Pavlik pööras pilgu sinnapoole. Vähk oli oma sarvena kõverast teokarbist üleni välja roninud. Oma paljast roosat lakka kõverdades ja sirgeks ajades roomas ta teise samasuguse, kuid suurema teokarbi juurde, toppis sellesse sõra ja tõmbas välja mõned liivaterad.

«Mida ta teeb?» küsis Pavlik.

«Kohe saad ise aru, poju. Mina näen seda operatsiooni ka esimest korda mitte pildil, vaid oma silmaga looduses.»

Erakvähk kobas uuesti sõraga teokarbi sisemuses ja jäi nähtavasti rahule. Ta roomas lakk ees teokarpi, istus, seal veidi aega ja seadis end sisse, ronis siis uuesti välja, ja roomas oma endise elamu juurde. Tumepunase, tindivärviliste triipude ja laikudega madala kehaga kaunitar-aktiin seisis värskena ja lopsakana, kord kokku tõmbudes, kord paisudes ja oma violetseid, violettpunaste otstega kombitsaid kaugele välja sirutades. Kombitsad mänglesid, liikusid ja looklesid, ümbritsedes aktiini keha tippu painduvate kirevate madude kimbuna. Kaks rõõmsalt mänglevat või teineteist taga ajavat väikest kalakest vilksatasid hõbedaste piiskadena, riivates aktiini kombitsaid. Ühe hetkega olid mõlemad kalakesed mähitud kombitsate rõngasse - nad olid nii abitud, et ei suutnud liigutada isegi saba. Järgmisel silmapilgul kadus saak aktiini keha tipul kombitsate vaniku keskel laialt avanenud suhu. Veel hetk ja aktiini kohal puhkes uuesti ilusate, õrnade ja näiliselt nõrkade kroonlehtedega

kaunis õis.

21

Hämmastununa niisugusest seninähtamatust jahist ning iluga ja peenusega varjatud salakavalusest, kordas Pavlik säravate silmadega masinlikult:
«Vaat sulle! Nii ilus, aga nii õel! Nii õel, aga nii ilus!» Zooloog tegi katset kehitada oma metallõlgu.
«Ei õel, poju, ega ka hea, Ta lihtsalt elab ja võitleb oma elu eest. Kapsaid ja kondiitrikooke ju pole keegi teda sööma õpetanud.»
Vähk oli selle aja jooksul jõudnad aktiini juurde, kergitas end ja hakkas kobama aktiini lamedat ümmargust jalaketast, millega see kinnitus teokarbi külge. Seejärel eraldas ta, oma teravate kääride abil osavasti ja suure asjatundlikkusega aktiini jalaketta teokarbist. Ta nägi tublisti vaeva, enne kui aktiin, kes sugugi ei protesteerinud oma kaaselaniku tegevuse vastu, oli kõrgele tõstetuna tema sõrgade vahel. Ettevaatlikult oma kaunitari kandes roomas vähk aeglaselt uue elamu juurde.. Teokarbini jõudnud, asetas ta aktiini sellele, surus jalaketta tugevasti vastu teokarbi kumerat pinda ning hoidis teda oma sõrgade abil tükk aega sellises asendis. Pavlik jälgis seda uude korterisse kolimist hinge kinni pidades, kartes end liigutada. Umbes kümne minuti pärast, kui. vähk eemaldas oma sõrad, seisis suurepärane aktiin kogu oma ilus kindlalt uuel kohal, lehvitades enda ümber oma painduvaid, õrnu kombitsaid.

Muutus üha valgemaks. Otsesed päikesekiired läbisid kergesti Sargasso mere vett, läbipaistvaimat kogu Maailmaookeanis. Tõus oli küllalt järsk, kuid hästi reguleeritud õhureservuaarid muutsid skafandrite ja inimeste kaalu peaaegu tajumatuks. Õhku oli reservuaaridesse jäänud parajasti nii palju, et piisas käimiseks mööda põhja ning vee takistuse ületamiseks. Liikuda oli kerge ja see ei väsitanud.
«Mis see siis nüüd oli, Arsen Davidovitš?» küsis Pavlik zooloogilt, niipea kui nad olid erakvähi ja aktiini jätnud end oma uues korteris sisse seadma ning jätkasid tõusu mööda veealuse mäe nõlva. «Milleks sellele vähile aktiini vaja oli? Kas ta tõesti nii väga armastab lilli?»

22

Zooloog võttis Pavliku käe alt kinni ja kõndis tema kõrval.
«Küsimus pole siin lilledes, Pavlik. See on sümbioos. süm-bi-oos . .. Mõnikord täiesti erinevatesse klassidesse kuuluvate loomade või taimede kooselu. Sümbioosi eesmärgiks on sageli kaltse, abi toidu hankimisel ja mitmesugused teised teened - järelikult vastastikune abistamine võitluses olemasolu eest. Igaüks neist abistab teist mingite võimetega, mis sellel enesel puuduvad.»
«Millega siis vähk aktiini abistab? Aktiin oskab ju isegi väga osavasti jahti pidada.,»
«See on õige, kuid aktiin ei ole peaaegu üldse suuteline iseseisvalt liikuma. Et paremini toituda, tuleb aga liikuda ja toitu otsida. Pole kasulik kogu aeg paigal seista ja oodata, kuni saak ise sinu juurde tuleb. Pidevalt liikuva vähi seljas lähebki aktiin saagile vastu ja otsib seda aktiivselt.»
«Tähendab, saduldas endale vähi ja ratsutab tema seljas ringi! Kavalasti välja mõeldud!»
«Mitte nii kavalasti, kui sulle näib, poju. Sa ju nägid, et mitte tema ei haakinud end vähile külge, vaid see ise tassis ta peaaegu jõuga oma uuele majakesele. Aktiivseks pooleks on siin vähk. Ta otsib endale aktiini, mõnikord aga isegi kaks-kolm. Ta on valmis teiste vähkidega võitlusse astuma, et endale sõbratari saada.»
«Mis kasu siis aktiin oma hobusele toob?»
«Esiteks varjab teda vaenlaste eest, keda vähil pole sugugi vähe. Kui aga vähil on mitte üks, vaid kaks-kolm kaaselanikku, siis pole teda nende alt peaaegu üldse näha ja ta võib end lugeda küllaldases ohutuses olevaks. Peale selle, isegi kui mõni väike kala, kellele maitsevad vähid, märkaks teda aktiinide all ja oleks nii rumal, et tahaks teda. sealt välja tuua, siis teeks see kala kohe

tutvust kõrveniitidega, mida aktiin oma kehast ja kombitsatest välja paiskab, ja saaks parasjagu kõrvetada. Niisugune kõrvetus võib uimastada ja paralüseerida väikese looma ning tekitada valu isegi suurele. Teiseks on vähi seljas ratsutaval aktiinil jaht enamasti nii tulemusrikas, et ka vähile langeb peaaegu alati sõbratari laualt midagi osaks.. Kui aga vähk satub mingile saagile –

kala või mõne teise looma laibale -, siis kostitab ta sageli ka oma ratsanikku.»

«Tõepoolest toredasti on see neil korraldatud, Arsen Davidovitš! Tõelised seltsimehed! Kõikide loomade vahel on aina võitlus ja sõda, ainult vähk ja aktiin on sõbrad.»

«Mitte sugugi, Pavlik! Sümbioos ei esine looma- ja täimeriigis sugugi nii harva. Võiksin sulle tuua palju näiteid, mõnikord lausa ootamatuid ja hämmastavaid . . .»

Äkki zooloog peatus, vabastas Pavtiku käe, jooksis kõrvale ja tõstis midagi põhjast üles. Pavlik nägi, et teadlane vaatleb suurtmusta, keeruka kujuga teokarpi, olles surunud metallsõrme selle poolmete vahele.

«Kui raske. . .» pomises zooloog. «Nagu tükk rauda. . . Väga imelik...»

«Mis see on, Arsen Davidovitš?»

«Pavlik!» hüüdis zooloog äkki, avas jõupingutusega karbi poolmed ja silmitses teravalt nende vahelolevat sültj at keha. «Paviik, see on karbiliste klassi uus liik. Teadusele täiesti tundmatu. Ei, Pavlik!» Tal jäi vaimustusest hing kinni. «See pole uus liik, ei, ei, Pavlik, kullake! See on uus klass! Jah, jah! Uus klass. Sel karbilisel on pea! Kas saad aru? See pole enam Lamellibranchiata. See on uus klass - Laniellibranchiata cephala Lordkipanidze.»

Zooloog oli ,siin, Sargosso mere põhjas, teinud juba palju avastusi, mis oleksid võinud erutada ka palju rahulikumat teadlast, kuid ta ei olnud seni veel suutnud harjuda üllatusega, millega ookean teda nii heldelt üle külvas. Sealsamas aga, andnud oma nime uuele limuste klassile, hakkas ta kohe arusaamatult silmitsema põhja enda ümber.

«Mida see siis tähendab? Imelik...» pomises ta. «Väga imelik. . . Kuhu nad küll kadusid?»

Pavlik, kes ei saanud millestki aru, ringles masinlIikult koos zooloogiga merepõhja katvate limuste, okasnahksete ja merituppede hulgas, kord põhja silmitsedes, kord oma õpetatud sõbrale mõistmatult otsa vaadates. Lõpuks küsis ta:

«Mida te siis õieti otsife, Arsen Davidqvitš? Me tallame siin varsti kõik põhjaelanikud puruks.»

«Kuidas!» ajas zooloog end kogu oma väikeses pikku-

ses sirgu. «Kas sa tõesti ei pannud tähele? Ma ei leia ju siit enljm ühtki selle hämmastava molluski eksemplari! Mis ma hakkan peale üheainsa eksemplariga, mida ma praegu käes hoian? Kes usub, et see on uue klassi seaduslik esindaja? Peale selle näib ta olevat kuidagi lõtv ja hädine. Ma näen juba ette, et kõik suhtuvad temasse nagu juhuslikku värdjasse. Mida ma siis nüüd teen? Siin otsinguid jätkata ei saa - jääme hiljaks. . .»

Zooloog istus väikesele kaljule ja vaatles segadusse sattuhult oma väärtuslikku unikaalset molluski. Pavlik oli samuti väga kurb - mitte niivõrd teaduslik-metoodiliste raskuste tõttu, kuivõrd löödud ilme tõttu, mis oli teadlasel, kellesse ta oli jõudnud tugevasti kiinduda.

«Teate mis, Arsen Davidovitš!» hüüdis ta äkki. «Märgime selle koha praegu ära, ja hiljem, kui aega saame, tuleme Skvorešnja, Marati ja Tsoiga tagasi ja otsime organiseeritult. Eks ole!»

«Suurepärane!» paranes zooloogi tuju. «Sul on täiesti õigus! Me otsime veel! Ja sellele, kes leiab sellest molIluskist teise eksemplari, kingin ma kõik, mis ta soovib. Nüüd aga tööle! Püstitame siia midagi samba taolist. Mollusk pista kotti - minu oma on juba kuhjaga täis. Kui koju jõuame, siis anname ta Tsoile kirjeldamiseks ja uurimiseks.»

Nad kuhjasid kokku suure hunniku kive, jätsid meelde kivihunnikut ümbritsevad kaljud ja liikusid edasi.

Zooloog lausus mõtlikult:

«Kui palju uut ja ebaharilikku! Kui palju ootamatut näen ma siin, nendes. inimestele kättesaamatutes sügavustes! Pavlik, sa pead olema tänulik oma saatusele, mis andis sulle võimaluse osa võtta sellest teaduse ajaloos esimesest ekspeditsioonist ookeani põhja. Selle oivalise skafandri abil tutvud ka sina koos meiega kõikide saladustega, mis on .varjul tundmatutes ookeanisügavustes. Ma mäletan, kuidas siis, kui nõukogude lendurid ja polaaruurijad esimest korda maandusid Põhjanabal, kurtsid meie lapsed kibedasti. et nende jaoks pole maailmakaardile jäänud enam ainsatki «valget laiku», et kõik on juba saanud tuntuks ja neil, nõukogude lastel, pole enam midagi avastada. Niisuguse hiiglasliku, võiks

öelda üheainsa suure «valge laigu», nagu seda on Maailmaookeani sügavused, nad aga unustasid! Unustasid ookeani, mis katab peaaegu kolm neljandikku maakera pinnast! Unustasid tema salapärased, imedest tulvil sügavused! Aga mitte kauaks. . . Ei, mitte kauaks! Meie oleme esimesed pääsukesed. Meie järel tulevad siia nüüd sajad ja tuhanded uurijad ja jälle on nende seas esimesed meie, nõukogude teadlased, sest ainult meie, nõukogude skafandrites on võimalik siia laskuda ja siin töötada.»

Mõne minuti sammusid nad vaikides ümberringi edasi-tagasi saalivate kalade keskel; kumbki mõtles oma mõtteid. Lõpuks tõstis Pavlik pea ja küsis:

«Arsen Davidovitš, kas te seda tõsiselt ütlesite? Seda kašeloti kohta. Kas tõesti isegi tema ei suudaks meie skafandreid läbi hammustada? Te vist tegite nalja?»

«Sugugi ei teinud nalja, Pavlik. Oma skafandrites võime ju laskuda kõige suurematesse ookeanisügavustesse. Tuhande, viie tuhande, isegi kümne tuhande meetri sügavusele. See aga on palju hirmsam kui kašeloti lõuad.»

«No kuulge, Arsen Davidovitš! Kas te pilkate mind.?» vaatas Pavlik uskumatult zooloogile otsa. «Seal on ju ainult vesi! Pehme... Aga kašelott! Ehee! Kui see vajutab hambad kokku! Te ju ise ütlesite mulle, et tal on niisugused hambad!». Pavlik sirutas käed teineteisest peaaegu poole meetri kaugusele. «Niisuguste lõugade vahel puruneb skafander nagu pähklikoor . .»

Zooloog vaatas Pavlikut altkulmu ja muigas:

«Ära sa, poju, käsi nii laiali siruta. Aitab veerandist meetristki. Seegi on juba küllalt hirmus. :Aga vesi... jah, vesi on küll pehme... Kas sa tead, poju, kui palju kaalub üks kuupmeeter vett?»

«Tean küll,» vastas Pavlik enesekindlalt. «Üks tonn.»

«No vaat! Kümne meetri kõrgune veesammas ühe ruutmeetri suuruse pinna kohal kaalub kümme tonni ehk, nagu öeldakse, niisuguse veesamba rõhk võrdub kümne tonniga. Iga ruutsentimeetri kohta tuleb sel juhul üks kilogramm. See rõhk võrdub maakera pinna ühe ruutmeetri või ühe ruutsentimeetri kohal. oleva õhusamba rõhuga. Et õhkkonda nimetatakse atmosfääriks, siis on siit tuletatud ka vastava rõhuühiku nimetus - atmos-

fäär. Kümne meetri kõrguse veesamba rõhk on üks atmosfäär.»

«Jah, seda ma tean, Arsen Davidovitš. See on tohutu suur raskus, aga me ei tunne seda, sest meie keha sisemuses on õhk samasuguse rõhu all.»

«Väga hea. Siis pole sul raske mõista, et mida sügavamale vee alla me laskume, seda suurem on vee rõhk. Saja meetri sügavusel on selle, nagu sa ütled, pehme vee rõhk sada tonni iga ruutmeetri kohta ehk kümme atmosfääri. Inimese keha pindala on keskmiselt kakskümmend tuhat ruutsentimeetrit ja vee rõhk kogu inimese kehale ulatub selles sügavuses ligikaudu kahesaja tonnini; viie tuhande meetri sügavusel võrdub see juba kümne tuhande tonniga. Kas taipad? Selline rõhk surub lamedaks

mitte ainult inimese, vaid ka õõnsa raudsilindri. Meie skafandris aga jääb inimene terveks ja vigastamatuks.»
«Tähendab, skafander on siis terasest?» küsis Pavlik.
«Kui ta oleks terasest, siis peaks ta olema tehtud nii paksudest plaatidest, et inimene ei saaks temas isegi viiesaja meetri sügavusel astuda ühtki sammu. Niisugustes soomusskafandrites töötavad tänapäevani tuukrid kuni kaheksasaja meetri sügavusel, kusjuures neid nihutatakse mööda põhja ühest paigast teise vintside ja kettide abil: Ja mis töö see niisugune on! Käised ja püksisääred on paksud – käsi ja jalgu ei saa painutada ega sirgu ajada. Käistest ulatuvad välja näpitsad, kang ja kirves, mida seestpoolt juhib tuukrikäsi. Palju just nii ära ei tee!»
Pavlik sirutas nagu ennegi käe välja, puudutas skafandri metalset säärekaitset ja ütles lõbusalt:
«Meie skafandrid on lihtsalt toredad! Kerged ja mugavad. Aga millest nad siis on tehtud? Tähendab, mitte terasest?»
«Ei, mitte terasest, vaid suurepärasest, kergest ja ülikõva st sulamist, mille hiljuti leiutasid nõukogude metallurgid. Vaatamata sellele, et meie skafandrid on valmistatud selle sulami väga õhukestest lehtedest, suudavad nad taluda kuni kümne tuhande meetri sügavusel valitsevat kolossaalset rõhku. Tõsi küll, sellele aitab kaasa ka skafandri väga teravmeelselt konstrueeritud liikuv

27

karkass, tema niiöelda skelett, mis on valmistatud samast materjalist. Peale selle mõtlesid meie tublid metallurgid välja meetodi, kuidas muuta selle sulami väikesi plaate painduvaks. Niisuguste plaatidega on varustatud skafandri paindekohad õlgadel, küünarnukkidel, vöökohal, põlvedel, jalapöidadel ja sõrmedel.»
«Ja mitte ainult see, Arsen Davidovitš!» ütles Pavlik vaimustusega. «Aga kui kiiresti me vee all edasi liigume! Nagu tõelised kalad! Isegi kiiremini - nagu linnud! Ja telefon, ja valgus, ja relvad. Ja peale selle kuum šokolaad!» Pavlik hakkas õnnelikult naerma. «Kas te ei soovi suupistet võtta? Palun! Puljong, kakao. Vett võte peale rüübata.»
«Ühe sõnaga - igaühel on restoran kaasas,» naeratas zooloog.
«Rändav restoran. Kohvik ratastel, see tähendab jalgadel. Mis kõik pole välja mõeldud! Kuidas see kõik nii saab olla, Arsen Davidovitš?»
«Väga lihtsalt, poju. Skafandri seljal asuvas ranitsas on mõned väikesed akumulaatorid, mis sisaldavad suurt elektrienergia varu. Sealsamas on padrunid vedela hapniku tagavaraga neljakümne kaheksaks tunniks; süsihappegaasi, niiskuse ja teiste kahjulike hingamisproduktide neelajad; tilluke, kuid võimas mootor propelleri jaoks, mis võimaldab meil kiiresti edasi liikudia. Ees, rinnalolevas ranitsas aga asetsevad termospudelid kuuma puljongi või kakao ja veega. Termospudelitest ulatuvad suu juurde kõvade otstega kummitorud; termospudelite kõrval asub väike raadiotelefonijaam, miille abil saab üheaegselt sidet pidada ja kõnelda mitme teise samasuguse, kuni kahesaja kilomeetri kaugusel oleva jaamaga. Kiivrisse on kõrvade kohale monteeritud kõrvaklapid, alla, lõua juurde aga mikrofon. Tuukri lauba kohal on kiivri küljes võimas elektrilatern, mille kiired tungivad vette kuni seitsmekümne viie meetri kaugusele.
Ja kõiki neid seadmeid ja mehhanisme sa käsitsed mitmesuguste nuppude, kangregulaatorite ja lülitite abil, mis paiknevad sinu vööl asuval lülitustahvlil. Seqd kõike aga peaksid sa ilma selle loengutagi teadma, sest muidu ei hulguks sa praegu minuga koos siin vee all.»
«Nojah! See on mulle, muidugi juba selge. Ma tahtsin

28

ainult teada, kuidas see kõik töötab: Kuidas näiteks kogutakse akumulaatoritesse nii palju elektrienergiat? Kuidas tegutsevad meie elektrikindad? Millega tulistavad meie ultrahelipüstolid?»
«Ahaa! Või seda on sulle vaja, poju! Need on juba tõsisemad küsimused,» vastas zooloog. «Kahjuks aga tuleb nendega tegelemine edasi lükata. Näed, siin on juba korallirifid. Varsti jõuame

Skvorešnja juurde.»
Ees hakkasid läbi vee klaasise roheluse paistma põõsaste ja väikeste puukeste ähmased piirjooned, mis moodustasid nagu metsaserva. Põõsad ja puud olid madalad, lehitud, ainult tüvedest ja okstest koosnevad, kõverad ja sõlmilised, kord jämedad ja pundunud nagu kaktused, kord peenikesed ja sirged nagu pajuvitsad.
«Muide,» jätkas zooloog, «väga võimalik, et Skvorešnja on siin juba töö lõpetanud ja teise kohta läinud. Vaja järele küsida.»
Ta vajutas vaevumärgatavale eendiIe oma vööl rippuval padrunitasku-taolisel kastikesel. Selle esikülg pöördus alla ja jäi hingedele rippuma, paljastades padrunitasku sisemuses rea nuppe, mis kandsid reljeefseid numbreid, ja kangregulaatoreid ja.otustega varustatud poolkaarekujuliste skaalade kohal.
Zooloog nihutas käigul üht nuppu veidi allapoole, kinnitas selle uuele kohale ja vajutas sisse.
Ta jäi kuulatama ja peatus. Tema näkku ilmus ärevusega segatud arusaamatus.
«Häälesta Skvorešnjale,» pöördus ta Pavliku poole. «Vajuta nupule number kaksteist. Mitte midagi ei saa aru. . . Mis seal tahti on?»
Pavlik avas kiiruga oma lülitustahvli ja häälestas raadiovastuvõtja veel ühele jaamale. Tema kiivrisse tungisid katkendliku hingamise vilistavad helid, mis olid segatud kähisevate vannete, hüüete ja ukraina ning vene keele võimatust, segust koosneva kõnega:
«Anna siia! . . . Anna siia, neetud lojus! . . . Et sa lõhki läheksid. .. Või nõukogude vara ahnitsemas! . .. Ära sa minuga maadlema tule... Ei, vennas... ei lähe läbi!»
Edasi kostis nagu puuraiumist metsatöödel: «Ah-h-h! Kas said! Ah-h-h!»
Siis kõlas ahastav hüüe:

29

«Ptruu! Pea kinni! Pea kinni! Kuhu sa, madu, tükid!» Zooloog ei pidanud vastu.
«Skvorešnja! Mis juhtus?» hüüdis ta valjusti mureliku häälega. «Kellega te seal kaklete?»
«Lord!» kostis zooloogi ja Pavliku kiivrites hingeldav hääl. «Tulge ruttu siia! Muidu see tõbras... rebib kaabli puruks. Kiiresti, kiiresti! . . . Ah-h-h! Küll on visa hingega elukas! . . .»
«Tuleme joostes!» hüüdis zooloog. «Pidage vastu!» Ta hakkas jooksma korallitihniku serva poole.
«Minu järel, Pavlik! Lõika õlaga vett! Õlg ees! Ära maha jää! Propellerit ei tasu sisse lülitada, pole enam palju maad.»
Joosta oli aga küllalt raske. Vesi avaldas vastupanu, vedrutades pehmelt. Minuti pärast tungisid zooloog ja Pavlik siiski padrikusse. Nii mures ja isegi ehmunud kui Pavlik oligi, hetkeks tardus ta tummas vaimustuses. See, mis eemalt, tihedast rohelisest hämarusest näis palja, kõveraoksalise põõsastikuna, osutus valguse käes ja ligidalt vaadatuna muinasjutuliselt kirevaks aiaks. Kõik tüved ja lehtedeta oksad olid tihedasti kaetud tähekujuliste elavate lilledega, mille keeltena väljasirutatud kroonlehed kirendasid kõikides värvides ja .nende värvide ülipeentes varjundites õrnroosast veripunaseni, suitsuvinana läbipaistvast helesinisest emailsiniseni, kollakasoranžist nagu kuld tumeroheliseni nagu smaragd. Need olid korallid -kord väikesed, peenikesed, kaljukülgedele liibuvad looklevad oksakesed, kord miljonite tillukeste, oma kehadega eelmiste põlvkondade! võimsaid väljasurnud masse katvate õisloomade laialdased kolooniad. Ja suured kirevad õiekarikad nende kolooniate jalamil olid samuti korallid ning isegi kirju sammal nende vahel koosnes miljonitest ja miljarditest tillukestest elavatest lilledest.
See aed elas ja varjas endas - oma lõhedes, tunnelites, grottides, suurtes ja väikestes koobastes, oma tüvede ja okste põimikutes - suurt, kirgast, kihavat elu. Terved pilved läikivaid, nagu kirjust, mitmevärvilisest metallist valatud kalu - alates kõige väiksematest sardiinidest kuni suurte eredate papagoikaladeni - ujusid troopikalindudena korallitihnikus. Mööda oksi ronisid

30

ilusad läbipaistvad vähid. Põhjas, kaljudel ja korallitüvedel liikusid aeglaselt ar-vutud punased,

kollased ja oranžid meritähed, klammerdudes oma jalakestega lähimate esemete külge.
Pikkade ja peenikeste, piitsadena painduvate kiirtega madutähed, meritähtede lähimad sugulased, otsisid korallsamblal peaaegu kukerpallitades saaki. Tervete karjadena roomasid kõikjal mustad, üle kogu keha külvatud helesiniste laikudega merisiilikud. Kohati katsid põhja ja korallsammalt suured hulgad kõige mitmekesiemaid limuseid ja meritigusid. Kaelususside peenikestest torukestest ulatusid välja lõpuste eredavärvilised kimbukesed ja ažuursed harud. Müriaadid tillukesi, värviküllaseid vähke, usse, hiidjalgseid ja tigusid roomasid, hüppasid ja jooksid kivistunud loomade lillelise toreduse keskel, pugesid välja väikestest pragudest, aukudest ja lõhedest ning peitusid uuesti nendesse. Nagu paigale juurdunult jälgis Pavlik pärani silmi seda muinasjutulist vaatepilti, seda hääletult kihavat elu. Päris tema lähedal aga, juba tema esimesel kohmakal sissetungil, kogu see elu tardus, peitus, kadus. Sulgusid koralliõied, tõmbusid sisse nende kroonlehed, tihniku sügavusse läksid peitu väikesed kalakesed, ussid ja hiidjalgsed. Pavlikut ümbritses hall, värvitu, surnud kõrb.

Ta tõstis pea ja nägi enda kohal järsu kaljuseina juures suurte kalade parve. Need olid papagoikalad. Nende värvuse ilu ja harmoonia oleks võinud vaimustusse viia ka kõige rangema kunstikriitiku. Loodus näis siin olevat ära kasutanud kõik värvused, kõik varjundid ja üleminekud, mis leidusid tema rikkalikul, ammendamatul värvipaletil, et nende merepapagoide kõrval tuhmuks kõige eredamate troopikalindude ilu.

Papagoikalad rippusid pead allpool, tasakesi liigutades oma hallikasvioletseid, õrnade punakate täppidega kaetud ja valge vöödiga ümbritsetud sabasid. Oma väikeste paksuhuuleliste suudega ahmisid nad kaljult hoolega õrnu korallioksi. Aeg-ajalt närisid mõned neist täie suuga kaua ja hajameelselt toitu, seda nagu mäletsedes. Pavlik märkas kolme suurt papagoikala, keda ümbritses väike parv pisikesi sinisetriibulisi huulkalu;

Pavlik ei saanud kohe aru, mida need huulkalad teevad rahulikult vees rippuvate ja nende suhtes hiiglasuurte papagoikalade ümber. Talle näis algul, et huulkalad on papagoikaladest igast küljest kinni haaranud ja püüavad neid tükkideks rebida. Lähemalt vaadates aga puhkes Pavlik ootamatult valju häälega naerma.

«Juuksuritöökoda! Kalade juuksuritöökoda!» hüüdis ta, suutmata naeru tagasi hoida.

Papagoikalade ümmargused pead, nende suurte munakujuliste, tihedasti üksteisel lasuvate soomustega põsed ja lõpuskaaned olid kaetud valge korallitolmu kihiga. Näis, et paksud, ülitoredasti ja edevalt rõivastatud isandad on oma ümmarguseks nuumatud, tihedasti puudriga kaetud lõuad andnud teenistusvalmis habemeajajate kätesse. Huulkalad eemaldasid õrnalt ja ettevaatlikult korallitolmu papagoikalade, oma rikaste sugulaste põskedelt ja lõpusteIt ning ilmse naudinguga sõid seda.

Pavliku naeru ja hüüete ning Skvorešnja lakkamatu ukraina-vene sõimusõnade voolu ja pahaste hüüatuste sekka kostis Pavliku kiivri all zooloogi hääl:

«Mis sa naerad, poju?»

Pärast lühikest vaikust kõlas uuesti erutatud hüüe: «Pavlik! Pavlik! Kus sa oled? Kuhu sa kadusid?»

Pavlik vaatas ringi. Ta oli üksi. Rahustunult tema liikumatusest oli tema ümber uuesti õitsele puhkenud ja kihama hakanud elu. Kui kaua on ta võlutuna ja paigale tardununa seisnud selles suurepärases, kirjeldamatun kaunis aias? Minuti või tunni? Kus on Arsen Davidovitš? Kuidas teda nüüd selles tihnikus leida? Kuidas siit välja pääseda? .

«Arsen Davidovitš!» saatis ta väriseva häälega argliku kutse end ümbritsevasse piiritusse rohelisse ruumi. «Arsen Davidovitš!»

«Räägi, Pavlik!» kõlas vastus. «Räägi, räägi! Ma kuulen! Kus sa oled? Lülita Skvorešnja välja. Ta segab.»

«Ma olen korallitihnikus. Jäin ainult natuke teist maha, Arsen Davidovitš. Ma ei tea, kuhu minna...»

Tema huuled kõverdusid ja ta nuuksatas ootamatult. Muuseas - kohe hakkas ta köhima, nii et kõrvalt polnud võimalik neist häältest täpselt aru saada.

«Sa ära karda, poju, seisa külmavereliselt ja ära liigu paigast. Ma pole kaugel: me läksime tõenäoliselt lahku mitte rohkem kui viis minutit tagasi. Vaata ringi, Pavlik. Ma murdsin korallidest läbi. Vaata, kas pole näha minu jälgi: murdunud oksi ja põõsaid... Uuri tähelepanelikult, poju.»

«Jah . . . ei.. . Arsen Davidovitš,» kogeles Pavlik abitült ringi vaadates. «Nad on kõik ühesugused, kõik need oksad ja põõsad... Nad on kõik nagu murdunud... Mi. . . mitte midagi pole näha.. . Arsen. . . Arsen Davidovitš . . .».

Viimased sõnad ütles Pavlik peaaegu sosinal, katkeva häälega; olukord näis väljapääsematuna ega vastanud kaugeltki Pavliku mehisuse määrale.

«Noh, poju, ega seegi nii hirmus pole. Ära ainult (karda. Seisa paigal, ära mine kuhugi. Ma jooksen Skvorešnja juurde, aitan teda ja tulen siis sinu juurde. Viieteistkümne-kahekümne minuti pärast olen seal.»

«Hästi, Arsen Davidovitš...»

«Seisa liikumatult, keegi ei puuduta sind. Igaks juhuks tõmba kindad kätte.»

Pavliku süda tõmbus nende sõnade juures kokku. «Hea küll, Arsen Davidovitš... tõmban... tõmban kätte .. .»

«Pea meeles, kuidas neid käsitseda. Lülita vool sisse. Kõige parem on, kui haarad vaenlase ümbert kinni mõlema käega, mõlema peoga, tihedasti... Ma olen juba teel Skvorešnja juurde ja räägin sinuga käigul, et sa üksi ei kardatks. Kui näed midagi kahtlast, siis ütle mulle.»

Kuni zooloog jätkas Pavlikuga kõnelemist, et tema mõtteid mujale viia, võttis poiss véölt ümmarguse kompsu ja avas selle vaevaliselt, hirmust paindumatute sõrmedega. Tema peos olid kaks valget kummikinnast, mille välimus oli. veidi ebatavaline: neil oli ainult kolm sõrme - üks pöidla, teine nimetissõrme ja kolmas ülejäänud kolme sõrme jaoks. Kinda kummis peopesal oli näha kumer metallplaat ning tema pikk ja lai kätis näis ulatuvat kaugele üle käelaba. Pavlik tõmbas kindad katte ja ühendas nende kätised eriliste nööpide abil skafandri käistega.

«Haara mõlema peoga vaenlase ümbert kinni,» kordas ta enda ette.

Ta vaatas ringi. Mis vaenlane? Kes ta on? Kindlasti keegi kohutav. .. Barrakuda... Hai... Kes siin veel käivad? Barrakuda . . . Hai . . . Hai ümbert kinni võtta. . .

Ta ei kuulanud peaaegu üldse zooloogi, vaid jälgis hinge kinni pidades iga varju, mis liikus kaugel rohe lises hämaruses.

Kord ühekaupa, kord tervete parvedena ujusid mööda mitmevärvilised, õrnalt pulseerivad meduusid. Vilksatasid eredates värvides kirendavad kalad. Tohutute pafvedena liikusid väikesed tiibjalalised limused oma laiade uimedega ja peaaegu täiesti läbipaistvate, kõhrena õhukeste ja õrnade kodadega. Krevetid - väikesed elegantsed merevähid - pidasid neile hoogsalt jahti ja kadusid koos nendega. Kaugel välgatas helesinine sädemeke, kerkis üles ja langes uuesti alla, kohtus punasega, sinisega, rohelisega... Nüüd oli neid üles-alla ja igasse külge hüplevaid, vääriskividena mitmevärvilisi sädemekesi juba sadu ja tuhandeid. Juba sähvisid igal pool miljonid ja miljardid sätendavad tuleniidid ja -punktikesed. Ümberringi keerles nagu purpurpunaste, safiirsiniste, smaragdroheliste ja kuldkollaste sädemete tihe vihm. See oli safiriinide, aerjalaliste hulka kuuluva,te tillukeste vähikeste tants.

Vaimustusest ammulisui, olles unustanud hirmu ja üksinduse, vaatas Pavlik imetaolisest vaatepildist pimestununa ringi, aeg-ajalt masinlikuIt vastates zooloogi küsimustele.

Äkki kerkis Pavliku jalge ees põhjaliivast hiiglasuur sametmust, raudplaadina lame nelinurkne olend. Ühes tema nurgas olid näha laiad avatud lõuad,. nende kohal oleval kühmul aga kaks sätendavat silma. Kaks teist nurka lehvisid kiiresti lainetaoliselt nagu tiivad. Viimasest nurgast rippus piitsakeelena alla peenike saba ülespoole sirutatud pika terava tipuga. See oli raikala. Ta püüdis lennult tema varjupaigale liiga lähedale sattunud kala, neelas selle alla ja langes tagasi põhja. Seal keerutas ta kiiresti mõne liigutusega üles liivapilve, ja kui

see pilv oli uuesti alla langenud, siis oli rai selle alla kadunud.

Pavlik seda enam ei näinud. Kahe meetri pikkuse koletise ilmumine oli nii ootamatu, et ta tõstis käed ja soöstis surmani kohkunult eemale, väljasurnud kõrge korallisamba poole.

Vaevalt aga oli ta jõudnud paigast liikuda, kui lähedal olevast suurest põõsast tormas välja mingi hiiglasuur, pikk, terava esiosaga keha ja viskus kahurimürsu hooga temale. Ta tundis kohutavat lööki vastu rinda ning tema väljasirutatuet käe alt libisesid läbi hirmsad lõuad täis hambaid ja suured külmad silmad. Vilksatas mõte: «Ümbert kinni haarata...»

Käed sulgusid mingi libeda, jämeda palgi ümber. Pavlik tundis veel tugevamat, vapustavat lööki ja seejärel kadus kõik, vajus pimedusse. . .

III PEATÜKK PÄRAST LAHINGUT

«Kähku, kähku, seltsimees Lord! Ma hoian tal sabast kinni, et teda kuradid kõrvetaks! Mu jõud on lõpul, olgu ta neetud!»

«Skvorešnja! Mis seal on?»

Zooloog jooksis vetikate tihnikust välja. Ta nägi ebaharilikku pilti. Väikesel lagendikul heledas rohelises valguses seisis läbipaistvate, nagu klaasist valmistatud kuplite all töötavate masinate juures hiiglaslik inimkuju metallskafandris ja tohutu suures kiivris. Olles paindunud nagu suur, tugev vibu, hoidis ta ühe käega silmust, mis oli tehtud kaht kuplite all töötavat masinat ühendavasse jämedasse painduvasse kaablisse. Silmusest oli hammastega kinni haanmud kahe meetri pikkune hai, kelle jämedast kehast inimene teise käega otse saba juurest tugevasti kinni hoidis. Hai koon ulatus kaugele üle laiade lõugade, tema tumehall jäik nahk sarnanes raspliga ja tema suured, ümmargused, tuhmid ja nürimeelsed silmad, põlesid valkjasroosas raevutules. Zooloog tundis kohe ära heeringhai, kelle muinasjutuline aplus hämmastas juba vanaaja vaatlejaid. Selle hai tavaliseks

toiduks on heeringad, kui need pilvedena tõusevad sügavustest ja lähevad rannaäärde kudema. Ta jälitab aga ka kõiki teisi kalu, kellele ainult suudab järele jõuda. Oma tuntud sugulasest, kuulsast merede ja ookeanide röövlist - tavalisest haist - jääb heeringhai maha ainult suuruselt ja jõult.

Hai, keda hiiglane uskumatu jõupingutusega sabast kinni hoidis, lookles ja viskles, kuid ei vabastanud kaablit lõugade vahelt.

Skvorešnja jalad olid pahkluudeni liiva sisse vajunud. Tema jõupingutusest punane nägu öli kaetud higiga. Hat sikutas kaablitraevukalt igas suunas, kuid ei suutnud teda hiiglase käest lahti rebida.

Zooloog 1õmbas tupest kortiku ja tormas haile kallale.

«Kindad, kindad, Lord!» möirgas Skvorešnja, kõikudes hai raevukate liigutuste rütmis. «Kortikuga ei tee te midagi ära!»

Zooloog peatus. Ühe hetkega olid kindad kätte tõmmatud ja nööbid kinnitatud ning järgmisel silmapilgul suruti kaks peopesa kergellt hai külgedele. Hai võpatas, nagu oleks ta saanud elektrilöögi, tõmbus kramplikult peaaegu rõngasse ja ajas end siis uskumatu jõuga sirgeks, zooloogi ja Skvorešnjat nagu kassipoegi kahele poole paisates. Seejärel avas ta lõuad ja vajus tõmmeldes põhja.

Zooloog hüppas kohe jalule, Skvorešnja aga tõusis maast aeglaselt, jõupingutusega.
«Kuidas see juhtus, Skvorešnja?»

«Puuh-h-h . . . Las ma tõmban natuke hinge. . . Kui te oleksite paar- kolm minutit hiljem tulnud, siis oleks masinatega. .. paha lugu olnud. See hull kala oli näljane, pidas kaablit millekski söödavaks ja kahmas temast kinni. Kas taipate, Arsen Davidovitš, mis oleks juhtunud agregaatidega, kui ta oleks kaabli kuplite alt välja rebinud!? Sissetungiva vee surve oleks need õrnad masinad hävitanud. Ma tegin kaablisse selles kohas, kust ta kinni haaras, silmuse ja andsin tema liigutustele järele, võttes oma käega vastu kõik hai löögid. Alguses ma peksin seda tobedat elukat vastu lõugu ja silmi; tema ainult raputas pead, aga kaablit lahti ei lasknud, rebis seda

hirmsasti ja vehkis sabaga. Siis ma võtsin tal teise käega sabast kinni. On aga ka jõud sel kalakesel!»
«Miks te siis oma kindaid tegevusse ei pannud?»
«Sellepärast, et kartsin kaablit käest lasta. Kurat teab, millega ta selle aja jooksul oleks hakkama saanud! Aga kus siis Pavlik on? Ma kuulsin teie juttu. Kas ta jäi teist kusagil maha?»
Zooloog erutus.
«Oh heldeke!» hüüdis ta. «Tema ma unustasin hoopis. Pavlik! Pavlik! Miks sa vaikid? Pavlik! . . .»
Ta vaatas ärevalt Skvorešnjale otsa:
«Kas teie ka ei kuule vastust?»
Hiiglane muutus rahultuks. Nagu alati niisugustel hetkedel, hakkas ta kohe tarvitama ukraina ja vene sõnade metsikut segu, mida ta nimetas oma «emakeeleks». Paljud asjaolud olid kaasa aidanud selle «keele» moodustumisele ning viinud Skvorešnja veendumusele, et see on tema emakeel: nii Voroneži ümbrus, kus ta ühes pooleldi ukraina, pooleldi vene külas oli sündinud, kui ka õppimine vene kümneklassilises koolis, suur armastus vene kirjanduse, eriti vene poeetide vastu, mis elas temas .koos kirgliku armastusega Ševtšenko. ja Kotsjubinski vastu, ning lõpuks teenistus mereväes – algul pealvee-, hilljem aga kuni praeguseni allveelaevastikus. . .

«Ei, mitte midagi ei kuule,» ütles ta valjusti nohisedes ja lisas varjamatu ärritusega: «Kus te siis poisi ära kaotasite, seltsimees Lord?»

«Ta jäi korallitihnikusse, kui ma teie juurde kiirustasin, Skvorešnja... Pavlik! Pavlik! Vasrta siis ometi! . . . Ta vaikib... Temaga on midagi juhtunud. Jookseme, Skvorešnja!»

«Oleks tulnud tema juurde tagasi pöörata, mitte aga minu juurde joosta. Mida kuradit mulle siis ikka oleks juhtunud, kui te veel minutit kümme oleksite hiljemaks jäänud. Pange propeller käima, ma tulen kohe järele.»
Ta avas vööloleva lülitustahvli ja vajutas sellel ühele arvukatest nuppudest. Kostis hääl:
«Räägib vanemleitnant Bogrov. Mis on, Skvorešnja?»
Skvorešnja ajas end harjumuse järgi sirgu, tõmbus pingule ja ütles:

«Kannan ette, et laeva pardal viibiv poiss Pavlik, kes koos seltsimees Lordkipanidzega suundus töökohale Koralliseljaku punktis number kuus, jäi teel seltsimees Lordkipanidzest maha, eksis korallitihnikusse ja lakkas väljakutsetele vastamast. Seltsimees Lordkipanidze, kes minu väljakutsel ruttas minu juurde, et mind abistada hai kallaletungi puhul kaablile ja mulle, on praegu siin. Palun lubada mind minna poissi otsima ja saata mulle punkti vahetus,»

«Hästi, Skvorešnja,» kostis kiirustav vastus. «Alustage viivitamatult otsimist. Saadan vahetuse, ärge jääge seda ootama.»
«Just nii, seltsimees vanemleitnant!»
Ta haaras maas lebava väikese labida ja kattis kiiresti kaabli liivaga. Zooloog avas sel ajal oma lülitustahvli ja vajutas nupule. Seljapoolse küüru alumisest osast nihkus välja jäme varb, puhkes

nagu lilleõis ja muutus väikeseks propelleriks. Samal ajal avanesid metalsed säärekaitsed ning muutusid horisontaalseteks ja vertikaalseteks tüürpindadeks. Zooloog nihutas kangregulaatorit, propeller hakkas kiiresti pöörlema ja teadlane, kes oli jalad enda alla tõmmanud, kandus poollamades edasi, lõigates kiivriga vett ja juhtides jalapöidade abil tüürpindu. Minuti pärast möödus temast hiigeltorpeedona Skvorešnja. Nii murelik ja halvas tujus kui zooloog ka oli, ei suutnud ta siiski maha suruda tahtmatut vaimustushüüet, nähes hoogsalt edasi liikuva Skvorešnja võimsat kuju.

«Suurepärane on see Krepini leiutis!» sosistas ta. «Mis ~ te ütlesite?»

«Niisama, ei midagi. . .» kohmetus zooloog.

Talle näis andestamatuna mõelda praegu millestki muust kui Pavlikust.

«Kiiremini, Lord! Kiiremini!»

Zooloog jõudis Skvorešnja kõrvale. Nihutades regulaatoreid veel mõne jaotuse võrra kaugemale ja suurendades sellega propelleri pöörete arvu, liikusid nad nüüd juba täiesti vertikaalses asendis veelgi kiiremini edasi.

Kohkunud kalad suutsid vaevu nende kummaliste, veealuses maailmas ebatavaliste olendite teelt kõrvale põigelda. Väike seepia jäi hetke võrra hiljaks ja lömastus

samas vastu zooloogi õlga. Ta paiskas väljatiheda tindipilve, ajas surmaeelses agoonias sirgu oma kümme haaret ja vajus põhja, ringeldes zooloogi taga moodustunud veekeerises. Veevool surus vastu Skvorešnja skafandrit mõned pikad, vingerdavad angerjad. Ehmunult keerutades oma punakate silmakestega maopäid, libisesid nad tema jalgade juurde, kus tüürpindade teravad servad nad mitmeks tükiks lõikasid. Vilksatas väike hai, oleks neile ebaharilikele olenditele peaaegu. vastu tormanud, kuid painutas end kohe loogana ja ujus ülespoole, heledatesse pinnavetesse.

Olles lasknud prapelleritele kaltsevõred, tungisid zooloog ja Skvorešnja nagu kaks rasket mürsku veepinna suunas sirutuvate hiiglaslike sargassum-vetikate padrikusse. Vetikate mitte kuigi sügavale ulatuvad juured, mille ülesandeks ei olnud taimede toitmine, vaid ainult nende põhja külge kinnitamine, rebenesid nende skafandrite surve all kergesti lahti. Õhuga täidetud põiekesed, mis rippusid viinamarjadena vetikate kullakarvalistel tüvedel ja lehevarte tüvepoolsetel osadel, lõhkesid vahetpidamatult, nii et näis, nagu keeks vesi kogu nende hoogsa edasiliikumise teel.

Vetikad lõppesid. Teisel pool lagendikku algas korallitihnik.

«Kust teda siin otsida?» pöördus Skvorešnja zooloogi poole.

«Sealtpoolt.»

Nad vähendasid kiirust ja tegid korallirägastiku serval mõned siksakid, teravasti silmitsedes eredate, elust tulvil põõsaste ja okste tihedat põimikut. Pavlikut ei olnud näha. Nad laskusid madalamale ja liuglesid tihniku kohal, peaaegu riivates kõrgemaid tippe ning rebides kaljudelt õrnu õitsvaid koralliokSi ja põiekestega kaetud vetikate girlande.

«Pavlik! Pavlik! Kus sa oled?»

«Vasta, poju! Me oleme siin.»

Akki tegi Skvorešnja järsu pöörde, sukeldus pea ees kõrge korallisamba jalamile ja hüüdis:

«Siin ta on! Lebab! Siia, Lord! Siia! Küll on hirmus! Vaadake, kellega tal on tulnud lahingut lüüa!»

Hämmastunud zooloog seisis mõne hetke liikumatult.

«Mõõkkala!» hüüatas ta .lõpuks ning laskus liival lebava Pavliku kõrvale põlvili.

Hiiglasuur, vähemalt kolme meetri pikkune, sihvaka ja jõulise kehaga, kõrge sirbikujulise seljauimega ja samasuguse, peenelt voolitud sabaga kala oli kogu oma raskusega langenud Pavlikule, teda pooleldi enda alla mattes. Kala kareda keha värvus kujutas endast seljal kummalist.

eredat segu punasest ja taevassinisest, kuna kogu ülejäänud nahal valitses kõige mitmekesisemates varjundites sinine: kõht oli ilusa hõbedase läikega sinakasvalge, uimed hallsinised, saba sinakasmust ja isegi suured ümmargused silmad olid tumesinised.

Mõõkkalal nagu suuremalosal teistelgi kaladel valitsesid seljal tumedad, kõhupoolel aga heledad värvid: ülalt vaadates oli raske eristada tumedat selga, mis värvuselt sulas ühte veega; alt vaadates nagu lahustus ülalt langevas valguses kala hele kõht. Kõige tähelepanuväärsem aga oli selle kala juures pikk, lame ja terav mõõk. See mõõk, mis polnud midagi muud kui kala ülalõua jätk, oli vähemalt seitsekümmend viis sentimeetrilt pikk ja kujutas endast ohtlikku relva. Pavlikut rünnanud hiiglasuure kala mõõk oli peaaegu täielikult tunginud vetikatega varjatud lõhesse korallisambas, miskõrgus paiga kohal, kus oli toimunud see veealune draama..

«Kas see kala tõesti tappis poisi?» küsis zooloog väriseva häälega, vaadates Pavliku kahvatut nägu ja tihedasti suletud silmi.

«Ei, ta on elus, Lord!» ütles Skvorešnja kindlalt ja tõusis püsti. «Mõõkkala oleks saanud teda tappa ainult skafandrit purustades. Seda, nagu näete, ei ole juhtunud - skafander on täiesti terve. Elus on meie noormees! Kalale aga tegi ta lühikese lõpu! Samas paigas! Nagu suurtükist.»

Pavliku kinnastes käed embasid kramplikult kala ümmargust keha allpool seljauime.

Skvorešnja tõmbas ettevaatlikult poisi käed laiali.

«Tõstke kala üles,» ütles zooloog, «ma tirin Pavliku tema alt välja.»

See oli kiiresti tehtud. Zooloog uuris poisi skafandrit hoolikalt igast küljest ega leidnud sellel mingeid vigastusi. Ainult lame, piklik, brauninguga samanev kastike,

mis oli varem rippunud skafandri paremal küljel, oli vöölt rebitud ja seda hoidis ainult kumminöör.

Zooloog vaatas veel kord teravasti Pavtiku kahvatusse, elutusse näkku ja nägi, et õhuke, õrn nahk tema parempoolsel meelekohal pulseerib vaevumärgatavalt.

«Ta on elus, Skvorešnja! Ta on elus!»

«Aga mis siis mina teile ütlesin?» vastas hiiglane rõõmsa naeratusega, pööramata silmi poisi näolt.

Zooloog avas kiiresti poisi vööloleva lülitustahvli ja surus ühele nuppudest.

«Väike lisaannus hapnikku,» sõnas ta, «aitab poisil kiiremini meelemärkusele tulla. Põsed ongi juba roosaks tõmbunud. Väga hea! . .. Pavlik! Pavlik! Kas sa kuuled mind, poju? Vasta! Vasta mulle!»

Poisi silmad avanesid. Hetke vältel vaatas ta midagi taipamata zooloogile otsa; siis libises äkki üle tema näo hirm, kuid nähes enda kohale kummarduvat ja naeratavat Skvorešnjat, vastas ta sellele kohe nõrga naeratusega.

«Noh, ongi kõik korras,» jätkas, zooloog. «Nüüd termospudelist veidi kakaod, ja meil on juba päris hea.»

Ta surus poisi lülitustahvlil teisele nupule ja kohe kerkis Pavliku kiivrisse skafandri kaeluse alt kõver must toru, mille ümmargune ots jäi peatuma just tema huulte juurde.

«Joo, joo, poju,» ütles zooloog lahkelt, «sul hakkab parem.»

Pavlik võttis toru suhu ja neelatas paar korda. Seejuures vaatas ta juhuslikult kõrvale, nägi mõõkkala koletislikku keha, ajas end järsku istuli ja tardus ehmatusest. Skvorešnja hakkas naerma ja pani talle käe õlale:

«Sa oled nüüd kangelane, Pavlik! Vaata, missuguse kala sa üksi tapsid! Tubli poiss!»

«Ma ei jõudnud teda vaadatagi,» vastas Pavlik kahvatult naeratades nõrga häälega. «Ta tuli mulle nii kiiresti kallale...»

«Noh, nüüd koju, ruttu koju, Skvorešnja!» kiirustas zooloog.

«Just nii - koju, seltsimees Lord!» vastas Skvorešnja lõbusalt.

Minuti pärast pöörlesid zooloogi ja Skvorešnja seljal juba propellerid. Pavlik lebas hiiglase tohutu

suurtel kätel mugavasti nagu hällis. Hoogsalt vett lõigates liikusid kõik kolm edasi, kuna nende all suundus lauge nõlvak tumedatesse ookeanisügavustesse.

Kuuesaja viiekümne meetri sügavusel näis prožektori kiir tihedasse, läbitungimahlsse sametmusta pimedusse rajatud hiiglasuure helesinise tunnelina. Selle tunneli kaugem ots säras pimestavalt nagu tilk sulametalli, samal ajal kui tema lähem ots sarnanes laia lehtriga, mida järk-järgult hävitas ja neelas ümbritsev pimedus.

Zooloog ja Pavlikut kätel kandev Skvorešnja liikusid kahe kümnendikuga täiskäigust piki valgusetunnelit, hoidudes sellest veidi kõrvale. Nõrk helesinine vastuhelk mängles nende nägudel ja metaisetel skafandritel. Tunnelis endas liuglesid nagu läbipaistval hõbedase! ekraanil kalade siluetid. Nad ilmusid äkki, mänglesid nagu joobnuna ebahariliku valguse voogudest või rippusid nagu võlutuna kaua liikumatult ning kadusid siis jälle niisama äkki, nagu oleksid nad sulanud.

Zooloog pöördus prožektori kiirest kõrvale ja talle näis, et ta näeb igal pool enda ümber kummalist, ebatavaliste tähtedega üle külvatud tumedat taevast, mis ainult ülal, tema selja kohal oli veidi heledam.

Need helesinised, punased, rohelised ja hõbedased tähed lendlesid igas suunas, kord süttides, kord kustudes, kord ühekaupa, üksikute lambikestena, kord keerdudes sätendavateks rõngasteks, põimudes pärlidiadeemideks või sirutudes mitmevärvilisteks vilkuvateks girlandideks.

Nii prožektori kiires kui ka ümberringi säravates punktides, täppides ja joontes tundis või aimas zooloog temale tuttavaid loomi - dredžide, traalnootade ja süvaveevõrkude juhuslikku saaki ning merebioloogia ja zooloogia jaamade ja laboratooriumide juhuslikke külalisi. Vaga sagedasti aga sattus ta, ummikusse, nähes esimest korda suurt hulka kõigile seni tundmatuid olendeid.

Kui palju ootamatusi varjavad endas veel need piiritud ookeanisügavused! Mida tähendavad neile tugeva-

tele, kiiretele ja osavatele sügavuste elanikele kõige teravmeelsemad püügivahendid! Keda toovad päevavalgele need haletsusväärsed pimeda jahi vahendid ainult kõige aeglasemaid, kõige väiksemaid ja nõrgemaid olenditest, kes asustavad neid salapäraseid, mõistatustest tulvil ookeanikihte!

Kõik, millega zooloog oli oma lühikese tööaja jooksul juba jõudnud suurepärase laeva kaasabil tutvuda, näitas talle, kui piiratud, puudulikud ja juhuslikud olid andmed, mida teadus oli seni suutnud koguda merest, tema elust ja elust temas. Alles nüüd, selle laeva ilmumisega hakkavad okeanograafia ning merefüüsika, -keemia ja -bioloogia väljuma lapsekingadest. Zooloogi rind paisus vaimustusest mõtte juures, et just tema on esimene, kes vabalt ja vahetult uurib merd ja selle elu tegelikes, looduslikes tingimustes.

Pimedusest hakkas paistma hiigelkašeloti siluetti meenutav tohutu suur vari, mis vaevu eraldus ümbrusest prožektori ümber leviva peegeldunud valguse foonil.

«Noh, olemegi kodus,» ütles zooloog mõne aja pärast. «Kutsun laeva välja.»

Kogu vahemaa, mis lahutas Pavliku ja mõõkkala vahel toimunud lahingu kohta allveelaevast, kõik need kümme kilomeetrit olid zooloog ja Skvorešnja läbinud ainult kümne minutiga.

Nad lähenesid allveelaeva paremale pardale, mille keskelt tungis hävitava jõuga välja kaheteistkümne miljardi küünla tugevuse prožektori kiir. Valgusetunnel oli siin nagu täidetud pimestavalt valge sulametalliga. Kuni saja meetri kaugusel prožektorist ei suutnud ükski elusolend taluda selle valguse heledust. Need aga, kes juhuslikult sattusid kiirde, pimestusid silmapilkselt ja langesid abitult põhja, kuhu nad jäid kauaks paralüseerituna lamama.

Olles vahetanud raadiotelefoni teel mõne sõna allveelaeva juhtimiskeskusega, ujusid zooloog ja Skvorešnja aeglaselt otse prožektori alla. Allveelaeva lainelisest pardast eraldus tasane, otsast avatud ja külgedelt käsipuuga kaitstud metallplatvorm ning jäi horisontaalselt hingedele rippuma. Samal aja1 avanes parras platvormi taga ning nähtavale tuli kuubikujuline kamber, mida täitis rohekas vesi

ja mitmete elektrilampide kollane

44

valgus. Olles peatanud ja kokku pannud propelleri, astus Skvorešnja esimesena platvormile ja slsenes Pavlikut kätel hoides veega täidetud kambrisse. Temale järgnes zooloog, kes surus punases valguses säravale nelinurksele nupule ukseavast paremal pool. Platvorm kerkis üles ja kattis sissekäigu. Paksud metallist uksepooled nihkusid kokku ja liibusid nii tugevasti teineteise vastu, et oli raske margata nende kokkupuutejoont. Vesi hakkas kiiresti kahanema. Paljastusid metallseinad. Välisseinas oleva sissepääsuava juures, mis nüüd oli nähtamatu, paistis rida mitmevärviliste tuledega varustatud nuppe. Vastaspoolel tulid nähtavale mõned skaaladega, osutitega ja gradueeritud klaastorudega aparaadid, mis olid monteeritud seina sisse.

Kümne-viieteistkümne sekundi pärast ei olnud kambri põrandal enam tilkagi vett. Zooloog ja Skvorešnja seisid liikumatult nagu ennegi.

«Kui suur on rõhk, Lord?» küsis Skvorešnja kannatamatult.

ZooJoog läks aparaatide juurde ja silmitses üht osutit.

«Juba kaheksateist atmosfääri,» vastas ta. «Kohe on õhurõhk normaalne ja me võime lahti rõivastuda.»

Jalalt jalale tammudes jälgis ta silmi kõrvale pööramata aparaate, avas siis vööl oleva lülitustahvli ja surus ühele nupule. Kohe tungis kiivrit skafandri kaelusega ühendavatesse iminappadesse õhk ja zooloog eemaldas kiiresti kiivri.

Seejärel võttis ta lülitustahvli juurest pika peenikese nööri otsas oleva vasknõela, surus tillukesele nupule nõela käepidemel ja tõmbas nõela terava otsaga piki skafandri keskjoonelolevat vagu ülalt alla, siis mööda mõlemat jalga kuni taldadeni ja lõpuks ümber piha. Skafander avanes kõiki neid jooni mööda ja zooloog võttis oma metallülikonna osade kaupa seljast. Samasuguse operatsiooni teostas Skvorešnja Pavlikuga.

Samal ajal avanes kambri siseseinas uks ja kambrisse kurustas noor, kuivetu ja tõmmu madrus valges vormipluusis ja mustades pükstes. Tema tõrvmustad juuksed olid küljelt siledasti lahku kammitud, kuid pealael oli väljakutsuvalt püsti kangekaelne tukk.

45

.«Mis on Pavlikuga?» hüüdis ta Skvorešnja poole tormates. .

«Mitte midagi, Marat Moissejevitš, mitte midagi!» vastas Pavlik reipalt, rabeles Skvorešnja käte vahelt lahti ja jooksis noore punalaevastiklase juurde.

«No-noh, või mitte midagi...» vaidles zaaloog vastu «Rõivasta ta kiiresti lahti, Marat, ja vii ambulantsi, ma vaatan ta kohe läbi.»

Kambrisse astus rutakalt valges kitlis jässakas, musta juukseiine ja tumekollase, mongoli tüüpi näoga noor mees. Tema kitsad pilusilmad heitsid lahtirõivastuvatel, tuukritele mureliku pilgu.

«Tsoi! Tsoi!» tervitas Pavlik teda rõõmsalt, andmata noormehele võimalust sõnagi lausuda. «Tõin sulle huvitava molluski! Ma olen terve ja midagi erilist pole! Arsen Davidavitš ütleb, et see on uus mollusk. Ainult ta on vist haige. Arsen Davidovitš tahab, et sa teda uuriksid.»

«Oh heldeke!» hakkas Tsoi naerma, näidates kaht rida suurepäraseid valgeid hambaid. «Laseb kolmest rauast korraga! Tähendab, on terve! Noh, kõigepealt läheme remonti, kangelane!»

Kõik viis väljusid kambrist ja astusid läikiva metalli ebatavaliste, kuuldamatult töötavate masinate ja mehhanismide maailma.

IV PEATÜKK «DIOGENESE» HUKKUMINE

Vaatamata Baffini mere ja Gröönimaa külmadest piirkondadest puhuva orkaani hirmsale jõule ruttas Cherbourg'i ja New Yorgi vahel liiniühendust pidavale esimese klassi aurikule «Diogenesele»

juba tema esimese hädasignaali peale kahe-kolme tunni jaoksul appi kümneid aurikuid. Tohutu suured, kolmeteistkümne meetri kõrguseni küündivad lained tasandati naftavoogudega ja purustati veealuste õhk-lainemurdjatega. Hukkuvalt laevalt inimesi vedavad auru-, diisel- ja elektrikaatrid ning glisserid sõelusid edasi-tagasi. Esimesed ohvrid toimetati enne teisi konale jõudnud ja päästetöödele asu-

nud «Marie Antoinette'i» pardale. Nende kannatanute hulgas oli nõukogude kodanik Ivan Fjodorovitš Bunjak, keda oli raskesti haavanud jäämäest lahti murdunud jääpank. Pärast kuueaastast tööd Nõukogude konsulina Quebec'is oli Bunjak teel Kanadast kodumaale. Hetkel, mil «Diogenes» põrkas kokku jäämäega, seisis ta oma neljatetstkümneaastase pojaga ülemise, viieteistkümnenda deki reelingu ääres ja imetles selle kahekümne viie meetrisest kõrgusest hiigelaurilku rütmilise kiikumise saatel loodusjõudude jõuetut raevutsemist. Jäämägi ilmus koidueelsest pimedusest täiesti ootamatult. Nii kaugel lõunas ei olnud veel kunagi esinenud jäämägesid ja ainult orkaani seitsmepäevase kestusega võis seletada ühe niisuguse ilmumist «Diogenese» teele.

Vasaku parda infrapunane fotoaparaat oli just sel ööt riknenud ega saanud seetõttu laeva õigeaegselt hoiatada jäämäe lähenemise eest. Orkaan oli nii tugev ja jäämäe mass nii suur, et löök vastu «Diogenese» parrast toimus erakordse jõuga. See löök muljus lömmi ja. surus sisse auriku kogu vasaku parda ning purustas veekindlad vaheseinad, kuna ülemistele dekkidele varisesid tohutu suured jääpangad, mis neist läbi murdsid.

Teadvusetult lebava Bunjaki andis meeskond üle «Marie Antoinette'i» kaatrile, ilma et keegi oleks märganud poisi, tema poja puudumist. Nii palju häda põhjustanud jäämägi eemaldus majesteetlikult, kiikudes kergelt tema ümber raevutsevates hiigellainetes, ning kellelgi ei tulnud pähe vaadata, mis toimub tema arvukates lohkudes, lõhedes, koobastes ja grottides. . .

Kui päästetööd olid lõpetatud, tehti kindlaks haavatute, sealhulgas ka teadvusetute isikud. Raadio teel korraldatud loenelusega, mis haaras kõiki päästetuid, selgitati, et puudu on kolm inimest, nende hulgas ka Nõukogude kodaniku Ivan Bunjaki poeg, neljateistkümneaastane Pavel Bunjak. Arvati, et kõik kolm kukkusid kokkupõrkel merre ja hukkusid. Umbes viieteistkümne minuti jooksul uurisid siiski mõned kiirekäigulised kaatrid vajuva «Diogenese» lähimat ümbrust, kuid pöördusid tühjalt tagasi.

Oma arvukate kaasvendade kurva jumalagajätuvile saatel sukeldus «Diogenes» kustunud kateldega aeglaselt

tumedatesse ookeanisügavustesse. Aurikud sõitsid laiali, viies päästetuid mitmesugustesse Euroopa ranniku sadama tesse.

Ookean rahunes. Pikad lauged lainevallid kerkisid ja veeresid aeglaselt kaugusse. Pärast tugevat orkaani hakkas pinnal jälle kihama orkaani ajaks sügavustesse peitunud elu. Üha sagedamini vuhisesid ultramariinsetest lainetest välja lendkalade parved. Sirutades laiali oma pikad ja teravaotsalised, pääsukeste tiibu meenutavad uimed, lendasid need kalad kuiva sahinaga lainete kohal ja sukeldusid uuesti ookeanivete ülipuhtasse sinasse.

Nende järel paiskusid suurtükimürskudena õhku rohekaspunased boniitokalad ja kord emailsinised, kord purpursed, kuid alati kuldkollaste sabadega kuldmakrelid.

Jahist hasarti sattunud hiiglasuured, kahe kuni kolme meetri pikkused tuunikalad näitasid aeg-ajalt veepinnal oma ahnelt avatud ümmargusi suid või võimsaid mustjassiniseid selgi. Jaht oli täies hoos. Vahetpidamata viskusid õhku ja langesid tagasi lendkalade parved ning ei kütte ega kütitavaid häirinud siin-seal lainetel ujuvad, selle paiga jaoks täiesti ebaharilikud ja veidrad esemed: puupingid, kerged korvtoolid, võrejad kastid kapsaste ja apelsinidega, lauatükid, lakeeritud jaapani riiul, poolest

saadik klaasitud valge uks, mererohuga täidetud madratsid, päästerõngas, õlepraht - erutavad hädamärgid, inimese kurvad, orvuks jäänud teekaaslased.
Üks rohkem kui meetri pikkune doraad langes pärast ebaõnnestunud hüpet läbi surnud kanu sisaldava puuri valju sulpsatusega vette tagasi, kuid sööstis kohe jälle välkkiirelt oma ohvri kannule. Ta kihutas üha kiiremini ja kiiremini, libisedes mööda veepinda nagu glisser, ja kui jõu kaotanud lendkala hakkas pärast saja meetri pikkust kaarjat lendu laskuma, viskus doraad järsku ühe sabalöögiga laineharjalt õhku, lendas mõne meetri kõrgusele, lõikas läbi lendkala tee ja ühe hetkega oli ohver kadunud tohutute ümmarguste lõugade vahele.
Päike heitis kumeratele laineharjadele juba oma viimaseid kiiri, kui doraadide, baniitokalade ja tuunikaladega

48

ühines parv teravakoonulisi delfiine. Julm mäng elule ja surmale algas uue hooga.
See liikuv ja värviküllane pilt ei köitnud ags vähimalgi määral kolme meest, kes uurivalt silmitsesid kogu ümbrust kuni kauge horisondini. Need mehed seisid tasasel ovaalsel, kerge reelinguga ümbritsetud platvormil väikese, sinakasroheliseks värvitud lainelisest metallist künka tipul. Platvormi eespoolse otsa juures, peaaegu otse reelingu taga vajus küngas järsult vette. Teisel pool platvormi laskus küngas kahe-kolmekümne meetri ulatuses laugelt veepinna suunas nagu hiiglasuure vaala selg ja kadus siis vee puhtasse, läbipaistvasse sinasse.
Sellel seljal paiknes kuklasse tõugatud mütsina samasugusest lainelisest metallist, ümara ülaosaga küür. Aeg-ajalt paljastas taanduv laine veel mõne meetri võrra lauget künkanõlva, näidates, et see jätkub ka vee all.
Küngas kiikus vaibuvas ühtlases lainetuses, kord näidates end lainetel, kord kadudes nende vahele. Mehed seisid platvormil, laskmata end häirida kiikumisest.
Kaks neist meestest, kes olid rõivastatud pimestavalt valgetesse kuldnööpidega vormikuubedesse kuldsete triipudega käistel ja kandsid «krabidega» vormimütse, silmitsesid kummaliste, üheaegselt nii binoklite kui ka pikksilmadega sarnanevate instrumentide abil vaikides horisonti ja kaugete lainete harju. .
Kolmas, laiaõlaline hiiglane, seisis kühmu tõmbunult, distsipliini ja aupaklikkust säilitada püüdva karu poosis ülemustest tagapool reelingu ääres. Tal oli seljas lumivalge madrusepluus ja peas sirmita vormimüts. Tema pikad, huulte kohal suitsetamisest pruuniks tõmbunud vurrud rippusid heleblondide keerdudena lõuast allapoole; väikesed silmad laias, siledaks raseeritud, nöbininaga näos vaatasid veidi pilkavalt, heatahtliku kavalusega. Ka tema vaatles silmi kõrvale pööramata tähelepanelikult ja teravasti ookeanipinda ega pannud tähele kiskjate mängu oina ohvritega.
Päike loojus. Kiiresti, silmaga nähtavalt tihenes hämarus, nagu oleks altpoolt, ookeanist kerkinud hiiglasuur, üha paksem, üha sinisem eesriie.
Doraadide, boniitokalade ja delfiinide hüpped lakkasid, kuid veepinna all jaht arvatavasti jätkus veel. Kerge

49

praginaga uimi välja sirutades paiskusid endiselt õhku lendkalade parved, laskusid, puudutasid kergelt laineharju ja kerkisid uuesti vee kohale. Kord üks, kord teine neist kukkus kiiresti tihenevas pimeduses valju prantsatusega kummalisele laevale, tema platvormile, põrkas vastu tema lainelisi külgi ja langes vette tagasi, jättes endast maha verd ja hõbedasi soomuseid.
Pikakasvuline, valges vormikuues mees langetas lõpuks oma imeliku binokli ja lõi käega.
«Mitte midagi pole näha, Lord,» ütles ta kõige puhtamas vene keeles, surudes pikksilma lülid binokli poolte vahelisse ruumi. «Poiss on ilmselt hukkunud. Me ainult kaotame asjatult aega.»
Vaatamata tihenevale hämarusele oli veel hästi näha tema kullaka päevitusega kaetud nägu, hele teravatipuline väike habe ja puhtaks raseeritud ülahuul. Vurrude puudumise tõttu näis tema veidi

kongis nina röövlinnu nokana. Seda sarnasust suurendasid veelgi hallid, pilkumatud, alati õhukeste sinakate latigudega pooleldi kaetud silmad.

Väike, tüse ja suure peaga mees, kes kandis suurepärast musta habet, mille üle oleks kadedust tundnud iga muistse Assüüria kuningas, vaatas rääkijale otsa.

«Meil tuleks selles siiski veenduda, kapten,» ütles ta ning pani samuti oma pikksilma kokku. «Seda enam, et meie «Pioneer» teeb kaotatud aja kergesti tasa. Me ju nägime ainult kaht sügavusse vajuvat laipa. Kus on siis kolmas?»

«Ei tea, Lord, ei tea. Võib-olla jäi ta «Diogenesele» ja see viis ta endaga kaasa. Mul on poisist väga kahju, kuid me ei või kauemaks siia jääda. Lähme,» tegi kapten ettepaneku, pöördus ja suundus aeglaselt, nagu vastu tahtmist avatud luugi poole, mis paistis platvormi tagumisest otsast.

Sel hetkel võpatas hiiglane, ajas end sirgu, kummardus ettepoole ja tõstis hoiatavalt käe.

Kapten ja Lord peatusid. Hiiglane, kes oli nagu raidkujuks tardunud, kuulatas pingutatult.

Vee vaikne loksumine vastu laeva lainelisi parda id kriipsutas ainult alla peaaegu uinunud ookeani kohal valitsevat vaikust.

50

«Mis on, Skvorešnja?» katkestas kapten kannatamatult vaikuse.

«Kas teie siis ei kuulnud?» põristas hiiglane erutatult. «Seal hüüab keegi...»

«Mis?» Kapten vaatas tagasi ja libistas pilgu üle tumedate vaibuvate lainete. «Teile ainult näis nii, Skvorešnja!»

«Ma olen täiesti veendunud, seltsimees kapten,» tõmbus Skvorešnja kogu oma pikkuses sirgu. «Ma kuulsin hüüet. .. Stopp!» katkestas ta iseennast, sirutas käe endises suunas välja ja vaatas pingutatult üle kapteni pea kuhugi pimedusse.

Kaugusest kostis pikk nõrk heli, mis kõlas sääse piri nana.

«Hüüe!» sosistas Lord. «Ma kuulen hüüet, kapten!»

«Jah, jah! Aga see ei tule sealt, kuhu näitab Skvorešnja, vaid parema parda poolt.»

«Ei, seltsimees komandör, ma ei eksinud,» vaidles Skvorešnja aupaklikult vastu. «Hüüe kostis otse laeva nina eest.»

«Kui süüdata prožektor...» lausus Lord ebakindlalt.

«Mitte mingil juhul!» vastas kapten kategooriliselt ja astus kiiresti platvormi eespoolsesse otsa, reelingu juurde.

Reelingu ülemine osa paksenes siin ja laienes ovaalseks kilbiks, mis oli kaetud pimeduses mitmevärviliselt fosforestseerivale numbrite ja märkidega varustatud nuppudega ning väikeste kangikeste ja tüürirattakestega.

Kapten vajutas ühele nupule. Laeva parempoolsest veerjast pardast paiskus välja mingi tume, lai ja pikergune, ümmarguste otstega ese, lendas torpeedona tasase vile ja sumina, saatel ülespoole ning kadus kohe pimedusse. Samal ajal hakkas reelingul oleva kilbi keskel tuhmhõbedaselt helendama väike ümmargune ekraan.

«Infrapunane lokaator!» hüüdis Lord rõõmsalt ja jäi uuesti vait, suunates silmad ekraanile.

Kapten jälgis samuti tähelepanelikult seda väikest hõbedast ringi, keerates tüürirattakest veerandi pöörde võrra paremale ja vasakule. Ekraani heledal foonil vilkusid laialivalguvad varjud: midagi kasti taolist, siis

51

midagi lamedat, nelinurksete laikudega kaetut,. mingi tugitool, pingid... Polnud kahtlust, et kõik see, mida inimesed olid ookeani pinnal näinud loojuva päikese valguses, kõik laevahuku jäänused ja rusud, mis ujusid ümberringi, ilmusid nüüd, pimeduses, üksteise järel tuttavate, kuigi laialivalguvate varjudena sellele kahvatuhõbedasele ekraanile.

«Missugune geniaalne leiutis!» hüüdis Lord vaimustatult, pööramata silmi ekraanilt. «Ma ei suuda ikka veel harjuda selle suurepärase lokaatoriga. Näete, seal ongi jäämägi!»

«Jah,» ütles kapten, «aga meri tema ümber on tühi ja mingeid rususid pole enam näha. Kust siis kostis see hüüe?»
«Võib-olla ei vaadelnud me küllalt tähelepanelikult lokaatori all olevaid rususid?» arvas Lord.
«Väga võimalik,» nõustus kapten. «Tuleb see sektor tihedamalt läbi kammida ja mürsku veepinna lähemal hoida.»

Kümne minuti pärast, olles peaaegu otse veepinna kohale kudunud üha kitsenevate siksakkide tiheda võrgu, pöördus infrapunane lokaator laeva platvormi juurde tagasi, eemaldus uuesti ja käis samasuguse tee läbi jäämäe kohal, kuid tulemusi polnud. Kusagil ei õnnestunud märgata jälgi inimesest.
«Mida see siis tähendab?» küsis Lord nõutult. «Kas tõesti poiss saalis meile oma viimase kutse, siis aga varises kokku ja vajus põhja? Kui õudne see on!»
Äkki kostis ööpimedusest uuesti kauge, peenehääIne hüüe. Nüüd kõlas see mingi uue, meeleheitliku jõuga. Kolm platvormil seisjat nagu kivistusid hetkeks. Siis hüüdis Skvorešnja:
«Ta on jäämäel! Ta on jäämäel, seltsimees komandör!»
«Aga jäämäeni on ju lokaatori järgi otsustades rohkem kui kolm kilomeetrit. Nii kaugelt me ei kuuleks hüüdeid,» vaidles kapten vastu.
«Ei tea. Ma ei oska seda seletada, kuid ta on seal, kindtasti seal. Kusagil mujal ei saa ta olla!» ütles Skvorešpja erutatult.
«Hea küll,» lausus kapten, «ma saadan mürsu jäämäele.»

52
Ekraani keskele ilmus uuesti jäämägi. Tuhmilt läikivate arvukate tahkudega tohutu jäämass kerkis majesteetlikult veest. Tema pind oli täis koopaid ja lõhesid ning teda kaunistasid kummalised tipud, sambad ja tornid. Kuuletudes tüürirattakese liikumisele kapteni kätes, pöördus jäämägi ekraanil kord ühele, kord teisele poole. Ekraan peegeldas kord koopasuud, kord tasast platvormi, kord tuhmiit helkivate servade ja pindadega tumedat lohku. Mõned neist moodustistest olid tihedasti kaetud tumedate ja hallide täppidega, mis niipea, kui lokaator neile lähenes, hakkasid liikuma ja muutusid lindudeks, kes aeg-ajalt rahutult lendu tõusid, et kohe jälle endisele kohale laskuda.
«Meie lokaator äratas need kajakad, fregattlinnud ja fulmaarid,» märkis Lord. «Võib-olla näeb ka poiss lokaatorit ja see julgustab teda... Seal ta on, seal ta on!»hüüdis ta äkki ja kummardus ekraani kohale.
Kapten pööras väikest tüüriratast järsult vastassuunas. Jäämägi ekraanil hakkas korraga võbisema, kaldus küljeli, kadus, ilmus siis uuesti ja jäi kindlalt seisma. ühe tema koopa kõlakojaga sarnaneva sissekäigu esisel platvormii, peaaegu otse järsaku kohal oli näha väike pikergune tume laik. See laik suurenes kiiresti, silmaga nähtavait, ja muutus mõne sekundiga platvormil lebavaks väikeseks inimkujuks.
«See on tema, seltsimehed, tema!» ütJes Lord erutatult.
«Annan ühe kümnendiku. edasi!» kuuldus kapteni kindel, seJge hääl. «Välja kutsuda glisser! Valmistuda laskumiseks!»
«Just nii - välja kutsuda glisser, valmistuda laskumiseks!»
Skvorešnja pöördus lähima jämeda reelinguposti juurde ja surus sellel olevale nupule. Posti tipul avanes kaas ja Skvorešnja võttis selle alt väikese mikrofoni, mille taga oli näha juhe. Tasase häälega andis ta korraldused kellelegi edasi, asetas siis mikrofoni kohale ja sulges kaane.
Kapten puudutas samal ajal üht nuppu reelingu esiosal oleval kilbil ning nihutas kaarjal skaalal mõne jaotuse võrra paremale äärmist, punaselt kumavat kangregulaatorit.

54
Metailküngas nihkus võpatades paigast ja hakkas üha kiiremini edasi liikuma, Tasa loksudes voolas vesi tema laia ümmarguse nina ees kahele poole, libises mööda arvukaid pikivagusid tema

külgedel ja ühines uuesti tema taga.

JäIgides pidevalt ekraani, millele oli tardunud jäämäe ja inimkeha kujutis, pööras kapten valge tulega varustatud tüüriratast. Laev pöördus kuulekalt mõne kraadi võrra lõuna poole.

Luugist ilmusid kaks madrusepluusides ja -mütsides meremeest. Nende taga olid näha kaks kasti - üks suurem, pikergune ja lame, teine väiksem, peaaegu kuubikujuline, Madrused seisid liikumatult luugi külgedel, kummalgi oma kast jalge ees. Luugi kõrval avanenud pilust roomas tihedalt laeva küljele liibudes alla painduv metalltrepp ja peatus, niipea kui tema alumine aste oli vette laskunud.

Sel hetkel tõusis kerge tuul ning ookeani pinnal hakkas järsku levima ootamatu valgus. Ta ilmus kord siin, kord seal, kord kerkides sügavustest, kord laskudes sinna suurest hulgast väikestest õrnadest sädemekestest koosnevate rohekassiniste ja sinakasroheliste helendavate udukogudena. Need udukogud omandasid punase varjundi, ühinesid suurteks laikudeks ning võtsid enda alla üha rohkem ruumi, süttides kerges tuules tekkinud säbarlainetel nagu terve hulk loitvaid tulekerasid. Siis äkki lõi kogu ookeani pind leegitsema, nagu oleks ta kaetud valge hõõgumiseni kuumutatud rauapuruga; järgmisel hetkel muutus see sulahõbedaks, milles süttisid veripunastest rubiinidest, rohelistest smaragdidest ja sinistest safiiridest koosnevad tähekesed, kerad ja ovaalid. Muutus valgeks, kuid kõik näis seejuures kummalisena, uuena, tundmatuna: valgus voolas kõikjalt, igast küljest, ja sel valgusel puudusid varjud.

«Tulirullid!» hüüdis Lord vaimustatult. «Pyrosoma atlantica! Helendavatest loomadest kõige heledamad. Missugune suurepärane vaatepilt!»

Metallküngas liikus edasi, tekitades enda ees ja külgedel külma tule laineid. Äkki kerkis sellest külmast leegist otse künka jalamil pikk, painduv keha, mis oli nagu üleni kaetud hõbesinise brokaadiga, joonistas ilusa kaare, su-

keldus uuesti ja kadus. Esimesele järgnes kohe teine, siis kolmas, neljas, ja minuti pärast ümbritses laeva fantastilises tuletantsus parv delfiine, kes järgnesid laevale, temast maha jäämata.

Skvorešnja valjuhäälne hüüatus kiskus Lordi sellest vaatepildist lahti ja tõi ta tagasi tegelikkusse: «Inimene jäämäel!»

Kahesaja meetri kaugusel laevasti kerkis hllglaslik jäämägi. Ta kõrgus seal. silmipimestavalt heledana, leekidesse mähituna, kirendades kõigis vikerkaarevärvides nagu sisemisest tulest hõõguv tohutu suur briljant. Koopa sissekäigu esisel pimestavalt valgel platvormil oli selgesti näha tume liikumatu inimkuju. .

Laeva taga, mõnekümne meetri kaugusel platvormist hakkas vesi äkki tugevasti kobrutama ja laev jäi peaaegu kohe seisma.

«Glisser vette!» käsutas kapten.

Üks luugi juures seisvatest madrustest asetas oma kasti küljeli ja vajutas lukule. Kast avanes ja muutus mõne hetkega väikeseks, läikivatest metallvarbadest, -ribadest ja -plaatidest koosneva keeruka karkassiga kummiglisseriks. Teisest kastist võeti samal ajal välja väike, kokkukäiva propelleriga elektrimootor, mis kinnilati glisseri ahtrile.

Veel hetk ja leegitsevasse vette libisenud glisser suundus Skvorešnjaga tüüril ning kahe tema seltsimehega pardal valgete tulepritsmetega ja hõõguvate kalliskivipiiskadega üle külvatud jäämäe poole.

Kaugelt kostis Skvorešnja hääl, mis hüüdis midagi, küsis midagi, julgustas kedagi. .

Tagasi lendas glisser nagu tulitiibadel. Ta ei olnud oma välja lülitatud mootoriga veel õieti laeva metallparda äärdegi jõudnud, kui Skvorešnja jooksis juba platvormile, hoides kätel väikest inimkeha abitult alla rippuva pea ja jalgadega.

«Poiss! Poiss!» hüüdis ta erutatud ja rõõmsa häälega. «Üsna nooruke alles!»

«Elus?» tormas Lord reelingu juurde. «Meelemärkuseta. Algul oigas, siis jäi vait.»

«Ruttu minu juurde ambulantsi!» hüüdis Lord, sööstis luugi juurde ja kadus sellesse.

56

Temale järgnes Skvorešnja oma kandamiga.
Siis laskusid alla ka madrused kastidesse paigutatud glisseri ja mootoriga; trepp roomas tagasi oma pilusse.

Platvormile täi ainult kapten. Ta surus nupule lülitustahvlil: reeling avanes mõningates sõlmkohtades ja lülitus lahti, horisontaalsed varvad vajusid alla, liibusid vertikaalsete postide külge ning libisesid koos nendega künka sisemusse. Kapten silmitses platvormi, heitis pilgu tühjale ookeanile ja laskus samuti luugist alla.

Kohe pärast seda hakkas ebatavaline küngas vajuma ja kadus mõne hetke pärast vee alla. Lähenev laine libi-

57

ses hijglasliku triikrauana üle kohast, kus äsja oli seisnud küngas, nagu hävitades väikseimadki temast ookeani pinnale jäänud jäljed.

V PEATÜKK MARSRUUDI MUUTMINE

Allveelaev oli sõjalaev. Nõukogude Liidu vaenlased olid korduvalt püüdnud omandada salapärase allveelaeva jooniseid, hankida tema kohta andmeid ning enda valdusse saada tema konstruktsiooni arvutusi. Tehase ümber, kus toimus tema ehitamine, ringlesid ööl ja päeval spioonid; kaks tehase vastutavat töötajat, kelle kodudest spioonid ilmselt lootsid hankida malerjale allveelaeva kohta, leiti tapetult. Spioone püüti. neid paigutati vanglasse ja mõned neist lasti mõrva eest maha, kuid nende arv ei vähenenud, ja sedamööda, kuidas lähenes ehituse lõpetamise tähtaeg, kasvas nende jultumus.

Kõik see jäi siiski tagajärjetuks. Allveelaeva ehitamine lõpetati edukalt tema konstrueerija Mihhail Krepini juhtimisel. Sügava saladuskatte all lasli laev vette ning varustati uute, täiesti erakordsete kaitse- ja pealetungirelvadega. Laeva katsetamine toimus madalaveelises Balti meres ja pärast seda saadeti ta esimesele pikale merereisile - Vladivostokki.

Just seal, nagu selIest kindlalt kõnelesid kõik Nõukogude valitsusele teatavaks saanud faktid ja andmed, pidi mõne kuu pärast puhkema juba pikemat aega kogunev äike. Vana vaenlane, kes visalt ja väsimatult taotles ülemvõimu Aasia mandril, ei loobunud oma anastusplaanidest Nõukogude Primorje suhtes. See õitsev piirkond äratas temas isu. Imperaatorlik ja sõjaväeline klikk valmistas ette lööki Nõukogude Liidu vastu, lootes seejuures abile läänest. Selle kliki esindajad olid teadlikud uue avantüüri kogu ohtlikkusest ja riskantsusest. Nad tundsid teaduse ja tehnika uusimate saavutustega kaitstud Nõukogudemaa võimsust, tundsid tema armee ja laevastiku ähvardavat jõudu, kuid iha uute vallutuste järele, hirm omal maal läheneva revolutsiooni ees ning pime vihkamine sotsialismimaa vastu õhutasid neid sõjale võimsa sotsialistliku riigiga.

58

Rahulikult ja valvsalt jälgisid Nõukogude Liidu valitsus ja partei oma naabrrt. Nad teadsid, et kahekümne neljandal augustil, imperaatori sünnipäeval oli oodata otsuste vastuvõtmist, millest sõltus miljonite töötajate rahulik elu.. .

Just selle otsustava päeva eelõhtul, kahekümne kolmandal augustil pidi allveelaev «Pioneer» ilmuma Nõukogude Liidu Kaug-Ida rannikule ja näitama agressorile, et Nõukogude piirid on puutumatud. Uue võimsa allveelaeva ilmumine pidi viimasel hetkel segi lööma imperaatorliku kindralstaabi kaardid, purustama kõik tema plaanid ja olema talle veel üheks täiendavaks kainestus-vahendiks.

Seda inimkonna ajaloos esimest meresõitu seni kättesaamatutena püsinud ookeanisügavustes pidi ära kasutama nõukogude teadus merefüüsika, -keemia ja -bioloogia tähtsamate probleemide

uurimiseks. Maailmas esikohal olev nõukogude teadus pidi valgustama kõike seda salapärast, mis oli varjul nendes sügavustes ning põhjustas lõputuid vaidlusi kõigi maade teadlaste vahel. Sel eesmärgil oli allveelaevale komandeeritud rühm teaduslikke töötajaid, keda juhtis tuntud nõukogude zooloog Arsen Lordkipanidze. Allveelaeva teel alates Balti merest läbi Atlandi ookeani, Gibraltari väina, Vahemere, Suessi kanali, mille sügavust oli selleks ajaks suurendatud kolmekümne meetrini, India ookeani ja Hiina mere kuni Jaapani mereni pidid nad hoolikalt uurima niisuguseid probleeme, nagu hoovuste tekkimine ja kulg ookeanisügavustes, suurte sügavuste fauna, mere- ja ookeanipõhja reljeef, füüsikalised ja keemilised protsessid nendes piirkondades. Ka siin, nagu alati, taotles Nõukogudemaa seda, et riigikaitse ja majanduse huvides tarvitusele võetud abinõud teeniksid ühtlasi ka teadust, aidates suurendada inimese võimu looduse üle.

Allveelaev suundus oma sihtkoha poole, hoidudes vähemalt kahesaja meetri sügavusse ning vältides veepinnale tõusmist. Tema teekond pidi jääma kogu maailmale saladuseks, mida varjasid ja säilitasid ookeanisügavused, millest läbi ta rajas endale teed. Niisugused olid merevägede ülemjuhatuse instruktsioonid, millest pidi juhinduma kapten Vorontsov. Nendest instruktsioo-

nidest oli tal lubatud omaenda äranägemise järgi kõrvaIe kalduda ainult äärmistel juhtudel.

Olles vastu võtnud hukkuvalt «Diogeneselt» eetrisse saatletud hädasignaali, ilmus allveelaev katastroofi kohale samaaegselt teiste sinna ruttavate laevadega, kuigi teda eraldas «Diogenesest» mitu korda suurem vahemaa. Hoidudes umbes kahesaja meetri sügavusse, jälgis allveelaev kõiki raadiokõnelusi «Diogenese» ja tema päästjate vahel, saatis siis vajuvat laeva kuni ühe kilomeetri sügavuseni ja nägi, kuidas paljudesse laevaruumidesse jäänud õhk purustas vee sajaatmosfäärise surve all laeva mitmeks tükiks, mis seejärel kiiresti põhja vajusid.

Juba enne päästetute loendust oli allveelaeval teada, et on hukkunud kaks inimest - üks madrus ja üks naine, kes langesid laeva ja jäämäe kokkupõrkel merre. Nende aeglaselt põhja vajuvaid kehasid nähti allveelaevalt, kui viimane tiirles sügavuses «Diogenese» ümber. Kolmanda hukkunu, nõukogude poisikese Pavel Bunjaki laipa aga ei suutnud allveelaev hoolikale ja agarale otsimisele vaatamata leida. Pärast seda kui lained olid neelanud «Diogenese», ristles allveelaeva raadio teel juhitav infrapunane lokaator kaua veepinna kohal ning laskus suurtesse sügavustesse, kuid ei suutnud poisi laipa avastada. Siis kandis allveelaeva tuukrite vanem Andrei Skvorešnja kapten Vorontsovile, allveelaeva komandörile ette, et tema kindla veendumuse kohaselt asub poiss või tema laip kõige tõenäolisemalt ühel suurtest laevarusudest, mis ujuvad õnnetuskohal. Skvorešnjat toetasid allveelaeval viibiva teadusliku ekspeditsiooni juht professor Lordkipanidze, vanemleitnant Bogrov ja radist Pletnjov.

Kas nõukogude poisikese saatus, tema elu või surm oli selleks «äärmiseks juhuks», mida nägi ette ülemjuhatuse instruktsioon?

Pärast lühikest kõhklust tegi hindamatu laeva eest tohutut vastutust kandev komandör otsuse, millele teda ajendasid nõukogude inimese tunded – palav armastus inimeste vastu ja pidev hoolitsus nende eest. Enne aga, kui vajutada laeva tõusule viivale nupule allveelaeva juhtimiskeskuse lülitustahvlil, võttis kapten Vorontsov laevaohutuse tagamiseks kasutusele kõik tema käsutu-

ses olevad abinõud. Allveelaeva pardast paiskus uuesti välja infrapunane lokaator, hakkas laeva ümber ringlema, kerkis mööda spiraali veepinnani ja tõusis õhku, saates allveelaeva juhtimiskeskuse ekraanile vahetpidamata kujutisi kõigist oma teelolevatest esemetest – laevarusudest, kaladest, vetikatest ja isegi läbipaistvatest medüusidest. Kõik kõneles ookeani ja taeva täielikust tühjusest, rahust ja ohutusest. Alles siis ilmus «pioneer» ookeani pinnale...

Veel töötasid luugi alumist kaant tema pesasse suruvad pneumaatilised kangid, kui poisi päästnud allveelaev juba kiiresti sukeldus rahulikesse, ohututesse sügavustesse ning pöördus oma endisele

kursile. Ambulantsis kummardus surmkahvatu, elutu Pavliku kohale allveelaeva zooloog ja arst Arsen Davidovitš Lordkipanidze.

Pavliku õnn seisis selles, et vanemradist Pletnjov võttis Leningradist saadetud raadiogrammi vastu ja andis selle kaptenile edasi alles üks tund pärast poisi äratoomist jäämäelt. Just see tund päästis Pavliku. elu.

Raadiogramm oli Merejõudude Peastaabist ja sisaldas äärmiselt tähtsaid teateid.

Riikliku Julgeoleku Valitsuse organid olid kindlaks teinud, et üks meie Kaug-Ida rannikukaitse nõrgendamisest huvitatud välisriik on mingil viisil teada saanud «Pioneeri» marsruudi ja tema salaagendid kavatsevad hävitada allveelaeva peatusel Gibraltari väinas või tema marsruudi mõnes teises sobivas punktis. Seepärast andis Peastaap kapten Vorontsovile käsu suunduda Vladivostokki Gibraltari väinas peatunlata ning mitte läbi India ookeani, vaid ümber Kap Hoorni ja läbi Vaikse ookeani, hoidudes kogu teekonna vältel suurtesse sügavustesse, pidades kõike täielikus saladuses ning andmata endast mingit märku. See marsruudi muutmine pidi endaga kaasa tooma ka ekspeditsiooni teaduslike tööde plaani ümberkujundamise. Peastaap kinnitas aga, et allveelaeva Vladivostokki saabumise kuupäev - kahekümne kolmas august - pidi igal juhul jääma endiseks.
Ei saa olla kahtlust, et kui kapten Vorontsov oleks selle raadiogrammi saanud veidi varem, siis oleks ta viivitamatult eemaldunud «Diogenese» hukkumise kohast, kuhu kogunes nii palju aurikuid ja kus väikseimgi

juhus oleks võinud päevavalgele tuua «Pioneeri» kohalolu. On kerge kujutleda, missugune saatus oleks sel juhuloodanud Pavlikut.

Allveelaeva komandör seisis koridoris ja luges tähelepanelikult dešifreeritud raadiogrammi. Väikesekasvuline, kuivetu ja tumeda, kortsulise, kuivatatud pirni meenutava näoga radist Pletnjov seisis komandöri ees. Tema vasakul käel ei olnud kaht sõrme - mälestus pikast talvitumisest ühel Nõukogude Arktise kaugel saarel ja traagilisest kohtumisest emase jääkaru ning kahe karupojaga - kohtumisest, mis muide lõppes sellele karuperekonnale traagilisemalt kui Pletnjovile endale.

Radist ootas kannatlikult komandöri korraldusi. Koridori seinu ja nendes mõlemal pool asuvaid uksi kattev tumepunane lakk helkis tuhmilt elektrilampide pehmes valguses. Põrandale oli laotatud mustriline kautšukvaip. Mitmest põrandas olevast luugist, mida poolkaarena ümbritses kerge kaitsevõre, tungisid välja ereda valguse joad ning neist kostis töötavate masinate summutatud müra ja undamist.
Lõpuks pööras komandör oma mureliku näo Pletnjovi poole:

«Palun tehke korraldus, et allveelaeva juhtkond viibimata minu juurde kokku tuleks, kutsuge ieadusliku ekspeditsiooni juht ja muidugi olge ka ise koha!!»

«Just nii, seltsimees komandör -kutsudakokku juhtkond, kutsuda teadusliku ekspeditsiooni juht ja tulla ise! »

Leppesignaalidega oma kajutitest, dispetšeripunktidest ja allveelaeva mitmesugustest ruumidest kohale kutsutuna astusid mõne minuti pärast üksteise järel kiirustades kapteni kajutisse kapteni esimene abi vanemleitnant Bogrov, peaelektrik, teise järgu sõjaväeinsener Kornejev, akustikaosakonna ülem leitnant Tšižov, teadusliku ekspeditsiooni juht professor Lordkipanidze, komissar Semin, tuukrite vanem Skvorešnja ning lõpuks. Pletnjov.

Kapteni kajut koosnes kahest osast. Vasakpoolne, eesriidega eraldatud osa oli magamisruumiks. Parempooise, suurema osa keskel seisis suur töölaud. Nurgas väikesel lauakesel paiknesid mõned tähtsaimad navigatsiooniseadmed; need seadmed näitasid automaatselt sedasama,

mis seadmed allveelaeva juhtimiskeskuses. Teises nurgas asus avarii-valgustusvõrgu kapike. Sealsamas seisid raamatutega täidetud kapid. Seintel rippusid suured Atlandi, Vaikse ja India

ookeani põhja reljeeri kaardid. Väiksematel kaartidel olid kujutatud ookeanide horisontaalsed ja vertikaalsed läbilõiked sama temperatuuri, soolsuse- ja tiheduse joontega, vertikaalsed ja horisontaalsed hoovused ning valitsevad tuuled.

Kõik olid juba istunud laua ümber kergetele mugavateie toolidele, kuid kapten ei asunud asja juurde, vaid jätkas kannatamatult ukse poole vaatamist.

«Kus siis peamehaanik on?» pöördus ta lõpuks Pletnjovi poole.

«Ütles, et tuleb kohe.»

Uks avanes ja kajutisse astus uksevõlvi all kergelt küüru tõmbudes pikakasvuline, tugevakondiiine, kühmus peamehaanik Gorelov.

Tema suur pea ja pikk, kõhn, aukus põskedega nägu oli siledaks raseeritud. See tõstis eriti esile väljaulatuvad teravad põsenukid ja nurgelise lõua. Mustad sätendavad silmad peitusid sügaval tihedate kulmude all. Kahel pool piklikku siledat kolpa sirutusid nahkhiire tiibadena suured kõrvad.

«Palun vabandust, Nikolai Borissovitš,» ütles Gorelov tumeda häälega, pugedes teiste vahelt läbi seina ääres oleva vaba tooli poole. «Mind peeti teel kinni.»

Kapten noogutas pead.

«Niisiis, seltsimehed, asi on järgmine,» alustas ta, «ma sain praegu Peastaabist käsu. Vastavalt sellele käsule muutub tunduvalt allveelaeva marsruut. Ta ei lähe Gibraltari väina kaudu.»

Kõik vaalasid vaikides ja imestunult kapteni poole.

«Me ei lähe Gibraltarisse?» imestas zooloog.

«Mis?» küsis Gorelov arusaamatult ja teatava enesest väljas olekuga.

Muide, juba järgmisel hetkel hakkas ta ükskõikselt oma pikkade sõrmede küüsi silmitsema.

«Kas ,je tahtsite midagi öelda, Fjodor Mihhailovitš?» pöördus kapten tema poole.

«Mitte midagi erilist, Nikolai Borissovitš... ma olen ainult üllatunud sellest ootamatusest.»

«Nojah, muidugi,» lausus kap'ten ja jätkas: «Asi ei piirdu aga kursi muutmisega. Käsk nõuab teekonna maksimaalset saladuses hoidmist. Seepärast ma hoiatan teid, seltsimehed, et meie laev mitte ainult ei loobu tulevikus igasuguste sadamate külastamisest, vaid hakkab ka vältima kõiki kohtumisi laevadega, rannikule lähenemist ja veepinnale tõusmist. Laev jääb kogu ajaks vee alla, lahinguolukorda. Seoses sellega keelan kategooriloselt igasuguse tegevuse, mis võiks allveelaeva reeta. Väikseimaks sõidusügavuseks jääb edaspidi kolmsada meetrit. Öötundidel on keelatud kasutada valgusprožektoreid ja avada illuminaatorite katteid.»

«Aga kuidas jääb teaduslike töödega?» küsis ärevalt zooloog.

«Need selle all ei kannata, Arsen Davidovitš. Vastupidi, kui te tahate, siis võib suurendada süvaveejaamade arvu ning uurida ka Atlandi ookeani ekvatoriaalset ja lõuna poolseit piirkonda, osa Antarktisest ning Vaikse ookeani lõunapoolset ja troopilist osa. Gibraltari väinast ja Guinea lahest aga tuleb loobuda.»

«Tähendab, me läheme Magalhäes'i väina kaudu?» küsis Gorelov aeglaselt.

«Võimalik,» vastas kapten. «Meie käsutuses on peale selle veel tee ümber Aafrika. Väikesel kauguse erinevusel pole tähtsust.»

Zooloog sõrmitses oma habet.

«Kahju,» ohkas ta. «Gibraltari veealune mäeahelik, kaks vastassuunalist hoovust väinas - ülemine Atlandi ookeanist Vahemerre ja alumine Vahemerest Atlandi ookeani - need olid väga tähtsad teemad meie okeanograafilises programmis. Muide, ma loodan, et neid teevad kuhjaga tasa uutes piirkondades esilekerkivad probleemid. Nikolai Borissovitš, ma asun kohe koostama ekspeditsiooni tööde. plaani vastavalt uuele marsruudile. Ärge keelduge mulle seda marsruuti teatamast.»

Zooloog tõmbas taskust märkmiku ja pliiatsi ning valmistus kirjutama.

«Annan selle teile hiljem, Arsen Davidovitš,» vastas talle kapten pärast hetkelist kõhklust.

«Kuulen,» nõustus teadlane ja küsis siis kohe ehmu-

nult: «Aga esimene jaam Sargasso meres jääb ometi programmi?»
Kajutis kuuldus tasast naeru.
«Oh jaa!» muheles kapten. «Seda ei ole tarvis ära jätta «Pioneeri» ühegi marsruudi puhul.»
Kõigile oli teada kannatamatus, millega auväärt zooloog ootas saabumist sellesse omapärasesse, väheuuritud, peaaegu tundmatu faunaga merre. Juba teekonna esimestest päevadest peale ei lakanud zooloog kuuldavalt unistamast sellest meeldivast hetkest, millal ta võib lõpuks töö kallale tormata Sargasso mere ülíläbipaistvates vetes, kus pidid eriti laialdaselt toimuma zooloogilised ja botaanilised uurimistööd.
«Väga hea!» noogutas teadlane rahulolevalt. «Millal me siis sinna jõuame, Nikolai Borissovitš?»
«Umbes kümne tunni pärast, kuid me peame ju mitte ainult sinna jõudma, vaid ka leidma sobivad kohad teie töödeks mitmesugustes sügavustes, midagi veealuse platoo või veealuse mäe taolist. See aga polegi nii lihtne Sargasso meres, mis kõikide kaartide järgi on tohutu sügav - rohkem kui kuus tuhat meetrit. .. Sellega me lõpetame, seltsimehed.»
«Homme igatahes võime juba tööle asuda,» hõõrus zooloog käsi, lahkudes koos teiste nõupidamisest osavõtjatega kajutist.

Südaööl oli «Pioneer» juba Sargasso mere piirides ning läks üle siksakilisele kursile, liikudes edasi kümne kümnendiku käiguga.
Ultraheliprožektorid saatsid allveelaeva juhtimiskeskuse ekraani vööriosale ja kuplile vahetpidamata kujutisi kõigest, mis asus veesügavustes allveelaeva ees kuni kahekümne kilomeetri kaugusel; veel kaugemal laeva mõlemast pardast ristlesid igas suunas infrapunased lokaatorid, saates oma raportid samale ekraanile.
Sargasso meri oli tuntud oma suure sügavuse poolest ning väga raske oli leida siin baasi ;veealuste teaduslike tööde teostamiseks kõikides veekihtides, niihästi pinna lähedal kui ka suurtes sügavustes. Ei kapten ega zooloog lootnud leida mingit suurt veealust platood, kuid nad

olid veendunud, et selle mere laialdasel territooriomil, mis asus just maakoore murranguvööndis, kus olid kõige hilisematel geoloogilistel ajastutel toimunud ning kestsid veelgi hiiglasliku ulatusega mäetekkeprotsessid, pidi leiduma veealuste mägede taolisi kõrgendikke, mis kerkivad kõrgele merepõhja kohale ning ulatuvad oma tip pudega veepinna lähedale:
Allveelaeva juhtimiskeskuses oli hommikuses vahis leitnant Kravtsov. Seistes lülitustahvli ees, heitis ta sageli pilke ekraanile, millel vilksatasid suurte ja väikeste kalade siluetid ning Sargasso mere pinnal ujüvate pikkade vetikate kuhjumid.
Leitnant oli nagu ikka hoolikalt, isegi keigarlikult rõivastatud. Valge ohvitserikuue kullatud nööbid hiilgasid; ,«krabi» vormimütsil säras läikima lööduna; mansetid Ja krae olid pimestavallt valged. Allveelaeva mehaaniline pesukoda töötas suurepäraselt, kuid leitnanti see ilmselt ei suutnud täiel määral rahuldada ning ta oli välja mõelnud mingisuguse lameda luust riista, millega ta andis oma kraele ja mansettidele võrratu läike.
Leitnant pööras pilgu ekraanilt lülitustahvli kõrval seinal rippuva kontrolltahvli seadmetele. Ühe aparaadi klaasilt peegeldus hetke vältel puhtaksaetud sarnakas nägu pehme, veidi lameda ninaga, kõrvade keskpaigani ulatuva musta põskhabemega ja lõbusate kastanipruunide silmadega hõredate kulmude all.
Kõik arvukad aparaadid näitasid allveelaeva masinate ja mehhanismide normaalset tööd. Lähenes keskpäev ning «Pioneeri» looklevat teed üles märkiva kursograafi sulg oli juba jõudnud tõmmata kaardile joone peaaegu üle kogu Sargasso mere piki meridiaani põhjast lõunasse.

Nurgas, lülitustahvli juurde koonduva tiheda juhtmetepõimiku kallal askeldas vaikselt Marat Ta uuris tähelepanelikult üht juhtmetest, mis oli määratud sidepidamiseks laeva ahtris asuva ultrahelikahuri ruumiga. Side oli nõrk ja katkendlik ning nooremakustik Ptitsõn, kes töötas ahtrikahuriga, nõudis juhtmete viivitamatut kordaseadmist. Juba terve tunni nägi Marat sellega vaeva. Allveelaeva peaelektrik, teise järgu sõjaväeinsener Kornejev oli teda juba korduvalt telefoni teel välja kutsunud, oli teda kiirustanud ning lõpuks isegi hüüdnud:

«Häbi, seltsimees Bronstein! Tuleb välja, et niisugune tühine asjake on teile raskem kui ülemaailmse mastaabiga projektide koostamine! Annan teile veel viisteist minutit. Kui te selle ajaga pole lõpetanud, siis... siis annan töö üle Kramerile! Jajah! Pidage seda silmas! Lausa piinlik!»

Marat oli hinge põhjani solvunud. Tõepoolest piinlik. Eriti see ähvardus Krameri suhtes. Ja kõike seda kuulis leitnant pealt! Tõsi küll, leitnant ei teinud väljagi, et kuulis, vaid vaikis delikaatselt, olles näiliselt süvenenud ekraani silmitsemisse.

Pingutades kogu oma täbelepanu, võttis Marat luubi ning alustas otsinguid tusaselt uuesti otsast peale. Ja juba esimesel meetri! pärast lülitustahvlist väljumist. . . Ei, see oli liig! See oli täiesti andeksandmatu! Marat põrutas endale raevukalt rusikaga laubale ja sõimas ennast valju häälega lollpeaks: juba esimesel meetril pärast lülitustahvlist väljumist oli juhtme isolatsioon üsna veidi, peaaegu silmale märkamatult vigastatud ja juhtme paljastunud koht puutus kokku ühe lähedal asetseva aparaadi metallkorpusega.

«Mis teiega on, Marat?» küsis leitnant.

«Käes!» pahvatas noor elektrik rõõmsalt.

«Ahaa, soovin õnne! Tähendab, Kramer jääb pika ninaga!» hakkas leitnant naerma

Kahe minuti pärast oli kõik korras. Ptitsõn jäi rahule, ja teatas sellest telefoni teel Maratile. Marat võttis kohe ühenduse Kornejeviga ja kandis talle ette töö lõpetamisest.

«Väga hea,» kõlas Kornejevi hääl. «Minge ruttu lõunale, muidu jääte hiljaks.»

Vaevalt aga oli Marat jõudnud oma tööriistad ja materjalid kokku koguda ning ukse poole pöörduda, kui kostis leitnandi tasane imestushüüe.

Marat vaatas ekraanile. Selle vööriosaI oli näha otse allveelaeva ees hoogsalt lõuna poole kihutava vaala hiiglasuur tume vari. Tema lai sabauim peksles uskumatu jõuga kiiresti üles-alla. Tema võimsast seljast ulatus välja sügavale tunginud jäme harpuun, millest läks ookeani pinnale pillikeelena pingulolev tross. Peaaegu kohe vaala järel ilmus ekraani kuplile väike

aurik, mille korstnast paiskusid välja tihedad suitsupilved.Laev oli kõige haletsemisväärsemas seisundis. Ta kihutas kiiresti samas suunas kui vaalgi. Laeva nina oli vee all, ahter aga üles kerkinud. Dekil oli näha siiasinna jooksvaid inimkujusid, kes vehkisid kirvestega ja püüdsid laeva käila pääseda. Vahetevahel kerkis laeva. nina veepinnale ja siis taandusid käilast laiad, võimsad veevood, nii et hetkeks oli otse esitäävi juures näha harpuunilkahur ja pinguli olev tross, mis suundus mere-sügavusse, vaala juurde. Järgmisel silmapilgul aga sukeldus käil koos kahuriga uuesti vette ning laev jätkas vaala kannul tormamist, kaevudes ninaga lainetesse.

«Hulluks võib minna!» hüüdis hämmastunult Marat. «Mis seal lahti on?»

«Mis on?» küsis ka juhtimiskeskuse praokil uksest mööduv zoüloog. «Kas võib sisse astuda?» .

«Tulge sisse, tulge sisse!» kutsus leitnant elavalt. «Huvitav vaatepilt!»

«Ahaa!» hüüatas zooloog, olles vaevu heitnud pilgu ekraanile. «Tõepoolest haruldane sündmus: vaal veab enda järel vaalapüügilaeva. Eh, kurat võtaks!» .

Vaal tegi äkki tohutu hüppe ülespoole ja sööstis seejärel nagu kahekordistunud jõu ja kiirusega veel sügavamale. Õnnetu laev ajas end nagu surmahaardest pääsenult püsti, kuid juba järgmisel

hetkel sukeldus tema nina nii sügavale, et hiiglaslik veevall, mis pühkis kõik oma teelt, mattis enda alla peaaegu poole dekki, ulatudes otse kaptenisillani.

Laeva ahter paiskus kõrgele õhku ja ekraanil oli näha tema all meeletult pöörleva propelleri ringikujuline võbisev jälg. Ühe meeskonnaliikme viis laine üle parda ning paljud, kes ei suutnud end kaldus dekil püsti hoida, libisesid seda mööda allapoole, haarates kinni kõigest ettejuhtllvast.

«Laeval on täiskäik tagasi,» ütles leitnant, «aga vaal ei tee sellest väljagil On sel elukal vast jõud! Laeva masinad on ju tõenäoliselt suutelised arendama vähemalt tuhande-hobujõulist võimsust! See on suurepärane, uusima konstruktsiooniga vaalapüüdja, mille veeväljasurve on umbes kolmsada registertonni.»

«Nad ju hukkuvad!» hüüdis Marat. «Nad hukkuvad, seltsimees leitnant! Kas me siis tõesti ei saa neid aidata?»

«Kapten tuleb kohe,» vastas leitnant. «Ma kutsusin ta juba välja. Mul endal pole õigust...»

«Milles.on asi?» katkestas leitnanti kapteni hääl. «Ahaa! . .. Saan aru. Harukordne juhtum. Vaalapüüdja on hädaohtlikus olukorras. Hm... Kahju... Asi võib halvasti lõppeda. Nad ei saa isegi trossi läbi raiuda.»

Kapten vaikis, pööramata pilku ekraanilt. Hukkuva laeva korstnast kerkisid äkki. tihedad suitsupilved, mida tuul kohe tükkideks rebis ja hajutas. Suitsuta, nagu elutuks muutunud korstnaga laev sööstis järsult edasi ja hakkas liikuma veel suurema kiirusega.

«Vesi ujutas üle katelde küttekolded!» hüüdis leitnant surutud häälega. «Nüüd on nad täiesti abitud.»

Kapten sündis nagu ümber. Tema silmis süttis meelekindlus.

«Vöörikahur!» andis ta käsu. «Välja kutsuda peaakustik!»

Leitnant vajutas ovaalse sinakashõbedase ekraani kõrvaloleva telefoni-lülitustahvli nupule. Ekraanil süttis roosa valgus ning tema vaateväljale ilmus võlvitud ruum, mis oli täis mitmesuguseid kaste, poole ja tohutu suuri klaasaparaate, mille ümber põimusid tihedalt juht-med. Selle juhtmete ämblikuvõrgu ja näiliselt kaootilise aparaatide kuhjumi keskel kõrgeseljalises tugitoolis nuppude ja kangregulaatoritega kaetud lülitustahvli ja oma televiisori hõbedase ekraani ees istus allveelaeva peaakustik, paks punapõseline Tšižov.

Kapten andis ekraanile käsu:

«Siht orgaanika! Tabada vaala! Teha liikumisvõimetuks!»

«Just nii - siht orgaanika! Teha liiikumisvõimetuks!» kõlas akustiku vastus.

Kapten pöördus zooloogi poole ja ütles tasase häälega:

«Olgu vähemalt saakki neile inimestele hüvituseks üleelatud hirmu eest. Aga saak on tubli! Vaadake, missugune hiiglane!». Vaal ja laev olid allveelaevast juba seitsme-kaheksa kilomeetri kaugusel. Selle vaala mõõtmed olid tõepoolest

hämmastavad. Ta oli vähemalt kolmkümmend ikaks meetrit pikk ja tema võimas, umbes kaheksa meetri laiune sabauim töötas nagu koletu masin. Vaal ei avaldanud i mingeid väsimuse tundemärke. Nõrgenematu jõuga kihutas ta visalt ja hoogsalt üha edasi ja edasi.

Allveelaev täitus nagu hiigelorel võimsa piduliku undamisega . . .

Möödus mõni sekund ja vaal peatus äkki täielt hoolt, nagu oleks ta põrganud vastu mingit nähtamatut ja läbipääsmatut tõket. Vappudes saba ja uimede korrapäratutest löökidest, viskles ta siia-sinna, väänles krampides ning avas ja sulges oma tohutu suuri koopasuuga sarnanevaid lõugu. Lõpuks kergitas vaal viimse võimsa jõupingutusega oma tohutut saba, mis seejärel nagu hiiglasliku habemenoaga läbilõigatult eraldus tema kehast ning kandus purjena eemale agoonias viskleva looma ümber tekkinud veealuses lainetuses.

Vaal võpatas, tardus paigale, pöördus oma kortsulise kõhuga ülespoole ja hakkas pikkamööda

veepinnale tõusma.
Kohe kerkis vaalapüügilaeva nina taanduvatest vahustest veevoogudest ookeani pinnale ning laev liikus märjana ja läikivana, nagu puhtakspestuna ja rahustununa inertsi mõjul tasa edasi, vedades endaga kaasa jõuetult alla rippuvat harpuuniköit.
Suutmata nagu veel uskuda oma pääsemist, jooksid inimesed laeva dekil kätega vehkides rõõmsalt ja hämmeldunult siia-sinna. .
Allveelaev eemaldus kiiresti, hoides kurssi loodesse. Kell viisteist ilmus «Pioneeri» ekraanile tohutu suur veealune mägi, mida ta oli nii visalt otsinud.

VI PEATÜKK SÕPRADE KESKEL

Murelik zooloog sidus Pavliku pea, mis oli kokkupõrkel mõõkkalaga kõige rohkem kannatada saanud, niisuguse hoolega, et sidemete alt jäid paistma ainult nina, suu, silmad ja üks kõrv.

«Vaat nii,» silus ta oma suurepärast habet, olles sidunud patsiendi lagipähe viimase sõlme.. «Kui teha kõike reeglite järgi, siis tuleks sind, poju, õigupoolest päevaks paariks voodisse pista. Kas sul siin siis paha oleks? Aga ega sinust ju voodis lebajat saa!» lisas ta kurvalt.
Arsti-zooloogi kurvastus oli täiesti arusaadav. Allveelaeva ambulants, kus toimus see kõnelus, jättis oma ideaalse korraga, pehme valguseküllusega ja oma kolme voodi puhtusest hiilgavate valgete linadega suurepärase mulje. Pärast jäämäelt pääsemist oli Pavlik mõned päevad selle ambulantsi voodis lebanud ning alles sama päeva hommikul pärast kaks päeva kestnud treeningut temast lahkunud, et minna oma esimesele väikesele jalutuskäigule merepõhja. Nüüd ei avaldanud ta absoluutselt vähimatki soovi voodisse tagasi pöörduda. Zooloogi argliku katse vastu teda lebama sundida protesteerisid üksmeel.selt nii Pavlik ise kui ka Marat, kes seni oli kliinikus assistendi osa etendanud.
«No jätke ometi, Arsen Davidovitš!» hüüdsid nad ühest suust.
«Ma olen täiesti terve ja tunnen end suurepäraselt,» lisas Pavlik.
«Noh, hea küll, hea küll! Mine söö lõunat ja pärast sööki maga tingimata. Kui oled üles tõusnud, siis tule minu juurde bioloogia laboratooriumi.»
Kõikide lemmiku seisundil on paljude meeldivate omaduste kõrval siiski küllalt ka negatiivseid külgi.
Sellest ajast peale, kui Pavlik nii traagilistel asjaoludel päästeti, koondas allveelaeva meeskond temale kogu oma kulutamata isaarmastuse ja väsimatu iha kaltsta nõrgemat, mis on nii iseloomulik tugevatele, mehistele meestele. See oli väga meeldiv, kuid nõudis neile tunnetele vastamist. Täiskasvanuid oli aga palju - kakskümmend seitse meest –, kuna Pavlik oli üksi. Ainus, millega ta sai tänada oma kahtkümmet seitset uut sõpra, oli seetõttu tähelepanu ja huvi selle vastu, mida nad 'talle jutustasid. Et nad aga kõik olid pöörased entusiastid oma oivalise allveelaeva suhtes, olles piiritult kiindunud laeva ja oma töösse temal, siis kaldusid kõik kõnelused sööklas, punanurgas ja ühiskajutis, Pavlikuga aga kõikjal ja alati, kus teda ka ei kohatud, allveelae-

vale, tema suurepärastele omadustele ning tema mõõtmatule üleolekule teistest allveelaevadest, mida siin ei nimetatud teisiti kui «konnadeks».
Kui aga kõik «Pioneeril» olidki entusiastid, siis kahekümneaastane teise järgu elektrik Marat Moissejevitš Bronstein, keda muide keegi ei hüüdnud teisiti kui lihtsalt Maratiks, lausa põles kustumatust armastusest imetaolise laeva vastu. Siin tuleb märkida, et Marat oli võtnud osa ka ailveelaeva teekonnaks ettevalmistamisest, töötades skafandrite telefoniseerimisel. Ta peaaegu sonis allveelaevast ja sellest kõnelemine pakkus talle suurimat mõnu. Seepärast ei maksa imestada, et just

tema hakkas kõige esimesena ja kõige innukamalt tutvustama Pavlikut selle nõukogude tehnika suurepärase saavutuse kõigi iseärasuste ja väärtuslike omadustega. Veelgi suurendas Marati lusti selleks asjaolu, et Pavlik, nii imelik kui see ka oli nõukogude poisi kohta, ei teadnud peaaegu midagi mitte ainult «Pioneeri», vaid üldse ühegi allveelaeva ehitusest.

Nad astusid koos ambulantsist kitsasse koridori, läksid ringi ümber juhtimiskeskuse ja möödusid peamehaaniku, peaelektriku ja akustikaosakonna ülema dispetšeriruumidest ning juhtiva koosseisu ja meeskonna kajutitest. Koridori seinad olid kaetud kallihinnalise lakeeritud puiduga. Lae all kulgesid mitmevärviIised jämedad ja peenikesed torud. Põrandat kattis sammude kõla summutav kautšukvaip. Iga viie meetri tagant läbis koridori väikese uksega varustatud veekindel vahesein, põrandas aga olid siin-seal ümmargused luugiavad alla suunduvate metalltreppidega. Nende luukide kaudu oli all näha mitmesuguste liikumatusse tardunud või agaras töös kontrollaparaatide hoolika järelevalve all tasa sumisevate masinate ja seadmete vaske, klaasi ja terast.

«Nagu võõrastemajas! Valge, puhas, ilus,» ütles Pavlik Maratile, vedades käigul sõrmega kergelt mööda koridori lakeeritud seina. .

«Seda ei näe sa kusagil mujal, mitte ühelgi teisel allveelaeval, vaid ainult meie juures,» ütles Marat tavalise uhkusega oma «Pioneeri» üle. «Siin võtavad peaaegu poole kogu laevast enda alla meeskonna eluruumid. Teistes allveelaevades kasutatakse iga võimalik kuupmee-

ter ära nafta mahutamiseks, et veel mõni kilomeeter sõita, või torpeedode jaoks, et veel mõnda lasku vaenlase pihta saata, või akumulaatorite paigutamiseks, et saada veidi rohkem elektrienergiat sõiduks vee all. Inimestele on seal võimalik mõelda alles viimases järjekorras.»

«Aga kas siis «Pioneerile» pole vaja naftat ega elektrienergiat ega torpeedosid?»

««Pioneer» tunneb ainult üht energiat - elektrienergiat - ja seda võib ta vajaduse järgi toota kõikjal, igas ookeani punktis. Tavalised «konnad» suudavad koguda oma akumulaatoritesse elektrienergiat ainult kahekümnekolmekümnetunniseks sõiduks vee all, seejärel aga peavad tõusma pinnale, avama luugid ja käivitama oma diiselmootorid. Diiselmootürid käitavad propellereid ja dünamoid. Propellerid viivad allveelaeva edasi, dünamod aga toodavad elektdenergiat, millega uuesti laetakse akumulaatorid veealuseks sõiduks,» seletas Marat. .

Päris koridori lõpus asus söökla - avar võlvlaega kajut, mis oli täis väikesi laudu ja nende ümber asetatud ilusaid toole. Iga laud seisis ühelainsal jämedal ümmargusel jalal ja oli kaetud linaga, mille keskel oli ümmargune väljalõige. Väljalõigetes läikis must lakk, ümber nende aga olid laudlinadele asetatud toidunõud, leivataldrikud ja joogianumad. Lakke monteeritud mattklaasist poolkera kujulistest lampidest voolas kajutisse pehmet valgust. Söökla seinu kaunistasid partei ja valitsuse juhtide portreed, maalid, mis kujutasid merevaateid ja stseene sõjalaevastiku elust, kujud riiulitel ja postameniidel ning väikesed akvaariumid troopikakaladega. Pavliku ja Marati laua juurde istus ka Tsoi. Oli lõunatund ja sööklasse tuli üha uusi inimesi. Igaüks, kes märkas Pavlikut, hüüdis teda, kõneles temaga lahkelt ja päris murelikult tema tervise ja enesetunde järele.

Peaga peaaegu riivates laes olevaid mattklaasist poolkerasid, läheneS Pavlikule, Maratile ja Tsoile Skvorešnja ning istus nende juurde. Tema ilmumisel kuuldus mitmest küljest naljatusi:
«Kuule, Andrei, mis mängu sa seal selle haiga mängisid?»

«Noh, kas te siis ei tea, et ta tahtis haid siia tirida ja akvaariumi pista. . .»

«Ei, mitte sugugi akvaariumi - ta lubas oma kolhoosile, et saadab sinna kas või mõne äbariku haipojukesegi tiigis aretamiseks...»

«Andrei Vassiljevitš, te oleksite võinud ta oma vuntsidega kinni siduda ja siia tassida...»

«Kuss, pöörased!...» torises Skvorešnja heasüdamlikult, silmitsedes oma naeru lagistavaid seltsimehi ja keerutades ümber sõrme oma ülipikka vurru. «Kas siis mina süüdi olen, et ta näljaga

kaablist kinni kahmas? Kolhoosi aga ärge mulle parem meelde tuletagegi. Taat teatas, et nad lõpetasid külvi esimesena rajoonis. Siis ma lubasingi neile preemiaks eeskujuliku töö eest teekonnalt midagi kaasa viia... Nüüd murran pead ega oska välja mõelda, mida neile kinkida.»

«Aga kui õige kingiks tõepoolest haikala, Andrei Vassiljevitš?» kostis Romeiko, väikesekasvulise, tõmmu, elavate, naervatel silmadega nooremmehaaniku kaastundlikult nöökav hääl.

«Mis haikala! Kašeloti!»

«Vaala!»

«Hiigel-kaheksajala!»

«Hea küll, hea küll!» pomises Skvorešnja lakkamatu naeru saatel. «Parem ma konsulteerin juba Arsen Davidovitšiga.»

«Tere, kangelane!» kostis äkki läbi kära tuttav, kõlav hääl.

Uksel seisis komissar Semin. Tema nägu oli päevitunud, lauba ülaosal aga oli näha teravapiiriline hele triip. Enne üleminekut allveelaevale «Pioneer» oli ta terve aasta veetnud eskaadri miiniristlejaga «Kipjaštši» kaugetel lõunapoolsetel meredel ja troopikapäevitus ei olnud veel tema näolt lahkunud. Komissari nina oli kergelt vigastatud: poksija Semin, Leningradi tšempion, oli Nõukogude Liidus laialdaselt tuntud, kuid võite teiste nõukogude sportlaste üle ei olnud ta ilmselt kergesti saavutanud.

Kõige hämmastavam oli komissari juures see, et juuksed, võrreldes iema noore näo, väikeste mustade, otstest

raseeritud vurrukestega ja tumedate elavate silmadega, olid tugevasti hallid. .

Kõneldi, et need hallid juuksed pärinesid tal sellest ajast, kui ta oli koos hukkunud komandöri laibaga pikka aega üksi viibinud suurde sügavusse vajunud allveelaevas, millel ta oli samuti olnud komissariks. Kogu meeskonna saatis ta päästepoides veepinnale, kuid tema enese jaoks ei jätkunud enam korras poid, sest osa poisid olid avarii puhul kõlbmatuks muutunud. Tormi tõttu suutis päästeekspeditsioon ta alles mõne päeva pärast koos allveelaevaga põhjast üles tõsta. Komissar ise ei armastanud aga sellest rääkida ning tema hallide juuste päritolu kohta käivate kuulduste tõepärasust ei olnud võimalik garanteerida.

«Noh, sina ju oled nagu Mekkast tulnud palverändur!» naeris komissar, lähenedes lauale, mille ääres istus Pavlik oma sõpradega. «On aga Arsen Davidovitš sulle turbani pähe keerutanud! Kuidas käsi käib? Oled terve, noormees?»

«Tänan küsimast, seltsimees komissar!» vastas Pavlik reipalt, hüppas püsti ja surus käed püksiõmblustele nagu ehtne punalaevastiklane. «Täiesti terve.»

«Täna siis päeval ja öösel Krepinit skafandri eest,» lausus komissar. «Niisuguses skafandris pole midagi karta.»

Sööklasse astus sale laiaõlaline vanemleitnant Bogrov. Tema piklik, habemeta, hallide rahulike silmadega, tihedasti kokku surutud huultega ja nurgelise lõuaga nägu kõneles kindlast iseloomust ja visast, järeleandmatust tahtejõust. Valge vormikuub istus tema sihvakal kehal nagu valatult. Vanemleitnant suundus kiirustamata oma laua. juurde ja noogutas eemalt Pavlikule sõbralikult naeratades pead. Tema järel ilmus kapten Vorontsovi, allveelaeva komandöri kõrge kuju. Kõik tõusid püsti. Komandör andis käeliigutusega «vabalt» ja kõik istusid kärarikkalt uuesti oma kohtadele.

«Kuidas läheb, Pavlik?» küsis kapten, peatudes poisi juures ja asetades käe tema seotud peale. «Sa pead nüüd kauaks meie juurde jääma, sest me ei tohi minna sadamatesse ega kohtuda laevadega. Sul tuleb, kullake, kii-

resti õppida orienteeruma vee all kompassi ja raadiopeilingute järgi. Sa pead harjuma meie eluga.»
«Hästi, kapten,» vastas Pavlik kohmetult ja rõõmsalt.
«Püüan õppida.»
«Mitte «Hästi, kapten», vaid «Just nii, seltsimees komandör!»,» parandas Marat üldise naeru saatel.

Niipea kui kapten oli koos zooloogi, komissari ja vanemleitnant Bogroviga oma laua ääres istet võtnud, avanes iga laua keskel ümmargune luuk ja nähtavale ilmusid täidetud supitaldrikud, mis kerkisid kusagilt altpoolt.

Söökla täitus summutatud häältekõminast, toidunõude klõbinast, naljatustest, naerust ja vestlusest.

«Marat Moissejevitš, te ei öelnud mulle ikkagi, kust siis «Pioneer» oma energia saab?» pöördus Pavlik endise teema juurde tagasi, süües isukalt maitsvat suppi.

«Kõigepealt hüüa mind lihtsalt Maratiks - mis Mois sejevitš ma sulle veel olen! - ja ütle mulle «sina»!»
«Just nii, seltsimees Marat!» hakkas Pavlik naerma.
«See on juba parem. Energiat saame ookeanist. Kus peatume, seal ammutame teda veest.»
«Kuidas see võimalik on?» küsis Pavlik imestusega. «Elektrit? Ja veest?»
«Jah. Elektrit. Veest,» nautis Marat tekitatud efekti. «Kas sa termoelementidest oled kuulnud?»
«Natukene. ..» vastas Pavlik ebakindlalt. «Kui koolis füüsikat õppisime.. elektrit.»

«Noh, kuula siis ja pea meeles. Termoelement on seade, mis koosneb kahest otsipidi kokku joodetud traadist või metallplaadist, kusjuures need traadid või plaadid on valmistatud teatavatest erisugustest metallidest või sulamitest, näiteks üks vasest ja teine konstantaanist, üks plaatinast ja teine plaatina ja raadiumi sulamist. Kui niisuguse seadme üht jootekohta kuumutada või jahutada, siis tekib temas elektrivool, ja mida suurem on jootekohtade temperatuuride erinevus, seda suurem on selle voolu pinge. Lugu on nii, Pavlik, et kuni viimase ajani andsid kõik termoelemendid, ükskõik missugustest metallidest neid ka valmistati, ainult kõige tühisemat voolu - selle voolu pinge oli ligikaudu üks kümnendik volti temperatuuride erinevuse iga kraadi kohta. Hiljuti

aga leiutati Elektrotehnika Instituudis sulamid, mis on suutelised andma tuhat korda suurema pingega voolu, ja meie Krepin mõtles välja, kuidas saada nende uute termoelementide abil võimalikult tugevat voolu ning kasutada neid allveelaevas elektrienergia tootmiseks igasugusel hulgal ja igal ajal.»

Skvorešnja asetas tühjendatud taldriku laua keskel olevale liikuvale kettale, see libises koos taldrikuga kuhugi alla ja ilmus minuti pärast uuesti, kandes endal taldrikut praega. Pavlik järgis Skvorešnja eeskuju, vaadeldes varjamatu uudishimuga uute roogade ilmumist. Hoogu sattunud Marat aga unustas toidu ja pani lusika hoopis kõrvale.

«Kas saad aru?» jätkas ta elavalt žestikuleerides. «Sa ainult kujutle seda geniaalset ideed! Nendest uutest sulamitest valmistas Krepin viiskümmend pikka traati, jootis need traadid paariti otsipidi kokku ja tegi jootekohad võimalikult lamedaks. Siis ühendas ta kõik saadud elemendid - termopaarid - üheks ühise välisisolatsioouiga trossiks, trassi otstesse aga kinnitas seenekübarate taolised vastuvõtjad. Kui ta soojendas üht vastuvõtjat nii, et selle temperatuur oli teise omast kõrgem ainult kahekümne kraadi võrra, siis tekkis tohutu pinge ja tugevusega vool. Mõistad sa, mida see tähendab?» hüüdis ta, tõstes sõrme püsti.

«See tähendab seda, kulla sõber, et sa jääd praest ilma!» kostis söökla vastaspoolsest nurgast zooloogi naerune hääl.

Kõik pahvatasid naerma. Marat sattus segadusse, silus masinlikult oma pealael püsti olevat juuksetukka ja asus energiliselt supi kallale. Lusikatäite vahel jõudis ta siiski tasase häälega vestlust jätkata.

«Tead, Pavlik, iga termoelementidest koosnev tross ehk termoelektriline trosspatarei, nagu meie

teda nimetame, on tõeline kahekümne viie tuhande kilovatise võimsusega elektrijaam! Kakskümmend viis tuhat kilovatti!» sosistas ta poolvaljult, lusikast suppi maha loksutades. «Meil aga on neid kolm! Kolm jaama koguvõimsusega seitsekümmend viis tuhat kilovatti! Neist piisaks suurele linnale tema trammidega, tehastega ja elektrivalgustusega.»

«Pea kinni, pea kinni, Marat!» segas Pavlik samuti sosinal vahele, nakatudes Marati erutusest. «Aga kuidas neid trosse siis soojendatakse? On ju vaja erinevust... Sa ju ise rääkisid praegu temperatuuride erinevusest trassi otste vahel...»

Marat pani lusika uuesti taldriku äärele ja nõjatus tooli seljatoele.

«Kuidas? Kas sa siis tõesti ikka veel ei taipa? Iga meri ju on meie elektrijaamadele küttekoldeks.»

«Küttekoldeks? Mis sa räägid, Marat! Mis küttekoldeks?»

«Issand jumal küll! Vabandage, trükiviga. . . Sa peaksid ju teadma, Pavlik, et kõigis meredes ja ookeanides on temperatuur umbes kolme-nelja kilomeetri sügavusel alati ligikaudu üks-kaks kraadi üle nulli, veepinna lähedal aga peaaegu kõikjal ja alati tunduvalt kõrgem. Traopikameredes ulatub ülemiste veekihtide temperatuur isegi kahekümne kuue kuni kahekümne seitsme kraadini. Siin ongi temperatuuride erinevus, mis on vajalik meie elektrijaamadele. Allveelaev saadab välja poi, mille külge on kinnitatud trosspatarei ülemine vastuvõtja. Poi tõuseb peaaegu ookeani pinnale ja vastuvõtja soojeneb seal teatava temperatuurini. Alumise vastuvõtja aga laseb allveelaev raskusega varustatult kolme-nelja tuhande meetri sügavusele, kus ta jahtut peaaegu null kraadini. Selle tulemusel tekib trosspatareis elektrivool, millega laetakse allveelaeva akumulaatorid. Kas on nüüd selge?» Ja Marat hakkas uuesti sööma oma jahtunud suppi.

VII PEATÜKK ALLVEELAEV «PIONEER»

Niisugustes tulistes kõnelustes Maratiga ja vaiksetes, kuid mitte vähem elavates ega huvitavates vestlustes allveelaeva teiste spetsialistidega sai Pavlik üldjoontes teada kõik selle ebatavalise allveelaeva peamised iseärasused.

«Pioneer» oli tõeline mereavaruste valitseja – ta võis laskuda mistahes sügavustesse, kartmata puruksmulju-

mist mitme kilomeetri paksuste veekihtide poolt, ning võis läbida ookeane risti ja põiki, pöördumata sisse sadamatesse ja baasidesse, tundmata nende järele vajadust. Tema ainsaks baasiks oli piiritu Maailmaookean kõigi oma ammendamatute energia- ja toiduvarudega.

«Pioneeri» korpus oli ehitatud uuest sulamist, mille nõukogude metallurgid olid alles hiljuti leiutanud. Nagu teada, on metallide sulamitel sageli uued, täiesti ootarnatud omadused. Alumiinium näiteks on väga kerge ja pehme metall. Kui teda aga kokku sulatada väikeste vase, mangaani ja magneesiumi kogustega, siis omandab saadav sulam (duralumiinium) terase kõvaduse, säilitades seejuures alumiiniumi kerguse. Just tänu neile omadustele – kergusele ja kõvadusele - kasutatakse duralumiiniumi laialdaselt lennukite ja õhulaevade ehitamisel.

Uue sulami keerukasse retsepti viisid nõukogude metallurgid mõningaid haruldasi elemente täiesti uutes kombinatsioonides ja hulkades. Saadud sulam osutus nii vastupidavaks, allveelaeva korpuse konstruktsioon aga nii õnnestunuks, et «Pioneer» omandas võime taluda rohkem kui tuhandeatmosfäärist rõhku, samal ajal kui parimad kaasaegsed allveelaevad suutsid materjali ja konstruktsiooni puuduste tõttu laskuda ainult kahesaja-kolmesaja meetri sügavusele, kus rõhk ei ületanud kahtkümmet-kolmekümmet atmosfääri.

Veel tähelepanuväärsem oli Krepini poolt kasutusele võetud meetod ookeanist termoelementide abil elektrienergia ammutamiseks ning selle energia ärakasutamiseks allveelaeva liikumapanemisel ja relvastamisel.

Termoelektrilistest trosspatareidest läks vool akumulaatoritesse. Siin ei olnud aga tegemist nende

kohmakate, raskete ja väikese mahtuvusega akumulaatoritega, mis olid kasutusel tavalistel allveelaevadel ning olid suutelised endasse elektrienergiat koguma mitte rohkem kui kahekümne-kolmekümnetunniseks sõiduks vee all. Täielikult laetuna kindlustasid kolm, uutest väikestest, kergetest ja tohutu suure mahtuvusega akumulaatoritest koosnevat patareid «Pioneerile» valgustuse, kütte, edasiliikumise ja veel mõningate tehniliste vajaduste rahuldamise viieteistkümnepäevaseks vahetpidamatuks sõiduks

79

vee all. Alles selle aja möödumi!sel oli täielikult ammendatud kogu elektrienergia varu ja akumulaatorid tuli uuesti laadida. Selleks pidi allveelaev peatuma ning laskma käiku oma trosspatareid.

Neid akumulaatoreid võis enda hiilgavaks saavutuseks lugeda kuulus Moskva Füüsikaliste Probleemide Instituut, mis juba ammu oli saavutanud maailmakuulsuse oma töödega madalate, absoluutse nulli (-273,2°C) lähedaste temperatuuride alal. üheks tähtsaimaks probleemiks, mille kallal töötas instituut, oli elektri-ülijuhtivus madalatel temperatuuridel.

Ülijuhtivuse nähtus seisab selles, et paljud metallid, sulamid ja metallide keemilised ühendid kaotavad mingil iga aine jaoks kindlal, absoluutse nulli lähedasel temperatuuril äkki võime avaldada takistust nendest läbi lastavale elektrivoolule. Vool kulgeb nendes, kaotamata soojuse näolosa oma energiast, mis harilikult kulub juhtme takistuse ületamiseks. Nii näiteks seatinatraadist valmistatud suletud rõngas, mis on asetatud vedelasse heeliumi, mille temperatuur on miinus 271,9°C, säilitab seetõttu voolu mitme ööpäeva vältel.

Pärast kauakestvaid ja visasid otsinguid õnnestus Füüsikaliste Probleemide Instituudil leida metallide sulam, mis ainult kabe sajandiku kraadi võrra absoluutsest nullist erineval temperatuuril muutus ülijuhiks,. milleloli erakordselt suur energiamahtuvus ja pikk relaksatsiooniaeg, s. o. aeg, mille kestel säilib vool pärast elektromotoorse jõu toime lakkamist.

Valitsusorganite ülesandel konstrueeriti instituudis Krepini allveelaeva jaoks väikesed kerged akumulaatorid, mis olid suutelised koguma endasse tohutuid elektrienergia varusid, neid kaua säilitama ja vajadust mööda jälle ära andma.

Kõige rohkem aga hämmastas Pavlikut hiiglasuur, senikuulmatu kiirus, mida «Pioneer» võis vee all arendada. Samal ajal kui tavalist tüüpi allveelaevad ei suutnud veealusel sõidul saavutada kiirust üle kahekümne sõlme, tegi «Pioneer» kergesti kaheksakümmend sõlme, s. o. niisama palju kui kõige kiiremad pealvee-torpeedokaatrid ja allveelaevade «kütid».

Kuidas siis oli Krepinil õnnestunud saavutada sellist

80

enneolematut kiirust vaatamata tohutu suurele takistusele, mida vesi, eriti veealusel sõidul, laevale osutab?

On teada, et parimateks vee all ujujateks on kalad, vaalad ja peajalgsed. Sadade miljonite aastate kestel on nende miljonid sugupõlved lakkamatus olelusvõitluses kohandunud veekeskkonnale. Võitsid, jäid elama ja jätsid järglasi ainult need, kes olid paremini relvastatud ja suutsid end ümbritsevas keskkonnas kiiremini liikuda. Selle tulemusena omandasid nende kehad kuju, mis väik-seima jõukulu juures tagab suurima liikumiskiiruse. Seega on nad torpeedo ja rippuva vedelikutilga kujulised jämeda esiosa ning üha peenemaks muutuva tagaosaga. Mõlemal kujul on suurima diameetriga esiosa esimene kolmandik, kuid sellele vaatamata on juba ammu tõestatud, et just neile avaldab ümbritsev keskkond – vesi või õhk – liikumisel kõige väiksemat takistust. Vee või õhu joad mööduvad niisugustest kehadest sujuvalt ning ühinevad niisama sujuvalt kehade taga, moodustamata seal imevaid keeriseid.

Insener Krepin loobus allveelaeva tavalisest teravaninalisest kujust ja andis oma «Pioneerile» vaala kuju, sest konstruktori arvutustest järeldus, et vaatamataoma tohutule suurusele ja kaalule kulutab vaal edasiliikumiseloma keha pinna ühe ruutmeetri kohta vähem jõudu kui ükski teine vee-

elanik.
Edasi - kõigile on juba ammu teada, kui suur tähtsus on limal, mis katab peaaegu kõigi vees elutsevate organismide kehasid, eriti nende organismide kehasid, kes ei püsi paigal, vaid liiguvad aktiivselt ja kiiresti. Lima vähendab tunduvalt hõõrdumist ja takistust vees liikumise!. Krepinit veetles mõte suurendada «Pioneeri» liikumiskiirust, kattes tema korpuse millegi limataolisega. Kui aga olekski õnnestunud katta «Pioneeri» pinda kunstliku limaga, siis oleks vesi selle nagunii kogu aeg maha uhtunud. Pärast pikaajalisi otsinguid leidis Krepin täiesti ootamatu väljapääsu. Neil juhtudel, kui oli tarvis arendada eriti suurt kiirust, ümbritses ta «Pioneeri» korpuse kuuma auru kihiga. Kasutades uutes akumulaatorites sisalduvaid ammendamatuid elektrienergia varusid, kuumendati «Pioneeri» kogu väliskesta kahe tuhande kraadini. Nii kõrgel temperatuuril muutus õhuke veekiht

allveelaeva ümber silmapilkselt auruks. Laeva kiire liikumise tagajärjel astusid tema hõõguva pinnaga kokkupuutesse üha uued ja uued veemassid ning moodustasid tema ümber pideva aurukihi. Sel teel välditi vee hõõrdumine ning seeasendati hõõrdumisega gaasilises keskkonnas, mille tihedus oli küll suurem atmosruäri õhu tihedusest, kuid palju kordi väiksem vee tihedusest. Niipea kui allveelaev eemaldus antud punktist, jahtus tema ümber moodustunud aur ümbruskonna madala temperatuuri mõjul ja muutus uuesti veeks, jõudmata mullidena ookeani pinnale.
Lõpuks otsustas insener Krepin loobuda propelleritest. Tema kindla veendumuse kohaselt võis ainult rakett anda võimaluse täielikult ära kasutada nii uue allveelaeva elektrijaamade tohutut võimsust kui ka «Pioneeri» ehitamiseks kasutatud metalli kolossaalset iugevust ja kuumusekindlust. Niisuguses tihedas keskkonnas, nagu seda on vesi, võiks näiliselt kõige vähem oodata looduslike reaktiivmootorite ilmumist, kuid on juba ammu teada, et mõned vees elavad organismid, nende hulgas näiteks niisugused suurepärased ujujad nagu peajalgsed, kasutavad edukalt ära seda liikumisviisi, imedes eestpoolt oma lehtriiesse vett ja paisates seda siis oma keha tugeva kokkutõmbamisega tahapoole.
Reaktiivliikumiseks on aga vaja väga palju kütust, mis peab põlemisel vabastama tohutuid koguseid liikumapanevat energiat. Kust siis sai «Pioneer» seda kütust ning kuidas ta säilitas selle varusid, mis arvestades tema võimaliku vahetpidamatu sõidu kestust pidid olema üsna suured? Ka siin nagu paljudel teistelgi juhtudel tuli «Pioneeri» konstruktorile appi Maailmaookean kõigi oma ammendamatute ressurssidega, kõigi oma tohutute, seni ära kasutamata võimalustega.
Ookean pidi andma «Pioneerile» piiramatutes kogustes paukgaasi, mille plahvatuste kohutav jõud on küllalt tuntud.
Et saada seda gaasi, on tarvis vesinikku ja hapnikku: neidsamu gaase, mis ühinemisel moodustavad vee. Neid gaase on võimalik toota mitmel viisil, kõige lihtsam viis nende saamiseks aga on vee elektrolüütiline lagundamine. Selleks sukeldatakse hapustatud veega täidetud

anumasse kaks elektroodi, mis on ühendatud vooluallikaga. Kui läbi vee juhtida elektrivoolu, siis koguneb ühele elektroodile - anoodile - mullikestena hapnik, teisele - katoodile - aga vesinik. Mõlemad gaasid juhitakse torusid mööda vastavatesse hoidlatesse. Kui neid seejärel teatud kogustes segada, siis tekib paukgaas.
Niipea kui sellest gaasist lasta läbi elektrisäde, toimub plahvatus. Et esile kutsuda reaktiivliikumist, tuleb need plahvatused teostada erilises kambris, mis asub laeva või raketi tagaosas. Sel kambril peab, olema lehtritaoliselt laienev väljapääsuava (düüs). Kui kambris toimub plahvatus, siis püüab tekkinud veeaur temast välja pääseda ja avaldab kambri seintele igas suunas

tohutut rõhku.

Et kambri tagaseinas on veeauru jaoks väljapääsuava, esiseinas aga mitte, siis kogu plahvatuse jõud, mis on suunatud esiseina poole, viib raketti või allveelaeva edasi.

Kiiresti üksteisele järgnedes annavad plahvatused allveelaevale üha kasvava kiiruse. Paukgaasi plahvatuste tulemusel moodustub veeaur, mis sealsamas kohe täielikult ja jäljetult ühineb ümbritseva veega.

Mis puutub plahvatuste mürasse, siis selle neelasid täiustatud sumbutajad, mis selleks ajaks olid juba kasutusele võetud kõigil lennukitel ja autodel.

Arendades selIiseid senikuulmatuid kiirusi kaugeltki veel mitte tundma õpitud ja läbi uuritud sügavustes, riskis allveelaev aga põrgata seal peituvatele kaljudele, riffidele ja madalikele, millest väga paljusid ei olnud kahtlemata märgitud isegi maailma parimatele kaartidele ega maailma parimatesse lootsiraamatutesse. Niisugune allveelaev ei saanud sõita pimesi. Allveelaeva käila ja kummalegi pardale paigutatud ülivõimsad, . mitme miljardi küünla tugevused prožektorid läbistasid ookeanisügavuste pimedust poole kilomeetri kauguseni, kuid niisuguselt kauguseit ei olnud allveelaeva suure kiiruse juures võimalik midagi eristada. Pealegi on allveelaeva peamiseks relvaks just liikumise varjatus ja ilmumise ootamatus, nii tugev valgus aga oleks kergesti võinud ta vaenlasele reeta.

«Pioneerile» oli tarvis leida tugevad ja teravad silmad, mis oleksid näinud kaugele veesügavustes valitsevasse

pimedusse ning õigeaegselt teatanud laeva teele kerkivatest ohtudest ja tõketest. Niisugusteks «silmadeks» said kõrvad, millega Krepin varustas oma allveelaeva.

Kõigi maade allvee- ja pealveelaevadel oli juba ammu kasutusel kajalood, mille tegevus põhineb sellel, et heli ei levi ainuüksi õhus, vaid veel paremini ja kiiremini ka vees. Kui õhus levivad helilained kiirusega kolmsrda kolmkümmend meetrit sekundis, siis vees on nende kiirus tuhat viissada meetrit sekundis. Heli levib oma allikast sfääriliste lainetenaigas suunas, teel leiduvalt tõkkelt aga peegeldub ja pöördub endises sihis tagasi. Seda helilainete omadust kasutades konstrueeriti seadmed, mille esimeseks kasutusaIaks oli merede ja ookeanide sügavuse mõõtmine. Laeva ühel küljel tekitati vee all plahvatuse või kellalöögi abil heli ning märgiti üles selle heli tekkimise aeg. Helilained jõudsid põhja, peegeldusid ja pöördusid laeva juurde tagasi. Laeva teisele küljele oli vee alla kinnitatud aparaat, mis võttis peegeldunud heli vastu ning märkis üles tema vastuvõtmise aja. Et heli läbis tee laevast põhjani ja põhjast tagasi laevani ühesuguse aja vältel, siis piisas plahvatuse hetkest peegeldunud heli registreerimise hetkeni möödunud aja teadmisest, et määrata, mitu sekundit kulus helil põhjlani jõudmiseks ja mitme meetri pikkuse teekonna ta seejuures sooritas. Hiljem ilmusid kajaloodid, mis erilisel skaalal automaatselt näitasid sügavust meetrites ja vabastasid inimesed igasugustest keerukatest arvutustest. Vahetpidamata vette helisid saates jla nende peegeldusi vastu võttes joonistasid niisugused kajaloodid ise paberile või projekteerisid ekraanile joone, mis näitas laeva all oleva merepõhja reljeefi. Lõpuks ilmusid ka ultraheli-kajaloodid, nagu näiteks Langevini kiirgaja.

Iga heli kõrgus sõltub sagedusest, millega heliallikas paneb võnkuma heli edasi andva keskkonna - õhu, vee või mingi tahke keha - osakesed ja nende kaudu ka inimese kõrva trummikile. Inimese kõrv on suuteline helidena tajuma lainult niisuguseid võnkumisi, mille sagedus ei ole alla kuueteistkümne ega üle kahekümne tuhande võnke sekundis. Esimene on kõige madalam põrin, teine

kõige kõrgem, kõige peeriem sääsepirin. Kahekümnest

tuhandest võnkest sekundis algavad juba ultrahelid. Ultrahelisid inimese kõrv ei taju.

UItrahelivõngete allikaks on piesokvartsist (mäekristallist) plaat. Kui niisugune plaat asetada

metallelektroodide vahele surutult vedelikku ja mõjutada teda raadiosaatjaga, .siis hakkab ta kiiresti ja tugevasti võnkuma, andes selle võnkumise edasi ümbritseva le vedelikule. Mida suurem on plaadi võnkesagedus, seda kõrgem on tekkiv uItraheli.

UItrahelidel on kaks väga tähtsat omadust. Esiteks on neid võimalik välja saata. mitte keralainetena igasse külge, vaid kitsa kiirtekimbuna. Teiseks, nagu on teada juba Woodi ja Loomise katsetest, hukkuvad mõned loomorganismid, nagu näiteks konnad, väikesed kalad ja merevähid, kui nad satuvad ultrahelivälja, kuna mõned tahked ained, nagu jää, muutuvad ultrahelide mõjul pudedaks ja purunevad.

Insener Krepin kasutas need mõlemad ultrahelide omadused parimal viisil ära, et anda oma aIlveelaevale nägemist, kuulmist ja hävitavat relva võitluseks elava ja elutu loodusega.

Koos oma sõbra, teadlase ja leiutaja, Moskva Kõrgsagedusvõngete Uurimise Instituudi professori Vlasjeviga konstrueeris ta aparaadi, mis andis mitusada miljonit võnget sekundis. Nad leidsid meetodeid nii võimsate võngete tekitamiseks, et nende aparaadist väljuv ultrahelikiirte kimp tungis vees kuni kahekümne kilomeetri kaugusele. Need aparaadid koos isekirjutavate vastuvõtjatega paigutas Krepin «Pioneeri» käila, laele, mõlemale pardale ja kiilu sisse, andes talle sellega kõrvad, mida ei olnud ühelgi elusolendil maailmas.

See aga ei rahuldanud veel Krepinit ja Vlasjevit. Nad läksid kaugemale ning muutsid need kõrvad ühtlasi ka oma allveelaeva silmadeks.

Nende aparaadist väljuvad ultrahelikiired ei peegeldunud oma teelolevatelt tõketelt ühesuguse tugevusega, vaid sõltuvalt tõkete väliskujust. Seetõttu pöördus ultrahelikiir tagasi muutununa. Leiutajad valmistasid vastuvõtumembraani, mis koosnes tuhandetest mikroskoopilistest membraanidest. Igaüht viimastest pani võnkuma

ainult vahetult temale langev osa tagasipöörduvast uItrahelikiirte kimbust.

Helienergiat valgusenergiaks muundava keeruka seadme abil andis iga ultrahelikiir allveelaeva juhtimiskeskuse ekraanil kujutise teel kohatud tõkke sellest osast, millelt ta peegeldus. Tuhanded sellised kujutised, mida tekitasid mikroskoopilised membraanid, sulasid üheks tervikuks ning andsid täieliku pildi eseme väliskujust. Niisugused ultraheliprožektorid olid paigutatud allveelaeva igasse külge ja saatsid tema juhtimiskeskuse ringvaate-ekraanile vahetpidamata kujutisi kõigest, mis leidus allveelaeva ees ja külgedel kahekümne kilomeetri ulatuses. .

Niisuguses prožektoris oleks võinud kasutada ka tavalisi, kuuldavaid helisid, kuid tavalisi helisid, mis levisid vees igas suunas, oleks võinud kuulda iga kõige tavalisema hüdrofoniga varustatud laev, Seda ei saanud muidugi mingil juhul lubada. «Pioneeri» ultraheliprožektorite jaoks aga oli võimalik valida tohutust võnkesageduste diapasoonist - kahekümnest tuhandest mitmesaja miljoni võnkeni sekundis - ja võngete tugevusest niisugust kombinatsiooni, mille avastamine oleks kõrvalseisjale olnud peaaegu lahendamatuks ülesandeks. Ja kui kellelgi olekski õnnestunud. sellesse saladusse tungida, siis poleks tal olnud aparaate nii suure sagedusega ja nii tavatult võimsate ultrahelide vastuvõtuks. «Pioneeril» kasutatavad vastuvõtjad ja kiirgajad olid Krepini ja Vlasjevi viimaseks leiutiseks ning nende saladus kuulus suurele sotsialismimaale, leiutajate kodumaale.

Ultrahelikiiri kasutas insener Krepin ka uue relvana võitluseks elava ja elutu loodusega. Siin tuli talle appi tuntud zooloog ja bioloog professor Lordkipanidze, kes juba ammu oli Eksperimentaalse Meditsiini InstItuudis töötanud ultrahelivõngete bioloogias ja arstiteaduses rakendamise probleemide kallal. Kasutades juba valmis kiirgajat, konstrueerisid Krepin ja Lordkipanidze ultrahelikahuri ja väikese ultrahelipüstoli, mis erinevate, täpselt määratud võnkesagedustega olid suuteiised surmama igasugust eluskudet ning purustama enamikku tuntud metallidest ja mineraalidest.

Kahurist ja püstolist väljuvate ultrahelikiirte toimel

hakkasid elusülendi rakud nii kiiresti võnkuma, et nad rebenesid tükkideks, metallide ja mineraalide mülekulid aga lagunesid aatomiteks, mille tagajärjel, need metallid ja mineraalid muutusid pudedaks ja purunesid.

Sel ajal, kui Krepin, Vlasjev, Lordkipanidze ja rida nende kaastöölisi lõpetasid ama esimeste ultraheliaparaatide ehitamist, soovitasid Nõukagude Liidu kaitsetööstuse töötajad Krepinile pöörata tähelepanu nõukagude teadlase Bleihmani uuele leiutisele nähtamatute infrapunaste soojuskiirte alal.

Suurema või väiksema intensiivsusega nähtamatuid soojuskiiri saadavad välja kõik soojad kehad - Päike, kuum triikraud, elumaja, soojaverelised loomad, puud ja isegi kalad. Fotografeerimist infrapunaste kiirte abil, kasutades selleks erilist aparatuuri, rakendati juba ammu öösiti, tihedas udus ja sümpus, vihmase ilmaga. Öösel lennukiga viie-kuue tuhande meetri kõrgusele tõusmisel oli võimalik teha ülesvõtteid viiesaja-kuuesaja kilomeetri kauguselt, kasutades ära mitte ainult neid mõnikürd tühiselt väikesi soojushulki, mida kiirgavad maapealsed esemed, vaid ka nende esemete ja neid ümbritseva keskkanna temperatuurierinevust. Tunti juba infrapunaseid ööbinokleid ning binokleid, mis võimaldasid näha läbi udu ja tiheda vihma.

Enne Bleihmani töid näis aga lahendamatu ülesandena veest kinni püüda ja nähtavateks kujutisteks muundada neid sageli tühiselt nõrku infrapunaseid soojuskiiri, mida sellesse keskkünda saadavad tema elanikud ja mitmesugused temas leiduvad esemed.

Veeloomade temperatuur an tavaliselt väga vähe kõrgem neid ümbritseva vee temperatuurist. Ainult vees elutsevad saojaverelised imetajad, nagu vaalad, kašelatid, delfiinid, hülged, morsad ja lamantiinid, säilitavad kõrge kehatemperatuuri tänu oma keha väliskattele – paksule nahale ja paksudele nahaalustele rasvakihtidele. Kõik ülejäänud veeloomad –limused, meritähed, vähid, krabid, kilpkonnad, kalad – kaotavad ja annavad ümbritsevale veele ära peaaegu kogu soojuse, mis tekib nende lihaste töö ja nende kehas taimuva ainevahetuse tulemusel. Ent täielikult nad seda soojust siiski ära ei anna. Väike üsa sellest soojusest, mis mõnikord on mõõdetav

tervete kraadidega, mõnikord aga ei ületa sajandikke kraade, jääb siiski nende kehasse.

Parimatele pealmaatingimustes kasutatavatele infrapunastele fotoaparaatidele ei valmistanud enam suuri raskusi isegi tunduvalt kauguselt kinni püüda väga vähe soojendatud kehade tühiselt nõrku kiirgusi. Veealusele infrapunasele fotograafiale oli peamiseks raskuseks asjaolu, et vette sattunud infrapunased kiired neelduvad või peegelduvad selles keskkonnas väga intensiivselt, peaaegu täielikult. Bleihmani aparatuur oli aga nii tundlik, et ta suutis kinni püüda ka neid ülitäpsetele mõõteriistadele peaaegu tajumatuid infrapunaseid kiiri, mis veel vette jäid. Tõsi küll, ka Bleihmani aparatuur ei suutnud neid kiiri tabada kaugemalt kui umbes viissada meetrit kiirguse allikast. Seejuures oli see aparatuur veest õhku üleminekul suuteline tegutsema parima pealmaaseadmena ning oli erakordselt portatiivne.

Krepin võttis kaltsetööstuse töötajate soovituse rõõmuga vastu. Ta oskas täielikult hinnata Bleihmani leiutist. Lühikese ajaga konstrueeris ta väikese rakettmürsu, mis võis teatava kokkusurutud vesiniku ja hapniku varuga liikuda samasuguselt ja samasuguse kiirusega nagu allveelaev. Sellesse jämeda, poolteise meetri pikkuse kur'giga sarnanevasse mürsku monteeris Krepin Bleihmani aparaadid niisuguse arvestusega, et nende objektiivid oleksid laiali paigutatud üle kogu mürsu pinna ja saaksid püüda soojuskiiri igast suunast.

Õhkutõusuks varustas Krepin mürsu tiibadega, mis võisid temast välja sirutuda ja avaneda nagu lendkala uimed. Tõelise aktiivsuse ja praktilisuse, tõelise täisväärtusliku elu aga andis sellele mürsule raadiotelemehaanika. Raadiosaatja abil võis allveelaeva vahiohvitser paisata mürsu välja tema pesast allveelaeva pardas ning suunata ta kuni viiekümne kilomeetri kaugusele luurekäigule; raadio teel pandi tööle mürsu rakettmootori automaatmehhanism, juhiti mürsu liikumist ja manöö-verdamist ning tiibade väljasirutamist ja õhkutõusmist. Raadio teel anti allveelaeva juhtimiskeskuse

ekraanile edasi kõik see, mida Bleihmani fotoaparaadid märkasid viiesaja meetri ulatuses mürsu ümber. Kui tema ees ja eriti ülal, ookeani pinna lähedal, olid vahetpidamata kaks

sellist luuremürsku ja kui tema ladudes oli veel mitu reservmürsku, siis ei olnud allveelaeval vaja karta ootamatuid kohtumisi ning ta võis veel suurema kindlusega rajada endale teed pimedates ookeanisügavustes.

Kui Pavlik esmakordselt sattus allveelaeva juhtimiskeskusse, siis hämmastas teda ümarale seinale ja kilpidele kinnitatud ning mitmesugustel alustel seisvate kõige mitmekesisemate ja keerukamate seadmete, aparaatide ja mehhanismide ebatavaline ohtrus. Piimklaasist ringvaate ekraan kattis laia ribana seina ülemist äärt ning moodustas ruumi laes nagu kupli. Vahetpidamata vaheldusid ekraanil allveelaeva ümber kiiresti edasi-tagasi sõeluvate kalade ja teiste ookeanielanike varjud. Isegi veesügavustes valitsev läbitungimatu pimedus ei suutnud neid olendeid varjata «Pioneeri» kõikenägevate silmade eest.

Vahiohvitser võis siit juhtida allveelaeva kõigi keerukate mehhanismide ja masinate tööd; kõik mehhanismid ja masinad, mida omavahel sidus ühine töö, olid nii automatiseeritud, et põhilisele masinale impulsi andmisest piisas ka kõigi abimehhanismide töölepanekuks. Kui allveelaeval oli vaja laskuda mingile kindlale sügavusele, siis tarvitses vahiohvitseril ainult pöörata sügavusemõõtja osuti seda sügavust tähistavale arvule, et sellega automaatselt tööle panna ülemiselt platvormilt reelingu eemaldamiseks määratud mehhanisme; seejärel libises kohale voolujooneline kuppel, sulgus luuk ning avanesid ventilatsiooniklapid ja ballastitsisternide klapid, mis hiljem ise sulgusid täpselt antud sügavusel. Niipea kui üks või teine agregaat, masin või mehhanism hakkas tööle, süttisid rohelised kontroll-lambid ja põlesid seni, kuni masin töötas korralikult. Väikseimagi korratuse puhul aga kustus kohe roheline lamp ja süttis punane - avarii märk. Kuid ükski punane lamp ei olnud «Pioneeri» vette laskmisest alates veel põlema süttinud: kõik aparaadid ja mehhanismid tegutsesid laitmatu täpsuse ja kooskõlastatusega.

Allveelaeva mehhanismide niisuguse automatiseerituse tõttu on arusaadav, et tema meeskond võis olla väga väike. Vaatamata laeva rohkem kui tuhandetonnisele veeväljasurvele koosnes «Pioneeri» meeskond ainult

kahekümnest inimesest, kaasa arvamata teadusliku ekspeditsiooni liikmeid. See-eest aga olid peaaegu kõik kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistid, kogenud allveemeremehed, oma suurele kodumaale piiritult ustavad, mehised, julged ja leidlikud inimesed.

VIII PEATÜKK MARATI PROJEKT

Tsoi mäletab väga hästi oma halli, rõõmutut lapsepõlve Kirini linna agulitänava ääres seisvas poollagu nenud, vaevu katusega kaetud onnis. Linn oli Tsoile truuks lapsepõlveseltsiliseks. Mälestused alandustest ning kingsepast isa alatisest lömitamisest naabruses poodi pidava liigkasuvõtja, tänavanurgal seisva sandarmi, iga Jaapani sõduri ja isegi iga harva sellesse äärelinna sattuva auto ees kutsusid Tsoi hinges veel praegugi esile häbi, kibedust ja viha. Vaene korealane oli midagi tühist, ta oli põrm iga kandilise ninaga tugeva sõdurisaapa ja pehme lakeeritud pealsega kinga ees.

Kaheteistkümneaastaselt sattus Tsoi oma lasteta onu juurde Hanka järve kaldal, Vladivostoki lähedal asuvasse riisikasvatuskolhoosi. Onu lapsendas ta ja pani kooli. Esimene aasta kolhoosis, möödus Tsoil nagu unes. Ta kartis üha, et see uni lõpeb, et õnn haihtub nagu suits ning ta kuuleb jälle isa kingsepavasara kopsimist pimedas, niiskes onnis, ema kurtmist sojaubade kalliduse üle ja nooremate laste näljanuttu.

Kolhoosikoolis sai Tsoist varsti üks paremaid õpilasi; hiljem saatis uus isa ta Vladivostokki, et ta seal veel rohkem õpiks ja pöörduks siis agronoomina kolhoosi tagasi, kuid asi kujunes teisiti. Tsoil tekkis huvi keemia ja mere vastu. Ja nüüd istub ta teadusliku allveeekspeditsiooni keemik ja allveelaeva komsomoli-algororganisatsiooni sekretär - «Pioneeri» punanurgas ning mängib roosapõselise ümaranäolise tuukri, kommunistliku noore Matvejeviga kabet. Matvejevi lood on halvad: üks tema kivi on juba kinni jäänud, teised aga on sellest väga kaugel ja vaevalt jõuavad seda hädast välja aidata.

Matvejev on laua kohale kummardunult sügavasti mõttesse vajunud. Ka Tsoi mõtleb, kuid hoopis millestki muust. Tema mustad, veidi viltuste laugudega silmad piklikus tumekollases, puhtaks raseeritud näos libisevad aeglaselt üle kõikide punanurgas viibijate.

Tsoi näeb rõõmsaid nägusid, kuuleb nagu alati okeaoograaf Šelaviniga ägedalt vaidleva Marati uljast häält. Aeg-ajalt kõlab ümberringi vaikset, muretut naeru.

Tsoid valdab niisugustel juhtudel tihti mingi kummaline ja ärev tunne. Ta muutub siis rahutuks, iga närv temas tõmbub pingule, talle näib kogu aeg, et midagi on tal kahe silma vahele jäänud, et ta pole midagi arvesse võtnud, et midagi on vaja kontrollida, järele vaadata, hästi kinnitada. Ja ta tahaks siis kõigile, kõigile – sõpradele ja seltsimeestele, kõigile, kes teda ümbritsevad – meenutada, alalõpmata meenutada, et ei tohi olla muretu, mõtlematult rahulik ja enesekindel, nagu poleks ümberringi enam ohte, nagu poleks teisel pool piiri enam sandarmeid ega liigkasuvõtjaid...

Ja veel tuleb tal niisugustel hetkedel eriti tugev, vastupandamatu soov teha oma uuele kodumaale mingisugune kingitus, anda talle midagi niisugust, mis teeks teda veel võimsamaks ja veel võitmatumaks ning ühtlasi ka rahustaks veidi teda ennast.. .

Täna aga, istudes Matvejeviga kabelaua taga, tundis ta ootamatult, kuidas veri talle rõõmsalt ja kuumalt põskedesse valgub mõtte juures, et ta on sattunud suurepärasele ideele, et tema salajane, seni teostamatuna näinud unistus kingitusest hakkab omandama küll veel ähmaseid, kuid siiski juba reaalseid piirjooni.

«Kui seda ideed ainult õnnestuks praktiliselt välja arendada . ..» mõtles Tsoi rõõmsa erutusega. «Meri... Tohutu suur, piiritu Maailmaookean. Kui suur ta on! Kui ammendamatud on aarded, mida ta eneses varjab! Neid tuleb ainult osata temalt kätte saada.»

Neist mõtetest äratas Tsoid komissari kõlav hääl: «Matvejev! Tsoi! Lõpetage!»

«Anna alla, Matvejev, partii on sul nagunii kaotatud. Aeg on õppetööd alustada.»

Sügavasti mõtteisse vajunult ei olnud Tsoi üldse tähelegi pannud, kuidas punanurka kogunesid Šelavini poolt

juhitava okeanograafiaringi liikmed. Kohal olid mehaanikud Romeiko ja Kozõrev, koristaja Stšerbina, kokk Belagolovõi, tuuker Krutitski, preparaator Koroljov ja Marat Bronstein, kõigil kaasas vihikud ja pliiatsid. Ringi tööst võttis osa ka Matvejev. Seetõttu heitis ta kiiruga veel ühe pilgu kabelauale ja olistus siis ilmselt lootusetus seisus. Ta kadus minutiks ruumist, pöördus seejärel paksu kaustikuga tagasi ja istus punase linaga kaetud suure laua äärde, mille ümber olid juba istet võtnud kõik ringi liikmed. Ka Tsoi läks laua juurde. Vaba kohta ei olnud ja ta seadis end istuma Pavlikuga ühte tugitooli.

Pavliku seotud pea lõhnas kergelt, vaevutuntavalt joodi ja veel mingi ravimi järele ning Tsoil hakkas poisist kahju. Ta võttis Pavliku õlgade ümbert kinni, surus ta tugevasti enda vastu, ja nii nad istusid pehme tugitooli sügavuses, kuulates tähelepanelikult Šelavinit.

Okeanograaf rääkis oma kähiseva tenoriga merehoovustest, nendest kord soojadest, kord külmadest võimsatest jõgedest, mis voolavad ookeanide ja merede piiritutes avarustes. Praegu jutustas ta sellest, kuidas hoovused mõjutavad meie Kaug-Ida kliimat, loodust ja. kogu sealset elu.

Külmad hoovused, mis Beringi väinast kuni Koreani uhuvad Kamtšatka ja Primorje rannikut, muu-davad nende Nõukogude Liidu piirkondade kliima karmiks ning sunnivad vett Beringi, Ohhoota ja Jaapani mere rannikul talviti pikaks ajaks külmuma, samal ajal kui Lääne-Euroopas, mis asub nende piirkondadega samadel laiuskraadidel, on kliima pehme ning talved peaaegu alati pakaseta ja lumeta. Meri on Norra, Briti saarte, Hollandi ja Prantsusmaa rannikul alati jäävaba.

«Aga mis seda põhjustab?» küsis Šelavin peene häälega, silmitsedes läbi prillide laua ümber istujaid ning sõrmitsedes oma hõredat, takuna sassis habemekest.

«Golfström,» vastas Marat kiiresti.

Õigupoolest oli Šelavin selle küsimuse esitanud lihtsalt harjumusest, mitte niivõrd teistele kui iseendale, et pikendada naudingut ja anda oma jutustusele veidi salapärasuse hõngu. Marat rikkus tema mängu ja okeanograaf tundis selle üle teatavat pahameelt. .

«Esiteks, Marat,» lausus ta, «ärge öelge «Golfström». See pole õige. Teadusliku terminina on kasutusel mitte

«Golfström», vaid «Golfi hoovus». Nii. Teiseks aga kordate te ainult vana muinasjuttu selle kohta, nagu oleks Golfi hoovus tegelikult süüdi Lääne-Euroopa pehmes kliimas. See pole samuti õige. Golfi hoovuseks nimetatakse okeanograafias seda võimsat sooja hoovust, mis suure kiirusega väljub Mehhiko lahest kitsa Florida väina kaudu, ühineb Bahama saarte juures Antilli hoovusega ja kulgeb piki Põhja-Ameerika rannikut kuni Kap Race'ini ja Newfoundlandi madalikuni. Võiks öelda; et ta voolab külmemast veest moodustunud sängis nagu tõeline ookeanijõgi, olles oma tumesinise värvuse tõttu kergesti eristatav helesinistest,.kui võib nii öelda, kallastest. Selle jõe laius aga ulatub seitsmekümne kuuest kilomeetrist kõige kitsamas kohas - Florida väinas - kunikuuesaja neljakümne kilomeetrini Newfoundlandi madaliku juures. Tema keskmine sügavus on kolmsada kakskümmed meetrit! Kas te suudate niisugust jõge kujutleda? »

«Jõgi on aus!» nõustus Matvejev.

«Aga lubage küsida, kas te teate, kui palju sooja vett, mille temperatuur ulatub pinnal kahekümne seitsme kraadini Celsiuse järgi - kui palju niisugust sooja vett voolab selles jões?» hüüdis Šelavin.

Tema vesised, tavaliselt pilukile tõmmatud silmad olid nüüd pärani avatud ja neis sätendas puhas sinine leek, ning tema väljasirutatud kuivetu ja pika sõrmega käsi oli kõrgele üles tõstetud. Ta ei saanud aga veel hakatagi auditooriumi huvi nautima, kui juba märkas kärsitu Marati suunas kahtlast liikumist ja külvas kuulajad kiiresti üle arvudega:

«Üheksakümmend üks miljardit tonni tunnis! Ah? Lubage küsida, mida te selle kohta ütlete? Seda on raske isegi kujutleda! Võrrelge seda veehulka kas või Volgaga. Volga, Euroopa suurim jõgi; mis läbib risti peaaegu kogu meie Liitu. kannab igas tunnis Kaspia merre keskmiselt kolmkümmend miljonit tonni vett, seega üle kolme tuhande korra vähem, kui voolab tunnis läbi Golfi hoovuse ristlõike! Kas saate aru? Isegi kõigis maakera jõgedes kokku voolab kakskümmend kaks korda vähem vett kui Golfi hoovuses! Ja need tohutud veemassid, mis on soojenenud Atlandi ookeani ekvatoriaalse osa kuuma päi-

kese all, kannavad endaga põhja poole usutamatuid soojushulki. Mida te võite selle kohta öelda?»

«Üleeuroopaline ahi, Ivan Stepanovitš!» hüüdis Marat vaimustatult.

Šelavin naeratas pehmelt, vaatas heasudamlikult Marati poole ja jätkas:

«Teil on täiesti õigus, Marat - meil on niisugune ahi, kuid see pole siiski GoIfi hoovus. Newfoundlandi madaliku taga sooritab Golfi hoovus, nagu ütlevad ameeriklased, kuritöö: ta lahkub Põhja-Ameerika rannikult ja üha suurema lehvikuna hargnedes pöördub järsult dtta, . Euroopa suunas. Varsti pärast seda läheb Golfi hoovus üle laiaks aeglaseks Põhja-Atlandi hoovuseks.

Euroopa rannikuni jõudmata jaguneb viimane kaheks võimsaks haruks. Üks neist eemaldub keset, ookeani teisest ja suundub Kanaari hoovusena lõunasse, Pürenee poolsaare ja Põhja-Aafrika rannikule. Seal pöördub see hoovus läände ja ühineb sellesama Põhja-ekvatoriaalhoovusega, mis püsiva suunaga tuulte - passaatide - vahetpidamatui toimel kannab sooja vee masse Kariibi merre, sealt , aga Mehhiko lahte, pannes sellega aluse Golfi hoovusele. Nii sulgub siin nagu ring, mille sees, Sargasso meres, me praegu asume. Põhja-Atlandi hoovuse peamine haru aga suundub kirdesse, Euroopa lääne- ja looderannikule. Olles teel kaotanud palju Golfi hoovuselt saaciud soojust, annab ta siin Euroopale ära suurema osa endas säilinud soojusest: See Põhja-Atlandi hoovuse haru ongi üleeuroopaliseks ahjuks, millest te rääkisite, Marat.»

«Kui suur siis on tema temperatuur Euroopa rannikule jõudmisel?» küsis Matvejev, vaadates üles vihikuIt, millesse ta oli kogu aeg agaralt märkmeid teinud.

«Pluss kaheksast kraadist veebruaris kuni kolmeteistkümne-viieteistkümne kraadini augustis.»

«Kõigest!» imestas Matvejev. «Niisugune vesi ei kõlba, ju suplemisekski, ammu siis veel terve Euroopa kütmiseks. Tore ahi küll, mis ise on talvel ainult kaheksa kraadi soe! Kuidas siis nii, Ivan Stepanovitš?»

«Sina ära kohe kipu kahtlema,» ütles Matvejevile tema ametikaaslane, rahulik ja soliidne tuuker Krutitski. «Küllap sellel on oma seletus.»

94

«Kuidas?!» tormas Šelavin Matvejevile kallale. «Lubage küsida, kas teile on sellest vähe? Aga lubage küsida, kas te veeja õhu erisoojuse olete unustanud? Ah?

Olete unustanud? Te ju olete tuuker! Te ju peaksite tundma vee füüsikalisi omadusi!»

«No mis see erisoojus siis ära ei ole?» kaitses end Matvejev. «Ma tean, et vee erisoojus võrdub ühega.»

«Ja mida see tähendab?» tungis Šelavin peale.

«Tähendab seda, et ühe grammi vee temperatuuri tõstmiseks ühe kraadi võrra kulub üks kalor soojust.»

«Õige. Ei vaidle vastu, Aga õhu erisoojus?»

«Õhu?» kohmetus Matvejev. «Õhk? M-m-m... ütlen ausalt, et kui keskkooli lõpetamisest on möödas viis aastat, siis võivad niisugused pisiasjad kergesti ununeda. Ja meisse, tuukritesse, see ei puutugi,» leidis ta üldise naeru saatel väljapääsu. «Meie, tuukrid, peame võimalikult palju teadma veest, millesse me- laskume. Igasugused üksikasjad õhu kohta jäägu parem lenduriteie . . .»

«No kuule, vennas, ära tee nalja,» segas vahele koristaja Stšerbina, lüües peoga oma vihikule. «Nii õhu kui ka kogu maailma kohta on vaja teada kõike, mida vähegi võimalik. .. Rääkige parem teie, Ivan Stepanovitš!» pöördus ta Šelavini poole.

«Häbi, häbi, seltsimees Matvejev!» vangutas. komissar laitvalt oma halli pead. «Homme võib-olla tahate mõnda kõrgemasse tehnilisse õppeasutusse astuda. Tuleb jälle algteadmisi kordama hakata... Jätkake, Ivan Stepanovitš!» .   .

«Niisiis,» alustas Šelavin, «õhu erisoojus on null koma kakssada kolmkümmend seitse - seega peaaegu viis korda väiksem vee erisoojusest! Kui peale selle võtta veel arvesse merevee ja kuiva õhu erikaalud, siis tuleneb siit väga lihtne, kuid tohutu tähtsusega järeldus: ühe kraadi võrra jahtudes soojendab üks kuupmeeter vett ühe kraadi võrra kolme tuhandet ühtsada kolmekümmet nelja kuupmeetrit endaga kokku puutuvat õhku! Kui kahesaja meetri paksune vee.kiht Põhja-Atlandi hoovuse Norra osa ulatuses jahtub ühe kraadi võrra, siis vabaneb niisugune kogus soojust, millest piisab, et soojendada kümne kraadi võrra (Kuulete? Kümne kraadi võrra!) nelja kilomeetri

95

paksust (Kuulete? Nelja kilomeetri paksust!) õhukihti kogu Euroopa kohal! Kujutlege - kogu Euroopa kohal! Teadlased on välja arvutanud, et läbi Euroopa ranniku iga jooksva sentimeetri

kandub aastas ookeanist mandrile neli tuhat miljardit kalorit soojust! Mõtelge järele – läbi iga sentimeetri! Kõige parema kivisöe kütteväärtus on kaheksa tuhat kilokalorit kilogrammi kohta. Tähendab, läbi iga sentimeetri kandub aastas soojushulk, mis sisaldub viiesajas tuhandes tonnis parimas kivisöes! . .. Kui palju kivisütt aga tuleks põletada, et saada soojushulka, mis aastas kandub mandrile kogu Euroopa ranniku ulatuses? Ah? Lubage küsida! On teile nüüd selge, miks Põhja-Atlandi hoovus võib olla Euroopale ahjuks?»

«Täiesti selge!» kostis Marat elavalt. «Külma talvise õhu tohutud massid puutuvad kokku veega, mis on nendest soojem, ja jahutavad seda vett, ise aga soojenevad seejuures, muutuvad kergemaks ja kerkivad üles, tehes ruumi mandrilt voolavale külmale õhule. ÜIal liiguvad need õhumassid mandri kohale ja asuvad sealt lahkunud külma õhu asemele, tuues endaga .kaasa Põhja-Atlandi hoovuse soojust. Seetõttu on kliima Lääne-Euroopas palju pehmem kui meie Kaug-Ida. rannikul, mida uhu-vad mitte soojad, vaid vastupidi - külmad hoovused.

Nii tuleb välja, et samal ajal kui Põhja-Atlandi hoovus on Euroopale nagu ahjuks, muudavad Ohhoota meres liikuvad hoovused selle mere nõukogude Kaug-Ida jääkeldriks. Ma mõtlen, Ivan Stepanovitš... Kas me ei saaks. . .»

«Pidage kinni, pidage kinni,» naeris Šelavin Maratit katkestades. «Täna ei saa ma muud teha kui teid parandada. Kui te ütlete, et Põhja-Atlandi hoovus on ainult Euroopale ahjuks, siis pole see päris õige. Lugu on nii, et selle hoovuse soojus levib ka Euroopast kaugemale Aasiasse. . .»

«Ohoo!» kostis mitmest küljest. «Ta vist voolab sinna kusagilt maa alt?»

«Palun väga, ärge pahandage. Mina pole milleski süüdi. See soojus ei voola sinna maa alt, vaid vee alt. . .»

Kõik hakkasid naerma.

«See pole sugugi nali, seltsimehed,» jätkas Šelavin tõsise näo, kuid naervate silmadega. «Euroopa põhjatipu

96

juurest suundub Põhja-Atlandi hoovuse kõige võimsam osa põhja, möödub Teravmägede läänerannikust ja jõuab kahesaja kuni kuuesaja meetri sügavusel pooluseni, nagu seda omal ajal tõestas papaninlaste kangelaslik rühm. Sooja Põhja-Atlandi hoovuse teine, tunduvalt. nõrgem haru aga möödub Euroopa kõige põhjapoolsemast tipust - Nordkapist - ja meie Murmanskist, mille sadam ei külmu seetõttu kunagi kinni, ning laskub samuti Põhja-Jäämere külmade vete alla. Üks suur osa sellest harust teeb ringi Barentsi meres, teine aga möödub Novaja Zemlja põhjatipust ja suundub osalt tagasi Barentsi merre, osalt Kara merre. Ja isegi Põhja-Jäämere kõige idapoolsemate osade, isegi Tšuktsi mere sügavustest on nõukogude meresõitjad, polaaruurijad ja teadlased leidnud küll veel ainult veidi sooja, kuid kahtlemata PõhjaAtlandi. hoovusele kuuluva vee voole.»

«Vabandage, Ivan Stepanovitš!» segas Marat jälle vahele. «Kuidas sellega siis nüüd õieti on? Me ju juhime jõgesid uutesse sängidesse... Aga... Aga miks me ei võiks samal viisil võidelda ka külmade hoovustega, mis külmutavad meie Kaug-Ida! Kas see siis on lahendamatu ülesanne? Kuidas meie sealne rannik siis õitsele puhkeks! Ah? Mis te arvate, Ivan Stepanovitš?»

Marat punastas ega pööranud silmi paberitükilt, millele ta pliiatsiga joonistas keerukaid kujundeid.

Kõik muigasid ja lükkasid oma vihikud kõrvale, Matvejev ja Krutitski aga pilgutasid teineteisele silma: nüüd saab nalja.

«Miks lahendamatu?» küsis Šelavin lihtsameelseit. «Kui oleks mingi hea, sobiv idee, mingi huvitav projekt, küllap me seda siis ka realiseerida suudaksime.»

Matvejev ei pidanud vastu ja puhkes naerma:

«Ivan Stepanovitš, ärge ometi piinake Marati! Ta on kindlasti juba ammu nendest ideedest ja projektidest lõhki minemas. Ta ainult ootab hetke, millal neist vabaneda. Küsige temalt. .. Noh, lao välja, Maratike.»

Koos «Pioneeril» veedetud lühikese aja jooksul oli kogu meeskond juba jõudnud teada saada

kommunistliku noore Marati nõrga koha - tema kustumatu kire leiutiste, uute, ootamatute projektide ja looduse alistamise grandioossete plaanide vastu. Ei olnud ühtki Maratile

97

vähegi tuttavat teaduse ja tehnika haru, mille teravatele, senilahendamata probleemidele ta juba esimesel kokkupuutumisel poleks reageerinud mingite hämmastavate ettepanekute või projektidega. Elavana, liikuvana ja erakordselt teadmishimulisena jutustas ta igaühele, kes ei keeldunud kuulamast, nii innukalt ja kaasakiskuvalt oma projektide ja leiutiste üksikasjadest, et allveelaeva meeskond jäi tööst vabal ajal kauaks kuulama, kui Marat hakkas kirjeldama kõiki neid grandioosseid ja, suurepäraseid tulemusi, mida tema projektide realiseerimine tingimata pidi andma. Marati esinemine teaduslike ringide koosolekutel tõi alati elevust ja koosolekust. osavõtjad ootasid niisugustel puhkudel ikka midagi uut, mis kutsuks esile tuliseid vaidlusi ja huvitavaid diskussioone. Ka nüüd teritas kogu okeanograafiaring lõbusalt kõrvu, kui Marat esitas Šelavinile oma küsimuse.
«Mis ettepaneku sa siis teeksid, Marat?» toetas Matvejevit Tsoi.

Nüüd, kus Tsoi enese silmade ees sädeles uus, haarav idee, mille meenutamisel valgus puna tema tumekollasesse näkku, vaatas ta oma sõpra mingi uue tundega, uue huviga, ning kutsus teda üles avameelsusele.
Marat tõstis silmad Tsoile ja naeratas talle.
«Mina arvan,» ütles ta, «et meie Kaug-Ida ranniku soojendamiseks tuleb Ohhoota mere külmale hoovusele sulgeda läbipääs Tatari väinast ning suunata ta ookeani. . .»
«Idee on suurepärane, kuid mitte just eriti uus;» vaidles Šelavin.
«Tean, et pole uus,» katkestas teda Marat, kes nagu alati niisugustel juhtudel süttis juba esimesel kokkupõrkel. «Ma tean, et ameeriklased hellitavad juba ammu mõtet Golfströmi... vabandust, Golfi hoovuse... selle kurjategija tagasipööramisest kodurannikule. Need aga on ju hullumeelsed projektid! Te nimetate mind «muinasjutuvestjaks» ja «fantasööriks».. .Kuidas siis nimetada neid ameeriklasi, kelle projekti järgi tuleb Golfi hoovuse algusse, Kuuba saare ja Florida poolsaare vahele ehitada hiiglasuur, kahesaja viiekümne kilomeetripikkune, rohkem kui viiesaja meetri kõrgune ja viiekümne meetri paksune sein. See sein peab sulgema Golfi hoovusele

98

vana väljapääsu Mehhiko lahest Florida väina kaudu. samal ajal eraldatakse Florida poolsaar uue tohutu kanali abil mandrist. Väljapääsu otsides sööstavad Golfi hoovuse soojad veed siis läbi selle kanali, mis suunab nad piki Ameerika rannikul.»

«Noh, ega pole midagi öelda, Marat,» hakkas Matvejev naerma, «projekt.on sinu vaimus. Võiks öelda, et ülemaailmses mastaabis!...»

«Kas minu vaimus või mitte, seda sa kuuled kohe!» sähvas Marat. «Ameerik-lastel, keda tavaliselt nimetatakse praktilisteks, on aga veel teine projekt. Nad teevad ettepaneku ehitada sein Newfoundlandi juurde, et sellega peatada külm Labradori hoovus, mis Gröönimaa rannikult tulles kulgeb piki Põhja-Ameerika rannikut, ühtlasi aga püüda kinni Golfi hoovus, tõkestades tema tee Euroopasse. . .»

«Euroopa suhtes mõrvarlikud projektid,» ütles Šelavin prille puhastades ja oma vidukil silmi pilgutades. «Ma olen neist ka kuulnud. Kas teate, millega nad Euroopat ähvardavad? Island kattuks jääga nagu Gröönimaa, millel praegu lasub vähemalt kahe kilomeetri paksune jääkilp. Atlandi ookeanilt puhuvad soojad ja niisked tuuled asenduksid arktiliste kirdetormidega. Põhja- ja Kesk-Euroopa kõrgustikel algaks intensiivne jääliustike kasv; jääliustikud hakkaksid laskuma orgudesse ja tasandikele ning lühikese aja pärast valitseks Euroopa mandril uus jääaeg. Briti saartel, Prantsusmaal, Hispaanias ja Portugalis pauguksid kuni neljakümnekraadised pakased; Istanbul ja Rooma upuksid lumetormi ulgumise saatel hangedesse, meie Liidu Euroopa-osa aga omandaks Ida-

Siberi ja Jakuutia kliima.. Teiselt poolt kutsuks see üleeuroopaline katastroof esile äikesetorme ja paduvihmu Aafrikas ning viljatu Sahara kõrb muutuks õitsvaks aiaks. New Yorgi ümbruses küpseksid ananasid, banaanid, apelsinid ja viinamarjad; kivine, elutu Labrador kattuks metsade ja aasadega; elustuksid Baffini maa ja Põhja-Kanada tundrad...»

Šelavin jäi vait ja silmitses elektrilambi valguses oma prilliklaase. Ka tema kuulajad vaikisid nagu rõhututena nendest piltidest. Näis kummalisena, et üksnes Golfi hoovuse tee kaldumine kahe-kolmekümne kraadi võrra

läände võiks maakeral esile kutsuda nii tohutuid. muudatusi. .

«Ptüi!» ütles lõpuks Romeiko. «Hirmus unenägu...»

«Õnneks ei ole tehnika veel niisugusteks saavutusteks võimeline,» lausus Šelavin.

«Praegu küll mitte,» märkis Marat, «aga tulevikus saab ka see talle võimalikuks.»

«Maratil on õigus,» segas rahulikult vahele komissar, «kuid ma olen veendunud, et sel ajal valitseb kõikjal, vähemalt kogu kultuurmaailmas juba kommunistlik kord ja see ei lase niisugusel barbaarsusel toimuda. Kui kommunistlik inimkond suudab juhtida ilmastikku, siis jaotab ta soojust mõistlikult ja humaanselt kogu maakera pinnale.»

«Õigus, seltsimees komissar!» hüüdis Marat. «Praegu aga suudame juba parandada ja kõrvaldada looduse suhteliselt väikesi vigu...»

«Ah jaa,» muigas Tsoi. «Kõiki neid ameerika õudusi kuulates unustasime hoopis Marati väikesed projektikesed. Loodan, et nad tõotavad meile ainult head?»

«Annan täieliku garantii, et keegi ei hakka vastu vaidlema. Kavatsen projekti kooskõlastada kõigi asjast huvitatud isikute, asutuste ja riikidega. Minu ettepanek on tõkestada külma hoovuse väljapääs Ohhoota merest Tatari väina kaudu. Minu ettepanek on sundida see hoovus minema ümber Sahalini põhjatipu ja panna ta Ohhoota mere keskossa jõudmisel ühinema selle mere peamise veeringlusega.»

«Missuguse tõkke sa siis kavatsed Tatari väina ette paigutada?» küsis Krutitski. «Ehitad vist ka kui mitte sadade kilomeetrite pikkuse tammi nagu ameeriklased, siis vähemalt kümnete kilomeetrite pikkuse?»

«Ei!» hüüdis Marat. «Minu arvates võivad tammist mitte sugugi halvemad olla... vetikad...»

«Mis?! Vetikad?! Missugused vetikad?» sadas igast küljest küsimusi.

«Sa oled lõplikult hulluks läinud, Marat,» kuulutas Matvejev. «Tule, ma viin su Arsen Davidovitši juurde, ta annab sulle midagi rahustavat..»

«Imestusest sünnib uudishimu,» naeris Šelavin, «uudis-

bimu aga viib tunnetuse ja teaduseni. Oodake, seltsimehed, laske Maratil tõestada.»

«No hea küll, Marat, tõesta!» ütles Matvejev otsustavalt. «Aga ma hoiatan: kui sa jälle hakkad maad ja ilma kokku rääkima, siis ma püüan su mõnes pimedas ookeanisopis kinni ja . .. Vaadake,» pöördus ta kaeblikult kõigi laua ümber istujate poole, «mul on juba pool vihikut täis tema projekte ja nende teaduslikku ümberlükkamist...»

«Olen valmis teaduse eest kannatama!» hüüdis Marat üldise naeru saatel pateetiliselt ja kargas toolilt püsti. «Sina aga kuula, imesta ja kirjuta tulevaste põlvede jaoks üles,» pöördus ta Matvejevi poole, jätkates seejärel juba täiesti tõsiselt: «Te peaksite mäletama, seltsimehed, mida Arsen..Davidovitš meile viimasel vestlusel vetikatest jutustas. Pärast seda ma olen jõudnud nende kohta veel üht-teist lugeda. Ta rääkis hiigelvetikatest, mis usutamatutes hulkades kasvavad Tulemaa arhipelaagi ja Falklandi saarte ümbruses ning Lõuna-Ameerika mõlemapoolse (ida- ja läänepoolse) ranniku arvututes abajates, lahtedes ja väinades. Nende vetikate pikkus ulatub sageli kahesaja

viiekümne kuni kolmesaja meetrini ja nad paljunevad väga kiiresti. Neil on ümmargused, siledad ja limased varred, mille läbimõõt küünib kolme sentimeetrini: Neid nimetatakse. . . neid nimetatakse. . .» Marat lehitses oma vihikut ja leidis kiiresti: «Ahaa! Neid nimetatakse Macrocystis perifera. Tiheda massina on neil erakordselt suur vastupanuvõime tugevate ookeanilainete suhtes, millele sageli ei suuda vastu panna isegi rannakaljud. Nendes pimedates veealustes metsades, mis on tihedasti läbi põimitud nõrgemate ja peenemate parasiitvetikatega nagu liaanidega, elab terve maailm kalu, vähilisi, usse ja limuseid, kes leiavad sealt toitu ja peavarju. Niisiis - kuidas oleks, kui koguda tohututes, loendamatutes hulkades nende vetikate paljunemiselundeid, spoore, laadida nendega kaubaaurikud, sõita Ohhoota merele ja külvata need spoorid Tatari väina põhjapoolsesse ossa?!»
«Kuidas sa seda tolmu siis külvaksid?» küsis Belogolovõi.
Ta oli allveelaevale tulnud kuulsast kolhoosist «Zavetõ Iljitša», mis oli tuntud oma saagirohkuse, rentaabluse ja

101
elutaseme poolest ja hiljuti võitjaks osutunud ka kolhooside üleliidulisel konkursil. Belogolovõi oli selles koi hoosis olnud peakokaks, oli oma kolhoosnikute eeskujuliku toitmise eest saanud kiituskirja ja tema oli suunatud Toitlusinstituuti end täiendama. Ta tundis suurepärasel maaharimise, külvi ja saagi koristamise võtteid ning Marati ettepanek huvitas teda.

«Kuidas sa siis tuule ja lainetuse korral neid mikroskoopilisi spoore voolavasse merevette külvaksid? Sadadelt paatidelt, kaatriteit ja glisseriteit? Niimoodi jätaksid kindlasti mõne lapi vahele!»

«Mitte paatidelt ja kaatritelt,» järgnes viivitamatu vastus, «vaid lennukitelt! Samuti nagu nendelt teravilja külvatakse. Kas sa tõesti pole sellest kuulnud?»
Belogolovõi sattus segadusse. Ta oli tõepoolest unustanud selle kaugeltki enam mitte uue külviviisi.

«Niisiis, seltsimehed,» jätkas Marat, «nende vetikate spoorid arenevad väga kiiresti. Kui neid vajaliku tihedusega külvata väina kitsasse ja madalaveelisse suudmesse ning seejärel mõned korrad külvi korrata, siis moodustub neist hiiglasuurtest tugevatest vetikatest lühikese ajaga nii tihe, purunematu sein, et tema vastu põrkav külm hoovus on sunnitud kõrvale pöörduma Seega. . .»

«Tsoi! Tsoil» sosistas Pavlik erutatult, sirutades eni: Tsoi kõrva juurde. «Küll on kahju! Ma pean minema sidumisele, olengi juba hiljaks ,jäänud. Marat on tore Sa jutusta mulle pärast, millega vaidlus lõppes. Eks ole Tsoi? Ma lähen, muidu Arsen Davidovitš pahandab. . .'

IX PEATÜKK PABERITÜKIKE

Pärast kärarikast, valjuhäälsest kõnelusest täidetud ja eredasti valgustatud punanurka leidis Pavlik end nüüd inimtühjast, vaiksest, pehme mati valgusega . koridorist Ta sulges enda järele ukse. Tuhmiit heIkisid lakeeritud seinad ning koridori üksikuteks ruumideks jaotavad vaheseinad. Ees olid perspektiivis näha kaarjad ukse-

102
avad, iga ruumi külgseintes olevatel ustel aga valendasid siniste pealkirjadega emailitud tahvlikesed.

Pavlik oli juba läbinud kaks vaheruumi, kui eestpoolt kostis automaatluku klõpsatus ja seejärel summutatud, rütmiline jalanõude kriuksumine - kõlasid eemalduva suurekasvulise inimese rasked sammud.

«Skvorešnja,» otsustas Pavlik ja lisas sammu, et sõbrale järele jõuda, kuid taipas kohe, et Skvorešnja kajut on tunduvalt kaugemal ning järelikult peab see olema keegi teine.

Eemal, kahe kaarja ukseava taga tumenes altpoolt eredasti valgustatud luugi hele laik. Keegi laskus masinaosakonda. Pavlik vaatas teda huvitanud ukselolevat tahvlikest: «Peamehaanik Fjodor Mihhailovitš Gorelov». Millegipärast aeglustusid kohe sammud ja kadus soov eesminejale järele jõuda. Pavlik langetas silmad. Ukse juures põrandal valendas väike paberitükike. See ei sobinud

põrmugi siia puhtusest hiilgavasse koridori ja oli allveelaevas valitseva eeskujuliku korraga juba harjunud Pavliku silmale valus. Ta kummardus peaaegu tahtmatult ja tõstis paberitüki üles, et seda esimesest ettejuhtuvast pühkmeluugist alla visata. Paberil vilksatasid siin, sõjalaeval, tavalistena näivad arvud, märgid ja sõnakatkendid:

«. . . gasso meri. .. täpsed koordinaadid. . .» - «Aga mis on «koordinaadid»?» mõtles Pavlik. «Tuleb Tsoilt küsida.» Ja ta jätkas lugemist: «...7° 46' 36" põhjalaiust ja 5... vus kuussada viisküm... Punased rõngad . . . kümne kuuendal mail. . . selt kell kaheksateist. . . ärge unustage hüdro... Kro...»

Keegi võttis ettevaatlikult Pavliku küünarnukist kinni ja kummardus paberitüki kohale. .

Pavlik tõstis silmad. Tema ees, näides peaaegu pooleksmurdununa, seisis Gorelov. Ta oli surnukahvatu. Tema pikad õhukesed huuled olid halliks tõmbunud ning naeratasid sunnitult ja tardunult. Sügaval pealuus asetsevatest mustadest silmadest paistis hirm ning kõrge laup oli kaetud väikeste higipiiskadega.

Pavlik tundis äkki, isegi mõistmata miks, et see hirm kandub üle ka temale. Pööramata Gorelovilt oma ülestõstetud silmi, pomises ta kahkunult:

«Selle ma just praegu. . . praegu leidsin, Fjodor Mihhailovitš . . .»

Naeratus kadus Gorelovi näolt. Ta võttis paberitüki Pavliku käest, ajas end sirgu, silmitses paberit ja küsis kähiseva häälega:

«Kust sa selle siis leidsid, Pavlik? Aga muide - täielik rumalus! Palun anna andeks, et ma sind segasin. . . Küll on pagana lugu! Mulle näis millegipärast, et ma olen kaotanud ühe salajase paberi. . .»

Ta pistis sõrmed oma vormikuue rinnataskusse ja tõmbas sealt välja väikese, korralikult kokku murtud paberilehe.

«See aga on hoopis siin! Lebab omaette ega tee häältki. Ptüi, kuidas ma ehmatasin, Pavlik! Sa ju tead, kui range kord meil on sõjasaladustega... Olin luugist alla minemas, vaatasin ringi ja nägin, kuidas sa kummardusid minu kajuti ukse juures, tõstsid maast paberitüki ja hakkasid lugema. Mul langes ehmatusest süda saapasäärde. Tuleb aga välja, et rumalus puha! . ..» Ta vaatas uuesti paberitükile, keerutas seda sõrmede vahel ja hakkas naerma: «Pealegi pole see üldse minu oma. Keegi on arvatavasti mööda minnes maha pillanud. Ega sa pole mulle kuri, Pavlik?»

Pavliku pärani avatud silmades peitus veel hirm ja tema huuled võbisesid märkamatult, kuid ta vastas veidi kogeldes:

«Ei. . . muidugi mitte. . . Ma ainult ehmatasin väga. . . Te vaatasite mulle nii otsa. ..» Ja Pavlik naeratas nõrgalt, areldi alt üles Gorelovi poole vaadates.

«Noh, siis on hästi! Nii et leppisime ära. Kuhu sa pidid praegu minema? Tead mis? Ma lähen elektrolüüsiosakonda. Kas sa oled seal käinud? Arvatavasti ei ole! Seal on aga väga huvitav. Tule kaasa. Ma seletan sulle kõik ära.»

Ta pistis paberitüki hooletult taskusse, pöördus järsult ja hakkas mööda koridori edasi minema. Pavlik järgnes talle vaikides.

Nad laskusid metalset keerdtreppi mööda luugist alla ja sattusid valgusest üle ujutatud alumisse koridori, mis oli samuti veekindlate vaheseihtega üksikuteks osadeks

jaotatud. Igast niisugusest osast viisid avatud uksed paremal ja vasakul asuvatesse masinaruumidesse.

Pavlikul käest kinni hoides viis Gorelov ta esimese parempoolse ukse juurde. Nad astusid suurde valgesse ruumi, mis oli täis kõrgeid masinaid ja aparaate. Mõned neist olid täielikult peidetud

metallsilindritesse, -kuupidesse ja -keradesse, põimitud jämedatesse juhtmetesse ning ühendatud omavahel ja naaberruumidega mitmevärviliste torude abil. Enamik masinaid aga oli täielikult või osaliselt kaetud klaaskuplitega, mille all oli selgesti näha kepsude ja väntvõllide agar töö, ankrute kiire pöörlemine ja hammasrataste aeglane, nagu mõtlik liikumine. Väljaspool, masinate metall- ja klaaskatetel paiknesid tihedasti üksteise kõrval mitmesugused numbrilaudadega, ringskaaladega, osutitega, mitmevärviliste vedelikusambakestega ning roheliste, punaste ja kollaste lampidega varustatud kontroll-mõõteriistad. Osutid värisesid ja võbisesid ning roomasid aeglaselt mööda. oma skaalasid; lambid kord kustusid, kord süttisid, kord põlesid ühtlaselt ja vahetpidamatult; vedelikusambakesed kord kerkisid, kord laskusid.

«See on. generaatori- ja transformaatoriruum,» seletas Gorelov. «Kas näed neid jämedaid trosse, mis tulevad siia välisseinast? Need on väliste trosspatareide trossid. Nad kannavad siia elektrivoolu, mida tekitab temperatuuri erinevus patarei selles osas, mis asub ookeani sooja pinna lähedal, ja tema teises osas, mis on lastud meie veealuse mäe nõlva mööda nelja tuhande meetri sügavusele, kus temperatuur on kõigest umbes üks kraad üle nulli. Siia saabub kõrgepingeline alalisvool. Osa sellest voolust kasutatakse ilma igasuguse ümbertöötamiseta näiteks vee elektrolüüsimiseks, osa aga muudetakse võimsa katkestiga pulseerivaks vooluks ja see omakorda transformaatori abi! madalpingevooluks, mis suunatakse ülemisi juhtmeid mööda - näed, lae all - kõrvalruumi, kus temaga laetakse akumulaatoreid.»

Pavlik oli siin juba Maratiga käinud ja Gorelov ei rääkinud talle midagi uut. Kõike seda ta juba teadis. Selleks aga, et seda Gorelovile öelda, puudus tal millegipärast julgus. Ta noogutas viisakalt ja mõtles samal ajal, et ta jääb sidumisele hiljaks, et ta saab kindlasti

Arsen Davidovitšilt tõreida ja et viimane võib-olla kavatseb juba ise teda otsida. Mida siis teha? Võiks ju sellest Gorelovile rääkida, viisakalt, kõige viisakamal kombel tema ees vabandada ja öelda, et vaat nii ja nii... Aga ei, ei! See on täiesti võimatu. Võib-olla saab ta jälle kurjaks.

Nad astusid vaheseinas oleva kaarja ukseava kaudu järgmisse ruumi - elektrijaama allveelaeva korpuse kuumutamiseks käigul «auruga», kui õhuke kuuma auru kiht pidi ümbritsema laeva ja kergendama tema liikumist vees; edasi jõudsid nad kompressoriruumi, milles asuvad võimsad kompressorid puhusid suruõhuga läbi ballasti-, tasakaalu- ja diferentsitsisterne, tühjendades neid veest, kui oli tarvis allveelaeva veepinnale viia või teda vees tasakaalustada. Seejärel tuli suruõhuballoonidega täidetud ruum ja siis jälle generaatori- ja transformaatori-ruum, mis oli märgatavalt kitsam ja madalam kui eelmised ruumid.

«Jah, Fjodor Mihhailovitš,» noogutas Pavlik viisakalt, «aga neid masinaid me vist juba nägime esimeses ruumis...»

Ja olles julgust kogunud, kavatses Pavlik juba vabandada ning öelda, et ta on väga tänulik, et see kõik on hirmus huvitav, aga tal on väga kiire sidumisele, ta on vist isegi juba hilinenud ja Arsen Davidovitš kindlasti pahandab väga, ning seepärast ta palub luba ära minna. .. Just sel hetkel aga, kui ta peaaegu juba oli avanud suu, et kõike seda öelda, astus Gorelov vastaspoolse vaheseina juurde ja vajutas tihedasti suletud uksest vasakulolevale rohelisele nupule. Uks nihkus kuuldamatult kõrvale ja peitus paksu vaheseina sisemusse. Avanenud uksest paistis uus, veel madalam ja kitsam, ümara välisseinaga ruum; kõigest oli näha, et Gorelov ja Pavlik lähenesid juba allveelaeva kõige tagumisele, kõige kitsamale ahtriosale.

Pavlik ei olnud siin veel kunagi käinud ja tal polnud isegi aimu; et viimase vaheseina taga on veel ruume. Temas süttis äkki uudishimu ja ta unustas kohe oma lahkumiskavatsuse.

Gorelov astus madala uksekaare all küüru tõmbudes uude ruumi ja kutsus:

«Astu sisse, Pavlik! Siia igaüks ei satu. Tule ruttu, ust ei tohi lahti jätta.»

Pavlik ei lasknud end kaks korda paluda. Vaevalt oli ta ruumi astunud, kui Gorelov vajutas sissekäigu juures olevale nupule ja uks sulgus kiiresti. Pavlik jõudis siiski märgata seda ruumi allveelaeva teistest osadest eraldava vaheseina erakordset paksust.

«Miks te nii kiiresti ukse sulgesite, Fjodor Mihhailovitš?» küsis Pavlik ringi vaadates.

Ta ei märganud selle ruumi sisustuses midagi erilist. Põrandal seisis kahes reas suur hulk hermeetiliselt suletud piklikke metallkaste. Igast pikast kastist kummalgi pool oli väike kuubikujuline kast, mis oli pika kastiga ühendatud kõverate torude ja juhtmete abil. Peale selle sisenesid igasse kasti mõlemalt poolt jämedad juhtmed ja mitmesuguse läbimõõduga torud. Kastidel ja ruumi seintel paiknesid arvukad, mitmesuguse kujuga ja mitmesugust tüüpi aparaadid.

«Me oleme praegu vee elektrolüüsi kambris,» vastas Gorelov, tähelepanelikult jälgides kastidelolevate aparaatide näitusid. «Nendes pikkades vannides lagundab elektrivool vett vesinikuks ja hapnikuks. Kumbki gaas koguneb eri ballooni: vasakpoolsesse ballooni läheb vesinik, parempoolsesse hapnik. Siit suundub kumbki gaas mööda oma torujuhet oma reservuaari, mis asub ülemisel korrusel. Seal surutakse neid gaase suure rõhu all kokku ja säilitatakse tohututes silindrilistes balloonides. Neist balloonidest lasevad erilised automaadid välja rangelt mõõdetud kogustes kumbagi gaasi, mis selle vaheseina tagant mööduvate torude kaudu surutakse düüsi-kambritesse. Koputa sõrmega vaheseinale... Kuuled, missugune tume ja kõlatu heli? See näitab vaheseina suurt paksust, mis ulatub nelja sentimeetrini! Sa ära arva, et seda on vähe. Vahesein on ju tehtud nii kõvast sulamist, et tema asemel oleks tarvis vähemalt poole meetri paksust terasseina. Kui siia tungivad gaasid ja siin moodustub paukgaas, siis võib juhuslik säde esile kutsuda kolossaaIse jõuga plahvatuse. See vahesein peab plahvatuse jõule vastu panema ja päästma allveelaeva õnnetusest ning võib-olla isegi hukkumisest. Sealt, vaheseina tagant, mööduvad kümned torud, mida mööda ve-

107

sinik ja hapnik voolavad tugeva rõhu all keskdüüsi ja ringdüüsidesse. Ringdüüsid paiknevad keskdüüsi ümber allveelaeva kõige tagumises tipus ja on suunatud otse taha. Igas düüsikambris - põlemiskambris - mõlemad gaasid kohtuvad, segunevad ja moodustavad pauk. gaasi. Selles gaasis tekitatakse säde, mille tulemusel ta plahvatab ja tõukab allveelaeva edasi. Tuhat plahvatust minutis annavad laevale liikumiskiiruse kuni sada viiskümmend kilomeetrit tunnis. Peale käigudüüside - keskdüüsi ja ringdüüside - on laev varustatud veel kolmekümne kahe düüsiga, mis on ringikujuliselt paigutatud laeva ahtri ümber ja on suunatud laevast igasse külge üles, alla, paremale, vasakule ja vahepealsetesse suundadesse. Need on roolidüüsid ehk suunadüüsid. Surudes juhtimiskeskuses nupule, võib vahiohvitser ühes või mitmes neist düüsidest esile kutsuda plahvatusi. Saades ühe või mitu tõuget ainult ühelt poolt, näiteks vasakult, on allveelaeva ahter sel .juhul sunnitud pöörduma paremale ja pöörab seega laeva nina vasakule. See asendabki allveelaeval tavalist rooliseadist, mis alati pidurdab tugevasti laeva käiku. Krepin vabastas meie allveelaeva sellest pidurist... Noh; kuidas on, Pavlik - kas on huvitav?» küsis Gorelov naeratades... .

«Kole huvitav, Fjodor Mihhailovitš! Aga öelge, palun, kas tagasikäiku saab «Pioneerile» anda?»

«Saab küll. Selleks on olemas veel üks, väline ring düüse, mis on suunatud ette, laeva nina poole. Vastav nupp juhtimiskeskuse lülitustahvlil suunab paukgaasi nendesse düusidesse ja seal plahvatav gaas paiskub ettepoole, tõugates allveelaeva tagasi. Näed, kui hästi see kõik on läbi mõeldud! Düüside tööd ja nendes toimuvaid plahvatusi saab juhtida ka siitsamast, selle lülitustahvli abil. See aga on kõige karmimalt keelatud ja on lubatud ainult erilise vajaduse korral - näiteks juhtimiskeskuse rikke, avarii või katastroofi puhul.»

Gorelov jäi järsku vait, nagu oleks talle midagi meenunud, naeratas ja küsis:

«Nii! ütle, palun, Pavlik. . . ma ei pannud enne tähele ja viskasin paberitüki minema... kas sa ei mäleta, mis sellele oli kirjutatud?»

Võlutuna mingist aparaadist, mille osuti kiiresti ja püsivalt ülespoole liikus, vastas Pavlik pikemalt mõtlemata:

«Ei, Fjodor Mihhailovitš, ei mäleta. . . olid mingisugused numbrid... Ma ei jõudnud õieti vaadatagi. .. Aga miks see osuti nii kiiresti ülespoole ronib?»

«Osuti näitab rõhu suurenemist selles balloonis tähendab, balloonis on liiga palju gaasi; kohe laseb teine automaat temast gaasi liia välja ja osuti hakkab jälle rahulikult liikuma.»

Nii toimuski. Erutatud osutiga aparaadi juures süttis kollane lambike, osuti võpatas, peatus, libises alla, peatus jälle ja hakkas peaaegu märkamatult uuesti ülespoole roomama.

«Küll on huvitav! Masinad on nagu elusad. Valvavad iseennast. Suur tänu, Fjodor Mihhailovitš! Kas te lubate mul ära minna? Ma oleksin pidanud ammu sidumisel olema. Arsen Davidovitš on vist juba hirmus pahane.»

Pavlik rääkis nüüd elavalt, enesekindlalt ja igasuguse kartuseta. Miks ta õieti seni nii häbenes Fjodor Mihhailovitši? Ta on ju päris tavaline inimene! Ainult sõnakehv ja sünge. Praegu aga on hoopis vastupidi: ta on isegi peaaegu lõbus ja naljatleb. Ja kui huvitavaid asju ta näitas ja kui huvitavalt seletas!...

Pavlik ronis kiiresti, peaaegu joostes mööda keerd.treppi üles, kuid peatus järsku keset treppi, kõhkles veidi aega ja laskus siis tagasi generaatoriruumi. .

Lõbusa näoga jooksis ta mööda juba tuttavatest masinatest. Fjodor Mihhailovitš seletab nii hästi. . . Miks siis mitte temalt küsida? Ja küllap. temagi on rahul – ta ju näitas ja seletas kõike nii hea meelega...

Gorelov seisis liikumatult õhukindla ukse ees; tema käed rippusid külgedel, laup oli kortsus ja silmad suunatud ühte punkti. Pavliku kõlav hääl ja tema jalgade kiire müdin tõid Gorelovi nagu kusagilt kaugelt tagasi heledasti valgustatud laevaruumi. Ta ei taibanud kohe, milles on asi, ja vaatas hoogu sattunud Pavlikule esimesel hetkel arusaamatult otsa.

«Fjodor Mihhailovitš, mul tuli meelde. Öelge mulle, palun, mis on «koordinaadid»... «täpsed koordinaadid» . . . ma tahaksin väga teada.»

Gorelov võpatas ja teda tabas piinav köhahoog. Tema

nägu moondus - tõenäoliselt selle ootamatu köhahoo tõttu. Muide, kõik see möödus kiiresti. Gorelov pühkis rätikuga näo kuivaks ja küsis tumeda häälega:

«Koordinaadid? . . . Kus see sõna sul ette tuli, Pavlik?»

«Sellelsamal paberitükil, mille ma koridorist leidsin. . . Ma ei saanud sellest sõnast aru ja ta jäi mulle meelde. Mõtlesin Tsoilt küsida, aga teie ehk oskate paremini seletada. . .»

Gorelov patsutas Pavlikule kergelt õlale ja naeratas peaaegu lahkelt:

«Olen sulle väga tänulik usalduse eest. Tule millal tahes, kullake, ja küsi mistahes seletusi. Alati sinu teenistuses. Aga koordinaadid... M-m-m . .. Koordinaadid on suurused, mille abil geograafias või näiteks mereasjanduses tehakse kindlaks. . . M-m-m. Kuidas seda sulle öelda.. Määratakse mingi punkti täpne asend tasapinnal või ruumis... Nii on lood . . Kas on selge, Pavluša?»

Õigust öelda ei saanud Pavlik sellest seletusest päris hästi aru, kuid ta ei tahtnud seda tunnistada. Ja lõpuks ei olnudki ju nii hirmus tähtis selle imeliku sõna täpset tähendust teada.

«Kõik nn selge, Fjodor Mihhailovitš. Suur tänu! Jooksen Arsen Davidovitši juurde. Küll ma tema käest nüüd saan!»

X PEATÜKK VETIKATE TIHNIKUS

Tohutu suur kilpkonn jõllitas kohkunult oma hiilgavaid, suurte mustade pärlitega sarnanevaid silmi, vehkis pika kaela otsas oleva peaga, sukeldus sügavusse, sirutas välja oma laiad, lamedad,

aerutaolised jalad, viskles siia-sinna ja tiirutas siis linnuna ülespoole.
Rõõmustades oma liigutuste kiiruse ja osavuse üle kihutds Pavlik õnneliku naeruga kilpkonna kannul, jäämata temast maha. Ta kord haaras looma jalgadest või lühikesest jämcdajuurelisest ja teravatipulisest sabast, kord möödus temast, kord heitis end peaaegu täielikult tema kõvale küürakale, ovaalsete, tumedate kahhelkivide taoliste kilbistega üleni kaetud seljale.

Ümberringi sõelusid sinisevöödilised lootskalad, kirevad huulkalad ja papagoikalad; inetud mudilased lendasid põhjast üles ja langesid tagasi; aeglaselt ja loiult ujusid tähnilised, suurte kõvade soomustega ja seljal kolme teravat oga kandvad selgogalased; välkkiirelt vilksatasid suurepärased kullakarvalised doraadid. Salk suuri helepruune meriangerjaid libises vingerdades mööda mingisuguseid oma asju toimetama. Surmani kohkunud rahutusttekitavast liikumisest sööstis siilkala kõigest jõust kohmakalt töötades ülespoole, pistis oma londiga sarnaneva nina veest välja, tõmbas endasse õhku, paisus kerakujuliseks ja pöördus selili, sirutades vaenlaste hirmuks igasse külge oma arvukad okkad. Parv meripõisi, toredates kullakassinistes värvivarjundites helkivaid kauneid sifonofoore, ümbritses Pavlikut ja kilpkonna ning hajus samal hetkel, laiali paisatuna nende tormilistest liigutustest.
Kilpkonn oli lõpuks juba päris segaseks muutunud, kui visa jälitaja äkki tema sabast kinni haaras ja teda lähedal tumendava vetikate tihniku poole tirima hakkas. Kilpkonn avas oma tugeva, kõvera, nagu lakeeritud pruuni noka ning sõudis kogu jõust jalgadega; kuid ei suutnud midagi teha. Oma tillukese elektrimootori kogu viiekümne-hobujõulise võimsusega vedas Pavlikteda enda järel.
Nad tungisid vetikate vahele, tuues õudust ja kabuhirmu neid inimestele peaaegu tundmatuid veealuseid džungleid asustavate olendite maailma.
Pavliku ja kilpkonna ümber paiskus üles terve parv krevette, vähke, usse, hiidjalgseid ja krabisid, kes elasid ja toitusid, sündisid ja surid vetikate vartel. Suured ja väikesed kalad vilksatasid vetikate tihnikus nii kiiresti, et Pavlik ei jõudnud neid nähagi. Muide - selleks polnud tal ka aega.
Pavlik ei olnud sugugi osanud ette näha, mida võivad korda saata need õrnad, libedad, üheksakümne protsendi ulatuses veest koosnevad taimed, kui nad esinevad niisuguse tiheda massina. Vetikate seas liikumise viiendal meetril oli kilpkonn oma jalgade, saba ja kaela ümber mähkinud nii palju varsi ja lehti, et ta ei suutnud enam teha ühtki liigutust. Paremas olukorras ei olnud ka Pav-

lik. Tema käed ja jalad olid küll suhteliselt vabamad, kuid propeller oli vetikatesse takerdunud ja Pavlik oli niisama abitu kui kilpkonngi. Ta laskis oma saagi lahti ja püüdis kätega propellerist kinni halarata, et seda vetikatest puhastada. Skafandri metallkäised aga ei võimaldanud niisugust liigutust.
«Paha lugu!» mõtles ta ärevalt. «Ise siit välja ei pääse. . . Tuleb abi kutsuda.»
Ja ta ütles kuuldavalt:
«Arsen Davidovitš!»
«Mis on, poju? Kus sa oled?» vastas tuttav hääl. «Mul on siin pahandus, Arsen Davidovitš . .. Sattusin vetikatesse ja propeller jäi kinni. Nii...»
«Ja sa ei saa paigast liikuda?»
«Ei saa. . . Ja kilpkonn ka. . .»
«Mis kilpkonn?»
«Niisugune suur... Ma püüdsin ta kinni ja tahtsin teile tuua.»
«Hulluks oled läinud, poju!» pahvatas zooloog naerma.
«Kuidas sa teda siis tõid?»
«Sabapidi. . .»
Naerulagin kõlas kolmekordse jõuga, sest zooloogi baritoniga ühinesid Skvorešnja kõmisev bass ja Tsoi vaikne naer.

«Kus sa siis kinni jäid?» küsis zooloog, kui oli küllalt naerdud.
«Väljas. .. ookeani pool... kohe käänaku taga. Teie juurest suund nordost.»
«Selge,» ütles Skvorešnja. «Sügavus?»
«Seitsekümmend kaheksa meetrit,» vastas Pavlik sügavusemõõtjat vaadates.
«Hea küll, poju. Seisa külmavereliselt. Varsti olen sinu juures. Kui ütlen, siis hakka peilima.»
«Hästi, Arsen Davidovitš.»

Pavlikule tundus see lugu niihästi naljakana kui ka piinlikuna: inimestel on käsil tähtis töö, tema aga kisub neid sellest eemale. Rumalusest. Milleks oli vaja vetikate vahelt läbi pugeda, kui oli võimalik ringi minna? Aja veel kiirust taga. Oleks pidanud taipama! Kui ta oleks kas või sekundigi järele mõelnud, siis oleks ta aru

saanud, et siin võib ennast nii sisse mässida, et enam välja ei pääse.

Pavlik hakkas uue tähelepanu ja uudishimuga vetikaid silmitsema.

Nad seisid tema ümber sirgeina, rahulikena, nagu purunematuteks vanglatrellideks põimunuina. Nende pruunid, oranžid ja kullakas-oliivikarvalised ümmargused varred kandsid pikki, kord äikesesakilisi, kord suurte sisselõigetega lehti, mis olid kõverad nagu rusikassetõmbuv pihk. Teised, lehtedeta varred olid hargnenud suureks hulgaks väikesteks, ülipeenikesteks oksakesteks. Kõik nad olid üle puistatud suurte ja väikeste õhupõiekestega, mis kirssidena rippusid varte otsas. Vetikate varred ja lehed olid kaetud nagu valge sambla laikudega, kuid Pavlik teadis juba, et see ei olnud sammal, vaid kummaliste olendite - sammalloomade - kolooniad, mis sarnanesid kord peene pitsiga, kord elevandiluule graveeritud meisterliku kunstiteosega.

Pavlik ei väsinud imetlemast nende tagasihoidlikku ilu. Nad meenutasid talle vanaaegset elevandiluust, üleni peene mustriga kaetud hiina laegast, mis kunagi ammu oli Sanghais isale sünnipäevlaks kingitud. Pavlik isegi hüüatas - nii järsku meenus talle, et just täna, kahekümne kuuendal mail, on tema isa sünnipäev. Missuguse kannatamatusega oli ta alati oodanud seda päeva juba kaua enne tema saabumist! See päev tõi talle alati nii palju meelehead ja rõõmu! Nüüd aga oli ta selle unustanud. . .

Kahekümne kuues mai. . . Mõte haavatud, üksijäänud isast kurvastas teda. Äkki aga kerkis esile uus mõte. Kahekümne kuues mai. . . Hiljuti oli see kuupäev Pavlikule juba mingil teisel puhul ette puutunud. . . Kus? Millal? Kahekümne kuues mai. . .Kahekümne kuues mai. . . Järsku hakkas tema kõrval lamedal vetikalehel liikuma mingi hallikasvalge laik, sirutas välja jalad ja tundlad ning tõstis üles sõrad. Veel hetk ja tilluke, kuid kõige ehtsam oliivroheline, seljal valget laiku kandev krabi jooksis kiiresti mööda lehte, laveerides väikese puhmana lehel kasvavate elegantsete hüdropolüüpide - kladokooride - vmrekeste vahel. Just krabi teel sirutas end sel ajal poolest saadik spiraalsest teokarbist välja väike

ussike. Enne kui ta jõudis tagasi oma urgu lipsata, haaras krabi temast sõraga kinni, tõmbas ta täielikult teokarbist välja ja pistis suhu.

Pavliku ja kilpkonna poolt häiritud rahu taastus ning ajutiseks tardunud elu hakkas uuesti kihama.

Ebatavalisest vaatepildist haaratuna unustas Pavlik kõik muu. Siin-seal hakkasid äkki liikuma valged laigud, mis osutusid kord tumeroheliste krevettide või oliivikarvaliste krabide selgadeks, kord väikese kauni kuldoranži aktiini hallide kombitsate pärjaks.
«Küll on kavalad!» hüüdis hämmastunud Pavlik kuuldavalt. «Küll teesklevad!» .
«Kes on kavalad, poju?» kostis ootamatult zooloogi hääl. «Kes teesklevad?»
Pavlik oli nii süvenenud vaatlusse, et unustas, kus ta on, ja mis teda ümbritseb. Ta virgus aga kohe ja vastas:

«Siin elab vetikatel suur hulk loomi ja kõik on hirmus sarnased samblaga. Alguses ma üldse ei märganudki neid. . .»

«Ahaa. .. Seda nimetatakse mimikriks, poju. Loomad omandavad neid ümbritsevate esemete värvuse või väliskuju ja tänu sellele võivad nad end varjata vaenlaste eest ning olla märkamatud teistele loomadele, kes on neile saagiks.»

Igast vetikate varte ja lehtede vahelisest pilust ilmusid nähtavale ja kadusid uuesti kummalised olendid, keda Pavlik selles tihnikus viibimise esimestel hetkedel ei olnud märganud. Kõik nad olid väikesed - viieteistkümne-kahekümne sentimeetri pikkused - ja hoidsid end vees vertikaalselt, nagu püsti seistes. Nende pead ja kaelad sarnanesid täielikult hobuste omadega, koonud aga olid veninud torudeks. Uhkelt rõngas kaelal seisis püsti hõre sassis lakk. Allpool läks kael üle ümaraks kõhuks. Seljaloli näha avatud poolringikujulist käepidemeta lehvikut meenutav uim. Lühike keha jätkus pika painduva, ettepoole spiraali keerdunud sabaga. Loomakeste kahvatu tuhkjaspruun värvus omandas aegajalt kord tuhmsiniseid, kord rohekaid varjundeid.

«Aga täpselt nagu sabaga maleratsud,» mõtles Pavlik. Need olidki merihobukesed, naljakad ja samal ajal graatsilised olendid. Nad sõelusid suurte hulkadena veti-

kate vahelistes helerohelistes piludes, kord aeglaselt ujudes, tähtsalt kõhtu pungitades, uhkelt oma hobusepäid selga ajades ja imestunud silmi jõllitades, kord horisontaalses asendis kiiresti vett lõigates ning töötades sabaga nagu väike aurik propelleriga. Mõned neist olid oma sabaotsa keerutanud ümber vetikavmre ja kiikusid sellel nähtavasti puhates ning saaki oodates. Seejuures keerlesid nende mõlemad silmad omaette, teineteisest sõltu.matult nagu kameeleonil. Kaks kiiresti teineteisele vastu. ujuvat merihobukest haakusid ootamatult sabapidi kokku. Nad tegid meeleheitlikke pingutusi, et lahti pääseda, ning tirisid ja sikutasid kumbki oma poole, ahastavalt silmi pööritades ja lõugadega lähimatest vetikavartest kinni haarates.

Hinge kinni pidades ja naerusui ei pööranud Pavlik pilku nendelt koomilistelt hobukestelt, kes näisid olevat nagu malelaualt maha astunud. Ootamatult kerkis otse Pavliku silmade ette vees püsti seisev, suure rippuva kõhuga merihobuke. Ta silmitses teraselt Pavlikut, .pungitades silmi üksikutest püstiseisvatest sassis karvadest moodustunud «soengu» all. Äkki hakkas nahk merihobukese kõhu alumises osas liikuma ja selles avanes pilu, Pilust ilmus nähtavale väike terav koon ja kohe lipsas avanevast taskust välja tilluke hobuke, kes väga samanes suurega ja oli nii naljakas, et Pavlik ei suutnud end enam pidada ning puhkes valjusti naerma. Esimese kannul hüppas taskust üksteise järel välja mitukümmend sellist miniatuurset olendit. Nad ringlesid graatsiliselt oma ujuva kodu ümber, sööstsid siis äkki kiiresti selle juurde ja peitusid ühe hetkega kaltsvasse taskusse, mille kandja silmapilkselt kadus hämmastunud Pavliku silmist.

Pavlik ei märganudki kohe, mis just seda elurõõmsat perekonda nii ehmatas. Siis nägi ta kergelt õõtsuvate lalguliste lehtede vahel tusaseid, õelaid, süngelt rippuvate kulmude alt piiluvaid silmi. Seejärel ilmusid nähtavale paksud, lihavad ja kõverad, allarippuvate nurkadega huuled, mitle vahele oli surutud peenike vetikaoks. Lõpuks kerkis üleni esile jäme, kõverate sarvedega ja tortis habemega pühvlipea. Kogu kala näis koosnevat liikuvatest räbalatortidest, mis osalt asendasid tema uimi ja saba,

enamasti aga tolknesid täiesti teadmatul otstarbel tema peas, lõua all, põskedel ja lõpusekaantel. Kõiki selle ebatavalise kala kehaosi katsid arvukad suured ja väikesed valged laigud. Just need veidrad tordid ja laigud aga muutsid ta õõtsuvate kirjude vetikate tihnikus täiesti nähtamatuks.

«See on. ka mimikri,» mõtles Pavlik. «Kohastub...» Kala rippus mõne sekundi liikumatult, oma süngete silmadega vahetpidamata Pavlikut jälgides, pöördus siis rahunenult jämeda vetika poole ja hakkas koonuga müksima laia lehe varrel asetsevat väikest rusikasuurust mügarat. Alles tähelepanelikult vaadates nägi Pavlik, et see mügar on päris ehtne pesa ja et kummaline kala kinnitab

sellesse kaasatoodud oksakest. Oksake väljus tema suust limaga kaetult ja jäi kindlalt püsima oma kohale pesa seinas.
Sellega pesa ehitamine nähtavasti lõppeski, sest kala ujus pesa kohale ja hakkas oma kõhtu selle ääre vastu hõõruma. Kõhust väljus ridadena pesasse paigutuvate marjaterade niit.
«Poju!» kõlas jälle ootamatult ja järsult zooloogi hääl. «Hakka peilima! Suund südsüdost, sügavus kaheksakümmend viis kuni kaheksakümmend meetrit, sagedus kakskümmend tuhat kilohertsi, energia kaheksakümmend vatti.»
Pavlik ärkas kiiresti oma mõtisklustest ja vastas nagu meremees täpselt ja selgelt:
«Just nii, Arsen Davidovitš! Suund südsüdost, sügavus kaheksakümmend viis kuni kaheksakümmend meetrit, sagedus kakskümmend tuhat kilohertsi, energia kaheksakümmend vatti.»
Ta haaras kiiruga vöölt lameda ultrahelipüstoli ning määras vasakul käel asetseva kompassi järgi suuna ja sügavusemõõtja järgi sügavuse. Siis tõstis ta püstoli, vajutas sellel olevale nupule ja hakkas sellega enda ees kaari joonistama, püstoli rauda silmale peaaegu märkamatult üha allapoole lastes...

117

Pavlik oli kasvanud kaugel kodumaast, kaugel tema rõõmuküllasest elust ja võitlusest ähvardavate loodusjõudqdega ning möödunud orjuseaastate iganditega, kaugel tema võitudest ja saavutustest. Kuus nendest aastatest, mis on nii tähtsad inimese kujunemises, oli ta veetnud kapitalistlikus Ameerikas, inimeste - tööliste ja kapitalistide, vaeste ja rikaste - vahelise vaenu õhkkonnas. Ta oli seal elanud üksinda, ilma emata, kes oli surnud esimesel aastal pärast nende saabumist vaiksesse, patriarhaalsesse Quebec'isse. Tal polnud ei vendi ega õdesid, ei sõpru ega seltsimehi.
Ootamatult, läbi surmaohu oli ta nüüd sattunud nõukogude allveelaevale, ohtudega harjunud, mehiste meeste kitsasse ringi, raskustega võidelda ja neid võita oskavate inimeste ühtsesse perre. Need inimesed võitsid tema südame oma elurõõmuga, oma seltsimeheliku üksmeelega, oma reipa sõprusega ja oma endastmõistetava, kuid samal ajal raudse distsipliiniga. «Pioneeri» kitsas tuumis võttis Pavlikut vastu tugev, lahke, mehine kodumaa, mis siin omandas tema silmis elava, reaalse kuju, äratas temas uusi tundeid ning kutsus temas esile kirgliku iha olla selle kodumaa vääriline ja palava soovi jäljendada tema parimaid poegi, kelle juurde ta nii õnnelikult oli sattunud, ning saada nende sarnaseks.
Päevade jooksul, mis olid möödunud unustamatust ja õnnelikult üle elatud hädaohust, oli Pavlik palju õppinud. Ta oli põhjalikult tutvunud oma skafandriga, mille Skvorešnja oli talle allveelaeval tagavaraks olevate kõige väiksemate numbrite hulgast välja valinud, ja ultraheli püstoliga ning teada saanud, kuidas seda kasutada relvana ning signalisatsiooni- ja sidevahendina. Ta oli õppinud orienteeruma meresügavustes sügavusemõõtja ja kompassi abil, peilima ja oma raadioaparatuuriga peilinguid vastu võtma, skafandri seljal olevatõhureservuaari reguleerides ülespoole tõusma või allapoole laskuma, käiku laskma ja peatama propellerit, käsitsema tüürpindu ning abistama neid kätega ja kogu kehaga.
Sellepärast ta oligi nüüd nii osavasti kilpkonna jälginud ja saatis oma sõpradele ultrahelipüstoli abil nii enesekindlalt peilinguid.

118

Asi seisis siin selles, et ultrahelikiir pidi sattuma mõne tema sõbra rinnalolevale membraanile. Seal muundus kiir kuuldavaks heliks, mille puhtuse ja selguse järgi määrati, missugust suunda tuleb hoida, et jõuda selle heli allikani.
Lõigates kolme minuti pärast kortikuga Pavliku propelleri ümbert vetikad, ütles zooloog:
«Seda kilpkonna pole mulle vaja, Pavlik. Parem oleksid võinud minu Lamellibranchiata cephala't otsida. Ma ei julge oma nimegi lisada sellise klassi nimetusele, mis eksisteerib seni ainult üheainsa

indiviidi näol. Täielik absurdsus!»
Ta ohkas kurvalt.
«Ärge muretsege, Arsen Davidovitš,» püüdis Pavlik teda lohutada. «Küll te näete, kui mitte siit, siis mõnest teisest kohast leiame teile kindlasti veel neid «tseefalaid» . . .»
«Noh, oledki vaba, Pavlik.. Teine kord... Pea kinni, mis see on?» katkestas zooloog äkki iseennast.
Pavlik vlaatas samas suunas, kuhu oli pöördunud teadlane. Vetikavarte vahelt nägi ta suurt sinakas skafandris inimkuju, kes liikus seljal oleva propelleri abil veepinna suunas. Sel inimesel oli käes kolm painduvat, erepunaseks värvitud rõngakujulist voolikut. Libisedes zooloogist ja Pavlikust kahekümne meetri kauguselt mööda ja ehmatades parve hõbedasi kalakesi, kes vihmana põgenesid allapoole, kadus ta kiiresti ülal kõrguva tiheda vetikaseina taha.
«Kummaline, kes see küll võis olla?» küsis zooloog mõtlikuIt: jätkates ülespoole vaatamist. «Mul tuleb meelde, et laevast pidid täna peale meie väljuma ainult
Šelavin, Skvorešnja, Tsoi ja Marat ... Selle inimese skafandri suurusjärk oli kindlasti null, aga nii suuri inimesi näib meil olevat ainult kaks - Skvorešnja ja Gorelov. .. Skvorešnjal on tegemist... Kas tõesti Gorelov? . . .»
«Arsen Davidovitš!» katkestas zooloogi Pavlik. «Miks ta siis ülespoole läks? Kapteni käsul pole ju kellelgi õigust viibida vähem kui viiekümne meetri sügavusel. . .»
Zooloog kehitas skafandri all õlgu:
«Ei mõista. Muide, näib, et ta enne meie silmist kadu

mist muutis suunda ja hakkas edasi liikuma horisontaalselt. Ma õige küsin temalt raadio teel järele. Varsti on ju lõuna. . .»

XI PEATÜKK HISPAANIA KARAVELL

Summeri iseloomulik piiksumine - raadiotelefoni väljakutse - ei lasknud zooloogil seda kavatsust täide viia. Vaevalt olid nad Pavlikuga häälestanud oma aparaadid vajalikule lainele, kui kostis Marati erutatud hääl:
«Arsen Davidovitš, Arsen Davidovitš! Seltsimees Lord, vastake! Kas te üldse kavatsete vastata või ei?»
«Jah, ma kuulen! Kuulen, Marat!» suutis zooloog vaevu sellesse sõnade voolu heita. «Mis on?»
«Tulge ruttu siia, seltsimees Lord! Suurepärane asi! Missugune leid! Missugune haruldane leid! Kas te tulete või ei?»
«Mis seal siis on?» küsis zooloog. «Mis juhtus? Kus sa oled? Kust sa räägid?»
«Ruttu, ruttu! Näete ise,» kiirustas Marat. «Ujuge ruttu oma töökohast vestnordvesti, sügavus sada neli meetrit; teel jõuate kaljude kuhjumini . .. üks on tohutu suur, nagu peakirik. Selle taga põleb minu latern. Ainult rutem, muidu ma lähen siin hulluks...»
«Hea küll, hea küll, silmapilk tuleme!» hüüdis zooloog, nakatudes Marati erutusest. «Kohe oleme Pavlikuga sinu juures.»
«Oo, Pavlikuga!» hüüatas Marat. «See on väga hea! Sulle on see hirmus huvitav, Pavlik!»
Zooloog ja Pavlik liikusid sinirohelises hämaruses peaaegu horisontaalses asendis edasi, lõikasid kiivrite ja õlgadega vett ning heitsid aeg-ajalt pilke kompassile ja sügavusemõõtjale. .
«Mida see veidrik sealt leidis? Mis sa arvad, poju?» küsis zooloog. «No kas sa siis ei või ära öelda, Marat! Mis seal on, ah?»
«Ei ole aega, seltsimees Lord,» vastas Marat mingisugusest tööst hingeldades. «Ma teostan siin praegu väljakaevamisi. Küll te ise, näete. .. Kohe jõuavad siia Tsoi ja Skvorešnja.. . Ma kutsusin neid ka välja.»

All ilmus nähtavale tumedate rahnudega üle külvatud ning meriliiliatega, merisulgedega, korkkorallidega ja lubivetikatega - nullipooridega - tihedasti kaetud põhi, mis aeglaselt, silmale märkamatult ujujatele vastu kerkis.

Et mitte vastu kaljusid põrgata, tuli propeller üle viia algul viiele kümnendikule, siis aga kahele kümnendikule käigule. Tihedast rohekast hämarusest hakkas paistma kõrge sünge kalju, mis samanes torniga. Teda ümbritses tihedalt mitu teist pikka ja peenikest teravatipulist kaljut.

«Vist siin,» ütles zooloog.

Laveerides rahnude ja rusude vahel ning vältides vetikaid, pöördusid nad aeglaselt ümber tohutu kalju, mille taga avanes väike veealune lagendik.

Lagendiku vastasserval kõrguva tumeda massi juures liikus edasi-tagasi hele, veidi ähmaste piirjoontega valguslaik.

«Olemegi kohal!» ütles zooloog Ja süütas oma kiivril oleva laterna.

Ka Pavlik süütas laterna. Muutus küllalt valgeks. Marat, kelle kiivril samuti põles hele täht, seisis väsinult labidale toetudes värskeltkaevatud liiva ja väikeste kivikildude hunniku kõrval. Oli näha tema higine nägu, vaimustatud ja rõõmsad silmad ning pealael püsti olev juuksetutt - skafandris ei olnud Maratil võimalust selle tutiga võidelda ja see kerkis nagu alati niisugustel juhtudel eriti võidutsevalt, peaaegu jultunult.

«Noh, mis sul siin siis on? Näita välja!» küsis zooloog kannatamatult.

Elavate jaanalinnusulgedest lehvikutena õõtsusid Marati liigutustest häiritud merisuled. Mööda nende varsi ja udemeid liikusid aeg-ajalt, kord kustudes, kord uuesti süttides rohelised ja sinised sädemekesed. Pikkade niitpeenikeste tüvedega korkkorallid sirutasid korgitõmbajatena spiraalselt ülespoole oma ülipeeni õrnu harusid. Kõikjal elutsevad. merisiilikud, meritähed, meripurad, madutähed ja limused lebasid põhjas ja roomasid seal ringi ning ronisid mööda kaljusid ja selle kummalise kõrgendi vertikaalseid külgi, mille juures seisis Marat.

Hoolimata sellest, et see kõrgend oli tihedasti kaetud lubivetikafe ehk nullipooridega - ainsate vetikatega, mis suudavad areneda isegi nendes sügavustes, kus pea-

aegu puudub valgus -, tarvitses zooloogil heita sellele ainult üks pilk, et hüüda rõõmu ja vaimustusega: «Laev! Hispaania karavell!»

Ta sööstis ammuhukkunud laeva jäänuste juurde ja hakkas nendelt kiiruga maha kraapima kõike, millega nad olid, kattunud nende paljude sajandite vältel, mis nad olid lebanud puhtaveelise Sargasso mere põhjas.

«Puhastage, puhastage ruttu see vrakk! Otsige auku, mille kaudu tema sisemusse pääseda!» hüüdis ta erutatult. «See on ülemaailmse tähtsusega avastus! Marat! Sa saad maailmakuulsaks! Kuidas sa sattusid sellele suurepärasele leiule? Kuidas sa ta sellisena ära tundsid?»

«Ahaa, kas ma ei öelnud!» võidutses Marat, töötades ägedalt labidaga, mille abil ta puhastas laeva parrast. «Ma olin kindel, et te oskate seda hinnata. . . Kuidas ma ta ära tundsin? Nagu teiegi: ahtri ja vööri järgi. Vaadake, kui kõrgele nad kerkivad ja kui madalad ja nõgusad on nende vahel pardad.»

üldisest erutusest haaratuna rebis Pavlik laeva küljest vetikaid ning haaras pihku merisulgi, ilma et taloleks vaja olnud karta kõrvetusi, mida ta oleks tingimata saanud, kui ta oleks neid puudutanud paljaste kätega.

«Mida teie siin rabelete?» kostis äkki Skvorešnja mahlakas hääl. «Hulluks olete läinud või?»

Ta laskus koos Tsoiga teiste kõrvale põhja ning mõlemad jälgisid vastust oodates mõnda aega

imestunult oma sõpru.

«Mis sa seisad, pilvelõhkuja?» ründas Marat tööd katkestamata Skvorešnjat. «Puhasta laeva! Kas sa ei näe?»

«Ohoo!» hüüdis Tsoi. «Siin lõhnab arheoloogia järele. Kähku tööle, Andrei Vassiljevitš!» ja ta ühines energiliselt zooloogiga, kes rebis katki jämedaid vetikavarsi.

«Laev? . .. Arheoloogia? . ..» venitas Skvorešnja ikka veel midagi taipamata. «Tõepoolest sarnaneb laevaga. Aga mis te siis tahate temaga peale hakata? Milleks teda sellest sõnnikust puhastada?»

«Kas teil häbi pole, seltsimees Skvorešnja!» pahandas zooloog jalaga vastu laeva parrast toetudes ,ja kõigest jõust kangekaelset meriliiliate kimpu sikutades. «See on ju Kolumbuse ja Cortesi ajast pärinev vana Hispaania

laev. See on hindamatu arheoloogiline leid. Võib-olla leiame tema kajutitest ja trümmidest üliväärtuslikke ajaloolisi materjale.»

«Ja miks te siis kohe ei öelnud?» kiirustas hiiglane. «Laev, laev, aga keegi ei ütle, mis laev...»

Ta süütas oma laterna, tõmbas välja kortiku ja töö hakkas keema kahekordse hooga.

«Marat, roni dekile,» ütles zooloog. «Võib-olla pääseb sealt kergemini siseruumidesse.»

Marat laskis veidi õhku oma skafandri selgrnisse reservuaari, kerkis põhjast üles ja oli varsti ahtridekil, kuid seal oli täiesti võimatu töötada. Jalad vajusid korallide, nullipooride, mitmesuguste polüüpide, okasnahksete ja limustega kaetud rusuhunnikutesse. Marat püüdis siiski rususid kõrvaldada, otsides sissepääsu kaptenikajutisse, mis tolle aja karavellidel asetses alati ahtridekil, rooli lähedal. All töötas ahtris Skvorešnja, keskel zooloog ja vööris Pavlik. Ahter toetus ühele lagendikku ümbritsevatest kaljudest ja sirutus ülespoole, laeva vöör aga oli poolest saadik põhjamudasse vajunud. Esitäävi ja kaljude vaheloli meetrit viis vaba ruumi. Edasi pöördus kaljude ahel kõrvale ning kadus laternatest nõrgalt valgustatuna veesügavustes valitsevasse tihedasse hämarusse.

Pavlik heitis pilgu sinnapoole. Talle näis, nagu oleks kaljude juures liikunud midagi pikka, helehalli. Ta vaatas tähelepanelikumalt, kuid ei märganud enam midagi kahtlast.

«Vaja vaadata teist parrast,» mõtles ta. «Võib-olla on seal mõni auk...»

Teisel pool laeva avanes üksikute kaljurahnudega ja peene rusu hunnikutega kaetud väike lagendik. Ka siin piirasid lagendikku poolringikujuliselt madalad kaljud, mille vahel mustendasid laikudena väikesed grotid ja koopad. Koopasuid ümbritsesid vetikad ja mitmesugused põhjaloomad.

Pavlik liikus ettevaatlikult piki laeva parrast edasi, minnes ringi ümber libedate kaljurusude ning ronides neist üle. Aeg-ajalt lõi ta kortikuga vastu puidust, kuid aja jooksul ja merevee toimel juba peaaegu kivistunud laevaparrast.

Ainult veidi puudus tal veel ahtrist, kui tema kortikuga varustatud käsi äkki ei kohanud enam mingit takistust ja kadus kergesti kuhugi laeva sisemusse. Pavliku süda tardus rõõmust. «Auk,» mõtles ta. «Kas öelda? . . . Ei, vaatan enne ise! . . .»

Ta raius mõne kortikulöögiga katki vetikate girlandid ja pistis oma kiivri koos laternaga nende tagant nähtavale tulnud avasse. Latern valgustas väikest ruumi. Vasakul paistis hunnik mingisuguseid nelinurkseid ja ümmargusi esemeid, mis olid tihedasti kaetud väikeste vetikate ja teokarpidega. Pavlik taipas, et need on kastid ja vaadid. Takerdudes jalgadega vetikatesse ja meri-sulgedesse, millel ärritusest vahetpidamata sähvisid rohelised ja kollased tulukesed, astus Pavlik laeva sisemusse. Auk oli küllalt suur ja poiss mahtus sellest kergesti läbi. Ta ronis lähimale kastile, libises väikestest samblataolistest lubivetikatest ja polüüpidest moodustunud paksul rohekaspruunil

vaibal ja tema jalg sattus hunnikusse kuhjatud esemete vahele.

Ta vabastas suure vaevaga jala lõksust, ajas end sirgu ja nägi, kuidas sissepääsust paremal poololevas vabas ruumis liikusid ning looklesid ülal ja all mingisugused pikad jämedad maotaolised kehad. «Vist laevaköied,» mõtles Pavlik. Ta astus kastilt maha, läks ringi ümber esemete kuhja ning hakkas ettevaatlikult tungima laevaruumi sisemusse. Kahe sammu järel sattus talle ette dekile viiv trepp. Vaevalt oli ta tõstnud jala esimesele astmele, kui kuuldus Skvorešnja hääl:

«Ahaa! Näe kus on auk! See on üsna väike. Ahtritääv on purunenud!»

«Näidake, näidake!» vastas zooloogi hääl ja lisas kohe:

«Aga kus siis Pavlik on?»

Ta ei jõudnud veel lauset lõpetada, kui kostis Marati erutatud hüüe:

«Kaheksajalad! Kaheksajalad roomavad! Hoidke end!»

«Noh, mis siis ikka - võtame võitluse vastu, aga leidu käest ära ei anna,» ütles zooloog rahulikult.

«Kindad kätte tõmmata! Marat, tule alla! Peame olema koos. Pavlik! Pavlik! Ruttu siia! Kus sa oled?» .

Jahmatus, mis oli Pavlikut haaranud Marati esimese erutatud hüüatuse juures, kadus. Ta hüüdis:

«Ma olen siin, siin! Tulen joostes!»

Pavlik sööstis väljapääsu poole, kuid takerdus jalgapidi millessegi, kukkus maha ja' püüdis värisevate kätega jalga vabastada, pomisedes:

«Tulen. .. Kohe tulen. .. Oodake mind. . .»

Samal hetkel kostis Skvorešnja kõmisev hääl:

«Eh, kurat võtaks! Kindad kaotasin ära! Ja neid elukaid roomab siin üle kümne. Oh sa lojus! Ei lähe läbi. . . Ei lähe läbi! . .. Ei, vennas, minust sa nii kergesti jagu ei saa!»

Olles vabastanud jala ja toetanud mõlemad käed maha, oli Pavlik juba tõusmas. Äkki ta tundis, et miski nagu on tema käte ümber põimunud ja seob neid tugevasti.

Veel midagi taipamata tõmbas Pavlik tugevasti, sai parema käe vabaks ja kahmas kortiku käepideme järele, kuid miski pikk ja painduv haaras uuesti tema käe ja surus selle vastupandamatu jõuga tema rinnale. Paari sekundi vältel roomasid üle Pavliku rinna, kõhu, selja ning jalgade loogeldes ja end välja sirutades mingisugused teised jämedad ja painduvad maod; mõne hetkega põimusid need tihedasti ümber kogu tema keha, nii et ta ei olnud suuteline liigutama kätt ega jalga. Pavlik tõstis silmad ja karjatas ehmunult:

«Kaheksajalg! . . .»

Tema kohal, igasse külge sirutuvate jämedate nahkjate köite pärja keskel rippus tohutu suur, terava kõvera otsaga must nokk. ülalpool, pärja kohal, läikivpruunis ümaras massis särasid rohekalt kaks alustassisuurust silma. Nad vaatasid kiretult ja liikumatult Pavlikule otsa ning poiss tundis, kuidas nende külma pilgu all jäätub tema veri, muutub tuimaks keha ja tardub aju. Ta tahtis hüüda, abi kutsuda, kuid kõrist väljusid ainult kähisevad ebaselged nelid. Siis tundis ta, et mingi vastupandamatu jõud tõmbab teda väljapääsu poole.

Kogu selle lühikese aja jooksul kuulis Pavlik Skvorešnja valju hingeldamist, kirumist ja hüüdeid:

«Viru ta talle vastu silmi, Marat! Vastu silmi, vastu silmi! Kehasse pole mõtet! Sült... želee.. . Nii... vaat nii! . .. A-a-ah! A-ta-ah! Kas said! Ära pane tema haar-

metele vastu! Las ta tõmbab sind, ise silmadele lähemale. . .»

«Ta surus mul ühe käe vastu keha,» kuuldus Marati lõõtsutav hääl. «Küll neid on palju. . . küll on palju! . . . Järiest uued, Tsoi! Tsoi, appi!...»

«Just nii - appi,» vastas Tsoi rahulikult. «Ahaa!... Elektrivoolu need loomakesed ei armasta. Kisuvad end kokku nagu kasetoht tules.»

«Suruge lend vastu seina, vastu parrast!» hüüdis zooloog. «Ärge minge lahku! Pavlik! Pavlik! Kus sa ometi oled ?»

«Arsen Davidovitš!» kostis uuesti Tsoi vaikne hääl. «Kinnasteta on Skvorešnjast siin vähe kasu. Las ta parem läheb Pavlikut otsi. . .»

Äkki jäi kõik vait. Latern kiivril kustus. Pavlikut ümbritsevas tihedas pimeduses ei olnud näha midagi peale kahe rohekalt leegitseva õela silma ja ümberringi merisulgedel sähviva te sädemekeste. Pavlik tundis ainult, et teda tõmmatakse pikkamööda sinnapoole, kus veidi rohetab mingi nõrk valgus - väljapääs laevaruumist.

Metsikus, talumatus hirmus tõmbus ta oma skafandrisse ja hüüdis valju, meeleheitliku häälega: .
«Appi! . . . Arsen- Davidovitš! . . . Marat! . . .»

Vastust ei olnud. Pead läbisid mõttekatkendid ja nende hulgas vilksatas: «Raadio läks rikki. .. Miks? . . . Ja latern . .. Mõlemad korraga. Miks?»

Äkki sähvatas Pavliku teadvuses tilluke lootusekiir: «Aga võib-olla ei suuda kaheksajalg skafandrile midagi teha. Mõõkkala ei jõudnud seda purustada. Kašelotile käib üle jõu...»

Ja tõepoolest, ta tajus alles nüüd, et hiiglasliku kaheksajala pigistused, mis arvatavasti on väga tugevad, ei avalda talle mingitsurvet ega tekita mingit valu. Pavliku südikus kasvas kohe. Tema silmad olid juba pimedusega harjunud ja ringi vaadates ta nägi, et kahe meetri kõrguse künkana tema kohalekerkiv kaheksajalg hoiab teda kolme painduva haarmega, ülejäänutega aga toetub laeva põhjale ning roomab väljapääsu poole. Kaheksajala silekeha ja haarmed nihutasid sassis vetikatest moodustunud eesriide kergesti kõrvale ning libisesid koos saagiga laevaruumist välja.

Väljas oli valgem. üles vaadates märkas Pavlik laeva kohal nõrka hõbedast helendust.

«Nad on veel seal. ..» mõtles ta. «Võitlevad...»

Uuesti vallutas teda hirm. Mis saab siis, kui nad hukkuvad? Marat ütles, et neid koletisi on väga palju... Kes temale siis appi tuleb? Ja mida kaheksajalg temaga peale hakkab, kui ei suuda skafandrist jagu saada? Ag,a äkki ta hammustab siiski skafandri katki? Pavlik vaatas kartlikult peajalgse tohutule teravale nokale. Arsen Davidovitš oli talle hiljuti jutustanud, et kaheksajalad suudavad purustada ja peenestada kõige kõvemaid teokarpe. .. Rumalused! . . . Nii kõva metall!

Kaheksajalg roomas meetrit kümme laevast eemale ja peatus. Ilmselt ta ei läbenud kauem oodata, sest ta oli näljane. Laineliselt liikudes ja loogeldes, kühmu tõmbudes ja välja sirutudes kiskusid hiiglasuured haarmed Pavlikut noka poole. Kaheksajalg pingutas kindlasti kogu oma haarmete jõudu, et katki suruda selle kummalise saagi kesta, enne kui teda õgima hakata. Kõik tema jõupingutused jäid aga tagajärjetuks ning see hakkas teda ilmselt ärritama. Tema silmade rohekas helk asendus kollaka ga ning mööda tema keha hakkasid veerema mitmevärvilised lained, mille varjundid üha muutusid: violetsele lainele järgnes hall, siis hallikaspruun ja lõpuks pruun, seejärel aga hakkasid üle kogu tema keha sähvima valged ja mustad välgud, millele järgnesid uuesti üksteise kannul liikuvad värvilised lained. Vaatamata oma olukorra kogu õudusele tardus Pavlik mõneks hetkeks nagu võlutult.

Äkki ta tundis, et tema jalad painduvad vastu tahtmist põlvedest ning tõmbuvad üha lähemale kehale. Hakkas valus. Valu muutus iga hetkega üha teravamaks ja väljakannatamatumaks. Samal ajal pöörasid kaheksajala haarmed Pavliku kergesti nagu pähkli peaga allapoole ja hakkasid tema pead rinnale suruma. See, millele Krepin oli oma skafandrit konstrueerides uhke olnud – painduvus -, muutus nüüd skafandri nõrgaks kohaks ja ähvardas Pavlikut hukkumisega. Kaheksajalg rullis Pavlikut kokku, surudes tema jalgu selja poole ning pead kõhu poole.

Pavlik ei pidanud vastu ja karjatas kohutavast valust.

127

Ja samal hetkel, nagu oleks see karjatus teda ehmatanud, nõrgendas kaheksajalg oma koletut embust ja tõstis oma tohutud, boamadudega sarnanevad haarmed kõrgele enda kohale - peaaegu kümne meetri kõrgusele.

Pavlik langes liivale ja kannatatud valust veel segasena ei taibanud esimesel silmapilgul midagi. Ent juba järgmisel hetkel ta nägi, kuidas üsna tema lähedalt möödus usutamatult suure kala hiiglaslik vari ja peatus tema kohal, lapiti üles-alla liikuv väravasuurune saba aga, mis teda isegi ei riivanud, paiskas ta ühe veekeerisega tagasi laeva pardas oleva augu juurde.

«Kašelott!» otsustas ta, niipea kui oli jõudnud enda ootamatut päästjat lähemalt silmitseda.

Pavliku ees, oli hammasvaalaliste sõjaka alamseltsi suurepärane, vähemalt kahekümne viie meetri pikkune esindaja. Tema tohutu suur ja tömp, nagu vertikaalselt maha lõigatud esiosaga pea moodustas umbes ühe kolmandiku tema pikkusest ja oli peaaegu kahe meetri paksune. Tema all rippus peaaegu täisnurkseit pikk kitsas alalõug, mis oli täis suurte kooniliste hammaste ridu. Mõlemal pool pead särasid lemmiksaaki jälgides õelalt väikesed härjasilmad.

Kaheksajala jämedad haarmed olid juba igast küljest kašeloti pea ümber põimunud. Aeg-ajalt tõmbusid nad kašelotist eemale ja siis lendasid kõrvale iminappade poolt välja rebitud nahatükid; seejärel liibusid nad uuesti vaenlase kehale, pigistades seda tugevasti. Üks kaheksajala haarmetest - kümne meetri pikkune madu - sattus kašeloti avatud lõugade vahele ja vajus nagu kääridega maha lõigatuna laeglaselt põhja, teel kramplikult tõmmeldes ja loogeldes.

Kašelott näis olevat vana kogenud võitleja. Tema must, siidiselt läikiv nahk oli täis suurte rõugearmidega sarnanevaid, viiekopikalise kuni alustassi suurusi süvendeid - hiiglaslike peajalgsete iminappade jälgi. Tema laial seljal ja järskudel külgedel aga oli näha mitmeid suuri arme - mälestusi teda tabanud harpuunidest. Otse kašeloti pea juurest ulatus veel praegugi välja murdunud harpuun, mis oli sügavale tema kehasse tunginud. Teine, väiksem ja peenem harpuunitükk paistis külje seest, saba lähedalt.

128

Seekord aga oli kašelott ilmselt kokku sattunud mitte vähem kogenud ja ohtliku vastasega. Olles kaotanud ühe haarme, nõrgendas kaheksajalg ainult hetkeks teiste pigistust, paiskas oma lehtrist välja võimsa veejoa ja nihutas end kašeloti kõhu alla. Sealoli tal teataval määral ohutum viibida, sest kašeloti kohutavad lõuad ei ulatunud teda sealt haarama. ülejäänud seitse haaret ümbritsesid vaenlase keha ja pigistasid seda endise jõuga. üksteise järel kerkisid nad terasvedrudena üles, rebides kašeloti kehast ümmargusi nahatükke ja terveid naharibasid, ning põimusid siis jälle tema ümber. Kaheksajala liikumatutes raevustes silmades põles kollane leek ja rõngad nende ümber olid tursunud. Ta hingas sügavalt ja raskelt. Vesi voolas tema mantli alla, paisutas tema keha ähvardavaIt laiaks ja paiskus siis lehtrist nagu võimsa st pumbast välja, tekitades ümberringi veekeeriseid, milles tiirlesid väikesed põhjaloomad, tühjad teokarbid, vetika tükid, veerised, liiv ja kõnts.

Olles vaenlase silmist kaotanud, laksutas kašelott sihitult lõugu ja pöörles ühel kohal, riivates sabaga laeva parrast ja rebides sellelt maha tohutu suure vetikate kanga. Veejuga paiskas seejuures Pavliku pikali, kuid ta tõusis kohe jälle istuli ning, kartes paigast liikuda, surus end vastu laevakere alumist kumerust. Järgmisel hetkel, olles ilmselt taibanud, kus kaheksajalg end varjab, laskus kašelott põhja ning langes kogu oma raskusega vaenlase kahe meetri pikkusele kehale. Kaheksajalg vajus kašeloti kõhu all küll lamedaks, kuid jätkas tema pigistamist ning naha purustamist. Siis hakkas kašelott aeglaselt tagurpidi liikuma, lohistades kaheksajalga üle põhjallebavate teravate kivide. Kaheksajalg tundis varsti selle manöövri hukatuslikkust. Tema habras, sültjas keha kattus haavade ja vermetega, rebenesid lahti naha- ja lihatükid ning ta ise libises vähehaaval kašeloti pea

poole, kus teda ootasid kohutavad lõuad.

Kašeloti aeglane ja surmav liikumine viis teda otse laeva poole, koha poole, kust surmani kohkunud ja otsekui kivistunud Pavlik jälgis seda veealuste hiiglaste võitlust. Elav mägi liikus külgepidi tema suunas, ähvardades teda vastu laeva parrast suruda. Ta oleks tahtnud laeva vööri poole joosta, kuid ei julgenud isegi sõrme lii-

gutada, kartes. raevunud võitlejate tähelepanu endale tõmmata. Ta vaatas ringi, lootes, laeva küljes olevast august sisse lipsata ja end laeva sisemusse peita, kuid auk oli liiga kaugel. Nüüd-nüüd lohistab kašelott oma saaki veel veidi edasi ja siis on tema kohutavad lõuad ja kaheksajala mitte vähem kohutavad haarmed juba päris Pavliku lähedal.

Lõpuks ei pidanud Pavlik enam vastu, vaid hüppas püsti ja haaras meeleheitehoos kinni vetikate, meriliiliate ja hüdropolüüpide vartest, püüdes neid mööda üles ronida. Ta toetus jalgadega laeva parda külge kasvanud teokarpidele ja surus sõrmed mingisugustesse pragudesse. Surmahirmus, laeg-ajalt libisedes ja tagasi langedes ning iga sentimeetri eest rasket võitlust pidades ronis ta visalt ülespoole. Ta oli jõudnud juba peaaegu laeva poole kõrguseni, kui liikuv mägi jõudis temani ning andis kohutava hoobi vastu tema jalgu. Jalad nihkusid oma ebakindlatelt toetuspunktidelt, kätest libises vetikate kimp ja nagu ümber telje pöördudes langes Pavlik näo ja rinnaga kašeloti libedale seljale. Kukkudes jõudis ta veel märgata, et kaheksajala mitu haaret on kašeloti tohutute lõugade vahel ning hiiglaslik kaheksajalg ripub abitu kotina kašeloti pea all. Pavlik libises mööda kašeloti külge allapoole, kuid kohe millegipärast peatus ning jäi kusagile rippuma. Samal hetkel kašelott võpatas; heitis kõrvale kaheksajala vigastatud, kuid veel elavia keha, sööstis ägedalt laevast eemale ning hakkas nagu mingis hullustuses koos oma küljel rippuva Pavlikuga lagendiku kohal ringlema.

Ei olnud võimalik aru saada, mis toimub. Midagi taipamata haaras Pavlik instinktiivselt kätega kašeloti libedast seljast, mingi kauge teadvusesopikeseg\a. hoolitsedes ainult selle eest, et mitte alla kukkuda ning mitte sattuda üsna lähedal kohutava jõuga töötava saba hirmsate löökide ette.

Järgmisel hetkel tõusis kašelott tiireldes ülespoole, sööstis siis uuesti alla, kihutas õudse kiirusega üle laeva ja tormas tumedatesse ookeanisügavustesse. Pavlik jõudis ainult veel märgata neljast laternast väljuvaid eredaid valguskiiri ning nelja inimkuju madudena looklevate haarmete tihedas põimingus. Seejärel kadus kõik.

Tihe pimedus ümbritses Pavlikut, vajutas vastupandamatu jõuga tema rinnale ja peale ning surus tahapoole tema jalgu, just nagu püüdes teda kohalt rebida ning paisata selja taga töötavasse hiiglasuurde hakkmasinasse. Pavlik painutas vaevaga pea vastu kašeloti selga ning lõplikult jõu kaotanuna sulges rammestunult silmad.

XII PEATÜKK JÄLITAMINE

Marat avas silmad ja vaatas osavõtmatult ringi. Siis tõusis ta järsult voodis istuli.

«Ta viis Pavliku ära!» hüüdis ta meeleheitlikult. «Ta viis Pavliku ära! Päästke Pavlik, kapten! Ruttu! Ruttu!»

Marat hüppas pesuväel voodist ja tormas ukse poole, et kuhugi joosta, midagi teha. Ei kapten, zooloog ega kaugemal seisev komissar jõudnud teda kinni pidada. Samal hetkel aga ilmus Gorelov ja Marat sattus otse tema pikkade tugevate käte vahele.

«Mis sa räägid, Marat? Kes viis ära? Kust sa tead?» küsisid kapten ja zooloog erutatult, viies haiget tagasi voodisse.

«Ma nägin,» pomises Marat ja laskus jõuetult voodile. «Kašelott . .. hiiglasuur... kihutas meist üle... Pavlik oli tema seljas...»

Ta sulges jälle väsinult silmad, tema tavaliselt tõmmu nägu tõmbus halliks ning näis, et ta kaotab veel kord teadvuse.
Valges kitlis zooloog kummardus uuesti Marati kohale.
«Mida see võiks tähendada?» küsis kapten.
«Endastmõistetavalt sonimine ja muud midagi,» ütles Gorelov.
«Jah, arvatavasti,» nõustus zooloog Marati rinda masseerides. «Ja see paneb kartma, et tal on ajupõrutus. Tõenäoliselt paiskas kinnastelt elektrilöögi saanud kaheksajalg oma surmaeelsetes krampides ta vastu laeva parrast. Meie Skvorešnjaga igatahes kašelotti ei näinud.»
Ambulantsi astus okeanograaf Šelavin.

«Kas te räägite kašelotist?» küsis ta läbi .viltu ninal asetsevate prillide zooloogi poole vaadates. «Kui õigust öelda, siis mina ka pole absoluutselt terve elu jooksul näinud niisugust eksemplari. Absoluutselt!»
Kõik vaatasid arusaamatult Šelavinile otsa ja vahetasid siis omavahel pilke.
«Missugusest kašelotist te räägite, Ivan Stepanovitš?» küsis zooloog. .
«Muidugi sellestsamast, kes tormas minust üle nagu hullumeelne, ajas segamini kõik minu balloonid, rebis kohalt poi batomeetritega... üleüldse. ajas nurja kogu minu tänase töö hoovuste uurimise alal. Ta kihutas nii, nagu tunneks end olevat harpuuni otsas.»
«Milla 1 te teda nägite?» küsis kapten kiiresti. «Tundi kolm tagasi.»
«Kus te sel ajal olite?»
«Hüdrofüüsika jaamas number kolm, sügavus kolmsada meetrit, kaheksateist kilomeetrit baasist südostis.»
«Kuhu ta suundus?»
«Otse nordist südi.»
«Täpselt suund kaheksajalgade lagendikult jaamale number kolm!» ütles zooloog imestunult. «Kas see võib olla lihtne ühtesattuvus?»
Marat ohkas sel ajal sügavasti ning avas aeglaselt silmad. Ta silmitses rahulikult kõiki ümberolijaid ning ütles nagu endist kõnelust jätkates nõrga, katkendliku . häälega:
«Ma nägin väga hästi... selgesti. Pavlik rippus... kašeloti küljel. Kašelott kihutas meist üle.. . mitte rohkem kui viieteistkümne-kahekümne meetri kõrguselt... Tema seljast... pea juurest... ulatus välja. hatpuuniots.»
«Õige!» hüüdis Šelavin kätega vehkides. «Absoluutselt õige! Ulatus välja! Har-puunitükk ulatus tõepoolest välja! Tähendab, me nägime üht ja sama lurjust. Ta rikkus mul kogu jaama.»
«Aga miks te sel juhul siis ei näinud Pavlikut kašeloti küljel?» küsis zooloog erutatult.
«Kašelott võis lihtsalt Ivan Stepanovitšist teiselt poolt mööduda,» ütles kapten, mõeldes samal ajal millestki muust.

«Mida siis nüüd teha ? Vaene poiss!» sosistas zooloog, puserdades rusikas oma habet. «Vaene poiss. . .»
«Pole muidugi kahtlust, et ta on juba ammu hukkunud,» tähendas Gorelov. «Mida seal enam teha saab?»
Ta mõõtis suurte hoogsate sammudega ambulantsi voodite vahelist käiku: neli sammu edasi, neli tagasi.
Komissar pööras kiiresti oma halli pea Gorelovi poole ja tema noorel, elavate silmadega näol peegeldus siiras hämmastus.
Kapten vaatas samuti imestunult Gorelovile otsa ja pöördus siis zooloogi poole:

«Lord, kas te olete veendunud, et ta ei jäänud laevale või selle lähedusse?»

«Täiesti veendunud!» vastas zootoog. «Pärast seda, kui olime suurema osa kaheksajalgadest hävitanud ja ülejäänud eemale peletanud, otsisin koos Skvorešnjaga laeva ja selle lähema ümbruse hoolikalt läbi. Me nägime auku, mille leidis Pavlik, nägime ka uskumatult suurt tükkideks rebitud kaheksajalga...» Ja ta hüüdis nagu rabatuna ootamatust mõttest: «Ma hakkan aru saama! Kuidas ma seda kohe ei taibanud? Kaheksajalad ja üldse peajalgsed on ju kašelottide lemmiktoiduks. Ja ainult kašelott võis vigastada ja puruks rebida nii suurt kaheksajalga. Kõik klapib, kapten! Pole kahtlust, et meie võitlusega üheaegselt toimus teisel pool laeva kašeloti võitlus kaheksajalaga ja meie vaene Pavlik sattus mingisugusel viisil sinna sekka... katkestas võitluse, sest kašelott ju ei kasutanud oma võitu ära. Ta jättis saagi maha seda isegi maitsmata.»

«Siis on selge, et Ivan Stepanovitš ja Marat nägid üht ja sedasama kašelotti,» arutas kapten mõtlikult.

Gorelov lakkas edasi-tagasi kõndima st ja kõik vaatasid vaikides kapteni poole, tundes, et nüüd otsustatakse Pavliku saatus.

«Noh, pole vrga!» ütles kapten lõpuks pead tõstes. «Kašelott meie käest ei pääse.»

Gorelov vaatas kella - oli juba mõni minut üle kuueteistkümne - ja pöördus kiirustades kapteni poole:

«Vabandage, Nikolai Borissovitš. Ma tulin siia teile ette kandma, et ma pean laevast väljuma ja kontrollima kahe vasakpoolse düüsi tööd. Ma vaatlesin neid täna

seest ja väljast. Näib, et nad on kergelt umm'istunud, ja on võimalik, et neid tuleb lahti võtta ja puhastada. Lubage, et ma võtan selle kohe käsile.»

«Kaks düüsi on rivist välja langenud?» pöördus kapten kiiresti Gorelovi poole. «Millal see siis võis juhtuda? Siia me tulime korras düüsidega.»

Gorelov sattus segadusse. Ta tammus jalalt jalale ja ütles aeglaselt:

«Ma märkasin juba varem, et nad ei tööta päris korralikult . . .»

«Seltsimees sõjaväeinsener,» sõnas kapten külmalt, «miks te mulle sellest korratusest varem ette ei kandnud? Te rikkusite lahinguolukorras viibival sõjalaeval valitseva korra kõige elementaarsemat nõuet. Ma olen sunnitud teile selle eest noomitust avaldama! Seltsimees sõjaväeinsener, kas need düüsid on täielikult rivist väljas või mitte? Ja kui mitte, siis mitu protsenti nad on oma võimsusest kaotanud?»

Gorelovi näole ilmusid punased laigud.

«Düüsid ei ole rivist väljas, seltsimees komandör, ja võimsusekadu on tühine - viis kuni kaheksa protsenti.»

«Väga hea!» Kapten pöördus mõlema teadlase poole: «Kas te saate oma aparaadid ja seadmed mõneks ajaks järelevalveta jätta?»

«Saame!» kõlas ühel häälel vastus.

«Allveelaev hakkab kašelotti jälitama. Valmistuge selleks!» .

«Hurraa, komandör!» hüüdis Marat nõrga häälega.

«Hurraa, kallis komandör!»

Kapten naeratas talle ja pöördus siis Gorelovi poole.

«Fjodor Mihhailovitš,» ütles ta pehmema häälega, «seadke mootorid viivitamatult valmis. Antud juhul pole oluline isegi kümneprotsendiline võimsusekadu.»

Gorelov kahvatus nii, nagu seda vahel juhtub väga tõmmude inimestega; tema nägu tõmbus hallikaskollaseks, vahakarvaliseks, kuid põsesarnade juures mänglesid lihased ning silmad vaatasid kindlalt ja otsustavalt.

«Seltsimees kapten,» ütles ta erutusest veidi kähiseva häälega, «peamehaanikuna loen oma kohuseks teile ette kanda, et laev peab paigale jääma. Düüse puhastamata on liiga riskantne teele asuda. Eriti.. . mingisuguse poi-

sikese pänast, kes pealegi on tõenäoliselt juba ammu hukkunud. . .»

Distsipliinitunne, millele vene meremehed on nii uhked, saavutas ülekaalu ning pärast esimest tahtmatut liigutust, mis sarnanes hüppeks valmistumisega, jäi Marat end pingul pillikeelena välja sirutades päranisilmi liikumatult voodile lebama. Zooloog pomises midagi ebaselget, kuid ilmselt raevukat. Komissar vaatas vaikides, kuid teravasti Gorelovile otsa. Šelavin pilgutas hämmeldunult silmi ning pööras oma lühinägeliku pilgu kord kaptenile, kord tagasi Gorelovile, olles vapustatud sellisest vabast käitumisest «veealuse jumalaga», kelleks allveelaeva komandör tema silmis alati oli.

.

Kapteni nägu jäi külmaks, kuid tema silmad vaatasid kindlalt ja ainiti ning see, nagu alati sellistel harul dastel juhtudel, jättis erakordse mulje.

«Meil pole nõupidamine, millel võiks minu korraldusi kritiseerida,» ütles ta häält tõstmata. «Võtke vaevaks viivitamatult minu käsk täita. Kümne protsendi võrra alandatud võimsuse piirides kannate düüside töö eest täielikku vastutust. Lubamatu diskussiooni eest lahinguolukorra tingimustes saate distsiplinaarkaristuse. Võite minna oma postile, seltsimees sõjaväeinsener.»

Kapten vaatas teraselt Gorelovile näkku. Pärast hetkelist, peaaegu märkamatut kõhklusi kummardas Gorelov vaikides, langetas pea ning väljus oma suuri jalgu järele vedades aeglaselt ambulantsist.

*Juhtimiskeskuses vahiohvitseri vanemleitnant Bogrovi kõrval seisev zooloog peaaegu ei tundnudki ahtridüüsis toimunud esimese plahvatuse tõuget. Kell, oli kuusteist viisteist. «Pioneer» võpatas kergelt ja hakkas liikuma. Vanemleitnant nihutas kangi lülitustahvlil järgmisele jaotusele. üksteise järel kostsid üha sagenevad uued plahvatused ja zooloog ei tundnud enam üksikuid tõukeid, vaid tasast, peaaegu ühtesulavat värinat.

Naabruses olevast raadiokabiinist kostis avatud ukse kaudu vanemradist Pletnjovi hääl:

«Pavlik! . .. Pavlik!.. . Vasta!. .. Räägib «Pioneer» . .. Räägib «Pioneer»...»

Paremal pool väikesel lauakesel seisev kursograaf kandis automaatselt oma kaardile allveelaeva teekonna. Samasugune kursograaf asus laual lülitustahvli kõrval.

Ruumi keskel kummardus kapten ümmargusel laual lebava sinise kaardi kohale, milleloli kujutatud Sargasso mere põhja reljeef. Ta ütles pead tõstmata:

«Aleksandr Leonidovitš! üldsuund süd, kurss siksakiline, iga viie minuti järel vahetada suunda südvestist südosti ja tagasi. Mõlemast pardast täiele distantsile välja saata lokaatorid. Korpust kuumendada, Käik auruga, sügavus viissada meetrit, kiirus kaheksa küm. nendikku. Tuleb arvestada düüse...»

«Just nii, seltsimees komandör!» vastas vanemleitnant Bogrov ja kordas täpselt saadud juhtnööre.

«Lord, kui suurt kiirust võib arendada kašelott?» küsis kapten, olles leitnandi vastuse ära kuulanud.

«See,» ütles zooloog, «sõltub neist põhjustest, mis teda põgenema sunnivad, samuti antud eksemplari soost, vanusest, suurusest ja jõust. Lihtsa ehmatuse mõjul liigub keskmise jõuga täiskasvanud isane kašelott kaheksa kuni kümme ja isegi kaksteist miili tunnis, harpuuniga seljas, valust, hirmust ja raevust aetuna aga veab ta paati enda järel kiirusega kuni kolmkümmend miili tunnis. Kui arvestada Marati ja Ivan Stepanovitši jutustusi meie kašeloti suurusest, siis võib öelda, et tema kiirus pole praegu tõenäoliselt vähem kui kolmkümmend miili tunnis.»

«Niisiis.» järeldas kapten end laua kohal sirgu ajades, «on ta meist ees kuuekümne kuni seitsmekümne viie miili võrra. Kui ta vaid järsult suunda ei muutnud, siis peaksime ta leidma ja taba

ma mitte hiljem kui kahe kuni kahe ja poole tunni pärast.»
Raadiokabiinis kordas Pletniovi hääl monotoonselt:
«Räägib «Pioneer»... Räagib «Pioneer»... Vasta Pavlik! . . . Vasta! .., Pavlik! . . . Pavlik! . . Räägib «Pioneer» . . .»
Ekraanil vilksatasid suurte ja väikeste kalade varjud, mis liikusid allveelaeva vööri poolt ahtri poole ning sulasid seal nagu väikesed vormitud pilvekesed. Zooloog ei tajunud vähimaidki liikumise tundemärke: täiskäigul

ei olnud enam tunda korpuse värisemist ega isegi kerget võbinat.
Seejuures, nagu näitasid lülitustahvlil olevad mõõteriistad, liikus õhukesest kuuma auru kihist ümbritsetud allveelaev juba kiirusega seitsekümmend viis miili tunnis, tehes minutis umbes kaheksasada plahvatust.
Iga viie minuti tagant pöördus «Pioneer» sujuvalt, muutes oma liikumissuunda. Kursograaf märkis need pöörded kohe oma kaardile. Äkki ilmus ekraani esiosale parempoolse parda kohale tihe tume mass, mis kiiresti liikus põiki allveelaeva eest läbi. Ekraani selle koha all süttis kohe punane lambike ning kõlas automaatne häirekeil. Ei kapten ega leitnant võtnud midagi ette, et vältida selle massiga kohtumist, vaid ainult jälgisid tähelepanelikult tema lähenemist. Täpselt viie sekundi pärast pööras allveelaev ise oma nina, muutis sügavust ning libises läbi mingisuguste suurte kalade tiheda parve alt.
«Samuti automaatika?» küsis imestunud zooloog.
Ta nägi esimest korda allveelaeva niisugust iseseisvat käitumist.
«Muidugi mõista!» vastaskapten. «Kui ultraheliprožektori käilamembraan võtab viie sekundi jooksul vahetpidamata vastu signaale mingilt ühelt ja samalt tõkkelt, mis asub otse allveelaeva teel, siis annab automaatmehhanism signaali ringdüüsidele, mis etendavad meil rooliseadme osa, ja laev muudab automaatselt kurssi, hakates liikuma tõkestamata suunas. Kui aga teise membraani eest, mis uuel kursil asendab käilamembraani, kaob tõke, siis viib automaatmehhanism laeva endisele kursile tagasi.»
«Suurepärane!» hüüdis vaimustatud zooloog. «Aga milleks siis niisugusel juhul on veel tarvis häirekella ja punast lambikest?»
«Juhuks, kui laeva komandöril on peale soovi tõkkest mööduda veel mingisugused teised kavatsused. Selleks automaat ootabki viis sekundit.»
Kapten süvenes uuesti oma arvutustesse. Saabus pikaajaline vaikus.
Lühikeste ajavahernike tagant kostis raadiokabiinist Pletnjovi monotoonne, nagu väsinud hääl:

«Pavlik! Vasta, Pavlik! Räägib «Pioneer». . .Räägib «Pioneer» . .. Pavlik!... Pavlik!...»
«Kui pika tee me oleme sirgjoones läbinud, Aleksandr Leonidovitš?» pöördus zooloog tasase häälegq vanemleitnandi poole. «Me oleme teel juba umbes kolmkümmend viis minutit.» .
Leitnant vaatas kaardile kursograafi sule all ning läbitud kauguse näitajale.
«Kolmkümmend üks miili, Lord. Kui me kašeloti kätte saame, siis arvatavasti mitte enne kuikuuekümnendal miili!.»
Zooloogi näoilme muutus, ta vaatas üksisilmi ekraanile ja küsis:
«Te kahtlete, kas me ta kätte saame või ei?»
Leitnant kehitas õlgu. .
Kuuldus telefoniaparaadi peenehääIne piiksumine.
Kapten lülitas sisse reproduktori ning televiisori ekraani. Ekraanile ilmus tuhmis valguses osa

ümmargusest, tüvikoonusega sarnanevast tunnelist. Koonuse alusest ulatus suur hulk sirgeid torusid horisontaalselt tema tömbi tipuni. Tunneli hämaruses oli torude keskel näha inimkuju. See inimene tegi seal midagi äärmiselt ebamugavas asendis.
Reproduktorist kostis Gorelovi hingeldav, kuid rahulolev hääl:
«Lubage ette kanda, seltsimees komandör, et ma proovisin düüse puhastada -käigul, neid lahti võtmata. See õnnestus mul ja te võite viia laeva käigu maksimaalseni.»
Kapteni nägu väljendas imestust ja rõõmu:
«Tänan teid, Fjodor Mihhailovitš, aga sellesse kambrisse minnes te riskisite asjatult eluga. See kümme protsenti võimsusekadu pole ju lõpuks nii tähtis. Noh, tulge ruttu välja ja ilmuge siis minu juurde.»
«Kuulen, seltsimees komandör.»
Kapten lülitas välja reproduktori ja ekraani, pöördus vanemleitnandi poole, ütles naeratades: «Andke kümme kümnendikku, Aleksandr Leoniddvitš!» ja jätkas: «Vaat kus on mehaanik! Ta nähtavasti ei saa orgaaniliselt leppida vähimagi defektiga oma mehhanismide töös. Selle pärast on ta valmis isegi julmuseks . . . niisuguseks julmuseks! Minu meelest on see juba haiglane nähtus,

mingisugune loomuvastaselt arenenud professionaalne autunne.»
«Jah, see an tõepaalest midagi ebanormaalset,» nõustus zooloog ja lisas pärast lühikest vaikust: «Aga inimeene, kes on julm laste vastu, jääb mulle alati antipaatseks. Jah!»
Sisse astus sinises kombinesaanis, punase tahmalaigulise näoga ja peaaegu mustade kätega Gorelov. Tema silmad vaatasid veidi kohmetult, kuid lõbusalt ja avameelselt kaptenile otsa.
Kapten võttis teda vastu sõbraliku naeratusega.
«Paha lugu, paha lugu, FJadar Mihhailavitš!» ütles ta
Gorelovi ~kätt sunldes. «Seal on ju kohutav temperatuur. Küpsetab ära! Pealegi pole kaheksa-kümme lisamiili «Pianeerile» praegu nii hirmus tähtsad.»
«Andke andeks, Nikalai Borissovitš! Ma ei saanud teekonnal niisugust olukorda lubada. Mul on hea süda ja ma ei karda kuumust.»
Kapten vaikis. veidi aega ja lausus siis aeglaselt:
«Te vist tahtsite öelda, Fjodor Mihhailovitš, et teil on terve süda... Noh, hea küll! Minge oma ruumi. Ja ikkagi,» lisas ta muheldes, «oodake oma nime ilmumist homses päevakäsus...»
Gorelov kummardas ja väljus vaikjdes. Kapten süvenes põhja reljeefi ja hoovuste kaardi uurimisse.
Ülal ilmus ekraani kuplile suur piklik, korrapäraste voolujooneliste kontuuridega, terava esiasaga ja ümara tagaosaga vari. Väike lainetav pilveke varju tagumises tipus võimaldas täpselt määrata, millega on tegemist.
«Meie kohal on aurik,» ütles vanemleitnant. «See läheb Trinidadi võil Caracasesse.»
«Kas sellest teatas teile ka ultraheliprožektor?» küsis
zooloog uskumatult.
«Ei,» naeratas vanemleitnant, «aga Atlandi ookeani seda osa läbib suunas, milles liigub aurik, ainult üks enam või vähem elava liiklusega laevasõidutee - Londonist Lõuna-Ameerika põhjarannikule: Trinidadi, Georgetowni, Caracasesse.»
Saabus pikk vaikus. Kui ekraanil paleks liikunud varje, siis võinuks arvata, et allveelaev an paigale tardunud. Isegi Pletnjovi monotoonsed, nukrakstegevad välja-

kutsed sulasid ühte juhtimiskeskuses valitseva vaikusega ega häirinud seda.
«Mis on Pavlikuga?» mõtles zooloog. «Kus ta praegu on? Kas ta on veel elus, vaene poiss?

Missuguse ime, missuguse juhuse läbi sattus ta kašeloti selga? Kui on õige, et ta oli kašeloti seljas... Kas Marat ei näinud viirastust? Võib-olla lebab õnnetu poisike praegu kusagil mujal jõuetuna ja abituna, võib-olla on ta haavatud ja ootab päästmist?..»

«Vasta, Pavlik!... Vasta PavIijd... Räägib «Pioneer» . . .»

Zooloog ei suutnud rahulikult paigal püsida. Ta pidi midagi tegema, kuhugi ruttama, jooksma, midagi otsima . . . Teda masendas see tegevusetus, surmavaikus ja laeva liikumise igasuguste tundemärkide puudumine.

«Pavlik! Pavlik! Räägib «Pioneer»... Räägib «Pioneer» . . . Vasta, Pavlik!»

«Viiskümmend minutit, Aleksandr Leonidovitš,» vaatas zooloog kella. «Kui pika tee me oleme sirgjoones läbinud?»

«Viiskümmend üks miili, Lord.»

«Ja mitte midagi pole näha... Mitte midagi,» ohkas zooloog, jätkates mööda kajutit edasi-tagasi kõndimist.

Sekundi pärast ta aga peatus järsult:

«Kapten, mida te kavatsete teha, kui me läbime veel viisteist, kakskümmend või kolrrikümmend miili ega leia seda kašelotti?» .

Kapten tõstis pea, vaatas vaikides zooloogile otsa ja vastas siis:

«Kui vaja, siis tuhnin läbi kogu ookeani, kuid ma leian selle looma. Pean kindlaks tegema, kas poiss on tema seljas või mitte. .. Kui ta ainult sealt maha ei ole paiskunud . . .»

Ta vaikis veidi aega ja lisas siis:

«Ühte ma ei suuda taibata: miks ei kasuta poiss oma relvi? Tal on ju ultrahelipüstol ja elektrikindad. Ta ju õppis neid suurepäraselt käsitsema. Milles on asi? Võibolla on ta haavatud. . .»

Zooloog seisis langetatud päi paigal. Kapteni iga sõna nagu rebis katki mingi niidikese tema südames. Ab, Pavlik, Pavlik. . . Nii tore, nii hea poiss!

«Vasta, Pavlik! Vasta, Pavlik! Räägib «Pioneer»... Räägib «Pi oneer».. .»»

Raadiokabiinist kuuldus järsku ümberkukkuva tooli kolin. Pletnjovi nukker hääl katkes poolelt sõnalt, läks üle mingisuguseks arusaamatuks pominaks ja luksumiseks ning siis kostis äkki meeletu karjatus:

«Räägi, Pavlik! .Ma kuulen! . .. .Ma kuulen. .. Tulge siia! Siia! Ta räägib! . .. Kus sa oled, Pavlik? Kus sa oled? Räägi, ma kuulen!»

Kõik peale vahiohvitseri tormasid ülepeakaela juhtimiskeskusest raadiokabiini.

XIII PEATÜKK KAŠELOTI SELJAS

Silmi avades nägi Pavlik sedasama pimedust mis suletud silmadegagi.

Teda allapoole suruv jõud oli veidi nõrgenenud ja ta tõstis vaevaga pea. Kiivri esiseina ees peksles sagedate löökidega ja lehvis kuu1damatult mingisugune raske must eesriie. Pea koos kiivriga rappus edasi-tagasi ja põrkas aeg-ajalt valusasti vastu kiivri siseseina.

Veejuga vajutas pehmelt, kuid tugevasti tema rinnale ja peale, surus tahapoole tema vabalt rippuvaid jalgu ja püüdis teda kohalt rebida ning. põhjatusse musta kuristikku paisata. Pavliku all õõtsus rütmiliselt mingi tohutu suur libe mass, millel ta püsis arusaamatul viisil; nagu oleks ta sellele kleebitud. .

Äkki sai kõik selgeks: tema all on kašelott... Ta kihutab ookeaniavarustes püürase hiiglase seljas, .kes oma võimsa saba ainsa löögiga võib teda pu1briks pihustada isegi skafandrit purustamata...

Pavlikut haaras õudus; näis, et teadvus kaob uuesti. Ta surus mee1eheitlikult pea ja rinna vastu looma keha. Selle järsu külje varjus olid vastu voolava veejoa surve ning katkendlikud tõuked nõrgemad. Poisi rinnust kuuldus oie, kuid juba esimene kiivris vastu kajav heli kainestas teda.

Ta hammustas huult. Vilksatas mõte: võib-olla on raadio korras ja keegi kuuleb teda? Tõepoolest - võib

olla raadio töötab? Võib-olla sai ta iseendast korda? Ja samal hetkel pääses poisi kõrist vali karjatus - lootuse ja meeleheite hüüe:
«Viktor Abramovitš! «Pioneer»! Kuula, «Pianeer», See olen mina! Pavlik! Päästke! Aidake!»
Pavlik jäi värisevate huultega kuulatama, püüdes tabada kas või kõige nõrgematki vastust.
Tühi ja õudne vaikus ümbritses teda endiselt igast küljest. . .
Siis langetas ta uuesti pea kašeloti kehale, sulges silmad ja puhkes kibedasti nutma. . . .
See kestis aga kõigest paar minutit. Nutt katkes järsult. Ootamatu mõte sähvatas nii eredalt, et see näis valgustavat isegi ümbritsevate ookeanisügavuste pimedust.
Kašelott ujub laevast üha kaugemale ja kaugemale... See on hukatus. . . hukatus. . . Ja mida kaugemale, seda tõenäolisem on hukkumine. Ei tohi jääda kašeloti selga. Tuleb temast lahkuda. Aga kuhu? Kus on allveelaev? Kust otsida? ümberringi on põhjatud sügavused. Piiritud! Ääretud! Aga üles, veepinnale! . .. See on üsna lähedal! Tõusta üles! Seal on pääsemine! Seal liiguvad laevad, aurikud. Teda nähakse, ta õngitsetakse veest välja, tõstetakse pardale. .. «Kust sa pärit oled, poiss? Missugune tore skafander sul seljas on! . . .»
Pavlik oleks järsus meeleheitehoos peaaegu karjatanud.
Ei tohi! . .. Ei tohi! «Kust sa pärit oled, poiss?» – «Nõukogude Liidust, Nõukogude allveelaevalt «Pioneer» . ..» - «Oo, Nõukogude Liidust? Nõukogude allveelaevalt?! Jutusta, jutusta.» Ei tohi! Parem surra! Aga võib-olla ei olnud Pletnjovi parajasti raadiokabiinis? Võib-olla oli ta välja läinud ja on nüüd tagasi pöördunud?
«Viktor Abramovitš! . .. «Pioneer! Kuula, «Pioneer»! Aidake! See olen mina! Pavlik! Pavlik! Aidake!»
Tal oli enesest nii kahju, et huuled hakkasid uuesti värisema ja kõverdusid, olles valmis nutuks, silmad aga täitusid kuumade, põletavate pisaratega. Ta. nuuksatas korra, kuid sai endast kohe võitu ja jäi teraselt kuulatama.

Vastust ei olnud.
Ei, raadio on täiesti rikkis. Mida siis teha? Mida teha?
Jääda kašeloti selga? Aga kuhu see teda viib? Lahkuda temast? Aga kuidas? Mille abil? Kindad... Püstol... Nad on kasutud: latern on kustunud, raadio ei tööta tähendab, pole elektrivoolu... .
Vastassuunas kihutas üsna lähedalt mööda kahe kahvatukollaselt helkiva kõvera hambareaga suur tume vari. Hetkeks olid pika väljasirutatud koonu all näha hai kaarekujulised lõuad ja kare kõht. Minuti pärast ilmus samasugune, võib-olla aga ka seesama hai tagantpoolt, jõudis kiiresti kašelotile järele, sööstis ülespoole, tegi end looka painutades kašeloti ümber ringi, möödus üsna Pavliku lähedalt, tormas ettepoole ja pöördus siis tagasi. Esimese järel ilmusid pimedatest sügavustest nagu nendest sündides üha uued ja uued avatud lõugadega ja tuhmilt läikivate nürimeelsete seasilmakestega haid. Tummas ringmängus keerlesid nad kašeloti ja Pavliku ümber, ringi üha koomale tõmmates.
Muutus nii valgeks, et Pavlik nägi enda taga selgesti tohutu suurt, kuue meetri pikkust saba, mis vehkis lapiti üles-alla - sugugi mitte nii nagu ehtsatel kaladel, kellel saba tasapind on vertikaalne ning liigub paremalt vasakule ja tagasi. Alles nüüd, nähes saba niisugust tööd, mõistis Pavlik, miks kašelott liigub edasi järskude hüpetega, hookaupa.
Eespool suutis Pavlik vaevu eristada väikest, ainult paari meetri pikkust ja umbes ühe meetri kõrgust uime, mis lipendas kentsakalt nagu seakõrv kašeloti selja ja kõhu vahel. Pavlik teadis, et

seal, nende uimede juures asuvad kašeloti väikesed härjasilmad ning et sealt algavad tema koletislik pea ja kohutavad lõuad.

Kašelott näis rahutuks muutuvat. Tema tohutu keha liigutused Pavliku all muutusid järsemaks ja hoogsamaks, võimas saba hakkas töötama uue energiaga ja vastu voolav vesi surus Pavlikut niisuguse jõuga, et ta suutis end vaevu suruda vastu kašeloti selga ning peita pea tema rasvakühmu taha.

Haid ei jäänud maha, Võib-olla tajusid nad hiiglase väsimust või lootsid oma arvulisele üleolekule, võib aga ka olla, et need süvaveekiskjad erinesid harjumuste poo-

lest oma pinnal elutsevatest sugulastest, kes kunagi ei julge kašelotile kallale tungida - igatahes oli näha, et jälitamine jätkub kasvava visadusega.

Kašelott muutis oma keha asendit. Ta tõstis kergelt pead ja keha esiosa ning suundus mööda kaldjoont ülespoole, töötades sabaga nagu tohutu propelleriga. Võibolla oli tal juba aeg hingata värsket õhku, kuid võimalik ka, et ta püüdis vältida haide kallaletungi ja pääseda välja ohtlikest sügavustest.

Haid tõenäoliselt taipasid kašeloti kavatsust. Juba esimesel hetkel pärast seda, kui ta tõmbus looka ja võttis suuna veepinna poole, ujus üks hai tema alt välja, muutis veidi oma liikumissuunda, pöördus selili, tegi hüppe ning haaras kinni kašeloti silma lähedal olevast uimest. Samal silmapilgul aga pöördus hiiglane välkkiirelt ning uime küljes rippuv hai lendas inertsi mõjulotse tema avatud lõugade vahele.

Veel üks hetk ja kohutavad lõuad sulgusid, suur hai lõigati pooleks nagu pliiats ning tema mõlemad pooled vajusid aeglaselt põhja. Samal ajal sattus teine hai juhuslikult kašeloti saba löögi ette ja vajus murdunud selgrooga põhja, nagu kõverasse tõmbunud katkine nukk.

Neist kahest ohvrist piisas kogu parve tähelepanu kõrvalejuhtimiseks. Aplad kiskjad tormasid viivitamatult oma hukkunud kaaslaste veel visklevate kehade kallale.

Kašelott ujus sel ajal kiiresti veepinna poole. Muutus üha valgemaks.

Äkki paiskus vesi kahele poole ning kašelott kerkis kahe võimsa sabalöögiga nagu hiiglaslik must küünal peaaegu kahe kolmandikuga oma pikkusest veepinna kohale.

Lühikeseks hetkeks ulatus Pavliku pea kašeloti poolt tekitatud lainetest välja ning kadus siis kohe jälle vee alla. Sellest hetkest oli aga küllalt, et näha ümbritseval veepinnal mitut kašelottidele iseloomulikku fontääni, kaht inimestega täidetud paati ja auru all olevat väikest aurikut, mis liikus otse Pavliku suunas.

Kašelott lebas peaaegu liikumatult veepinnal, saates mitte üles, nagu kõik teised vaalad, vaid ettepoole ja külgedele veetolmu ja auru fontääne, mis sarnanesid suurte lumivalgete jaanalinnusulgedega. Ta oli arvata-

vasti väga väsinud ning tahtis puhata ja jõudu koguda. Pavliku kiiver ulatus nüüd veidi veest välja ja poiss pööras peksleva südamega pead, vaadates silmanurgast
tagasi:

Aurik vähendas kiirust ja lähenes ettevaatlikult. Pavlik märkas tema ninas harpuunikahurit.

Alles siin, ookeani pinnal, oli Pavlikul esmakordselt võimalus ringi vaadata ning näha, missuguses ebatavalises asendis ta oli kašeloti seljas. Lähemalt oma olukorda uurinud, hüüatas ta hämmastusest.

Nüüd sai talle selgeks, miks ta nii kindlalt kašeloti seljas püsis. Väike harpuunitükk, mis ulatus välja kašeloti küljest, oli juhuslikult libisenud tema skafandri vööl olevasse rõngasse, Millel rippus võitluses kaheksajalaga kaduma läinud kortiku tupp. Harpuun oli nii tugevasti rõngas kinni, et isegi vee tohutu surve kašeloti raevukal edasiliikumisel ei suutnug Pavlikut kohalt rebida. Alles nüüd märkas Pavlik ka seda, et vööloleva lülitustahvli kaas ripub alla, olles paljastanud kõik skafandri

mehhanismide ja aparaatide juhtimiseks määratud nupud ja kangid. Pavlik oli ilmselt juba karavelli trümmis läbematult torganud kortiku vale kohta ning kogemata surunud lülitustahvli kaane nupule. Kaas langes seetõttu alla ja avas lülitustahvli. Pavlik sulges nüüd masinlikult kaane ja unustas selle kohe, olles tegevuses kõige selle jälgimisega, mis toimub ookeani pinna1. Ringi vaadates nägi ta, et aurik jätkab kuuldamatult kašelotile lähenemist ning tema ninas, harpuunikahuri juures askeldavad inimesed, tõenäoliselt valmistudes lasuks.
Pavlik hoidis hinge kinni.
Kohe toimub lask. Kašelott tapetakse. Tema, Pavlik, võetakse laevale... «Kust sa pärit oled, poiss?» Tema ei ole süüdi. Kašelott kandis ta pinnale. «Missugune tore skafander sul seljas on, poiss!» Nad võtavad ta laevale. «Pavlik, see on reetmine! See on alatus.» Nii ütleb kapten ja nii ütlevad kõik... Kõik ütlevad nii... Aga mida teha? Kašelott on väsinud - ta puhkab, magab, ega aimagi hädaohtu. Lahkuda kašelotist? Jääda üksi? Aga mida hakkab ta ookeanisügavustes peale valguseta, relvadeta, mehhanismideta? Ta hukkub! Parem olla koos kašelotiga: see on teda juba kaks korda pääst-

nud. Ainult mitte skafandrit ära anda, mitte saladust reeta . . .»
«A-a-ah!»
Mõtlemata ja kaalutlemata hüüatas Pavlik meeleheitlikult ja lõi kogu jõust rusikaga vastu harpuunitükki, millel ta rippus.

Kašelott võpatas, sööstis kõrvale, tõstis saba kõrgele ja lõi sellega nii tugevasti lapiti vastu vett, et näis, nagu oleks kusagil lähedal lastud kõrvulukustav kogupauk mitmest suurtükist. Järgmisel hetkel kergitas valust hullunud hiigelloom oma saba ja tagakeha koos sellel rippuva Pavlikuga vertikaalselt vee kohale ja sukeldus hoogsalt sügavustesse.

Nagu mingis tardumuses, peaaegu tundetult lebas Pavlik kašeloti küljel, olles peitnud pea tema rasvakühmu taha.

Viimne, võib-olla ainus pääsemislootus on kadunud. Ta ise loobus sellest, ise põgenes selle eest. Kuhu kihutab nüüd raevunud kašelott? Kui kaua suudab ta veel tema seljas püsida? Kui kauaks jätkub skafandri balloonis õhku? Aga toit?

Mõte toidust meenutas Pavlikule ootamatult, et ta on näljane. Enne allveelaevast väljumist oli ta söönud maitsva ja rikkaliku hommikueine, kuid sellest oli arvatavasti möödunud juba vähemalt kaheksa tundi. Termos on täis kuuma kakaod. Seda varu tuleb võimalikult kaua säilitada. Ta võtab ainult kolm-neli lonksu, mitte rohkem. Tuleb kokku hoida.

Kašelott kihutas väikeses sügavuses kiiresti edasi. Ta ei olnud veel rahustunud ning liikus järskude hoogsate hüpetega, oma tohutu suurt saba sügavale enda alla tõmmates ja seda siis jõuliseit ülespoole paisates. Oli küllalt valge - valitses heleroheline hämarus nagu ikka päeval Sargasso meres saja kuni saja kahekümne meetri sügavuses.

Pavlik avas lülitustahvli kaane, nihutas termosaparaadi nuppu ja surus sellele. Kohe tundis ta huultel toru ümmarguse sileda otsiku puudutust ning neelas ahnelt mõned lonksud. .

Termose nuppu endisse asendisse viies tardus ta äkki avasui paigale. Missugune andestamatu rumalus! Ta

ju kutsus välja «Pioneeri» raadiojaama, kuid tema enda raadioaparaat on häälestatud zooloogi, Skvorešnja ning Marati lainele. Uppunud Hispaania laeva juures rääkis ta ju ainult nendega! Kuidas tal see kahe silma vahele jäi? Kuidas ta võis selle unustada ja kutsuda välja allveelaeva, häälestamata oma aparaati tema raadiojaama lainele?!

Värisevate kätega kobas Pavlik lülitustahvlil – kord. . . siis veel kord. . . Raadioaparaadi kang ei

olnud oma kohal. Pavlik painutas end tavatus erutuses, püüdes näha kõike, mis on lülitustahvlil, kuid valgus, mis näis olevat küllalt hele, osutus petlikuks: poole meetri kauguseit ei olnud võimalik midagi eristada.

«Kuhu see kang küll võis kaduda? Kas ta tõesti on murdunud ja küljest ära tulnud? Kuidas? Mi1Ial? Kaheksajalg . . . Jah, jah, muidugi... see oli tema...»

Pavlik vedas metallsõrmega aeglaselt mööda tühja kohta propelleri kangi ja valgustuslaterna nurm vahel. Äkki jäi tal süda seisma. Nupu vars oli paindunud ja nupp oli surutud vastu tahvlit asendite «sisse» ja «välja» vahel. Võib-olla ainult sellepärast ei põlegi latern? Pavlik hakkas nuppu ettevaatlikult sirgeks painutama. Siis nihutas ta nupu veel ettevaatlikumalt piki lülitustahvli pilu positsioonile «sisse».

Kiivril olevast laternast paiskus välja ere valguskiir ning samaaegselt; sellega nagu ühte sulades kostis Pavliku rinnust rõõmuhüüd.

Valgusest kohkunud kašelott tegi hüppe kõrvale, kuid Pavlik ei märganudki seda tõuget. Ta naeris valjusti ja rõõmsalt.

Missugune õnn - valgus! Missugune rõõm – valgus! Kui kerge ja rõõmus on süda! See tähendab ju, et on elektrit! On energiat propelleri jaoks! Raadio jaoks! Hurraa! Hurraa!

Pavlik puhkes uuesti lõbusalt, õnnelikult naerma, kuid jäi äkki vait ning tema nägu tõmbus tõsiseks ja murelikuks.

«Raadiot arvatavasti ei õnnestu tööle panna, sest puudub lülitus- ja häälestuskang. Tuleb proovida propellerit. Aga kuhu ujuda, kui see hakkabki tööle? . .. Noh, selgub hiljem. Algul propeller.»

Pavlik proovis nihutada propelleri ikangi piki kaarjat skaalat asendisse «aeglane käik». Kang ei liikunud paigast.

Pavlik vajutas tugevamini. Kang libises sujuvalt, langemata üksikute positsioonide pesadesse. Pavlik võttis vöölt juhtmega ühendatud tagavaralaterna, vajutas selle nupule ja suunas laterna valguse lülitustahvlile.

Lähemalt vaadates nägi ta, et raadioaparaadi kang on kaugele kõrvale nihkunud ning on surutud propelleri kangi alla, mis seetõttu on tõstetud kõrgele positsioonide skaala kohale, liigub vabalt ega teosta lülitusi.

«Ah, neetud kaheksajalg! Vaat mis ta on teinud! Kuidas ta küll sellega hakkama sai?»

Pärast mõneminutilist ettevaatlikku ja kannatlikku tööd olid mõlemad kangid teineteisest lahutatud ning oma kohtadele asetatud.

Pavlik tahtis esimesena kontrollida raadioaparatuuri tööd, kuid ei suutnud. Otsustaval hetkel, täis hirmu ja lootust, kartis ta seda viimast katsumust. Hinge kinni pidades puudutas ta lõpuks kergelt raadioaparaadi kangi ja nihutas selle «Pioneeri» lainele.

«Räägib «Pioneer»! Pavlik! Vasta, Pavlik!»

Kõik keerles Pavliku silmade ees. Ta tahtis midagi öelda, midagi hüüda, kuid silmist purskasid pisarad, kõri pigistas kramp ning avatud suust väljusid ainult kähisevad, arusaamatud häälitsused:

«Vasta, Pavlik! Vasta! Räägib «Pioneer»!»

«See olen mina! See olen mina - Pavlik! Ma olen siin! Ma olen siin!.. Aidake! Aidake! . . .»

Pisarad voolasid mööda naervat, rõõmsat nägu, hüüdeid katkestas õnnelik naer:

«Ma olen siin, Viktor Abramovitš! Ma olen kašeloti seljas! Ta kannab mind kuhugi! Kus te olete? Kus te olete? Aidake!»

*Allveelaev libises välja pilpedatest ookeanisügavustest, vedades enda järel kiiresti haihtuvat lühikest udulinikut. Ta liikus hääletult ja kergesti, nagu tõenäoliselt liiguvad õhuta maailmaruumis

planeedid.
Paanilises hirmus, pingutades kogu oma koletut jõudu,

148

sööstis kašelott peaaegu kramplike hüpetega tagasi sügavusse.
Kiivri all kuuldus kapteni hääl:
«Pavlik! See jaht võib kesta teadmata kui kaua... Kašelott tuleb tappa, et sind tema seljast maha võtta. . . Kas sa saad seda teha?»
Pavliku süda tõmbus kokku. Ta vaikis veidi aega, leidmata sõnu, ja vastas siis:
«Saan küll, seltsimees kapten! Ainult kahju on temast.»
«Pole midagi teha, Pavlik,» ütles kapten. «Me ei saa ju teda ultnihelikahurist tulistada...»
Vahele segas Marati erutatud hääl:
«Lubage, seltsimees kqmandör. Lubage öelda. . .»
«Rääkige, Marat, rääkige.»
«Tõepoolest on väga kahju. Kašelott päästis kaks korda Pavliku - kaheksajala käest ja haide käest. Las ta elab, seltsimees komandör. Käskige Pavlikul propeller täiskäiguga tööle panna, nii et see tõukaks teda piki kašeloti keha ettepoole. Sel viisil vabaneb Pavlik kergesti ja pääseb kašeloti saba löökide eest.»
Kostis uuesti kapteni hääl:
«Pavlik, kas sa kuulsid Marati ettepanekut?»
«Kuulsin, seltsimees komandör. See on väga hea. Kohe teengi nii...» .
Pavlik avas lülitustahvli ja nihutas välja propelleri ning tüürpinnad. Siis leidis ta kobamisi propelleri kangi ja pööras selle järsult äärmisele vasakpoolsele positsioonile, mis vastas «kümnele kümnendikule» - täiskäigule.
Ootamatult tugevast tõukest tumenes kõik ning hakkas
Pavliku silmade ees keerlema. Siis nägi ta kašeloti tohutut, kiiresti sügavusse kaduvat tumedat varju ning tagantpoolt suure hulga korrapäraste pikikurdudega mäena aeglaselt lähenevat allveelaeva.
Allveelaeva paremast pardast langes alla platvorm ning selle kohal avanes metalluks. Üle minnes aeglasele käigule ja kalana looka tõmbudes libises Pavlik kollakate elektrilampidega eredasti valgustatud laia avausse.

149

XIV PEATÜKK VEESÜGAVUSTE POMMITAMINE

Vahiohvitser leitnant Kravtsov istus allveelaeva juhtimiskeskuses lülitustahvli ees, silmitsedes mõtlikult ekraani ja selle kuplit. Ekraani helesinises hämaruses vilksatasid kõige mitmekesisema kuju ja suurusega kalade, peajalgsete ja limuste tumedad siluetid.
Allveelaev liikus edasi kuue kümnendiku käiguga; viis kümmend viis miili tunnis oli keskmine ristleja kiirus, mille puhul düüside materjali ei ähvardanud ülepinge ning ei olnud vajadust laeva keret kuumutada ega aurukihiga ümbritseda. Aeg-ajalt libisesid leitnandi silmad lülitustahvlil ja juhtimiskeskuse ümaral seinal tähekogudena rahulikult põlevatele rohelistele lambikestele, mis rahustavalt teatasid allveelaeva kõigi mehhanismide ja agregaatide ühtlasest, häirimatust tööst.
Äkki leitnant nagu ärkas, sirutas käe telefoni-lülitustahvli poole ja tema rahulik nägu elustus. Ta surus number kaheteistkümnega märgitud nupule ja kohe hakkas lülitustahvli kõrval helendama väike kahvatuhõbedane ekraan. Ekraanile ilmus ambulantsiruum mõne voodiga, kahe voodis lebava inimkujuga ja valges ikitlis zooloogiga, kes silmitses tuhmis lambivalguses mingit ka tseklaasi. Zooloog pööras pead ja vaatas küsivait ekraanile.

«Andestage, Lord,» ütles leitnant tasase häälega, peaaegu sosinal, «tahaksin väga teada, kuidas Pavlikul läheb.»
Zooloog noogutas pead.
«Magab,» vastas ta samuti sosinal, astudes üsna ekraani lähedale ja kattes selle peaaegu täielikult oma habemega. «Magab, aga mitte väga hästi. Närvid vist mängivad vingerpussi: karjatab, tõuseb poolunes istuli, pomiseb midagi ja. jääb uuesti magama.»
«Noh, pole viga. . .» alustas leitnant, kuid ei jõudnud lõpetada.
Väljastpoolt laeva kuuldus äkki summutatud, kuid võimas plahvatus, mida saatis hüdrofoni ruuporist kostev lühike mürin. Ei leitnant ega zooloog jõudnud veel end koguda, kui suur allveelaev viskus ninaga üles, sööstis

150

kohe jälle alla ja hakkas käiku aeglustamata vahetpidamatute mürisevate plahvatuste saatel kramplikult siiasinna visklema, nagu oleksid mingid arusaamatud jõud teda üles, alla ja igasse külge loopinud.
Zooloog paisati ekraani juurest lähimale voodile. Leitnant, kes oli instinktiivselt kinni haaranud põranda külge kruvitud laua jalast, püsis paigal. Tema silmad libisesid suurele ümmargusele kellale, mis rippus seinal: kell oli täpselt kaheksateist. Masinlikult, taipamata veel, mis toimub, surus ta vaba käe sõrmega häiresignaali nupule: «Tähelepanu! .. Kõik kohtadele!»
Silmapilk täitusid allveelaeva koridorid jooksvate jalgade müdinast, siis aga saabus korraga vaikus, mida katkestasid ainult sagedad summutatud plahvatused.
Hoides veel sõrme häiresignaali nupul, heitis leitnant põgusa pilgu ekraanile ja tardus hämmastusest. Ekraani sügavas perspektiivis, tema sellel ribal, millele oma kaugelt distantsilt saatsid teateid laeva infrapunased lokaatorid, oli näha tavatu kiirusega «Pioneerile» vastü liikuv tohutu suur kobrutav ja üha kasvav tume pilv. Pilve ees kihutasid nagu tulekahjust aetuna arvutud mereloomade massid. Ka laeva lähedalolevad kalad pöördusid hoogsalt ning sööstsid üldises paanikas laevale vastu.
«Andestage, Lord... signaalid...» ütles leitnant kiirustades ning lülitas telefoni ja televiisori välja, jättes zooloogi täielikku arusaamatusse ja segadusse.
Kohe seejärel pööras leitnant lülitustahvlil teineteisele vastu kaht tüüriratast; ühel neist oli näha pealkiri «Parema parda lokaator», teisel «Vasalku parda lokaator».
Pilv kattis kiiresti ekraani esiosa kitsa ülemise riba ja kupli alumise osa. .
«Pagan võtaks! Mida see siis tähendab? Kas tõesti veealuse vulkaani purse?» pomises leitnant endamisi, andis laevale tagasikäigu ja katkestas kohe täielikult düüside töö.
Juhtimis.keskusse astus kiirel sammul kapten, vaarudes laeva järsul peatumisel tekkinud tõukest.
«Milles on asi, seltsimees leitnant?» küsis ta juba ukselt.

151

«Aparaatide näitude järgi on ees midagiarusaamatut ja kindlasti ohtlikku. Sellepärast ma peatasin laeva teie korralduseni.»
Kapten nägi ekraanil kiiresti lähenevat pilve. Väljastpoolt kostsid endiselt tumedad plahvatused, mida saatis kõmin hüdrofoni ruuporist. Laev viskles lakkamatult.
«Tegite hästi,» kiitis kapten leitnandi tegevuse heaks. «Kui suur on nende helide allika kaugus? Nende suund?» esitas ta katkendlikke küsimusi, hoides kinni lauast ning tähelepanelikult silmitsedes ekraanil rulluvat tumedat pilve ja selle ees liikuvate loendamatute mereloomade parvi.
«Kolmkümmend kaheksa miili! Otse vööri ees!» vastas leitnant kiiresti, heites pilgu hüdrofoni juures olevatele mõõteriistadele.
«Kutsuge Arsen Davidovitš siia. Siin on tema jaoks väga palju huvitavat,» ütles kapten ja

kummardus kaardi kohale; ta tõmbas sellele mõned jooned, silmitses mõõteriistu ja tegi lühikese arvutuse. «Mis see on?» ajas ta end järsku sirgu ja tema nägu muutus korraga karmiks, kiviseks. «See tähendab ju, et helid tulevad meie peatuskohast. Meie süvaveejaamast!»
Sel hetkel astusid kiirustades juhtimiskeskusse zooloog ja vanemleitnant Bogrov.
Kuuldes kapteni viimaseid sõnu, hindasid nad kiiresti olukorda. .
«Pole mingit kahtlust, seltsimees komandör,» ütles vanemleitnant: «plahvatused kostavad meie peatuskoha rajoonist. Kõik see on väga sarnane veealuse vulkaani purskega, mida saadab põhjamuda, tuha ja peene tufi pilv. . .»
«Jah, jah . !.» kinnitas leitnant Kravtsov. «See tuli mulle ka esimesena pähe.»
Kapten vangutas kahtlevalt pead ja jäi mõttesse. Zooloog vaatas silmi kõrvale pööramata ekraanile.
Allveelaevale lähenesid esimesed hirmust hullunud mereelanike salgad, kelle kujutisi ultraheliprožektorid juba kahekümne kilomeetri kauguseit saatsid ekraani alumisele ribale. .
Kõige ees, veepinna lähedal lendasid nooltena terava koonulised delfiinid. Nüüd polnud neil aega mänguks.

Ainult harva tõusid nad üles, hüppasid veest välja, et uuendada värske õhu varu kopsudes ja sööstsid siis jälle hoogsalt edasi. Nende kannul kihutasid maha jäämata niisugused suurepärased ujujad, nagu kuldmakrelid, boniitokalad, mõõkkalad, barrakudad, haid ja teised suured kalad. Olles kõik oma kümme kombitsat toruna välja sirutanud ning vett oma lehtritesse imedes ja seda sealt siis võimsate jugaaena välja paisates põgevesid kalmaarid. Umbes kolmekümnepäine kašelottide parv loopis peadega nagu müüripurustajatega laiali end ümbritsevaid väikesi kalu, jahvatades neid seejärel selja-taga oma võimsate sabadega. Nendest kiskjatest ja meresügavuste valitsejatest teataval kaugusel ujus kogu jõust tihedalt koos või hajali ehmunud mereloomade ülejäänud mass ning iga plahvatuse mürin näis neile andvat uut jõudu ja uut kiirust. Nende viimased read kattusid aegamööda neile järele jõudva pilve ähvardava frondiga.
Juba kaugele pilve sügavusse tunginud lokaatorid saatsid ekraanile ähmaseid kujutisi suure hulga hukkunud mereloomade kehadest, mis ujusid kõhud ülespoole või keerlesid igas suunas seal ootamatult tekkinud nähtamatute vooluste, hoovuste ja veealuste lainete mõjul.
Kapten tõstis lõpuks pea, olles ilmselt mingile otsusele jõudnud.
«Me peame iga hinna eest teada saama, mis seal toimub,» pöördus ta kõigi juhtimiskeskuses viibijate poole. «Helide allikas püsib ühel kohal. Me peame lalle järelikult lähenema veel vähemalt kümne kilomeetri võrra – kauguseni, millelt saab kasutada meie lokaatorite abi, ilma et laev seejuures tõsisesse ohtu satuks... Andke kolm kümnendikku käiku, Juri Pavlovitš,» andis ta käsu leitnant Kravtsovile.
Vahetpidamata õõtsuv laev nihkus paigast ja sattus varsti paaniliselt edasi tormavate mereloomade tihedasse massi. Veel mõne minuti pärast kattis kasvav hämarus kogu ringvaate-ekraani ja kupli. Arvutute hulkadena kandusid mööda ekraani kalade, merisiilikute, meritähtede, meripurade, madutähtede, meriliiliate, krabide, vähkide, meduuside ja sifonofooride laipade kujutised. Väga palju oli nende hulgas ka moonutatud, puruks rebitud süvavee-korkkoralle ja merisulgi ning liikuma pandud

vee poolt erakordse jõuga lahti rebitud ja kaasa haaratud vetikate kimpe.
Plahvatuste lakkamatu kõmina saatel tungis «Pioneer» selles surma ja hävingu kaoses aeglaselt edasi. Pimedus muutus iga kilomeetriga üha tihedamaks ja infrapunastele lokaatoritele läbitungimatumaks. Kui lokaatorid olid «Pioneeri» endisest peatuskohast veel ainult kahe kilomeetri kaugusel, lakkasid äkki plahvatused. Pingeliselt kuulatades ja oodates jäid kõik oma pastidel vait, kuid vaikus jäi häirimatuks. Iga mööduva minutiga tõmbusid inimeste näod üha selgemaks ning

nende südamed hakkasid lööma üha rahulikumalt.
Vaikuse katkestas leitnant Kravtsov:
«Ma loendasin sada nelikümmend kaks plahvatust,» ütles ta kapteni poole pöördudes. «Esimene neist kostis täpselt kell kaheksateist.»
«Väga hea,» vastas kapten. «Ärge unustage seda laeva päevikusse kandmast.»
Lokaatorid jõudsid sel ajal järjest lähemale laeva endisele peatuskohale.
«Juhtige parema parda lokaatar põhjale lähemale,» käsutas kapten. «Laske tal merepõhi hoolikalt läbi uurida.»
Leitnant pööras vastava tüüriratta uuele positsioonile.
Ekraani parempoolne ülemine riba tõmbus üha tumedamaks ja temal liikuvad ähmased varjud muutusid vaevueristatavateks. Lõpuks oli pimedus nii tihe, et kõik kadus sellesse ja sulas musta ühetaolisusse. Õõtsumine nähtamatutel veealustel lainetel vaibus samal ajal pikkamööda ja laev libises peaaegu igasuguste liikumise tundemärkideta rahulikult edasi.
Leitnant ei võtnud nüüd enam käsi tüürirattalt ja suunas lokaatorit ettevaatlikult kord ühele, kord teisele poole. Kõik vaatasid tähelepanelikult ekraanile, püüdes tabada kas või mingit nõrka varju või liikumise tundemärki, kuid ekraani üldiselt mustalt fooniit ei eraldunud midagi, mida inimsilm oleks suutnud märgata. Oli selge, et infrapunased lokaatorid an selles mudapilves täiesti kasutud.
«Tõsta lokaator pinnale!» andis kapten käsu. «üle minna ultraheliprožektoritele!»

154

«Just nii - tõsta lokaator pinnale!» kotdas leitnant Kravtsov vasakpoolset tüüriratast pöörates ja ülespoole tõstes.
«Kuus kümnendikku käiku edasi!»
«Just nii - kuus kümnendikku käiku edasi!» ütles leitnant, surus järjestikku mitmele klahvile lülitustahvli alumisel klaviatuuril ja nihutas punast kangi kaarekujulise skaala kohal kolme jaotuse võrra paremale.
«Pioneer» sööstis kahekordistunud kiirusega edasi. Viieteistkümne minuti pärast tungisid prožektorite ultrahelikiired allveelaeva endise peatuskoha rajooni. Ekraani alumine riba omandas jälle tavalise - tõsi küll, veidi tumedama - sinaka värvuse. Allveelaeva kiirust vähendati kapteni käsul uuesti kolme kümnendiku käiguni ja prožektorid hakkasid hoolikalt uurima ookeani põhja. Ekraanile ilmus täiesti tundmatu maastik. Seal, kus varem katsid põhja meriliiliate, helendavate merisulgede, korkkorallide ja mitmesuguste teiste süvaveekorallide tihnikud, milles roomasid veripunased või kahvatud krabid ja vähid, violetsed meripurad, sinised ja punased meritähed, haprad madutähed ning mitmevärviliste aktiinide rosettidega kroonitud erakvähid, seal, kus varem pimeduses hääletult kees omapärane elu, laius nüüd ühetaoline surnud mudavaip, millest siin-seal ulatusid välja väikesed künkad ja kustunud merisulgede üksikud pooleldi mudasse mattunud ja murdunud tutid.
Tihedaid puhmaskulmi kortsutades ja habet rusikasse pigistades silmitses zooloog sõnadeta seda rõõmutut ja elutut kõrbet. '
«Kui siin toimus vulkaani purse,» lausus ta lõpuks, «siis kus on laava? Kus on pimss ja tuhk? Miks ei näita välistermomeetrid vee temperatuuri tõusu? Ja lõpuks kus on kraater?»
«Näete, kus on kraater! Ja mitte üks, vaid mitu!» ütles vanemleitnant, osurtades ekraanil nähtavale ilmunud tumedatele, ähmaste piirjoontega laikudele.
«Vaadake, vaadake! Neid on siin palju!» hüüdis leitnant Kravtsov.
Tõepaolest - laeva edasiliikumisel ilmus ekraanile üha rohkem selliseid laike.

155

Esiplaanile lähenemisel muutusid nende piirjocmed veidi selgemaks, kuid settimata muda pilved takistasid siiski veel ultraheliprožektorite tööd. Sellest hoolimata oli küllalt selgesti näha, et nende

laikude servad kujutavad endast peaaegu korrapäraseid ringjooni ning et laikude keskosad on äärtest tumedamad, nagu see esineb sügavate lehtrite või aukude puhul.

Varsti oli kogu ekraani esiosa kaetud laikudega, mis laeva edasiliikumisel libisesid mööda ekraani kord tiheda massina, ajuti ühte sulades ning moodustades suuri, käristatud, korrapäratute äärtega nõgusid, kord ekraani helesinisele põhjale laiali puistatud herneteradena.

«Just siin seisis meie «Pioneer»,» ütles zooloog tasa ning pöördus nagu midagi meenutades kiiresti kapteni poole. «Ja Gorelov nõudis nii visalt, et laev jääks paigale. . . Missugune õnn, et te ei kuulanud teda!»

Keegi ei vastanud.

Kapten seisis rusikas kätega laua ääres ning jälgis ettepoole kummardunult üksisilmi ekraani. Tema ninasõõrmed olid laienenud ning varjatud sisemisest erutusest valgeks tõmbunud. Lõpuks lõi ta rusikasse surutud käe sõrmenukkidega järsult vastu lauda ning pöördus zooloogi ja leitnantide poole, kes seisid tema selja taga.

«Te ütlete, et vulkaan? Purse?» küsis ta valju, erutusest kumiseva häälega. «Siin toimus pommitamine! Kas mõistate? Pommitati meie allveelaeva, meie «Pioneeri».»

Ja end korrapealt nagu lahingukeerises tundes heitis ta leitnant Kravtsovile katkendlikke käsklusi: «Mõlemad lokaatorid tõsta veepinna kohale! Viis tõstet minutis! Tõstekõrgus kümmemeetrit! Jälgida taevavõlvi!»

Sel ajal kui leitnant kapteni käsklustele vaevu järele jõudes kiiresti töötas lokaatorite tüüriratastega ning lülitustahvli klahvidega, pöördus kapten telefoni-lülitustahvli poole ja vajutas selle ühele nupule.

Televiisori ekraan hakkas helendama ning sellele ilmus vöörikahuri ruum. Peaakustik Tšižov istus kahvatuna, kuid rahulikuna oma tugitoolis ja vaatas tähelepanelikult ekraanile, millel oli näha kapteni kuju.

«Valmistuda lahinguks!» kuulis Tšižov kapteni käskivat häält. «Siht metall, orgaanika, klaas. Lennukid või

laev. Veest õhku. Kaugus ja nurk ekraani järgi. Oodata minu korraldusi!»

Sel hetkel helenes järsku ekraani kuppel ning sellele ilmus rahuliku ookeani kohal laiuv selge helesinine taevas, üksildased pilvekesed seniidis, läände kalduva päikese kiirgav kollane ketas, kauge ringikujuline horisont ja läänes, horisondist veidi kõrgemal kolm tillukest ristikest, nende all aga peaaegu piki horisonti looklev laineline suitsuriba.

«Vaenlane nähtaval,» kuuldus televiisori ekraanilt Tšižovi rahulik hääl. «Kolm lennukit ja nende all ilmselt baas. Antud nurga all ei saa ultrahelikahur tulistada. Tuleb lähemale minna.»

See oli selge ka kaptenile endale, kuid mingeid korraldusi vaenlase jälitamise kohta temalt ei järgnenud. Pärast minutilist kõhklemist, mille vältel ookeani pind kadus ekraanilt ja ilmus sellel uuesti nähtavale, tõmbas ta käega üle juuste ja ütles:

«Jätta ultrahelikahur!»

Mõlemad leitnandid vaatasid arusaamatult kaptenile otsa.

«Seltsimees komandör!» ütles lõpuks vanemleitnant Bogrov, ilmselt suure jõupingutusega püüdes valitseda oma häält. «Meid pommitati. Meid taheti hävitada... Ilma et me oleksime selleks mingit põhjust andnud. Ja teie jätate selle alatu kallaletungi karistamata? Meil piisaks poolest tunnist, et nendest bandiitidest jääks järele ainult tolm!»

Kapten naeratas soojalt:

«Ma mõistan teid täielikult, seltsimehed. Ma jagan täiel määral teie pahameelt, kuid meile on praegu kõige tähtsam ei endast ega oma relvast enne otsustavat momenti mingit märku anda; see otsustav moment aga saabub võib-olla siis, kui jõuame Vladivostokki. Kui vaenlane mõtleb; et ta on meid hävitanud, seda parem: võib-olla ta rahustub ja lakkab meid jälitamast. Meie ülesandeks, meie

kohustuseks kodumaa ees on viia allveelaev täielikus saladuses, täies korras ja määratud tähtajaks Vladivostokki. Täielikku saladust meil ilmselt ei õnnestunud säilitada. Aga kuidas vaenlane meie täpsed koordinaadid teada sai, on täiesti arusaamatu.»

157

«Ma tean. ..» kuuldus ootamatult nõrk hääl.
Kõik pöördusid järsult ukse poole ja nägid hämmastusega pikas, peaaegu kandadeni ulatuvas särgis Pavliku väikest kõhetut kuju. Pavlik seisis ukseraamile toetudes poollangetatud laugudega ja vaatas nagu uniste silmadega läbi kapteni, läbi juhtimiskeskuse seinte, läbi ookeanivete kuhugi salapärasesse, tundmatusse kaugusse.

«Ma saan nüüd aru,» kordas ta tasa, nagu magades. «Ta seletas mulle kõik ära. Koordinaadid määravad... määravad. .. punkti asendi... asendi ruumis... Mulle seletas. . .»

Ta rääkis väsinud, kustuva häälega, langetades pea üha madalamale, ja kui ta juba peaaegu täiesti kokkuvarisenult põrandale libises, summutas läheduses avaneva ukse müra tema viimased sõnad.
Peamehaaniku dispetšeriruumist hüppas välja Gorelov, tormas Pavliku juurde ja hüüdis valjusti:
«Pavlik, kullake! Kuidas sa siia sattusid?»

158

Gorelov haaras kukkuva Pavliku, tõstis ta oma tugevatele kätele, surus minestusse langenud poisikese vastu rinda ja kandis ta mööda oma ja peaelektriku dispetšeriruumist ning läbi bioloogia kabineti ambulantsi.
Tema kannul kiirustas zooloog, Res oli esimesena toibunud selle ootamatu stseeni mõjust.
Juhtimiskeskuses valitses mõne hetke vältel vaikus.
«Küll ta ehmatas mind oma ilmumisega!» ütles lõpuks vanemleitnant Bogrov.

«Jah. ..» lausus kapten aeglasejt, jätkates ukse poole vaatamist. «Aga miks oli kellelgi äkki vaja talle seletada, mis on koordinaadid?»
Ta pöördus leitnant Kravtsovi poole ning hakkas asjaliku tooniga andma edasisi korraldusi:

«Laev endisest asukohast viiskümmend kilomeetrit eemale viia. Sellel kaugusel ristelda laeva peatamata. Häireseisukord lõpetada. Mõlemad lokaatorid jätta pinnale. Tõsteid mitte rohkem kui viis minutis, tõstekõrgus mitte üle kolme meetri. Kui ilmub midagi kahtlast, siis lokaatorite abil ettevaatlikuJt jälgida ja mind välja kutsuda. Pidage silmas, seltsimehed, et me peame nüüd vahetpidamata valvel olema! Meid otsitakse. Meid jälgib mingil viisil kaval, tugev ja õel vaenlane. Me ei tohi minutikski unustada, et see vaenlane luurab meid kusagil, valmistab meile kusagil lõksu. Me peame nüüd olema eriti ettevaatlikud ja valmis kõigeks. Seda tuleb öelda kogu allveelaeva meeskonnale ja kõigile teadusliku ekspeditsiooni liikmetele. Kui kõik on rahulik, siis kahe tunni pärast saadan kõik teaduslikud töötajad ja osa meeskonnast koguma ekspeditsiooni varustust, mis on pommitamisest terveks jäänud. Pärast selle töö lõpetamist jätkame oma marsruudil edasiliikumist.»

Esimese osa lõpp. .

TEINE OSA

Ookeani saladused

I PEATÜKK EKSKURSIOON

Kui vaadata Atlandi ookeani põhja reljeefi kaarti, millel on näha kolme kontinendi rannikuid palistavad valkjassinised madala vee vöödid, suurte sügavuste laiad sinised ribad ja ookeani kõige sügavamate kohtade tumesinised laigud, siis torkab kohe silma ,keskmiste sügavuste helesinine vöönd. Hoidudes ookeani keskele ning peaaegu täpselt järgides mõlema Ameerika käärulist rannajoont, ulatub see vöönd ookeani põhjapiirist Islandi saare juures katkematult tema lõunapiirini, kus tema veed ühinevad Antarktise vetega.

Ekvaatori kohal lõikub sellesse vööndisse suurtükimürsuga sarnanev pikergune tumesinine laik, mis tähistab Atlandi ookeani üht sügavamat vagumust. Selle vagumuse tipus asub kuulus Romanche süvik, mis nagu sunniks helesinist vööndit murduma ving ekvaatorilt järsku otse lõunasse pöörduma. Kõne all olev helesinine vöönd on nõndanimetatud Atlandi künnis, mis kerkib

160

kahe-kolme kilomeetri võrra kõrgemale temast mõlemal pool viie-kuue kilomeetri sügavusel laiuvast tasasest, veidi veerjast ookeanilpõhjast.

Siin-seal esineb sinistes vagumustes veel suuremate kuue, seitsme ja isegi kaheksa tuhande meetriste - sügavuste tumesiniseid laike.

Mida siis kujutab endast see veealune mäeahelik? Mille poolest ta sarnaneb mandritel leiduvate mäeahelikega ning mille poolest ta erineb nendest? Kuidas mõjustab ta vee temperatuuri ja soolsust ookeanisügavustes? Missugust mõju avaldab ta pinna- ja põhjahoovuste suunale? Kas sügavustes valitsevad elutingimused on mõlemal pool seda ahelikku - nii ida kui ka lääne pool ühesugused? .

Kõigile neile küsimustele on teadus suutnud anda ainult väga puudulikke ja ebakindlaid vastuseid. Ookean varjab kiivalt ja kangekaelseIt oma elu ning struktuuri saladusi. Kaua aega olid need inimese pilgule ligipääsematud. Et teada saada ookeani sügavust antud kohas, pidi uurija laeva pardalt lahti kerima kilomeetrite viisi süvaveeloe raske koormisega varustatud terastrossi, mille otsas rippus pikk toru merepõhja proovi võtmiseks, isesulguv batomeeter põhjalähedase vee proovi saamiseks ja pöördtermomeeter vee temperatuuri määramiseks põhja lähedal.

See operatsioon kestis tunde, nõudis keerukaid masinaid, laeva pikaajalist kohalviibimist ja osavat manööverdamist ning lõppes sellest hoolimata nii mõnigi kord trossi katkemise ja loe kaotsiminekuga, mida põhjustas ootamatu tormi-iil või viga manööverdamises. Kui palju niisuguseid mõõtmisi suutsid teostada kõigi maade okeanograaflised -ekspediisioonid alates Cookist kuni meie päevini ja missugune võis olla nende mõõtmiste täpsus ja täielikkus, kui tõeliselt usaldusväärsed meetodid nende teostamiseks leiutati alles viimase viiekiümne-seitsmeikümne viie aasta jooksul? Terve Atlandi ookeani kohta, mille pindala on kaheksakümmend kaks miljonit ruutkilomeetrit, on isegi kÜmme tuhat mõõtmist tühiselt väike hulk: sel juhul tuleb üks mõõtmine kaheksa tuhande ruutkilomeetri kohta. Tegelikult aga on kõigi ookeanide ja merede kohta kokku teostatud umbes viisteist tuhat

161

niisugust mõõtmist. See võib anda ookeani põhja reljeefist samasuguse ettekujutuse, nagu annab jalutuskäik pimedale hiiglasele, kelle sammu pikkus on mitusada kilomeetrit: ta astub üle Uraali mäeaheliku, ei märkagi seda ja mõtleb, et jalutab mööda suurt laudsiledat Euraasia tasandikku.

Alles võrdlemisi hiljuti, kui ilmus kasutusele kajalood, paranes olukord tunduvalt, kuid ainult ookeanide nendes osades, mida enam või vähem tihedalt läbivad regulaarsed laevaliinid. Ookeanide ülejäänud mõõtmatud ja tühjad avarused aga ootavad veel spetsiaalseid ekspeditsioone ja uurijaid. Kas oodatud varsti saabuvad, on teadmata. Ookeanide rannikuid valdavatel kapitalistlikel riikidel on nii palju tegemist vahetpidamatu sõdadeks valmistumisega ning relvastatud «intsidentidest» osa-

võtmisega, et neil «ei jätku» summasid teaduslikeks töödeks, millel pole vahetut seost sõjaasjandusega.

Liikudes edasi kolme kümnendikuga oma maksimaalsest käigust, uuris Nõukogude allveelaev «Pioneer» juba viiendat päeva samm-sammult veealust Atlandi künnist kohal, kus see teeb suure kaare Sargasso merest kuni ekvaatorini. Kord tõustes künnise harja kohale, kord liikudes piki tema lääne- või idanõlva, kord tehes suuri ringe peaaegu otse ookeani põhja kohal tohutu suurtes, viie-kuue tuhande meetrini küündivates sügavustes, nägi allveelaev oma ultraheliprožektorite ja infrapunaste lokaatorite abil palju niisugust, mida okeanograafid olid seni ainult ähmaselt oletanud või millest neil oli olnud täiesti. vale ettekujutus.

Regulaarselt iga kuue tunni järel lähenes allveelaev põhjale või künnise nõlvale, uks tema metallist pardas avanes ning sellest väljusid oma abiliste – laeva meeskonda kuuluvate vabatahtlike - saatel professor Lordkipanidze ja okeanograaf Šelavin, kes teostasid mitmesuguseid teaduslikke töid: Šelavin võttis vee ja põhjamuda proove, mõõtis temperatuuri ning määras hoovuste tugevust ja suunda; zooloog püüdis ja kogus põhjaloomi ja süvaveeloomi ning jälgis nende 'elu. Ajuti ühinesid kõik ja tegid lühikesi jalutuskäike mööda põhja või. veealuse mäeaheliku nõlvu, kergitades oma teel pilvedena üles. ülikerget globigeriinhiiba, mis seal aeglaselt – üks senti

meeter tuhande aasta jooksul – koguneb peamiselt keraslaste ehk globigeriinide, foraminifeeride hulka kuuluvate mikroskoopiliste loomakeste lubikodadest.

Ookeani põhjas esines sagedasti pikki, kitsaid ja sügavaid kuristikke, kuid üldiselt leidis täielikku kinnitust laialdaselt levinud arvamus, et suurtes sügavustes on ookeani põhi tasane. Nende miljonite aastate jooksul, mis veealune mäeahelik oli ookeanisügavustes eksisteerinud, oli ta kattunud üliväikeste loomakeste jäänuste paksu kihiga, mis oli silunud kõik tema ebatasasused, teravad tipud, lõhed ja kuristikud, andes talle laugete, silmale märkamatute nõlvadega kõrgendiku ilme. Seepärast olid kõik hämmastunud, kui ultrahelirprožektorid esmakordselt peegeldasid ekraanil maastikku, mis meenutas kuristikest läbi lõigatud mägismaad. Sellest avastusest äärmiselt erutatud Šelavin palus kaptenit peatada allveelaev mäeaheliku lähedal ning rajada sellesse kohta jaam.

Väljumiskambrist ilmusid nähtavale seitse inimest: zooloog, Šelavin, Marat, Pavlik, Matvejev, Skvorešnja ning Gorelov.. Kummalgi teadlasel olid meeskonna hulgas välja kujunenud omad poolehoidjad: Matvejev ja Skvorešnja huvitusid okeanograafia küsimustest ning neist olid saanud Šelavini usinad õpilased ning abilised; niisama innukateks merebioloogia ja zooloogia austajateks olid muutunud Marat, Pavlifk ja kõikide imestuseks Gorelov.

Tuleb öelda, et auväärne zooloog oli päris üllatatud sellest tähelepanust tema lemmikteaduse vastu, mida üha selgemalt hakkas ilmutama Gorelov. Juba esimeses süvaveejaamas pärast allveelaeva lahkumist Sargasso merest, kui zooloog, Marat ja Pavlik parajasti väljusid allveelaevast, et suunduda ekskursioonile põhjalähedastesse veekihtidesse, tuli neile vastu Gorelov, kes oli tagasi pöördumas düüside väliselt ülevaatuselto Gorelov tervitas lühidalt käetõstega zooloogi ning seisis juba plat-vormil, kavatsedes kambrisse astuda, kuid häälestas siis ootamatult oma raadiotelefoni zoloogi lainele, kutsus ta välja ning palus kõige armastusväärsemas toonis luba seltskonnaga ühinemiseks, seletades, et tal on nüüd palju vaba aega ja ta võtaks heameelega osa niisugusest huvitavast teaduslikust ekskursioonist.

Antipaatia Gorelovi vastu oli otsekoheses zooloogis täiesti kindlalt juurdunud ja tema ainsaks püüdeks oli selle inimesega käitumises mitte viisakuse piire ületada kuid Gorelovile äraütlemiseks ei olnud mingit alust. Südant kindlaks tehes nõustus zooloog tema osavõtuga ekspeditsioonist.

Pimedusse mattunud ning kõikjal vilkuvate mitmevärviliste tulukestega üle külvatud kaladega maastiku omapära üle vahetpidamata vaimustust avaldades otsis ekspeditsiooniga ühinenud Gorelov

innukalt zooloogile uusi põhjaloomade eksemplare. Ta aitas okeanograafii võtta põhjamuda proove, naljatas Marati ja Pavlikuga ning ekspeditsiooni lõpul valmistas zooloogile ääretut rõõmu sellega, et püüdis osavasti kinni täiesti uut liiki meduusi, kes oli esimeste hädaohu tundemärkide ilmumisel mudasse pugenud ning kaks korda zooloogi enese käest ära lipsanud. Teadlane oli sellest leiust vaimustuses ning tänas Gorelovit soojalt.

Sellest päevast alates hakkas Gorelov varjamatu huvi ja heameelega kõigist zooloogi allvee-ekspeditsioonidest osa võtma. Veel enam - ta uuris isegi merebioloogiat ja -zooloogiat käsitlevaid raamatuid, veetis kõik vabad tunnid bioloogia laboratooriumis ning tundis huvi kõige vastu, mille kallal töötas zooloog. Nähes hubaseid ja sõbralikke suhteid, mis olid kujunenud Gorelovi ja Pavliku vahel, mõtles zooloog ajuti, kas ta mitte ei olnud liialt kiirustanud oma järeldustega Gorelovist tema julmuse kohta laste suhtes.

«Paljugi mis mõnikord juhtub!» ütles teadlane endale. «Sõjaväelased on ranged ja sirgjoonelised inimesed. Nad arutlevad teisiti. Neile on kõige tähtsamad asja huvid, allveelaeva heaolu, inimene aga - isegi laps võib mõnikord jääda tagaplaanile. . . On juba niisugune elukutse,» lõpetas ta ohates.

Kõige selle tulemusena muutus Gorelov mitte ainult talutavaks, vaid isegi soovitud osavõtjaks zooloogi allvee-ekskursioonidest. Täna aga, kui allveelaev peatus – ehk, nagu ütlevad hüdroloogid, rajas süvaveejaama – veealuse mäeaheliku juures, mis oli siin läbi lõigatud kuristikest ja lõhedest, osutus Gorelovi osavõtt ekskursioanisi mitte ainult teretulnuks, vaid isegi päästvaks.

Suurepärases meeleolus valmistusid kõik allveelaevast väljumiseks. Šelavin oli juba jõudnud jutustada eelseisva ekskursiooni suurest teaduslikust tähtsusest.

«Me saame nüüd tõestada,» ütles ta väljumiskambris rõõmsalt ja erutatult skafandrit selga tõmmates, «et ka ookeani pqhjas tegutsevad murendavad jõud! Jah, just nii! Kas te suudate endale sellest pilti luua? Merepõhi on mitte murenemise, vaid settimise kuningriik, ütles vana Supan. Kinnitas kategooriliselt, et see on nii ja mitte teisiti! Absoluutselt! Merepõhjas, ütles ta, valitseb igavene rahu, igavene paigalseis. Siin, ütles ta, pole vee liikumist, mis mandritel terveid mäeahelikke ära kannab ja uhub. Põhjahoovusi ei saa nende aegIuse tõttu arvesse võtta. Siin puudub ka neid mäeahelikke murendava atmosfääri liikumine. Siin sajab ainult rahulikku, miljoneid aastaid vahetpidamata kestvat vihma, mis. koosneb merede ja ookeanide ülemisi kihte asustavale üliväikeste taimsete ja loomsete organismide jäänustest. Ja ainult taoline settimisprotsess on merepõhjale iseloomustav, väitis Supan.»

«Aga põhilis,elt on tal ju õigus,» märkis zooloog, sulgedes oma elektrinöela abil hermeetiliselt raske saapa pealist. «Tarvitseb vaid laevast välja, merepõhja minna, kui me selles kohe veendume. . .»

Vaevalt suu lahti teinud, kahetses zooloog kohe, et ta oli rääkima hakanud, sest Šelavini näos peegeldusid raevukad vastuväited:

«Jah, jah, jah! Kohe väljume laevast! Aga lubage küsida, milles me poole tunni pärast veendume? Me veendume selles, et merepõhi ei ole ainuülksi settimise kuningriik, vaid temas toimuvad ka murenemisprotsessid! Me nägime seda juba ekraanil ja kohe näeme ka tegelikkuses. Jah!»

«Aga kes siis oli süüdi nende protsesside toimumises, kui ookeanide põhjas töepoolest pole tuuli ega jõgesid?» küsis Gorelov, kontrollides enne skafandri ülaosa kohaleasetamist selgmises ranitsas sisalduvait hapniku tagavara.

«Tuuli ei ole, aga jõgede asemeIan hoovused!» sähvas Šelavin, kes parajasti elektrinõelaga sulges oma ska-

fandri püksiõmblusi. «Küsimus on ainult nende tugevuses ja püsivuses. Lubage mind teile meenutada, seltsimees Gorelov, et okeanograafia tunneb küllalt palju juhtumeid, mis võimaldavad otsustada süvaveehoovuste mõju üle merepõhja reljeefile.»

Gorelov kummardas koomilise tõsidusega, võttes seda meenutust tunnustuse märgina oma okeanograafia-alase eruditsiooni suhtes, mis muide näis kõigile, ka talle enesele, üsna kaheldavana. Zooloog muigas, Marat pöördus kõrvale ja turtsatas tasakesi, Šelavin aga pommitas Gorelovit endise hasardiga:

«Tuhande kaheksasaja kaheksakümne kolmandal aastal leidis Buchanan Kanaari saarte vahelistes väinades, samal ajal kui ümbruskonnas kahe tuhande viiesaja meetri sügavusel leidus kõikjal muda, umbes kahe tuhande meetri sügavusel põhja, mis oli mudast täiesti paljas. Täpselt samuti nagu kuival maal esineb seal kuristikke ja järske kaljusid. Tuhande kaheksasaja kaheksakümne kuuendal aastal tegi analoogilisi tähelepanekuid admiral Makarov «Vitjazil» La Perouse'i väinas. India ookeanis, Seychelles'i saarte ja Saya de Malha madaliku vahel kuni tuhande seitsmesaja meetri sügavusel osutus põhi samuti täiesti vabaks igasugusest mudast, kuigi teistes kohtades ligiläheduses see kattis ookeani põhja. Lubage küsida, mida tõestavad kõik need ja paljud teised tähelepanekud? . . . Nad tõestavad seda, et nendes kohtades esinevad, isegi nii suurtes sügavustes mingisugused hoovused - mitte pindmised, tuulest põhjustatud hoovused, vaid tõusu-mõõnahoovused, mis tegutsevad nii pinnal kui ka sügavustes, mitte juhuslikud, vaid püsivad, igavesed hoovused. . .»

«Vabandage, et ma teid katkestan, seltsimees Šelavin,» segas vahele Skvorešnja, seistes oma ranitsa juures, mis rippus veel avatuna kambri seinal. «Mitmeks tunniks sa laadisid skafandritesse hapnikku?» pöördus ta Matvejevi poole, kelle kohustuste hulka kuulus allveelaeva tuukrivarustuse järele valvamine.

«Nagu alati, Andrei Vassiljevitš - kuueks tunniks kuus padmnit.»

«Kokkusurutud, tähendab?»

«Kokkusurutud. . .»

«Vahetada! Igasse skafandrisse laadida kuus padrunit vedelat hapnikku. Kähku!»

Imestusest hoolimata tormas Matvejev jooksusammul kambrist välja.

Skvorešnjale sadas rahena küsimusi:

«Miks, .Andrei Vassiljevitš? Milleks nii suur tagavara? Kas maksab selle pärast aega viita?»

Laia žestiga adresseeris Skvorešnja need küsimused omakorda Šelavinile.

«Selgituste saamiseks palun pöörduda Ivan Stepanovitši poole...» põristas ta, muheldes oma pikkadesse vurrudesse.

Ainult metallpükstesse rõivastatud Šelavin pilgutas segadusse sattunult oma heledaid ripsmeid:

«Midagi ei saa aru . . . Absoluutselt! Miks minu poole?»

«Lubage, Ivan Stepanovitš! Te ju ise praegu rääkisite nii hoiatavalt, missugused mäetipud, lõhed, kaljud ja kuristikud meid ootavad! Tuleb olla valmis kõigeks. Selles veealuses Šveitsis võib ju kergesti äragi eksida. Ah? Mis te arvate?»

Šelavin noogutas oma tavalise kahvatu naeratuse saatel pead:

«Kiidan teie initsiatiivi täielikult heaks, Andrei Vassiljevitš.»

*Viieteistkümne minuti pärast astusid kõik platvormile, mis rippus kümne meetri kõrgusel merepõhja kohal. Ülivõimsa prožektori kiir suutis vaevu läbi tungida mudapilvedest, mida olid põhjast üles kergitanud allveelaeva peatumisel düüsides toimunud viimased plahvatused.

Propellerid hakkasid tööle ja kõik ujusid aeglaselt, ühe kümnendiku käiguga ookeani põhja kohal. Mudapilved jäid varsti seljataha. Kiivritele kinnitatud laternad saatsid mitmekümne meetri kaugusele pimedusse eredaid kollaseid valgusekoonuseid.

Zooloog laskus aeg-ajalt kiiresti põhja, tõmbas midagi mudast välja ning pistis lookleva, sipleva või lihtsalt süldina võbiseva saagi võidutsevate hüüatuste saatel oma tohutu suurde ekskursioonikotti.

167

Kaugel paremal ja vasakul kiirgasid tähekestena Gorelovi, Marati ja Pavliku laternad. Šelavin, Skvorešnja ning Matvejev olid teistest ette jõudnud ja paistsid ähmaste kollaste udukogudena. Aeg-ajalt kuuldus zooloogi abiliste hüüdeid ja küsimusi. Akki hüüatas Marat:

«Meritupp, Arsen Davidovitš! Suur valge meritupp! Esimest korda näen niisugust! Kas võtan kaasa või pole vaja?»

«Kuidas ta välja näeb?»

«Erakordselt ilus! Sarnaneb kaelata kreeka vaasiga ja on pika varre otsas. . .»

«Mis sa räägid, Marat?» erutus teadlane. «Kui see on Hypobytia caticoda, siis suudlen sind siinsamas selle leiu eest!»

Ta tormas Marati juurde, saadetuna kõigi ekskursioonist osavõtjate naerulaginast.

«Annaksin pool kuningriiki, et näha seda suudlust,» naeris Gorelov, «suudlust läbi kahe kiivri!»

«Äärmisel juhul usaldab Marat mulle krediiti,» naljatas zooloog vastu. «Käsnataolise süvavee-meritupe eest, missuguseid seni on leitud ainult Vaikse ookeani põhjaosast, ei ole mul kahju isegi poolest. .. Pärsia kuningriigist. No muidugi!» hüüdis ta Marati juurde jõudes ja peaaegu päris põhja laskudes. «See on tema! See on minu iludus! Nõukogude teaduse nimel avaldan sulle tänu, Marat. Anna ta ruttu siia! Ettevaatlikult! Ole tema jalaga ettevaatlik, ta on väga habras.. .»

«Stopp! Stopp!» kuuldus sel hetkel Gorelovi kurjustav bass. «Sain tal sabast kinni! Ruttu siia, Arsen Davidovitš! Näib, et on uudis! Mudasse puges. Ruttu. ..»

Zooloog sööstis kiiresti sinnapoole, kust Gorelovi võidutsev hääl tõotas talle uusi roõme. Niisuguses elevuses möödus kiiresti ja märkamatult kaks tundi ning täiesti ootamatult kostis Skvorešnja hääl:

«Miks te nii palju maha olete jäänud, seltsimehed? Meie oleme juba mäetipus. Noh, on siin alles imeasju! Ruttu siia! Peilin suuna. . .»

Poole tunni pärast olid kõik kogunenud kõrgele ümmargusele platvormile, mida igast küljest ümbritsesid tunnimeestena mingi kõva kivimi sambad.

168

«Pange tähele, seltsimehed,» seletas Šelavin, «et platvormil ei ole muda! Ta on. laudsile ja puhas. Siin, tuhande viiesaja kuuekümne meetri kõrgusel ookeani põhjast, tegutseb kahtlemata mingi hoovus ja kannab siit muda ära. See on kindlasti tõusu-mõõnahoovus, sest pinnahoovused on niisuguses sügavuses juba märgatamatud, süvaveehoovused aga on sellise töö jaoks liiga nõrgad. See hoovus peseb puhtaks kõik lõhed, kuristikud ja orud ning uhub tippe, harju ja kaljusid. Seltsimehed, siinset maastikku on väga tähtis hästi uurida. Teen ettepaneku mitmesse suunda - põhja, lõunasse ja läände - laiali minna. Idas pole midagi vaadata: sealt me tulime ja peale tasase merepõhja me seal midagi ei näe.»

Nii tehtigi. Läände, mäeaheliku sügavusse, tema kuristike labürinti mindi kolmekesi: sinna suundusid Šelavin, Gorelov ja Pavlik; põhja poole läksid zooloog ja Matvejev, lõunasse Skvorešnja ja Marat.

Zooloog ja Matvejev pöördusid esimesse parempoolsesse kuristikku ja kadusid kohe teiste silmist. Skvorešnja ning Marat tõusid piki vertikaalset seina mõnikümmend meetrit ülespoole ja kadusid samuti varsti.

Šelavin käis aeglaselt ümber platvormi ning koputas kirvesilmaga kivisambaid ja seinu.

«Huvitav,» pomises ta. «Huvitav. Hm. . . Hm. . .»

«Mis teid seal nii huvitab?» küsis Gorelov.

«Lubage teilt küsida, kas te teate, mis see on?» vastas zooloog omapoolse küsimusega, lüües lahti tüki kivimit ja silmitsedes seda tähelepanelikult oma laterna valgu ses. «Sa heldus, see on ju graniit!

Absoluutselt! Näib, et see mäeahelik on tekkinud väga ammu magmapursete tulemusel. .. No-noh... Väga huvitav!»
Ta pistis graniiditüki oma seljal rippuvasse kotti ning liikus piki siledat, nagu poleerituna tuhmilt vastu helkivat musta kaljuseina edasi.
Tema ees avarnes otse läände suunduv lai kuristik «Väga hea!» ütles Šelavin. «Seda meil just vaja oligi. Lähme mööda seda kuristikku edasi nii kaugele kui saab. Vaadake ette, et te ei komista...»
Ta astus esimesena kuristikku, mille laius ulatus siin ligikaudu kolmekümne meetrini. Mõlemal pool olid näha

puhtad, tuhmiit helkivaid heledaid kvartsiteri sisaldavad tumedad graniitseinad. Rändurite pea kohal vilksatasid vahetevahel süvaveeloomade - ,kalade, vähkide ja limuste - mitmevärvilised tulukesed. Kuristiku kivises mudavabas põhjas ning tema seinte väikestel eenditel ja ebatasasustel kasvasid süvaveeaktiinid ning roomasid aeglaselt lamedad meritähed ning tihedasti harunevate kiirtega pitsitaolised madutähed, kuid kusagil ei olnud näha meripurasid, merisiilikuid ega teisi muda armastavaid loomi.
Ajuti lähenesid seinad teineteisele, nagu rippudes rändurite pea kohal. Siis hakkas neis tumedates, süngetes kitsustes õudne. Kuristiku põhi tõusis enamikus küllaltki järsu nurga all ülespoole ning oli kohati kaetud suurte kaljurahnudega, millest tuli nukkidest ja eenditest. kinni hoides üle ronida. Kaljud vaheldusid sügavate lõhede ja laiade lohkudega, kuhu Pavlik laskus instinktiivsest hirmust ängistatud südamega. Elavad värvilised tulukesed vilksatasid üha harvemini ning kuristik muutus järjest süpgemaks ja tühjemaks.
Mehed liikusid vaikides edasi. Aeg-ajalt kuuldus katkendlikke lauseid, mida vahetasid zooloog ja Matvejev ning Skvorešnja ja Marat. Harva sekka kostsid kiiresti ees mineva Šelavini sõnad: «Ettevaatust! Langus. Pööre. Astang.» Iga kahe-kolmesaja meetri tagant Šelavin peatus ning laskis käiku tiiviku hoovuste kindlakstegemiseks; seejärel mindi jälle edasi. Liiguti hanereas - ees Šelavin, tema järel Pavlik ja rongkäigu lõpus Gorelov. Üht madalat küngast ületades ronis Pavlik teel lebavale suurele kaljurahnule ning hüppas sellelt siis alla, kiirustades Šelavinile järele. Rahn lõi kõikuma ja kohe pärast seda kuuldus tagantpoolt Gorelovi surutud karjatus:
«Ai, kurat võtaks!»
Pavlik pöördus ringi. Kuristiku põhjast tõusis kerget hägu.
«Mis te ütlesite, Fjodor Mihhailovitš?» küsis Pavlik.
Vastuseks oli ainult ähkimine ja arusaamatu pomin.
«Mis teiega on, Fjodor Mihhailovitš?» erutus poiss ja hakkas künkale tagasi ronima.
«Pavlik!» kostis lõpuks Gorelovi lõõtsutav hääl. «Tule siia. Aita mind!»

Pavlik kohkus. Künka väljaulatuvatest nukkidest tugevasti kinni haarates jõudis ta varsti selle harjale. Suurt kivi, millest ta oli äsja üle roninud, ei olnud enam. Allpool oli uduselt näha selle tohutu suur kogu, mille all läikis sinakalt metall.
«Mis teil seal juhtus? Kas on abi vaja?» kuuldus Šelavini hääl.
«Ei midagi erilist,» vastas Gorelov hingeldades. «Mind tabas veerev kivi. Pavlik aitab mind kohe. Tule ruttu siia, Pavlik!»
Pavlik jooksis kiiresti künkalt alla ning tõukas kogu jõust kivi, mis surus Gorelovit vastu kaljuseina. Ühisel jõul veeretasid nad raske rahnu kõrvale ning Gorelov tõusis ähkides ja. puhkides püsti.
«Jaa!» lausus ta oma varustust korrastades. «Kena kivike . .. Kuival maal oleks minust tema all ainult märg plekk järele jäänud. Ja ka siin, vee all, oleks mul halvasti läinud, kui poleks olnud

skafandrit. Noh, ole terve, Pavlik! Lähme, püüame Ivan Stepanovitšile järele jõuda.»

Šelavin oli vahepeal ilmselt juba kaugele jõudnud, sest tema tuluke ei ilmunud pikka aega nähtavale. Paistis, et Gorelov on kukkumisel oma jalga vigastanud, sest ta lonkas veidi ja jõudis aeglaselt edasi. Valu üle ta siiski ei kaevanud.

Aeg-ajalt avanesid ühel või teisel pool kord laiad, kord piludena kitsad külgkuristikud. Ootamatult hüppas ühest kuristikust välja tohutu suur, pikkade tugevate jalgadega ja ülestõstetud võimsa sõraga punane krabi. Krabi koorikuga kaetud suur keha õõtsus kõveratel lülilistel jalgadel nagu rippuv häll. Kaugele, välja ulatuvad mustad silmad vaatasid ainiti, nagu raevunult kutsumata külaliste ilmumist. Pavlik tardus kohkunult paigale ning sllmapilk oli tema jalg altpoolt põlve pigistatud laia ja paksu sõra nagu teraspihtide vahele. Kuuldus teravat metallikriginat. Krabi toetas kõik oma kaheksa jalga kindlalt põhja ning tõmbas tugevasti. Pavlik karjatas, kaotas tasakaalu ja kukkus maha.

Gorelov, kes oli mõne sammu võrra ette jõudnud, pöördus ringi, kahmas kirve ja tormas krabile kallale. Krabi ei lasknud Pavlikut lahti, kergitas oma keha väljasiruta-

tud jalgadel veel kõrgemale ja sirutas Gorelovile ähvardavalt vastu teise sõra. Kirves langes jõuliseit alla ning lõikas sõra ühe hoobiga puhtalt läbi. Alles pärast seda vabastas krabi Pavliku ja kadus välkkiirelt samasse kuristikku, kust ta oli äsja nii ootamatult ilmunud. Kogu see stseen ei kestnud üle minuti, ja kui poleks olnud kivisel põhjal vedelevat maharaiutud sõrga, siis oleks see võinud Pavlikule näida õudse unenäona.

«Missugune koletis!» pomises Pavlik kahvatute huultega. «Ta tõmbas mind pikali . . . tõmbas pikali. . .»

«Tühja ka, Pavlik,» rahustas teda Gorelov. «Ma arvan, et sa kukkusid rohkem ootamatusest kui krabi tõmbest. Kuidas sa ennast tunned? Me peame kiirustama.»

«Vaadake, vaadake, Fjodor Mihhailovitš!» hüüatas Pavlik ehmunult, surus end vastu Gorelovit ja osutas kuristikule, kuhu äsja oli kadunud krabi.

Kitsa kuristiku sissekäigu juurde kuhjunud kaljurahnude vahel nägi Gorelov mitut paari hiilgavaid silmi ja suurt hulka nende kohal liikuvaid sõrgu.

«Lähme siit ruttu ära, Pavlik,» ütles Gorelov. «Paistab, et neid elukaid on siin palju. Parem on nendega mitte tegemist teha.»

«No kuulge, lubage küsida, mis rumalusi te seal räägite?» segas nende kõnelust äkki Šelavini erutatud hääl. «Mis krabid seal on? Lubage küsida, kas te neid enne pole näinud või? Tulge ruttu siia! Ma tegin siin suurepärase avastuser Erakordselt rikkalik kullamaardla! Oivalised suured kullakamakad. Teatan sellest kaptenile ja palun siia laevast inimesi saata. Lülitan teid minutiks välja ja võtan ühenduse juhtimiskeskusega. Teie tulge joostes. . .»

«Aga. . . lubage, lubage!.» hüüatas Gorelov. «Ivan Stepanovitš! Kui kaugel te meist olete?»

Vastust ei tulnud. Šelavin oli oma raadioaparaadi ilmselt juba ümber lülitanud allveelaeva lainele.

«No mis ta õige mõtleb!» pahandas Gorelov. «Aga võib-olla pöördus ta mõnesse kõrvalkuristikku? Kust teda siis nüüd otsida?»

«Oodake veidi aega,» kuuldus zooloogi hääl. «Ta räägib laevaga oma jutu ära ja võtab uuesti teiega ühenduse.»

«Noh, hea küll,» iitles Gorelov. «Lähme pikkamööda edasi, Pavlik.»

Nad liikusid edasi. Pavlik ha,kkas juba väsima ja jõudis longates ees mineva Goreloviga veel ainult vaevu sammu pidada.

Äkki kostis kusagil ees paremalt tume mürin ning seejärel nagu kõuekõmin, mis kiiresti vaibus. Gorelov ja Pavlik peatusid arusaamatuses.

«Mis see võis olla?» küsis Gorelov tasa.
Erutatult läksid nad edasi ning vaikides ja tahtmata samme aeglustades vaatasid kartlikult mustadele kiviseintele, petlikult kindlatena näivatele kaljukuhjumitele ja siin-seal seintest ähvardavalt välja ulatuvatele rahnudele. Põhi oli kivine ja mudavaba, kuid vesi muutus arusaamatul viisil silmanähtavalt hägusemaks. Kullakad mudapilved liikusid lainetena piki kuristikku Gorelovile ja Pavlikule vastu ning mähkisid kogu ümbruse üha tihedamini endasse. Edasiminek muutus järjest raskemaks, sest kahe-kolme meetri kauguselt ei olnud enam midagi näha... Gorelov peatus. Pavlik surus end hirmunult tema vastu.
«Miks Ivan Stepianovitš vaikib?» küsis Gorlelov tasase häälega. «Kas ta õesti pole veel kõnelust laevaga lõpetanud? Ma kutsun ta välja. Mis kord see on, et ta niimoodi venitab!»
Ta surus ühele nupule vööloleval lülitustahvlil ja jäi kuulatama. Vastust ei olnud. Gorelov kutsus telefonile zooloogi ning jutustas sellele juhtunust.
«Mida see võiks tähendada?» küsis zooloog mõtlikult. «Tuleb laevaga ühendus võtta. Võib-olla nad räägivad veel Ivan Stepanovitšiga.»
Zooloogi väljakutsele vastas vahiohvitser vanemleitnant Bogrov, kes teatas, et kõneles Šelaviniga minutit kümme tagasi ning pidi tema nõudel välja saatma viis meeskonnaliiget.
Saanud teada, et Šelavin ei vasta väljakutsetele ja et just minutit kümme tagasi kuuldi mingisugust mürinat, andis vanemleitnant käsu, et viivitamatult katkestataks teaduslikud tööd ning et kõik ekspeditsiooni liikmed koguneksid ja alustaksid okeanograafi otsimist. Vanem-

leitnant lisas, et ta kiirendab Šelavini poolt nõutud salga väljumist allveelaevast ja palub määrata kedagi, kes annaks talle peilinguid sellest kohast, kuhu kogunevad ekspeditsiooni liikmed.
Varsti ilmusid kõrgel kuristiku koha] mudapilvede keskel nähtavale kaks oranži udulaiku. Need laskusid kiiresti allapoole, muutusid heledamaks ja minuti pärast seisid kuristiku põhjas Gorelovi ja Pavliku kõrval zooloog ja Matvejev.
Nii erutatud ja mures kui teadlane oligi, sundis ta Gorelovit ja Pavlikut siiski korduvalt kirjeldama nähtud krabi välimust, suurust, värvust ja kehaehitust, kahetsedes, et tal ei õnnestunud seda koletist oma silmaga näha.
«Sa ütled, ta ulatus sulle põlvini? Tähendab, ta oli umbes neljakümne sentimeetri kõrgune... Väga suur, väga suur... Tõsi küll, Jaapani rannikul elutseb krabi Pycnogonum, kes kasvab kuni ühe meetri kõrguseks. Aga jõud! Julgus! Ei, ei! See on täiesti erakordne juhtum! Küll on kahju, et ma ei näinud teda! Muuseas, need on väga targad loomad. Kõige huvitavam on aga see, et sellele uljaspeale ilmusid kiiresti appi tema kaaslased. Kas te olete selles päris kindlad? Ega te ei eksinud? Võib-olla teile ainult näis nii?» .
«Ei, ei, Arsen Davidovitš, me mõlemad nägime selgesti!» kinnitas Pavlik elavalt.
«Oh kui huvitav! Kui kahju!»
Ülal ilmusid nähtavale veel kaks oranži laiku ning põhja laskusid Skvorešnja ja Marat. Varsti pärast neid jõudis kohale allveelaevast välja saadetud salk eesotsas komissar Seminiga. Meestel olid kaasas kirkad, labidad, tereniidilpadrunid, võimas pöörlev prožektor, mis võis olla tugevaks majakaks, ja kast akumulaatoritega prožektori jaoks. Ühendatud salga juhtimise võttis enda peale komissar.
Gorelovi jutustusest võis järeldada, et selle aja jooksul, mis Pavlikul kulus Gorelovi vabastamiseks kaljurahnu alt ja seejärel võitluseks krabiga, ei võinud Šelavin oma kaaslastest väga kaugele jõuda. Ei olnud kahtlust, et ta pidi asuma kusagil läheduses - kas peakuristikus kogunemiskohast lääne pool või ühes lähimatest külgkuristikest.

Komissar asus kiiresti otsinguid organiseerima. Kümme intmest pidid läbi, uurima lähedased külgkuristikud - viis paremalt ja viis vasakult poolt, iga kuristiku kohta üks inimene. Komissari enda hooleks jäi peakuristiku kaugem läänepoolne osa. Tööks prožektoriga ja kogunemispaigast peilingute saatmiseks pidi kohale jääma Pavlik.

Kõik läksid määratud suundades kiiresti laiali.

II PEATÜKK OOTAMATU KALLALETUNG

Laia alusega metalljalal seisev prožektor pöörles ühtlaselt oma telje ümber ning temast väljuv helesinine kiirtevihk liikus aeglaselt edasi, libises kord üle mustade kaljuseinte, kord tungis piki kuristikku kaugele. Muda oli ammu põhja settinud ning vesi rahulik ja läbipaistev nagu oivaline ülipuhas kristall.

Ümberringi oli kõik tühi ja vaikne. Ainult harva vilksatas mõne mitmevärviliste tulukeste ridadega kaetud süvaveekala vari või libises mööda parv helendavaid vähke, pärast seda aga valitses tumedates veesügavustes jälle häirimatu rahu.

Pavlik istus peaaegu keset kuristi.kku kõrguval üksikul kaljul, mis kerkis esile siia-sinna laiali pillatud rahnude seast.

Meeleolu oli räbal. Iga varju ilmumine pani teda võpatama ja valvsaks muutuma.

Ajast, mil kõik olid laiali läinud okeanograafi otsima oli möödunud juba ümbes kümme minutit.

Vahetpidamatu närvipinge ning millegi kohutava ja ähvardava ootus hakkas Pavlikut väsitama. Aeg-ajalt tungisid tema kiivri alla vanemleitnant Bogrovi ja zooloogi hääled, mis küsisid, kas kalju ümbruses on kõik korras ja kas mõni seltsimeestest ei ole sinna tagasi pöördunud, kuid ka need hääled kostsid üha harvemini ja harvemini: võimalik, et teeraskused ja mure Šelavini pärast sundisid küsijaid mõtlema rohkem otsingutest kui ohutult kõrgel üksildasel kaljul istuva poisi enesetundest.

175

Kui väsimus hakkas eriti tugevasti võimust võtma, haaras Pavlik oma metallkindaga kinni prožektori jalast ja siis muutus kuuldavaks prožektorit pöörava väikese mootori ühtlane musikaalne undamine. See heli rahustas Ja julgustas poissi.

Kaugelt pimedusest ilmus nähtavale väike, nõrgalt fosforestseeriv vari. See oli mingi kala, suurte sügavuste elanik, kes piki kuristikiku lähenes aeglaselt Pavliku kaljule. See kala ei olnud sugugi hirmuäratav ja Paylik silmitses uudishimulikult tema näiliselt igasuguse jõupingutuseta edasi libisevat keha. Kala alt möödus proiektori koonusekujuline kiir ja sellest hajuv valgus neelas mõneks hetkeks kala nõrga helenduse. Siis ilmus see uuesti ja võis selgesti näha kala üimmargust lihaselist, umbes meetripikkust keha, sirbitaolisi uimi ja suurt võimsat saba. Sealsamas ümbritses kala tihe sätendav udukogu, mille tekitajaks oli suur hulk mingeid helendavaid süvaveeloomi - vähke või limuseid. Ootamatu vilkusega sööstis kala parve kõige tihedamasse kohta ja hakkas laialt avatud lõugadega kümnete kaupa seda saaki neelama.

Äkki sukeldus pimedusest esile veel üks sametmust kala. Näis, et tema tugeva laia sabaga, pika lameda peaga ja väikesi, tahapoole painutatud hambaid täis külvatud lõugadega sale ja kuivetu keha, oleks võinud pigemini esimest kala meelitada kerge saagina, kui talle mingiks ohuks olla. Ent sellele vaatamata, et teine kala oli esimesest kolm korda väiksem, lähenes ta julgelt ja hakkas suure kala ümber tiirlema. Loogeldes selle ees, tegi ta hoogsaid ringe, ilmudes kord tagantpoolt, kord küljelt, kõige sagedamini aga viibis tema lõugade ees ja vaatas oma suurele vastasele just nagu üksisilmi otsa. See aga ei pööranud väiksemale tähelepanu ning jätkas oma nähtavasti kergema ja. maitsvama saagi neelamist.

Mõistmata, mida taotleb väike nobe kalake, jälgis PavJik kasvava huviga seda kummalist stseeni.

Ja äkki, sel tabamatul hetkel, kui suur kala oli oma lõuad saaki täis ahminud ja need sulges, et neelata, oli väike tiirutaja parajasti otse tema ees, tegi hoogsa liigutuse ja kahmas laialt avatud

lõugadega oma vastase koonust kinni.

176

Üllatunud Pavlik hüüatas imestusest ja hüppas püsti. Kõike, mis järgnes sellele ootamatule kallaletungile, jälgis Pavlik silmi kõrvale pööramata, ammulisui ja kramplikult kinni hoides prožektori kerest.

Suur kala tardus esialgu ootamatusest, siis aga raputas jõuliseit pead nagu koer, kes ajab ninalt herilast ära. Ent väike jõhkard oli oma kõverad hambad sügavale vaenlase koonu surunud ega taandunud karvavõrdki. Vastupidi - Pavlikule näis, et raputamise ajal nihutas kiskja ennast mööda vastase pead isegi kaugemale, aidates end seejuures sabagia. Suur kala, kellelt oli võetud võimalus kasutada oma ainsat relva - hambaid -, keerles raevukalt, meenutades huulte küljes rippuv'h lukuga tumma, peksles sabaga igassekülge, tõmbus rõngasse ja ajas ennast uuesti sirgu. Ta sööstis hoogsalt allapoole, kihutas siis uuesti üles ja raputas pööraselt pead, püüdes jõuga oma lõugu vabastada, kuid väike sametmust kiskja oli vaenlase peaga nagu ühte sulanud ja rippus endiselt selle küljes. Veelgi enam - Pavliku silma all nihutas ta end mööda seda pead üha kaugemale, seejuures järjest rohkem pärani ajades oma lõugu, mis näisid olevat nagu kautšukist. Juba olid nende kohutavate lõugade vahele kadunud suure kala silmad, juba ulatus tema lai ümmargune pea jämeda voolikuna paisuvasse neelu. Venides nagu elastne kummikinnas, nihutas väike kiskja end piki saagi silindrilist keha edasi ning viimase iga raevukas liigutus ainult kiirendas seda edasiliikumist. Ja mida kaugemale väiksesse makku libises saak, seda rohkem venis kiskja kõht, suurenes mahult ja vajus üha allapoole. Hämmastav võitlus lähenes lõpule. Saamata lõpustesse värsket vett, saak ilmselt lämbus vaenlase kõhus ja oli suremas. Kiskja lõugade vahelt ulatus nüüd välja veel ainult ta tagakeha ja nõrgalt pekslev saba. Väikese röövli kõht oli paisunud tohutu suureks, omanikust mitu korda suuremaks õhukeste läbipaistvate seintega kotiks. Prožektori laias kiires nägi Pavlik läbi nende seinte saagi tohutu, rõngasse tõmbillnud keha ähmaseid piirjooni ja tema surnud, klaasistunud silmadega suurt pead. Minuti pärast kadus kiskja lõugade vahele lõpuks ka saba. Väike, kolmekümne sentimeetri pikkune, ebanormaalselt

177

suureks veninud kõhuga kalaujus aeglaselt ülespoole ja kadus läbitungimatusse pimedusse.

Möödus tükk aega, enne kui Pavlik hämmastusest toibus. Ta jäi mõttesse selle maailma üle, kus karmid eluseadused nii alasti ja tihedalt põimuvad surmaga. Mõtetest äratas teda zooloogi hääl:
«Mida kuuldub, poju? Mitte midagi uut?»
«Ei midagi, Arsen Davidovitš . . . Aga teil?»
«Ka mitte midagi, Pavlik. Mulle näis kahtlasena üks suur kivihuinnik ja ma loopisin seda tükk aega laiali. Nüüd lähen edasi. . .»   .

Jälle saabus vaikus. Pavlik vaatas ringi. Kauguses vilksatasid mõned rohelised ja kollased tulukesed, mis kiiresti kohe jälle silmist kadusid. Prožektori helesinine koonus libises kõrgel põhja kohal, valgustas oma peegeldunud ja hajunud valgusega ähmaselt üksikuid kaljurahne ning roomas mööda kuristiku musti seinu aeglaselt edasi. Põhjas näis valitsevat tavaline rahu, kuid Pavlik rohkem tundis kui nägi kivide ja kaljurahnude vahel mingit ebamäärast liikumist. Ta ootas, kuni prožektori kiir jõudis tagasi sellesse suunda, kallutas siis prožektori alla ja vaatas pingutatult sinna, Surutult karjatades põrkas ta kohe õuduse ja hirmuga tagasi.

Kahekümne kuni kahekümne viie meetri kaugusel kaljust ja kaugemal kuni nähtavuse piirini oli kogu kuristiku põhi kaetud arvukatest kuusnurksetest kilpidest moodustunud veripunase parketiga, millest tiheda liikuva võsana kasvasid välja suured massiivsed sõrad.

Hiiglaslike krabide jõugud täitsid kogu pinna kivide ja kaljurahnude vahel ning seisid ja rippusid

nendel, haakudes küünistega igasse nukki ja süvendisse. Nende peast kaugele välja ulatuvad pungis silmad sätendasid prožektori kiirtes nagu suured ahhaadist tammetõrud. Krabid seisid liikumatult oma pikkadel lülilistel jalgadel, nagu oleks neid pimestanud prožektori ere helesinine valgus.

See vaatepilt kestis ainult mõni sekund, kuid hirmust tardunud Pavhkule tundus, et on möödunud terve igavik. Valgusekoonus libises põhja kohal edasi ja. pöördus kuristiku seina poole. Pimedus näis muutuvat veel tihedamaks. Pavlik seisis hirmust ja nõutusest aheldatuna,

suutmata end liigutada. Mida tahavad need krabid? Kuhu nad lähevad? Kas nad viimaks ei kavatse tema juurde kaljule ronida? Pavlik nägi vaimus oma pelgupaiga kõrgust ja kalju peaaegu püstloodseid siledaid külgi ning rahunes veidi, jätkates pimedusse vaatamist. Prožektor jõudis ringiga tagasi ja tema helesinised kiired libisesid jalle üle põhja.

Selle lühikese ajaga olid krabid jõudnud juba peaaegu kaljuni ja tardusid seal uuesti paigale, pimestatuna eredast valgusest. Seal aga, kuhu valgusekoonus ei ulatunud, liikusid nende esimesed read kalju jalami juures ja Pavlik nägi, et nad püüavad mööda kalju järske külgi üles ronida. Pavliku süda jäi seisma. Tähendab, krabid tahavad tema juurde jõuda! Nad otsivad teda, Pavlikut! Prožektori valgus phnestab neid. . . Tuleb prožektor peatada! .

Pavlik vajutas nupule prožektori jalal ja valguse koonus tardus paigale, lõigates põhjas valitsevast mustast pimedusest välja suure ringi, mida üleni katsid punased kilbid neid ümbritseva sõrgade metsaga. Kõrval, kuristiku seinte pool aga märkas Pavlik hajunud valguses jätkuvat ebamäärast liikumist. Krabid kavatsesid teda ümber piirata! Nad liikusid tumeda massina kiiresti mööda põhja edasi, möödudes kaljust mõlemalt poolt. Pavlik pöördus järsult, takerdus jalaga prožektorit aku-mulaatorikastiga ühendavatesse juhtmetesse ja oleks peaaegu kukkunud.

Vaevu jalule jäädes vaatas Pavlik alla ja tema põlved muutusid nõrgaks: krabid olid asunud tormijooksule! Nad ronisid üksteise selga, ehitades laia alusega püramiidi, ja tõusid aste-astmelt kiiresti üha lähemale kalju tipule.

Vaenlaste niisuguse kavaluse ja visaduse nägemisel haaras Pavlikut õudus. Ta seisis kangestunult ja tema ajus vilksatasid katkendlikud mõtted: «Tuleb seltsimehi appi kutsuda. . . Aga nad on vist juba ,kaugel. .. Kui siia jõuavad, on hilja. . . Krabid ronivad kalju tipule. . . Mida teha? Mida teha? Aga Šelavin? Ta on võib-olla haavatud, jookseb verest tühjaks. Ükskõik. . . Tema juurde võib hiljem minna. ..» Pavlik oli juba valmis hüüdma ja komissari kutsuma.

Ootamatust mõttest muutus süda kergemaks ja hakkas rõõmsalt peksma: .

«Propeller! . .. Selgmine reservuaar! . .. Tõusta kalju kohale. . . See on ju päris lihtne! .. . Ükski krabi ei jõua järele!»

Pavlik langetas käe kiiresti vööle, kuid kohe tardusid sõrmed päästvale nupule ega surunud seda.

«Aga prožektor? . . . Jätta prožektor maha? Joosta postilt ära? Ei tohi! Krabid võivad juhtmed puruks rebida. Salk jääb majakast ilma. Ei, ei! Mitte mingi hinna eest! Aga mida siis teha?» .
Pavlik heitis pilgu alla.
Püramiid kasvas kiiresti üha kõrgemaks, lähenedes järjest kalju tipule.

Tohutu suured, kohutavad sõrad ähvardavalt üles tõstetud, ronisid krabid katkematu elava vooluna ülespoole. Veel kaks astet ja nad ujutavad üle kalju tipu, tõukavad Pavliku pikali ja...

Äkki hakkas Pavlik end kiruma: «Oh, missugune lollpea! Kuidas ma võisid seda unustada! ; . . Kuidas ma võisin niimoodi pea kaotada!»
Ta haaras vöölt ultrahelipüstoli, suunas selle krabide püramiidile ja surus kõige ülemisele nupule - «orgaanika». Krabide ülemised read tardusid kohe paigale, nende pikad lülilised jalad nõtkusid ja

ülestõstetud sõrad langesid jõuetult alla. Järgmisel hetkel pudenes kogu püramiid nagu kaardimajake laiali ja kõverdunud, konksu tõmbunud jalgadega krabid libisesid elutult allapoole. Pavlik naeris tasakesi, ise seda tajumata, ja nagu joovastunult liigutas püstoli rauda paremalt vasakule ja vasakult paremale, üha kaugemale ja kaugemale kaljust. Krabide read kivistusid püstoli kiire all ja vajusid nagu niidetult põhja. Pavlik oli unustanud kõik muu maailmas ning maksis kätte üleelatud hirmu ja kohkumise eest, niites oma nähtamatu vikatiga halastamatult piirajate jõuke.

Äkki tungis. Pavliku kehast läbi terav metallikrigin. Tugev tõmme jalast pani teda vaaruma ja ta oleks peaaegu kukkunud. Pavlik vaatas seljataha. Tohutu suur, rohkem kui poole meetri kõrgune krabi oli oma sõraga tema - põlvest kinni haaranud, toetus jalgadega kaljule ja

rebis teda usutamatu jõuga platvormi teise ääre poole. Sealt paistsid alt üles kerkivad sõrad ja küünistega varustatud peenikesed, terasvarbade taolised jalad. Enne kui Pavlik millestki aru sai, ilmusid platvormile veel mitu krabi, kes talle kallale tormasid. Uuesti kuuldus õudset, üdini tungivat kriginat ning jõuline tõmme teisest jalast sundis kramplikult püstolit pigistavat Pavlikut põlvili langema. Esimene krabi vabastas Pavliku jala ja haaras kiiresti sõraga tema küünarnukist kinni. Püs-toli raud sattus seejuures otse vastu krabi koorikuga kaetud rinda. Ühe hetke vältel vaatasid inimene ja loom teineteisele otse silma, kohe seejärel aga avanesid krabi sõrad, tema jalad nõtkusid ja ta vajus nõrgalt oma pikki tundlaid liigutades kaljuplatvormile. Pavlik pööras püstoli suudme uutele ründavatele vaenlastele ja jõudmata talle läheneda, langesid need tema ees nagu mingi nähtamatu jõu sunnil kuulekalt ja vaikselt põlvedele ega tõusnud enam. Palavikuliselt püstolit liigutades ei mär-ganudki Pavlik, kuidas tema teine jalg vabanes kohutavate pihtide vahelt. Ta hüppas. püsti ja jooksis platvormi äärele. Sealoli teine püramiid ja seda mööda ronisid visalt ülespoole üha uued ründajate read. Surmavad helilained hävitasid mõne hetkega ka selle püramiidi. All kihava massi suunas endiselt püstoliga siksakke tehes pani Pavlik teise käega maksimaalse pöörete arvuga tööle prožektori mootori. Valgusekoonus libises kiiresti mööda kuristiku põhja kalju jalamiümber ja temast maha jäämata liikus edasi surmatoov helikiir. Viimaks hakkasid ründajate jõukudes avalduma esimesed kabuhirmu tundemärgid. Kord siin, kord seal tormasid krabid valguskiire, lähenemisel igasse külge laiali, ronides seejuures üksteise selga ning põgenedes üle tagumiste ridade pimedusse, kaugemale hukatuslikust kiirest. .

Prožektori valgusekoonus tegi kalju ümber veel mõned üha laienevad ringid ja siis nägi Pavlik lõpuks enda ees ainult laipadega kaetud põhja ning kauguses, äärmiste nõrkade prožektorikiirte hämaruses kiiresti põgenevate krabide viimaseid ridu... .

Pavlik langetas püstoli. Tema käed ja jalad värisesid ning üle kogu tema higise keha jooksid külmavärinad.

Nõrgaks, jõuetuks muutunud jalad suutsid teda ainult vaevu kanda. Täiesti rammestunult, peaaegu teadvusetult laskus ta akumulaatorikastile ja sulges silmad. . .

«Peili siis ometi, Pavlik!» kuuldus äkki Skvorešnja kauge, summutatud, nagu läbi vati tulev hääl. «Kas sa magama oled jäänud või?»

Pavlik virgus.

«Just nii... peilin,» vastas ta aeglaselt ja ajas end jõupingutusega püsti.

Tema aju oli veel otsekui udusse mähitud, tajpas halvasti ja tegutses nagu unes.

Varsti ilmus mööda põhja libisevas prožektorikiires nähtavale Skvorešnja võimas kuju. Skvorešnja lähenes väsinuna kaljule ja nagu kivistus siis äkki.

«Mis see on, Pavlik?» hüüdis ta hämmastunult ja osutas põhja katvatele laipadele.

«Krabid. ..» vastas Pavlik väsinult ja istus uuesti kastile. «Nad tulid mulle kallale... Kas te ei

leidnud midagi, Andrei Vassiljevitš?»
«Ei! Räägi siis ometi mõistlikult, mis siin juhtus!»
Selleks ei olnud aga enam aega. Üksteise järel nõudsid peilinguid Matvejev, Marat, zooloog ning abisalga liikmed. Akki ilmus pimedusest ka komissar, kes tuli kohale iseseisvalt. Kõik liikusid aeglaselt, olles väsinud ning mures tulemusteta jäänud otsingute pärast. Keegi ei olnud leidnud Šelavinit, keegi ei olnud näinud isegi tema jälgi. . . Kaljule lähenedes ning Skvorešnja ärevaid hüüatusi ja küsimusi kuuldes aga lisasid kõik erutatult tempot, et kiiremini kogunemispunkti jõuda. Ja seal ei olnud lõppu imestusel, kui end juba kogunud Pavlik kiirustades ja seosetult jutustas üleelatud piiramisest.
Zooloogi mure Šelavini saatuse pärast saavutas kõrgeima astme. Ta ei suutnud leppida mõttega, et tema õpetatud sõpra võiks olla tabanud mingi saatuslik õnnetus. Sellele lisandus. salajane meelehärm, et tal ei olnud jälle õnnestunud oma silmaga näha elus ja tegevuses neid ebatavalisi, teadusele seni tundmatuid krabisid. Isegi nende laipu ei saanud ta lähemalt uurida, sest juba esimesel puudutusel lagunesid need tema sõrmede all ja muutusid vormituks pudrutaoliseks massiks. Ultrahelilained olid hävitanud igasuguse seose nende kehade

molekulide vahel ning olid kutsunud esile aine täieliku lagunemise.
Ja see Chiasmodom niger!... «Must õgija»! Väike märkamatu kalake, kes teadusele seni tundmatul viisil saab jagu enesest kolm korda suuremast saagist ning neelab selle alla! Ja niisuguse saladusliku, ebatavalise küttimisviisi võib-olla mitte täiesti täpset kirjeldust peab ta kuulma poisikese, peaaegu veel lapse suust, selle asemel et ise seda vaadelda! Õnnetu päev! Hirmus... hirmus päev!
Zooloog vaatas ringi, libistas ähmaseks tõmbunud pilgu üle kalju juurde kogunenud kaaslaste, kes elavalt arutasid ebatavalisi päevasündmusi, ja hüüatas äkki erutatult:
«Seltsimehed, kus siis Gorelov oh? Gorelov ei ole veel tagasi! . . .»
Kõik vaatasid segadussesattunult kord talle otsa ja siis enda ümber.
Gorelovit ei olnud tõepoolest nende seas.

III PEATÜKK MUDASSE MAETUD

Valu oli jalast jäljetult kadunud ja Gorelov astus kergel sammul mööda kivist, märgatavalt kallakut kuristikku, lõigates õlaga vett ja laveerides põhja katvate kaljurahnude vahel. Kuristiku ebatasased, arvukate eenditega seinad kord lähenesid teineteisele, kord kaugenesid uuesti.
Pärast veerandtunnist vahetpidamatut käiku taipas Gorelov, et ta oli teinud vea: käänaku taga kerkis tema ette ootamatult sile, nagu tohutu kirvega tahutud kaljusein. Edasi ei olnud kuhugi minna ning ta pöördus tagasi. Kuristikust välja jõudes jäi Gorelov mõttesse. Möödub veel hulk aega, enne kui teised seltsimehed otsingutelt tagasi pöörduvad. Poleks sugugi paha seda aega ära kasutada otsinguteks teistes kuristikes. Jah,. see poleks sugugi paha... Üheski suhtes... Ja kui veel pealegi just temal, Gorelovil, õnnestub leida Šelavinit?..

Ta kujutles selgelt, missuguseks triumfiks see talle oleks. Peale selle, kui õigust öelda, siis oli tal sellest puhtsüdamlikust, tulihingelisest ja lapselikult lihtsameelsest inimesest kahju. Rumalus muidugi, kuid siiski kahju. . .
Gorelov pöördus otsustavalt paremale, möödus neljandast ja viiendast kuristikust, mida pidid läbi otsima Matvejev ja Belogolovõi, ning sisenes järgmisse, kuuendasse kuristikku.
Varsti märkas Gorelov, et vesi tema ümber muutub häguseks, laterna valgus aga omandab üha kollakasoranžima värvuse. Põhjas, algul lahkudes ja nõgudes, seejärel aga ka tasastes kohtades ilmus

nähtavale tihe, ilmselt kaua seisnud muda. Iga sammuga suurenes mudakihi paksus ning ka jalge alt tõusvad pilved muutusid üha tihedamaks.
«Aga hoovus? . . .» vilksatas Gorelovi peas mõte. «Kas siin siis hoovust ei ole?»
Kuristiku seinad nihkusid teineteisele üha lähemale, nende eendid aga ulatusid järjest kaugemale välja, ühinedes siineseal Gorelovi pea kohal. Paistis muide, et nende seinte näiv kõrgus ja võimsus oli tingitud neil tohutute kübaratena lasuvatest mudakihtidest. Ajuti varisesid nende alt läbi minevale Gorelovile kaela mudakamakad, mis põhjani jõudmata kohe laiali valgusid.
Gorelov ei pööranud sellele tähelepanu. Temas kasvas veendumus, et just siit tuleb otsida Šelavinit. Ta puges läbi seintest välja ulatuvate eendite vahelt ja ronis üle kaljurahnude. Tema pea kuumas; higi voolas üle näo ning hingamine oli muutunud raskeks ja katkendlikuks.
Oranžist hämarusest kerkis ootamatult esile kõrge mudaküngas ja Gorelov hakkas vaevaliselt sellele ronima. Muda oli siin millegipärast teistsugune kui mujal.
Ta oli kohev ning jalad vajusid temas põhjatusse sügavusse, leidmata all, mingit toetuspunkti. Uskumatute jõupingutustega roomas Gorelov lõpuks künka tipule ja tõusis seal püsti, vajudes põlvini mudasse. Hingeldades vaatas ta ringi, tõstis siis äkki silmad ja nägi oma pea kohal võlvi. Selle võlvi välimus hämmastas Gorelovit. See ei olnud must, laterna kiirtes tuhmilt helkiv graniit-võlv, vaid näis olevat nagu hallist toortsemendist ning

oli täis suuri, korrapäratu kujuga auke. Paistis, et aeg ei ole veel jõudnud siluda nende aukude teravaid, nurgelisi piirjooni, ning võlv näis olevat nagu värskeid, lahtisi haavu täis.
Gorelov pöördus kitsas tunnelis ringi ning põrkas seejuures oma metalse küünarnukiga tugevasti vastu üht kaljunukki, andes sellele kõmiseva löögi. Samal hetkel nägi ta õudusega, kuidas võlvi ilmusäkki kitsas looklev pragu. Enne kui ta jõudis end liigutada, eraldus võlvist tasase kahinaga tohutu suur mudapank ja langes alla. Gorelov tundis tugevat tõuget, mis paiskas ta jalust maha, ning seejärel kohutavat valu oimukohal.
«Varisemine. ..» vilksatas tema ajus peaaegu ükskõikne mõte. Siis mattus kõik musta, teadvust enesesse mähkivasse pimedusse...

Lamades küljeli, nagu teda oli paisanud varisev mudapank, tegi Gorelov pingutuse tõusmiseks, kuid langes kohe jõuetult tagasi.
«Näib, et olen haavatud. .. Aga vist kergelt... Lõin pea vastu telefoniaparaati.. Mida teha? Kui paks on mudakiht minu kohal?.. Tuleb abi kutsuda... Ise ei pääse välja. . .»
Nõrkus haaras veel tugevamini keha ning pea langes kleepuva sooja vere laiku. Gorelov sulges silmad ja lebas mitu minutit jõuetult, millelegi mõtlemata.
«Bu-bu-bu . .. bu-bu-bu... bu-bu-bu...» kuuldus kusagilt ebaselget pominat.
«Tuleb abi kutsuda...» pöördus tagasi endine mõte, kuid Gorelovil ei jätkunud jõuau ainsagi sõna lausumiseks. Ta võis ainult kuulatada neid arusaamatuid helisid, mille tekitajaks näis olevat vere tukslemine tema meelekohtades. Siis järsku lakkas pomin, pea aga kumises endiselt.
Gorelov püüdis rääkida. .
«Halloo! . . .» kuuldus kiivri all nõrk kume hääl. «Halloo! Räägib... Gorelov...»
Ta jäi vait ja kuulatas. Vastust ei olnud.
«Ei kuulda... Liiga tasa... Tuleb valjemini rääkida . . .» mõtles Gorelov, püüdes end rahustada. Ta vai-

kis veidi aega, kogus jõudu ja hüüdis siis, nagu talle näis, täiest kõrist:
«Seltsimehed! . .. Siia... appi... ma olen muda alla maetud. .. varisemine...»

Kurnatuna sellest jõupingutusest jäi ta uuesti vait ja kuulatas kaua, peksleva südamega.
Ümberringi valitses sügav, häirimatu vaikus.
Gorelov lebas liikumatult ja suletud silmadega. Pikkamööda pöördusid tagasi mõtted:

«Ei kuulda... Miks?.. Raadio on rikkis? . .. Mida teha? . .. Mida nüüd teha? ..» Mõte töötas üha kindlamalt ja visamalt.

«Bu-bu-bu . . .» kuuldus kusagilt altpoolt uuesti tumedat pominat. Gorelov tõstis ehmunult pea, mille ta oli toetanud kiivri siseseinale. Arusaamatud helid lakkasid. Gorelov oli nüüd veendunud, et see pole hallutsinatsioon, pole vere kohin ja tuksumine peas, nagu talle varem näis. Ei, need helid tulid kusagilt väljast, altpoolt, nagu oleks keegi või miski elav tema, Gorelovi all liikunud ja mingit tööd teinud. Ta kuulatas kaua hinge kinni pidades; kuid vaikus jäi häirimatuks.

Gorelov langetas väsinult pea. Mida uut tõotavad talle need helid? Missugune uus hädaoht võib peituda nendes tundmatutes, salakavalates sügavustes? Selle uue, lähedase ja üha läheneva ohu palge ees unustas Gorelov oma lahusolu kaaslastest. oma üksinduse... Tuli meelde krabi . . . Ka mudas elab, liigub, toitub ja paljuneb suur hulk põhjaloomi. : . Mitmesuguseid meripurasid ja merisiilikuid. . . Need on kõik pisiloomad, aga kas ei või siin olla ka midagi ähvardavat, midagi niisugust, mida noor, veel lapsekingades olev mereteadus ei oska aimatagi? Missuguseid andmeid oli sell teadusel näiteks nendest hiigelkrabidest? . . .

«Bu-bu. .. bu-bu... bu-bu... bu...»

Gorelov oli kõrva tihedasti vastu kiivrit surunud ega eemaldanud seda sealt enam. Helid kuuldusid ebaselgelt, kuid kindlasti altpoolt, väikeste vaheaegadega, kord lakates, kord uuesti alates. Niipea kui Gorelov eemaldas pea kiivrist, kadusid helid, kuid kohe, kui tema kõrv või meelekoht puudutas kiivrit, muutusid nad uuesti kuuldavaks.

187

Gorelovi mõte töötas nüüd intensiivselt ainult ühes suunas: kuidas vältida kohtumist selle uue, tundmatu hädaohuga? Aga miks peab see just tingimata olema hädaoht? Võib-olla on see lihtsalt mõni süütu loomake, kes puurib või uuristab graniiti kuristiku põhjas, ja teda on täiesti asjatu karta. Lord ju ometi rääkis kunagi, et on olemas mingisugused limused, kes enesele kõige kõvematesse rannakaljudesse süvendid, isegi terved koopad närivad. Võib-olla on selle kära tekitajaks ainult teokarbi hambulise ääre või mingisuguse teise, kõva kivimi uuristamiseks määratud vahendi katkendlik krigin. . .

Nüüd suhtus Gorelov neisse kahtlastesse häältesse juba rahulikumalt. Kogu aja jooksul, mis ta neid oli kuulnud, ei olnud nad selgemaks ega valjemaks muutunud. Tähendab, nende helide allikas ei lähene temale ega püüagi seda teha. Jah, jah .. Kõige tõenäolisemalt on tegemist lihtsalt mingi oma asjadega tegevuses oleva looma rahuliku tööga. Hea oleks siiski selles veenduda . .. Aga kuidas?

Nende mõtiskluste ajal oli Gorelov jõudnud tublisti puhata. Ta tundis uue jõu juurdevoolu ja proovis tõusta, kuid arvatavasti lasus temal liiga paks ja raske mudakiht ning selle kergitamine käis tal üle jõu. Külgedel seevastu nihkus märg ja järeleandlik mass kergemini kõrvale.

Gorelov otsustas tungida läbi end katva mudakihi, kuid liikuda seejuures mitte otse üles, vaid külgsuunas, kus muda näis olevat järeleandlikum. Tundes end palju värskemana ja südimana - kuivõrd niisuguses olukorras saab juttu olla südidusest -, ei mõelnud ta enam aegajalt kostvatest helidest. Need ei häirinud teda enam. Ta hakkas hoogsalt käsi liigutama, rebis oma metalsete peodega lahti märja, poritaolise muda kamakaid, pigistas neid kokku ja surus enese alla. Juba esimesed tööminutid valmistasid talle oma tulemustega erakordset rõõmu. Tema ette moodustus väike, määrdunud laterna kiirtest tuhmilt valgustatud süvend, milles ta uue energiaga asus edasi liikuma. Pärast pooletunnist visa tööd oti Gorelov sel viisil läbi roomanud juba peaaegu pool meetrit. Tal õnnestus isegi pääseda vööl oleva lülitustahvli juurde ja suruda sellel nupule «toit». See andis talle võimaluse

rüübata mõni lonks kuuma kakaod. Kui tänulik oli ta nüüd Skvorešnjale viimase ettenägelikkuse ja hoolitsuse eest! Õhk skafandris oli suurepärane ja vedelat hapnikku pidi jätkuma veel kauaks.

Pärast väikest vaheaega ja puhkust asus Gorelov uue energiaga tööle, kuid ei jõudnud veel paari sentimeetritki edasi nihkuda, kui tema skafandri metallsõrmed äkki kõlksatasid vastu mingit kõva, kivist tõket. Esimesel hetkel ta kangestus ehmatusest, kuid jõudis siis otsusele, et see on väike, muda alla maetud kaljurahn, ning hakkas enesele mööda selle rahnu külge ülespoole teed rajama. Ta töötas agaralt, tehes ainult lühikesi pause, et puhata, kuid kivine tõke ei kadunud, vaid kerkis siledana, ühegi nukita ülespoole. Nüüd sai Gorelovile selgeks, et tema ees on tunneli graniitsein. Kogu tema senine töö oli olnud asjata.

Gorelovit haaras meeleheide. Ta langetas pea koos kiivriga mutta ja lebas jõuetult, ajuti nagu hääletus nutus kogu kehast võppudes.

Äkki ta virgus. Kui palju on tal järele jäänud hapnikku? Ta ei tea ju isegi seda, kui kaua ta pärast varisemist teadvusetult lebas... Kümme minutit või kümme tundi? Ja iga mööduva minutiga möödub üks loetud minut talle veel jäänud elu-raasukesest! Tal pole õigust lebada tegevusetult. Ta peab lõpuni võitlema! «Bu-bu-bu. .. bul-bu-bu...» kuuldus alt tuttavat pominat.

Meeleheitliku energiaga asus Gorelov uuesti tööle, kuid suundus nüüd allapoole. Miks? Ka ta ise poleks osanud selle kohta enesele aru anda.

Pea ees tungis ta mudasse uuristatud koopas edasi, olles selles juba peaaegu vööni. Määrdunud latern suutis ainult vaevu valgustada tillukest ruumi tema ees. Käed valutasid. Ole näo valguv higi pimestas silmi. Veel mõned tiigutused, siis tuleb puhata. . . Äkki libisesid Gorelovi sõrmed üle mingisuguse sileda pinna ning altpoolt kostis peent, vaevukuuldavat kriginat. Sõrmed eemaldasid muda sellelt tõkkelt. . . Järsku hakkas Gorelovi süda nagu paigast nihkudes meeletu jõuga kloppima. Mis see on? Mida see tähendab? Labidas?! Ei või olla! Enne kui ta suutis midagi taibata, kuuldus altpoolt oota-

matult ja üsna lähedalt tuttavat pominat, selle hulka aga tumedalt, kuid küllalt arusaadavalt:

«Kurat! . . .» .

Gorelov põrkas tagasi, nagu oleks teda löödud, ja karjatas kõigest jõust:

«Šelavin! . .. Šelavin! . .. Kas see olete teie?»

«Aga lubage küsida, kes siis veel? Kes seal on?» «See olen mina! Mina... Gorelov. Mu jumal! Me otsime teid. .. Ma jäin muda alla...» .

«Nagu minagi?! Pole midagi öelda!»

Šelavini sõnad, mis kostsid läbi skafandrite metalli küll tumedalt, kuid täiesti arusaadavalt, andsid tunnistust tema kadestamisväärsest rahust ja näitasid, et ta on isegi säilinud teatav annus huumorit. Vapper teadlane oli ilmselt kaugel meeleheitest ega olnud isegi nii õnnetus olukorras sugugi julgust kaotanud.. Gorelovile meenus okeanograafi harjumus mingist huvitavast tööst kaasakistuna valjusti iseenesega kõnelda, kiruda kuuldavalt ãpardusi ja väljendada edu puhul vaimustust. Nähtavasti ei olnud see komme Šelavinit maha jätnud ka nüüd, kus talle olid kaela varisenud tohutud mudamassid ning ta nägi vaeva nende alt väljapääsu leidmiseks. Polnud kahtlust, et see Selavini monoloog kanduski Gorelovini pominana, mis teda algul nii .oli kohutanud. Gorelov puhkes isegi naerma...

«Kuidas teie enesetunne on, Ivan Stepanüvitš? Ega te varisemisel viga ei saanud?»

«Mitte kõige vähematki! Tungin väljapääsu poole... võiks öelda, et hakkasin mutiks. Aga mis teie teete?»

«Ma .olen kergelt haavatud... Mitte midagi tõsist. Uuristasin ka, aga sattusin graniitseinale. Nüüd ei tea, kuhu minna.»

«Missuguses suunas te liigute?»

«Kuidas missuguses? Noh... .otse enda ette.»
«Lubage küsida, kas teil kompassi ei ole? Või ei oska te sellega ümber käia?» kostsid zooloogi küsimused tuttavas, praegu lihtsalt vaimustavas ärritatud toonis.
Tõepoolest - kuidas ta võis unustada nii lihtsa ja antud olukorras nii hädavajaliku asja! Gorelov tõmbas käe läbi porise muda vaikides silmade juurde ja heitis pilgu kompassile.

190

«Sein on minust põhja pool, Ivan Stepanovitš.» «Noh, väga hea! Uuristage piki seina lääne poole. Seal on väljapääs tunnelist. Võlv langes mulle kaela keset tunnelit, väljapääsu lähedal. Arvatavasti moodustus mudaküngas, mis kuristiku seinte juures on madalam. Hoiduge meetri võrra seinast eemale, muidu satute eendile ja peate ümber selle minema. Just sellesama eendi alt ma leidsingi suurepärase kullamaardla.»
Maastikul kõike märkama harjunud teadlase treenitud tähelepanuvõime päästis nüüd olukorra.
Mudavangid alustasid uuesti tööd. Ähkiv ja puhkiv Šelavin rääkis peaaegu vahetpidamata, kord kurtes kaotsi läinud kullamaardla üle, kord vaimustusega jutustades nende kahtlemata hüdrotermaalse päritoluga kullakamakate ebatavalisest oktaeedrilisest kujust...
«See on väga haruldane nähtus,» kõneles ta. «Kas te mõistate, missugust huvi see äratab teadusemaailmas? Ptüi, kurat! Muda on nii nätske, et kui poleks skafandrit, siis võiks temas lämbuda! Absoluutselt! Arvatavasti läheneme künka välistele kihtidele, väljapääsule... Muide, mõned nendest tähelepanuväärsetest kullakamakatest jõudsin ma siiski kotti pista. Suurepärased puhtad kaheksanurksed kristallid, selle kuju kohta erakordselt suured. . .»
«Ivan Stepanovitš,» katkestas okeanograafi Gorelov, «miks te ei vastanud väljakutsetele? Kas teie raadio on rikkis?»
«Varisemine toimus just sel silmapilgul, kui ma olin lõpetanud jutu allveelaevaga ja kavatsesin uuesti teiega ühendusse astuda. Minu lülitustahvel oli avatud, muda pääses sellele ligi ja ummistas lülitid. Kas teie raadio on ka korrast ära?»
«Jah. Ei suuda taibata, mis põhjusel. Võimalik, et vigastasin kuuldeaparaati, kui peaga selle vastu põrkasin.»
«Võimalik, võimalik. . . Kuidas teie haavaga lood on?» «Verd ei tule ammu enam. Meelekoht ainult tuikab, pakitseb kogu aeg. Pole midagi tõsist...»
«Mis te ütlesite? Viimaseid sõnu ei kuulnud. Arvata vasti tõmbasite pea kiivri seinast eemale ja helid ei jõudnud minuni.»

191

«Jah . .. Kogemata.» .
«Seda ma arvasin... Ma hakkan vist välja jõudma. Muda on juba päris vedel. Kuidas teil seal on?»
«Minu ümber on muda endine. Ikka tihe. Ma ei suuda kiiresti töötada. .. Nõrkus. .. Hing jääb kinni. . .»
«Noh, pole viga! Kannatage veidi, kullake! Kohe kui välja pääsen, hakkan teile vastu uuristama. Teie puhake, kiirustada pole kuhugi. Karastage ennast kakaoga...»
Oh ei! Gorelov kiirustas, kiirustas kogu jõust. Mida lähemal näis pääsmine, seda kirglikumalt, seda kannatamatumalt püüdis ta selle poole. Ta töötas, pingutades kogu oma juba lõpukorral olevat energiat. Tema teadvust varjas ajuti udu ja Šelavini hääl ei ulatunud temani, kuid ta liigutas peaaegu masinlikult oma nõrkevaid käsi ja roomas elu eest võideldes sentimeeter haaval edasi.
«No nii! Puuh! Lõpuks-ometi! Ronisim välja!» kandus temani okeanograafi rahulik, võidutsev hääl.
Näis, et Šelavin võtab oma pääsmist nagu midagi ette teada olevat, kogu seda traagilist sündmust aga nagu mingit teaduslikku eksperimenti, mille tulemustes ei saa hetkekski kahtlust tekkida. Kõik

läks nagu pidi minema ja eksperiment arenes normaalselt. Tähelepanuvõime, enesevalitsus, ettenägelikkus - kõik oli omal kohal ning nüüd võis ta end rahulolevalt sirutada ja öelda: «Puuh!»

Gorelov nägi teadlast nüüd hoopis uues valguses. Ta oli täis vaimustust ja tänulikkust. Tuli välja, et osad on vahetatud: tema tahtis päästa Šelavinit, kuid nüüd päästab Šelavin teda..

«Ivan Stepanovitš... kallis...» pääses ootamatult Gorelovi suust vaikne hüüatus.

Vastust ei tulnud. Gorelov kuulatas teraselt. Kas tõesti läks ära?! Rõõmustas enese pääsmise üle ja jättis teda maha?! Gorelovit haajras meeletu hirm, kuid juba järgmisel hetkel kuuldus Šelavini hääl - armas, tuttav hääl:

«Noh, kuidas teil läheb, seltsimees Gorelov? Tuleb kiiver künkasse pista, et teiega rääkida... Hakkan teile vastu uuristama. Hoidun meetri kaugusele seinast ja meetri võrra kõrgemale enda väljatuleku kohast. Teil pole vaja töötada, võite puhata. Mul läheb nüüd asi kiiresti. Kahju ainult, et labida ära kaotasin!»

Möödus siiski vähemalt tund, enne kui mudast ilmus nähtavale Gorelovi kiiver. Šelavin pidi üksi tema juurde teed rajama, viimase poole tunni vältel aga Gorelov isegi ei vastanud enam okeanograafi küsimustele. Kui Šelavin lõpuks temani jõudis, oli Gorelov teadvuseta. Olles ka ise küllalt nõrk, tiris Šelavin Gorelovi uskumatu vaevaga mudakünkast välja ning asetas ta künka jalamile. Seejärel avas ta Gorelovi vööl oleva lülitustahvli ja juhtis tema skafandrisse tugevdatud hapnikujoa, kuid ka see tavalistes tingimustes maagiline vahend ei andnud tulemusi. Gorelov ei tulnud teadvusele. Okeanograaf puhkas veidi, karastas end mõne lonksu kakaoga, haaras siis Gorelovi keha õlgadele ja hakkas teda väljapääsu poole tassima. Varsti aga andsid end tunda suured jõukulutused ja Šelavinit haaras tohutu väsimus. Oletades vee vastupanu tungis ta edasi kuristiku ebatasasest kivist põhja katvate kaljurahnude seas ning puges koos Gorelovi elutu kehaga läbi kitsa kuristiku seintest välja ulatuvate nukkide vahelt. Ta suutis ainult vaevu jalga jala ette tõsta. Ta ei olnud enam võimeline midagi mõtlema ega tundnud isegi rõõmu, kui kauguses hakkas vilkuma pääsmist tõotav prožektorikiir ning talle tormasid meeleheitlikult žestikuleerides vastu mitu inimkuju. Tõelist rahuldust, peaaegu õndsust tundis ta alles siis, kui tema õlgadelt võeti Gorelovi keha ja ta võis silmi sulgedes ning peaaegu teadvust kaotades langeda sõprade kätele. . .

IV PEATÜKK KAKS LAHENDATUD SALADUST

Pärast pommitamist Sargasso meres veetis allveelaev kaksteist ööpäeva peaaegu vahetpidamatus liikumises, uurides selle aja jooksul tohutu suures piirkonnas rnerepõhja veealuse mäeaheliku ja Aafrika mandri nõlva vahel. Allveelaeva teel leidus mitmeid võrdlemisi ,kõrgeid veealuseid mägesid ja kõrgendikke ning sügavaid vagumusi ja süvikuid. Šelavini arvukad märkmed andsid täieliku pildi sügaval asetsevate ja põhjalähedaste veekihtide temperatuurirežiimist, tihedusest, soolsusest ja

keemilisest koostisest. Kivimite ja alumiste mudakihtide proovid, mida Šelavin oli hankinud, valgustasid paljusid Atlandi ookeani geoloogilise ajaloo küsimusi.

Zooloogi valitsuse all olevas bioloogia kabinetis kasvasid ähvardava kiirusega süvavee- ja põhjafauna uute, senitundmatute esindajate kollektsioonid.

Auväärt teadlase süda hakkas aga alati valutama, kui ta nägi purki, mis seisis silmatorkaval kohal tema töölaual, ja purgi kõrval lebavat suurt, ilmetu välimusega teokarpi. Purgis asus tohutu suure krabi kühmuline ja hõredate harjastega kaetud ning ähvardavalt laiali aetud võimsate ja hambuliste harudega veripunane sõrg, mille Gorelovi kirves oli maha raiunud. Teokarp kuulus nõukogude zooloogi Lordkipanidze nimelise uue, maailmale veel tundmatu, kuid meie teadlase silmis juba

kuulsa karbiliste klassi ainsale esindajale. Zooloogi enda, Tsoi, Marati, Skvorešnja, Gorelovi ja Pavliku kõige hoolikamad otsingud igas süvaveejaamas ei olnud seni mingeid tulemusi andnud. See ebatavaline mollusk oli mitte ainult zooloogile ja tema ustavatele kaaslastele, vaid peaaegu kogu meeskonnale nagu mingiks maaniaks, mingiks kinnisideeks muutunud. Huvi salapärase molluski vastu kasvas veelgi, kui zooloog teatas, et molluski kehaehituse ja vere keemilise koostise uurimisel on Tsoi leidnud tema veres tohutul hulgal lahustunud kulda, mistõttu ka molluski kaal on erakordselt suur.

Tsoi jätkas kirglikku, väsimatut tööd molluski keha hoolikalt säilitatud jäänuste kallal. Näis, et kõik on temas juba läbi uuritud. Molluski kehaehitust, keemilist koostist, seedekanalit toidujäänustega, lihaste-, vereringe- ja närvisüsteemi ning paljunemiselundeid – kõike oli Tsoi zooloogi järelevalve all uuririnud. Mis aga puutub veres sisalduvasse.kulda, siis ol teadlane jõudnud järeldusele, et nende molluskide alalises elukohas peab merepõhjas leiduma laialdasi kullamaardlaid, samasuguseid nagu see, millele oma õnnetu seikluse ajal hiljuti oli sattunud okeanograaf. «Tõenäoliselt,» ütles zooloog, «on kuld seal mingil põhjusel tugevasti merevees lahustunud ning sel kujul üle läinud looma verre.»

Kõigest hoolimata jätkas Tsoi visalt salapärase molluski keha jäänuste uurimist, rääkimata kellelegi midagi

oma eesmärkidest ning püüdes seda tööd teha ainult üksi olles, kui laboratooriumis ei olnud kedagi teist. Esines muide päevi, kus ta ei puudutanudki seda tööd, vaid kõndis süngelt mööda laboratooriumi edasi-tagasi või jättis kõik sinnapaika, tõmbas selga skafandri ja läks üksi või koos Marati ja Pavlikuga ookeani põhja hulkuma.

Ka täna, pärast seda kui ta oli meeleheitliku ilmega kolmejalgse tabureti eemale tõuganud, tõusnud ning juukseid sasides mööda laboratooriumi kõndima hakanud, rõõmustas teda väga Marati ilmumine.

«Noh, Tsoi, mis sina siin üksi rändad?» küsis Marat ja heitis pilgu laboratooriumilauale, milleloli näha lõpetamata, poole pealt kõrvale heidetud töö tundemärke. «Kui töö ei lähe, siis tule kaasa merepõhja. Mul on Skvorešnjalt mõned ülesanded. . .»

««Töö ei lähe!» . . .» kordas Tsoi .ärritatult ja pahvatas meeleheitliku häälega, nagu oleks temas miski rebenenud: «See pole töö, vaid selge piin! . . .»

«Olen juba ammu märganud, et sul on vahetevahel kehv tuju,» märkis Marat ettevaatlikult.

«Kui sulle tuleb pähe mingisugune idee, mis päeval ega ööl rahu ei anna.. . .» alustas Tsoi, istus taburetile ja haaras pea käte vahele, «kui ta kord on sul juba peaaegu käes, kord aga libiseb jälle ära, nagu irvitades sinu üle... Kui sa vaid teaksid, Marat, kui raske see on! Mulle näis, et ma olen suure avastuse lävel.»

«Avastuse?» võpatas Marat nagu esimeste pasuna helide juures kõrvu teritav sõjahobu. «Oo, Tsoil Kui see pole saladus. . .»

Tema silmad hakkasid särama, hääles kuuldus paluvat tooni ja isegi alistumatu juuksetutt pealaeli näis veel kõrgemale kerkivat, paistes kehastunud küsimusmärgina. Tsoi naeratas kibedalt ja ütles: «Kahjuks on see pigemini kujutletav avastus. Noore, kogenematu, kergesti innustuva inimese unistus.»

«Ära kaota julgust, kallis Tsoi,» ütles Marat, istus Tsoi kõrvale teisele taburetile ja asetas käe sõbra põlvele. «Ainult need inimesed, kes võtavad asja südamesse, teevad tõelisi, suuri avastusi. Milles on as!. Ütle...»

Tsoi vaikis jälle mõnda aega ja alustas siis pärast teatavat kõhklust vaikse häälega:
«Kui Arsen Davidovitš väitis, et lahustunud kulla leidumine selle neetud Lordkipanidze-nimelise molluski veres on seletatav juhusega, ei saanud ma südamepõhjas temaga nõus olla. Juhused on looduses haruldased... Neile ei saa toetuda. Kõigel peab olema oma seaduspärane seletus. Kas ookeani põhi on siis tõesti nii tihedalt neid kullamaardlaid täis? Mulle meenus, et tegelikult kujutab kogu Maailmaookean endast hiiglaslikku kullamaardlat . .. Kõik tuhat kolmsada miljonit kuupkilo-meetrit ookeanivett on täis kulda! Sa peaksid seda teadma. Merevesi sisaldab ju enamikku maakoores leiduvaid elemente. Suuremal või väiksemal hulgal, paljusid ainult protsendi mikroskoopilistes murdosades, kuid siiski sisaldab. Seal on kõike, alates hapnikust, vesinikust, naatriumist ja kloorist ning lõpetades raua, hõbeda, kulla ja isegi raadiumiga. Puhtal kujul või mitmesugustes keemilistes ühendites teiste elementidega. Peamist osa etendavad merevees muidugi hapnik ja vesinik kui vee enda koostisosad. Kui neid elemente sisaldub merevees üheksakümmend kuus ja pool kaaluprotsenti, siis kloori on temas kõigest kaks protsenti, naatriumi üks koma neliteist protsenti, magneesiumi, väävlit, kaltsiumi, broomi ja rubiidiumi sajandikke ja tuhandikke protsente ning kulda tühiselt väikesel hulgal, miljondikes protsentides. Kui aga korrutada need kaduvväikesed kullakogused Maailmaookeani paljude miljardite. tonnideni ulatuvate veehulkadega, siis selgub, et Maailmaookeanis sisaldub sadu miljoneid tonne kulda!»
«Kui õpiks seda kulda tootma,» lausus Marat mõtlikult. «See alles oleks valuuta! Nõukogude Liidu grandioosne, ammendamatu kullafond! Aga kindlasti on keegi juba selle tootmisega katset teinud?»
«No muidugi! Kui palju kordi! Aga midagi ei tulnud välja. Kõik katsed lõppesid ebaõnnestumisega. See tähendab, kulda ju toodeti, aga tulu oli sellest vähe. Milligrammi kulla tootmine läks maksma - ütlen lihtsalt 1õrdluseks - terve grammi kulda. Tootmine ei tasunud ennast ära. Ma mõtlesin, et kui inimene ei suuda oma keerukate meetodite abil mereveest küllaldasel

määral kulda ammutada, siis võib-olla suudab seda mollusk. . .»
«Või nii. . .» venitas Marat. «Kuid... kuid sa ju ise ütlesid, et ookeanis esineb kuld väga vähesel määral vees lahustununa, molluski veres on ta aga tugevasti kontsentreeritttd. See pole ju üks ja seesama...»
«Muidugi pole üks ja seesama. Aga kas ookeanis elavad loomad ja taimed ei kasuta ookeani vees kaduvväikestes hulkades lahustunud elemente tervete oma kehaosade ülesehitamiseks? Võta näiteks kaltsium. Merevees on teda kõigest viis sajandikku protsenti, kivikoralliliste ja lubikoralliliste eluskaalust aga moodustab kaltsiumoksüüd ehk lubi kuni viiskümmend kolm protsenti; mõnede limuste kodades on lupja isegi üle kuuekümne protsendi. Või võta räni. Merevees on teda üks-kaks kümnetuhandikku protsenti, aga ränikäsnade eluskaalust moodustab ta kuni üheksakümmend protsenti! On organisme, kelle kehas esineb üht või teist elementi tuhat korda suuremas kontsentratsioonis kui neid organisme ümbritsevas vees.»
«Ahaa! Ahaa! Lase edasi!» keerles Marat erutatult taburetiI. «Hakkan taipama! . .. Räägi, Tsoike, räägi. . .»
«Kuidas see toimub?» jätkas Tsoi, nakatudes Marati erutusest. «Mitmesuguste elementide soolad tungivad kergesti läbi veelooma või -taime õhukese kesta ja ühinevad seal orgaaniliste ainetega. Seejuures lähevad nad üle kolloidsesse olekusse ja kaotavad sellega võime minna tagasi ümbritsevasse vette. Organism hoiab need elemendid endas kinni ning kasutab neid toitumiseks ja oma skeleti või koja ehitamiseks, mõnikord aga veel ka kes teab missugusteks muudeks otstarveteks. Ma siis mõtlesin. . .»
«Hurraa! Taipasin! Taipasin, pagan mind võtaks!» hüüahIs Marat püsti hüpates. «Suurepärane! Geniaalne! Need neetud molluskid imendavad mereveest kulda! . . Me paneme nad enda jaoks

kulda imendama! Me muudame nad kulIavabrikuteks! Nõukogude kulIavabrikuteks! Tsoi! Tsoi, sa pead tööd jätkama! See on geniaalne idee! Sul pole õigust seda sinnapaika jätta! See on vajalik meie kodumaale! Sa kannad vastutust...»
«Ma saan sellest ise ka väga hästi aru . . .» ütles Tsoi

peaaegu vabandava tooniga. «See oleks ju sotsialismile tõeliseks kullast kantsiks! Aga mida ma saan teha? Juba viisteist päeva piinlen selle probleemi kallal, kuid mitte midagi ei tule välja. .. Mul pole peaaegu enam materjaligi - sellest neetud molluskist pole peaaegu midagi järel. Oleks veel üksainus eksemplargi!»

«Ma leian selle!» hüüdis Marat kätt üles tõstes. «Vannun sulle! Kuigi peaksin selle juures käe või jala kaotama! Paistab, et pea olen ma nagunii juba kaotanud. . Aga niisuguse avastuse puhul ei ole elustki kahju!»

«Noh, vennas, jälle purskab sinust ideede ja avastuste fontään,» kostis ukselt zooloogi hääl. Teadlane astus kiiresti laboratooriumi ja hakkas selga tõmbama oma silfiist töökitlit. «Lase käia.. . Jutusta. . . Mulle meeldib kuulda sinu jalustrabavatest avastustest.»

Tsoi punastas, tõstis oma laual ühest kohast teise katseklaase ja kolbe ning heitis Maratile anuvaid pilke. Marat hakkas rõõmsalt ja erutatult naerma:

«Ei, ei, Arsen Davidovitš! Idee on alles väljatöötamise staadiumis. . . Aga kui ülesanne on lahendatud, siis kuulete sellest esimesena!»

«Mida ma kuulen, Marat? Nii soliidne, nii tõsine suhtumine? Sa teed teaduslikus töös tohutuid edusamme, vennas! Väg,a hea, sõbrake, väga hea! Ootan vaikselt ja kannatlikult. . .»

«Te ei kahetse seda, Arsen Davidovitš!» jätkas Marat samas toonis ja pöördus siis Tsoi poole: «Ega sul mingit kiiret tööd ei ole? Tule kaasa. Mul on veel vaja sinuga paljudest asjadest rääkida. . .»
«Kas te lubate, Arsen Davidovitš?» küsis Tsoi zooloogilt.
Saanud loa, kadusid sõbrad ukse taha. .
Zooloog ei olnud veel jõudnud tööle hakata, kui laboratooriumi astus Gorelov.
«Aa, minu kallis patsient!» tervitas teadlane teda rõõmsalt. «Tulge sisse, tulge sisse. Mul on alati hea meel teid näha. Kuidas te end tunnete?.. Paremini? Istuge siia, palun!»

Gorelovil oli seljas pikk triibuline halatt ja pea ümber side. Tema kollakaspruun nägu kandis veel haiguse jälgi. Ta istus taburetile:

«Tänan, Arsen Davidovitš! Teie hoole ja palvete läbi. Aga see voodis vedelemine on surmani ära tüüdanud. Millal te mind välja lasete?»

«Jõuate, jõuate, kullake! Arge kiirustage. Ravime teid lõplikult terveks, remondime teid põhjalikult, siis aga teeme läbi elektriravi kuuri ja mõned massaažiseansid ja võtame mõned kuurnad mudavannid. Ma märkasin teis kerget kalduvust reumatismile ja rasvumisele... Teate, see tuleb pärilikkusest...» lisas teadlane mureliku häälega, asetades käe sõbralikult patsiendi põlvele.

Ta loetles naudinguga protseduure ja oli näha, et ta ei kavatse seda oma kesises arstipraksises haruldast juhtu niipea käest lasta.
Gorelov lõi oma tohutu suuri käsi kokku ja lausa oigas:

«Jumala pärast, Arsen Davidovitš! Heitke armu!... Kust see rasvumine? Mis reumatism? Halastage mu kadunud ema mälestusele! Ta ju suri kopsupõletikku.»

«No näete... näete...» pomises zooloog segadussesattunult, kummardudes mikroskoobi kohale. «Suri... Niisuguste asjadega tuleb olla ettevaatlikum!»

«Ausõna, Arsen Davidovitš, ma ei pea enam vastul Kui palju kordi te olete ilma minuta väljas

käinud, mina aga hapnen siin ja olen kadedusest lõhki minemas. Küllap on teil vahepeal palju huvitavat ette tulnud! Ei! Kinnitan teile, et ma ei pea vastu! See teeb mind haigeks. Arvatavasti saaksin teile kasulik olla. Te ju teate, kuidas mind teie ekskursioonid huvitavad!»

«Noh, sõber, ärge meelt heitke,» ütles zooloog liigutatult. «Jõuame veel koos tublit tööd teha. Kolme päeva pärast rajarne pikemaks ajaks, päevaks viieks, süvaveejaama. Seda näeb ette meie uus tööplaan. Luban, et ei tee siis ilma teieta ookeani põhjas sammugi!»

Gorelov ajas end sirgu nagu ootamatu löögi mõjul ja tema nägu näis tõmbuvat veel kollasemaks. Tema mustad, sügaval asetsevad silmad kattusid hetkeks pruunide laugudega. Ta vaikis veidi aega, tõmbus siis küüru ja küsis õõnsa häälega:

«Kas see jaam tuleb. . . siit kaugele? . . .»

«Ei, kullake!» vastas zooloog nagu tujukale lapsele, kellel ei ole kannatust lubatud mänguasja ära oodata.

«Kõigest kakssada kakskümmend kilomeetrit praegust meridiaani mööda lõuna poole... Selle koha ümber on täiesti uurimata piirkond. Seal ootab meid väga palju uut ja huvitavat... Palun ainult,» meenus teadlasele äkki, «et te sellest kellelegi ei räägiks. . . Kapten ei taha, et see plaan teatavaks saab. .. Mõistate. . . pärast Sargasso mere lugu. . . Aga ma tean, et teie ei ole lobiseja.»

Gorelov ei vastanud midagi. Ta istus vaikides, küürutõmbunult ja langetatud päi ning tõusis siis raskelt.

«Hästi. ..» ütles ta ebamääraselt ja suundus suuri pehmeid tuhvleid lohistades pikkamööda ukse poole.

Teadlane vaatas talle järele, silmitsedes tema kondist, kühmus selga ja läbi halati paistvaid abaluid, ning ütles ebakindlalt, teatava ärevusega hääles:

«Ma arvan, et see pole lõpuks nii tähtis, Fjodor Mihhailovitš . .. Võib-olla saame läbi ka mudavannideta...»

Gorelov ilmselt ei kuulnud teda. Ta ei pöördunud ega vastanud, vaid väljus langetatud päi laboratooriumist ja sulges enese järel ukse.

Pärast seiklusi veealuse mäeaheliku kuristikes oli zooloogi suhtumine Gorelovisse täielikult muutunud. Muide, kogu allveelaeva ekipaaž alates kaptenist ja lõpetades koristajaga ei teadnud, mida rohkem imetleda: kas Pavliku mehist võitlust krabide jõukudega või ennastsalgavust, mida kadunud okeanograafi otsinguil ootamatult oli ilmutanud sünge Gorelov. Kõik ümbritsesid vanem-mehaanikut, kes seltsimeest hädas aidates oli nii raskelt kannatada saanud, hoolitsuse ja tähelepanuga. Nagu häbenedes võttis Gorelov kohmetult vastu kõiki neid austuse ja tähelepanu märke ning tõrjus saamatult naljatades tagasi zooloogi murelikku hoolitsust. Gorelov ei suutnud ega püüdnudki varjata rõõmu, mis teda nüüd ümbritsevas soojuse ja sõbraliku osavõtu õhkkonnas sageli valgustas ja muutis tema tavaliselt karmi, sünget nägu. Ja siiski juhtus korduvalt, et haiget külastavad seltsimehed leidsid Gorelovi rõhutud meeleolus, mil ta nähtavasti kirglikult soovis ainult üksindust, mil temasse oli tagasi pöördunud endine seltsimatus ja süngus. Küürutõmbunult, madalale langetatud ja käte vahele surutud peaga istus ta siis voodi äärel ja vastas kõigile murelikele ja osavõtlikele küsimustele ärritatult ning jär-

sult, sundides vaest zooloogi pead murdma oma ainsa patsiendi niisuguse halva seisukorra põhjuste üle ning kirjutama neid äkilisi meeleolu muutusi ebaõige ravi arvele. Muide, sedamööda kuidas Gorelov tervenes, ilmusid niisugused raskemeelsuse ja närvilisuse hood teadlase suureks rahuloluks üha harvemini ning kadusid peaaegu hoopis sellest ajast alates, kui haige tõusis voodist ja hakkas

ambulantsist väljas käima.
Seepärast pole raske mõista muret, millega zooloog jälgis Gorelovit tema äkilisel laboratooriumi st lahkumisel, ja seda, miks teadlane ei suutnud kaua oma mõtteid koondada käsil olevale tööle.. .

V PEATÜKK LORD HÄDAOHUS

Noormehed tormasid allveelaeva väljumiskambrist nagu vallatud koolipoisid pärast igava tunni lõppemist vahetundi. Marat tõukas naerdes Tsoi platvormilt alla ning Tsoi, kes ei olnud veel jõudnud oma propellerit tööle panna, lendas kohmakalt käte ja jalgadega vehkides ning meeleheitlikult kirudes põhja poole.

«Uppi lendasid, kullaotsija!» hüüdis Marat võidukalt, laskis käiku oma propelleri, kihutas Tsoile järele, haaras tema jalgadest kinni ja ujus temaga koos tagasi üles.

«Lase lahti, põrguline!» ulgus Tsoi meeletult, rippudes pea allapoole ja kõigest jõust vastu punnides. Ta oli naerust lämbumas Ja suutis ainult aeg-ajalt loopida MaratiIe kõige metsikumaid sõimusõnu ja ähvardusi: «Lurjus! Lontrus! Ma teen sust hakkliha! Lase heaga lahti! Huligaan! Tule sa veel laboratooriumi - kisun su neljaks tükiks! Appi!!!»

Marat kihutas huigates ja naeru lagistades oma viieteistkümnehobujõulise mootori kogu jõuga edasi, hoides oma ohvril tugevasti jalust kinni, ja Tsoi kõIkus abitult tema all, tehes enese vabastamiseks usutamatuid jõupingutusi.

Pavlik, kes ei olnud sõpradest maha jäänud, ei suutnud Tsoi meeleheitlikku olukorda nähes kauem vastu

pidada. Ta pani oma propelleri täiskäiguga tööle, tiirles linnuna Marati kohal, langes metsiku, läbitungiva kisaga allveehuligaani õlgadele, põimis jalad tema kaela ümber, pöördus peaga allapoole ja hakkas Marati käsi tema ohvri Jalgade küljest lahti rebima.

«Pea vastu, Tsoi!» karjus ta. «Pea vastu! Väsitame ta ära! Ja siis miilitsasse! . . .»

Kolm metallkeha kord põimusid kerasse, kord eraldusid üksteisest. Kolm eredat helesinist tähekest hüplesid kujuteldamatus tantsus. Juurde meelitatuna nende tähekeste valgusest, kiirustasid mitmevärviliste tulukeste helkides kõikjalt kohale veesügavuste elanikud, et kohe jälle tulevärgina igasse külge laiali lennata. Ikka veel peaga allapoole rippuvale Tsoile meenus tema tegevuseta propeller. Ühe hetkega lavas ta lülitustahvli ning Maratti tabas rindu võimas veejuga, nii et ta lendas äkki koos Pavlikuga jahmunult mõned meetrid eemale, tiireldes ja kukerpallitades moodustunud veekeerises. Algas uus jaht.

«Püüa ta kinni! Püüa kinni!» möirgas Tsoi, ja kihutas hoogsalt Marati helesinise tähekese kannul.
«Püüa kinni!» kisas vaimustatult Pavlik.

Ta oli Maratist tunduvalt kergem ja propeller kandis teda kiiremini edasi. Seetõttu jõudis Pavlik esimesena kurjategijale järele ja riputas end tema külge.
«Lase lahti, Pavlik!...» anus Marat lõõtsutades ja naerust hingeldades. «Ta tapab mu ära! Ausõna!...»

Kuni nad rabelesid, jõudis kohale Tsoi. Pavlik ja Tsoi haarasid kahelt poolt Marati õlgadest ja hakkasid teda raputama, kutsudes ohvrilt esile hädakisa, palveid ja kõikvõimalikke lubadusi. Marati pea kõlkus seejuures siia-sinna ja ta pidi kogu jõust kaela pingutama, et mitte peaga vastu kiivrit põrgata.

Lõpuks Pavlik halastas ja vabastas Marati. Väsinuna, kuid lõbusalt ujusid kõik Kolm pikkamööda edasi ja puhkesid ajuti naerma, meenutades, kui naljakalt Tsoi rippus pea allapoole, kuidas Marat ja Pavlik eemale lendasid ja kui veidralt rappus Marati pea kiivris. Marat ujus ees, vaadates aeg-ajalt oma kompassile.
«Kuhu sa õieti pead minema?» küsis lõpuks Tsoi.
«Šelavini juurde... Ta vaatab aparaate üle ja palus Skvorešnjat saata endale uus süvaveetermomeeter vana

asemele, mille vesi on katki surunud. Ei pidanud rõhule vastu. .. Kestas oli arvatavasti mingi defekt.»
«Jah, ligi viiesaja-atmosfäärise survega pole nalja. Vaesel Matvejevil annab seda nüüd eluaeg mäletada!»
«Kas sa olid seal juures? Kuidas see juhtus?»
«Mina olin ka! Mina olin ka, Marat!» kiirustas vahele Pavlik. «Ise nägin. Küll oli kole! Ivan Stepanovitšil oli vaja veeproovi. Matvejev läks kraani juurde ja ainult pööras seda natuke... Kraan oli vist rikkis. .. või ma ei tea, mis...»
«Toru oli halvasti kinni kruvitud,» seletas Tsoi.
«Nojah. . . toru oli halvasti kinni kruvitud ja Matvejev ei jõudnud veel õieti kraani pööratagi, kui see äkki tuli küljest ära ja lendas hirmsa vilega. . . niisuguse vilega, et lihtsalt õudne... minema magu kuul!... Keegi ei jõudnud teda õhus nähagi. Ja mürtsti vastu vaheseina! . . .»
«Kas lõi vaheseinast läbi?» küsis Marat.
«Ei, ei löönud läbi. Aga toru st tuli veejuga – peenike ja sirge ja kõva nagu terasvarras. Auras üleni. . . Terve ruum oli auru täis.»
«Vee aurustumine rõhu järsu vähenemise tagajärjel,» torkas jälle vahele Marat.
«Jah, rõhu järsu vähenemise tagajärjel...» kordas Pavlik masinlikult. «Matvejev tormas tagavarakraani sulgema ja puudutas kogemata käega seda veevarrast .. . Ja ma ise nägin, Marat, ma ise nägin, kuidas tema käest lendasid järsku eemale kaks sõrme. No tead, nagu noaga lõigatult! . .. Matvejev ise ei tundnud alguses midagi, ainult vaaruma hakkas. Siis purskas veri ja ta kahvatas. Skvorešnja viis ta ära, aga Ivan Stepanovitš jooksis ise kraani juurde ja keeras selle kinni. Oi kui hirmus oli, Marat! . . .»
Eespool ilmus nähtavale punane udulaik, mis varsti muutus punaseks lambikeseks, ning seejärel ka peenike vertikaalne tross, mida selles asendis hoidis ujuv poi; trossi küljes rippus süvaveetermomeeter ja selle kohal Ekmani tiivik. Tiiviku propeller pöörles aeglaselt oma vaskrõngas, nelinurkne laba aga näitas, et propellerit liikuma panev hoovus suundub lõunast põhja. Trossi otsad kadusid pimedusse, kuid ülalt ja alt paistis punaste

udulaikudena teiste lampide valgus, näidates trossi jätkumist mõlemas suunas.
Sõbrad lähenesid trossile ja selle juures töötavale Šelavinile.
Ootamatult kostis summeri piiksumine: kõiki nelja kutsus välja allveelaev.
«Kuulake, kuulake! Šelavin! Tsoi! Bronstein! Bunjak! Räägib «Pioneer», vahiohvitser Kravtsov. Käsin teid viivitamatult laeva tagasi pöörduda. Häälestage oma aparaadid teadusliku ekspeditsiooni juhi professor Lordkipanidze lainele. Ta saadab hädasignaale. Hoidke temaga sidet. Teel hargnege tulede nähtavuse ulatuses ahelikku. Võib-olla kohtate teda. Tulge kümne kümnendiku käiguga... Laev asub teele.»
«Kas aparaadid jätta siia?» küsis Šelavin erutatult.
«Jätta sinna!» vastas leitnant ja lisas naljatades:
«Nüüd alles juhtus meie habemikuga lugu! Võiks öelda, et sattus õrna embusse. . .»
Leitnanti katkestas järsult kapteni hääl:
«Praegu pole aeg rumaluste rääkimiseks, seltsimees leitnant! Te olete vahis ja olukord pole kaugeltki lõbus.»
«Vabandage, seltsimees komandör.» Leitnandi hääles kuuldus kohmetust.
«Ma ei lülita teie lainet välja,» teatas Šelavin sel ajal allveelaeva juhtimiskeskusse ja pöördus siis oma kaaslaste poole: «Hargneda vasakule ahelikku! Minust arvates esimesena Pavlik, teisena Marat,

viimasena Tsoi. Lülitada sisse Arsen Davidovitši laine. Kümne kümnendiku käiguga edasi! Suund ostsüdost. Joonduda minu järgi!»
Kõik neli liikusid pimedates veesügavustes pika ahelikuna edasi.
Mõne minuti pärast kuuldus nende kiivrite all zooloogi rahulik, selge hääl: .
«Loom nõrgendas veidi pigistust. Püüan ettevaatlikult vasakut kätt kompassiga silmade juurde nihutada.»
«Tähendab, suund .pole teil ikka veel teada?» küsis kaptenihääl.
«Ei, Nikolai Borissovitš.»
«Kas kiirust tunnete?» jätkas kapten küsitlust. «Arvan, et kiirus on ligikaudu viiskümmend kilomeetrit tunnis. . .»

«Püüdke ruttu suund kindlaks teha, Lord. Niipea kui kõik kogunevad laeva, asume teid jälgima.»
«Hästi, kapten...»
Kõnelus katkes. Šelavin ootas minuti, suutes vaevu ärevust maha suruda, ja kutsus siis zooloogi välja:
«Arsen Davidovitš, kullake! Mis teiega juhtus?»
«Aa! Ivan Stepanovitš. See olete teie? Näete, viperus juhtus. Suur viperus! Kisun teid töö juurest eemale, panen laeva. liikuma. Ja kõik omaenda tähelepanematuse
parast. TuIm laevast valja ja ujusin nordvestnordi... teate, selle korkkorallide tihniku poole. . .»
«Jah, jah. Mäletan, et teil oli kavatsus sinna minna.» «Nojah. . . ujusin mõttesse vajunult, ringi ei vaadanud. Ja äkki nagu oleks mulle mingisugune kosk kaela langenud. Ma ei jõudnud isegi märgata, kust poolt see tuli. Ühe silmapilguga oli minu ümber mähitud mingi jäme köis, sentimeetrit kolmkümmend läbimõõdus. Käed, saate aru, on vastu keha surutud, jalad on seotud, pöö rata ei saa... Üldse liigutadagi ei saa...»
«Vaat kus õnnetus! . .. Kes teid siis kinni kahmas?»
«Aimugi pole, Ivan Stepanovitš... Siin on midagi absurdset, millest meie, zooloogid, ei julge mõeldagi. . . Ma ei tea isegi seda, mis nimelt minu ümber on: kas looma kogu keha või ainult tema pikk, painduv kael. . . Kui on keha, siis tuleb välja midagi salapärase, kolm korda legendaarse ja tuhat korda välja naerdud hiigelmeremao taolistKui aga on ainult kael, siis ütlen ausalt, kallis Ivan Stepanovitš, et lihtsalt kardan isegi mõelda ja hüpoteese püstitada.»
«Hirmus. . . hirmus. . . Kuidas te end tunnete, kullake? Ega te vigastatud pole?»
«Mitte sugugi, Ivan Stepanovitš! Kõik on korras. Skafander ei vedanud alt ja loodetavasti ei tee seda ka edaspidi. Ma arvan, et niisuguses embuses võiks elevantki lämbuda, mina aga ei tunne seda üldse! Kogu surve võtab vastu skafander. Ja nüüd siis kannab mind tundmatu jõud...»
«Ärge muretsege, Arsen Davidovitš. Kapten teeb kõik, mis võimalik. .. Kui te ainult kannatada ei saaks.»
«Vaevalt ma kannatada saan. . . Mis aga puutub meie teaduslikke ülesandeid, siis on see seiklus lihtsalt aare.

Mõtelge ainult, missugune avastus! Loom on muidugi täiesti tundmatu... Ma uurin erakordse huviga seda väikest osa tema kehast, mis on otse minu silmade ees
Seda katavad suured luuplaadid, mille keskel on püramidaalsed kühmud. Plaadid asetsevad katusekividena ja on üksteise suhtes liikuvad.. . Moodustavad tiheda soomuskatte. On kaetud paksu fosforestseeriva limakihiga. Niisugused mõtted, niisugused võrdlused tulevad pähe, et lihtsalt ei julge öeldagi. Isegi teiIe, mu sõber. . .»
«Rääkige, rääkige, kullake! Ärge häbenege! Kolme nädalaga olen ma siin niisugust näinud, et

miski ei suuda mind enam üllatada.»
«Ivan Stepanovitš! Ma aiman... Veel enam – ma tean - missugune lõikus, missugune rikkalik lõikus mind siin ootab! Ma ei oska teile .öelda, mu sõber, kui õnnelik ma olen, et mulle langes osaks au nii lähedalt, nii vahetust lähedusest uurida seda meresügavuste koletist! . . .»
Ei Tsoi, Marat ega isegi Pavlik lubanud endal ühegi häälitsusega segada seda ebatavalist vestlust kahe teadlase vahel, keda valdas üks ja sama kirglik andumus teadusele, üks ja sama väsimatu teadmisjanu. Tsoi vaikis, tundes, kuidas mingi kuiv, torkav tükk kerkib tema kurku, ja mõtles, kas ka tema oleks võimeline nii ennastsalgavalt, nii kangelaslikult käituma niisama hirmsatel, peaaegu surmatoovatel asjaoludel. Kas ka tema suudaks unustada ennast, unustada hädaohtu ning niisuguse mehisuse ja ennastsalgavusega anduda teadusele tööle, mis on tema kätesse usaldatud, eesmärkidele, mida ta on enesele püstitanud?
Zooloogi rõõmus hüüatus rebis teda nendest mõtetest.
«Sain kompassi silmade juurde tõsta!» hüüdis zooloog. «Kapten! Kapten! Kas te kuulete mind?»
«Ma olen aparaadi juures, Lord.»
«Suund nordnordost. Lähemal ostile. Looma kiirus on tunduvalt suurenenud. Tema keha keerud minu silmade kohal on teineteisest veidi eemale nihkunud ja minu latern valgustab ümbrust. . .»
«Kas te näete seal midagi, Lord?» küsis kapten elavalt.
«See on väga tähtis.»
«Ei, kapten. Kaugel ainult viiguvad helendavate loo-

made tulukesed. Juba kaua enne meie lähenemist pöörduvad nad kiiresti kõrvale, nagu vabastades meile teed. .. Ivan Stepanovitš, kuulge, Ivan Stepanovitš!» «Ma kuulen... kuulen teid, Arsen Davidovitš.»
«Teate, mul vilksatas siin üks mõte. . . Jääb niisugune mulje, et pimedate ookeanisügavuste elanikud on varustatud mingi täiendava meelega, mis hoiatab neid liikuvate olendite või esemete lähenemise eest. . .»
«Või nii? Huvitav... Aga kui see pole nägemine ega kuulmine, siis missuguseid objektiivseid nähtusi peale valguse ja heli võiks see uus meel veekeskkonnas tajuda?»
«Rõhku! Ma arvan, et see meel ei ole täielikult ja printsipiaalselt uus, vaid on ainult arenenud, tuhandeid kordi teravnenud ja täiustunud rõhumeel, mis ühel või teisel määral on omane igale elusolendile.»
«Ah, või nii! Te oletate, et liikuv keha, eriti kiiresti ja suure hoogla liikuv keha avaldab enda ees olevatele veekihtidele rõhku, ja seda rõhku, mis kandub edasi osakeselt osakesele, veekihilt veekihile, tajuvad veeorganismid isegi suurest kaugusest oma teravnenud rõhumeele abil? Nii või?»
«Täiesti õige. Te saite minust täielikult aru. Te... Kapten! Kapten!» hüüdis järsku zooloog.
«Kuulen! Kuulen, Lord!»
«Vasakul pool vilksatas üsna lähedal kõrge ja peenike minaretitaoline mäetipp. Ilmuvad nähtavale künkad ja kaljud. Liigume piki - mäeaheliku harusid... See on täiesti ilmne. Minu latern valgustab neid selgesti. Praegu paistab tohutu suur, peaaegu kuubikujuline kalju, mis meenutab tornidega, bastionidega, eelkindlustustega ja hambuliste seintega keskaegset lossi . . .»
«Väga hea, Lord! Andke võimalikult palju orientiire, need tulevad meile otsingutel kasuks.»
«Hästi, kapten. Ma ei ole ainult suunas kindel. Pärast seda, kui mul õnnestus kompassi vaadata, võib ju loom olla mitu korda suunda muutnud.» .
«Nüüd pole see enam tähtis. Me võtame kursi otse osti, veealuse mäeaheliku suunas, siis aga piki ahelikku nordi. Otsime üles mäetipu ja lossi, mida te märkasite. Teatage meile tihemini orientiire.»

«Kuulen. . .»
«Ahaa! Šelavin oma kaaslastega ongi tagasi jõudmas: signaalid lülitustahvlil näitavad, et väljumiskambri uks avaneb. Mõne minuti pärast asume teele.»

Olles Šelavini ja tema kaaslased vastu võtnud, liikus allveelaev rohkem kui pool tundi edasi, enne kui juhtimiskeskuse ekraanil ilmusid lõpuks nähtavale veealuse mäeaheliku tumedad massid, mis pikkamööda katsid kogu ekraani. Ultraheliprožektorid muutsid sellel foonil juba kaugelt nähtavaks üksikute kaljurahnude, küngaste, nõgude ja kuristike ähmased piirjooned. Et neid selgemini eristada, sõitis allveelaev üsna mäeaheliku lähedale, pöördus siis põhja poole ja hakkas aeglaselt edasi liikuma. Aeg-ajalt teatas zooloog üha uute orientiiride nähtavaleilmumisest: kord oli see võimsat võlvkaart meenutav .kuristikusuue, kord kaks omavahel sadulakujuliselt ühendatud künkatippu, kord suuremal kaljul lebav väiksem kalju. Leitnant Kravtsov. kirjutas kõik selle ranges järjekorras üles ning arvutas ligikaudsed kaugused nende orientiiride vahel.

Arusaamatut visadust ilmutades kandis loom zooloogi tohutu suure ja näiliselt veelgi suureneva kiirusega üha kaugemale põhja poole. Allveelaev oli samal ajal sunnitud edasi liikuma ainult kahe kümnendiku käiguga, et oleks võimalust märgata orientiire, niipea kui need ekraanil nähtavale ilmuvad.

Sellest hetkest, mil merekoletis oli zooloogi oma embusse haaranud, oli möödunud juba neli tundi. Allveelaev jäi ilmselt loomast maha ja oli selge, et kaugus nende vahel üha suureneb. Leitnant Kravtsovi vahetas välja vanemleitnant Bogrov, kapten aga jäi endiselt juhtimiskeskusse.

Tunni aja, pärast teatas zooloog, et looma keha keerud tema kiivri ümber on jälle tihedasti teineteise vastu tõmbunud ja tal pole võimalik midagi näha. Teated orientiiride kohta lakkasid saabumast. Teada oli veel ainult üldsuund - otse põhja. Zooloog kaebas aga, et tema kompassiga käsi, mis on küünarnukist painutatud ja vastu rinda surutud, on tuim ja surnud ning, ta ei tunne seda enam peaaegu üldse. Nii möödus veel tundi kaks.

Allveelaev jätkas piki mäeahelikku aeglast edasiliikumist.

Kapten Vorontsov, kes kõik need seitse tundi oli vahetpidamata juhtimiskeskuses veetnud, kõndis käed seljal ühtlase sammuga mööda ruumi edasi-tagasi, heites vahetevahel pilke ekraanile, millelt ei pööranud silmi ka vahiohvitser.

Kaptenit sundis peatuma zooloogi erutatud hääl.

«Loom muutis järsult suunda,» ütles teadlane. «Pöördus nordist peaaegu täisnurga all osti. . .»

«Tähendab, ta suundub mäeaheliku sügavusse,» märkis kapten. «Arvatavasti. mööda mingit kuristikku.. Märkige see üles orientiirina,» pöördus ta vanemleitnandi poole. «Arvutage ka ligikaudselt selle koha kaugus eelmisest orientiirist.»

«Just nii - märkida üles orientiir ja arvutada kaugus!» kordas vanemleitnant, hüppas siis äkki püsti, osutas ekraanile ja hüüdis valju häälega: «Mäetipp! . .. Ees on mäetipp! . . .»

Mäeaheliku tumedal foonil ilmusid üha selgemini nähtavale kõrge kalju korrapärased piirjooned. See kalju koosnes mitmest korrustena üksteisel lasuvast ja astmeliselt ülespoole kerkivast võimsast sambast ning lõppes ümmarguse kupliga, millest sirutus välja pikk terav tipp.

«Tõepoolest täiesti nagu minarett,» laususkapten.

«Kohe peab tulema loss,» sõnas vanemleitnant, märkides üles zooloogi poolt antud viimase orientiiri - kuristiku suudme - ja arvutades selle kauguse eelmisest orientiirist. «Pärast lossi võime olla täiesti veendunud, et laevon õigel teel.»

Loss ilmus nähtavale kümne minuti pärast ja kinnitas kõigi oma üksikasjadega täielikult kirjelduse täpsust.

Kapten andis käsu viia allveelaeva kiirus viie kümnendiku käiguni. Kõiki laevaruume läbis

rõõmus elevus. Skvorešnjale ja kümnele meeskohnaliikmele anti käsk valmistuda täies relvastuses allveelaevast väljumiseks.

«Noh, nüüd see röövel meie käest ei pääse, olgu tal kas või kašeloti suurus ja kašeloti hambad,» ütles Skvorešnja Matvejevile, kes, vasak käsi sidemes, aitas tal väljumiskambris skafandreid ja lahinguvarustust korrastada.

209

«Loom muudab sageli suunda,» teatas sel ajal zooloog. «Kuristik on ilmselt käänuline . . . Kiirus on tunduvalt vähenenud. . .»

«Väga hea, Lord!» vastas kapten. «Arvatavasti läheneb ta oma urule. Seal püüamegi ta kinni. Valmistuge katsumusteks,. kallis Lord. Pole kahtlust, et loom võtab teid seal käsile ja proovib pähklit katki hammustada.»

«Las proovib... Huvitav on tema kodukollet ja elu-olu näha. Urg on suurte mereloomade juures küllalt haruldane nähtus. Ainult kaheksajalad ja veel paar-kolm liiki rajavad enesele enam või vähem püsiva eluaseme. Väga huvitav!... Edasiliikumine on täiesti aeglaseks muutunud. .. Peaaegu seisame... Keerud kiivri ümber hakkasid liikuma ja nihkuvad teineteisest eemale... Latern valgustab ülespoole kaarduvat seina... On see koobas? . .. Vilksatavad mingid tohutusuured heledad varjud. .. Kummalised varjud... Paksud pikergused kehad ja pikad painduvad kaelad. Keerud kiivri ümber tõmbuvad kiiresti kokku... Laterna tugev valgus vist häirib looma... Ta liigub koos minuga siia-sinna... Järsku peatus... Ai, kurat!... Keerud eemaldusid kiiresti kiivri ümbert ja kiiver sattus pikkade hirmsate lõugade vahele. .. need on mitu korda pikemad krokodilli omadest... Tohutute hammaste kõrvulukustav krigin . .. Hambad on koonilised, veidi tahapoole painutatud. Lõuad on neid korrapäraste ridadena täis. Need on hiigelsisaliku lõuad!... Oo-oh! . . .»

Viimane oie kostis nõrgalt, valuliselt ja kannatusrikkalt, jäädes juhtimiskeskuses vastu kajama. Siis saabus vaikus.

Kapten ja vanemleitnant seisid kahvatute nägudega ja vaikisid.

«Mis seal toimus?» sosistas lõpuks vanemleitnant.

Tema sõrmede vahelt langes põrandale metallist pliiats. Kapten vaatas üles.

«Jälgida orientiire!» käskis ta tasase, veidi kähiseva häälega.

Ta tõmbas välja rätiku ja pühkis laupa.

«Just nii - jälgida orieritiire,» pomises vanemleitnant, tõstis masinlikult pliiatsi maast üles ja suunas mitte midagi nägevad silmad ekraanile.

210

«Lord! . ..» kutsus kapten. <Lord..,. vastake!... Mis teiega on. . . .»

Lühike vaikus. Siis kuuldus zooloogi nõrk ja katkendlik hääl:

«Ei. . . ei midagi. . . ei midagi, kapten. . . Mind paisati maha... Kiivriga... vastu kivi... Pea... Udu... Rebib küünistega skafan... Teleskoopilised silmad...»

Hääl murdus ja jäi vait.

«Lord! . .. Lord!...» kutsus kapten. «Lord!... Vastake! . . .»

Vastust ei tulnud.

VI PEATÜKK VÕITLUS KOOPAS

Mindi hanereas, vaikides ja püüdes mitte häirida veesügavuste rahu. Tihe, kaua seisnud muda summutas paksude metalltaldade lööke vastu põhja.

Ees läks ultnahelipüstolit käes hoides vanemleitnant Bogrov.

Tema kannul sammus Skvorešnja, kes kerkis teiste kohale nagu tipul heledat majakat kandev

metalltorn. Skvorešnja järel tulid Tsoi, Marat ja teised - kõik relvastatud nagu vanemleitnantki ja samasuguses valvsas võitlusvalmiduses. Skvorešnja kandis kaasas võimast prožektorit:

Kuristik oli väga lai ja kiivritel olevate laternate valgus küündis ainult harva tema seinteni. Arvukad käänakud andsid tunnistust sellest, et ekspeditsioon on õigel teel. Iga käänaku taga võis nähtavale ilmuda merekoletiste koobas ja see hoidis kõiki vahetpidamata pinge all. Sammud muutusid üha ettevaatlikumaks, käed surusid kõvemini püstolite käepidemeid, südamed pekslesid tugevamini. . . .

Oli juba käiduä rohkem kui tund, kuid käänakud järgnesid üksteisele. Näis, et sel väsitaval teekonnal pole lõppu.

Järsku vanemleitnant peatus ja osutas vaikides sõrmega ülespoole. Ajades pead kuklasse ja suunates üles laternate valguse, nägid kõik enda kohal kõrget, pime

dusse kaduvat võlvi.

Vanemleitnant ütles tasa, peaaegu sosinal: «Tähelepanu! . .. Läheneme koopale. Esimese käskluse järgi kõik laternad välja lülitada. Edasi! . . .»

Käik oli nüüd sirge, ilma käänakuteta, ja kitsenes üha, kuid võlv ei laskunud madalamale, vaid jäi endiselt suurde kõrgusse, olles vaevu märgatav.

Mõne minuti pärast peatus vanemleitnant uuesti, sest käik hargnes kaheks. Pärast lühikest kõhklust kutsus vanemleitnant enda juurde Tsoi. Järgnes tasase häälega antud käsk:

«Mõlemad käigud läbi uutida! Leida õige tee! Teie olete meie hulgast ainus, kes oskab arvesse võtta ka bioloogilist laadi tundemärke.»

Tsoi astus kiiresti vasakpoolsesse käiku ja läks seda mööda peaaegu sada meetrit edasi, silmitsedes tähelepanelikult ümbrust. Tunneli seinad lähenesid märgatavalt teineteisele ning olid ebatasased. Seinte eendid ja süvendid olid kaetud pikavarreliste süvavee-merituppede, kullakarvaliste korkkorallide ja meriliiliate rühmadega. Kõikjal - põhjas Tsoi jalgade all ja seintel - oli näha arvukaid limuste kodasid. Nendes keermelistes, relieefsetes teokarpides tundus Tsoile midagi tuttavat. Tema süda hakkas peksma. Ta haaras kiiresti ühe teokarbi, suunas sellele laterna valguse ja oleks peaaegu karjatanud. See oli tema! Salapärane, tabamatu Lamellibranchiata cephala Lordkipanidze!

Tsoi seisis liikumatult, kartes hingata, ega pööranud silmi imeliselt teokarbilt. Neid on siin tuhandeid! Võibolla miljoneid! Siin on nende saladuslik kodumaa – võimalik, et ainult üks paljudest. Aga kus on kullamaardlad? Neid pole läheduses näha. Kust siis võis kuld nende molluskide verre sattuda? Võib-olla on kullamaardlad eespool?

Unustades kaine mõistuse, ootavad seltsimehed ja võib-olla eespool peituva hädaohu, tormas Tsoi mööda tunnelit edasi, juhtides igasse külge laterna valgust ning ahnelt silmitsedes põhja ja tunneli seinu. Kusagil ei paistnud midagi, mis oleks meenutanud kulda" või kullamaardlat. Ümberringi olid näha ainult arvutud limused ning üksikud merituped ja meriliiliad. Peas vilksatas

rõõmus, võidutsev mõte: «Mul oli õigusI Asi pole kullamaardlates!»

Äkki Tsoi peatus. Seinad lähenesid järsult teineteisele. Torkas silma selgesti märgatav, tunduvalt madalamale laskunud kallak võlv. «See pole merekoletiste tee: nad ei pääseks siit läbi,» mõtles Tsoi ning samas sundis mõte tema tagasipöördumist ootavatest kaaslastest ja abi vajavast. õpetajast-zooloogist teda tagasiteele sööstma. Enne aga rebis ta seintelt lahti mõned molluskid, haaras põhjast paar peotäit muda ning võttis oma lahutamatust kaaslasest - ekskurisoonikotist - purgi ja täitis selle veeprooviga. .

Tunnelist hüppas ta välja, nagu oleks keegi tal kannul olnud.

Salk seisis vaikides ja liikumatult ediselt kohal.
«Mis teiega on, Tsoi?» küsis vanemleitnant murelikult. «Kas sattusite merekoletistele?»
«Ei, seltsimees vanemleitnant,» vastas Tsoi kogeldes ning piinlikkust tundes. «Ma ruttasin tagasi - kartsin, et pean salka kinni...»
«Minge ikka! Te olite ära kõigest minutit kümme. Varem ma teid ei oodanudki. Tulemused?»
«Vasakpoolne käik ei tule arvesse! Tee merekoletiste koopasse on paremal!» vastas Tsoi ja tundis, nagu oleks terve mägi tema õlgadelt maha veerenud.
«Väga hea! Asuge oma kohale... Edasi, seltsimehed! Ettevaatlikult!»
Salk asus vaikselt teele. Mida lähemale jõuti koopale, seda enam suurenes erutus ja mure zooloogi pärast.
«Kergendada liikumist õhureservuaaride abil! Kiirendada sammu!» käskis vanemleitnant.
Mindi kiiremini. Tunneli mustad seinad lähenesid veidi teineteisele ja jäid nüüd kogu ajaks nähtavuse piiridesse. Seinad ja põhi oiid siledad, peaaegu tasased, harvade, nagu poleeritud eenditega. Ainult põhjas esines üksikuid kiduraid merilii1iaid ja korkkoralle. Siin-seal oli näha Tsoile tuttavate teokarpide tükke, mis olid pooleldi mudasse mattunud.
«Siin on nad arvatavasti merekoletiste poolt hävitatud,» mõtles Tsoi. «Vasakpoolses kitsas käigus aga leid

sid molluskid merekoletistele ligipääsematu varjupaiga ja säilisid seal. . .»
Mõnedel seintest välja ulatuvatel nukkidel ja eenditel märkas Tsoi nõrgalt ja uduselt helendavaid, korrapäratu kujuga la ike. Ta juhtis nendele laikudele vanemleitnandi tähelepanu.
«See on helendav lima, mis katab merekoletiste kehasid,» seletas Tsoi tasase häälega. «Siit läbi ujudes ja kaljunukke riivates jätsid nad siia oma jäljed. Lima on värske. . . varsti tuleb koobas. . . »
«Hästi, Tsoi... Tähelepanu, seltsimehed! Niipea kui jõuame koopasse, hargneda mõlemal pool prožektorit piki koopa seinu ahelikku ja avada lähimatele objektidele heli. Skvorešnja seab prožektori üles jla annab selle siis Marati hoole alla. Lahingu ajal mitte unustada propellereid ja õhureservuaare. Kasutada neid vastavalt olukorrale. Mitte liialt hoogu sattuda! Hoiduda üksteise lähedale! Kiirendatud sammul edasi!»
Püstoleid käes hoides liikus salk kergelt täidetud õhureservuaaridega kiiresti ja hääletult piki tunnelit edasi. Tohutu suure kaljunuki taga eemaldusid seinad järsult teineteisest ja kadusid silmapiirilt. Ees minev vanemleitnant kustutas silmapilk oma laterna.
«Laternad välja lülitada! Prožektor üles seada!»
Mustas pimeduses paistsid kaugelt tohutu suured, nõrgalt helendavad helesinakad varjud. Neid oli umbes paarkümmend, ühed neist hiiglaslike mõõtmetega, teised väiksemad. Enamik varje lebas liikumatult põhja kõrgematel kohtadel ja kaljudel, olles end koletislike, vaaditaoliselt, paksenenud keskosadega puutüvedena välja sirutanud. Teised ujusid mitmesugusel kõrgusel edasi-tagasi, liigutades mõõdukalt oma helendavaid loibi. Koopa sissepääsu lähedal lebas hiiglasuur helendav siluett, mille kohal kerkis kõrgele laevarnastina pikk ja liaanina painduv tohutult jäme kael suure lameda peaga, mis liikus erutatult siia-sinna.
«Ahelikku!» kõlas vaikne käsklus. «Hoiduda käeulatusse! Tulistada helendavaid objekte! Algul liikuvaid. Enesele võtan põhjast keskmise. Valmistuda! Sihtida! Heli! . . .»

Koopas tekkis ootamatu segadus. Koletislikud helendavad varjud hakkasid visklema nagu krampidest haaratult. Nad kihutasid välkkiirelt igas suunas laiali, kord oma pikki painduvaid kaelu rõngasse tõmmates, kord neid hoogsalt sirgu ajades. Pikad lamedad krokodillisabad peksid jõuliselt

vastu vaaditaoliste kehade külgi. Koletised langesid alla, kerkisid üles ja sööstsid kõrvaIe, nii et laskurid jõudsid ainult vaevu sihikut muuta. Ultrahelipüstolid osutusid nende võimsate, tohutu suurte organismide vastu liiga nõrgaks. Oli peaaegu võimatu kohe leida ja tabada nende kõige elutähtsamaid tsentreid.

Hiiglane, kelle vanemleitnant oli kirbule võtnud, võpatas esimesel hetkel ning sööstis siis üheainsa võimsa sabaliigutusega helendava noolena koopa lae alla. Seejuures läigatas tema nõrgas helenduses midagi metalset, mis kerkis koos temaga üles, haaratuna koletise kaela alumise, jämeda osa keerdudesse.

Kostis Tsoi meeleheitlik hüüe:

«Arsen Davidovitš! Arsen Davidovitš! . . .»

Samal ajal oleks tugev veejuga Tsoi kõrval seisva Marati peaaegu jalust maha paisanud. Marat sirutas tahtmatult käe välja.

Koht tema kõrval oli tühi!

«Seltsimees vanemleitnant!» hüüdis Marat kohkunult. «Tsoi pani propelleri tööle ja kadus!»

Vahepeal oli ujuvate loomade seas valitsev paaniline segadus hakanud üle kanduma ka seni rahulikult põhjas lebanud koletistele. Üksteise järel tõusid nad põhjast ja sööstsid üles, suurendades üldist ärevust.

Loomad otsisid vaenlasi, kuid ei leidnud neid. Mis saab Tsoist, kui ta satub raevunult koopas tunglevate loomade sekka?

Äkki tõmbus üks hiiglane rõngasse, ajas end siis jõuliselt sirgu, sirutas kaela välja, peksles kramplikult sabaga, langes kivina põhja ning jäi sinna liikumatult lebama. Kellegi püstoli kiir oli arvatavasti tabanud tema aju või mõnda teist närvisõlme ning ta korrapealt tapnud. Kohe seejärel langes teine koletis. Mõnedel loomadel olid paralüseeritud loivad või saba, nii et nad

ei suutnud enam kiiresti edasi liikuda, vaid rabelesid peaaegu paigal.

Koletiste korrapäratus, kaootilises liikumises kaotasid kõik laskurid silmist hiiglasliku looma, kes oli enesega kaasa viinud zooloogi. Kusagil seal koletiste hulgas viibis nüüd Tsoi, pidevalt riskides saada senikuulmatult tugevat hoopi, mis oleks ta koopa põhja paisanud.

Vanemleitnant ei suutnud kauem seda teadmatust taluda:

«Tsoi, kus te olete?»

«Jälgin looma, kes viis ära Arsen Davidovitši,» kuuldus Tsoi hingeldav hääl. «Teised tõrjuvad mind kogu aeg temast eemale, aga ma ei kaota teda silmist. Tuleb pidevalt laveerida. Ma paralüseerisin tal ühe loiva, aga ta kihutab ringi nagu hullumeelne. Hoidun karjast eemale. .. Eemale nende valgusest... Et nad mind ei märkaks. . .»

Sel hetkel eraldus koopa sügavuses sagivast massist ootamatult üks koletis ja sööstis hoogsalt tunneli suudme poole, ilmselt otsides pääsu avamerest. Tema sinakalt helendava keha taustal vilksatas inimkeha tume vari ja peaaegu samal ajal kostis Tsoi hüüatus:

«Oh, pagan võtaks! See elukas riivas mind ja paiskas mu eemale!»

Koletis muutis äkki suunda, pöördus inimvarju poole, ajas laialt oma tohutud, pealaegu kahe meetri pikkused lõuad ja tormas varju kannule.

«Kõik esimesele! . . . Heli! . . .» kostis kiire käsklus.

Kogu salga koondatud helikiired tabasid koletist just sel hetkel, kui peaaegu otse tema lõugade ees vilksatas pimeduses osavalt põikleva Tsoi keha. Koletis võpatas kramplikult, vajus siis põhja ning jäi salga lähedale lebama.

Tee oli aga kätte näidatud. Kogu kari sööstis väljapääsu poole. Näis, et miski ei suuda vastu panna nende mäesuuruste kehade hävitavale pealetungile.

«Prožektor sisse lülitada!» kuuldus valjuhääleline käsklus.

Ereda, pimestava valguse jäme vihk läbistas pimedust, tungides kiiresti edasi liikuvate hiiglaslike kehade, looklevate kaelte ja võimsate sabade tihedasse massi ning

216

tähekogudena sätendavatesse tohutu suurtesse teleskoopilistesse silmadesse. Ja seda, mida näiliselt poleks suutnud teha ükski graniittõke, tegi valgus! Nagu üleloomulikult tugeva löögi mõjul pöörasid koletised pärani avatud lõugadega pead kogu kaela ulatuses selja taha, pöördusid väljasirutatud küüniseliste loibade abil ringi ja ujusid pikkamööda tagasi. Hämmeldunud, pimestatud ja korraga jõuetuks muutunud koletised vehklesid peaga. Mõned neist vajusid rippuvate kaeltega vaikselt põhja. Karja kohal liikus valgusjoas Tsoi metalne kuju, otsides teadlast kandvat looma.

Salk saatis taanduvat loomakarja ultrahelikiirte valanguga. Kord üks, kord teine hiiglane hakkas järsku raevukalt visklema ja vajus mõne hetke pärast kiiresti põhja.

«Leidsin! Leidsin!...» kuuldus Tsoi võidukas hääl. «Säh sulle, lurjust Kas said! . . . Said! . . .»

Aeglaselt ujuva kolonni keskel tekkis ebaharilik liikumine. Peksles hiiglaslik saba, jagades igasse külge hävitavaid hoope. Äkki eraldus koletise tumedast massist väike sinakalt läikiv metaIne keha ja hakkas ühest küljest teise õõtsudes põhja poole vajuma. Koletiste karja ümber kaart tehes sööstis Tsoi kuulina ülalt alla, haaras langeva keha, enne kui see jõudis põhja vajuda, suundus koos sellega tagasi üles ja ujus kiiresti salga juurde.

«Nii! . ..» ütles Tsoi lõõtsutades, peatus järsult ja andis propellerile tagasikäigu. «Nii. . .» korda s ta, lõi vaaruma, langes ühele põlvele ja sirutas oma kätel oleva zooloogi liikumatu keha Skvorešnja poole.

Kiiresti lahkusid salga liikmed üksteise järel koopast. Ees läks zooloogi kandev Skvorešnja. Vanemleitnarit Bogrov laskis kõilk teised endast mööda. Marat hoidis prožektori kiirtes nagu vangis koopa tagumisse otsa kogunenud väheseid koletisi - suure karja jäänuseid -, kes varjasid oma päid tapva, halastamatu valguse voogude eest.

«Prožektor välja lülitada!» andis vanemleitnant Maratile käsu.

Ta aitas Maratil kiiresti prožektori kandevalmis seada.

«Salgale järele, marss!» .

218

Vanemleitnant heitis viimse pilgu tumedale koopale, vana planeedi elus senikuulmatu võitluse areenile. Siis pani ta tööle propelleri ja ühines varsti kiirelt avamere poole kanduvate heledate sinakate tulede girlandiga.

VII PEATÜKK VALE

Zooloog silitas nõrga käega masinlikult habet, mõõtis pilguga puhtusest hiilgavat ambulantsiruumi ja naeratas nukralt:

219

«Jah, kallis Marat, nüüd siis tuleb mul enesel kasutada kõike seda, mis ma olen siin sisse seadnud. Võin tunnistada, et üldiselt pole asjad siin sugugi halvasti korraldatud. . . Võiks isegi öelda, et päris hästi.»

Marat tõstis pea, vaatas teadlasele hajameelselt otsa ja suunas siis pilgu kuhugi kaugusse.

Ta oli tulnud külastama zooloogi, kes ei olnud veel täielikult toibunud üleelatud vapustusest, kuid visiit kulges võrdlemisi loiult ja igavalt.

Pärast teadlasega toimunud traagilist juhtumit oli Marat tundmatuseni muutunud. Nii lõbus, elav

ja jutukas, kui ta varem oli alati olnud, nii enesessesulgunud oli ta nüüd, vältis kohtumisi seltsimeestega ja istus vabadel tundidel üksi oma kajutis, nii et tema. kajutikaaslane Kramer ei teadnud, mida temaga peale hakata. Samal ajal nägid ja tundsid kõik, et Marati valdavad visalt mingisugused piinavad mõtted, et tema pea on täis mingit uut probleemi, mis on talle eriti südame-lähedane ja mis erutab teda sellisel määral, nagu seda tema seniste leidurlike harrastuste puhul ei olnud veel kordagi tähele pandud.

Jätkates mingisugust oma mõttekäiku, pöördus Marat zooloogi poole ja ütles:

«Ei, ei Arsen Davidovitš, ärge rääkige. . . Minu arust on halvasti. . . Üht-teist tuleks ümber teha...»

Auväärt zooloog tundis ennast ilmselt puudutatud olevat.

«Mis on halvasti?» küsis ta valvsalt, olles valmis rünnakut tagasi lööma.

«Kiiver, see vastik kiiver!»

«Kiiver?!»

«Nojah! Kiiver, mis teile nii palju paha tegi!» Zooloog tõusis küünarnukile ja vaatas Maratile pärani silmi otsa:

«Kiiver?! Ja mina mõtlesin, et sa räägid ambulantsist!» Ta laskus tagasi padjale ja puhkes lapselikult naerma. «Mida sa sellest kiivrist siis mõtJed, kulla sõber?» küsis zooloog läbi naeru. «Ja mis pani sind järsku mõtlema niisugustele pisiasjadele? Mis on kiiver Sahara niisutamise ja Golfströmi suuna muutmise probleemi kõrval?»

«Esiteks, lubage parandada, Arsen Davidovitš - mitte

Golfsrtröm, vaid Golfi hoovils. See on teaduslik termin ja . . .»

«Anna andeks, arina andeks, sõber.. . Niisugune harjumus on, tead. Lapsepõlvest saadik... Noh, aga teiseks?»

«Teiseks, mis puutub kiivrisse... Teate, Arsen Davidovitš . . .» takerdus Marat he:keks. «Ma tunnen millegipärast, et võin rääkida avameelselt. . . Teate, mul on lihtsalt häbi. Ma ei leia enam rahu. Ma ei suuda enesele andestada, et ma sellest juba varem ei mõelnud. . . juba siis, kui töötasin koos Krepiniga kiivri telefoniseerimise alal. Kõige halvem on see, et juba siis vilksatas mul mõte nendest puudustest, kuid ma jätsin nad lõpuni läbi mõtlemata, läbi kaalumata. Ja alles nüüd ma saan aru, missugune poisikeselikkus see oli, missugune andestamatu kergemeelsus. . .»

Marat hüppas erutatult püsti ja hüüdis ägedalt žestikuleerides:

«Jah, jah! Te ütlesite õigesti. Sahara!... Golfi hoovus! . .. Ülemaailmse tähtsusega probleemid!... Aga omaenda nina all ei näinud niisugust lihtsat ja väikest, aga nii tähtsat ülesannet, nagu seda on kiivri täiustamine. Te oleksite ju võinud selle pärast hukkuda! Arsen Davidovitš! Kallis! Te ju oleksite peaaegu surma saanud. Kui ma sellele mõtlen, siis olen valmis endal juukseid peast katkuma...»

Zooloog kuulas tähelepanelikult, pööramata Maratilt sooja pilku:

«Ei maksa ärrituda, sõber! Ole külmavereline! Sa ei võinud ju ette näha, et me puutume kokku niisuguste koletistega. Aga sa oled siiski tubli poiss! Kui õigust öelda, siis mulle meeldib, et sa hakkad aru saama ka nõndanimetatud väikeste probleemide kogu tähtsusest. . . Pole olemas väikesi probleeme, kallis Marat! Iga väike probleem on osake suurest probleemist. Ja kui sa ei lahenda väikest probleemi, siis kukud läbi ka suurega! Nii on lood. .. Aga mida sa siis oled välja mõelnud?»

Marat laskus langetatud päi tagasi toolile, pöördus zooloogi poole ja alustas:

«Vaadake, Arsen Davidovitš . . . Sel õnnetul päeval, kui te nii palju kannatada saite. . .»

«No kuule, kuule...» torises zooloog rahulolematult, «päev ei olnud sugugi õnnetu. Niisugused suurepärased avastused! Terve Lamellibranchiata cephala Lordkipanidze koloonia! Ma arvan, et

selle nime all läheb ta nüüd teadusesse!» lisas teadlane teatava uhkustundega. «Ja lõpuks need eelajaloolised koletised! See on ju ülemaailmse tähtsusega avastus! Sina aga ütled, et õnnetu päev. . . Juhtuks minuga rohkem niisuguseid õnnetusi. . . Aga räägi edasi.»

«Nojah. .. Sel päeval me läksime Tsoi ja Pavlikuga laevast välja. Juhtus nii, et hakkasime hullama. Nad said mu kätte, kahmasid kahelt poolt kinni ja. hakkasid raputama. Pea kõlkus mul kiivris nagu pähkel pudelis. Kuidas ma ka püüdsin ja kaela pingutasin, ikkagi lõin mitu korda valusasti pea ära. Siis ma hakkasingi jälle mõtlema, et hea oleks kiivri ehituses mõned parandused teha.»

«Ja kui kaugele sa selle mõttega jõudsid?»

«Minu arvates tuleks kiivri kuklaossa asetada pehme polster. Kiivri tagakülje läbipaistvust me ju nagunii ei kasuta. Oimukohtadele ja lauba kohale aga tuleks seada madratsivedrude taolised elastsed spiraalid. Spiraalide äärmised sisemised keerud ümbritseda pehme isolatsiooniga . . .»

«Väga hea, Marat!» ütles zooloog tõsiselt. «Suurepärane idee! Teekonnal mõtle see asi hästi läbi ja kui koju jõuame, siis räägime kindlasti Krepiniga. Ma toetan sind.»

Sellest kõnelusest nagu rahustunult jättis Marat hüvasti ja lahkus, lastes uksel enesest mööda ambulantsi astuva Tsoi.

Tsoi kandis lumivalget, viimseni korralikult kinni seotud paeltega kitlit ja nägi välja nagu tõeline, tõsi küll, noor ja oma nooruse tõttu veidi kohmetu arst. Ta astus kiiresti zooloogi voodi juurde:

«Kuidas läheb, Arsen Davidovitš? Kuidas me end tunneme? Lubage pulss... Suurepärane. Täitumus on hea. Seitsekümmend kaheksa lööki minutis. Teie seisukord paraneb kiiresti. . .»

Tsoi kohendas ettevaatlikult, peaaegu õrnalt teadlase patja ja voodivaipa.

«Aga millest siin siis nii eriti paraneda on?» naeratas zooloog heasüdamlikult. «Tühi asi! Ma arvan, et homme ülehomme tõusen ja asun tööle! Meid ootab suurepärane töö!»

Tsoi vehkis tema poole kätega, näol äärmine ehmatus: «Mis te räägite! Mis te nüüd räägite, Arsen Davidovitš! Ärge lootkegi! Enne viit päeva pole kuidagi võimalik! Ja siis tuleb teil kindlasti läbi teha kõrgustikupäikese kuur. Mõned elektriravi seansid. Ei, ei. . . Teisiti ei saa!»

Zooloog sattus silmapilk marru:

«Kas sa hulluks oled läinud, Tsoi! Tõepoolest, sa oled lõplikult hulluks läinud! Mis muinasjutte sa mulle siin räägid! Mis elektriravi ja kõrgustikupäike! Mul on tarvis võimalikult kiiresti koopasse tagasi minna, et neid merekoletisi fotografeerida. Ma ei saa ju neid laeva kaasa võtta. Vähemalt ühe pea siiski võtan. Ma leppisin juba kapteniga kokku: spetsiaalselt selle pärast seisab laev siin. Tema aga tuleb oma elektriravi ja kõrgustikupäikesega! «Kõrgustikupäilkese kuur!» matkis teadlane nördinult Tsoid. «Oh sind küll! Leidsid ka asja!»

«Ükskõik. .. Võite sõimata, Arsen Davidovitš,» ütles Tsoi vaikse, kuid solvunud häälega. «Kannan siis kaptenile ette, et te ei kuula sõna...»

««Ei kuula sõna»! Vaat kus tuli nüüd arst välja!»

Zooloogi bariton kandus läbi terve ülemise koridori, tungis elukajutitesse ja teenistusruumidesse ning ulatus isegi masinaosakonna kõige kaugemate nurgakesteni. Muide, laev seisis paigal ja masinaosakonnas valitses täielik vaikus.

Kajutitest jooksid välja vahist vabad meeskonnaliikmed, jäid kuulatama ja vahetasid naerdes märkusi: «Küll märatseb meie Lord.»

«Ta on ilma tööta nagu hani ilma veeta.»

«Katkub vaest Tsoid! Suled aina lendavad!» «Niisuguse patsiendiga pole nalja!»

Juhtimiskeskusest väljus kapten ja astus ambulantsi, kus tal tuli ootamatult hakata vahemeheks arsti ja patsiendi vahel. Otsus oli saalomonlik ja rahuldas mõlemaid pooli: zooloog annab lubaduse, et lebab vastu puiklemata kolm päeva voodis; kui kõik kulgeb normaalselt, lubatakse

tal pärast seda töötada laboratooriumis, viiendal päeval aga ka väljuda allveelaevast, et töötada koopas. Kõrgustikupäikese kuuri teeb ta läbi paralleelselt tööga. Mis puutub elektriravisse, siis see küsimus jääb esialgu lahtiseks - selle vajalikkust näitab tulevik.

Nähes aga, kui mures on zooloog selle pärast, et tema haiguse tõttu seisavad täielikult kõik uurimistööd laeva peatuskoha piirkonnas, läks kapten veelgi kaugemale. Et Tsoi oli täielikult hõivatud laboratoorsest tööst molluskide ja teiste juba kogutud materjalide kallal, siis lubas kapten ajutiseks komandeerida teaduslikule tööle zooloogi enda valikul ühe meeskonnaliikme, kes teadlase juhendamisel ja tema instruktsioonide järgi jätkaks materjalide kogumist.

«Ma oleksin väga tänulik, kui te mul lubaksite selle töö enese peale võtta,» kuuldus äkki kume hääl.

Gorelov oli juba ammu ambulantsi astunud, oli kuulnud asja arutamist ja kapteni otsust ning seisis nüüd ukse juures, vaadates anuvate silmadega zooloogi poole.

«Ma olen juba korduvalt teie järelevalve all seda tööd teinud, Arsen Davidovitš,» jätkas ta naeratades ja lähenes teadlase voodile. «See kiskus mind nii kaasa, et ma loodan ka nüüd teie rahulolu ära teenida... Minu tööle peamehaanikuna ei avaldaks see mingit mõju, Nikolai Borissovitš,» pöördus ta kapteni poole. «Seda enam, et me arvatavasti seisame rohkem paigal kui liigume.»

«Palun, Fjodor Mihhailovitš!» nõustus kapten Gorelovile sõbralikult naeratades. «Kui see sobib Arsen Davidovitšile, siis minu poolt mingeid vastuväiteid ei ole. Pidage ainult silmas, et vastutus mootorite seisukorra ja töö eest jääb endiselt teie õlule.»

«Väga hea, väga hea! See sobib mulle nii hästi, et paremini enam ei saagi!» rõõmustas zooloog kärarikkalt. «Fjodor Mihhailovitš teab, mis mind kõige rohkem huvitab, ning teab ka, kust seda otsida ja kuidas otsida. Me oleme temaga juba küllalt palju koos töötanud. Kõik läheb suurepäraselt! Tänan teid, kapten! Tänan, - Fjodor Mihhailovitš!»

Kui auväärt teadlane ei oleks olnud nii rõõmsas meeleolus, siis oleks ta arvatavasti tähele pannud Gorelovi ebatavalist kahvatust, tema naeratuse haiglast pinguta-

tust ja seda, kui sageli ta tõmbas käega üle lauba, nagu pühkides sellelt nõrkusest tingitud higi. Muide, entusiastid,kes ei halasta iseendale, suhtuvad tihti samasuguselt ka teistesse. Igatahes oli selge, et teadlane on täielikult unustanud nii elektriravi kui ka massaaži ja mudavannid, mida ta oma endisele patsiendile alles hiljuti oli nii visalt soovitanud. Kokkuvõttes jäid kõik väga rahule selle nii tormiliselt alanud ja nii hästi lõppenud kõnelusega.

«Tsoi, kullake,» pöördus zooloog sõbralikult oma arsti ja abilise poole, kui kapten oli ambulantsist lahkunud, «anna, palun, Fjodor Mihhai,lovitšile nende loomaliikide nimekiri, keda, me kavatsesime sügavustest eriti hoolikalt otsida. Enne tõmba maha kõik juba leitud liigid. Anna talle tutvumiseks ka kõik meie albumid, joonised ja atlased ning sea tema jaoks valmis ekskursioonikott kõikide instrumentide ja vahenditega.»

*Kui Gorelov pärast kahetunnist vestlust Tsoiga väljus laboratooriumist, suundus ta kiiresti oma kajuti poole, olles raskesti koormatud mitmesuguste materjalide ja varustusega. Ta avas rutates kajuti ukse, lukustas selle jälle hoolikalt enda taga ja kuhjas kergendatult kõik kaasatoodu ümmargusele lauale, mis seisis keset kajutit. Väikese pikerguse kajuti parempoolse seina ääres seisid voodi ja riidekapp, vasakpoolse seina ääres suure peegli ell pesunõu ja tualettlaud. Voodi kohal rippus suurepärane akvarellportree, mis kujutas õrna, ilusa näoga ja suurte mustade käskivate .silmadega noort naist. Ukse vastas oleva seina ääres, praegu väljastpoolt luugiga tihedalt kaetud suure ümmarguse illuminaatori all seisis väike kirjutuslaud kirjutustarvetega, sellesama noore naise portreega ja suure vanamoelise kirjutusmasinaga.

Koormast vabanenult laskus Gorelov raskesti toolile, haaras pea käte vahele ja istus kaua suletud silmadega, vahetevahel end edasi-tagasi õõtsutades, nagu oleks teda piinanud hambavalu. Lõpuks tõusis ta püsti, seisis veidi aega langetatud päi rusikas kätt lauale toetades, liigutas end siis j ärsult Ja võttis otsustavalt käsile kaasatöodud raamatud, albumid jla atlased. Tundi kolm töötas ta nende

225

kallal usinalt ja pingeliselt, uuris tähelepanelikult allveefauna ja -floora esindajate kunstilisi reproduktsioone, tegi väljakirjutusi, kopeeris jooniseid, koostas nimekirju ja klassifitseeris.

Siis tõusis ta laua tagant, ringutas tugevasti ja asus ekskursioanikoti kallale. Ta vaatas hoolikalt üle kõik selle instrumentide ja seadistega täidetud välised ja sisemised taskud, tegi ühe sisemise tasku tühjaks ja asetas selle sisu teise taskusse. Seejärel hakkkas ta minema kirjutuslaua poole, kuid peatus poolel teel, vaatas ringi ja astus ukse juurde. Ta proovis, kas uks on korralikult lukus, kuulatas ning koridoris valitsevast vaikusest ilmselt rahustatuna läks kirjutuslaua juurde, võttis kirjutusmasina ja hakkas seda lahti monteerima. Tüki aja pärast jõudis ta kaarekujuliselt paigutatud peenikeste tähekangide all aleva plaadi keskpaigani. Seal leidus madal metallkastike, mille värvus ühtis masina üldise sinaka värvusega. Gorelov kruvis kastikese plaadi küljest lahti, asetas selle kõrvale, pani masina uuesti kokku ja proovis tema tööd. Kõik oli omal kohal ja mehhanism töötas korralikult nagu ennegi - suure detaili puudumist ei olnud sugugi märgata. Gorelov võttis metallkastikese, kaalus seda mõtlikult käes ja pomises:

«Rõhk on siin kuratlik. Kas peab vastu? See pole see, mis Sargasso meres pinna lähedal...»

Omaenda häält kuuldes Gorelov võpatas ja vaatas kohkunult ringi, pöördus siis tagasi ,ekskursioonikoti juurde, asetas kastikese tühja sisetaskusse, kattis ta mõningate väikeste instrumentidega ja nööpis tasku hoolikalt .kinni. Seejärel sulges ta kati, lükkas selle voodi alla ja läks sööklasse hommikueinele.

Poole tunni pärast pöördus ta oma kajutisse tagasi, rõivastus tööülikonda, tõmbas lõpuni välja ühe oma kirjutuslaua sahtlitest ja pööras alla selle tagumise külje. Sahtli taga avanes kitsas salalaegas. Sellest võttis ta mõned keeruka kujuga detailid ja peenikese juhtme kera ning toppis kõik need ekskursioonikoti taskutesse.

Kott rihmaga üle õla heidetud, läks Gorelov juhtimiskeskusse, vormistas vahiohvitseri leitnant Kravtsavi juures väljumisloa ja suundus siis ambulantsi.

«Õnnista, käski-ja-a!» venitas ta naeruse mahlaka dia-

226

konibassiga, astudes zooloogi voodi juurde. «Tulin teie häid soove teele kaasa saama, Arsen Davidovitš. Eks ole see ju teie linnupojukese esimene iseseisev lend!»

Zooloog pöördus tema poole ja hakkas rõõmsalt naerma:

«Õnnistan! Õnnistan! Soovin edu! Kas Tsoi andis teile kõik üle?» Ta sirutas Gorelovile käe.

Alles nüüd märkas Gorelov veidi eemal istuvat kaptenit ja kummardas tema poole:

«Vabandage, Nikolai Borissovitš! Ma ei märganud teid kohe.»

Kapten naeratas lahkelt:

«Pole viga, pole viga, Fjodor Mihhailovitš. Ühinen Arsen Davidovitši soovidega.»

«Minge, minge, Fjodor Mihihailovitš!» ütles zooloog erutatult. «Eh, kadestan teid! Aga pole viga! Varsti töötame koos uues süvaveejaamas.»

Kapten võpatas ja tõstis silmad. Ta vaatas teraselt zooloogi ja Gorelovi poole ning langetas siis uuesti laud, sõrmitsedes kiiresti oma kollakat habet.

Zooloogiga veel kord hüvasti jätnud ning temalt suure hulga täiendavaid õpetusi ja juhtnööre saanud, väljus Gorelov ambulantsist, jättis ukse veidi praokile ja jäi selle taha nagu mõttesse vajunult seisma.

Ta kuulis summutatud, kuid küllalt arusaadavat häält:

«Arsen Davidovitš, ma loodan, et te ei ole kellelegi rääkinud allveelaeva eelseisvatest pilkematest peatustes t?»
Lühike vaikus näis tunnistnst andvat sellest, et küsimus tabas zooloogi ootamatult. Gorelovi süda tardus.
«No kuulge, kapten,» kostis lõpuks zooloogi rutakas pomin. «Miks ma peaksin sellest rääkima! Ma ju tean. . . Te ju hoiatasite mind...»
Gorelov hingas kergendatult ja muigas kalgilt. Kapten vaikis veidi aega. Siis kuuldus tema rahulik hääl:
«Noh, siis. on hästi! Ärge seda ka edaspidi unustage.»
Gorelov eemaldus uksest ja astus kindlate sammudega väljumiskambrisse, näol seesama kalk naeratus.
«Kas keegi on praegu väljaspool laeva?» küsis ta Matvejevilt, kes seotud käest hoolimata aitas tal osavasti ja kiiresti skafandrit selga tõmmata.

227

«Just nii, seltsimees sõjaväeinsener! Šelavin ning koos temaga Marat ja Pavlik.
«Kas nad ammu väljusid?»
«Mitte rohkem kui pool tundi tagasi.»
«Kuhu nad suundusid?»
«Täpselt ei tea, seltsimees sõjaväeinsener... Kuhugi südi.»
«Ahaa! Noh, hea küll. Tänan.»
Väljas pani Gorelov propelleri viie kümnendiku käiguga tööle ja võttis kursi otse põhja. Ta ujus kilomeetrit kakskümmend allveelaevast eemale ning pidas seal põhja lähedal ja mitmesuguses sügavuses mõnd aega innukalt jahti. Ta püüdis kõike, mis näis talle tundmatuna, ja täitis oma ekskursioonikoti kaladega, merisiilikutega, meripuradega, hüdropolüüpidega, süvaveevähkidega ja põhjalimustega. Tunni pärast otsustas ta nähtavasti, et on juba küllalt tööd teinud. Ta sulges tihedalt koti, võttis ühenduse allveelaevaga, määras leitnandi abiga oma asukoha ja teatas, et kavatseb veel tunni. või paar töötada,võtta siis uuesti laevaga ühenduse ja tulla koju.
Gorelov pöördus allveelaeva suunast eemale, tõmbas kätte elektrikindad, kontrollis ultrahelipüstoli korrasolekut, pani propelleri kümne kümnendiku käiguga tööle ja ujus ida poole, tõustes põhjast üha kõrgemale. Tema ees venis lõunast põhja suur veealune mäeahelik. Kusagil siin kerkis kõrgele aheliku ühetasase harja kohale Šelavini poolt avastatud mäetipp. Gorelov otsis seda kaua ja asjatult. Lõpuks ta leidis selle, laskis õhureservuaari hapnikku ja tõusis tipule. Sügavusemõõtja järgi oli mäetipp ainult tuhat ükssada meetrit ookeani pinnast allpool.
Gorelov märkas seal üksikut, avara nišitaolise süvendiga kaljut. Ta laskis käiku õhureservuaari mehhanismi, mis surus hapniku tagasi ballooni, ja istus väikesele kaljurahnule. Kui tema poolt üles kergitatud mudapilv oli hajunud ning vesi omandanud endise puhtuse ja läbipaistvuse, võttis Gorelov käest elektrikindad, tõmbas kotist välja kirjutusmasinast võetud metallkastikese, otsis kaljurahnul tasase koha ja asetas kastikese enda kõrvale. Siis kinnitas ta selle külge pikad peenikesed detailid, mis muutsid kastikese igasse külge sirutatud, ebatavalise kujuga okistega kummalise merisiiliku sarnaseks. Okiste

228

vahele tõmbas ta peenikese juhtme ning mähkis juhtme ühe otsa oma skafandri vasakule randmeIe kinda jaoks määratud nööbi ümber. Seejärel vajutas Gorelov kasti kaanel olevale nupule. Osa kasti esiseinast langes hodsontaaIsesse asendisse ja temal sai nähtavaks miniatuume kirjutusmasina-klahvistik. Ülemises, paigale jäänud seinaosas lõi helendama pikk kitsas aknake, mille tagant paistis

pingule tõmmatud paberlint

Gorelov hakkas aeglaselt üksteise järel tillukesteli klahvidele vajutama, suutes neid oma suurte kohmakate metallsõrmedega ainult vaevu tabada.

Vee- ja õhuookeani piirnllitesse avarustes'se kandusid arusaamatud signaalid:

«ETSIT . . . ETSIT. .. Kuula, ETSIT... Räägib INA2. .. Räägib INA2..: ETSIT... ETSIT...»

VIII PEATÜKK PROFESSOR LORDKIPANIDZE KANNATUSED

Juba neljandat päeva töötas ekspeditsioon uues süvaveejaamas.

Näis, et Šelavinile ei jätku ööpäeva kahekümne neljast tunnist. Peale tavaliste tööde ookeani põhjalähedaste vete füüsikaliste ja keemiliste omaduste, temperatuuri, soolsuse, tiheduse, keemilise koostise ja gaasidesisalduse uurimise alal tegeles ta veel probleemiga, mille ta oli kavatsenud käsile võtta juba Sargasso meres, kuid mille kallale ta ei olnud jõudnud asuda töökoha, nagu ta ise ütles, «tüütu» pommitamise tõttu. Ülesanne seisis põhjasiseste vete uurimises ning nende ulatuse, päritolu, omaduste ja koostise määramises. See töö nõudis suuri pingutusi ja ajakulu ning keerukaid puurmasinaid ja süvaveepumpi, mis töötasid neid tohutute veernasside surve eest kaltsvate läbipaistvate ja samal ajal veekindlate katete all.

Ühtlasi alustas Šelavin siin ka teise, eelmisega tihedas seoses oleva probleemi uurimist. Küsimus oli merepõhja kihtides tekkivates ja esmakordselt nõukogude uurijate poolt Arktises avastatud elektrivooludes.

Šelavin rebis end lausa tükkideks. Ei piisanud isegi Skvorešnja ning juba täielikult paranenud Matvejevi agarast abist. Kapten komandeeris talle appi veel kaks meeskonnaliiget, kuid okeanograaf töötas sellest hoolimata nii, et unustas puhkuse ja toidu.

Olles vaevu jõudnud hommikust süüa, hakkas ta juba kiirustama oma abilisi, ärritus vähimagi viivituse puhul ja rahustus alles väljaspool laeva, oma armastatud masinate ja seadmete juures. Lõunale tuli teda kutsuda visalt ja korduvalt ning ükski kord ei möödunud see ilma tema ärritatud torinata «tööde segamise» ja «äärmiselt tähtsate teaduslike probleemide alahindamise» üle.

Ka zooloogil oli selle süvaveejaama jaoks koostatud ulatuslik tööplaan. Peale tavaliste uue, senitundmatu materjali otsingute kavatses zooloag koondada siin oma tähelepanu peamiselt süvavee- ja põhjaorganismide elu ja tegevuse uurimisele. Ette oli nähtud pikema aja joorksul vaadelda ja tundma õppida nende orglanismide eluviise, jahipidramisvõtteid, toiduallikaid ja. toitumisviise ning helendavate organite tähtsust ja funktsioone. Kõik see oli juba ammu köitnud zooloogi tähelepanu ning ta oli juba kaua enne seda jaama niisugustest töödest unistanud ja nendeks ette valmistunud.

Nüüd aga, kui oleks võinud oadata, et zooloogi tavaline energilisus avaldub eriti tugevasti, pani kõiki imestama teda äkki haaranud apaatia. Iga kord valmistus ta laevast väljumiseks nagu vastu tahtmist ning alles lõpuks välja jõudnud, istus tundide viisi liikumaltult esimese ettejuhtunud erakvähi või meripura juures.

Mis siis oli juhtunud? Näiliselt oli seni kõik läinud väga hästi, ja edukalt. Töö merekoletiste laipade juures oli andnud suurepäraseid ,tulemusi. Need olid ilmselt kunagi miljoneid aastaid tagasi muistsete ookeanide kogu elu üle valitsenud liikide jäänused. Kriidiajastu reliktid! Muutus ümbritsev elu, muutusid loodus, kliima, taimed ja loomad. Välja tõrjutuna uute, painduvamate ja täiuslikumate, arenenumate ja uutele elutingimustele kahanenumate organismide poolt, taandusid hiigelsisalikud, eelmiste ajastute valitsejad, järk-järgult oma positsioonidelt. Teadusele näis, et nad on meie planeediit täielikult kadunud ning on jätnud endast mälestusi üks

nes koletislike skelettidena, mis ilutsevad veel ainult paleontoloogia muuseumides, vapustades inimeste kujutlusvõimet. Nüüd aga selgub, et ookeani pinnalt eemale tõrjutuna laskus väike osa

nendest koletistest üha kaugemale ohututesse sügavustesse, kohanes aja jooksul uute elutingimustega ning arendas endas välja võime taluda tohutu suurt rõhku, hingata vee all, näha pimeduses ning valgustada ümbrust omaenda helendava limaga. . . Missugune ootamatu ja haarav avastus! Juba see üksi võib jäädvustada ülemaailmse teaduse ajalukku selle avastuse tegija nime. Aga tema Lamellibranchiata cephala! Kas see tema, nõukogude professori Lordkipanidze nimega teadusse minev mollusk ei tekita revolutsiooni malakoloogias? Aga kuld molluskides? Kas neist avastustest on veel vähe, et panna südant kauaks ajaks rõõmustama iseenda üle, teaduse üle, suure kodumaa üle, selle võimsa riigi üle, kes on oma teadlasele andnud maailmas ainulaadse võimaluse töötada seni kättesaamatutena püsinud ookeanisügavustes ning alustada.nende sügavuste tõelist, tegelikku uurimist!

Milles siis oli asi? Miks oli see kõik äkki kaotanud oma hiilguse, veetluse ja võlu?

Zooloog tegi järsu protesteeriva käeliigutuse. . . Ei, ei! Jälle see idiootne mõte! See on ju lihtsalt rumalus! No milleks . . .

Ta kehitas skafandri all pahaselt õlgu.

No hea küll! Ta ei vaidle va'stu. Seda poleks maksnud teha. Lobises välja, vana lollpea! Jah, jah, lollpea! Lollpea! Kolmekordne lollpea!

Ta. vihkas end sel hetkel.

Jalahoobiga virutas ta eemale rahulikult muda neelava meripura, kelle tegevust ta oleks pidanud jälgima.

«No hästi,» püüdis ta end rahustada. «Olgu nii. Lobisesin. See on fakt ja siin pole midagi parata! Aga mis selles siis lõpuks nii hirmsat on? Tuleb kaaluda külmavereliselt. Mis tähtsust sellel siis lõpuks on? Ma ei rääkinud ju esimesele vastutulijale... See ei olnud isegi tavaline meeskonnaliige. See oli peamehaanik! Võimsuse ja tähtsuse poolest maailmas ainulaadsesõjalaeva peamehaanik! See juba tähendab midagi - peamehaanik, ja veel pealegi niisuguse laeva peamehaanik! Vastutav

isik! Arvatavasti palju kordi järele proovitud. Tagasinoidlik, isegi veidi sünge ja seltsimatu inimene, kaugeltki mitte lobiseja. Tema pärast võib küll rahulik olla. . .»

Zooloog kujutles Gorelovit, tema kõrgekasvulist, kondist, kühmas kuju, tema kaugele eemale ulatuvate, nahkhiire tiibu meenutavate suurte kõrvadega piklikku paljast kolpa ja tema pikki, peaaegu põlvini ulatuvaid gorillakäsi ning temas süttis uuesti vahepeal uinunud antipaatia selle inimese vastu. Õiglustunne ning alatine ausus enese ja teiste suhtes - teadlase hinge orgaanilised omadused - aga võitsid selle antipaatia.

Mis puutub siia Gorelov? Kerge on süüd teisele veeretada. Ei maksa otsida kergendust enese süüle, kuhjates seda süüd naabri õlule. Seda enam, et küsimus pole isegi selles, kellele ta rääkis. Gorelov ju ei hakka seda valju häälega kuulutama, ei lobise edasi - tema ei ole niisugune.

Milles siis on asi? Millest on tingitud see enesega rahulolematus? Piinav, alandav rahulolematus . . . Vale! Vaat milles on asi!

Jah, ta valetas! Ta ei ole varem kunagi valetanud. Vale on tema olemusele alati võõras olnud. Vale on talle alati näinud millegi eriti alandava, räpase ja argpükslikuna. Ja nüüd valetas ta siiski! Kellele? Oma kaptenile!

. . . Kallis Nikolai Borissovtš! Ta kannab nii suurt vastutust. Hindamatu laeva eest, kodumaa poolt tema hoole alla usaldatud inimeste ohutuse eest. Ja nüüd on teda petnud inimene, keda ta usaldab whlrem kui kedagi teist. . . Pole tähtis, et sel ei ole tagajärgi. Tähtis on vale. Kuidas nüüd veel kaptenile silma vaadata? Kuidas tagasi tuua olnut? Võimatu. Öelda? Puhtsüdamlikult üles tunnistada? Rumalus! Kellel on seda vaja? Kellele on sellest kasu? Vale jääb ikka valeks.

Möödusid tunnid. Summeri hääl, mis meenutas kimalase tüütut suminat, ei suutnud teadlast kaua tema rasketest mõtetest eemale kiskuda. Lõpuks ta siiski virgus ja taipas, et teda kutsub välja allveelaev.

«Arsen Davidovitš!» kostis vahiohvitseri leitnant Kravtsovi hääl. «Kuhu te jääte? Kõik on juba sööklas. Jsegi Ivan Stepänovitš on kohal, aga teid ikka veel

234

pole! . . . Mis teid küll täna seal kinni peab? Laske nüüd kähku käia, Arsen Darvidovitš! Kõigi kümne kümnendikuga!»

Istudes lõunasöögi ajal oma tavalisel kohal kapteni lauas, tundis zooloog end nagu inkvisitsiooni tuleriidal ning enamasti vaikis, tõstmaita silmi taldrikult Muide, kapten tülitas teda vähe vestluse ja küsimustega ning heitis ainult harva tema poole põgusa pilgu oma sädelevatest sinistest silmadest, milles selgesti peegeldus kaastunne ja mure.

Pärast lõunat seevastu... Oleks võinud arvata, et Tsoi on kindlalt otsustanud zooloogi kiusata. Ta päris visalt teadlase tervise ja söögiisu järele ning hakkas siis vaimustusega jutustama oma tööst molluskide kallal. Täpsed ja hoolikad uurimised kinnitavad järjest rohkem tema mõtet molluskide loomuliku kullasisalduse kohta. Pole kahtlust, et need limused ammutavad mereveest selles lahustunult sisalduvat kulda ja kontsentreerivad seda erakordselt tugevasti oma verre. Tsoile näib isegi, et ta on sattunud elundi jälile, mille kaasabil see protsess molluski kudedes toimub. See on molluski mantli äärel asuvate ja senitundmatu koostisega nõret eritavate näärmete ahel.

Tsoi väitis, et kui see avastus leiab täielikku kinnitust, siis võib see omandada tohutu praktilise tähtsuse. Sel juhul võib tõsist huvi pakkuda Marati projekt nende molluskide aklimatiseerihlise ja kinnistes merebasseinides aretamise kohta, nagu seda praegu teevad jaapanlased pärlilkarpidega.

Nii tekivad tõelised nõukogude kullavabrikud. Mida arvab sellest professor?

Zooloog sundis ennast Tsoid tähelepanelikult kuulama, väljendama rahulolu ning andma juhtnööre edasiseks tööks, kuid ta oli südamest rõõmus, kui laboratooriumi astus Gorelov ja tegi ettepaneku minna koos välja materjale koguma. Täna enne lõunat oli tema, Gorelov, seotud oma põhitööga segamiskambris, nüüd aga on ta vaba ja tahab teadlasele näidata mingisse tundmatusse liiki kuuluvate süvavee-meriliiliate väga huvitavaid puhmaid. Tema käsutuses on praegu tundi kolm, ja kui professor soovib temaga ühineda, siis, tuleks neil kiirustada.

235

Oli näha, et Gorelovil on tõepoolest kiire. Kõneldes vaatas ta sageli kella ja meenutas murelikult, et need meriliiliate puhmad on väga kaugel Ja nendeni jõudmiseks kulub hulk aega.

Zooloog nõustus kohe ja palus Gorelovit kiiresti vormistada väljapääsuluba.

«Ei, Arsen Davidovitš,» vastas Gorelov veidi kohmetult, tõmmates peopesaga üle oma raseeritud pea, «palun võtke see enda .peale. Mul on oma kajutis veel üht-teist teha. Ma lõpetan selle kiiresti ja ootan teid väljumiskambris. Nõus? Palun ärge ainult aega viitke.»

Ta vaatas jälle kella ja sööstis kiirustades laboratooriumi ukse poole.

«Kähku, Arsen Davidovitšl Aeg läheb!» heitis ta käigult ja kadus ukse taha.

Koridori läbis ta oma tavaliste pikkade aeglaste sammudega, kriuksutades rütmiliselt saapaid, kuid oma kajuti lukus ukse taga alustas ta ootamatult palavikulist tegevust. Ta tõmbas välja mõned kirjutuslaua laekad, võttis nendest raha, mingisugused dokumendid ja ,kirjad ning toppis kõik need taskutesse. Siis tõukas ta laekad kinni, ajas end sirgu ja heitis kajutile nagu viimse pilgu. Hetkeks peatusid tema silmad voodi kohal rippuval noore naise portreel. Gorelov võpatas ja pidi peaaegu juba astuma sammu sinrapoole, kuid pöördus, haaras kirjutuslaualt sellesama naise foto ja peitis selle hoolikalt oma vormikuue küljetaskusse. Rohkem ringi vaatamata väljus ta kajutist, lukustas ukse ja suundus kiiresti alla, väljumiskambrisse.

Zooloogi seal veel ei olnud. Gorelov vaatas kella ja väristas närviliselt õlgu.

«Missugune hapnik on skafandris?» küsis ta Maltvejevilt katkendliku häälega.

«Kokkusurutud, seltsimees sõjaväeinsener.»

«Ümber laadida!» käsutas Gorelov. «Panna vedel!»
«Kuulen, seltsimees sõjaväeinsener. Pärast seda varisemise lugu nõuavad paljud ümberlaadimist,» lisas Matvejev mõistvalt.
«Mis seal imestada,» kinnitas Gorelov tema oletust.
«Aga alkumulaatorid? Täielik komplekt?»
«Just nii!»

236

«Näidake. Mis on termostes?»
«Kuum kakao.»
«Näidake. Pange ääreni täis!»
Gorelov oli juba peaaegu täies mundris ning tal oli veel ainult jäänud kohale asetada ja kinnitada kiiver, kui kambrisse ilmus zooloog oma viimastel päevadel tavalise mõtliku, peaaegu ükskõikse ilmega ning esitas Matvejevile enese ja Gorelovi väljapääsuload. Gorelov, kes ilmselt veel ainult vaevu suutis hoiduda teravuste ütlemisest, tormas talle kallale:
«No kuulge ometi, A:rsen Davidovitš! Kuidas küll võib niimoodi venitada! Meil jääb vaevalt aega puhmaste ülevaatamiseks ja: tagasipöördumiseks. Ma ei tohi mingil tingimusel tagasitulekuga hilineda!»
Vaevu jõudnud väljumisplattvormi äärele, hüüdis Gorelov järsu, käskiva häälega:
«Kümme kümnendikku käiku! Kähku! Minu järel!»

*Kohe pärast nende hüpet ruumi kerkis platvorm üles, allveelaev nihkus paigast ja suundus üha kiireneva käiguga lõuna poole. Kui Gorelov minuti pärast tagasi vaatas, ei olnud allveelaeva enam näha. See ei üllatanuq teda aga põrmugi.
Juba, enne käesolevat süvaveejaama oli kapten meeskonda ja eriti teaduslikest töödest osavõtjaid hoiatanud. et allveelaeval ei tule siin püsivat peatuskohta, vaid ta jääb kogu ajaks liikuma. Laevale tagasi pöördumisel peavad kõik väljasolijad ühendusse astuma laeva juhtimiskeskusega ning raadiomajaka järgi määrama oma tagasitee. Kõik mõistsid, kui tähtsad on need pärast Sargasso meres toimunud meelesseisvaid sündmusi tarvitusele võetud ettevaatusabinõud. Teati ka, et töökoha ümber ristlemise vältel jäävad pidevasse kiirendatud liikumisse infrapunased lokäatorid: üks nendest ookeani pinna kohale, teine mitmesugustesse sügavustesse allveelaeva ette.
Väljasirutatult, peaaegu horisontaalses asendis eemaldusid Gorelov ja zooloog ookeanisügavuste tihedas pimeduses allveelaevast, jõudes järele ookeanielanike mitme-

237

värvilistele tulukestele ja helendavatele udukogudele ning möödudes neist: Gorelov ees, zooloog mõne meetri võrra temast tagapool. Nii kihutasid nad sõnagi vahetamata umbes tund aega, hoides kurssi kõrvalekaldumatult põhja poole. Gorelov silmitses aeg-ajalt kella, vaatas ärevalt ringi ja puuris pilgu kaugusse, nagu püüdes näha, mis on tema ees helesinise laternakiire lõpus rippuva violetse eesriide taga. Oma rõhuvatesse mõtetesse süvenenud zooloog järgnes Gorelovile, panemata tähele aega, teed ega midagi enda ümber. Ainult kord tõstis ta pea, vaatas ringi ja oleks nagu tahtnud oma teekaaslaselt midagi küsida, kuid loobus nähtavasti kohe sellest kavatsusest ja langetas uuesti pea, andudes jälle kas täielikule ükskõiksusele või oma rasketele mõtetele.

IX PEATÜKK RÜNNAK MAGNETTORPEEDODEGA

Järsku Gorelov võpatas. Kaugel otse nende ees tuli laterna laias valgusekoonuses nähtavale pika

sileda, peaaegu silindrilise keha siluett, mis näis pimedusest välja sööstvat ja neile suure kiirusega vastu kihutavat. Järgmisel hetkel võis juba näha selle keha vertikaalsete ja horisontaalsete tüürpindadega ning kahe, paremal ja vasakul asuva horisontaalse stabilisaatoriga varustatud tagaosa, mille tipus pöörles marulise hooga metalselt helkiv ratas. Keha keskpaigast suundusid igasse nelja külge pinguletõmmatud läikivad metallniidid.

Zooloogi latern valgustas sel hetkel naabruses olevat ruumi: kõikjale - üles ja alla, paremale ja vasakule – sirutus hiiglaslik, kolmemeetriste silmadega metallvõrk, mille sõlmekohtades asusid samasugused kummalised silindrilised kalataolised kehad... Pimedusse kaduvate piiridega seinana kandus see võrk kiiresti inimestele vastu.

«Alla!» karjatas Gorelov meeleheitlikult. «Ruttu põhja!»

Täiel käigul järsult tüürpindu püörates sööstsid nad pea ees alla ja jõudmata end pidada, tungisid peaaegu

238

vööst saadik paksu kohevasse mudakihti. Gorelov rabeles ennast kergesti pinnale. Tema kõrval siples mudas zooloog. Mürinaga, mis läks üle möirgamiseks, lähenes viie-kuue meetri kõrguselt kiiresti võrk alumiste silindriliste kehade sirge riviga, mida eredasti valgustasid Gorelovi ja zooloogi laternad. Kui see rivi oli juba jõudnud mudas lamavate inimeste kohale, muutusid mõned lamajatele lähimad kehad järsku oma silmustes rahutuks. Nende poolkerakujulised pead kaldusid lähenemisel üha järsumalt allapoole, nagu oleks neid miski sinna tõmmanud, ning igast peast suundus inimestele neli suurt ümmargust, karastatud terase värvi silma, mis nagu oleksid neid tähelepanelikult vaadelnud. Paar koletist sööstsid ootamatult pea ees allapoole, sirutades peaaegu vertikaalselt püsti oma pöörlevad sabad, kuid teistest kaasa kistuna võtsid nad kohe jälle horisontaalse asendi, ja kihutasid koos kogu võrguga edasi.

«Mis see an? Mis see tähendab?» sosistas zooloog kohkunult ja hüüdis siis kahe valju häälega: «Need on ju torpeedod, Fjodor Mihhailovitš, torpeedod! . . .»

«Tasa!» sisistas Gorelov ähvardavalt. «Mis te röögite nagu hull? Võib-olla on neil helidetonaatorid ja nad teevad meid pihuks ja põrmuks!»

Zooloog istus ja sqatis pimedusse kaduvat võrku õudusest pärani silmadega. Lõpuks hakkas ta uuesti rääkima, tasandades häält sosinani:

«Nad lähevad ju lõunasse, Fjodor Mihhailovitš. Laev võib võrku sattuda.»

Gorelov puhkes katkendlilkult, haukuvalt naerma:

«Mis te nüüd räägite, Arsen Davidovitš! Ultraheli-prožektorid teatavad laevale võrgust juba kahekümne kilomeetri kauguselt. Aga infrapunased lokaatorid? Tühi asi, Arsen Davidovitš! Kiirustarne parem oma puhmaste poole. . .» .

Gorelovi naerus ja närvilistes rutakates sõnades oli zooloogile midagi ebameeldivat. Uuesti süttis vana antipaatia, tume, ebamäärane umbusk. Zooloog oleks tahtnud vastata, oleks tahtnud vastu vaielda, kuid vaikis. Ta seisis põhjas ja vaatas kaugesse pimedusse, sinnapoole, kus pidi asuma allveelaev ja kuhu nüüd kihutas

239

hukatust ja hävitust toov ähvardav sein, mis liikus võibolla otse allveelaevale vastu. . .

«Hea küll,» ütles zooloog lõpuks jõupingutusega, pöördudes Gorelovi poole. «Ujume edasi..»

Gorelov ei vastanud, pani kiirustades propelleri tööle, tõusis mõnikümmend meetrit kõrgemale ja võttis endise kursi. Temast veidi tagapool ujus zooloog, kes nüüd ei pööranud enam silmi ega laterna kiirt ees liikuvalt Gorelovilt. Minuti pärast langetas zooloog käe ettevaatlikult lüliiustahvlile ja avas selle. Pärast petkelist kõhklust otsis ta kobamisi üles ühe nupu, surus sellele, eemaldas selle positsioonilt ja lükkas ta oma harilikule kohale: Gorelovi telefon oli välja lülitatud. Seejärel surus zooloog teisele nupule, nihutas selle paigast ja asetas positsioonile. Kohe kuuldus tuttav rahulik hääl:

«Kuulen teid, Lord. Räägib vanemleitnant Bogrov.»
«Nordist südi,» ütles zooloog tasase häälega, Gorelovit silmist laskmata, «liigub tohutu suur vertikaalne võrk, mis on täis torpeedosid. Me laskusime põhja ja lipsasime nii tema alt läbi. Kardan, et te võite sellesse võrku sattuda.»
«Mis?» Ikúsis vanemleitnant erutatult. «Te ütlete, et torpeedod? Kui kaugel te neid nägite?»
«Ei tea. . .» sattus zooloog segadusse. «Ma. ei pannud aega tähele. Arvan siiski, et kilomeetrit kuuskümmend-seitsekümmend sellest kohast, .kus te meid välja lasksite.»
«Ahaa! Hästi. Tugevdame valvet. Tänan teid. Kuni korralduseni ärge pöörduge laeva tagasi. Minge kaugemale ja olge ettevaatlikud!»
Katkestanud ühenduse zooloogiga, kutsus vanemleitnant viivitamatult välja kapteni. Siis võttis ta ühenduse Šelavini ja Skvorešnjaga, kes olid tööl väljaspool laeva, ning andis neile käsu samuti mitte enne kutset laeva tagasi pöörduda ja viivitamatult eemalduda kümne kümnendiku käiguga lääne suunas, hoidudes võimalikult põhja lähedale.
Mõni minut tagasi oli «Pioneer» muutnud kurssi ja liikus nüüd endist teed mööda tagasi lõunast põhja.
Ekraanil silmi pööramata viis vanemleitnant laeva kiiruse nelja kümnendiku käiguni ja kallutas tema kurssi mõne rumbi võrra ida poole.

Sisse astus kapten. Vanemleitnant kandis talle ette zooloogi teatest ja abinõudest, mis ta oli iseseisvalt tarvitusele võtnud.
Esialgne hetkeline ootamatus asendus kapteni näol kiiresti karmi naeratusega. Kergitamata oma nagu alati poollangetatud lauge, ütles kapten:
«Hästi, Aleksandr Leonidovitš! Kiidan heaks kõik teie korraldused ja teie poolt tarvituselevõetud abinõud. Juhtimise võtan enda peale. Jääge lülitustahvli juurde ja jälgige ekraani ahtri-poolringi. Vööri-poolringi jätan enesele.»
«Just nii, seltsimees komaridör!»
«Andke häiresignaal!»
«Just nii - häiresignaa!!»
Kõigis allveelaeva ruumideshelises valjutt häirekell. Koridorist kuuldus arvukate jalgade summutatud müdinat ja sahinat, mis kohe asendus surmavaikusega.
Jalad laialt harki aetud ja käed seljal seisis kapten liikumatult ja vaikides keset heledasti valgustatud juhtimiskeskust, pööramata silmi ekraanilt.
«Jaht jätkub?» ütles ta pärast lühikest vaikust tasa, nagu rääkides nähtamatu vestluskaaslasega. «Väga hea! Ainult nüüd, sõbrakesed, läheb see teile kalliks maksma.»
Vanemleitnant istus raidkujuna lülitustahvli ees, sõrmed asetatud alumisele klaviatuurile.
«Vasaku parda lokaator ette!» kuuldus kapteni ikäsklus. «Laeva horisondi kõrgusele vööri-poolringi ulatuses. Kaugus viiskümmend kilomeetrit. Suund vestist osti ja tagasi.»
Vanemleitnandi sõrmed libisesid väledalt üle lülitustahvliklahvide ja nuppude ning tardusid siis uusi käsklusi oodates paigale.
Ruumis valitses pingeline vaikus.
Mõne minuti pärast ilmus ekraani vööri-poolringil nähtavale kiiresti kasvav ja järk-järgult üle kogu selle ekraaniosa sirutuv ähmane, laialivalguv võrk suurte tumedate punktidega sõlmekohtades. Iga sekundiga joonistusid võrgu niidid üha selgemini ekraanile ja tumedad punktid muutusid tömpideks ümarateks peadeks, mille tagant paistsid meeletult pöörlevate propellerite võbisevad ringid. Ekraani esiosal oli juba peaaegu

lokaatori juurde jõudnud torpeedovõrk selgesti ja üksikasjaliselt näha, poolringi tiibadel aga muutus tema kujutis kiiresti tumedaks ja tuhmiks, niipea kui lokaator eemaldus tema keskpaigast paremale või vasakule.

«Arusaadav,» ütles kapten rahulikult. «Isegi huvitav. Võrk liigub ühtlase seinana ja haarab tohutu suurt ruumi. Tema kiirus on viiskümmend-kuuskümmend kilomeetrit tunnis.» Kapten puhkes ootamatult naerma. «Paistab, et nad kavatsevad meie pärast tervet ookeani läbi kammida! . . . Suurepärane! . ..» Ta pöördus vanemleitnandi poole ja andis käsu: «Tuua lokaator laevale. Las ta liigub võrgu ees, jäädes sellest saja meetri kaugusele.»

«Just nii - tuua lokaator laevale, hoides teda võrgust saja meetri kaugusel!»

«Nii hoida!»

«Just nii - hoida!»

Ähvardava söödaga varustatud võrgu situett - selgejooneline ja terav ekraani keskel, üha ähmasem ning lõpuks pimedusega ühte sulav ekraani tiibädel, kuplil ja alumisel osal - püsis nüüd allveelaeva ees muutmatus asendis. Lokaator saatis võrgu kujutise ekraanile ühelt ja samalt kindlalt kauguselt ning seetõttu näis, et võrk ja allveelaev seisavad liikumatult paigal või liiguvad võrdse kiirusega ühes ja samas suunas.

«Kui kaugel on võrk?» küsis kapten pärast mõningat vaikust.

«Nelikümmend kilomeetrit.»

««Pioneer» läheneb võrgule kuuekümnekilomeetrise kiirusega, võrk «Pioneerile» peaaegu niisama suure kiirusega,» arvestas kapten tasa, nagu endamisi. «Mõne minuti pärast muutub pilt ekraanil. Valmistuda manöövriks.»

Vanemleitnant ajas end sirgu. Peas oleks nagu vilksatanud mõte: «Milleks siis läheneda? Kerge oleks ju ära minna.» See mõte kadus aga kohe, kui võrgu kujutis ekraani vööri-poolringil tegi nagu järsu hüppe ja söqstis ettepoole, allveelaevale vastu.

Tegevusse astusid ultraheliprožektorid.

«Lokaator pessa tõmmata!» kuuldus terav käsklus. «Valmis seada vöörikahur!»

«Ahaa! Vaat mis!» mõtles vanemleitnant. «Hävitada torpeedod. .. Käratult...»

Võrgu kujutis kasvas silmanahtavalt ning uskumatu kiiruse ja selgusega. Kummalisena näis ainult see, et veel suurema kiirusega hakkas kujutis selginema ekraani tiibadel. Kui võrk oleks liikunud ühtlase vertikaalse seinana, siis oleksid tema külgmised osad, mille kaugus allveelaevast oli suurem, pidanud jääma udusemaks ja ebaselgemaks kui tema keskosa, mis oli laevale kõige lähemal ja liikus sellele otse vastu . . Nüüd aga paistis, et ekraani tiibadel liigub võrgu kujutis nagu kahekordse kiirusega, ja kujutise joonte selgus seal oli juba peaaegu võrdne nende selgusega ekraani esiosal. Näis, et võrk haarab allveelaeva mõlemalt poolt ning tema külgmised osad lähenevad. Mida see võis tähendada? Kapten otsis sellele mõistatusele seletust.

Äkki kostis kapteni seljta tagant vanemleitnandi ärev hüüatus:

«Võrk-ilmub ahtriekraani mõlemale tiivale!»

«Ah, saatanad!» hüüdis kapten tavatus erutuses, trampis jalaga ja pöördus ekraani ahtriosa poole. «Magnettorpeedod! Nad piiravad meid sisse!»

Ta heitis pilgu ekraani kuplile. Võrgu ülemine äär oli allapoole paindunud ning kuplil olid esialgu veel nõrkade, uduste joontena näha tema niidid.

«Jätta kahur! Pööre kohal! Sada kaheksakümmend kraadi!»

Allveelaev tegi kohal järsu pöörde, asetudes vööriga lõunasse ning ahtriga põhja, võrgu poole.

«Nii hoida! Kuus kümnendikku käiku!»

«Just nii - hoida! Kuus kümnendikku käiku!»

Ekraani vööri-poolringil valitses nüüd tume tühi ruum, mida pihtidena haarasid võrgu külgmised

osad.
Juba on ekraani mõlemad tiivad peaaegu üleni kaetud võrgukangaga, millele õmmeldud ähvardavad «nööbid» paistavad tumedatel:aukudena. Üha selgemini joonistub võrk ekraani kuplile. Koridor allveelaeva ees aheneb silmanähtavalt. Surmatoov kera sulgub laeva ümber...
«Läbi lipsata! Kas jõuame?.. Kas jõuame?..» närvitses vanemleitnant, kuid tema sõrmed lebasid liikumatult klaviatuuril.

«Kaheksa kümnendikku käiku!» tungis vanemleitnandi kõrvu püssipauguna kõlav käsklus.
Allveelaev sööstis edasi.
Ekraani ahtri-poolringil muutusid võrgu jooned märgatavalt ähmasemaks, kuid koridor laeva ees kitsenes endiselt. Laeva tohutu metallkorpus tõmbas surma toovate koletiste sadu ja tuhandeid terasest magnetpäid vastupandamatu jõuga enda poole, kahekordistades nende enda pöörase kihutamise kiirust. . .
«Kümme kümnendikku! . . .» .
Kapten ei vaadanud enam ringi. Ta seisis ettepoole kummardunult, põlevad silmad naelutatud ekraanile ja sellelt paistvale võrgu ga ümbritsetud koridorile.
Allveelaev lendas edasi, välguna läbistades pimedaid ookeanisügavusi.
Kui kaugele ette ulatuvad selle neetud võrgu tiivad? Kui palju torpeedosid peitub veel ookeani põues?
See oli mäng surmaga.
Kapten tõmbas käed rusikasse. Tema põsenukkidele kerkis tume puna. Otsustades tema välkuvate, võidutsevate ja enesekindlate silmade järgi, võis arvata, et selle mängu eest maksab keegi teine.
«Üksteist kümnendikku!» hüüdis kapten kindla häälega.
Võrguga ümbritsetud koridor tõmbus kitsaks piluks ja jäi sel kujul püsima. . .
«Kaksteist! Kaksteist kümnendikku ja kõik, mis võimalik!»
See oli midagi üleloomulikku. Kõik reservid olid käiku lastud. Aurukihist ümbritsetuna lendas allveelaev nagu hõõguv meteoor planeetidevahelises ruumis.
Ekraani külgedel muutus võrk tihedaks uduseks kangaks. Ta ei jõudnud laevale järele! Ta oli sellest juba lootusetult maha jäänud! .
Veel mõni hetk ja kanga hall loor hakkas taanduma ekraani tiibadele. Pilu laienes ning koridori seinad nihkusid üksteisest eemale. Veel üks silmapilk ja vööriekraan vabanes õudsest ämblikuvõrgust, nagu oleks see käsnaga maha pühitud.
Ees oli puhas, vaba tee ääretutes ookeanisügavustes.
Äkki vapustas allveelaeva nagu ebatavaliselt tugev pikselöök, mis näis tulevat tagantpoolt. Laev sööstis

hiiglasliku haavatud vaalana üles, langes alla ja kerkis uuesti mõnisada meetrit. Siis hüppas ta nagu koletislikust katapuldist paisatuna ettepoole ja kihutas edasi. Pikselöögid järgnesid üksteisele, sulades ühte vapustavaks mürinaks. Ekraani ahtriosal sähvisid igas suunas heledad välgud. Paistis, et on pragunenud ookeani põhi ning lõhkenud maakera enda koor ja tuhanded vulkaanid on oma möirgamise ühendanud üleloomulikuks, inimese kõrvale talumatuks heliks.
Vanemleitnant, keda tõuge oleks peaaegu jalust maha paisanud, pööras oma kahvatuks tõmbunud näo kapteni poole.
Kapten seisis liikumatult keset ruumi ja vaatas vanemleitnandile otsa. Tema näole oli tardunud karm võidutsev naeratus.

«Torpeedod jätkasid inertsi mõjul üksteise poole liikumist. Nad põrkasid kokku ja plahvatavad nüüd. Manööver õnnestus! Pool tonni masinaõli üle parda! Kakskümmend kuupmeetrit vesinikku süüdata ja üle parda!»

Mõne sekundi pärast ilmus ekraani kuplile hiiglasuur leegitsev mull. Seejärel kerkis kõrgele rahuliku ookeanipinna kohale nagu vulkaani purskest üles paisatuna veest ja leekidest koosnev tohutu mägi. See mägi langes uuesti alla ja mööda veepinda alustasid oma pikka teekonda kõrged kontsentrilised lained.

«Niisiis, oleme hukkunud,» ütles kapten naeratades. «Nüüd ei kahtle selles enam keegi...» Ta pöördus vanemleitnandi poole ja andis ,käsu: «Kaheksa kümnendikku käiku! Pööre vasakule! Nii hoida!»

Allveelaev joonistas ida suunas suure kaare.

«Kurss otse nordi! Parempoolne lokaator veest välja tõsta!»

Plahvatuste mürin vaibus. Ringekraani hakkasid aegamööda varjutama põhjast üles kergitatud mudakamakad. Igas suunas kandusid mööda mereloomade laibad.

«Tõsta laev viiesaja meetrini veepinnast!»

Puhtal ekraanikuplil säras seniidis seisevere päikeseketas, mille ümber püsisid liikumatult mõned pilvelaigud. Taevas pilvedega kord langes allapoole ja tõmbus kokku, nagu oleks horisont teda igast küljest surunud, kord kerkis uuesti hoogsalt ülespoole, laienedes lõpmatusse.

Seda põhjustasid infrapunase lokaatori tõusud ja laskumised.

Ookean oli tühi.

«Lokaator kõrgemale tõsta!» .käskis kapten.

Põhja pool, üsna kaugel horisondil, vilksatasid kahe laeva tillukesed siluetid, mille kohal lehvisid mängumütside tutte meenutavad suitsupilved.

«Just nii!» ütles kapten rahulolevalt, nagu oleksid kõik tema ootused kinnitust leidnud. «Kolm rumbi vesti! Nii hoida! Nüüd õiendame arved. . .»

Varsti kadus vajadus infrapunase lokaatori järele. Laevad jõudsid ultraheliprožektorite tegevuspiirkonda.

Üks neist laevadest oli suurepärane «Idsumo» – tore viieteistkümne tuhande tonnine ristleja, mis oma kolme võimsa suurtükitorniga, kaheteistkümne raske, kolmesaja neljakümne millimeetrise suurtükiga, kolmekümne kahe kilomeetrise tuleulatusega, kuue torpeedoaparaadiga, rnelja lennukiga ja viiekümnesõlmelise kiirusega kujutas endast teaduse viimast sõna sõjalaevaehituse alal.

Kapten tundis ta ära.

Ristlejast veidi eemal kerkis veest suur nelja korstnaga ookeaniaurik.

«Lokaator pessa tuua! Kolm kümnendikku käiku!» andis kapten käsu.

Ta vajutas lülitustahvli all asuva väikese ovaalse ekraani kõrvalolevale nupule. Ekraanile ilmus vööri ultrahelikahuri kamber. Peaakustik - paks Tšižov istus oma tugitoolis. Tema ees helendas ekraan, millele teravalt joonistusid suitseva ristleja ja auriku ning nende ümber sagivate arvukate kaatrite, pargaste ja paatide siluetid. Kõrgel taevas tiirles röövlinnuna suur,valge, tiibade all erepunaseid ringe kandev lennuk.

«Valmistuda võitluseks!» andis kapten käsu. «Ristlejale! Siht metall! Ainult metall! Inimesi mitte puudutada!»

«Just nii - valmistuda võitluseks, ainult metall!» kinnitas Tšižov, kiiruga midagi kruvides, tõstes ja nihutades.

«Tabada ristleja põhja allpool veeliini! Viis kümnendikku võimsu,st! Tähelepanu!»

Viiesaja meetri sügavusel lähenes allveelaev vaikselt

terashiiglasele, millest sirutusid ähvardavalt igasse külge pikad võimsad suurtükitorud.

Ekraanil olid selgesti näha tekil askeldavad väikesed inimkujud ning komandosillal seisvad ohvitserid, kes vaatlesid ookeani pinna seda osa, mille alt parajasti tasa lähenes «Pioneer».

Auriku ühel küljel tõstsid kaks vintsi veest ja kerisid rulli suurte tühjade silmadega laia metallvõrku, mis ulatus peaaegu üle kogu laeva pikkuse... Oli näha, et auriku teisel küljel teevad kaks teist vintsi samasugust tööd. Polnud kahtlust, et aurik - ristleja tehniline baas - tõmbab veest võrgu kasutamata jäänud osa.

«Stopp!» käskis kapten ja allveelaev peatus kohe. «Tähelepanu!» andis kapten komando Tšižovile. «Sihtida! Heli!»

Vööri-ultrahelikahuri ruum, seejärel juhtimiskeskus ja lõpuks kogu tohutu allveelaev täitus tasasest musikaalsest undamisest, nagu oleks tööle hakanud võimas dünamo.

Esimesel hetkel ei olnud ristlejas märgata mingeid väliseid muutusi. Ultrahelikahur töötas ainult viie kümnendikuga oma koguvõimsusest.

Järsku tekkis ristleja komandosillal seisvate ohvitseride hulgas liikumine. Kiiresti jooksid nad sillalt alla, nagu oleks neid tuul sealt ära puhunud. Ristleja vöör ja ahter kerkisid pikkamööda, tema keskosa aga laskus allapoole ning tema parraste harmoonilised, peaaegu elegantsed jooned tõmbusid üha märgatavamalt kaarekujuliseks. Dekkidel hakkasid inimesed paaniliselt edasi-tagasi sagima.

Kogu laeva siluett kiitust raadioantennini oli selgesti näha allveelaeva ekraanil. Kapteni ja vanemleitnandi silme all hakkas ristleja veealuse osa keskpaik pehmeks muutuma ja laiali valguma nagu savi. Ainult üks minut pärast ultraheliriinnaku algust tõmbus ristleja allveelaeva poole pööratud külje keskpaik ootamatult ja järsku laeva sisse ning lõhkes siis nagu suur mull, lastes hiiglasliku veejoa voolata trümmidesse, masinaruumidesse ja laskemoonakambritesse.

Olles mõne sekundiga neelanud tohutu hulga vett, hakkas ristleja kohe vajuma. Teda ei aidanud parraste vee-

alused osad, mis olid kaitseks miinide eest paksendatud, ega arvukad veekindlad vaheseinad. Võimas veevoog oli saanud täielikuks peremeheks oma saagi, suurepärase ristleja, keiserliku Ida-Aasia laevastiku au ja uhkuse üle.. .

«Heli katkestada!» andis kapten käsu, pööras siis oma kahvatu näo vanemleitnandi poole ja lisas: «Inimestele tuleb anda aega päästepaatide vettelaskmiseks.»

Ristleja keskpaik vajus aeglaselt vette, vöör ja ahter aga kerkisid üha kõrgemale. Üksteise järel lasti veepinnale kaatrid, mootorpaadid ja pargased, mis kiiresti täitusid inimestega. Igast küljest ruttasid hukkuva laeva poole seni temast eemal merel töötanud arvukad väikesed laevad ja auriku päästepaadid.

«Lubage ette kanda,» kostis ruumisolijate selja tagant Pletniovi hääl.

Radist seisis uksel, käes pakk raadiogramme.

«Mis teil seal on?» küsis kapten järsult.

«Ristleja «Idsumo» saadab vahetpidqmata hädasignaale. Teatab, et upub. Ütleb, et teadmata põhjustel lagunevad laeva küljed koost ja avavad veele sissepääsu.»

«Hea küll. Võtke vastu edasisi teateid.»

Kapten pöördus uuesti ekraani poole. Ristleja kõik dekid o!id juba inimtühjad. Ainult ülemisel sillal seisis endiselt kapteni üksildane jässakas kuju. Nüüd tõstis ta hüvasti jättes käe mütsisirmi juurde. Aeglaselt vaiuva ristleja ümber kogunenud väikeste laevade parv sööstis kohe laia lehvikuna eemale.

«Selge,» ütles kapten. «Kõik on laevalt lahkunud. Maksku see hunt nüüd üksi kõige eest! Heli!» andis ta järsu käskluse peaakustikule. «Täie võimsusega!»

Kõik allvee!aeva ruumid täitusid jõulisest, majesteetlikust sümfooniast.

Poole tunni pärast kihutas «Pioneer» kiiresti lõuna poole, laskudes ühtlasi sügavamale. Kõik meeskonnaliikmed, kes õela vaenlasega peetud lahingu ajaks olid jäänud ookeanisügavustesse, kutsuti allveelaevale tagasi.

X PEATÜKK KAKS KÕNELUST

Pärast salakavala kallaletungi tagasilöömist jäi ekspeditsioon veel seitsmeks päevaks võitluskohale ja lõpetas edukalt seal alatud uurimistööd. Saavutatud tulemustega oli rahul eriti Šelavin.

Ta oli kindlaks teinud elektromotoorse jõu olemasolu ookeanipõhja kihtides ning oli seda nähtust igakülgselt uurinud. Kõik see piitsutas erakordsel määral Marati leidurifantaasiat. Marat käis juba ringi projektiga, mille kohaselt tuli merepõhja paigutada suured akumulaatoripatareid, mis koguksid ja salvestaksid merepõhja kihtides vahetpidamata tekkivat elektrienergiat ning annaksid selle siis edasi mandrile tööstuse, transpordi ja igapäevase elu vajaduste rahuldamiseks.. Marat suutis oma entusiasmiga nakatada isegi Šelavini ning muuta ta oma projekti tuliseks pooldajaks ja kaitsjaks. Seinalehes ilmus Šelavini artikkel, milles ta materdas skeptikuid ja uskumatuid, kes kahtlesid projekti praktilises väärtuses..

Diskussioon lõi lõkkele nagu tulekahju ja Marat tundis end olevat oma õnne tipul.

Alveelaev liikus nüüd vööndis, kus puutuvad kokku kaks paralleelset hoovust - soe Falklandi hoovus, mis suundub läänest, Falklandi saarte juurest, itta, LõunaAafrika ranniku poole, ja lai külm Kap Hoorni hoovus, mis sooja hoovusega tihedalt kokku puutudes liigub samas suunas ja moodustab osa nendel laiuskraadidel laia pideva rõngana kogu maakera vöötavast Suurest Lõunahoovusest.

Nagu kõikidel juhtudel, kus puutuvad kokku külmad ja soojad hoovused, esineb ka selles piirkonnas nii ookeani pinna kohal kui ka sügavustes palju omapäraseid füüsikalisi ja bioloogilisi nähtusi. Atmosfääris täheldatakse siin väga sageli torme, udusid, suurt pilvitust ja vihma, ookeani vees aga arenevad erakordselt rikkalikud eluvormid alates planktonist (mikroskoopilistest organismidest, mis passiivselt ujuvad ookeani pinnakihtides ja on põhiliseks toiduks kogu pinnavete faunale) ning lõpetades kõige suuremate mereloomade liikidega.

Kui kaugele ookeanisügavustesse ulatub nende tegu-

rite mõju? Missuguseid uusi, teadusele tundmatuid veeorganismide liike võib siit leida? Kuidas liiguvad siin külmad hoovused, mida tekitab Antarktika mandrilt merre laskuvate jääliustike sulamine ja Atlandi ookeani lõunapoolsetes antarktilistes piirkondades esinev intensiivne soojuskiirgus? Missugune on siin põhja reljeef ning kuidas see mõjub süvavete liikumisele ja temperatuurile?

Kõik need ja paljud teised probleemid seisid allveelaeva teadusliku ekspeditsiooni ees. Töö kees mitte ainult

sagedastel, kuigi lühiajalistel peatustel, vaid ka laeva liikumise ajal tema laboratooriumides ja kabinettides ning isegi laeva illuminaatorite juures. Kolme kümnendiku käiguga aeglaselt edasi liikudes ja ohututes sügavustes oma võimsaid prožektoreid süüdates meelitas allveelaev ligi suurel hulgal veeorganisrne ning Sidlerile, Šelavini abilisele, kes oli üheaegselt ekspeditsiooni kunstnikuks

ja kinooperaatoriks, langes osaks äärmiselt kaasakiskuv töö.

Pavlik ei lahkunud neil päevil Sidleri kõrvalt ning tundis vaimustust kõige üle, mis ilmus võimsasse prožektorikiirde, samuti kiiruse ja osavuse üle, millega kõik see viivitamatult jäädvustati filmile või pliiatsi ja värvide abil albumilehtedele.

Pavlik oli viimastel päevadel üldse väga rõõmsas meeleolus: kapten oli talle teatanud, et Merejõudude Peastaabi andmeil on tema isa juba täielikult paranenud «Diogenese» hukkumisel saadud haavadest ja lahkub varsti haiglast. Isa ei tea küll Pavliku päästmise üksikasju, kuid kõik Pavliku raadiogrammid on talle üle antud ja ta on nüüd poja elu pärast täiesti muretu.

Pavlik käis kõik need päevad ringi mingis õnnejoovastuses. See õnnetunne ja vahetpidamatu vaimustus kõige ümbritseva üle viis lõpuks ootamatule tulemusele. Lukustanud end terveks päevaks Pletnjovi kajutisse, kus ta allveelaevale sattumisest alates elas, lõi ta laua tagant tõusmata ühe hooga ülipika poeemi, milles ta pidulikult ülistas ookeani suurust ja majesteetlikkust, tema ilu, rikkusi ja salapärast elu ning tema olistamist nõukogude inimeste poolt...

Radist käis sel päeval oma kajutis ainult kikivarvul, julgedes vaevu hingata, ning jutustas suurima saladuskatte all Maratile, Skvorešnjale, intendant Orehhovile ja kokk Belogolovõile, et «poiss luuletab seal midagi» ja et ta «on lausa endast väljas ja põleb vaimustusest. . .»

Õhtuks teadis juba kogu allveelaeva meeskond poeemist ning ootas üha kasvava kannatamatusega selle ilmumist.

Hilja öösel, kui vahikorrast vabanenud Pletnjov riietus hiirvaikselt lahti ja valmistus magama heitma, pani Pavlik punkti, heitis sulepea kõrvale, nõjatus tooli selja-

toele, sulges silmad ja sirutas end mõnusasti. Kõigest oli näha, et suur töö on lõpetatud ning looja tühjaks ammutatud, rammestunud hing igatseb veel ainult rahu ja puhkust...

Juba mõne minuti pärast aga, olles enne võtnud radistilt pühaliku tõotuse, et see «mitte kellelegi ei räägi», seisis Pavlik keset kajutit ning luges üha rohkem hoogu sattudes ja ülestõstetud käega vehkides oma luuletust. Pletnjovi sügavate kortsudega kaetud nägu, mis meenutas traktoriga küntud põldu, liikus vahetpidamata. Radist ei suutnud toibuda vaimustusest ja katkestas lugemist alatasa imetlevate hüüetega:

«Kuidas, kuidas! . . .
.. . Ja nüüd sind alistanud on
me nõukogude inimese käsi.»

«Suurepärane! Ma ütlen sulle, et see on suurepärane, Pavlik! Sa pead selle meie seinalehes avaldama! Jajah .. . Tingimata! Aegaviitmata!» .

«Tõesti, Viktor Abramovitš?» küsis Pavlik veidi kohmetult, kuid õnnest säravate silmadega. «Kas te tõepoolest seda arvate?»

«Kindlasti, Pavlik! Kindlasti! Mine kohe Orehhovi juurde ja palu, et ta selle masinal ümber kirjutaks. Siis anname seinalehe toimetusse.»

Pavlik oli veidi aega kahevahel ja arvas siis: «Teate, Viktor Abramovitš. .. aga. äkki ei võeta? Ja Orehhovi kaudu saavad kõik teada...»

«Mis tähendab «ei võeta»? Võetakse. Ma räägin sulle, et võetakse! Niisugust asja? Tingimata avaldavad! Ma ise ütlen toimetusele! Just!»

Pavlik aga vangutas eitavalt pead: poeet oli kangekaelne. Pletnjov andis järele:

«Noh, tead siis mis? Laevas on veel üks kirjutusmasin - Gorelovil. Mine tema juurde ja palu teda. Ta ei ütle sulle ära.»

Pavliku nägu lõi särama:

«See on tore mõte! Fjodor Mihhailovitš ei keela mulle. Ma ise kirjutan! Ma oskan masinal kirjutada. Ja. Fjodor Mihhailovitš juba ei lobise ,kellelegi.»

Nii otsustatigi.

252

Pavlik veetis väga rahutu öö ja oli jalul juba ammu enne äratust.

Pärast hommikueinet, olles viisakuse pärast oodanud veerand tundi - viisteist piinavalt pikka minutit! -, seisis ta põksuva südamega Gorelovi kajuti ukse taga. Esimesele koputusele ei tulnud vastust ja Pavlik koputas teist korda.

Gorelov ilmus uksele tusasena ja näis häirituna, kuid naeratas Pavlikut nähes:

«Tule sisse, Pavlik, tule sisse. Istu. Mis uudist?»

Ta sulges ukse ja pani Pavliku enese vastu istuma.

«Fjodor Mihhailovitš,» alustas Pavlik punastudes ja kogeldes, «mul on siin üks asi - luuletus... seinalehe jaoks. Seda oleks vaja masinal ümber kirjutada. Lubage mulle natukeseks oma masinat. Ma ise kirjutan. Ma oskan. Kas lubate, Fjodor Mihhailovitš?»

Naeratus kadus Gorelovi näolt Ta kargas toolilt püsti ja käis paar korda kiiresti kajutis edasi-tagasi, kuid juba järgmisel hetkel naeratas jälle ja pöördus Pavliku poole:

«Noh, mis seal siis ikka, Pavlik, lase käia! Niisugust väikest asja ei saa poeedile keelata. Mul oleks küll endal ka praegu tööd olnud, aga niisuguse asja pärast.. .»

«Tänan, Fjodor Mihhailovitš!» rõõmustas Pavlik.

«Tänan väga! Palun ärge ainult mitte kellelegi rääkige.»

«Ole mureta.» .

Minuti pärast täitis kajutit kirjutusmasina tasane klõbin.

«Nii vana «Underwood», aga kui kergesti. töötab!» kiitis Pavlik töö vaheaegadel. «Ma arvasin, et ta on teil väike ja kerge, aga näe missugune suur ta hoopis on!»

«Jah. ..» vastas Gorelov, tõstmata pilku raamatult, millesse ta näis olevat täielikult süvenenud. «Ta on mul juba ammu. Ma olen temaga väga harjunud.»

Masin hakkas uuesti klõbisema. Ent Pavlik oli hästikasvatatud poiss. Talle näis, et Gorelovil on igav, ja ta ütles viisakalt:

«Mina harjusin Ameerikas lka «Underwoodidega». Ma kirjutasin nendel ja isegi võtsin neid lahti ja puhastasin. Ainult et seal on nad praegu kõik väikesed, kompaktsed. Vanu mudeleid ma peaaegu ei näinudki. Neil on vist palju ülearuseid osasid?»

253

«Mh-mh,» mõmises Gorelov üles vaatamata.

«Siin on näiteks kangide all mingisugune kastike,» jätkas Pavlik armastusväärselt. «Huvitav, misjaoks ta siin on? Ah?»

Gorelov viskas raamatu järsult lauale, vaikis veidi aega ja pomises läbi hammaste:

«Seal on. .. tagavaraosad. Tee parem tööd, Pavlik. Mul on kiire ja ma tahan ise masinal kirjutada.»

Pavlik sattus segadusse.

«Hea küll, Fjodor Mihhailovitš,» kiirustas ta. «Andke andeks, mul ei lähe enam kaua, ma teen ruttu.. .»

Kirjutusmasina mahe laul kostis nüüd lakkamata ning seda katkestas ainult lühike surin ja klõbin reavahedel. Gorelov ei püsinud enam paigal: ta hüppas tihti püsti, tegi kajutis mõne sammu ja istus uuesti toolile, kord haaras raamatu kätte, kord heitis selle jälle kõrvale. Tema põskedel mänglesid vahetpidamata lihased.

Selsamal hommikul, kui Pavlik põksuva südamega koputas Gorelovi kajuti uksele, astus koridori teises otsas kapteni kajutisse professor Lordkipanidze. Kohmetus, mida temas viimastel päevadel tekitas kapteniga kohtumine ja kõnelemine, valdas teda ka täna.

«Tere, Lord!» tervitas lumivalget, koduselt lahti nööbitud vormikuube kandev kapten teda rõõmsalt ning tõusis tema sisseastumisel tooliIt. «Istuge, palun. .. Ei, ei, siia. Siin on teil mugavam.» Ta nihutas nurgast laua äärde ainsa kajutis leiduva pehme tugitooli, ise aga istus kergele punutud toolile.

«Ma tahtsin teiega, Lord, nõu pidada teie lähimate tööde üle ja selle üle, kuidas neid teostada.»

«Palun, Nikolai Borissovitš, ma kuulan teid.»

«Meie plaan näeb järgmist pikemaajalist süvaveejaama ette Tulemaa juures. Ma tahaksin nüüd täpsustada, kus nimelt toimuvad tööd, kui suurt piirkonda te kavatsete nendega haarata ja kui palju inimesi seal tööle asub.»

«Andestage, Nikolai Borissovitš... Ega te pole unustanud lühiajalist jaama, mis meil oli ette nähtud Beardwoodi madaliku juures, poolel teel Falklandi saarte ja

Tulemaa vahel? Ma tahaksin väga seda rajooni uurida ja saadud andmeid võrrelda tulemustega, mida «Valdivia» ekspeditsioon sai Kap Agulhasest lõuna pool oleva Agulhase madaliku uurimisel.»

«Muidugi mitte, Lord! See ööpäevane peatus ei nõua aga niisuguseid ettevalmistusi ja ettevaatusabinõusid kui jaam Tulemaa juures. Just seal tuleb meil tarvitusele võtta kõige tõsisemad abinõud, et kaitsta ekspeditsiooni igasuguste ootamatuste eest. Kui tugevad me ka oleksime ja kui hästi me oleksime kaitstud kallalekippumiste vastu, ei tea me siiski, mida, vaenlane võib veel välja mõelda. Viimane torpeedorünnak on selles suhtes väga õpetlik. Niisiis, kallis Lord, esimene küsimus: missugust piirkonda nimelt ja missuguses ulatuses te kavatsete Tulemaa juures uurida?»

«Tahaksin läbi uurida selle arhipelaagi lõunapoolse rannikuvööndi,» ütles zooloog tõustes ja kaardi juurde astudes. «Esiteks on seda ala väga vähe uuritud; teiseks külastavad neid paiku väga harva laevad ja nad on seetõttu meile tunduvalt ohutumad kui Magalhäes'i väin , . .»

«See kaalutlus on eriti tähtis,» kinnitas kapten. «Minu ülesannet kergendab see tunduvalt, Missuguse lõigu te siis kavatsete seal uurimise alla võtta?»

«Mõtlen alustada Nassau lahest,» vastas zooloog pliiatsit mööda kaarti vedades, «liikuda seejärel edasi piki Hardy' poolsaare lõunapoolset rannajoont, haarates teel Wollastoni saarte põhjarannikut, tõusta siis Cooki laheni Hoste saare läänerannikul ja lõpuks, kui aeg lubab, uurida seal Londonderry saartelabürinti. Ma arvan, et kahest nädalast, mis meil on määratud selle jaama jaoks, piisab täielikult.»

«Noh, mis seal siis ikka!» nõustus kapten meelsasti. «Eks te ise tea kõige paremini. Nüüd aga lubage vaadelda teie poolt märgitud piirkonda navigatsiooni seisukohast. Kogu see ala on täis veealuseid kaljusid, karisid ja riffe, on rikas madalike poolest ning allub ootamatute ja järskude tuulte, tormide ja tugevate hoovuste mõjule. Pealvee-, kuid eriti allvee-laevasõit on seal äärmiselt raske ja ohtlik. Tõsi küll, meile pole kõik see hirmus, sest me ei ole pimedad nagu tavalised allveelaevad ja meie mootorid on küllalt võimsad, kuid siiski nõuab seal liiku-

mine suurt pinget ja tähelepanu. Kui palju teil inimesi vaja läheb, Lord?»

«Kogu teadusliku ekspeditsiooni koosseis ja kõik, keda teie lahkus lubab, Nikolai Borissovitš,» ütles zooloog ainult huultega naeratades ja läks tagasi oma tugitooli juurde.

«Palju ma ei anna, kallis Lord, aga mõned inimesed siiski saadan teile appi, eriti nende hulgast, keda te Ivan Stepanovitšiga juba olete jõudnud ära võrgutada. Võin anda Skvorešnja ja Marati, Matvejevi, Pavliku ka muidugi. Keda siis veel? . .. Gorelovit vaevalt. Mul on küll väga kahju teid kurvastada, aga... sõit tuleb raske ja ta peab viibima oma ööpostil.»

«Aga palun, Nikolai Borissovitš!» elustus äkki zooloog. «Ma ei nõua sugugi Gorelovit, palun. . . Me saame ilma tematagi suurepäraselt hakkama. Kindlasti!»

«Nonoh. .. Missugune ebatavaline eneseohverdus!» puhkes kapten naerma. «Aeg-ajalt, kui .selleks

avaneb väikseimgi võimalus, annan ta siiski teile. S'ee oleks ka temale väikeseks preemiaks eeskujuliku töö eest. Nüüd aga kuulake minu ettepanekut tööde korra kohta. Laev laadib Nassau lahes välja kõik ekspeditsiooni liikmed koos varustusega. Selles rajoonis töötate kogu jaama jaoks koostatud graafiku järgi kaks, kolm või nii mitu päeva kui vaja. Pärast teie kohaletoimetamist suundub laev avamerele ja ristleb seal rannikule lähenemata. Igal hommikul einestate enne laevast lahkumist, lõunat sööma tulete samuti laeva, leides ta peilingute järgi, pärast puhkust lähete jälle tööle ja õhtusöögiks ning ööseks pöördute uuesti koju. Kui Nassau lahes on kõik tööd lõpetatud, viib laev teid järgmisse plaanis märgitud punkti ja töö jätkub seal samas korras. Tunnistan, et niisugune kord on teile küllalt väsitav, aga seda nõuab laeva ohutus. Kas see rahuldab teid?»

«Mul pole mingeid vastuväiteid, Nikolai Borissovitš. Teie ettepanek on väga mõistlik. Paremat ei saa välja mõelda!» kiitis zooloog soojalt. Ta jäi minutiks vait, langetas siis silmad ja ütles tasase häälega: «Teate, Nikolai Borissovitš . .. Iga kord, kui ma mõtlen eelseisvatest süvaveejaamadest, muutub mu süda rahutuks. Ma isegi

ei tea miks. Õudne hakkab ja ma. . . kardan, lihtsalt kardan midagi.»

Kapteni .nägu tõmbus tõsiseks. Ta kergitas ooiamatult oma alati poollangetatud lauge ning zooloogi ülesvaatavatesse, kurbadesse ja tuhmidesse silmadesse turgisid nagu kaks kuuma sinist kiirt.

«Ma saan teisttäiesti' aru, kallis Lord,» ütles kapten. «Liiga palju karme kogemusi oli meil kahes jaamas. Hirmsam kui vaenlasega kohtumine on selle kohtumise enda seletamatus. Kuidas sai vaenlane niisuguse hämmastava täpsusega teada meie laeva asukoha? Ja mitte ainult selle kaduvväikese punktikese tohutus, piiritus ruumis, vaid ka aja, mil laev asus selles punktis? Pealegi sai ta sellest teada küllalt õigeaegselt, et ettevalmistusi teha ja kohale jõuda! Mõistus ei võta. . .»

«Ilmselt on kogu meie marsruut mingil viisil vaenlasele teatavaks saanud,» arvas zooloog.

«Pole kindel, kas kogu marsruut või osa sellest,» vastas kapten mõtlikult.

«Osa?» kordas zooloog aeglaselt. «Te arvate, et vaenlane võis marsruudi osade kaupa teada saada?»

«Miks mitte?» kehitas kapten õlgu.

«Siis. .. siis...» vaatas zooloog kaptenile segaduses otsa. «Kuidas siis nii? Kas tõesti? Kas see tõesti võiks olla võimalik?»

Tal jäi hing kinni ja tema nägu tõmbus pikkamööda kahvatuks.

«Mida te tahate öelda, Lord?» küsis kapten lauge tõstmata ükskõikselt.

Zooloog tõmbas hinge ja vaikis hetke. Siis lausus ta, olles nagu jõudu ja julgust. kogunud:

«Ma. .. ma ei tea, Nikolai Borissovitš, kas sel on mingit tähtsust või mitte, aga ma pean oma kohuseks teile teatada, et juhuslikult... ma rääkisin Gorelovile viimase süvaveejaama asukohast...»

«Kas tõesti?» heitis kapten teadlasele kiire pilgu. «Kuidas see siis juhtus?»

«Ta ei olnud siis veel täiesti paranenud pärast seda Šelavini lugu. Pärast varisemist. Ta tuli kord minu juurde ja palus end haiglast välja kirjutada; et rutemini laevast välja pääseda ja meie teaduslikest töödest osa

võtta. Ma keeldusin sellest, aga nähes tema suurt kurvastust lubasin teda juba lähimas süvaveejaamas endaga kaasa võtta. Vastates loomulikule küsimusele, kas see jaam on veel kaugel, ütlesin talle jaama asukoha. Kas tõesti sel võis olla mingit tähtsust, Nikolai Borissovitš?» küsis zooloog murenkult.

Kapten vaikis ning trummeldas sõrmedega rütmiliselt vastu lauda. Lõpuks ta ohkas ja tõstis silmad zooloogile. Vilksamisi neisse silmadesse vaadates nägi zooloog neis karmi hukkamõistu Ja külma

võõristust..

«Sõltumatult tagajärgedest, Arsen Davidovitš, oli see absoluutselt lubamatu tegu. Eriti sõjakäigu tingimustes. Ma usaldasin teile sõjasaladuse, teie aga lobisesite selle välja. See oli teie poolt suur ettevaatamatus, kui mitte öelda rohkem. Ma ei kahtle, et selle teo ajendiks oli lihtne kergemeelsus sõjasaladuste küsimuses, mida eraisikute seas veel küllalt sageli esineb. Võib-olla ei põhjustanud see antud juhul mingeid ohtlikke tagajärgi ega olnud seoses viimaste päevade sündmustega. .Ma ei tea. Kui aga vaenlane oleks seda teie kergemeelsust kasutanud, oleks see võinud viia kõige hirmsamatele tulemustele. See oleks võinud hukutada ekspeditsiooni ja meie laeva, millele valitsus paneb nii palju lootusi kodumaa kaltsmisel.»

Kapteni sõnad olid rõhutatult karmid ja täis ebatavalist jõudu. Ta tõusis toolilt ja kõndis mõned korra d erutatult mööda kajutit edasi-tagasi.

«Ma mõistan... täielikult...» ütles zooloog tasase, murdu va häälega ja langetas pea. «Ma ei otsi enesele õigustusi. Ja ma olen valmis kandma. . .»

«Sellest ei maksa esialgu rääkida,» katkestas teda kapten. «Ma teatan muidugi kõigest sellest Peastaabile, aga praegu pole küsimus selles. Meil on veel ees pikk teekond, millel meid võib-olla ootab palju ohte ja lõkse. Me peame täitma oma tööde plaani ja viima laeva määratud tähtajaks täies Ikorras Vladivostokki. Tähtis on, et te tulevikus ei unustaks, et viibite sõjalaeval ning olete kohustatud jälgima iga oma sõna ja liigutust. Eriti aga hoidma meie marsruudi saladust.»

Kapten istus toolile, vaikis veidi aega ja jätkas: «Nüüd aga räägime Gorelovist. Ma ei usu, Arsen Davi-

dovitš, et Gorelov on suuteline reetmiseks, kuid minu isiklikust arvamisest üksi ei piisa kindla otsuse tegemiseks. Tähtsamad on antud juhul puht-objektiivsed kaalutlused. Kuidas üldse saaks keegi allveelaeva meeskonna liikmetest olla ühenduses kellegagi, kes asub ookeani pinnal, olgu see siis kes tahes? Meie tee ei ole sirgjooneline ja me ei liigu ühtlase kiirusega, vaid teeme sageli ootamatuid peatusi. Ei teie ega isegi mina tea hommikul öelda, missuguses ookeani punktis asub laev keskpäeval. Kuidas siis saaks keegi meie inimestest oma väljastpoolt pärineva liitlasega kohtuda, kui ei ole võimalik kokku leppida kohtumiskoha suhtes?»

Zooloog jälgis ahnelt kapteni arutlusi ja mida kaugemale need arenesid, ,seda rõõmsamalt noogutas ta pead.

«Võiks oletada,» jätkas kapten, «et kurjategija kasutab sidepidamiseks raadiot, kuid meie laeva raadioaparaadid reageeriksid kohe nii lähedasele naabrusele ja avastaksid võõra aparaadi olemasolu laeval.»

«Aga meie skafandrite raadioaparaadid?» küsis zooloog.

«Te ju teate, et need aparaadid töötavad ainult kahekümne kaheksal täiesti, kindlal lainel - allveelaeva enese ja iga meeskonnaliikme lainel. Kui ühel neist lainetest toimuks kõnelus mõne kõrvalise isikuga, siis kuuleks seda vastav skafander või kui skafandris pole parajasti kedagi, siis automaatselt laeva raadiojaam. Pealegi ei ületa nende raadioaparaatide tegevusraadius kahtsada kilomeetrit.»

«Jah. ..» ütles zooloog mõtlikult. «Tähendab, sidet vaenlasega ei peeta laevast! Mis siis jääb üle arvata? Kellel on veel teada meie marsruut?»

Pärast lühikest vaikust ütles kapten ebakindlalt ja ilmselt vastu tahtmist:

«Muidugi Peastaabil.»

Zooloog ajas silmad pärani:

«Kuidas?! Kas tõesti on võimalik, et sinna on tunginud spioon?»

Kapten trummeldas sõrmedega närviliselt mõned korrad vastu lauda ja vastas siis tumeda häälega:

«Peame parem silmas seda, mis toimub siinsamas

meie nina all. Peastaapi hoian ma igatahes kursis kõigega, mis puutub allveelaeva.» Ta vaikis veidi aega ja tõusis siis aeglaselt, nagu lasuks tema õlgadel tohutu raskus. «Tähendab, eelseisvate tööde korra suhtes oleme kokku leppinud. Ärge unustage minu hoiatusi, Arsen Davidovitš, ja jälgige tähelepanelikult kõike, mis toimub teie ümber. Meil kõigil, nii parteilistel kui ka parteitutel bolševikel lasub tohutu suur vastutus.»

Zooloog tõusis, kummardas vaikides ja astus ukse poole.

Kapten seisis käega lauale toetudes ja saatis teadlast pika uuriva pilguga. .

Nii seisis ta liikumatult mitu minutit, vaadates kuhugi kaugusse. Siis asetas ta käed harjumuse järgi seljale lahtinööbitud kuue alla ja hakkas langetatud päi aeglaselt mööda kajutit edasi-tagasi kõndima.. .

Laeva kerest .lähtus kerge, vaevalt tajutav, peaaegu märkamatu vabin, mis kandus üle kapteni kehale, ning aju fikseeris harjunult ja masinlikult: kaks kümnendikku käiku. Aeg-ajalt kaldus laev veidi ja aju märkis alateadlikult: ees on mingi suurem tõke. Lõpuks kapten peatus, tõmbas peoga üle juuste, ohkas ja istus laua taga olevale toolile. Ta. võttis laua salalaekast väikese kartoteegi, asetas selle enese ette, sirvis selles olevaid kõrgeid, tihedast paksust paberist valmistatud kaarte ja tõmbas siis ühe kaardi välja. Kaardi ülemisse äärde oli suurte mustade tähtedega trükitud:

ALLVEELAEVA «PIONEER» MEESKONNA ISIKULINE KOOSSEIS

Selle alla oli kirjutatud:

GORELOV, FJODOR MIHHAILOVITŠ

Edasi tulid ülalt alla lühikesed trükitud küsimused ja nende kõrval tindiga käsitsi kirjutatud vastused. Kapten süvenes lugemisse, jätmata vahele ühtki rida, ühtki vastust.

1. N i mi, e e s - Ja i s a n i mi - Gorelov, Fjodor Mihhailovitš.
2. A m e t - Peamehaanik.
3. Van u s - 32 aastat.
4. P a rt e i l i s u s - üK(b) P liikmekandidaat 19... aastast.

Kapten peatus, mõtles veidi, võttis terava pliiatsi ja märkis kaardi äärele selle rea kohale «5 aastat».

Siis jätkas ta lugemist:

5. R a h v u s - Venelane.
6. Au as te - Teise järgu sõjaväeinsener.
7. H a r i d u s - Lõpetanud Lennukiehituse Instituudi mootoriehituse klassi ja Sõjaväeinseneride Akadeemia rakettmootorite sektsiooni.
8. S e n i n e tö õ - Tehase nr. 189 insener, projekteerimisbüroo ülem; samaaegselt Stratosfäärilendude Instituudi dotsent.
9. Kas o n o I n u d k o h t u a ll v õ i e e luu r i m i s e 1, kas on a d m i n i str a t i i v s e l t k a r i s t a tud? - Ei.
10. Kas o n a ut asu s i d, m i s s u gus e i d, m i ll e e e s t? - Orden «Austuse Märk» teenistusülesannete eeskujuliku täitmise eest esimesel välisrnaisel komandeeringul.

Kapten pani kaardi servale punase pliiatsiga hüüumärgi. .

11. K e e l teo s kus - vabalt inglise, prantsuse Ja saksa keelt, veidi jaapani keelt.
12. Kas o n v i i b i n u d v äl i s maal? Kus, m i ll a l, m i s p u h u l? - Jaapanis teenistuslikel komandeeringutel: esimest korda 19... aastast 19... aastani, teist korda 19... aastal ja kolmandat korda 19... aastal.

Kapten peatus jälle ja mõtles kaua, hoides pliiatsit käes. Siis märkis ta kaardi äärele: «1) 5 aastat tagasi, 2) 2 aastat tagasi, 3) aasta tagasi».

13. Kas o n su g u l a s i v ä l i sm a a l? Kus, k e s, su g ul usa s t e? - Jah. Jaapanis. Vanaonu ja tema tütar. Nikolai Petrovitš Abrossimov, Anna Nikolajevna Abrossimova. Kapten pani kaardi äärele punase pliiatsiga kaks hüüumärki.

14. Kas on tea d u s l i k k e tö i d? M i s s u g u s e i d n i m e l t? - Jah. Vt. lisatud loetelu. .

15. All k i r i. .

Laia, hoogsa käekirjaga oli kirjutatud: «F. Gorelov».

Olles lõpuni jõudnud, nõjatus kapten tooli seljatoele, sulges pooleldi silmad ja jäi kauaks mõttesse. Siis tõmbas ta lähemale suure märkmiku, mille kaane ülemisele äärele oli trükitud: «Allveelaeva «Pioneer» komandör». Kindla, selge käekirjaga hakkas ta kirjutama:

«RAADIOGRAMM. Rangelt salajane. Moskva. NSV Liidu Sõja-Merejõudude Poliitvalitsusele. Palun kiires korras välja selgitada ja mulle teatavaks teha üksikasjad allveelaeva «Pioneer» peamehaaniku Gorelovi viibimisest Jaapanis teenistuslikel komandeeringutel. Uurida ka tema käitumist seal ja suhteid Jaapanis viibivate sugulastega – Nikolai Petrovitš Abrossimoviga, viimase tütre Anna Nikolajevnaga ja teistega, kes seal veel võivad olla. Allveelaeva «Pioneer» komandör esimese järgu kapten Vorontsov.»

Olles raadiogrammi valmis kirjutanud, võttis kapten samast laekast koodiraamatu ja mõne minutiga muutus raadiogrammi paariks ühetooniliseks numbrireaks.

Kajutisse astus telefoni teel välja kutsutud vanemradist Pletnjov, sulges enese järel tihedalt ukse ja jäi selle juurde seisma.

Kartoteek ja koodiraamat olid juba laualaekasse lukustatud.

«Rangelt salajane, Viktor Abramovitš,.» utles kapten, ulatades radistile neljaks kokku murtud paberilehe. «Viivitamata ära saata!»

«Just nii - rangelt salajane, viivitamata ära saata!» kõlas vastus.

Kapten jäi sügavas mõttes üksi oma kirjutuslaua taha.

XI PEATÜKK TULEMAA JUURES

Vesi, millest tungis läbi ere kollane valgus, alanes kiiresti, nagu oleksid seinad ja põrand teda kambrist välja imenud. Šelavin, Skvorešnja ja Matvejev, kes olid koormatud hüdrofüüsika aparaatide ja rnstadega, asetasid neid ettevaatlikult nurka põrandale. Zooloog, Gorelov, Tsoi, Marat ja Pavlik võtsid õlult ekskursioonikotte ja muud varustust. Samas oli ka komissar, kes oli täna ekskursioonist osa võtnud, et end veidi liigutada.

Noorte hääled kõlasid erutatult ja rõõmsalt.. . «Erakordselt huvitav madalik!» ütles Tsoi valju hää-lega. «Eks ole, Arsen Davidovitš? Kui palju uusi liike,

perekondi ja isegi sugukondi! Missugune hulk antarktilisi loomi!»

«Väga huvitav, Tsoi,» kinnitas zooloog rahuloluga. «Väga huvitav! Millal me küll saame toime selle materjaliga, millega meid nii heldelt varustas Beardwoodi madalik?»

«Tsoi oli nagu hull!» naeris Marat. «Nagu oleks ta alles hullumajast välja lastud. Tormas siia-sinna ja haaras kõike, mis kätte juhtus. . .»

«Aga sina? Aga sina ise?» ründas Marati väikese kukena Pavlik, kes oli oma koti seljast võtnud ja selle teiste kõrvale seina äärde asetanud. «Kes rebis mul käest toreda merisiiliku? Tuli kallale nagu

röövel ja kiskus käest ära. Ausõna, Arsen Davidovitš, see oli minu saak! Ma näitan teile pärast, missugune see siilik oli - ümmargune, violetne ja punaste okiseotstega.»
«Pole õige!» hüüdis Marat tormakalt, vehkides oma ekskursioonikotiga. «Sa ei puudutanudki teda!»
«Nojah, ei puudutanud! Ma pistsin käe tema alla, et teda mitte vigastada, aga sina lõid kõik viis sõrme mauhti sisse! »
Kott Marati käes hakkas tormiliselt liikuma ja oleks peaaegu avanenud. Avausest vilksatas silmapilguks midagi punakassinist ja samal hetkel tõmbas Pavliku käsi kotist välkkiirelt välja roosade okiseotstega suurepärase merisiiliku.
Võidutseva hüüatusega sööstis Pavlik üldise naeru saatel Gorelovi poole, kes teda juba laialisirutatud kätega ootas, et teda varjata jälitava Marati eest, kuid Marat oli vees osavam ning enne kui Pavlik jõudis teha kaht sammu, mis teda lahutas Gorelovi päästvast embusest, oli merisiilik jälle Marati käes.
Pavlik jäi tühjade kätega. See oli nii ootamatu, et sarnanes nõiakunstiga. Kõik naersid, Pavlik aga kordas nõutult:
«Vaat kus röövel! Näete nüüd, missugune röövel!» Siis haaras ta selja taha vaatamata seina äärest alumist äärt pidi ühe koti ja virutas sellega naerdes Maratile vastu kiivrit. Kott avanes põrutusest ning jahmunud Maratti ümbritses mitmevärviliste kalade, meritähtede, korallide, vähkide, madutähtede, vetikate, meriliiliate,

merisiilikute ja meripurade elav vikerkaar, mis moodustas tema ümber nagu sädeleva, lookleva ja viskleva eesriide. Üldine naerulagin ei lakanud nüüd enam. Pavlik tantsis heleda sõjakisaga Marati ees nagu punanahk piinasambasse seotud ohvri ees.
Kõiki tõi tagasi tegelikkusse zooloogi pahane hääl. «Mis te teete, hullud?» müristas teadlane. «Te rikute mul terve kogu! Kelle kott see on?»
Tekkinud vaikuses kostis Gorelovi tume, vihast keev hääl:
«Minu! Ma loen seda Pavliku poolt täielikuks sigaduseks!»
Kaugemalt nurgast vaatas komissar imestusega Gorelovi moondunud nägu ja tigedaid silmi.
Täielikku segadusse sattunud Pavlik kogeles ebamääraselt:
«Andke andeks, Fjodor Mihhailovitš, andke andeks. . . Ma arvasin, et see on minu kott, ma ei teadnud. . .»
«Pärast vabandad!» müristas zooloog .edasi. «Nüüd ruttu saak kokku koguda! Kõik, kõik asja juurde!»
Vesi oli selleks ajaks juba põlvini alanenud. Nagu tohutus akvaariumis kihas ta mereelanikest – vilgastest kaladest, roomavatest okasnahksetest ja õõtsuvatest liiliatest. Kõik asusid neid püüdma, kuid vä1jaspool veekeskkonda muutušid inimeste liigutused rasketes skafandrites aeglaseks ning kaotasid oma tavalise kerguse ja painduvuse.
«Ettevaatlikumalt! Ettevaatlikumalt, seltsimehed!» anus zooloog, roomates neljakäpakil mööda põrandat. «Ärge neile peale astuge!»
Varsti muutus töö lõbusaks, kaasakiskuvaks spordiks. Kamber täitus naljatustest, naerust ja hüüetest. Ainult Pavlik ja Gorelov töötasid vaikides ja keskendunult. Pavlik ei suutnud kuidagi unustada Gorelovi :kurja pilku. Gorelov oli enne tööleasumist kiiresti uurinud oma tühja koti sisemust, oli siis koti pahaselt kõrvale heitnud ja töötas nüüd palavikuliselt, mitte niivõrd loomi kogudes, kui neid igasse külge laiali loopides. Ta lähenes kiiresti nurgale, kus Pavlik harutas ettevaatlikult lahti suurepäraste meriliiliate, korkkorallide, meripurade ja eredate meritähtede kera. Kera keskel sattus Pavliku pihku oota-

matult midagi kõva ja nurgelist. Olles ettevaatlikult eemale nihutanud üksteisest läbi põimunud kasvud, kiired ja iminapad, tõmbas ta suure vaevaga välja midagi metalset ja erakordset rasket ning hüüatas imestusest tema ees oli tuttav kastike Gorelovi «Underwoodi» tagavaraosadega!

Pavlik hoidis kastikest põnevusega mõlemas käes ja silmitses seda arusaamatult. Samal hetkel jõudis Gorelov peaaegu otse poisi kõrvale ja tõstis pea. Kõverasse tõmbunult, põrandale toetatud kätega ja tõstetud peaga näis ta hüppeks valmistuva muinasjutulise koletisena.

Kogu Pavliku olemust läbis hirmuvärin, kui ta pöördus ja nägi enese ees seda kohutavat kuju ja neid hirmsaid silmi - süngeid, raevukaid ja ähvardavaid, sügavale :koobastesse vajunud silmi... Pavlik suutis vaevu kogelda:

«Fjodor Mihhailovitš, miks see siin on? Osad võivad ju roostetada ja rikki minna. . .»

Gorelov langetas silmad, tõmbas raske kastikese järsu liigutusega Pavliku käest ära ja ütles summutatud, katkendJiku häälega:

«Ega seal ei olegi tagavaraosad! Ma panin sinna mõned laboratooriumitarbed, mida oli vaja loomade kogumisel. . .»

Ta peitis kastikese kiiresti koti sisetaskusse ja jätkas loomade kotti loopimist, vaatamata. seejuures Pavliku poole.

Komissar jälgis kõike seda oma nurgast...

Loomade kogumine jõudis lõpule. Kõik lõppes hästi – saagist ei läinud midagi kaduma ning ükski loom ei saanud vigastada. Ekskursioonist osavõtjad laadisid rahulolevana ja väsinuna oma saagi kottidest laboratooriumivannidesse ja -kastidesse ning suundusid oma kajutitesse.

Gorelov läks koos kõigi teistega mööda koridori, avas oma kajuti ukse ja kadus selle taha. Uks sulgus järsu paugatusega ja Gorelov jäi hetkeks selle juurde seisma, nägu järsku vihast virilaks tõmbunud. Ta hingas raskelt; peast eemale hoiduvad suured kõrvad põlesid, nagu oleks neilt nahk maha rebitud; tohutud rusikad kord tõmbusid kokku, kord avanesid. Ta astus lahtivõetud

kirjutusmasina juurde, tõmbas väriseva käega taskust kastikese ja asetas selle kohale. Ebatavaliselt erutatuna hakkas ta nagu loom puuris mööda kajutit edasi-tagasi käima, mõõtes seda suurte sammudega seinast seinani. Tema halliks tõmbunud huultelt kostis aeg-ajalt kähisevat pominat:

«Tuleb lõpp teha. .. See poisijõmpsikas. . . Tuleb lõpp teha. . .»

Ta virutas rusikaga raevukalt vastu ümmargust lauda, laskus laua taga olevale toolile, langetas pea ning jäi täiesti liikumatult istuma. .

«Pioneer» kogus kiirust, eemaldus Beardwoodi madalikust ja võttis kursi Tulemaale.

*Edasi liikuda oli küllalt raske. Igal sammul tuli ette veepinnani ja üle selle ulatuvaid tohutu suuri kaljurahne ning liivamadalikke ja leetseljakuid, mis mõnikord kerkisid järsult kõrgele põhja kohale. .Nendest tõketest möödumisel tuli võidelda nagu torudest välja paiskuvate tugevate hoovusejugadega. Kuigi meri oli siin, Tulemaa rannikuvööndis, madal - harva sügavam kui kolm-kümmend-nelikümmend meetrit -, suutis ülalt langev valgus vaevu põhjani tungida:. Tiheda rohekassinise hämaruse tõttu põlesid kogu aeg laternad, kuid nähtavus oli siiski väga halb.

Ookeani pinnal märatses tugev torm, mis andis end oluliselt tunda isegi põhjas. Aeg-ajalt peatuti, et jalul püsida, ning edasipääsemiseks tuli võidelda veealuste lainete survega. .

Pavlik oli pikaajalisest käimisest väsinud ja pani lõpuks tööle propelleri, kuid et kaaslastest mitte liiga kaugele ette jõuda, reguleeris ta selle kõige väiksemale pöörete arvule.

Zooloog ja Skvorešnja käisid kangekaelselt jalgsi. Zooloogi arvates oli niisugusel heal ja kindlal liivapõhjal kõige parem loomi koguda jalgsi aeglaselt edasi liikudes. Skvorešnja ei vaielnud sellele vastu. Ta oli kogenud ja vastupidav tuuker.

Põhi kerkis aegamööda ning lõpuks ilmus eespool nähtavale vetikate tihniku tume mass.

«Varsti läheb kergemaks, poju,» ütles zooloog Pavlikule. «Niipea kui tungime läbi selle

Macrocystis perifera seina, ei tunne me tema kaitse all enam tormi ja hoovus on seal ka nõrgem...»

«Aga teate, Arsen Davidovitš,» vastas Pavlik, «tuleb välja, et .Maratil oli õigus, kui ta tegi ettepaneku külvata neid vetikaid Ohhoota merre. ... Ta tahtis külma hoovuse meie rannikust eemale juhtida!»

«Noh, hoovusega saavad vaevalt toime isegi need hiiglased,» kahtles zooloog. «Kõige rohkem, mida võib neilt oodata, on see, et nad võivad suurepäraste muulidena kaitsta sadamaid tormide eest. Siin näiteks purustab ookean oma pideva lainetusega kaljusid, hiiglaslikud makrotsüstised aga laotuvad vaibana tema pinnale, võtavad vastu lainete esimesed löögid ja summutavad neid, nii et laevad leiavad tihti vetikate seina taga varju raevutsevate tormide eest. . . Seda märkas juba Darwin oma teekonna ajal purjekal «Beagle».»

«Noh, roni hobuse seljast maha, noormees,» ütles Skvorešnja. «Jõudsime pärale!»

Algas tihnik. Zooloog väljendus ebatäpselt, kui ta nimetas seda seinaks. Vetikad kerkisid põhjast teravnurga all, suundusid järsult tõustes kaugele ettepoole ja kadusid veesügavustes valitsevasse hämarusse. Pavlik teadis, et nüüd algab kõige raskem teeosa. Ta peatas propelleri ja laskus seltsimeeste kõrvale põhja.

Tihnikusse siseneti hanereas. Iseenesest tuli välja nii, et ees läks Skvorešnja, talle järgnes zooloog ja rongkäigu lõpetas Pavlik. Kahe-kolmekümne sammu järel vajusid nende jalad põhjale laotunud tihedasse massi ja nad tungisid pea ees padrikusse. Skvorešnja rajas jämedate varte ja lihavate lehtede põimingus müüripurustajana teed.

Oma ilmumisega tekitasid inimesed selles vaikses tihnikus täielikku segadust. Kõikjalt paiskusid üles vetikate juurtel pesitsevate väikeste kalade ja seepiate pilved. Kõige mitmekesisemate krabide, merisiilikute, meritähtede, ilusate meri-purade, ripsusside ja neriidide parved roomasid kiiresti mööda põhja eemale või hukkusid inimeste raskete taldade all.
Vetikate vartelt ja lehtedeIt. pudenes kiivritele tuhan-

deid. vähilisi. Lehed olid nii täis koralle, et näisid üleni valgetena. Sageli esines neil hämmastavalt peeni ja kauneid moodustisi, milles elutsesid hüdropolüübid ja ilusad merituped. Lehti katsid ka arvukad liudkodalaste taolised liistaklõpuselised limused.
Tihnik oli täis elu. Ta andis peavarju, toitu ja kaitset tohutule hulgale organismidele.

«Näed, ,poju,» ütles zooloog vaevaga tihnikust läbi tungides, «missugust rikkalikku ja mitmekesist elu va javad need vetikad. Ükski mets, isegi troopikamets ei suuda nendega sel!es suhtes võistelda. Juba Darwin ütles, et kui mõnes riigis raiuda maha kõik metsad, siis hukkuks selle tagajärjel vähem loomaliike kui nende veealuste makrotsüstise-metsade hävimisel.»

Ees minev Skvorešnja peatus äkki. Kaks vetikavart, millest kumbagi läbimõõt oli umbes kaks sentimeetrit, olid juhuslikult mähkunud ümber tema rinna ja hoidsid teda tagasi. Skvorešnja pingutas end, kuid varred ei andnud järele, sest neid toetasid peale juurte veel ka naabervarred, millega nad olid põhja lähedal kokku põimunud. See riivas Skvorešnja enesearmastust.

«Pagana vibalikud!» vihastus ta. «N-noh!»
Ta taandus paar sammu ja sööstis siis jõuliselt edasi. Isegi hea köis oleks vaevalt suutnud hiiglase keha võimsale survele vastu panna, kuid makrotsüstise varred näisid ainult naervat Skvorešnja jõupingutuste üle ega nõrgendanud oma embust karvavõrdki. Skvorešnja näis esimesel hetkel sellest äpardusest jahmununa, siis aga sattus raevu.
«Mis lugu see on? Kas nad rauast on või?» hüüdis ta.

«Just, just!» hakkas zooloog Pavlikule silma pilgutades naerma. «Küllap mõnelt mööduvalt laevalt, visati velte vanarauda ja sellest kasvasid terastrossid... See on

sulle, Pavlik näitlikuks õppetunniks Macrocysiis perifera kohta. . .»
«Ahaa! Tähendab, te ütlete, et see on Pavlikule õppetunniks?» ütles Skvorešnja tagasihoitud vihaga.
«Mina aga tahan sellele neetud makrotsüstisele õppetundi anda!»

Ta taandus uuesti kaks sammu, seisis veidi aega paigal, tõmbas siis sügavasti hinge ja sööstis kahurimürsu hooga ettepoole. Järgnes midagi kujuteldamatut. Skvo-

rešnja suured, sammastena jämedad jalad kerkisid üles ning tema kiiver kadus vetikate alla; Pavlikule virutas miski hirmsa hoobi rindu ja paiskas ta jalust maha; kukkumisel põrkasid tema jalad vastu zooloogi kiivrit ja hämmastunud teadlane langes midagi taipamata istuli. Kõik kolm inimest kadusid ühe hetkega, nagu poleks neid seal olnoudki. Väikeses mahatallatud piirkonnas keset tihnikut õõtsusid veel ainult kaks pikka vetikavart; siis tõmbus tihnik kokku ja neelas ka need vaikses veealuses džunglis toimunud... ebatavalise võitluse tunnistajad...

Esimesena toibus zooloog. Ta ajas end ähkides ja puhkides jalule ning saatis eetrisse väljakutse:

«Mis juhtus? Kus te olete, lapsed?»

Ta lükkas vetikad kahele poole ja nägi enese ees Pavliku ehmunud nägu.

«Mina olen, siin, Arsen Davidovitš... Aga kus on Skvorešnja?»

Pavlik vaatas ringi, astus sammu edasi ja lükkas kätega vetikate eesriide laiali.

Skvorešnja seisis vaikides ja süngena keset tihnikut ja eemaldas oma keha ümbert õnnetu makrotsüstise rebenenud silmuseid. Ta tõstis pea ja vaatas poisile otsa.

«Kõigile tänastele õppetundidele, Pavlik,» ütles ta kirjeldamatu huumoriga, «lisa veel üks: ei tohi tormata mõtlematult nagu härg ega unustada tasakaalu säilitamist . ..»

Zooloogi poolt kuuldus naerulaginat, millega kohe ühines Pavlik ja natukese aja pärast ka Skvorešnja ise.

«Missuguse toreda surmasõlme te praegu tegite, kallis Skvorešnja!» hüüdis zooloog naerust hingeidades. «Teie jalakesed... Oh-oh-hoo!... Teie võrratuid jalakesi kadestaks iga balletisolist... Oeh, ma ei jõua enam!... Oh-oh-hoo! . . .»

Ta haaras kinni oma metalsetest külgedest ja naeris edasi, suutmata rahuneda. Pärast tõsist jutuajamist kapteniga, sellest nagu puhtaks pestuna ja värskendatuna, oli zooloog üldse alati suurepärases meeleolus ja kogu kümnepäevase peatuse vältel Tulemaa juures töötas endise innuga.

Kahekümne minuti pärast väljusid kõik kolm samas rivistuses, Skvorešnjaga eesotsas, hiiglaslike makrotsüs-

tiste tihnikust ja astusid rahulikku rannavette. Ka siin oli põhi ebatasane, täis veealuseid kaljusid; ookeani pinnast kerkis kõrgemale suur hulk tillukesi graniit-, basalt- ja kiltkivisaarekesi. Kõik nad olid mähitud ja põimitud samasugustesse, kuid avamere pool kohatutest tunduvalt väiksematesse vetikatesse. Näis, et need vetikad kasvavad ja arenevad eriti lopsakalt just kõige tugevama lainetusegakohtades, vahetpidamata mürisevate murdlainete keskel.

Olles vaevalt tihnikust välja jõudnud, peatus zooloog äkki ja ütles:

«Aga Gorelovi me oleme hoopis ära unustanud! Ta ju pidi meile järele tulema... Oks minut, ma võtan temaga ühenduse...»

Zooloogi väljakutsele vastas Gorelov, et ta tungib praegu läbi makrotsüstiste tihniku ja hoiab kurssi kokkulepitud kohtumiskohale - suurt Hoste saart ääristavate väikeste saarekeste ahela äärmise lüli juures asuvale seni nimetule kaljule, mille ekspeditsiooni liikmed olid nimetanud «Lõvipeaks».

Gorelov palus, et teda seal oodataks, sest ta pole veel kordagi seal käinud, on kogu kümnepäevase peatuse vältel alles teist korda laevast väljas ega tahaks jääda üksi.

Saarekesi ja üksikuid veest välja ulatuvaid kaljusid on selles piirkonnas niisugusel hulgal, et paljud meresõitjad nimetavad Tulemaa läänerannikuf «Linnuteeks». Sellele lisanduvad põhja katvad arvukad kivid ja kaljud, nii et vee all valitseb seal täielik kaos, tõeline labürint.

Sagedad peatused organismide kogumiseks võtsid nii palju aega, et möödus vähemalt kaks tundi,

enne kui uurijad lähenesid «Lõvipeale».
Gorelov ootas neid juba. Ta istus väikesel kaljurahnul ja soris oma ekskursioonikotis, kuid sulges selle kohe, niipea kui silmas lähenevate seltsimeeste kogusid.
«Lähme siin mitmesse külge laiali, sõbrad, et võimalikult laialdasemat piirkonda läbi uurida,» tegi zooloog ettepaneku. «Mina võtan suuna Londonderry saarele, Fjodor Mihhailovitš läheb minust lõuna poole, Cooki lahe suunas, Skvorešnja ja Pavlik aga suunduvad otse lõunasse, Hoste saare rannikut ääristavate saarekeste labürinti. Niisuguse meremehega nagu Andrei Vassiljevitš

ei eksi Pavlik selles labürindis. Kogunemiskohaks jääb seesama kalju. Teel mitte katkestada raadiosidet.»
«Minu arvates, Arsen Davidovitš,» vaidles Gorelov elavalt vastu, «vähendame uuritavat piirkonda asjatult sellega, et ühendame Skvorešnja Pavlikuga. Pavlik võiks üksigi minna. Ta on juba kogenud tuuker. . . Juba kašeloti loos näitas ta ennast otse kangelasena. Ja kui tal tekibki mingeid raskusi, siis võib ta ju alati meile peilinguid saata ja me leiame ta kiiresti. . . Eks ole, Pavlik? Sa oled ju juba mähkmetest välja kasvanud...»
Gorelov naeratas ja vaatas poisile lahkelt otsa, kuid Pavlikut haaras äkki mingi seletamatu hirm ja tema süda tõmbus kokku. Ta pööras pilgu kõrvale ja vaikis.
«Mina arvan siiski,» segas vahele Skvorešnja, «et Arsen Davidovitši ettepanek on kõige õigem. Ma tulin ju ainult sellepärast teiega kaasa, et Ivan Stepanovitš, minu šeff, lõpetas juba tööd hüdrofüüsika alal ja jättis mind tööta. Sellest teie zooloogiast ei taipa ma midagi. Tassin teile niisugust prahti kokku, millest teil mingit rõõmu ei ole! Kui mind aga juhendab niisugune vilunud zooloog, nagu see noormees siin, siis on minust teile kasu.»
Pärast lühikest kõhklust loobus Gorelov edasisest vaidlusest. Kõik läksid laiali ja kaotasid üksteist vee tihedas rohekas hämaruses kiiresti silmist.

XII PEATÜKK SKVOREŠNJA VIIMNE JÕUPINGUTUS

Jäänud kahekesi, panid Skvorešnja ja Pavlik tööle propellerid, tõusid mõne meetri võrra põhjast kõrgemale ja ujusid idakagusse. Nad liikusid edasi kolme kümnendiku käiguga, hoidudes kõrvale arvukatest tõketest, mille ähmased siluetid ilmusid alatasa igast küljest nähtavale.
Kui nende teele sattus vetikatihnik, lasksid nad propelleritele k,aitsevõred ja tungisid sellest läbi. Tunni aja pärast kerkis nende ette lõputuna näiv graniitsein, mis nii ülal kui ka põhjas ja lõunas kadus veealusesse hämarusse. Sein oli täis fjordide vagusid, lahtesid, arvukaid

suuri ja väikesi koapaid ja grotte, väljaulatuvaid neemi ning allavarisenud kaljurahnude ja kivikuhjumeid. Kõik oli kaetud merepinnani tõusvate või põhjas suurtel kaljurahnudel ja nende tükkidel, munakatel ja väikestel kividel laotuvate vetikatega.
Pavlik ja Skvorešnja seisid põhjas. Nende ümber sõelusid mitmesugused kalad ning vilksatas kohkunult eemale sööstev hüljes; suurt kala teravate hammaste vahel hoidev merisaarmas ujus kiiresti ülespoole. Põhja katval veiikavaibal roomas suur hulk mitmesuguseid okasnahkseid, krabisid ja vähilisi.
«Ankur välja! Jõudsime pärale, seltsimees ülem,» ütles Skvorešnja.
Kaasa kistuna huvitavast jahist hulkusid nad kaua «Linnutee» kaoses, ronisid madalikele ja kaljukuhjumitele ning heitsid pilke veealuste koobaste ja grottide õudsesse, salapärasesse pimedusse. Lõpuks teatas poiss, et ta on väsinud ja näljane.

«Sööme ja puhkame, Andrei Vassiljevitš,» tegi ta ettepaneku. «Laeva me täna lõunale ei lähe - Arsen Davidovitš teatas sellest kaptenile.»
«Tean,» kinnitas Skvorešnja. «Noh, mis seal siis ikka! Lonks kuuma kakaod ei tee paha.»
Pavlik vaatas juhuslikult ülespoole. Kõrgel, laternakiire piiri lähedal vilksatas kahvatusiniselt, metalselt läikiv pikk vari.
«Mis see võis olla?» küsis Pavlik eneselt valju häälega. «Vist hüljes. Ainult paistis nagu olevat saledam. .. Kahju, et ei näinud.»
«Noh, teine kord näed,» märkis Skvorešnja ükskõikselt. «Kui süüa, siis süüa! Mul on ka juba paras isu. Kus siin istuda saab?» vaatas ta ringi.
«Lähme sinna koopasse, Andrei' Vassi/jevitš,» ütles Pavlik ja osutas ligiduses mustendavale sissekäigule. «Vaatame selle üle ja sealsamas sööme ja puhkame.»
«Lase käia, kõrgeausus!»
Koopa sissekäigu kohal r'ippus mütsisirmina väike võlv, millele olid kuhjunud mõned suured, tihedalt vetikatega kaetud kaljurahnud. Skvorešnja ja Pavlik astusid ultrahelipüstoleid laskevalmis hoides ettevaatlikult koopasse ning vaatasid selle seinad ja põhja hoolikalt üle.

Selgus, et koobas on väga väike, mitte pikem kui paar meetrit. Kaks prožektori-iirt valgustasid teda heledasti. Koobas oli tühi; mööda tema seinu ja põhja roomasid ainult meritähed, merisiilikud ja meripurad. Põhjas lebasid mõned väikesed munakad.
«Tühi praht!» ütles Skvorešnja püstolit vööle riputades. «Puhata ja kakaod rüübata aga pole siin paha. Istu, noormees, sea ennast sisse!»
Nad võtsid kotid seljast ja istusid nende kõrvale otse liivasele põhjale, toetudes seljaga vastu koopa tagaseina. Istuda oli mugav nagu teatri loožis. Nad avasid lülitustahvlid, vajutasid termoste nuppudele ja rüüpasid nautides mõned lonksud kakaod.
«Mõnus!» põristas Skvorešnja rahulolevalt.
Pavlik tahtis midagi vastata, kuid ei jõudnud. Ootamatult kostis tume kõmin, mis pani värisema koopa seivad. Sissekäigu ees vilksatas liivapilves tohutu suur tume mass ja langes Skvorešnja väljasirutatud jalgadest mitte kaugemale kui pool meetrit.
Skvorešnja kargas ühe hüppega jalule ja sööstis väljapääsu poole.
Teadmata, mida teha, jäi Skvorešnja esimesel hetkel täielikus hämmelduses, koopa sissekäiku tihedalt sulgeva kõrge graniitseina ette seisma. Siis hüüdis ta: «Me oleme koopasse suletud!» ja tormas õlaga vastu seina. Tumeda metallikõlaga põrkas ta sellest tagasi nagu pall. Skvorešnja vaatas ringi, nagu otsides midagi. Ümberringi kerkisid järsud, tummad, rahulikud ja ükskõiksed, seinad.
Pavlik istus kivistununa ja kahvatuna samas asendis, milles teda oli tabanud katastroof. Tema huuled sosistasid midagi arusaamatut, kuid Skvorešnjal polnud aega seda kuulata.
Olles rahunenud, hakkas Skvorešnja tähelepanelikult silmitsema nii ootamatult teele kerkinud takistust.
«See,» arutles ta kuuldavalt, «on seesama kalju, mis rippus võlvil sissekäigu kohal. Kuidas ta alla varises? Miks? Ta seisis kindlalt. Ma jõudsin seda märgata.»
Pavlik liigatas nende sõnade juures ja püüdis midagi öelda, kuid ei suutnud: ta oli nagu tummaks jäänud.
Skvorešnja vaikis veidi aega, jätkates kalju kompamist. Siis hakkas ta uuesti pomisema:

«Ei pilu ega pragu... Vaata, nagu tellimise järgi tehtud. Istus nagu pessa.»
Ta jäi uuesti vait, toetus siis õlaga vastu kaljut ja hakkas seda aegamööda üha tugevamalt suruma. Tema nägu muutus purpurpunaseks, sooned laubal paisusid ning sambaid meenutavad jalad vajusid

üha sügavamale liiva. Kalju aga seisis liikumatult. Äkki tõmbus Skvorešnja nägu sinakaks ning ta vajus raskesti hingates aeglaselt kalju jalamile.
Pavlik sööstis karjatades tema juurde:
«Andrei Vassiljevitš, Andrei Vašsiljevitš, tulge mõistusele! . . . Andrei Vassiljevitš me peame teisiti tegema. . . Võtke lonks kakaod. Toru on teie ees. Tuleb teha teisisit! . .. teisiti...»
Skvorešnja avas silmad. Ta vaatas tükk aega Pavlikule tühja pilguga otsa, nagu poleks ta poissi ära tundnud. Siis ajas ta end küünarnukile ja tõusis istuli, toetades seljaga vastu kaljut. Olles veidi hinge tõmmanud, tõstis ta pea:
«Mis sa ütlesid, Pavlik? Kuidas teisiti?»
«Tuleb laevast abi kutsuda, Andrei Vassiljevitš. Kalju tuleb õhku lasta.»
Skvorešnja lõi lootusetult käega:
«Kutsu.»
Pavlik kutsus valju häälega:
«Arsen Davidovitš! Arsen Davidovitš!»
«Kuulen, poju. Miks sa nii ärritatud oled?»
«Arsen Davidovitš, me läksime väiksessel koopasse ja kaljurahn varises sissekäigu ette. Andrei Vassiljevitš ei jõua sellele midagi teha. Aidake meid, Arsen Davidovitšl Kutsuge laevast abi.»
«Mis sa räägid, poju!»
Zooloogi mureliku hüüaiusega segunes Gorelovi tume erutatud hääl:
«Kus see juhtus, Pavlik? Kõigepealt tuleb teid leida!»
«Me ujusime alguses ostsüdosti, osti poole, ja siis kogu aeg südi. Aga siin on hirmus labürint. Ma ei tea isegi öelda, mitu kilomeetrit me oleme mööda põhja edasi liikunud.»
«Arsen Davidovitš,» ütles Gorelov kiiresti, «ma olen neile lähemal. Kutsuge välja laev ja leppige vahiohvit-

seriga kokku abi suhtes, mina aga ujun niikaua südi ja püüan neid leida. Eks ole?»
«Hea küll, Fjodor Mihhailovitš,» nõustus zooloog. «Ujuge.»
«Pavlik,» jätkas Gorelov, «anna mulle vahetpidamata ultraheli peilinguid.»
«Aga siin on ju ümberringi tihe graniitsein!»
«Kas seal siis tõesti pole ainsatki pragu?»
«Andrei Vassiljevitš ütleb, et ei ole.»
«Ahaa! Või nii!» ütles Gorelov ja Pavliku valvas kõrv tabas tema hääles nagu teatava rahulolu varjundi. «Nimeta siis vähemalt mõni silmatorkav orientiir, mis on teie koopa lähedal.»
Pavlik jäi mõttesse.
«Meie lähedal,» segas vahele Skvorešnja, «umbes viieteistkümne käiguminuti kaugusel nordis seisab kõrge sihvakas kuju, mis meenutab tornitippu.»
«Noh, aitah sellegi eest. Asun teele.»
Väikeses kitsas koopas valitses raske vaikus. Aeg venis pikkamööda. Kasvas ärevus ja mure. Vahetevahel kuuldus zooloogi ja Gorelovi küsimusi ja teateid. Teadlane ütles, et päästesalk on juba laevast väljunud, et see on varustatud tereniidi - tohutu jõuga lõhkeaine padrunitega ja. et ta ujub salgale vastu. Gorelov teatas, et ta liigub aeglaselt lõuna poole, tehes teel siksakke, et maastikku paremini läbi otsida ja kaljutippu mitte kahe silma vahele jätta. Marat ja Tsoi, kes kuulusid päästesalga koosseisu, võtsid raadiotelefoni teel ühenduse Pavliku ja Skvorešnjaga, püüdes tegevusetusele sunnitud kaljuvange julgustada ja nende meelt lahutada.
Tund järgnes tunnile. Aeg-ajalt esitas Skvorešnja enesele kuuldavaIt .küsimuse, mis teda nähtavasti erilise jõu ja visadusega piinas:
«Miks ta varises? Kui tegemist oleks olnud maavärisemisega, siis oleksid teised kaljud talle

järgnenud. Ei saa aru.»
Iga kord, kui Skvorešnja hakkas sellest rääkima, näis Pavlik tahtvat midagi öelda, kuid ei söandanud. Lõpuks küsis ta nagu möödaminnes:
«Andrei Vassiljevitš, kas te nägite kalju langemist?»
«Ei. Ma vaatasin parajasti seina poole. Mis siis?»

«Mina nägin. . .»
«Noh, ja siis?»
«Kui kalju langes alla, siis ei katnud ta kohe täielikult sissekäiku. Tema ülemine osa tegi kaare vasakult paremale. Ja viimasel hetkel, kõige viimasemal hetkel, kui koopa seina ja kalju vahele oli veel jäänud ainult kitsas pilu, nägin ma . .. aga võib olla, et mulle ainult paistis nii . . .»
«Noh, räägi, räägi, Pavlik, mis sa venitad?»
«Mulle näis läbi pilu, et.peaaegu kalju kõrval vilksatas seesama sinakas hüljes, kes aga nüüd liikus ülalt alla. . .»
«Hüljes?! Noh, ja mis sellest? Sa arvad võib-olla, et ta riivas kaljut ja tõukas selle nii osavasti alla?»
«Kas hüljes oleks suutnud seda teha? Ma mõtlen, et. . . kas see üldse oligi hüljes?»
«Miks siis mitte? Tõsi küll, ma ei näinud teda, kui ta meist üle ujus.»
«See oli mingisugune veider hüljes! Sale ja pikk. Ja õlad ei olnud längus, kaelaga ühte sulavad: vaid sirged, nurgelised. .. Ta ei liigutanud loibasid ega saba. Ja ma märkasin, et saba oli tal ainult mingisugune jupike. Teate, Andrei Vassiljevitš...» Pavlik vaatas millegipäras't ringi ja tasandas häält sosinani. «Teate, tema kujus oli midagi inimese sarnast. . .»
«No mis juttu sa ajad, Pavlik! Kust võis siia saada inimene? Ja pealegi veel nii kiiresti ujuv inimene?»
«Sa nägid hirmuga viirastust, Pavlik, muud midagi!» kuuldus äkki Gorelovi tume, veidi pilkav hääl.
Pavlik võpatas ja langetas silmad:
«Ei tea. ., Võib olla mulle tõesti ainult näis nii.» Skvorešnja kehitas oma metalseid õlgu ja vajus mingeisse oma mõtteisse. Lõpuks ta tõstis pea ja ütles:
«Kui me ei leia võimalust peilimiseks, siis võib see asi venida lõpmatuseni. Õigemini meie hapnikuvarude lõppemiseni. Tuleb midagi ette võtta, teha kas või väike pragugi .,.. Tead mis, Pavlik: otsime veelkord - ehk leiame siiski mingisuguse prao. Enne jäi see mul võibolla kahe silma vahele... tuleb tunnistada, et olin erutatud.»
Nad hakkasid hoolikalt uurima joont, mida mööda

kalju toetus vastu koopa sissekäigu ääri. Otsingud jäid aga tagajärjetuks: kalju liibus tihedalt – tõepoolest nagu tellimise järgi - koopa sissekäigule ja seda ümbritsevatele kaljunukkidele.
«Nii-i! . . .» venitas Skvorešnja mõtlikult. «Tuleb proovida ultraheliga. Võib-olla saab sellega kalju serva sisse augu puurida - servast on kalju tõenäoliselt õhem.»
Skvorešnja surus oma ultrahelipüstoli raua tihedasti vastu kalju äärt ja püstol alustas kuuldamatut tööd. Graniit lagunes aeglaselt väikesteks tükikesteks, mis seejärel Pavliku sõrmede all kergesti mudaks muuiusid. Püstoli ultrahelikiire võimsusest ei piisanud aga kalju kiireks purustamiseks. See ülesanne oleks olnud jõukohane ainult «Pioneeri» ultrahelikahurile. Püstoli võimsus kahanes kiiresti ja kui kaks akumulaatorit olid täielikult tühjenenud, oli kaljusainult väike kitsas kanal, mille pikkus oli umbes kümme ja läbimõõt kolm sentimeetrit.
Pavlik võttis vöölt, oma püstoli ja sirutas selle Skvorešnja poole, kuid Skvorešnja raputas pead:
«Ei aita, Pavlik... Veel kümme sentimeetrit kanalit on vähe. Kalju on siin ilmselt liiga paks.

Püstolit aga võib meil veel tarvis minna.»
«Teate siis mis, Andrei Vassiljevitš,» ütles Pavlik: «miks me ei proovi kalju alt käiku läbi kaevata? Ah? Eks ole õigel Põhi on siin arvatavasti pehme, liivane, ja me saame käigu varsti valmis. Nagu mutidl Ah!»
Pavliku silmad särasid rõõmust ja ta oli oma ideega hirmus rahul.
«Õigus! Hea mõte!». kiitis Skvorešnja Pavli'ku ettepanekut. «Kui kaevata, siis kaevata kiiresti! Meil pole enam palju aega jäänud. . .»
«Aega?» imestas Pavlik «Aga kes meilt siis aja ära võtab?» .
«Meie ise, nobrruees,» vastas Skvorešnja, võttis vöölt oma väikese universaalse kirve ja andis liivasele põhjale esimese hoobi. «Me tarvitame hapnikku ja, ütleme näiteks, iga äratarvitatud hapnikutilgaga hävitame osakese oma elust. .. Kraabi liiv välja. . . Ah, kurat ! . . .»
Kirves kõlksatas millegi kõva vastu ja tema terast lendas sädemeid.

«Graniit!» ütles Skvorešnja ning kalju jalamil mitmesugustes kohtades üha uusi lööke tehes kordas vahetpidamata: «Graniit... Graniit... Noh, Pavlik, sinu idee on suurepärane, aga ei kõlba kuhugi. Näed ise - midagi pole teha... Ma istun natukeseks. Olen väga väsinud. Ja nagu umbne tundub. Puuh!... Mul hakkab vist hapnik lõppema...»
«Mis te räägite, Andrei Vassiljevitš!» hüüdis Pavlik kahvatades. «Mina. ei tunne mingisugust umbsust...»
«Sina oled väike... Aga vaata, missugune mürakas mina olen! Mul kulub rohkem hapnikku. Tuleb hapniku juurdevoolu vähendada, kokku hoida.»
Ta avas oma lülitustahvli, nihutas nupu «hapnik» uuele positsioonile ning vaevaliselt, sügavalt ja katkendlikult hingates püüdis haarata võimalikult rohkem õhku.
«Kuidas te end tunnete, sõbrad?» kuuldus äkki zooloogi hääl. «Kogu päästesalk on ahelikku hargnenud ja otsib piirkondade kaupa põhja läbi. Püüame leida tornitipuga sarnanevat kaljut.»
«Kardan, Arsen Davidovitš . . .» vastas Skvorešnja hingeldades, «et ma ei jõua teid ära oodata. . . Mul. . . lõpeb hapnik . . . Algab lämbumine. . .»
«Pidage vastu! . .. Pidage vastu, Skvorešnja!» hüüdis teadlane kohkunult. «Me kiirendame otsinguid! Veel veidi aega! Hoidke hapnikku! Ärge kõnelge!»
«Just nii - mitte kõnelda!» pomises hiiglane ja heitis pikali, toetudes õlgadega vastu koopa tagaseina. Ta püüdis end kogu oma suures pikkuses sirgu ajada, kuid ei saanud: jalad ulatusid vastu kaljut ja ta oli sunnitud põlved konksu tõmbama.
Möödus viisteist minutit, kakskümmend minutit. Möödus pool tundi. Pavlik vaatas hirmuga Skvorešnja nägu. See oli piinast moondunud ja purpurpunane. Skvorešnja pärani avatud suu ahmils küll õhku, kuid just seda, mida ta otsis - kallihinnalist hapnikku -, ei olnud enam peaaegu üldse järel.
«Hüvasti, noormees... Suren... Hinga aeglaselt...
Hoia hapnikku...»
Edasi pomises ta midagi arusaamatut. Pavlik tundis. et teda haarab õudus ja meeleheide. Ta oli valmis sööstma nende halastamatute graniitseinte kallale, neid

rusikatega peksma ja küüntega rebima, et ainult päästa oma sõpra. Kohutav oli vaadata surija kannatusi, kuid samal ajal ei suutnud Pavlik ka silmi kõrvale pöörata.
«Andrei Vassiljevitš... kallis...» kogeles ta värisevate huultega. «Võib-olla saab osakesegi minu hapnikust teile ümber valada? Öelge! Öelge, kuidas seda teha?»
Hiiglane raputas pead, hingas sügavalt ja katkendlikult ning pomises arusaamakuid sõnu,

vahetevahel hüüdes:
«Neetud! . .. Vaatame!... Näitan! . . .»
Tema suured jalad, mis toetusid kalju jalamile, hakkasid liikuma ja nihkusid aeglaselt mööda kaljut ülespoole. Poole meetri kõrgusel põhjast sattusid nad kaljust välja ulatuvale nukile ja toetusid sellele. Põlved olid nüüd veel rohkem konksus. Hiiglase käsi lähenes pikkamööda avatud lülitustahvlile, metalsed sõrmed leidsid kobamisi nupu «hapnik» ja nihutasid selle viimasele positsioonile - maksimaalsele hapnikuannusele.
«Milleks?» mõtles Pavlik hirmunult. «Kiirendab lõppu? . ..»
Toetudes jalgadega vastu kaljunukki ja õlgadega vastu koopa tagaseina, jäi Skvorešnja selles ebatavalises asendis vaikselt lebama. Ainult sügav hingamine näitas, et ta on veel elus ning et tema tohutus. kehas on süttimas uus leek. Siis lakkas hingamine ootamatult ja Pavlikule näis, et kõik on lõppenud...
Akki vapustas koopa seinu õudne, raevukas ja väljakutsuv karjatus, mis kurdistas hirmust tardunud Pavlikut.
Skvorešnja kogu hiiglaslik keha täitus äkki kolmekordsest jõust ja elust. Tohutud konksutämmatud jalad sirutusid üliinimlikus jõupingutuses, rind paisus ja näis, et laiad metalsed õlad tungivad kaljuseina.
«A-a-ah!» müristas hiiglane läbi irevil hammaste. «N-nee-tud! . .. A-a-ah!...»
Sambataolised jalad vabisesid üha kasvavas pinges, nagu oleks mingist tundmatust, ammendamatust energiaallikast hiiglase kehasse vahetpidamata voolanud uut, näiltselt lõppematu! jõudu. Koos sellega mürises üha võimsamalt tema hää1.
Pavlik, kes oli end vastu seina surunud, ei uskunud oma silmi: talle näis, et kalju nihkus ja lõi kõikuma!

279

Tema kiivri all põimusid segaseks suminaks sõprade kohkunud hääled:
«Pavlik! Mis juhtus? . .. Mis on? Miks Skvorešnja nii hirmsasti karjub? Pavlik! Pavlik!.. . Vasta siis ometi! . . .» .
Pavlik ei kuulnud midagi ega vastanud kellelegi: ta ei suutnud end koguda.
Kalju andis järele. Ta vankus. Ta kaldus Skvorešnja hiiglasliku surve all. Veel! Veel natuke! . . .
Äkki sööstis Pavlik kohalt, tormas kalju juurde ja tema läbitungiv karjatus ühines Skvorešnja müriseva häälega:
«Hurraa-a-a! . .. Veel! . Veel natuke! . . .»
Kogu oma väikese jõuga tõukas poiss hiiglase suurte jalgade kõrval kaljut. Ja näis, nagu oleks Skvorešnjal täielikust võidust puudunud just see viimne gramm jõudu. Kalju võpatas, lõi kõikuma ja veeres kallakut põhja mööda eemale. Väljapääs oli vaba!
Skvorešnja jalad langesid jõetult alla, tema mürlsev hääl vaibus, silmad sulgusid ja tohutu metalne keha vajus elutult koopa liivasele põhjale.
Läbi põhjast üles kerkinud liivapilve hüppas kannatamatusest ja vaimustusest värisev Pavlik ümbertõugatud kaljurahnule ja sööstis koopast välja. Eetrisse tungis tema kõlav hääl:
«Siia! Siia! Skvorešnja tõukas kalju ümber! Tulge ruttu appi! Ta sureb! Ruttu! Ma peilin ultraheliga! Püüdke, püüdke! Sügavusemõõtja järgi seitsekümmend kaks meetrit pinnast!»
Ta liigutas püstoli rauda edasi-tagasi ja igasse külge sööstsid kuuldamatud käskjalad - võidu ja mure sõnumitoojad.
Pavlik poleks suutnud öelda, kas selles palavikulises, pingelises ootuses oli möödunud minut või tund, kui veealusest pimedusest äkki kostis Marati rõõmus hüüe:
«Käes! Käes! Hoia kiirt, Pavlik! Hoia! Ujun otse nord osti! Minu juurde! Minu juurde, seltsimehed!»
Kõikjalt - põhjast, läänest ja lõunast – kõlasid nüüd rõõmsad hüüatused ja vaimustushüüded.

«Ujun sinu järel, Marat!» kostis Tsoi hääl.
«Kohe oleme sinu juures, poju! . . .» hüüdis zooloog.

280

«Pea vastu, Pavlik! Pea vastu, poisti!» ütles komissar Semin. «Siia, siia, Matvejev Mina olen siin!»

Tumedast taevast langeva täheparvena sööstsid igast küljest Pavliku poole laternatuled. Pavlik langetas püstolit hoidva väsinud käe ja pööras ainult oma kiivrit koos laternaga nagu majakat igasse ilmakaarde, ligi meelitades kiirustavate sõprade tulukesi. Need tulukesed kasvasid, paljunesid ning hakkasid äkki Pavliku ümber

281

meeletus tantsus keerlema, pimestades teda ja täites kogu ümbritsevat pimedust.

Täheparv jõudis kohale nagu tuulekeeris. Ühe hetkega haarasid kümned käed Skvordnja ja Pavliku elutud kehad ning minuti pärast kihutas päästesalk hoogsalt avamere poole, kus neid kahesaja meetri sügavusel ootas allveelaev.

XIII PEATÜKK TAGASIHOIDLIKUD ARVESTUSED

Vanemleitnant Bogrov surus juhtimiskeskuse lülitustahvlil olevale nupule ja pööras osutiga varustatud väikest tüüriratast mõne jaotuse võrra paremale.

«Pioneeri» nina kerkis ja laev sööstis kaldjoont mööda järsult ülespoole. Kolmesaja meetri sügavusel võttis ta uuesti horisontaalse asendi ja jätkas lõuna poole liikumist. .

«Kas nii sobib, Ivan Stepanovitš?» küsis vanemleitnant Šelavinilt.

«Väga hästi! Absoluutselt kõik on näha,» vastas bkeanograaf rahulolevalt oma kähiseva tenoriga, langetamata lühinägelisi, pilukile tõmmatud silmi ekraani kuplilt.

Üle kupli kandusid aeglaselt tohutu suured tumedad massid. Ühed neist katsid suurt osa ookeani pinnast, teised, väiksemad, sirutasid oma veealuseid osi kaugele allapoole. Ajuti näisid nad peaaegu riivavat allveelaeva kühmas selga, kuid «Pioneer» libises rahulikult ja kindlalt nende alt läbi, kallutas ainult harva oma nina ning võttis seejärel etteantud kolmesajameetrises sügavuses jälle horisontaalse asendi.

Pea selga, aetud, küsis okeanograaf:

«Missugusel laiuskraadil me praegu täpselt asume, Aleksandr Leonidovitš?»

«Meie koordinaadid on viiskümmend kaheksa kraadi nelikümmend minutit lõunalaiust ja kaheksakümmend kraadi läänepikkust Greenwichist arvates,» vastas vanemleitnant. .

«Küll on palju jäämägesid!»

282

«Siin .on juba talv, Ivan Stepanovitš.» .

«Jah, muidugi. . . Aga talve alguse kohta on neid siiski liiga palju. On ju alles kümnes juuli.»

Saabus vaikus, mille mõne minuti pärast katkestas zooloogi ja Pavliku ilmumine.

«Palun, Arsen Davidovitš!»

«Ahaa! Jää! See on huvitav!» hüüdis zoaloog ekraanile vaadates.

«Siin on jäämäed hoopis teistsugused. . .» märkis Pavlik. «Kui «Diogenes» jäämäega kokku põrkas, siis ma jõudsin seda mäge vaadata. Ta oli «Diogenesest» palju kõrgem, säras üleni ja oli nagu nikerdustega kaunistatud . . .»

«Selles paIe midagi imelikku,» ütles Šelavin. «Tookard sa nägid jäämäe ülemist, veepealset osa, nüüd aga on meie ees jäämägede veealused osad. Veepealset osa lagundavad päikesekiired, soojad tuuled ja vihmad, veealune üsa aga säilib paremini, sest sellele avaldavad toimet, ainult soojad

hoovused, millega ta kokku puutub. Veealune osa on veepealsest palju suurem. Viis-kuus, mõnikord isegi seitse korda... Praegu just «Pioneer» kallutas ennast ja sukeldus, et ühest niisugusest veealusest osast mööda pääseda. «Pioneer» aga liigub kolmesaja meetri sügavusel! See tähendab, et jäämäe alumine osa ulatub rohkem kui kolmesaja meetri sügavusele vette ja tema veepealne osa kerkib vähemalt viiekümne meetri võrra üle ookeani pinna. Seega on jäämäe kõrgus kokku võib-ülla nelisada meetrit! Kenake kõrgus! Aga lubage küsida, noormees, kas te teate, et esineb kuni kuuesaja-seitsmesaja meetri kõrgusi jäämägesid?»

«Oi-oi-oi!» kohkus Pavlik. «Seitsesada meetrit! Kas tõesti meri külmub nii sügavalt?»

Okeanograaf kraaksatas imestusest ja pööras pilgu ekraanilt kõrvale. Siis kehitas ta pahaselt õlgu ja tõstis uuesti silmad ekraani kuplile:

«Lubage küsida, kuidas võib ületada niisuguseid rumalusi? Et meri külmub seitsmesaja meetri sügavuselt? Kõige külmemal talvel kattub meri jääga, mille paksus ei ületa kevadeks kolme-nelja meetrit. Peale selle annab merejää sulamisel soolast vett, jäämäed aga koosnevad magedast jääst. On selge, et nad ei moodustu mereveest.

vaid magedast veest. Niisugust vett aga leidub ainult kuival maal. Tähendab, ka jäämäed tekivad kuival maal. . .»

«Aga kust. . kust nad siis siia said? . . .» ei taibanud Pavlik. «Kuidas nad merre sattusid?»

«Lubage küsida, kas te olete, kunagi midagi kuulnud jääliustikest?» hüüdis ägedalt okeanograaf, keda ilmselt ärritasid Pavliku küsimused, mis tema arvates olid liiga naiivsed, «kirjaoskamatud». «Mida teile seal nendes gümnaasiumides ja kolledžites üldse õpetati?»

«Jah, ma tean. .. natuke. . .» vastas Pavlik arglikult. «Jääliustikud on jäävalangud kõrgel mägedes, kus on väga külm. Nad laskuvad alla, kus on soojem... Noh, ja seal nad sulavad ja tekitavad ojasid ja jõgesid.»

«Jäävalangud... hm.. . jäävalangud...» torises okeanograaf. «No olgu pealegi jäävalangud! Aga põhja ja lõuna-polaaraladel ei kata jää ainuüksi kõrgete mägede tippe, vaid kogu maapinda, kogu maismaad. Teda nimetataksegi «mannerjääks». Peaaegu kogu Gröönimaa, maailma suurim saar, mille pindala on kaks miljonit ükssada tuhat ruutkilomeetrit, on kaetud mannerjääga, välja arvatud ainult kitsas rannikuvöönd. Aastast aastasse, sajandist sajandisse kogunes tema pinnale lumi, mis omaenda raskuse mõjul muutus pikkamööda jääks. See jääkiht kasvas üha ja nüüd katab Gröönimaad kahe kilomeetri paksune, kohati aga paksemgi jääkilp! Umbes samasuguseid nähtusi võib täheldada ka lõuna-polaarmandril – Antarktrkas. Mannerjääst eralduvad jääkeeled, mis laskuvad merre, libisevad algul mööda tema põhja ning lõpuks, kui jõuavad sügavate kohtadeni, kerkivad pinnale. Tuul ja lained õõtsutavad neid, mõju avaldab nende eneste raskus ja nii saabub hetk, kus jääkeele otsast murdub lahti jäämägi ning ujub merele. Kui me läheme mandrile küllalt lähedale, siis võib-olla õnnestub meil seda nähtust vaadelda... Aleksandr Leonidovitš, kui kaugele lõunasse me laskume?»

«Nagu kapten ütleb,» kõlas ebamäärane vastus.

Sel hetkel avanes uks ja juhtimiskeskusse astus kapten. Ta, noogutas kõigile vaikides, läks kiiresti raadiokabiini ja sulges enese järel ukse.

«Kas Poliitvalitsuselt raadiogrammi veel ei ole?» esi

tas ta Pletnjovile viimastel päevadel tavaliseks saanud küsimuse.

«On, selisimees komandör. Praegu võtsin vastu,» ütles Pldnjov ja ulatas kaptenile üleni numbriridadega kaetud paberilehe.

«Lõpuks ometi...» pomises kapten, murdis lehe neljaks, peitis selle põuetaskusse ja astus

raadiokabiinist juhtimiskeskusse. Seal lähenes ta zooloogile ja küsis: «Tähendab, homme kell kaheksa alustab tööd teie esimene jaam siinsetes vetes?»
«Jah, kapten.»
«Mitu inimest?»
«Mina, Ivan Stepanovitš, Sidler, Tsoi ja Pavlik... Kokku viis inimest.» .
«Hästi. .. Aleksandr Leonidovitš,» pöördus kaptes vanemleitnandi poole, «kas homme hommikul olete teie vahis?»
«Just nii, seltsimees komandör!»
«Laske välja Arsen Davidovitši poolt loetletud viiest inimesest koosnev rühm. Ristelge rühma ümber umbes viiekümnekilomeetrises raadiuses... Kedagi teist ärge välja laske.»
«Kuulen, seltsimees komandör!»
Kapten pöördus ja astus koridori. Hetkeks avanenud uksest paiskusid sisse summutatud, kuid pööraselt temporikkad lesginkahelid.
«Kohe algab peale!» hüüdis Pavlik käsi plaksutades. «Lähme ruttu punanurka! Kõik punanurka!» Ja ta kuulutas valju sosinaga, nagu kõige suurema saladuskatte all: «Meeskond võtab täna Skvorešnjat vasiu. Skvorešnja lastakse ambulantsist välja!»
Kapten läks oma kajutisse, lukustas enese järel ukse, istus kirjutuslaua taha ja võttis salalaekast koodiraamatu. Kaua tõlkis ta raadiogrammi numbriridasid tähtede ja sõnade koeelde. Olles lõpuni jõudnud, nõjatus ta tusaselt toon seljatoele, mõtles veidi aega, kummardus siis uuesti laua kohale ja luges raadiogrammi veel kord otsast lõpuni läbi. Raadiogramm kõlas järgmiselt:
«Vastus viibis vanade materjalide kontrollimise ning Tokiost ja Nagasakist uute materjalide hankimise tõttu.
Esimese komandeeringu vältel Nagasakis viis aastat

tagasi täitis Gorelov eeskujulikult oma tööülesandeid, mille eest teda tagasipöördumisel autasustati ordeniga «Austuse Märk». Kaks aastat kestnud komandeeringu vältel töötas palju, vahetevahel käis teatris, kinos, muuseumides ja budha templites ning tutvus maa vaatamisväärsustega. Vabu tunde veetis sageli Nagasaki ja Tokio Nõukogude koloonia liikmete seltskonnas.
Järgmise komandeeringu ajal Tokios kaks aastat tagasi t:ohtus Abrossimovidega, isa ja tütrega, ning hakkas üha sagedamini neid külastama. Tütrega, Anna Nilkolajevnaga, käis sageli, teatrites, esmaklassilistes restoranides, kohvikutes ja aristokraatlikes tantsulokaalides. Elas võrdlemisi laialt. Sai küllalt suurt palka, kuid sellest vaevalt jätkus. Nõukogude koloonia liikmetega kohtus sel perioodil harva. Tema vanaonu, Nikolai PetrovitšAbrossimov, on endine tsaarikindral. Kerenski valitsus komandeeris ta Jaapanisse sõjavarustust ostma ja vastu võtma. 1917. aasta revolutsioon tabas teda seal ja Nõukogude Venemaale ta tagasi ei pöördunud. Tütar sündis Jaapanis. Naine suri kümme aastat tagasi. Elab laialt, tuluallikad teadmata. Kuuldavasti mängib börsil. Laialdane tutvusringkond Jaapani sõjaväelaste seas. Teisel komandeeringul täitis Gorelov oma ülesandeid samuti hästi.
Kolmandal komandeeringul Tokios viibides elas Gorelov umbes samasugusel viisil; sageli külastas Abrossimove. Räägiti, et Abrossimovi tütar sai Gorelovi mõrsjaks, kuid avalikult midagi teada ei antud. Mingite äriliste või salajaste suhete kohta Gorelovi ja Abrossimovi vahel kahtlustäratavaid andmeid ei ole.»
Kapten mängles mõtlikuIt pliiatsiga ja tõusis.
«Ole siis nüüd lahke ja tee järeldusi,» pomises ta, asetas harjumuse järgi käed seljale ja hakkas mööda kajutit edasi-tagasi käima.
Ta kõndis kiiresti, peatus sageli ja alustas siis uuesti sammumist.
Kindral. .. Jah, jah... See kindral on kahtlane... Ja peale selle veel ilus tütar. . . Kõige ehtsam

intriig, et pagan teda võtaks! Aga kuidas võis toimuda sidepidamine? Raadiojaama ju ei ole! Pealegi veel suure tegevusraadiusega jaama... Ja siiski... siiski teatas keegi

286

mingil viisil vaenlasele marsruudi! Tähelepanu, kapten! Olge ettevaatlik, kapten! Läbiotsimine? Aga miks just tema juures, miks just Gorelovi juures? Kahekümne kuue inimese hulgast just tema juures? Aga kas või juba üksnes sellepärast, et ainult temal üksi on biograafias niisugune kahtlane. .. noh, mitte just kahtlane, ütleme lihtsalt veidi kahtlusi tekitav punkt. . . Ordenikandja . . . Häbi. (Kapten tundis piinlikkust ja kohmetust.) Õieti pole ju mingit alust, mingit. põhjust. .. Noh, ja mis sellest? Parem veidi solvata üht inimest kui riskida suure õnnetusega kahekümne kuuele inimesele, allveelaevale... Õnnetusega kogu maale! Kodumaale! Õnnetusega kodumaale! .
Käed rusikasse surutud ja silmad täis otsustavust astus kapten kirjutuslaua juurde.

*Punanurk oli rahvast täis. Ruumi tagumises nurgas mängis vahetpidamata väike džässorkester. Lõbustused olid täies hoos.
Nooremmehaanik Kozõrev ja füüsik Sidler, meeskonna parimad tantsijad, vihtusid hoogsalt «vene tantsu», tehes nii ebatavalisi samme ja nii osavaid vigureid, et kutsusid vahetpidamata esile aplause ja vaimustushüüdeid. Keset kõiki neid lõbustusi aga heitsid paljud aeg-ajalt kannatamatuid pilke uksele. Sellest hoolimata avanes uks kõigile ootamatult hetkel, mil Sidler keerles kükakile laskunult vurrina ühel jalal, nii et orkester ei juhtinud enam tantsijat, vaid suutis talle ainult vaevu järele jõuda. Ukse klõpsatus äratas kõigi tähelepanu, orkester katkestas poolelt taktilt mängu ja korrapealt saabus vaikus.
Uksele ilmus väike, tõmmu ja elav mehaanikuabi Romeiko. Ta peatus lävel ja hüüdis piduliku heeroldi häälega:
«Mul on au esitleda kõrgeaulisele publikule kuulsat atleeti, mägede vallutajat, haikalade ja teiste mereelukate taltsutajat, esmaklassilist jõumeest, kes rebib puruks Isegi Macrocystus perifera'st punutud kõisi, tuukrite troika aisahobust, meeskonna au ja uhkust - võimast, võitmatut Andrei Vas...»

287

«Mis sa veiderdad, vurrkann!» põristas koridorist kõigile tuntud bass ja uksele ilmus kummargile tõmbudes Skvorešnja tohutu kogu. «Tere, lapsed!. ..»
Skvorešnjal oli seljas hõbenööpidega valge vormikuub ning jalas laiad mustad püksid: Tema nägu oli veidi kahvatu,. kuid pikad blondid vurrud olid nagu alati täies korras ja väikesed silmad särasid lõbusalt, noorusliku õhinaga.
Ta oli vaevu jõudnud uksele ilmuda, kui orkester hakkas mürtsudes tušši mängima, kajas aplaus, kuuldusid lõbusad tervitushüüded ning viis inimest astusid gitarre, mandoliine ja balalaikasid käes hoides ette, Skvorešnjale vastu. Nad rivistusid temaees, kummardasid vana-vene viisi vööni ja alustasid saabunud vaikuses vanaaegset bõliinat:

Oi, miks seal meri äkki lainetama lõi?
Oi, miks seal sinimere laine kõrgelt käib?
Keerutab seal laineid võimas vägilane, nõukogu vägilane see - Andrei Vassiljevitš.
Vaat missugune sa oled, vanemtuuker, vanemtuuker allveelaeval «Pioneer»!
Läksid sa kord sinimere põhja kõndima.
Viipasid seal käekest paremat -
haide parve keskele jäi tee!

Põrutasid jalakest sa vasakut
kaljud lausa lendasid, lained randa veeresid.. .

Skvorešnja vaatas veidi aega hämmeldunult selle uue bõliina lauljaid la palus siis kohmetult:
«Jätke ometi j'rele see ulgumine! Hambad ajate valutama. Mõtlesid ka välja: Vägilane! Käekesed-jalakesed! Kaljud lendavad! . . . Asi ei olnud ju sugugi nii.»
«Ja sind ei olnud üldse sealgi!» lõi Marat naerdes sekka. «Kõik puha laimujutt vaese Andrei kohta!»
«Mina pole mina ja mära pole minu oma ja ma pole üldsegi voorimees. .. Kas nii või, Andrei Vassiljevitš?» pilkas zooloog üldise naeru saatel.
«Aga mitte sugugi, kallid seltsimehed!» kai'tses end Skvorešnja. «Te ainult unustate kõige tähtsamad tegurid. Ilma nendeta ei oleks mind aidanud mingisugused käekesed-jalakesed.»

Igast küljest kuuldus hüüdeid:
«Ohoo! Lase kuulda, lao lagedale!»
«Avalda oma saladused!»
«Jajah! Huvitav! Võib-olla on neist meilegi kasu.» Skvorešnja ajas jalad harki ja hakkas üksteise järel oma suuri sõrmi kõrverdama:
«Esiteks, seltsimehed, unustate täielikult Arhimedese seaduse: iga vedelikku asetatud keha kaotab oma kaalust nii palju, kui palju kaalub selle keha poolt välja tõrjutud vedelik. Kui suur oli selle graniidirahnu ruumala? Tema kõrgus oli umbes neli meetrit, pikkus kaks meetrit, laius kaks meetrit - tähendab, tema ruumala oli kaks kord kaks kord neli, seega kuusteist kuupmeetrit. Järelikult tõrjus ta välja kuusteist kuupmeetrit ehk kuusteist tonni vett. Et graniidi erikaal on kaks koma kuuskümmend viis, siis kaalus kalju kuusteist korda kaks koma kuuskümmend viis. . . Noh, matemaatikud, aidake!»
«Ümmarguselt nelikümmend kaks tonni,» venitas kusagilt nurgast Gorelov.
Skvorešnja vaatas üle ümberolijate peade aukartlikult tema poole:
«Kas te peast nii kiiresti arvutasite? Seda oli tubli tükk!»
«Mis seal parata,» muheles Gorelov, «elukutse on niisugune. . .»
«No hea küll! Tähendab, kaljurahn kaalus nelikümmend kaks tonni. Vett tõrjus ta välja kuusteist tonni. Järelikult kaalus kalju vees ainult kakskümmend kuus tonni.»
«Kõigest? Mine ikka!» hüüdis Matvejev näilise uskumatusega.
«Läheme edasi,» kõverdas Skvorešnja teise sõrme, lastes kõrvust mööda Matvejevi märkuse. «Põhi oli koopa sissekäigu juuees tugevasti veerjas, mistõttu kaljurahnu raskuskese nihkus väljapoole. See kergendas mul ülesannet umbes poole võrra, see tähendab, vähendas rahnu kaalu kolmeteistkümne tonnini. Võtke veel arvesse,» Skvorešnja kõverdas kolmanda sõrme, «minu hea positsioon, mille juures minu jalad olid suurepärasteks kangideks - see andis mulle veel tonni kolm kokkuhoidu. . .»
«Ausõna,» puhkes naerma leitnant Kravtsov, «kui nii

edasi läheb, siis pole kaljust varsti enam midagi järel! Ja üldse pole midagi olnud ega midagi juhtunud!»
«Ei-ei!» vaidles Skvorešnja üldise naeru saatel vastu. «Kümnele tonnile ma jään pidama. Ja see on raskus, millega ma poleks mingi hinna eest toime tulnud, kui mulle poleks appi tulnud neljas tegur - hirm. Jajah! ütlen avameelselt - surmahirm. Häbeneda pole siin midagi. . . Just see kahekordigtas minu jõu. Annan teile aga ausõna, seltsimehed, et kalju hakkas lõpuks küll järele andma, kuid ma tundsin, et olen juba oma jõu piiril. Ja just siis ilmus mängu viies tegur. Viies, otsustav tegur! Tegur,

mis viimasel, kriitilisel hetkel otsustas jõukatsumise kaljuga minu kasuks! Noh, ,kes arvab ära, mis tegur see oli?»

«Sul tuli meelde, et sa ei ole minuga jumalaga jätnud!» hüüdis naerdes Marat.

«Mitte midagi selletaolist!» vaidles kategooriliselt vastu nooremakustik Ptitsõn. «Talle meenus, et ta on mulle võlgu kakskümmend rubla ja ta et tahtnud sulina sellest maailmast lahkuda. Anna raha kätte, Andrei Vassiljevitš!»

«Mina tean! Mina tean!» hüüdis Šelavin. «Issand Seebaot ise ilmutas end teile kogu oma aus ja hiilguses!»

Üldisest naerust kostis kõuemürinana üle Skvorešnja kõmisev naerulagin:

«Jah, oota sa teda! Kas tal endal maa peal vähe muret on! No hea küll! Näha on, et te ei oska ära arvata. Fantaasiat ei jätku. Asja otsustas,» ütles Skvofešnja pidulikult häält kõrgendades, «asja otsustas. . . Aga kus ta siis ise on? . . . Ahaa! Tule, tule siia! Ei maksa peitu pugeda. Tule, ära karda! . . .»

Skvorešnja haaras hämmeldunud Pavliku õlast kinni ja tiris ta ruumi keskele.

«Näete, kes otsustas minu jõukatsumise kaljuga! Ei keegi muu kui Pavlik otsustas asja!»

Kõikide suust kõlas uskumatuse, imestus- ja vaimustushüüdeid.

«Jah, jah, jah!..» müristas Skvorešnja edasi. «Kui ma tundsin, et mu jõud on lõpukorral, siis nägin nagu läbi udu, kuidas Pavlik tormas valju «huraa»-hüüdega kaljurahnu kallale ja hakkas seda kõigest jõust tõukama. Siis

lõi ka minus lõkkele mingi uus säde. Ja kalju lendas. See on viimane, mida ma mäletan.»

«Hurraa! Braavo, Pavlik! Braavo, paisu! üles tõsta! üles tõsta! Hurraa!»

Punanurgas toimus midagi kujutlematut. Inimesed karjusid, aplodeerisid ning loopisid hirmust ja vaimustusest kisavat Pavlikut lae alla. Orkester müristas kogu jõust tušši.

«Tore poiss,» ütles komissar -Semin sooja naeratusega enese kõrval ukse lähedal seisvale Tsoile.

Tsoi noogutas vastuseks, murelikult jälgides punastunud Pavliku lende.

Äkki ta märkas, et poisi näolt kadus rõõm, et tema silmis vilksatas tõeline, teesklematu hirm ja et tema nägu tõmbus kahvatuks. Tsoi südant pigistas mingi ebamäärane ärevus ja ta vaatas kiiresti paremale, nurga poole, kuhu oli suunatud Pavliku pilk.

Seal seisis Gorelov. Tsoi pigistas alateadlikult komissari kätt ja vaatas talle vilksamisi otsa. Komissar oli kulmud veidi kokku tõmmanud ja silmitses teraselt Gorelovit, kes vestles peaakustik Tšižoviga. Gorelov pöördus hetkeks oma vestluskaasIasest eemale ja heitis parajasti kõrgele lae alla lendavale Pavlikule üle ümberolijate peade sünge pilgu, mis oli täis vihkamist ja õelat tuld. Seda pilku jõudsid üheaegselt märgata hii Tsoi kui ka komissar.

Pavliku rõõmukisa vaibus. Kahvatuna rabeles ta end sõbralike käte vahelt lahti.

«Mis on, kas pea hakkas ringi käima? Ei pidanud kiikumisele vastu?» küsis Skvorešnja naerdes ja oma pikka vurru keerutades.

«Ja kus ta pidigi sellega harjuma, kui «Pioneer», nagu näib, üldse ei tunne kiikumist,» ütles Marat Pavliku pead silitades.

«Selles rahulikus hällis võib isegi vana merehunt nõrgaks jääda,» toetas Marati Matvejev.

Tsoi tungis läbi Pavlikut ümbritseva meestesumma, haaras poisi õlgade ümbert kinni ja viis ta ruumi kaugemasse nurka laia pehme tugitooli juurde.

Tihedasti teineteise vastu surutult istusid nad sellesse; tugitooli kõrval seisvale toolile istus komissar.

Vahepeal oli alanud tants. Skvorešnja, kellele Matvejev oli «daamiks», tantsis oma figuuri kohta

ootamatu kerguse ja sujuvusega valssi. üldse ei saanud ta «daamide» puuduse üle kaevata, sest kõik pakkusid end temaga tantsima.
Tsoi kummardus poisi poole ja küsis vaikse lahkusega: «Mis sinuga juhtus, kullake? Miks sa äkki nii ehmatasid?»
Pavlik surus end veel tugevamini Tsoi vastu ja sulges silmad.
«Niisama. . .» vastas ta vaevukuuldavalt. «Ei midagi.»
Seejärel ta võpatas ja avas pärani ootamatust vihast ja pahameelest sätendama löönud silmad. Tema põsed kattusid punaga ja käed tõmbusid rusikasse.
«Ta on kuri... kuri ja paha inimene!» ütles Pavlik katkeva häälega. «Ta ei saa mulle siiamaale andeks anda. Niisugust tühist asja! Ma ju vabandasin kohe. Ega ma seda meelega ei teinud...»
Tema huuled hakkasid värisema, ta sulges uuesti silmad ja jäi vait.
«Kes?» küsis Tsoi, silmapilkselt nakatudes poisi solvumisest ja pahameelest.
Pavlik vaikis. .
«Fjodor Mihhailovitš?» küsis Tsoi uuesti vaikselt ja tungivalt.
Pavlik noogutas pead.
«Mida ta sulle siis ei andesta? Mis sa arvad, miks ta sulle pahane on?»
«No tühja asja pärast... saad aru - tühja asja pärast!» erutus Pavlik uuesti, vaadates oma põlevate silmadega Tsoile otsa. «Koti pärast. Mäletad, me läksime väljumiskambris Maratiga merisiiliku pärast tülli ja ma virutasin talle kotiga vastu kiivrit. See kott oli Fjodor, Mihhailovitši oma. Aga ega ma seda ju meelega ei teinud! See oli ju kogemata!»
«Kas Fjodor Mihhailovitš noomis sind?»
«Ei. . . Ta ainult vaatas.. mulle nii tigedalt otsa, et ma ehmatasin. Ta kiskus mul seekord kirjutusmasina kastikese käest ära ja vaatas nii, nagu tahaks ta mind tükkideks rebida. Nagu nüüdki. . .»
Komissar tõstis järsult jala põlvele.

«Mis kastikese?» küsis ta.
«Noh, ma ju ütlesin - kirjutusmasina kastikese. Masina tagavaraosade kastikese,» vastas Pavlik ükskõikselt, ja olles nagu rahustunud pärast seda, kui oli oma pahameele välja valanud, hakkas kasvava huviga jälgima valssi tantsivat koomilist paari - Skvorešnjat ja Marati.
Marat vigurdas ja tembutas, ajas meelega samme segi ja astus partnerile varvastele. Lõpuks Skvorešnja vihastus, tõstis oma «daami» nagu kassipoja õhku ja jätkas üksi keerutamist. Marat siputas naljakalt jalgu, püüdis tagajärjetult vabaneda oma partneri raudsest embusest ja karjus lõpuks: «Karauul!». . .
Pavlik ei pidanud vastu, puhkes naerma, hüppas püsti ja jooksis Skvorešnja juurde.
«Jätke see veiderdaja sinnapaika, Andrei Vassiljevitš!» hüüdis ta kõlavalt naerdes. «Tantsige parem minuga! Ma tantsin hästi! Pioneeri ausõna!»
«Lase käia, lase käia, noormees!» võttis hiiglane teda rõõmsalt vastu. «Kas juba toibusid?»
Skvorešnja laskis Marati põrandale ja andis talle müksu selga, nii et ta lendas kuulina ukse juurde, olles muide üsna rahul, et pääses lõpuks sõbra pihtide vahelt.
Orkester läks valsilt üle polkale ja Pavlik hüples vallatu kitsekesena oma partneri ümber.
Üksi tugitooli jäänud Tsoi vajus sügavaisse mõtteisse, panemata tähele muusika kära ja üldist lõbusust. Ka komissar vaikis.
«Publiku tungival soovil,» nagu teatas konferansjee Romeiko, kandis Pavlik pärast tantsu hoogsalt ette oma poeemi «Meresügavuste võitjad». Talle aplodeeriti tormiliselt ja tal lasti mõningaid kohti korrata. Lõpuks tegi komissar teatavaks järgmise viispäevaku õppuste ja meelelahutuste plaani. Laiali mindi pärast keskööd väsinuna, lõbusana ja rahulolevana bravuursete marsihelide saatel.

Punanurka jäid ainult kaks inimest - komissar ja Tsoi. Mõnd aega istusid nad vaikides. Siis küsis komissar vaikselt.
«Mis te arvate, Tsoi, mida see tähendab?»
Tsoi tõmbas käega ij.le oma mustade läikivate juuste, toetus siis seljaga tugitooli:
«Midagi ei oska arvata! Selge on ainult nii palju, et
293

Fjodor Mihhailovitš ei salli millegipärast Pavlikut. Aga miks? Nii toredat poissi, kes kellelegi paha ei tee! Ei ole ju võimalik, et koti pärast...»
«Jaa-a-a . ..» venitas komissar mõtlikult kuhugi kaugusse vaadates. «Ja veel mingisugune kastike. . . Veider lugu! Mui'de, mulle näib, et see lugu algas juba palju varem.»
Tsoi vaatas komissarile imestunult otsa:
«Varem? Millest siis?» .
Punanurka astus pikka tolmuimejat käes hoides koristaja Stšerbina, lähenes komissarile ja tervitas teda kätt mütsi juurde tõstes:
«Seltsimees komissar, lubage koristama hakata.»
«Palun, seltsimees Stšerbina.»
Komissar tõusis ja ütles Tsoile:
«Tulge minu kajutisse, seal räägime.»
Teise osa lõpp

KOLMAS OSA

*K*odumaa kutsub

I PEATÜKK JÄÄVANGISTUSES

Kolmeteistkümnendal juulil oli «Pioneer» juba teel tagasi põhja poole, Vaiksesse ookeani. Antarktise pinnavetes, polaartalve karmides tingimustes, ajujää piirkonnas jäi sooritada veel ainult üks töö.
«Pioneer» liikus edasi õige väikeses sügavuses, otse jääväljade all.
Neljateistkümnenda juuli hommikul ilmusid ultraheliekraani kuplile esimesed lõhed ookeani pinda katvas jääsoomuses. Varsti hakkas neid lõhesid esinema üha suuremal arvul. Lähenes liikumatu jää piir. «Pioneeri» sõidukiiruseks oli ainult kaks kümnendikku käiku. Järjest sagedamini ilmus nähtava1e jäämägesid, mille veealustest osadest tuli ettevaatlikult mööduda. Ookeani pinnal

295
märatses nähtavasti tugev torm: jääpangad kord kerki,sid, kord laskusid, ja isegi võimsad jäämäed ei püsinud rahulikult paigal.
Allveelaeva juhtimiskeskuses viibisid kaptan, vahiohvitser vanemleitnant Bogrov, zooloog ja Šelavin. Teadlased pidid välja valima sobiva töökoha, mis ühtlasi oleks võimaldanud infrapunasel lokaatoril pidada valveteenistust.
Varsti pärast keskpäeva ilmus ekraanil nähtavale suur lahvandus, mille pinnal ujusid, õõtsusid ja üksteisega kokku põrkasid mitmesuguse suurusega jääpangad. Torm avaldas siin ilmselt üsna suurt mõju ja töötada oleks järelikult olnud raske. \
Umbes kell kolm pärast lõunat märgati lõpuks kahe tohutu suure jäärnäe vahel pikka ja küllalt laia lahvandust. Väljasaadetud infrapunane lokaator tõusis kuuekümne meetri kõrgusele õhku, et

allveelaeval viibivad vaatlejad saaksid ülevaate nende mägede mõõtmetest ja kõigest, mis neid ümbritseb.

Kaugel ümberringi, kogu lokaatori poolt läbi uuritud piirkonnas, ei olnud näha ainsatki laeva, ainsatki kahtlast laiku.

Ookean oli jääpanku ja -mägesid nagu täis külvatud. Torm kandis endaga kaasa keerlevaid lumepilvi; jääpangad ja jäärnäed kuhjusid üksteise peale või purunesid kokku põrgates väikesteks tükkideks. Ainult kaks hiigelmäge seisid rahulikult ja majesteetlikult nagu saared keset märatsevat stiihiat.

Kumbki jäämägi oli vähemalt kolmsada viiskümmend meetrit pikk ja umbes kakssada meetrit lai. Nende ülemised pinnad olid laudtasased. Kanaliga sarnanev, tormi eest kõrgete, kaljukindlate seintega varjatud lahvandus nende vahel oli vaikne ja rahulik. Jääseinad olid puhtad, sügavalt läbipaistvad ja helkisid rohekalt. Näis, et need seinad on alles äsja teineteisest eemaldunud ning ei lumi, udu ega tuulest kantud veepiisad ole veel suutnua neid söövitada ja nende hele-smaragd rohelist puhtust tuhmiks muuta.

«Paistab, Lord, et sellest lahvandusest paremat kohta me ei leia,» ütles kapten. «Kui te Ivan Stepanovitšiga

nõus olete, siis valmistuge väljumiseks. Ma tõstan sel ajal «Pioneeri» saja meetri sügavusele. Kas sellest piisab?»

«Täielikult, kapten,» nõustus zooloog.

«Ainult kiirustage. Ärge töö juures viivitage. Ma tahaksin siit võimalikult kiiresti lahkuda.»

Juba viieteistkümne minuti pärast väljusid zooloog jla Šelavin oma tavalise saatjaskonnaga - Skvorešnja, Tsoi, Marati ja Pavlikuga - allveelaevast. Šelavin ja Skvorešnja lähenesid jääseinale, et seada selle juures üles oma tiivikud, võtta veeproove ja mõõta vee temperatuuri. Zooloog asus koos ülejäänud kaaslastega tööle kanali keskel, kus ta kord pinna lähedale tõustes, kord sügavusse laskudes kogus sel aastaajal kasinat planktonit ning teisi looma- ja taimeriigi esindajaid.

«Ohoo!» kostis äkki Šelavini imestushüüe. «Siin on ju jääseinas suur süvend. Laius jää sisemuses meetrit kolmkümmend. Pikkus kanali suunas teadmata. Andrei Vassiljevitš, vaadake õige, kui kaugele ta ulatub! Arsen Davidovitš! Ma arvan, et vastasseinas on samasugune süvend. Saatke keegi vaatama. Arvatavasti oli siin üksainus hiiglasuur mägi, mis lõhenes piki seda süvendit. Väga huvitav!»

«Hea küll, Ivan Stepanovitš. Tsoi läheb,» vastas zooloog.

Mõne minuti pärast Ikandis Skvorešnja ette, et süvend kulgeb põhjast lõunasse umbes kahesaja meetri ulatuses. Tema sügavus ülalt alla on kuuskümmend kuni sada meetrit ja laius katkendlikust veealusest servast tagumise seinani kolmkümmend-nelikümmend meetrit. Tsoi teated ei läinud peaaegu sugugi lahku Skvorešnja andmetest: pikkus ja sügavus langesid täielikult ühte, kuid laius oli väiksem – kahekümnest kuni kolmekümne meetrini.

«Niisiis on selge,» ütles Šelavin, «et jäämäe sisemuses, peaaegu tema keskel, oli sügav ja lai, igast küljest suletud kuristik. Piki seda kuristikku lõhenes jäämägi ning jagunes kaheks. Seinte värskuse järgi otsustades toimus see üsna hiljuti, võib-olla alles mõni tund tagasi. Mõlemad pooled eemalduvad aeglaselt teineteisest ja on

võimalik, et umbes ühe ööpäeva pärast- ei ole siin enam kanal, vaid jääpankadega kaetud avameri. Me peame kiirustama, Arsen Davidovitš!» lõpetas okeanograaf otsustavalt.

«Ma arvan, et jõuame, aga kiirustada ei oleks ka liigne,» vastas zooloog ja suundus oma

kaaslastega väiksesse sügavusse - umbes kolmekümne meetri kaugusele pinnast.
Šelavin ja Skvorešnja ujusid nende lähedusse kanali keskele ning teostasid seal arvukaid temperatuuri moõtmisi mitmesugustes pinnalähedastes sügavustes. Seejärel asusid nad jääst võimalikult kaugel võtma veeproove vee keemilise koostise määramiseks. Kõigile nendele suurt vaeva ja hoolikust nõudvatele töödele kulus umbes viis tundi.
Šelavinii ja Skvorešnjal jäi veel ainult võtta tiivikute lugemid voolu kiiruse määramiseks vahetult jäämäe juures, koguda tiivikud kokku ja pöörduda tagasi allveelaeva. Nad leppisid zooloogiga kokku, et kohtuvad temaga allveelaeva platvormil umbes viieteistkümne minuti pärast.
Olles vaevu tiivikutele lähenenud, pani Šelavin tähele voolu ebatavalist ja täiesti ootamatut kiirust, mida näitasid tiivikud.
«Mis põrgu temp see on!» hüüdis hämmastunud okeanograaf. «Viis tundi tagasi liikus jäärnägi tühise kiirusega, nüüd aga kihutab ta auriku kiirusega ja pealegi vastassuunas!»
«Tuul on arvatavasti pöördunud,» ütles Skvorešnja liivikut maha võtma asudes, «ja puhub nüüd kümne palli tugevusega jäämäele otse tagant.»
«Aga lubage küsida, kas te teate, millega see meid ähvardab? Ta liigub ju otse oma teise poole suunas! Tuleb vahiohvitseri hoiatada . . . See on ju õnnetus!»
Ta kutsus kohe allveelaeva välja. Enne aga, kui ta jõudis sõnagi öelda, kuuldus vanemleitnandi erutatud hääl:
«Ruttu laeva! Kõik, kõik! Kanal sulgub! Jäämäed lähenevad teineteisele! Ruttu! Avan väljumiskambri! . . .»
«Just nii! Kuulen! Jätke tiivikud, Skvorešnjoa! Ruttu laeva!»

298

Nad kihutasid kümne kümnendiku käiguga laeva poole. Eespool olid näha zooloog, Tsoi, Marat ja Pavlik, kes kiiresti ujusid samas suunas.
Nad ei olnud aga veel «Pioneeri» juurde jõudnud, kui äkki kostis tugev mürin. Võimas nähtamatu veejuga paiskas nagu koletu fontään nii inimesed kui .ka allveelaeva üheaegselt ülespoole. Laev laskus kohe jälle alla ja saavutas kiiresti tasakaalu, kuid inimesed pilluti pööreldes ja kukerpallitades mitmesse külge laiali. Skvorešnja paiskas veejuga tugevasti vastu süvendi jääst külge. Pavlik lendas nagu kork kaks meetrit vieest välja. Vaatamata hirmsale kohkumisele jõudis ta märgata, et rahutu, nagu keev vesi moodustas nüüd väikese lahvanduse, mida igast küljest ümbritsesid järsud, mitmekümne meetri kõrgused jääseinad.
Viie minuti pärast olid kõik väga erutatuna, kuid tervena ja vigastamatuna kogunenud laeva allalastud platvormile. Ainult Skvorešnja ohkis ja puhkis, hõõrudes nähtava kasuta oma metalseid puusi ja külgi.
Muide, need tulutud harjutused katkestas kohe kapteni hääl:
«Arsen Davidovitš, ega teil keegi viga ei saanud?»
«Kõik on korras, Nikolai Borissovitš.»
«Seltsimees Skvorešnja, uurige kohe läbi lahvanduse põhi, eriti mõlema jäämäe ühendusjoone ümbrus. Pidage kogu aeg laevaga sidet ja kandke ette kõigest, mis te näete.»
«Just nii, seltsimees komadör - uurida põhja!» Skvorešnja liikus aeglaselt põhjas piki äsjamoodustunud jääõmblust. Jäämäed olid ilmselt tohutu jõuga kokku põrganud ja täielikult liitunud, nagu ühte sulanud, jätmata enda vahele väikseimatki pilu. Skvorešnja ettekannet kuulates ütles kapten aeg-ajalt mureliku häälega:
«Nii. .. hm... halb. .. väga halb...»
Kui Skvorešnja allveelaeva tagasi pöördus ja juhtimiskeskusse ilmus, leidis ta sealt peale kapteni ja vanemleitnandi eest ka Šelavini ja zooloogi. Kõigi näod olid väga murelikud.
«Olukord pole just kõige, meeldivam,» lausus kapten pikkamööda edasi-tagasi käies. «On võimalik, et jäämägi

jääb nüüd kauaks niisugusse seisukorda. Külm aheldab tema liitunud pooled ja kui taganttuul jääb püsima, siis mõjub see neile nagu hiiglaslik press, mis veelgi soodustab külma tööd.»

«Aga tuul võib pöörduda,» ütles zooloog, «ja jäämäe uuesti purustada. Tema nõrk koht - sisemine lahvandus - jääb ju ikkagi püsima.»

«Tuule pöördumisele ei maksa suuri lootusi panna;,» vaidles Šelavin vastu. «Ärge unustage, et me asume piirkonnas, kus valitsevad püsivad läänetuuled, mis Maailmaookeani laiade avauste kohal puhuvad ümber terve maakera. Just need läänetuuled tekitavadki siin pideva rõngana maakera ümbritseva Suure Lõunahoovuse.»

«Jaa. ..» lausus kapten mõtlikult. «Vähe sellest, et istume siin nagu lõksus - lisaks oleme sunnitud täielikule tegevusetusele, samal ajal kui tuul ja hoovus kannavad meid osti, Atlandi ookeani lõunaossa.»

«Ma arvan, et kui torm juba kord jäämäe purustas;» ütles vanemleitnant, «siis võib seesama torm, mis ka praegu edasi märatseb, ta uuesti purustada.»

«See ei ole muidugi võimatu,» nõustus kapten, «aga millal see juhtub? Kui kaua meil tuleb oodata? Teatavasti on allveelaevale teekonnaks määratud aeg lõpukorral, Vaikse ookeani jaoks ette nähtud teaduslike tööde plaan aga on küllalt suur. Me ei või mingil juhul asjatult aega kaotada. Iga päev on meile kallis.»

«Seda enam,» ütles Šelavin, «et see passiivne tormilt abiootamine võib lõppeda hoopis teisiti kui meie tahame: torm võib jäämäe liikumatu jäävälja juurde ajada ja seal külmub ta juba kauaks kinni... Võib ka juhtuda, et satume oma teel madalikule ja mitte vähemaks ajaks. Ei, kaptenil on õigus: oodata ei tohi!»

«Mida siis teha?» küsis vanemleitnant. Pärast hetkelist vaikust vastas kapten:

«Esialgu, Aleksandr Leonidovitš, tõstke infrapunane lokaator jäämäe pinna kohale ja tehke kindlaks kõik, mis on vajalik selge ettekujutuse saamiseks meid ümbritsevatest tingimustest. Kahe tunni pärilst kutsun kogu juhtiva koosseisu nõupidamisele ja siis teeme lõpliku otsuse.»

Nõupidamisel kandis vanemleitnant ette, et jäämäe

pikkus on nelisada seitsekümmend viis meetrit vestist osti ja laius selles kohas, kus asub allveelaev, kolmsada kuuskümmend kaheksa meetrit südist nordi. Sisemist lahvandust avamerest eraldava jääseina paksus on nordis üheksakümmend kaks ja südis seitsekümmend kuus meetrit.. Vesi lahvanduses on külmumise piiril - tema temperatuur on üks koma kaheksa kraadi alla nulli. Võib arvata, et ta kattub varsti jääga. Välisõhu temperatuur on kolmkümmend kaks kraadi alla nulli. Otsustades lainete kõrguse ja pikkuse järgi avamerel on torm kümnepalline ja tema suund on vestist osti; jäämäe osad on juba tugevasti teineteise külge külmunud.

Nõupidamine kulges väga elavalt. Lõpuks võeti vastu otsus: kolme päeva jooksul oodata tormi tulemusi, hoida allveelaeva korpust «aurul» ja soojendada lahvanduse vett, et sellega ära hoida tema külmumist ja võimalikult nõrgendada jäämäe osade kokkukülmumist. Peale selle otsustati vanemakustik Tšižovi ettepanekul täie võimsusega tööle panna nii vööris kui ka ahtris asuvad ultrahelikahurid, mõjustades ultrahelikiirtega jäämäe osade liitumiskohti, seega murendades jääd ja nõrgendades selle vastupanu tormile.

Venisid pikad, piinavad ootuse, tegevusetuse ja ärevuse tunnid. Torm jätkus vaibumata, isegi tugevnedes. Ookeanipinnal veeresid tohutu suured, ajuti kuni kaheteistkümne meetri kõrgused lained, mis tormasid hiiglaslike müüripurustajatena vastu jäämäge. Nende kõrvulukustav mürin ja

möirgamine oli selgesti kuulda isegi lahvanduses vee all.
Ultrahelikahurid töötasid täie võimsusega, murendades jäämäe osade ühendusjoonel üha sügavamalt jääd.
Mootorite vahetpidamatu kumisev undamine ei lasknud allveelaeval kellelgi magada ega mõtelda.

Tsoi veetis jäävangistuse esimese öö halvasti ja läks juba hommikul peavaluga laboratooriumi. Töö ei laabunud.
Mingi arusaamatu, alateadlik rahutus vaevas teda järelejätmatult juba kaks päeva. See algas Skvorešnja

301
auks toimunud peoõhtul. Ikka jälle kerkis tema ette mustade, sügavale koobastesse vajunud silmade õel pilk, ning kahvatu ja kohkunud lapsenägu...
«Niisugune rumalus!» mõtles ta. mikroskoobi regulaatorit pöörates. «Kui pikk viha! Koti pärast... Täiesti nagu Skvorešnja ütleb: «Vana mees, aga varsa aru.» Kott! Puutus, tema kotti!... Missugune lugupidamatus! . .. Missugune solvamine! . . .»
Tsoi vangutas pead. Isegi mõelda on sellest piinlik — häbi täiskasvanud, tõsise inimese pärast! :
«Kuid kas asi seisis ainult kotis? Aga kastike. Ta rebis selle Pavliku käest ära. Rebis õelalt ja ilmse vihkamisega . . .»
Tsoi pärani avatud, liikumatud silmad vaatasid kaugusse.
«Mis kirjutusmasina-kastike see siis niisugune on, et teda tassitakse endaga kaasas süvavee-ekspeditsioonide ajal? Milleks teda seal vaja on? Ta ei pea ju vee hirmsale rõhumisele vastugi... Aga siiski pidas... Tähendab, see ei ole tavaline kastike kirjutusmasina tagavara osade jaoks... Aga võib-olla oli ta tõepoolest laiaks litsutud? Pavlik ei rääkinud selIest midagi. Vaja temalt küsida. See on väga, väga tähtis.. .»
Miks see tähtis on, ei oleks Tsoi osanud iseenesele seletada.
Ta leidis Pavliku Pletnjovi kajutist. Poiss istus kajuti seina ääres väikese laua taga ja kirjutas midagi paksu kaustikusse. Tsoid nähes sattus ta segadusse ja sulges kaustiku.
«Tere, Pavlik! Millega sa tegeled?» küsis Tsoi, teadmata, kuidas juttu alustada.
Pavlik niheles kohmetunult toolil:
«Ma niisama kirjutan. .. Kas sa tulid Viktor Abramo vitši juurde, Tsoi? Ta on vahis.»
«Vahis? . . . Hm... Nii, nii. . .» Tsoi istus laua juurde toolile. «Tead, mul valutab pea sellest kärast. Töö ei lähe. . . Hulgun siis niisama mööda laeva ja logelen .
Aga mis sina siin kirjutad? Päevikut pead või? See on sul hästi välja mõeldud, väga hästi! Kas oma pahandused ka kõik üles kirjutad?» naeratas Tsoi heasüdamlikult. «Kas Fjodor Mihhailovitši kastikese ka?»

302
Pavlik sattus üha rohkem segadusse ja punastus. «Jah,» ütles ta vaevukuuldavalt. «Väga palju on huvitavat. . Et ära ei unustaks. Kui koju jõuan ja kooli lähen, siis loen poistele ette. Palun, ära ainult kellelegi räägi, Tsoi.»
«Noh, kellele ma sellest ikka lobisema lähen! Aga kas kapten teab, et sa päevikut pead?»
«Kapten?!» vaatas Pavlik imestunult Tsoile otsa. «Milleks? Ma ei ole isegi Viktor Abramovitšile rääkinud. Kirjutan alati siis, kui ta vahis on. Sina said esimesena sellest teada. Ja sina lubasid ka... sina lubasid ka, et sa kellelegi ei ütle.. . Eks ole? Sa ei räägi kellelegi ?»
«Võid kindel olla, et ei räägi. Aga kaptenile pead ise ütlema. Ja enne Vladivostokki jõudmist pead talle oma päevikut näitama. Kas sa siis seda reeglit ei tea? See on kohustuslik kõikidele laevas viibijatele.»
«Kas tõesti?» küsis Pavlik hämmeldunult. «Ma ei teadnud. . . Aga miks seda kaptenile vaja on?»

«No kas sa siis aru ei saa, Pav1ik! Meie laeval on ju palju salajnst: nii see, kuidas ta on ehitatud, kui ka see, kuidas ta on relvastatud. Kujutle, et sa kirjeldad oma päevikus lähemalt mõnda nendest saladustest. Sa võid oma kaustiku kaotada või see võidakse sinult varastada ja ta satub mingisugusel teel vaenlaste kätte. .. Sa ju tead, et vaenlased jälgivad meid alati ja kõikjal – nad jälgivad kõike, mis toimub meie maal, meie relvastatud jõude, meie armeed ja laevastikku, meie tehaseid ja vabrikuid, kus toodetakše meie sõjaväe jaoks relvi ja varustust. Kapitalistid ja fašistid unistavad alati sellest, kuidas meie maale kallale tungida, kuidas hävitada meie kaltsjad - armee ja laevastik -, võtta ära meie maa, vabrikud ja tehased, saata meite kaela kapitaliste ja mõisnikke, et kogu nõukogude rahvas töötaks nende heaks, et meie suurepärasele maale pöörduksid tagasi viletsus, tööpuudus, nälg, külm, alandus, orjus... Seda tuleb alati meeles pidada, Pav1ik. Tuleb alati meeles pldada, et meid ümbritsevad vaenlased.»

Pavlik ei olnud veel kunagi näinud oma sõpra nii erutatuna. Tsoi kõndis kitsas kajutis kiiresti edasi-tagasi **ja** vehkis .kätega. Tema silmad põlesid ja tavaliselt alati

siledad juuksed olid sassis. Pavlik istus vaikselt ja kuulas tähelepanelikult.

«Need vaenlased,» jätkas Tsoi, «saadavad meie juurde spioone, et teada saada meie relvastuse saladusi. Nad otsivad ja ostavad ära igasuguseid lurjuseid ja reetureid, et need sobival juhusel, eriti sõja ajal, laseksid õhku meie vabrikuid ja tehaseid, sildu ja elektrijaamu, purustaksid raudteid, varastaksid meie kaitsesüsteemide ja kindluste plaane ning kõige paremate lennukite, kahurite, soomuslaevade ja allveelaevade jooniseid. . .»

«Ma ei kirjuta mitte midagi «Pioneerist», Tsoi!» hüüdis Pavlik toolilt püsti hüpates. «Mitte midagi! Mitte midagi! Annan sulle ausõna! Ja näitan ise oma kaustikut kaptenile.»

«Tuleb olla väga tähelepanelik, Pavlik,» ütles Tsoi väsinult toolile laskudes. «Ei tule üksnes ise olla oma käitumises ettevaatlik, vaid ka väga hoolikalt jälgida seda, mis toimub sinu ümber ja mida teevad teised inimesed. Kui sa märkad, et keegi teeb midagi imelikku, arusaamatut või lubamatut - ütleme, fotografeerib midagi mõne meie kindluse lähedal, käitub kahtlaselt või viidab näiliselt sihitult aega raudteesilla juures, mida valvab tunnimees, või viib mõnelt sõjaliselt objektilt:.. näiteks kas või meie allveelaevalt. . . salaja ära mingeid pabereid või kummalisi, ebatavalisi esemeid - siis ole valvel, Pavlik! Pane tähele! Jälgi märkamatult ja ettevaatlikult! Kui sa ise ei saa aru, siis küsi nõu mõnelt täiskasvanult, ustavalt ja kogenud inimeselt. Kui aga asi pole ilmselt õige ja on võib-olla isegi ilmselt ohtlik, siis mine kohe memuse juurde ja jutusta.. .»

Tsoi jäi vait. Ka Pavlik vaikis veidi aega ja ütles siis tasase häälega ebakindlalt:

«Tsoi, võib-olla oleks parem üldse mitte päevikut pidada. .. siin, allveelaeval?..»

«Ei, miks mitte?» kehitas Tsoi õlgu. «See on sulle kasulik, aga kirjuta ainult seda, mis ei saa sinu päevikut teha ohtlikuks ega kahjulikuks meie kodumaale. Muuseas, küll kapten läbi vaatab ja maha tõmbab, mis sinna ei kuulu... Niisugustest asjadest aga,» muigas Tsoi, «nagu näiteks meie seiklused merepõhjas, või, ütleme, sinu tüli Goreloviga kastikese pärast, võid kirjutada nii

palju kui tahad.. Muide,» jätkas ta naeratades, «mis see kastike endast õige kujutas?»

«Kastike?» kordas Pavlik end mingitest oma mõtetest lahti rebides. «Noh, missugune ta siis ikka oli? . .. Sarnanes kuubiga, mille serva pikkus on umbes kümme sentimeetrit, oli väga raske. . . Ma jõudsin teda vaevalt käes hoida.»

«Miks ta siis nii raske oli?»

Pavlik vaatas Tsoile imestunult otsa:

«Ei tea... Fjodor Mihhailovitš ütles, et harilikult on selles kastis tema kirjutusmasina tagavaraosad. . .» Pavlik jäi hetkeks mõttesse. «Muuseas, kui ma teda käes hoidsin, siis oli temas mingisugune

ekskursioonivarustus. Nii seletas mulle Fjodor Mihhailovitš.»
Pavliku näol peegeldus üha selgemalt mingi ebamäärane rahutus.
«Mis varustus see siis võis olla bioloogilisel ekskursioonil?» jätkas Tsoi küsitlemist. «Sa ju oled ise ka niisugustest ekskursioonidest osa võtnud ja peaksid teadma, mis meil tavaliselt kaasas on. Mina küll aru ei saa, mis varustusest Fjodor Mihhailovitš sulle rääkis. No mis me siis niisugusel korral kaasa võtame? Kahv on suur, seda ära peita ei saa ja pole vajagi peita - see peab alati käepärast olema. Nuga, peitel, pintsett. . . Mis siis veel? Näpitsad, skalpell? See on kõik, mis mulle või Arsen Davidovitšile vaja on. Mis selles kastis siis veel võis peidus olla?»
Pavliku rahutus muutus juba ilmseks erutuseks.
«Ma ei tea, Tsoi,» pomises ta silmi langetades. «Mina ei saa ka aru... Fjodor... Fjodor Mihhailovitš ütles mulle nii.»
«Fjodor Mihhailovitš?» tkordas Tsoi aegla,selt. «Nii-i-i... Miks ta siis sinu peale äkki nii pahaseks sai? Varem, ta ju näis sinusse hästi suhtuvat. Te ju olite isegi päris head sõbrad. Eks ole?»
«Jah!» elustus Pavlik veidi. «Ta rääkis mulle masinatest ja naljatas minuga tihti. Ainult üks kord enne seda pahqndas ta minuga ka kõvasti, aga see oli lihtsalt arusaamatus. Ja see oli ammu, veel Sargasso meres. . .»
«Pahandas?!» hüüdis Tsoi. «Mispärast?»

«No ma ju räägin sulle, et see oli arusaamatus. Ta eksis.»
«Hea küll, hea küll, kui eksis siis eksis,» ütles Tsoi kannatamatult, vaevu erutust tagasi hoides, «aga milles see arusaamatus seisis? Milles oli asi? Mis teie vahel tookord juhtus? No räägi siis ometi, räägi!»
«Ma ei tea, Tsoi . ..» vastas Pavlik rutakate, erutatud küsimuste voolust segadusse sattudes. «Ma ei saa aru, mis siis lahti on! Ma leidsin tema kajuti ukse juurest mingisuguse paberitüki ja tahtsin lugeda. mis sellele on kirjutatud, aga ta tuli minu juurde, võttis paberi minu käest ära ja vaatas mulle nii kurjalt otsa, et hirm hakkas. . .»
«Noh! Noh! Aga mis seal kirjutatud oli?»
«Ei mäleta, Tsoi... Olid mingisugused üksikud sõnad. .. See ju oli ainult osake!»
«Aga siiski,» käis Tsoi peale, «kui olidki üksikud sõnad. Tuleta meelde... palun, püüa meelde tuletada!»
Pavlik näis üsna piinatuna. Oli näha, et ta pingutab kõigest jõust oma mälu.
«Seal oli. ..» meenutas Pavlik pikkamööda ja suure vaevaga. «Seal olid mingisugused kraadid... laius ja pikkus. . . Ja veel... Kuidas seda nimetatakse?.. See on niisugune sõna. ..» Pavlik pühkis otsaesiselt higi ja sulges hetkeks silmad. «Algab t-ga... ei, k-ga... niisugune raske sõna. . . Fjodor Mihhailovitš seletas mulle seda pärast. Me leppisime temaga hiljem ära - tuli välja, et see ei olnud üldse tema paber. Ta vabandas ja näitas mulle masinaid ja seletas neid ja ma küsisin temalt, mis see sõna tähendab...»
«No hea küll. Mis ta sulle siis seletas?»
«Ahaa, tuli meelde!» hüüatas Pavlik rõõmsalt. «Need on niisugused... niisugused arvud... kui määratakse mingisuguse punkti asukohta geograafias või mereasjanduses. . .» .
«Koordinaadid?!» hüüdis Tsoi ja oleks peaaegu toolilt püsti hüpanud. «Koordinaadid?!»
«Just! Koordinaadid!» Ja kohe, nagu oleks see sõna järsku avanud tema mälu suletud lüüsid, jätkas Pavlik kiiresti: «Ja seal oli veel kirjutatud: Kahekümne kuues mai, kell kaheksateist, siis Sargasso meri ja vist veel

mõned sõnad hüdroplaani ,kohta. .. Noh, ja rohkem ei olnudki midagi.»

Tsoi istus liikumatult, silmad suunatud ühte punkti. Tema huuled olid halliks tõmbunud ning põsenukid näisid olevat veel teravamaks muutunud kui tavaliselt. Pavlik vaatas kohkunult Tsoi poole. Ta ei olnud Tsoid veel kunagi sellisena näinud ja vaikis nüüd, teadmata, mida öelda.

«Ja rohkem ei olnudki midagi,» pomises Tsoi nagu enda ette, vaevu huuli Iiigutades. «Rohkem mitte midagi . . . Jah, kahekümne kuues mai. . .»

«Ma mäletan hästi seda päeva,» ütles Pavlik vaikselt, et kas või kõnelusegagi kiskuda sõpra eemale tema rasketest mõtetest. «Sel päeval on isal sünnipäev. Ja just sel päeval jäin ma kilpkonnaga vetikatesse kinni. Pärast tuli see Hispaania karavell, kaheksajalg ja kašelott...» Kui ta vait jäi, pööras Tsoi oma kivistunud näo aeglaselt tema poole.

«Rohkem sa mitte midagi ei mäleta, Pavlik?» küsis Tsoi tasase häälega. «Mitte midagi rohkem, mis juhtus sel päeval, kahekümne kuuendal mail?»

Pavlik tõstis silmad küsivait Tsoile.

«Aga kas pommitamise oled unustanud?» ütles Tsoi niisama vaikse, võõra häälega. «Kas oled unustanud, et just kahekümne kuuendal mail pommitas keegi meie «Pioneeri» peatuskohta?»

Puna valgus Pavliku näkku ja tal hakkas Millegipärast järsku kuum. Siis tõmbus tema nägu pikkamööda kahvatuks. Pavlik vaikis, pööramata Tsoilt oma pärani avatud silmi.

«Ma. . . ma olin siis haige. ..» ütles ta lõpuks vaevaliselt. «Pärast kašelotti... Marat jutustas mulle hiljem . . .»

«Niimoodi tuleb välja, et me peame tänama sind ja sinu kašelotti. Tänama selle eest, et te viisite meid ära sellest hukatuslikust kohast, nendelt ko-or-di-naatidelt,» ütles Tsoi elutu, puise naeratusega. «Mis aga puutub Marati, siis mulle jutustas ta ka üht-teist.»

Tsoi tõusis ja vaatas Pavlikule tõsiselt, mingi ebatavalise rangusega otsa, nii et poiss tõusis tahtmatult samuti püsti.

«Pea meeles, Pavlik!» ütles Tsoi karmi häälega. «Pea meeles, et sul tuleb meie kõnelusest vaikida. Mitte kellelegi ühtki sõna! Kas lubad?»

Pavlik noogutas vaikides pead.

«Kas lubad?» kordas Tsoi oma küsimust.

«Jah,» vastas Pavlik vaevukuuldavalt. «Ausõna.» Tsoi oli juba ukse poole minemas, kuid pöördus siis ootamatult tagasi, nagu oleks talle järsku midagi meenunud:

«Ja pea veel meeles, Pavlik: ole valvel! Ole tähelepanelik! Uuri ja jälgi –ettevaatlikult, märkamatult... Kui näed midagi kahtlast, ära anna märku ja teata kohe mulle. Kas lubad?»

«Hea küll, Tsoi,» sosistas Pavlik

II PEATÜKK VÄLJAPÄÄSU OTSINGUD.

Seitsmeteistkümnenda juuli hommikul, kolmandal päeval pärast jäämäe poolte ühinemist, vaibus torm ootamatult ja saabus vaikne, tuuletu ilm. Tormi abile ei saanud enam loota. Ultrahelikahurid olid lahvanduse kummaski otsas jõudnud murendada jääd kitsas ribas ainult üheksa meetri sügavuselt.

Jäi purustada veel kümneid meetreid tugevat, üha kõvenevat jääd.

Jäämäe kohale tõstetud infrapunane lokaator teatas, et rahunenud meri on kuni silmapiirini kaetud tiheda rüsijääga. Juba hommikul käskis kapten katkestada ultrahelikahurite töö, mis antud tingimustes oli ilmselt tulutu ja kulutas ainult asjatult elektrienergiat.

Alveelaevale saabus vaikus. See vaikus suurendas veelgi rahutust, mis valitses nüüd kõigis laevaruumides.

Olukord näis olevat väljapääsuta. Kui kaua kestab see vangipõlv? Lõunapoolkera talv alles algas - nendel laiustel kestab ta veel kolm-neli kuud. Ühe kuu ja kuue päeva pärast aga peab allveelaev

olema Vladivostokis . . . Kohapeal talvitumise perspektiiv ähvardab kodumaad ja allveelaeva ennast loendamatute raskete tagajärgedega.

308

Inimesed püüdsid mitte näidata rahutust, mis neid oli haaranud pärast seda, kui kadus lootus tormi abile.

Kunstnik Sidler pidas Marati .koridoris kinni. Marat oli just tulnud vahist akumulaatoriruumis ja oli teel sööklasse, et koos oma vahetusega hommikust süüa.

«Kuule, Marat, mis siis nüüd saab?» küsis Sidler tehtult ükskõikse häälega, pöörates pilgu kõrvale. «Kuidas me sellest vangikongist välja pääseme?»

Marat oli näljane ning tal polnud suurt tahtmist koridoris püstijalu juttu ajada.

«Aga kas sina arvad, et me lõpetame oma reisi selles polaarsadamas?» küsis ta pilkavalt ja püüdis Sidlerist mööda pääseda, et kiiremini jõuda sööklasse, kust kuuldus summutatud häältekõminat ja, sööginõude kõlinat. Kuid Sidler haaras Marati nööbi pihku ja hoidis sellest kõvasti kinni:

«Oota, oota natuke, Marat! Sa ära tee nalja. Räägitakse, et vesi selles lahvanduses külmub kiiresti ja isegi põhjani. Kena sadam, midagi pole öelda!»

«Aga kes laseb veel külmuda?»

«Väljas on ju hirmus pakane! Kolmkümmend viis kraadi! Ja ümberringi on jää.»

Marat oleks Sidlerit heameelega veel veidi oma naljade ja kahemõtteliste küsimustega kiusanud, kuid isu kasvas üha ega lasknud tal peaaegu otse söökla lävel aega viita.

«Kuule, Sidler! Ütle ausalt, kas sa oled kuu pealt kukkunud või? Kas sa siis ei tea, et kapten jättis laeva korpuse kuumutatud olekusse. Mis sa arvad, milleks ta seda tegi?»

«Ma saan aru küll, et see on lahvanduse vee soojendamiseks - et vesi ei külmuks. Aga see on ju raiskamine! Korpuse kuumutamine nõuab tohutult elektrienergiat. Kui kauaks meie tagavaradest niiviisi jätkub?»

«Jah,» kinnitas Marat kurvalt. «Mis õigus, see õigus. Juba kümme päeva, Tulemaast alates, ei ole me enam oma trosspatareisid sügavusse lasknud ega, akumulaatoreid laadinud. Ma avaldan sulle isegi saladuse,» lisas Marat häält tasandades, «et akumulaatoritesse on jäänud elektrienergiat mitte rohkem kui kaheks ööpäevaks, kui hoida laeva aurul.»

310

Möödaminev Matvejev peatus ja jäi huviga kuulama.

«Jah, kallis seltsimees,» kinnitas Marat veel kord nukralt, «kõigest kaheks ööpäevaks!»

Ükskõiksus .kadus silmapiJk Sidleri näolt. Ta vaatas kohkunult Maratile otsa ja hüüdis:

«Aga see on ju hirmus! Mis siis pärast saab? Kogu lahvandus muutub jääks ja laev külmub sellesse kinni. Ilma Eiektrienergiata hukkume lõplikult!»

«Täiesti õige, Sidler! Ilma elektrienergiata el saa me kuidagi läbi. Tuleb hakata akumulaatoreid laadima. Just praegu sain käsu seda teha. Söön ainult hommikust, kui lubad, magan paar tundi ja, asun asja juurde.»

Sidler vaatas Maratile ja muhelevale Matvejevile arusaamatult otsa: .

«Kas teed nalja, Marat?»

«Räägin täiesti tõsiselt.»

«Aga kuidas? Kuhu sa lased trosspatareid?»

«Ei lase, vaid tõstan. Igast trosspatareide paarist jääb üks allveelaeva juurde sooja vette, teise aga veame jääle. Saa ometi aru, veidrik: õhus on kolmekümne viie kraadine pakane, lahvanduses aga on vee temperatuur umbes kolm kraadi üle nulli. Kust sa veel leiad meie termoelektriliste trosspatareide jaoks niisuguse toreda, peaaegu kolmekümne kaheksa kraadise temperatuurilanguse? Me ju laeme siin oma akumulaatorid kiiremini kui isegi troopikas!»

Ja andmata imestusest ning rõõmust vallatud Sidlerile aega toibumiseks, kadus Marat

jooksusammul sööklasse.
«Ptüi, nagu koorem langes õlgadelt!» ütles Sidler suure vaevaga end kogudes. «Noh, kui on elektrienergiat, siis pole meie olukord enam kaugeltki nii väljapääsuta! Võib võidelda!»
«Selles ongi küsimus, Sidler,» lausus Matvejev mõtlikult: «kuidas siit välja pääseda? Päevad veerevad, aga Vladivostok on veel kaugel.»
Teises vahetuses sõi hommikust suurem osa allveelaeva meeskonnast - seitseteist inimest. Tavalist elevust aga ei olnud sööklas täna tunda. Söödi hajameelselt ning räägiti vähe, madaldades häält. Isegi jutukas ja elav Marat, kes istus nagu alati Skvorešnja ning Pavlikuga

ühes lauas, neelas vaikides ja kiirustades. taitu, ilma et teda oleksid seekord häirinud Pavliku küsimused ega Skvorešnja heasüdamlikud pilked. Alles üsna hommikueine lõpul andis Skvorešnja endast märku.
«Jajah, Marat,» põristas ta salvrätikuga hoolikalt vurre pühkides, «see pole sul enam vetikatest tamm. Võiksid parem selle kallal ajusid liigutada, kuidas siit pesukünast välja pääseda. See juba on natukene raskem ja praktiIisem ülesanne.»
«Küll me välja pääseme,» pamises Marat. täie suuga, tõstmata silmi taldrikult, ja noogutas kangekaelselt pead.
««Pääseme!»» kordas Skvorešnja rahulolematult. «Tean isegi, et pääseme. Aga millal ja kuidas? Loodad võõrastele peadele? Ülemustele? Oh teid küll! Fantasöörid! . . .»
«Aga mis sina siis tahad, Andrei Vassiljevitš - et viis minutit ja olgu olla?» vastas Marat. «Läbi tuleb mõelda. See pole sinu kaljude ümberlükkamine,» hakkas ta ootamatult naerma, «ja veel pealegi Pavliku abiga! Jalad nagu elektrikraanad ja muudkui lase aga.käia!»
«Ega jaladki ilma peata ei tööta, Marat Moissejevitš!» muheles Skvorešnja mitte ilma enesega rahulolemise varjundita. «Aga sina ära hiili kõrvale. Lase kuulda, mis sa oled välja mõelnud. Kollektiivne abi pole ka sugugi paha asi. Kui idee an midagi väärt, ja eriti niisugusel silmapilgul. . .»
«No hea küll,» nõustus Marat meelsasti: tegelikult oli tal juba endalgi tahtmine kellegagi ama ideesid jagada. «Hakkad kaasautoriks! Mida sa ütleksid, kui ma teeksin ettepaneku meid avamerest eraldav jääsein õhku lasta? Ah?»
«Sein õhku lasta?» tkardas Skvorešnja imestunult. «Kuuekümne meetri kõrgune ja seitsmekümne kuue meetri paksune sein? Selleks ei piisa ju kogu meie tereniiditagavaradest!»
Tema võimas bass kostis üle kagu söökla ja tõmbas nende lauale üldise tähelepanu.
«Noh, näib, et Marat an lõpuks asja juurde asunud,» ütles zooloog naeratades.
«Olukord on nagu tema jaoks loodud,» nõustus vanemleitnant.

«Aga idee pole tõepoolest halb,» hüüdis naaberlauast Gorelov. «Mis näib raskena harilikes tingimustes, see on läbiviidav ebaharilikes tingimustes. Eks ole nii?»
«Nii küll,» ütlel vanemleitnant kahtlevalt, «aga te ju kuulsite, mida Skvorešnja seal müristas? Niisuguse hulga vana, tugeva jää purustamiseks ei jätku lõhkeainet.»
«Vabandage, seltsimees vanemleitnant,» kuuldus söökla teisest otsast Marati hääl. «Kui tereniiti ei jätku, siis aitab meid Fjodor Mihhailovitš!»
«Mina ?!» küsis Gorelov arusaamatult keset kärarikkaid imestushüüdeid ja kätelahutamist. «Millega siis mina saan tereniiti asendada?»
«Paukgaasiga, Fjodor Mihhailovitš!» hüüdis Marat. «Sellesama paukgaasiga, mis töötab teie düüsides. Seda teil ju loodetavasti jätkub?»
«Oh sa pagana putukas!» möirgas Skvorešnja vaimustatult. «No mis sa ütled! Idee näib olevat üsna praktiline! Ah? Mis te arvate, seltsimees vanemleitnant? Kas mitte kaptenile ette kanda?»
Sööklas valitses nüüd ebatavaline elevus. Igast lauast kuuldus kõnelust, kõik arutlesid valju

häälega Marati ettepanekut, tekkisid vaidlused. Enamus toetas ägedalt seda ettepanekut ning ainult üksikud skeptikud vangutasid päid, märkides, et õhku tuleb lasta umbes kaheksakümmend tuhat kuupmeetrit jääd. Pliiats käes olid nad juba jõudnud selle suuruse välja arvutada. Marati pooldajad, eriti Šelavin, tuletasid seevastu meelde, et juba ammu oli Põhja-mereteel jäässe kinni jäänud laevade vabastamiseks laialdaselt ja edukalt kasutatud ammonaali. Skeptikud vaidlesid vastu: üks asi on purustada isegi kümne meetri paksust jääd, et moodustuks lahvaveekanal, teine asi aga on õhku paisata kümneid tuhandeid kuupmeetreid jääd.

Enne Skvorešnjale vastamist mängles vanemleitnant mõtlikult kahvliga, põristades selle abil taldrikul rännakumarssi. Siis ütles ta:

«Kaptenile võib ette kanda, seltsimees Skvorešnja, kuid ma kahtlen, kas Marati ettepanekust üldse asja saab?»

See oli öeldud niisuguse veendumusega, ,et kõik sööklasolijad jäid korraga vait.

Marat kahvatus, nagu oleks ta aimanud midagi, mis saab tema ideele saatuslikuks.

«Miks te siis nii arvate, seltsimees vanehileitnant?» küsis ta.

«Mulle näib, Marat, et te ei ole arvesse võtnud peamist asjaolu. Peamine ei seisa siin selles. kuidas ja millega jääd õhku lasta. vaid selles, kuidas, millega ja mis kõige tähtsam, kui kiiresti purustatud jääd kõrvaldada. Kas te kavatsete selle käsitsi ära tassida? Kanderaamidel? Üldiselt võttes võib muidugi ka käsitsi tassida, aga millal me selle töö lõpetame?» Ja ta lisas tasase häälega:

«Lõpetame arvatavasti alles siis, kui on juba täiesti ükskõik, kas kuu varem või kuu hiljem.»

Marat istus langetatud päi; lõpuks võttis ta kokku kõik oma usu ja mehisuse riismed ning ütles tasa:

«Võib transportöörid üles seada...»

«Aga mootorid?»

«Glisserite mootorid.»

Vanemleitnant kehitas õlgu:

«Kõik need on kahjuks üldised fraasid, Marat. Te opereerite määramatute suurustega. Pole ju teada, kui suur on transportööri läbilaskevõime nende mootorite suhteliselt väikese võimsuse juures. Teie ideed tuleb muidugi pliiats käes lõpuni kontrollida. Kuigi ma näen ette, et tulemus on negatiivne, tulge homme vabal ajal minu juurde, - arvutame koos.»

«Jaa-a-a.» põristas Skvorešnja kurvalt. «Kauplesime sinuga, Maratike, ja meel oli rõõmus; võtsime arved kokku ja vesi tuli silma. Aga ära sa, poju, nukrutse,» lõpetas ta laua tagant püsti tõustes. «Pane oma masin peakolus kümne kümnendikuga tööle... Üks ei tulnud välja, teine tuleb paremini... Nii see on, sõbrake!»

Mindi vaikselt laiali, vahetades lühikesi, tähtsusetuid lauseid. Kogu päeva valitses laeval vaikus. Vahist vabad meeskonnaliikmed istusid nukraisse mõtteisse süvenenult oma kajutites; punanurgas mängisid kaks paari malet, kuid hajameelsusest ja tähelepanematusest tingitud vead rikkusid mängu ja mängijate tuju. Vahis olijad istusid uinuvate masinate ja aparaatide kõrval või uitasid murest ja rahutusest puretuna tegevusetult mööda masina-

ruumi; mõned puhastasid ägedalt masinaid ning õlitasid ja reguleerisid neid.

Võrdlemisi hästi tundsid end ainult elektrikud, kes agaralt askeldasid allveelaevast välja viidud trosspatareide ümber, vedasid nende vastuvõtjaid jääle, kinnitasid neid seal, jälgisid kontroll-mõõteriistu ning valmistasid akumulaatorite patareisid ette elektrienergia vastuvõtmiseks. Kõik kadestasid neid ja mõned vahist vabad meeskonnaliikmed püüdsid end selle töö juurde poetada, osutades elektrikutele väikesi teeneid ning mitte keeldudes ühegi ülesande täitmisest, et ainult viibida selles elavas, tegevusrikkas atmosfääris.

Kadestada võis ka Gorelovit ning tema abilisi Romeikat ja Kozõrevi. Olles riputanud laeva ahtrisse väikese platvormi, puhastasid nad arvukaid düüse alati vees ujuvate ning sealt düüsidesse ja põlemiskambritesse tunginud üliväikeste mudaosakeste kihist, mis oli tihedasti liibunud düüside seintele. Düüside puhastamist täielikult lõpetamata saatis Gorelov Romeiko ja Kozõrevi laeva sisemusse gaasitonide kambrisse, et nad seal puhastaksid torusid, mida mööda juhiti gaase balloonidest düüsidesseo Jäänud üksi, tõmbas Gorelov tööriistade kotist välja elektripuuri ja hakkas suure keskdüüsi põlemiskambris midagi puurima. See oli kõige suurem düüs; tema välise otsa läbimõõt oli pool meetrit, läbimõõt põlemiskambri juures aga umbes viisteist sentimeetrit. Düüside valmistamiseks kasutatud metalli tohutu kõvaduse tõttu kulges töö aeglaselt ja visalt, mis Gorelovit nähtavasti väga ärritas. Muide, puuri pani ta tööle ainult siis, kui ahtri läheduses ei olnud kedagi meeskonnast. Niipea kui veealuses hämaruses ilmus nähtavale skafandris inimkuju, tõmbas Gorelovkiiresti puuri düüsist välja ning asus endisele puhastustööle, et seejärel pärast ringivaatamist uuesti puuri käiku lasta. Lõpuks jäi ta ilmselt rahule, pistis puuri kotti, võttis sealt välja midagi väikest ja rasket ning pistis selle läbi kitsa düüsiava kerakujulisse põlemiskambrisse. Olles seejärel tükk aega õlani põlemiskambrisse torgatud käega mutrite ja poltide kallal kohmitsenud, hingas ta kergendatult, eemaldas ahtrilt rippuva platvormi, viskas tööriistade koti õlale ja pöördus laeva tagasi.

315

Just samal ajal, õhtu eel, väljus Marat vamemleitnandi kajutist ja kõik said teada, et täpsete arvutuste alusel kuluks tema projekti teostamiseks vähemalt kaks kuud. Tuju langes kõigis laevaruumides veelgi.. Kapten, kes kõigi nende päevade jooksul ei olnud peaaegu üldse oma kajutist väljunud, kutsus komissar Semini enda juurde. Nad vestlesid kaua millestki ning Semin väljus sealt otsustava ja mureliku näoga. Mõni minut hiljem toimus komissari juures nõupidamine, millest võtsid osa ametiühinguorganisaator Orehhov ja kultuuritöö juht nooremakustik Ptitsõn. Tunni aja pärast teimus nendesamade isikute osavõtul kõigi punanurga juures töötavate isetegevusringide juhtide laiendatud nõupidamine. Veel tund hiljem ilmus punanurga seinale Sidleri poolt valmistatud tohutu suur värviline kuulutus, milles teatati, et «seoses allveelaeva «Pioneer» ajutise peatusega kinnises antarktilises sadamas «Jäämägi» on lähemateks päevadeks koostatud isetegevusringide töö ja massiliste kultuuriliste meelelahutuste - puhkeõhtute, kontsertide jne. - laiendatud programm».- Peale selle kuulutatakse välja laiaulatuslik «ideede konkurss» teemal: «Kuidas muuta kinnine sadam «Jäämägi» kas või kümneks minutikski lahtiseks sadamaks?»

Kõige praktilisema ja kõige kiiremini realiseeritava ettepaneku tegijat premeeritakse suurepärase repetitsiooniga kronomeetriga. Konkursi žürii koosseisu on määratud vanemleitnant Bogrov, peaelektrik Kornejev ja okeanograafia professor Šelavin. Projektide esitamise viimane tähtpäev on käesoleva aasta kahekümnes juuli.

Maalilise afiši ümber kogunes kiiresti salk lugejaid. Kuuldus lõbusaid naljatusi ja valjuhäälset, mürisevat naeru.

«Marat! Marat!» hüüdis äkki mehaanikuabi Kozõrev, märgates avatud ukse taga Marati, kes just sel hetkel oli masinaruumi luugist, nähtavale ilmunud. «Marat! Tule ruttu siia! Sulle on siin preemia määratud!»

«Mis preemia?» kuuldus koridorist Marati arusaamatu hääl. «Mille eest? Mis sa seal jahvatad?»

«Õigus, õigus, Marat!» toetas naerdes Matv.ejev. «Tõeline repetitsiooniga kronomeeter. Õnneseen!»

«Mis seal rääkida, veab inimesel. ..» lisas veel keegi.

316

«Tule ja vaata... See käib just sinu kohta!» vedas Kozõrev kättpidi Marati naerulagina ja lobusate hüüatuste saatel teed andvast salgast läbi.

Marat luges konkursi kohta käivad read kiiresti läbi, seisis mõne hetke liikumatult afiši ees ning pöördus siis vaikides ja irooniliselt naeratades naervate seltsimeeste jõugu poole.

«Teie loal, kallid seltsimehed,» ütles ta, «võtan ma väljakutse vastu.» Naeratus kadus Marati näolt. Kõigi poole pöördudes ja veidi häält kõrgendades jätkas ta: «Kohustun kahe päeva jooksul esitama konkursi žüriile
uue, praktilisema projekti Lõuna-Jäämere sadama «Jäämägi» muutmiseks lahtiseks sadamaks...»

«Hurraa, Marat!» hüüdis Kozõrev. «Ules tõsta, poisid, julguse eest!»

«Jäta, Kozõrev,» peatas teda Matvejev. «Lase Maratil lõpuni rääkida.»

Ma võtan enesele selle kohustuse,» jätkas Marat, «kuid ühel tingimusel...»

«Ahaa! Tingimus?» ei saanud Kozõrev end jälle pidada. Asi läheb huvitavaks, eriti sel juhul, kui see tingimus ei ole täidetav.»

«Miks ei ole täidetav? Tingimus on täiesti täidetav. Ma nõuan, et sotsia1istliku võistluse korras võtaks enesele samasuguse kohustuse... Kozõrev ise!»

«Õigus!» kuuldus igast küljest.

«Hulluks oled läinud, Marat!» sattus Kozõrev segadusse. «Kas ma siis jõuan sinuga võistelda, suli niisugune!»

«Palun ära teeskle vaest väetikest, kulla sõber! Kus tuli nüüd hädapasun välja! Gaasitorude puhastamise automaadi sa oskasid välja mõelda ja valmistada. Preemiat selle eest ei saanud ka keegi teine kui sina! Ja kas praegu ei vaadata meie komisjonis läbi veel kaht sinu ratsionaliseerimisettepanekut? Mis sa selle kohta ütled?»

«Hakka ruttu nõusse, veidrik,» segas vahele soliidne Krutitski. «Võidu on lõbusam ajusid liigutada.»

«Maratil on õigus!» hüüdis Ptitsõn. Tema pikk kitsas teravaninaline nägu kattus järsku punaste laikudega. «Kui Kozõrev keeldub, siis võtan mina väljakutse vastu!»

317

«Aga kes sind takistab kolmandana meiega ühinemast?» hüüdis Marat lõbusalt.

«Miks sa siis vaikid, Kozõrev?» küsis keegi kannatamatult.

Kozõrev seisis endiselt vaikides, ruske pea otsustusvõimetult langetatud.

«Mis seal siis rääkida?» pomises ta. «Puhas provokatsioon! Noh, ma ei salga, et üht-teist olen endamisi mõelnud. Ei tea veel isegi, kas sealt midagi head välja tuleb. .. Nüüd aga äkki ole lahke ja astu lavale... Hirm on. .. Kas te siis aru ei saa, siiruviirulised sarvikud?» urises ta ootamatult ja lõi siis niisama ootamatult käega: «Hea küll! Võtan väljakutse vastu! Hoia ennast nüüd, Maratike!» ähvardas ta. «See pole sul enam vetikatest tamm. . .»

«Braavo, Kozõrev! . . . Ära karda, Serjoža! . . Ära tee punapeadele häbi!» kuuldus mitmelt poolt hüüdeid.

Marat sirutas Kozõrevile oma väikese kuivetu käe, mis kohe uppus «vastase» laia sooja pihku:

Marati kätt lahti laskmata pöördus Kozõrev Ptitsõni poole:

«Mina esitan ka tingimuse! Kutsun omalt poolt selle linnukese välja... Ärgu pistku teinekord pead põrgutulle. .. Tsiteerin Skvorešnjat täpses tõlkes.»

Mida teha? Kuidas vabastada allveelaev hirmsa jäämäe sisemusest, kuhu ta nii õnnetult on sattunud? Kuidas kõrvaldada häbistava tähtajatu jäävangistuse oht?

Just praegu tundis kapten erakordselt selgesti seda tohutut vastutust, mida ta kandis oma maa ees - vastutust kahekümne seitsme inimese elu eest, oma maa tublide poegade eest, keda kodumaa oli tema hoolde usaldanud, vastutust suurepärase laeva eest, oma ajast nii palju ette jõudnud geniaalsete teaduslike ja tehniliste ideede materiaalse kehastuse eest!

Seosetud mõtted, lootusetud, fantastilised, ajuti lihtsalt absurdsed plaanid vilksatasid kapteni peas, kuid ta heitis need kohe kõrvale.

Telefonisignaal kutsus ta aparaadi juurde.
«Kuulen. Seltsimees Skvorešnja?»

«Lubage ette kanda, seltsimees komandör, et lahvanduse järjekordsel ülevaatusel märkasime seltsimees Šelaviniga veepinna taseme tõusu kolme ja poole sentimeetri võrra eilehommikuse tasemega võrreldes. Lahvanduse kohal püsib tihe udu.»

Kapten elustus äkki.

«Udu on arusaadav,» ütles ta kiiresti: «see on tingitud sooja vee kiirest aurustumisest külma käes. Aga vee taseme tõus? Kuidas Ivan Stepanovitš seda nähtust seletab?»

«Ütleb, et arvatavasti to.imub lahvanduse vee soojade pinnakihtidega kokku puutuvate jääseina osade intensiivne sulamine. Vee temperatuur on nendes kihtides praegu umbes viis kraadi üle nulli. All, põhjalähedastel seinaosadel ja põhjas jää kasvab.»

«Ah jaa! No muidugi, muidugi...» Kapten tardus aparaadi juurde. Poollangetatud laud kerkisid ja suured, sinised, kiirgavad silmad vaatasid liikumatult. Kaugusse. Peaaegu alateadlikult, olles unustanud Skvorešnja, kordas kapten monotoonselt: «Jah... Muidugi... muidugi . .. jää sulab... soe vesi... nii... nii...» Tema näkku tõusis puna. «Kõik on korras, seltsimees Skvorešnja! Kõik on korras... Rohkem te midagi ei ütle?»

«Ei midagi, seltsimees komandör!»

Kannatamatu käega välja lülitatud aparaat oleks peaaegu laualt maha kukkunud. Kapten hüppas tooliit püsti ja hakkas erutatult kajutis edasi-tagasi sammuma. See on lõpuks ometi küsimuse lahendus! Tõeline, tegelik lahendus. Kuidas see talle kohe pähe ei tulnud? Kahur ja kuumus! . .. Kahur ja kuumus! . . . Hurraa! Väljapääs on leitud! Mõne päeva pärast on laev vabaduses! Hurraa!

Oleks tahtnud poisikesena tantsida ja valju häälega kogu maailmale võitu kuulutada, kuid nagu nähtamatute kangide ainsa pöördega summutas kapten järsku oma rõõmsa erutuse.

Olles millegipärast oma vormikuue kurguni kinni nööpinud, astus ta rahulike, mõõdukate sammudega kirjutuslaua juurde, istus, võttis kätte pliiatsi, ja süvenes arvutustesse.

III PEATÜKK KAHUR JA KUUMUS

«... Niisiis, seltsimehed, nende arvutuste põhjal, mida ma teile äsja esitasin, võib jõuda järgmistele tulemustele: ultrahelikahuri ja allveelaeva kahe tuhande kraadini kuumutatud korpuse üheaegne toime garanteerib vähemlt kümne ja poole meetrise läbimõõduga tunneli moodustumise jääseinas. Ultrahelikahuri ülesanne seisab siin selles, et ta kobestab jääd ja muudab selle amorfseks massiks, mis allub kergesti soojuse toimele. Allveelaeya hõõguv korpus aga, mis tungib düüside survel oma ninaosaga sellesse massi, muudab jääsupi veeks ja puhastab endale sellega edasist teed, moodustades jääs tunreli. Allveelaeva niisuguse edasiliikumise kiirus on vähenalt kolm meetrit tunnis. Düüside ja kahuri vahetpidamatu töö tulemusel jõuab «Pioneer» meie jäämäge ümbritseva jäävälja alusesse vabasse vette kahekümne viie, maksimaalselt kolmekümne tunni jooksul pärast töö algst. Niisugune on see hoolikalt läbimõeldud ja teoreetiliselt kontrollitud plaan allveelaeva vabastamiseks. Kui kellelgi juuresolijaist on küsimusi või vastuväiteid, siis palun need esitada.»

Kapten laskus tugitooli. Tema nägu väljendas äärmist

väsimust, kuid unetust ööst punaseks tõmbunud silmad olid täis rõõmsat enesekindlust.

Ei keegi kapteni poolt oma projekti arutamiseks kokku kutsutud nõ~idamisest osavõtjatest liigutanud end ega teinud häält.

Kajutis valitses pikaajaline vaikus.

Lõpuks nurgas istuv zooloog.nagu ärkas, ohkas, vaatas ringi ja ütles vaimustatult:

«Plaan on geniaalne! Geniaalne, sest ta on selge ja lihtne isegi minule kui mittespetsialistile! . . .»
«Midagi paremat ei saa välja mõelda,» kinnitas zooloogi arvamust peaakustik Tšižov. Tema punapõseline ümmargune nägu säras; ta kord kergitas prillid laubale, kord langetas need oma lühikesevõitu püstninale. «Kahurisse puutuvad arvutused on tehtud täiesti õigesti. Kahur õigustab täiel määral Nikolai Borissovitši lootusi. Mis puutub minusse, siis mina toetan täielikult seda plaani.»

«Siin polegi üldse midagi arutleda!» hüüdis peaelektrik Kornejev. «Professoril on täiesti õigus: plaan on nii lihtne ja selge, et ma ei pea isegi vajalikuks kontrollida oma valdkonda kuuluvaid arvutusi. See on allveelaeva soojusmehhanismide ja aparaatide kõige tavalisem töö. Tuli ainult osata seda rakendada praegustes ebatavalistes tingimustes. . .»
«Ka düüside töö osas pole siin midagi ebaharilikku,»Lisas Gorelov. «Me ainult jätsime täiesti kahe silma vahele asjaolu, et meie «Pioneerile» pole ka jää tegelikult midagi muud kui ainult vesi. Ja kui meil ei oleks enda vabastamisega tarvis kiirustada, siis võiksime... ma ei taha sellega solvata seltsimees Tšižovi... toime tulla isegi ilma ultrahelikahurita. Düüsidest ja hõõguvast korpusest piisab täielikult, et «Pioneer» läbiks jääseina nagu kuum nõel võitüki. Meie kõigi kurvastuseks aga, nagu näete, et suutnud keegi meist seda lihtsat asja talibata. Ja ma võin ainult õnnitleda iseennast ja meid kõiki, et me töötame niisugusel allveelaeval, nagu see nõukogude tehnika oivaline saavutus, ja niisuguse leidliku kapteni juhtimisel, nagu seda on meie Nikolai Borissovitš! Plaan on suurepärane ja meil tuleb vaid kiiresti, viivitamatult asuda selle teostamisele, et mitte asjatult kallist aega kaotada.»
Kapten, kes seni oli istunud liikumatult ja harjumuse järgi poolsuletud silmadega, kergitas hetkeks laud ja heitisGorelovile kiire, lühikese pilgu. Juba järgmisel hetkel kuulas ta endiselt rahuliku, kiretu näoga vanemleitnant Bogrovi.
«Nikolai Borissovitš!» ütles vanemleitnant. «Asi on nii selge ja allveelaeva juhtiva koosseisu arvamus juba nii väljakujunenud, et minu arvates võiksime tõepoolest üle minna teie konkreetsete korralduste saamisele plaani realiseerimisega seotud tööde alguse ja korra kohta.»
Kapten pöördus siiski veel kord nõupidamisest osavõtjate poole:
«Kui kellelgi on väikseimgi kahtlus või lihtsalt mõni küsimus, siis palun teda väga sellest teatada.»
Valitsevas vaikuses kandus ootamatult kajutisse mahlakate ja madalate meeshäälte summutatud koor. Nagu

Tõkestamatute, võidukate lainetena voogasid kaugusest ülevad hümnihelid.
«Mis see on?» vaatas kapten komissari pa~le. :
«Proov tänaseks puhkeõhtuks,» kostis tasane vastus.
«Ahaa!» lausus kapten naeratades. «Puhkeõhtu tuleb arvatavasti edasi lükata.»
«Ma arvan, et kontsert, mille te puhkeõhtu asemel organiseerite, valmistab meeskonnale palju rõõmu,» ütles komissar.
Kapten noogutas ja pöördus koosolijate poole:
«Seltsimehed, lubage teie arvamus plaani kohta lugeda positiivseks. Vastuvaidlusi ei paistnud olevat.»
«Õigus! Õigus!... Plaan on suurepärane! Siin pole midagi vastu vaielda!» kuuldus hääli.
«Väga hea!» ütles. kapten. «Niisiis, minu korraldued on järgmised. Seltsimees Seminil kutsuda kõik vahist vabad meeskonnaliikmed. Ma teen neile meie poolt vastu võetud. Plaani teatavaks.

Praegu on keskpäev. Pärast lõunasööki, kell kolmteist vanemleitnant Bogrovil viia allveelaev ja kõik tema mehhanismid rännakuolukorda. Kell neliteist, häiresignaali järgi, kogu meeskonnal olla oma kohtadel. Laeva korpust hoida auru!. Kell neliteist kümme alustab laev minu käskluse järgi pööret südi. Edaspidi juhinduda minu korraldustest. Kuulutan nõupidamise lõpetatuks.»

Jäämäes olev lahvandus osutus seitsmekümne meetri pikkuse «Pioneeri» jaoks väga kitsaks. Kahesateistkümnendal juunil täpselt kapteni poolt määratud kellaajal alustatud pööre nõudis suurt ettevaatlikkust ja kannatlikkust.

Kapten seisis keset juhtimiskeskust ning jälgis ekraani vööri- ja ahtriosalt silmi pööramata pingeliselt allveelaeva aeglasi keerukaid liigutusi. Väsimusest, mis on loomulik pärast kolmekümne kuue tunnist tunnist tööd, ei olnud kapteni näole jäänud jälgegi.

«Üks sajandik paremale! Üks sajandik tagasi! Stopp tagasi! Üks sajandik edasi!» oli kuulda tasasel häälel antud käsklusi.

322

Leitnant Kravtsovi sõrmed mängisid lülitustahvli arvukatel klahvidel, nuppudel, kangidel ja ratastel allveelaeva peaaegu paigal pööramise ülirasket sümfooniat.

«Stopp! Pagan võtaks,» lausus kapten järsku lõbusa murelikkusega, «siit me vist läbi ei mahu, aga me oleme ju lahvanduse kõige laiemas osas... vaat kus probleem!»

«Düüsid peaaegu toetuvad vastu seda jäänukki,» ütles leitnant, kasutades hingetõmbeaega pingelisest tööst lausa krampi kiskuvate sõrmede lõdvendamiseks.

«Jah, ja vööris on otse ultrahelivastuvõtja membraani juures jääsein. . . Pagan teab, mida nüüd teha!»

«Kui saadaks Skvorešnja jäänukki õhku laskma?»

«Hakka veel nende plahvatustega jändama! Pealegi nii laeva lähedal. Parem juba murendada jää ultraheli kahuriga. Või - ei! Mul on parem idee! Korraldame väikese kuumutamisproovi. Laske käia, Juri Pavlovitš, tõstke temperatuur tuhande kraadini!»

«Just nii - temperatuur tuhande kraadini! Viissada ...kuussada .. .» luges leitnant püromeetri skaalalt korpuse tõusvat temperatuuri, «on kaheksasada kraadi...Üheksasada . . . on tuhat!»

«Nii hoida! Üks sajandik edasi! Üks sajandik paremale! Nii hoida! Suurepärane! Lõikab! Lõikab! Nii hoida! Nii hoida! Tore! Lõikab nagu nuga või!»

Leitnant .ei suutnud hoiduda kas või silmanurgastki vaatamast ekraani vööriosale. Ta nägi seal ainult poolläbipaistvaid aurujugasid, mis, vööri alt hoogsalt ülespoole sööstsid, ja aeglaselt vasakule nihkuvat tumedat jäämassi, mis rippus mütsisirmina vööri kohal. Hõõguv laevanina lõikas lahvanduse jääkaldasse kergelt ja kindlalt laia renni, puhastades enesele teed paremale. Veel minut ja allveelaev oli vabas vees, nina pööratud lõuna poole.

«Sföpp! Mis te ütlete, Juri Pavlovitš, ah?» küsis kapten lõbusalt. «Kas proov õnnestus?»

«Suurepärane, Nikolai Borissovitšl» hüüdis leitnant. «Läheme läbi nagu võist! Kindlasti läheme läbi!»

«Näib, et tänasest päevast peale on meie leksikonis! kadunud sõna «jää» ja see on asendunud sõnaga «või»,» muigas kapten. «Niipea kui oleme jäämäest väljas, kan-

323

nan selle paranduse kõigisse oma sõnaraamatutesse. *Noh,* Juri Pavlovitš, asja juurde! Üks sajandik edasi!»

Allveelaev libises neljakümne meetri sügavusel vee all pikkamööda edasi, lähenedes lõunapoolsele jääseinale.

Kolme minuti pärast oli kogu laevas tunda kerget tõuget, vappumist *ja* hetkelist peatust.

Veidi *ettepoole* kummardunult, erakordset pinget väljendavas poosis seisis kapten *keset* juhtimiskeskust, langetamata silmi ekraanilt ja kuulatades, mis toimub *eespool.* Tume jäämass

nihkus aeglaselt, vaevumärgatavalt piki ekraani esiosa, mööda laeva vööris asuvate ultrahelikahurite membraanidest. Töötavate düüside surve ja jää vastusurve mõjul vabises laeva korpus kergelt, peaaegu tajumatult.

«Tõsta temperatuur kahe tuhande kraadini!» andis kapten käsu.

Juba tuhande viiesaja kraadi juures lakkas vabin. Kahe tuhande kraadisel temperatuuril kiirenes tumeda massi liikumine ekraanil ja jõudis ühe sentimeetrini minutis. Jää vastusurvet ei olnud enam *üldse* tunda.

«Viis sajandikku edasi!»

*All*veelaev liikus märgatavalt. Väljastpoolt tungis juhtimiskeskusse madalahäälne veniv undamine.

«Mis see on?» küsis leitnant kiiresti, vaadates kapteni poole, kes seisis nagu ennegi liikumatult keset juhtimiskeskust.

«Aur ei jõua veeks muutuda ja tungib läbi korpuse ja jää vahelise kitsa pilu,» kõlas vastus ja seejärel uus käsklus: «Üks kümnendik käiku edasil»

Undamine väljaspool korpust tugevnes ning muutus kõrgemaks ja peenemaks, sarnanedes nüüd näljase hundi ulgumisega talveööl.

Kapten jälgis tähelepanelikult ekraani.

Allveelaev rajas endale aeglaselt, kuid visalt jääs teed. Tema korpus oli juba viie meetri võrra jääseina tunginud.

«Viisteist sajandikku edasi!» kostis jälle käsklus.

Allveelaeva liikumine kiirenes veidi, väljast kostev ulgumine aga muutus teravaks, läbitungivaks vileks. Uuesti oli tunda korpuse vabisemist. Jää ei jõudnud sulada. Osa düüside survest oli liigne ja see põhjusas

laeva vabisemist. Ka sellele osale tuli anda võimalus kasulikku tööd teha.
Valmis seada vöörikahur!» kuuldus huilgamise sekka kapteni valjuhäälne käsklus. «Heli! Täie võimsusega!»

Laeva täitis hiigeloreli harmooniline undamine, mis astus võitlusse väljast sisse tungiva vilega. Ultrahelikahur asus tööle, kobestades laeva ees mõne meetri ulatuses jääd ning kergendades nii selle sulamist. Tema kiired haarasid suuremat ruumi kui allveelaeva korpuse kõige laiem osa. Tunneli läbimoõt suurenes, selle tulemusena suurenes ka pilu laeva korpuse ja tunneli jääseinte
vahel, aur pääses vabalt välja ning vile lakkas.

Kahur töötas suurepäraselt. Tema poolt amorfseks massiks muudetud jää sulas ja muutus silmapilkselt auruks, ilma et ta oleks isegi jõudnud hõõguva laeva-
ninaga kokku ipuutuda. Laeva kiiruse edasist suurendamist ei takistanud nüüd enam jää, vaid juba aur, mis avaldas talle tohutut vastupanu nagu viimase võimaluseni kokku surutud padi. Aur tungis piki laeva korpust hoogsalt tahapoole, puudutades oma põletava hingusega tunneli jäävõlve, sulatas neid ja suurendas veelgi tunneli mõõtmeid. Tulipunaselt hõõguv laevanina asus nüüd juba veevabas, elastse gaasiga täidetud ruumis. «Pioneeri» ümber algas uus raevukas võitlus — võitlus auru ja vee vahel. Otsides endale väljapääsu, püüdis pidevalt edasi liikuva laeva poolt kokku surutud aur hirmsa jõuga
vett tunnelist välja tõrjuda. Lahvanduse veemasside surve all avaldas tunnelis olev vesi pööraselt pulbitsedes, vahutades ja mulisedes kuumale aurule raevukat vastupanu. Allveelaeva korpus oli selleks ajaks juba kaheksa
meetri sügavusele jääseina tunginud.

«Kaks kümnendikku edasi!» kuuldus läbi kahuri undamise kapteni käsklus.

See oli piiriline võimsus, mis pidi viima allveelaeva edasiliikumise kiiruse arvutustes ette nähtud suuruseni – kümme meetrini tunnis. Düüside töö edasisel tugevdamisel polnud mõtet. Auru rõhk ja takistus oleksid nii suureks
muutunud, et laev poleks suutnud neid peetada.

Ümmargune hõõguv müüripurustaja roomas käsklustele kuuletudes uskumatu visadusega edasi. Vesi pidi uute aurumasside survel veel veidi taanduma. Allveelaev
325

nihkus aeglaselt edasi, tungides üha sügavamale jäamäe jäisesse kehha.

Allveelaeva rnasjnaosakonna kõigis ruumides kõlas häire lõpetamise signaal. Kõik kulges normaalselt ning masinate ja aparaatide juurde pidid jääma ainult tavalises vahis viibijad.

Kõikidest luukidest hakkasid ülemisele, elamiseks määratud korrusele tõusma väsinud, kuid äärmiselt erutatud inimesed. Keegi ei võinud praegu mõelda voodile, puhkusele ja unele.

Koridoris oli keelatud käratseda ja valjusti kõnelda ning kõik kiirustasid punanurka, vahetades teel lühikesi hüüatusi ja katkendlikke lauseid.

Punanurk täitus korraga liikumisest ja kärast, mis ületas ultrahelikahuri ühetoonilise undamise. Isegi rahulik, alati veidi flegmaatiline Skvorešnja ei suutnud paigal püsida. Tema tohutu kuju vilksatas rahutult kord siin,
kord seal, astudes teel ette sattuvatele võorastele jalgadele. Viimasele asjaolule aga ei pööranud keegi praegu erilist tähelepanu:

«Ai, Võtku sind see ja.teine, karu niisugune! Noh, Andrei Vassiljevitš, mis sa ütled? Ah? Mis sa meie laevast arvad?» küsis Kramer valust kulmu kortsutades ja ühel jalal keksides.

«Ho-ho-hoo! Allveelaev! Mis pagana allveelaev see sul enam on? See pole enam allveelaev, vaid ehtne «läbijäälaev»! Taipad? Läbijäälaev! Läbijäälaev! Ho- ho- hoo!»

Ülekeevas vaimustuses raputas ta vaest Kramerit nagu karu noort peenikest puukest.

Punanurgas mürises naer:

«Läbijää laev!»

«Läbijäälaev!»

«Braavo, Skvorešnja!»

«See oli hästi öeldud!»

«Allveelaev — läbijäälaev!» piiksus Pavlik kõlavalt naeru lagistades.

Marat suundus nurka ning laskus väsinuna ja erutatuna tugitooli. Talle lähenes õhetava näoga Kozõrev:

«Noh, kuidas on, Marat? Kuidas elab sinu kronomeeter?»

326

«Samuti nagu sinugi oma ..» lõi Marat käega.

Kozõrev naeratas sobralikult ja kükitas tema tugitooli kõrvale.

«Ma arvan, et nüüd pole enam mõtet salatseda, » ütles ta. «Kas sa ei ütleks, missuguse ettepaneku sa tahtsid teha? See oleks... ee ... väga huvitav.»

«Miks mittegi Muidugi võin öelda... M*a* tahtsin teha ettepaneku lõigata jääd elektrivoolu abil kuumutatud trossidega. Nii et moodustuksid hiiglasuured, terve jääsein**a laiused** kiilukujulised pangad. Siis plahvatuste abil sundida need alla libisema ja vette laskuma. **Asi olek**s arvatavasti ruttu läinud. Aga mis sina välja mõtlesid ?»

«Mina... kas usud?» nihkus Kozõrev Maratile lähemale. «Kas usud, et mina kavatsesin seina purustada koondatud kahuriheliga... Just nagu, see praegu toimub. Ausõna! M*is* aga puutub kuumusse, siis selle peale ma ei tulnud...» Ta hakkas sasima oma rusket juuksepuhmast. «Aga võib-

olla oleksin seda ka taibanud, kui oleks aega antud...»

Uksele ilmus vanemleitnant Bogrov.

Seltsimehedl» ütles ta .valju häälega. «Kapten andis käs'u kajutitesse minna. Puhata! Magada! Häiret praegu ei ole, kuid.häireolukord püsib. Puhata! Puhata! Kähku, seltsimehed ...»

«Aga kas laev on juba palju jääs edasi liikunud, seltsimees vanemleitnant?» küsis Matvejev lõbusalt ja valjusti.

«Peaaegu kakskümmend meetrit...»

Vaevalt oli vanemleitnant jõudnud öelda need sõnad, kui kogu allveelaeva vöörist kuni ahtrini vapustasid kaks peaaegu üheaegset tõuget, mida saatis kõrvulukustav mürin. Punanurga põrand kaldus järsu nurga all ja ootamatult saabunud pimeduses veeresid kõik ruumisolijad jalust maha paisatult elavate inimkehade sassis puntrana eesmise vaheseina äärde. Elektrivalgus kustus ja ultrahelikahuri undamine lakkas. Juba järgmisel hetkel aga, kohe pärast tõukeid, tegi laev võimsa hüppe tagasi, miski krigises õudselt vastu korpust, krigin-,vaikis ja punanurga põrand võttis jälle horisontaalse asendi. Elav pundar veeres vaheseinast eemale ja valit-

sevas vaikuses oli kuulda ainult summutatud kirumist, inimeste hingeldamist ning inimkehade kuhja alla jäänud Pavliku oigeid . . .

IV PEATÜKK LÄBI KALJU JA JÄÄ

Esimene, tugevam tõuge tabas kaptenit sel hetkel, kui ta juhtimiskeskuses laua taga istudes tähelepanelikuat vaatles Lõuna-Jäämere selle osa reljeefi kaarti, kus praegu võis asuda jäämägi koos temasse suletud allveelaevaga. Tõuge paiskas kapteni niisuguse jõuga vastu lauaserva, et silmapilkselt saabunud pimedus näis talle väljakannatamatu valu tagajärjena. Samal ajal kuulis ta enda lähedal millegi raske kukkumist, puruneva klaasi klirlnat ja vaikset oiet. «Kokkupõrge. .. Varisemine. ..» vilksasia mõtted. Lülitustahvlil lõid põlema punased lambikesed: «Avarii! Avarii!» Kapten hüppas püsti, vaarus kallakul põrandal ja sööstis rinnus härivast valust hingeldades nurga poole, andes teel valju häälega käskluse:

«Tagasikäik! Kümme kümnendikku!»

Olles juba jõudnud nurka, kus seisis kapp avarii-valgustusvõrgu akumulaatoritega, ja pöörates lülitit, kuulis kapten katkendlikku ja tasast, peaaegu sosistatud vastust:

«Just. .. nii,.. tagasikäik! . . .»

Tahapoole suunatud võimas tõuge oleks kapteni peaaegu jalust maha paisanud.

«Stopp tagasikäik!»

«Just nii . ..» Sosin katkes järsult.

Üheaegselt väljast kostva lühikese kriginaga süttis lampides valgus, kadus udu silmade eest ja kõik seigines.

Lülitustahvli ees põlvitas verise näoga leitnant Kravtsov. Tema käed, mis olid tõstetud üles, nuppude ja klahvide poole, hoidsid kramplikult kinni lülitustahvli äärest.

Silmad olid poolsuletud. Kapten sööstis tema juurde ja. püüdis teda üles tõsta, kuid leitnant ei lasknud tahvli äärest lahti.

«Vahetus. . .» sosistas ta, langetades pea vastu lülitustahvli alust seina.

Uks avanes kärarikkalt ja sisse tormas vanemleitnant Bogrov

«Tulite väga õigel ajal, Aleksandr Leonidovitš,» ütles kapten. «Vahetage leitnant vahist välja, ta on haavatud.»

Koos tõstsid nad leitnandi üles ja asetasid ta tugitooli. Siis astus kapten salaja rinda hõõrudes ja valust kulmu kortsutades laua juurde ning lülitas sisse laeva raadiovõrgu mikrofoni. Kõigisse laevaruumidesse kandusid selged, täpsed komandosõnad.

Allveelaeva ahter asus veel lahvanduse vabas vees, kaugel tunneli suudmest. Hirmsa hoobi mõjul, mis tabas laeva vööri ja sundis seda alla, tunneli põhja langema, sõõstis ahter hoogsalt ülespoole, kavatsedes joonistada seert kaart. Kahekümnendal meetril vöörist arvates aga koh**tas** laeva.korpus tunneli suudme jäävõlvi ja põrkas uskumatu jõuga selle vastu. Laeva ahtris asuvas balloonikambris saatis sellest kokkupõrkest tingitud vapustust seintel rippunud ning tõuke mõjul oma kohtadelt paisatud instrumentide ja tagavaraosade kõrvulukustav kolin ja mürin.

Gorelovi ja Romeikoni, kes sel hetkel viibisid balloonikambris, jõudis esimene tõuge kaugusest veidi nõrgendatuna, kuid järsult kaldu vajunud põrand paiskas nad vastu ümberringi seisvaid, tugevasti oma aluste külge kruvitud balloone. Järgmine tõuge heitis neid ülespoole ja kõrvale, balloonidest vabasse, ruumi, ning nad veresid pimeduses piki seina ülalt langevate instrumentide ja tagavaraosade terasvihma all. Romeiko karjatas valust — miski oli teda tabanud. Gorelov sai hoobi korraga rindu ja pähe; tal jäi hing kinni ning tema silmade ette kerkivas udus. keerlesid karussellina lülitustahvlil süttinud punased lambikesed. «Avarii... düüsid...» kandus labi aju. Järgmisel hetkel püsti hüpates põrkas ta küll õlaga ja peaga vastu seina, kuid valu summutas ähmane rõõmus mõte: «Tagsikäik... Juhtimiskeskus töötab... Juhtkond tegutseb...» Meeleheitliku tahtepingutusega ajas ta end tasakaalustuval põrandal sirgu. «Valgus!... Valgus!...» Kusagil lähedal

pidi olema avariiakumulaaforite kapp, Gorelov astus tuhmis punakas hämaruses paar sammu, sirutas käe välja ning leidis kohe kapi. Lambid süttisid. Põrandalt tõusis väike, kahvatu, jõuetult alla rippuva vasaku käega
Romeiko. Viimase ehmunud näkku vaadates tundis Gorelov äkki ootamatut jõu ja julguse juurdevoolu.

«Mask ja kindad!» hüüdis ta valju häälega. Gorelovi järsku käsklust kuuldes Romeiko võpatas, ajas end sirgu ja vaatas vaikides ringi. Ta rebis parema
käega enda lähedalt seinalt ja ulatas Gore!ovile gaasimaski, mille külge olid pikkade nööride abil kinnitatud kuumusekindlad kindad; Gorelov haaras maski, tõstis selle näo,juurde ja oli juba seda endale pähe tõmbamas,
kui kambrit täitis äkki tuttav käskiv hääl:

«Kuulata käsklust! Kõik kohtadele! Avariivõrgu vool sisse lülitada! Elektrikutel anda voolu vöörikahurile! Mehaanikutel parandada käigudüüsid number kaksteist ja seitseteist! Säilitada rahu! Laev pole kannatada saanud! Signalisatsioonivõrk ja juhtimisvõrk on korras!»

Paigale tardudes kuulasid Gorelov ja Romeiko ahnelt seda häält; neid sõnu, mis andsid erutatud inimsüdametele tagasi rahuliku enesekindluse.

«Elame, Romeiko!» hüüdis Gorelov reipalt, pühkides varrukaga näolt verd, «Kui olete toibunud, tulge mulle järele! Kui tunnete end halvasti, siis tuleb kohe Kozõrev ja asendab teid. Öelge talle, et ta annaks mulle torud number kaksteist ja seitseteist. Kõik on korras!»

Ta tombas maski pähe, haaras põrandalt vajalikud instrumendid ja materjalid ning surus kambri tagumises seinas olevale nupule. Uks libises kõrvale. Gorelov kummardus ja astus tumedasse ukseavausse. Uks sulgus tema järel kohe. Läbitungimatus pimeduses leidis Gorelov kobamisi ukse lähedal oleva, avariivalgustuse kapi ja lülitas sisse valguse. Pikk, kumerate seinte ja laega,
ahtri suunas ahenev kamber oli tihedasti täis peenikesi kuumi torusid, mida mööda gaasid suundusid balloonidest düüsidesse. Talumatus kuumuses maona vingerdades tungis Gorelov toruni number kaksteist. Ta tõmbas kiiresti kindad kätte, leidis toru, otsis sellel üles põrutusest tekkinud prao ning

asus, reipa ägedusega tööle... Ta roomas tagasi, torkas akumulaatorikappi elektriinst-

330

mentide pistiku, kruvis nende instrumentide abil lahti algul toru ühe, siis teise otsa, haaras mahalangenud torust kinni ja tõukas selle mööda põrandat ukse juurde. Just sel hetkel avsnes uks ja nähtavale ilmus maski kandva Kozõrevi- jässakas kuju. Kozõrev ulatas Gorelovile vaikides uue toru, mida see kohe asus vigastatud toru asemele kinnitama.

Kümme minutit hiljem; seistes balloonikambri seinale kinnitatud mikrofoni ees ning pühkides näolt higi, nõge ja verd, kandis Gorelov ette:

Seltsimees komandör! Düüsid number kaksteist ja seitseteist on parandatud, ja töövalmis!»

«Mis? Juba?!» kuuldus kapteni imestav hääl. «Missugused parandused olid vajalikud?»

«Kaks paari vigastatud torusid on uutega asendatud ja automaatjaotaja klapid parandatud.»

«Suurepärane, seltsimees sõjaväeinsener! Avaldan teile tänu kiire ja täpse töö eest avariiolukorras.»

Marat lendas mööda koridori, puudutas igas temaga lõigus jooksul avarii-valgustusvõrgu akumulaatorikappi ja jättis enese järele süttivate lampide heleda jälje. Marati kannul valgusid punanurgast välja erutatud, kahvatute nägudega inimesed

Luukide avatud lõuad neelasid kiiresti inimesi ning koridori jäid ainult zooloog ja Tsoi, kes kandsid valgeid kitleid ja kiirustasid ambulantsi poole.

Reproduktorist kostis vanemleitnant Bpgrovi hääl:

«Seltsimehed Lordkipanidze ja Šelavin kapteni juurde juhtimiskeskusse!»

Juhtimiskeskuses, mis oli tavalisest veidi tuhmimalt valgustatud, nägid zooloog ja Šelavin kaptenit, vanemleitnant Bogrovi ja leitnant Kravtsovi. Lülitustahvli juures seisis vanemleitnant. Leitnant Kravtsov istus, pooleldi lebas tugitoolis; ta oli kahvatu, tema lauba ümber oli mähitud taskuratt, millel parempoolse meelekoha juures oli näha verelaik, ning läbi tema põskhabeme roomais alla verenire.

«Lord!» pöördus kapten kiiresti zooloogi poole. «Abistage leitnanti. Tõuge paiskas ta toolilt ja tema pea põr-

331

kas kuhugi vastu... Ivan Stepanovitš! Jäämäe struktuuris toimusid mingisugused muudatused. Tema sisemusest, tunneli võlvist, rebenes lahti mingisugune pank, mis langes laeva esiosale. Tagasikäiku andes õnnestus meil laeva tema alt välja kiskuda. See pank on kahtlemata jääst tihedam. Vaadake ekraanile. Näete? . .. Läbipaistvama jää hallikal foonil, mis katab peaaegu kogu ekraani, on eespool näha tume vari. Ma arvan, et see on jääliustiku poolt mandrilt merre kantud kaljurahn. Missugune on teie arvamus?»

Okeanograaf kohendas prille, mõtles veidi aega, libistades oma pikki kuivetuid sõrmi läbi hõreda sassis habeme, ja küsis samal ajal kui zooloog viis leitnandi ambulantsi:

«Lubage küsida, Nikolai Borissovitš, kui sügavale jäässe tungivad ultrahelikahuri kiired?»

«Märgatavat mõju avaldavad kiired jää struktuurile kuue meetri ulatuses, kuid nad tungivad muidugi veelgi sügavamale, olgugi et nõrgema jõuga.»

«Ahaa! . . . Ma olen veendunud, Nikolai Borissovitš, et teil on õigus. See on kahtlemata kalju. . .» Okeanograaf kohendas veel kord prille, köhatas ja jätkas professorina, kes kavatseb üliõpilastele loengut pidada: «Roomates mäeahelike vahelt mere poole, viivad jääliustikud enda pinnal sageli kaasa kaljurahne, mis langevad sinna ise ilmastikutingimuste - temperatuurikõikumiste, tuule, vihma ja päikese - mõjul või mida liustik haarab kaasa oma teelolevatest kaljustest kuristikest ja orgudest. Jääliustiku kauakestval teekonnal mererannikule kattuvad need kaljurahnud iga aasta üha uute lumeladestustega, mis tihkestuvad ja muutuvad lõpuks jääks. Selle tulemusena on kaljurahnud nüüd

juba liikuva jää sisemuses. Kui merre laskuvast liustikust murduvad lahti ja ujuvad eemale jäämäed, siis leidub nendes sageli niisuguseid, kui lubatakse öelda, rosinaid, mis tihtipeale on tohutu suured. Ilmselt kannab ka meie jäämägi endas niisuguse päritoluga kaljut. Sügavale jäässe tungides lagundasid ultrahelikiired ja laeva hõõguva korpuse soojus kalju ümbert jää ja kalju, mida miski enam kinni ei hoidnud, varises laevale. Seega. . .»

332

«Saan aru...» katkestas kapten pikaleveniva loengu, olles seda seni stoilise kannatlikkusega kuulanud. «Hoobi tugevuse järgi otsustades pidi see kaljurahn olema üsna suur ja raske. Kõige tähtsam on siiski see, et ta tõkestas meil tee...»

Kapten vajus mõttesse, laskus pikkamööda laua ees seisvale toolile ja hakkas sõrmedega kiiresti vastu lauda trummeldama. Šelavin võttis prillid eest, tõmbas välja rätiku ja asus sellega agaralt prilliklaase hõõruma, pilgutades ja kissitades oma lühinägelikke silmi. Kõik vaikisid.

Lõpuks ütles vanemleitnant vaikse häälega:

«Kui annaks tagasikäigu, viiks laeva uuesti lahvandusse ja püüaks teisest kohast läbi tungida?»

Kapten vangutas eitavalt pead:

«Algul tuleb siin kõik võimalused läbi proovida. Me ei või asjatult kaotada kahtteist tundi, mida me juba oleme sellele tunnelile kulutanud.»

«Sulatage kalju, Nirkolai Borlssovitš,» ütles Šelavin. «Kõige kõvemate kivimite sulamistemperatuur ei ületa tuhat kolmesada kuni tuhat viitsada kraadi. Diabaas näiteks sulab elektrilises martäänahjus temperatuuril tuhat viissada kraadi. Meie käsutuses aga on kaks tuhat, reservide rakendamisel isegi kaks tuhat kakssada kraadi. . .»

«See on ahjus. Siin aga tuleb kaljut kuumutada ainult ühest küljest, kusjuures ümberringi on jahutav jää. See nõuab veel rohkem aega kui seltsimees Bogrovi projekti teostamine. ..»

Reproduktorist kostis hääl:

«Seltsimees komandör! Räägib peaelektrik Kornejev. Lubage ette kanda: valgustusvõrk on taastatud. Vöörikahur saab voolu.»

«Väga hea,» vastas kapten. «Juhtige vool valgustusvõrku.» Ta pöördus vanemleitnandi poole ja ütles: «Andke korraldus, Aleksandr Leonidovitš, et avariiakumulaatorid kõikjal välja lülitatakso Ma kavatsen,» jätkas ta toolilt tõustes, «purustada kalju ultrahelikahuriga ja teda siis rammida. Kui koondatud ultrahelikiired suudavad tunnis murendada jääd kümne meetri sügavuselt. mineraali aga kaks kuni kolm korda vähem, siis kahe-

333

kolme tunni jooksul peaksid nad saama. Ma ei usu, et tema läbimõõt on suurem kui viis meetrit.»

Šelavin noogutas heakskiitvalt.

«Aleksandr Leonidovitš,» pöördus kapten vanemleitnandi poole, kes oli juba jõudnud saadud ülesande täita ja oma kohale lülitustahvli juurde tagasi pöörduda, «tagasikäik! Üks kümnendik! Laev tunnelist välja viia!» Seejärel lülitas ta mikrofoni laeva raadiovõrku ja ütles: «Tuukrite vanem juhtimiskeskusse!»

Laev hakkas parajasti liikuma, kui Skvorešnja astus kiiresti sisse, lähenes kaptenile ja võttis valvelseisaku.

«Seltsimees Skvorešnja, me viime laeva tunnelist välja, sest ülalt langenud kalju tõkestab tema teed. Kalju tuleb üle vaadata ja tuua temast proove. Valmistuge väljumiseks. Niipea kui laev on lahvanduses, teatan teile, sellest väljumiskambrisse. Võtke keegi endaga kaasa.»

«Just nii, seltsimees komandör – kalju üle vaadata ja tuua proove!»

Mõne minuti pärast lahkusid väljumisplatformilt kolm skafandrites inimkuju - suur, keskmisekasvuline ja väike - ning ujusid aeglaselt pöörlevate propellerite abil suure, matemaatiliselt ümmarguse avause poole, mis haigutas laternakiirtes rohekalt sätendavas jääseinas. Kangid ja

vasarad vööl, liikusid Skvorešnja, Matvejev ja Pavlik siledate, nagu poleeritud seintega hiigeltunneli võlvi all pikkamööda edasi. Varsti kerkis nende ees laternavalguses pimedusest esile tume kaljumass. Kolm tuukrit laskusid selle ees tunheli veerjal sisepinnal oli võimatu püsida. Tuli seista hanereas toru alumises kumeruses.

«Noh, poisid,» ütles Skvorešnja, «niikaua kui mina siit proove võtan, uurige teie kaljut ülalt ja külgedelt. Püüdke ka proove võtta - võib-olla ei ole tema koostis igal pool ühesugune.»
Järgnes tema geoloogivasara kajav hoop vastu kaljunukki.

Matvejev ja Pavlik panid uuesti tööle propellerid ning ujusid aeglaselt piki kaljurahnu servi, kopsides aeg-ajalt vasaratega ja tõustes üha kõrgemale, tunneli võlvi poole.

Otse kalju juures haigutasid suured tühikud: tunneli ümarad seinad olid murdunud ja moonutatud. Pavlik pillas ootamatult käest vasara, haaras kiiresti vöölt kangi, võttis hoogu ja virutas täiest jõust hoobi tunneli võlvi all olevasse tühikusse. Samal hetkel hüüatas ta arusaamatusest jla hämmastusest: «Ah! . ..»

Kang kadus! Olles vaevalt puudutanud kaljut, libises ta seda mööda veidi ülespoole ja pääses Pavliku käest lahti. Katig kadus vibades jäävõlvi alla, puistates hämmeldunud omaniku üle teemanditaoliste kristallide tiheda pilvega.

«Mis sa seal ahhetad?» küsis Skvorešnja ja katkestas kalju raiumise.

«Kang läks läbi! Tulge siia! Ruttu!» hüüdis Pavlik.

Tõusnud kiiresti Pavliku juurde, torkas Skvorešnja kõigepealt käe tekkinud avausse ja püüdis oma kangi abil kindlaks teha kalju paksust. See ei ületanud tema arvestuste järgi kaht-kolme meetrit.

Poole tunni pärast esitas Skvorešnja need arvestused ja arvukad kivimiproovid vanemleitnandi, okeanograafi ja zooloogi juuresolekul kaptenile.

Kivimiproovide järgi tehti kindlaks, et võrdlemisi väikese läbimõõduga kalju koosneb kristalsetest kiltkividest, mis kergesti alluvad ultrahelikiirte toimele.

Veel pool tundi hiljem ujus allveelaev kõige aeglasema käiguga uuesti tihedalt vastu kaljut ja asus seda oma ninaga suruma.

Kapten andis käskluse vöörikahurile:

«Siht kristallkildad! Kakssada kakskümmend tuhat kilohertsi! Heli! Täie võimsusega!»

Kalju andis veidi järele nagu sitke, tihe savi. Düüsides toimusid üha sagedamad ja tugevamad plahvatused ning laeva surve kaljule suurenes. Kui düüside poolt arendatav surve vastas neljale kümnendikule käigule vabas vees, märkis mikromeetriline spidomeeter laeva mõnesentimeetrist edasinihkumist kaljus. Väljasurutud tihe ja sitke kaljumass roomas mööda ümarat laevanina tahapoo!e.

Siis ühinesid ultrahelikahuriga kõrge temperatuur ja suur rõhk. Laeva korpuse temperatuur oli tõstetud kahe

tuhande kraadini. Selles vulkaanilises kuumuses hakkas sitke kaljumass üha kiiremini vedelduma ja voolas nagu laava jugadena piki laeva. Düüside surve suurenes, ja kui see jõudis seitsme kümnendiku käiguni, tegi tulistest laavajugadest ning sädemete ja pritsmete tulevärgist ümbritsetud hõõguv allveelaev järsu hüppe edasi, murdis kaljuseinast läbi ja sööstis selle taga olevasse tühjusse. Veel hetk ja laev oleks hirmsa kiirusega lennanud vastu tunneli umbset lõppu, kuid õigel ajal antud kümne kümnendikune tagasikäik peatas ta otse jääseina juures.

Kõik laeval viibijad hingasid kergendatult.

Ultrahelikahur jätkas vahetpidamata täie võimsusega tööd ning laeva korpuse temperatuur püsis kahel tuhandel kraadil. Kiirusega rohkem kui kolm meetrit tunnis rajas keevast veest ning aurujugadest ja -pilvedest ümbritsetud laev endale düüside endisel survel teed läbi jäävaba vee poole. Tunnid järgnesid tundidele, masinate ja aparaatide juures vahis olijad vahetusid regulaarselt

ning inimeste kõrvu täitis vatina kahuri võimas monotoonne undamine. Oli juba läbitud pool jääseina paksusest, ees oli veel kolmkümmend, nüüd veel ainult kakskümmend meetrit jääd. Pinge laeval kasvas. Kas varsti? Kas ka edasi läheb kõik nii hästi? Kas otse lõpu eel ei ähvarda laeva mingi uus õnnetus?

Kui allveelaeva korpus oli kuuekümne viie meetri võrra tunnelisse tunginud ja arvutuste põhjal veel ainult üksteist meetrit lahutas teda vabadusest, vapustas. kogu tohutut jäämäge jalamist kuni ülemise platooni tume kõmin. Piki tunnelit veeres kohutava plahvatuse mürin ning samal hetkel tegi laev nagu tuulekeerisest haaratuna suure hüppe ja sööstis edasi. . .

Ootamatust tõukest vaevu jalule jäädes libistas kapten pilgu üle ekraani - ja hüüatas.

Kogu jääs liikumise vältel ekraani varjutanud tume linik oli kadunud; ekraani kuplil ja alumistel osadel laius, tavaline hele avarus; piki ekraani kandusid kiiresti kalade ja allarippuvate kombitsapõimikutega meduuside looklevad varjud.

Kapten tardus hetkeks üllatusest ja hüüdis siis valju, ebatavaliselt kõlava häälega:

«Me oleme vabas vees! Me paiskusime jäämäest välja!»

Jäämäe veealune osa, mida uhtusid alumised, suhteliselt soojad veekihid, oli täis sügavaid süvendeid, koopaid ja grotte. Ühele nendest koobastest oli lähenenud allveelaev endale jääs teed murdes. Kui teda eraldas koopa tagaseinast veel ainult kolm meetrit, purustas tohutu aururõhk laevanina ees õhukese ning ultrahelikahuri poolt pealegi murendatud tõkke ja laev paiskuski tunneli suudmest suurtükimürsuna välja.

Šelavin veendus isiklikult, et asi oli just nii, kui laev pöördus tema tungival palvel tagasi jäämäe juurde ning tal avanes võimalus uurida teda huvitavat osa jäämäe veealusest jalamist. Muide, seda uurimist ei õnnestunud tal teostada nii üksikasjaliselt, kui ta oleks soovinud. Allveelaevalt kutsuti teda vahetpidamata tagasi ega lastud tal uurimisi lõpule viia laiendatud programmi kohaselt, mille teadlane oli enesele koostanud.

Kõik olid kannatamatud, kõik tahtsid võimalikult kiiresti lahkuda sellest kurjast kohast, eemalduda võimalikult kaugele sellest süngest jäävanglast, mis oli neid ähvardanud pikki piinarikkaid kuid kestva häbistava vangipõlvega.

Kahekümne esimesel juulil kell kaks, niipea kui Šelavini järel oli kerkinud platvorm ning tihedasti sulgunud väljumiskambri uks, võttis allveelaev kursi põhja ning sööstis puurist pääsenud linnuna Vaikse ookeani piiritute avaruste poole.

V PEATÜKK KALJUKITSE PÖÖRIJOON

Zooloog väljus kuidagi ebatavaliselt sünges meeleolus kapteni kajutist, kus tal oli olnud kapteniga pikem kõnelus allveelaeva eelseisvast peatusest süvaveejaama rajamiseks. Peatus pidi toimuma selles ookeaniosas, kus Lõuna-Ameerika läänerannikut uhtuv külm Humboldti hoovus puutub lõunalaiuse neljakümnendal kraadil kokku Lõuna-ekvatoriaalhoovuse soojade harudega.

Kohates peaaegu otse kapteni kajuti ukse juures Gorelovit, küsis zooloog:

«Mida te, Fjodor Mihhailovitš arvate väikesest, kuue-

seitsmetunnisest ekskursioonilst ookeanipõhja? Te pole end enam ammu, kui võib nii öelda, tuulutanud. . . Ah? Mis te selle kohta ütlete?»

Gorelov oli zooloogi ootamatust ettepanekust ilmselt üllatatud. Kolmes eelmises Vaikse ookeani jaamas pärast Antarktist olid töötanud ainult zooloog, Šelavin ja nende alatised. kaaslased – Tsoi, Pavlik, Skvorešnja ning Matvejev. Gorelov oli kord püüdnud ka oma teeneid pakkuda, kuid talle oli viisakalt ära öeldud, vihjates kaptenile. Zooloogi sõnade järgi ei nõustunud kapten väljaspool laeva toimuvateks teaduslikeks töödeks tema käsutusse andma rohkem kui kaht meeskonnaliiget, soo-

vitades seejuures kasutada esmajoones Skvorešnjat ja Matvejevit kui spetsialiste-tuukreid. Pärast seda ebaõnnestunud katset ei tõstnud Gorelov enam üles allveeekspeditsioonidest osavõtu küsimust. Pole seepärast midagi imestada, et ta seda kutset saades sattus esimesel hetkel veidi segadusse, siis aga rõõmustas avameelselt.

«Tänan teid väga, Arsen Davidovitš,» vasias ta naeratades. «Tulen suure rõõmuga kaasa. . . Olen siin nende ünimarguste seinte vahel juba lausa hallitama läinud.»

«Noh, siis on tore!» ütles zooloog. «Laev peatub kahe tunni pärast - olge selleks ajaks valmis. Kohtume väljumiskambris! täpselt kell kuusteist.»

Zooloog pöördus ringi ja suundus kiirel sammul mööda koridori oma laboratooriumi poole.

Paigast liikumata saatis Gorelov zooloogi veidi pilukile tõmmatud silmadega ja läks siis oma kajutisse.

Kell kuusteist rippus allveelaev liikumatult kolme tuhande meetri sügavuses, peaaegu vahetult ookeani põhja kohal. Väljumiskambrisse olid kogunenud ekskursioonist osavõtjad. Enne skafandritesse rõivastumist palus zooloog oma rühma liikmeid - Gorelovit, Tsoid ja Pavlikut - tema lähedale hoiduda ja mitte kaugele ujuda, sest töö pidi tulema kollektiivne.

Mõne minuti pärast olid seitse skafandrites inimest valmis väljumiseks. Ainult zooloog ja Gorelov olid veel kiivriteta. Just sel hetkel kui valvetuuker Krutitski, kes aitas ekskursartidel rõivastuda, oli valmis zooloogile kiivrit pähe asetama, astusid kambrisse kiiresti Semin ja Orehhov.

«Noh, kuidas on? Lõpetate?» pöördus komissar Krutitski poole. «Meil on teid vaja. Kapten käskis kontrollida tuukrivarustuse ladu.»

«Kohe vabanen, seltsimees komissar,» vastas Krutitski, «ainult kaks kiivrit panen veel pähe.»

«Lõpetage rahulikult, ärge kiirustage.»

Orehhov astus Gorelovi juurde ja silmitses uudishimulikult tema kõrgekasvulist metallrõivastuses kuju.

«Küll teil aga on vööl kraami,» ütles ta, uurides tähelepanelikult kirvest, kortikut ja tagavara-käsilaternat; ta puudutas käega kahva võrku, avas lülitustahvli kaane, vaatas selle alla ja lülitustahvli igasse pilusse, nööpis siis lahti elektrikindad, tõmbas need sirgu ja vaatas ka neile sisse. «Kujutage ette, ma pole veel kordagi laevast välja pääsenud! Kunagi pole aega. Majapidamine, pisiasjad, väljaandmlsed, orderid, kviitungid... Eh, kahju! Teekond lõpeb ja ma ei saagi ookeanivees sulistada!»

Kõneldes käis ta ümber Gorelovi, silmitsedes igast küljest teraselt tema skafandrit.

Silmad veidi pilukile tõmmatud, jälgis Gorelov teda, tema käsi ja lihtsameelset nägu, ning ütles siis:

«Hea tahtmise juures leiduks ka aega. Näeksite palju huvitavat.»

Krutitski lõpetas zooloogi rõivastamise ja tõstis kiivri Gorelovi pea kohale.

«Kas lubate, seltsimees intendant?»

«Palun, palun. . .» kiirustas Orehhov ja naeratas. «Aga kus on seltsimees sõjaväeinseneri ekskursioonikott? Ahaa, seesama! Huvitav.»

Ta avas ekskursioonikoti, kobas selles lõbusa uudishimuga, tõmbas taskutest välja mitmesuguseid väikesi instrumente, soris neid ja asetas nad kohale:

«Noh, sellest ei taipa ma midagi. See on juba teaduslikus liinis. . . Kas lõpetasite, Krutitski? Tulge kiiresti. Me ootame teid laos.»

Komissar ja Orehhov viipasid hüvastijätuks käega nmg väljusid kambrist. Krutitski vaatas metalli rõivastatud inimkujud viimast korda hoolikalt üle, noogutas rahuldatult ja väljus samuti. Mõne hetke pärast kuuldus tumedat sulinat: vesi hakkas kambrisse voolama.

Ekskursandid ei olnud veel jõudnud allveelaevast paari

339

kilomeetri kauguselegi ujuda, kui Gorelov teatas zooloogile tusaselt, et latern tema kiivril on kustunud.

«Arsen Davidovitš, lubage mul laevale tagasi minna ja latern ära parandada. Ilma temata ma ei riski teiega kaasa tulla. Palun teid väga, Arsen Davidovitš, töötage seni siin, laeva lähedal. Ma lippan silmapilk sinna, parandan laterna ja tulen teie juurde tagasi. Kas võib?»

Pärast lühikest kõhklust zooloog nõustus, kutsus välja allveelaeva ja teatas juhtunust. Krutitski sai juhtimiskeskusest korralduse seada väljumiskamber valmis Gorelovi vastuvõtmiseks.

Viisteist minutit hiljem väljus Gorelov juba uuesti allveelaevast. Laterna viga oli tühine: lülitustahvlil oleva nupu vars oli arvatavasti Gorelovi enda ettevaatamatu liigutuse tagajärjel paindunud ning ühenduse katkestanud. Kui Gorelov astus väljumiskambrist platvormile, põles latern jälle heledalt. Vaevalt aga oli ta platvormilt veesügavuste pimedusse laskunud, kui valgus uuesti kustus, kuid seekord ei teatanud Gorelav sellest kellelegi. Läbitungimatus pimeduses ujus ta vaikselt ümber laeva, kergelt käega puudutades tema korpuse välispinda, jõudis ahtrini ja otsis kobamisi üles keskdüüsi ava. Ettevaatlikult, püüdes oma varruka metalliga mitte riivata düüsi metalli, torkas Gorelov käe düüsiavasse. Käsi kadus õlani veel kuuma põlemiskambrisse ja otsis seal kaua ja pingutades midagi. Lõpuks tõmbas Gorelov endise ettevaatusega. käe kambrist välja. Sellel asetses väike kuubikujuline kastike.

Gorelov kohmitses veidi aega kastikese kallal, eemaldas temalt midagi tiheda metallkesta taolist ja heitis selle kõrvale. Nüüd oli tema käes tuttav kühmudega, nuppudega ja mügaratega kastike, mille külge olid kinnitatud pikad painutatud vardad ja peenikese traadi pool. Gorelov asetas kastikese ekskursioonikoti taskusse, sulges koti, heitis selle enesele selga ja ujus tagasi väljumisplatvormi juurde. Siis lõi tema kiivril heledalt põlema latern ja vahetpidamata zooloogi välja kutsudes kihutas Gorelav keset vee-elanike kord siin, kord seal süttivaid värvilisi tulukesi läbi veesügavuste pimeduse. . .

340

Neljast inimesest koosnev rühm suundus ida poole. Ekskursioon kulges täna ilma tavalise elevuse ja reipa hasardita, naeru ja naljatusteta, mis varem alati olid saatnud niisuguseid teaduslikke «jalutuskäike». Isegi elurõõmus Pavlik töötas vaikselt põhja lähedal, piirdudes lühikeste märkuste ja asjalike küsimustega. Gorelov tundis mingisugust erilist tagasihoidlikkuse ja isegi külmuse õhkkonda, mis teda seekord ümbritses. Ta erutus ja muutus valvsaks, lakkamata väliselt siiski avaldamast rahulolu jalutuskäigu üle ja rõõmu huvitavate leidude puhul. Aja jooksul innustus ta üha rohkem jahist, jälgis eriti kalu, kihutas lõbusalt nende kannul ja eemaldus sageli nii kaugele ette, taha või üles, et kaaslased kaotasid ta silmist ja zooloog oli sunnitud talle meenutama vajadust teistega sammu pidada.

«Kui te ainult näeksite, Arsen Davidovitš, missugusele toredale Stomias'e eksemplarile ma sattusin! Pika jätketa alajõua küljes.»

«Või nii! See on muidugi huvitav,» vastas zooloog tagasihoidlikult. «Palun teid siiski mitte kaugele minna. Olge külmavereline.»

Gorelov aga laskis end kalade jälitamisest nii kaasa kiskuda, et ta kadus alatasa veealusesse pimedusse, mõnikord üsna pikaks ajaks. See ilmselt häiris zooloogi niivõrd, et ta lõpuks ujus Tsoi juurde ja ütles telefoni sisse lülitamata, surudes oma kiivri vastu Tsoi kiivrit:

«Kui sa näed, Tsoi, et ta läheb kaugele, siis uju talle järele. . .»

Zooloogi hääl kõlas tumedalt Tsoi kiivri all. Tsoi vastas lühidalt:

«Hea küll, Arsen Davidovitš.»

Sedamööda, kuidas läheneti veealusele mäeahelikule, kerkis üha sagedamini esile künkaid,

nõlvakuid ja laugeid kõrgendikke, mis mõnikord lõppesid ühes või teises suunas järsu langusega.
Varsti sattus üks küngas Tsoi ja Gorelovi vahele.
«Oi, pagan võtaks!» hüüdis äkki Gorelov. «Küll on tore! On see aga kala! Nagu pidustusteks illumineeritud!» .
Mingit kala Gorelovi ees ei olnud, kuid olles end

künka taha peitnud, laterna kustutanud, propelleri peatanud ja künka nõlvale laskunud, jätkas ta

endiselt:
«Ei tabanud!... Noh, iludus, ei sa pääse kuhugi... ! Kadus! . Kustutas tuled, lurjus! Küll on kahju! Nüüd teda muidugi enam ei leia... Teil on ka põhjust kahetseda, Arsen Davidovitš! Täiesti tundmatu kala. Absoluutselt ümmargune, neli rida helesiniseid ja punaseid tulukesi.»
«Noh, mis seal parata, Fjodor Mihhailovitš,» vastas zooloog. «Tulge tagasi.. .»
«Ahaa, uuesti ilmus!» katkestas teda rõõmsalt Gorelov, liikumata paigast. «Nüüd ma teda enam käest ei lase! Lähenen sellele osavale sellile kustutatud laternaga. Vaatame...»
Ta nägi kiiresti künkale lähenevat ja üha heledamalt lõkkele löövat sinakat tulukest. Varsti võis ta eristada allpool, endast madalamal, kümne kümnendiku käiguga siksakiliselt künka läheduses ristlevat inimkuju.
Gorelov täitis oma õhureservuaari ja kerkis korraga kahesaja meetri kõrgusele künka tipu kohale. Siin lülitas ta sisse laterna, pani tööle propelleri ja kihutas ida poole, hüüdes aeg-ajalt lõõtsutava häälega:
«Vaatame. .. kuhu sa pääsed... Vingerdad, põrguline? . . . Ei aita, ei aita. . . Ahaa! Oh sa kirevkurat! Ära lipsas! . . .»
«Jätke, Fjodor Mihhailovitš...» kutsus zooloog teda kärsitult tagasi. «Ärge sattuge ometi nii hasarti. . .»
Gorelov aga katkestas teda:
«Silmapilk, Arsen Davidovitš... Silmapilk... Otse käeulatuses keerleb .. .» . .
Ilmus nähtavale kõrge püstloodne kaljusein. Gorelov ujus piki seda seina ülespoole, tõustes merepõhjast üha kõrgemale. Umbes kahe tuhande meetri kõrgusel avanes tema ees kuristik, mille laugeid nõlvu katvad arvukad kaljurahnud ja kivid olid paksu mudakihi all ammu kaotanud oma teravad nurgad ja servad. Gorelov lähenes kõige suuremale nendest kaljurahnudest ja peitis end selle taha.
«Kus te ometi olete, Fjodor Mihhailovitš?» kandus sel hetkel Gorelovini zooloogi murelik hääl. «Me ootame selle künka juures, kus te Tsoist lahku läksite.»

«Ujun tagasi, Arsen Davidovitš,» vastas Gorelov. Ta tõmbas ekskursioonikotist kiiresti välja nelinurkse kastikese, asetas selle ühele lamedale kivile, varustas ta painutatud varrastega, tõmbas viimaste vahele peenikese traadi ja ühendas selle oma e!ektrikinnaste nupuga. Kõikide nende .operatsioonide vältel jätkas ta katkendlikku kõnelust:
«Ujun otse nordi . .. Mulle tundub, et künkast ujusin südi. .. Kohe olen teie juures, Arsen Davidovitš. Tuhat vabandust, et teid kinni pean. Jahimehe veri lõi keema. Küngast ei ole kuskil näha... Ta ju peaks juba paistma . . . Mis lugu see on! Peate mulle peilima, Arsen Davidovitš . . .»
«Ma ju ütlesin teile, Fjodor Mihhailovitš, olge külmavereline!» noomis zooloog tusaselt. «Teie sügavus?»

«Kolm tuhat kakssada kümme meetrit merepinnast. . .» vastas Gorelov süüdlaslikult ja lülitas kõik telefoniühendused välja.
Pärast seda vajutas ta kastikese küljel olevale nupule.
Osa kastikese esiseinast langes alla, sellel avanesid klahvide read, kastikese ülemises osas lõi helendama kitsas aknake ja selle taga muutus nähtavaks aeglaselt roomav paberilint. Gorelovi metalsed sõrmed saatsid eetrisse signaale:
«ETS IT . .. ETSIT... Räägib INA2..., Vasta, ETSIT. .. EfSLT... ETSIT... Räägib INA2...»
Saade kestis minutit kümme. Siis lakkas Gorelov sõrmedega töötamast ja hakkas tähelepanelikult jälgima aparaadi aknakese tagant mööda libisevat paberilinti. Piki linti venis punktide ja kriipsude niit. Gorelovi nägu muutus, sellel vaheldusid kohkumine ja viha. Äkki hüppas ta püsti ja hüüdis lämbuva häälega raevukalt:
«See pole enam informatsioon! Ma ei ole kohustatud! See. . . see on juba liig! . . .»
Taibates, et teda keegi ei kuule, laskus ta tagasi aparaadi ette, tõstis kohmetud, sõnakuulmatud sõrmed klahvidele ja hakkas toksima vastust. Jälle venis punktide ja kriipsude niit. Sõrmed lõid nüüd klahvidele juba aralt ja ebakindlalt. Siis ilmus aknakese taha lühike, käsklusega samanev niit - ja katkes.
Raskelt hingates sulges Gorelov silmad. Tema laup

kattus higiga ning tema nägu näis hajunud laternavalguses kahvatusinkjana nagu kooljal; põsenulside all liikusid lihased.
Minuti pärast kummardus ta uuesti aparaadi kohale, lõi aeglaselt mõned tähed ja tardus suletud silmadega aparaadi juurde.
Lõpuks ta tõusis, ajas surnud jala vaevaliselt sirgu, pani propelleri kümne kümnendiku käiguga tööle, lülitas sisse telefoni, süütas kiivril laterna ja sööstis üheaegselt läände ning allapoole, merepõhja suunas.
«Fjodor Mihhailovitš! Fjodor Mihnailovitš!» kuuldus jälle - ei tea mitmendat korda juba! - zooloogi hääl. «Vastake! Kus te olete? Mis teiega on?»
«Ah? Mis?» ütles Gorelov vaikse häälega, nagu meelemärkusele tulles. «Arsen Davidovitš, see olete teie?»
«Jah, jah! . . .» hüüdis zooloog rõõmsalt. «Kus te olete? Miks te nii kaua ei vastanud?»
«Ma. . .» vastas Gorelov endiselt nõrga häälega. «Mul hakkas äkki halb. .. Ei tea... Leban mingisugusel kaljul . .. Ujusin teie peilingute järgi. . . ja järsku. . . Paistab, et kaotasin teadvuse.. . Nüüd on parem. . . Peilige palun. Ujun teie juurde...»
Täielt käiguit, olles juba peaaegu põhja jõudnud, virutas Gorelov kastikese kõigest jõust allapoole. Kerkis üles mudapilv, tähistades kohta, kus kastike mattus igaveseks sügavale ookeanipõhja.
«Teil hakkas halb?» kordas zooloog ja lisas mõtlikult:
«Või nii... Hm-m... Jah, kahju... Väga kahju. . . Ujuge meie juurde. Ma saadan teid kellegagi tagasi laevale. Te peate puhkama. Peilin. Sügavus sama? Suund sama?»
Viie minuti pärast seisis Gorelov zooloogi kõrval künkal, kuulas tema noomitusi ja tegi nõrku katseid end õigustada.
«Nüüd tuleb veel Pavlikule ja Tsoile ka peilida!» ütles zooloog varjamatu tusaga. «Ma saatsin nad teid otsima. Kui palju aega läheb asjata kaotsi! Juba kolm tundi on möödas sellest, kui me laevast väljusime, aga kogutud pole õieti veel midagi!»
Varsti ilmus veealusest pimedusest nähtavale Pavliku tuluke ja mõni minut hiljem jõudis kohale ka Tsoi. Mõle-

mad laskusid vaikides zooloogi kõrvale künkale, ilma et kumbki neist oleks ühegi hääle või liigutusega väljendanud rõõmu või elevust, mis oleks olnud loomulik kaduma läinud ja õnnelikult tagasi pöördunud seltsimehe nägemisel.

Kui zooloogi poolt laevale saadetud Tsoi ja Gorelov olid pimedusse kadunud, surus Pavlik oma kiivri vastu zooloogi kiivrit ning ütles erutatult, kiirustades:

«Ma ujusin kustutatud laternaga siksakiliselt ülespoole ja osti. .Tuhande viiesaja meetri sügavusel nägin tulukest. See liikus kiiresti allapoole, vesti. Ma läksin lähemale ja tundsin ta ära. Ujusin talle järele ja hoidusin meetrit sada kõrgemale. Mulle paistis, et ta viskas midagi põhja, aga kindlasti ma ei tea: olin kaugel.. .»

Tsoi saatis Gorelovit laevani, ujus siis tagasi zooloogi juurde ja töötas koos temaga ekskursiooni. lõpuni. Umbes nelja tunni pärast pöördusid kõik laeva tagasi. Zooloog läks Gorelovi juurde oma arstikohustusi täitma, Tsoi ja Pavlik aga ruttasid komissari kajutisse, kust leidsid eest ka Orehhovi.

«Noh, kuidas on?» küsis Tsoi kannatamatult juba lävelt.

«Kuidas on!» kordas Orehhov süngeIt ja vastumeelselt. «Kuidagi ei ole! . .. Kas sa, noormees, ei ajanud midagi sassi?» pöördus ta Pavliku poole.

Segadusse sattunud Pavlik pööras silmad Orehhovilt Tsoile.

«Milles siis õieti asi on?~ küsis Tsoi. «Öelge, mida te leidsite?»

«Mitte midagi ei leidnud. Oli kõige tavalisem plekkkastike kirjutusmasina tagavaraosadega. Ja ongi kõik, seltsimees nõukogude Sherlock Holmes!» Orehhov vaikis mõne hetke ja lisas tusaselt: «Kaptenile on see väga ebameeldiv - ta kardab, et kiirustasime liialt ja hirmutasime linnu enneaegu ära. ütleb, et Pavlik on alles laps ja võis ka eksida. Meie aga kinnitasime, et tuleb kohe veenduda. Pagana kahju!»

«Kuidas ma siis sain eksida?» ütles Pavlik solvumisest väriseva häälega. «Plekk-kastike! Ma ju ise hoidsin teda käes. .. raske oli...»

«Aga võib-olla oli temas vesi?»

345

«Ei! See ei ole võimalik!» hüüdis Tsoi ägedalt. «Pavlikul on õigus! Õigus! Plekk-kasti oleks vesi puruks muljunud . . . Pärast veendute ise. Kui siis juba hilja ei ole!»

«Ärge erutuge, Tsoi,» lausus voodil istuv komissar rahulikult. «Olen teiega täiesti nõus. Me ei lase teda silmist. Seekord oli ta meist kavalam. Olgu pealegi! Vaatame, kes naerab viimasena!»

Järgmisel päeval, kahekümne viiendal juulil kell üksteist võttis «Pioneer» kursi otse loodesse. Tee viis nüüd põiki läbi Vaikse ookeani tohutute avaruste kodumaa ranniku poole. Allveelaev liikus edasi vahelduva käiguga, kord aeglasemalt, kord kiiremalt, kord tõustes ülemistesse, heledatesse veekihtidesse ja peatudes, et anda Sidlerile võimalust joonistada rikkalikku subtroopilist merefaunat, kord laskudes sügavustesse, peamiselt selleks, et hankida Šelavini jaoks hüdrofüüsikalisi materjale.

Mida lähemale jõudis allveelaev Kaljukitse pöörijoonele ja kõiki maakera troopikameresid läbivale Suurele Korallivööndile, seda mitmekesisemaks ja värviküllasemaks muutus pinnavete loomastik. Selle ookeaniosa piiritutes tühjades avarustes tundis «Pioneer» end vabamalt ja julgemalt, tõusis sageli ookeani pinnakihtidesse ja ujus infrapunaste lokaatorite kaltse all kaua ainult mõne meetri sügavusel veepinnast.

Laboratooriumiakna ees, mille väliskate pli kõrvale nihutatud, imetlesid zooloog, Tsoi, Sidler ja Pavlik kaua üksisilmi heledates,päikesest valgustatud pinnakihtides aknast mööda vilksatavaid vee-elanikke. Vaimustushüüetega võtsid vaatlejad vastu ümarasuuliste, läikivate purpurpunaste kehadega ja kuldkollaste sabadega kuldmakrelite väikesi parvi; ligikaudu viie meetri pikkusi, arvukatele mastidele tõmmatud purje meenutava tohutu suure seljauimega ja pikkade, teravate, kurenoka taoliste lõugadega purikalu; Sidlerit oma selgade ja külgede terassinisel foonil mänglevate roheliste j

a punaste värvivarjunditega vaimustusse viivaid boniitokalasid; luukilbikestest koosnevasse liikumatusse soomusrüüsse aheldatud kohverkalu; lühikesi lonte meenutavate koonudega ja

täispuhutud, õhulaeva-taoliste, kirevate, mitmevärviliste vöötide, laikude ja triipudega kaetud kehadega lippkalu; keiserkalu, kelle eresinistel kehadel oli näha kollaste ääristega musti laike; veripunaseid mustavöödilisi meripuuke, kes oma pikkade ogade tõttu sarnanesid rohkem merisiilikute kui kaladega; paksude, lihavate mokkadega vööthuulkalu, kelle kehade punakal foonil torkasid silma kaunid sinised vöödid; nagu vikerkaarega kaetud merijunkruid; violettpunaseid papagoikalu.

Keset kõiki neid eredaid värve ja imetaolisi, sageli ootamatuid vorme ujusid vabalt rippuvate nööridega langevarjudena rahulikult meripõied, pulseerisid erekollaste kombitsapõimikutega meduusid ja väikesed karmiinpunased meduusid ning hõljusid suurepäraste ultramariinsete purilaste parved.

«Laev möödub arvatavasti korallrahu lähedalt,» ütles zooloog, kes vaevu jõudis kaaslastele nimetada sellest kirevast rongkäigust osavõtjaid. «Ainult korallitihnikute läheduses võib kohata neid looduse poolt nii heldelt, isegi pillavalt värvitud kalu.»

Äkki kadus kogu see värvide ja vormide kaos nagu tuulepuhangu mõjul. Akna taha ilmus parv musti delfiine, kes ümbritsesid laeva ja saatsid teda mängeldes ning kukerpallitades.

Veidi aja pärast kerkis «Pioneeri» ümbritsevast helerohelisest hämarusest nähtavale väike, sinakashõbedase värvusega, viie tumesinise vöödiga rahutu kalake. Vaevalt olid delfiinid teda märganud, kui nad kõrvale sööstsid ja silmapilkselt kadusid.

«Kas tõesti see väike kalake kohutas delfiine nii väga?» imestas Pavlik.

«See on lootskala,» vastas zooloog. «Tähendab, kusagil läheduses peab olema ka hai.»

Lootskala ristles nobedalt allveelaeva ümbruses, nagu uurides seda igast küljest, ja kadus siis kiiresti, kuid pöördus varsti jälle tagasi. Tema kannul ujus tähtsalt pimedusest välja suur, viie meetri pikkune hai, kes lähenes aeglaselt ja surus oma suure kaarekujulise, arvukate hammastega varustatud ülalõua peaaegu vastu akent, põrnitsedes sellest oma väikeste nürimeelsete silma kestega sisse.

«Siit on teda palju mugavam vaadata kui kašeloti seljast. .. Brr!» väristas Pavlik oma seiklust meenutades õlgu.

Hai pöördus küljele ja näitas oma hallikat kõhtu.

Lootskala, kes kogu aeg tiirles hai koonu ümber, hakkas äkki avaldama rahutuse tundemärke. Ta sööstis siiasinna, kadus mõneks hetkeks ja pöördus jälle tagasi oma flegmaatilise käskija juurde, sabaga peaaegu riivates tema koonu. Lõpuks kandus see rahutus ilmselt üle ka haile: ta tegi äkilise sööstu, pöördus ringi ja kadus, virutades oma tohutu sabaga niisuguse hoobi vastu akent, et selle taga olevad inimesed ootamatusest kohkunult tagasi tõmbusid.

Pärast seda kui kõigisse hirmu sisendanud kiskja vabastas koha akna taga, jäi allveelaeva ümbrus endiselt tühjaks ning nähtavale eiilrnunud ühtki mereelanikku.

«Kummaline! Kas hai siis tõesti kohutas kõiki elusolendejd nii kaugel meie ümber?» imestas. Sidler.

«Tõepoolest kummaline. Kas te ei märka, et vesi on muutunud tumedamaks... kuidagi nagu hallimaks?» vastas zooloog, lähendades näo akna läbipaistvale metallile ja vaadates üksisilmi välja. «Hm. .. Vees ujub suurel hulgal tillukesi osakesi. . . Kust need siia said?»

Äkki tõstis Tsoi hoiatavalt sõrme:

«Tasa, Arsen Davidovitš! Kuulake!»

Kõik tardusid pa1gale ja jäid saabunud vaikuses teraselt kuulatama.
Läbi tavalise, laboratooriumis vaevalt kuuldava masinate müra kostis kusagilt kaugelt tumedaid, ebaselgeid kärgatusi, mida saatis ühetooniline kõmin.
«Pioneer» liikus edasi nelja kümnendiku käiguga. Veealune hämarus tema ümber muutus järjest tihedamaks ning üha selgemalt kuuldusid kärgatused ja kauge
kõmin.
«Mis see võiks olla?» sosistas Sidler erutatult.
Keegi ei vastanud talle. Kõik kuulatasid neid salapäraseid, ookeani põuest tulevaid helisid. Tihedas veealuses hämaruses kandusid aknast mööda kummaliselt liikumatute, elutult langetatud uimedega kalade ning pikkade

kaelte otsas abitult alla rippuvate peadega kilpkonnade ähmased varjud.
«Laibad!» ütles zooloog, lähenes uuesti aknale ja hakkas silmitsema üha tumenevat vett, milles vilksatas kiiresti ülespoole kerkivaid musti tompe. «Pimss ja tuhk!»hüüdis ta. «Veealuse vulkaani purse!»
Allveelaev aeglustas sel ajal käiku, tungides ettevaatlikult edasi:
«Juhtimiskeskuses on tõenäoliselt juba ammu seda märgatud,» arvas Tsoi. «Küll on kahju, kui kapten tahab siit lahkuda ja me ei saa seda haruldast nähtust vaadelda!»
«Ei usu,» naeratas zooloog. «Ivan Stepanovitš on arvatavasti juba juhtimiskeskuses ega jäta seda juhust kasutamata.»
Kuigi veealune mürin ja kõmin kuuldus üha valjemini, ei olnud märgata, et allveelaev muudaks kurssi. Varsti liitusid nende ähvardavate häältega uued helid: kuuldus tasaseid, üha sagenevaid, plekk-katusele langevat rahesadu meenutavaid lööke vastu laeva väliskesta. Laeva alt sööstsid tihedate parvedena ülespoole aurupilvedest ümbritsetud suured ja väikesed tombud ja kamakad.
«Mis need on?» küsis Pavlik.
«Need on vulkaanist välja paiskunud kuuma pimsi tükid,» ütles zooloog.«Pimss on veest kergem ja kerkib seetõttu pinnale. Niisuguste pursete puhul on meri paljude kilomeetrite ulatuses kaetud ujuva pimsi ja vulkaanilise tuha paksu kihiga.»
Pealveelaevad harilikult väldivad veealuste pursete kohti, hoidudies hädaohust võimalikult kaugele. Jätkates aeglast edasiliikumist, tõusis «Pioneer» seepärast ülespoole, ilmselt kartmata nendes tingimustes sattuda võõraste silmade soovimatu pilgu alla. Muide, varsti allveelaev enam ei tõusnud: otse veepinna all kohtas laev tuha ja pimsi kihti, mis ei lasknud isegi ülemistesse veekihtidesse ühtki päevavalguse kiirt. Mõne minuti pärast hakkas «Pioneer» uuesti laskuma, liikudes nüüd juba täielikus pimeduses. Kõminast ja mürinast saadetud kärgatused näisid kostvat üsna laeva lähedalt. Pimsirahet sadas üha tihedamalt ja tugevamalt.

Allveelaev jätkas laskumist.
«Ärge muretsege,» ütles zooloog rahulolevalt käsi hõõrudes ja üksisilmi aknast välja vaadates: «Ivan Stepanovitš ei jäta niisugust juhust kasutamata. Laev läheneb vulkaanile. Väga huvitav! Äärmiselt huvitav!»
«Aga kas see pole ohtlik?» küsis Sidler.
«Selle eest juba muretseb kapten. Olge külmavereline.»
Laboratooriumis oli täiesti pime, kuid zooloog ei süüdanud valgust.
«Oodake,» hüüdis ta valjusti Sidlerile, püüdes kärast ja mürast üle karjuda, «varsti näete selles veealuses pimeduses muinasjutulist vaatepilti! Kui ainult kapten kurssi ei muuda.»

Allveelaev jätkas visalt oma ettevaatlikku diagonaalset sügavusse laskumist. Olles juba jõudnud vähemalt kahe tuhande meetri sügavusele, tegi ta Ootamatult järsu pöörde paremale.

Kaugel sügavuses, laeva külje pool, voogas tohutu purpurne kuma, mille keskusest lendasid kord ühekaupa, kord tulefontääni jugadena ülespoole suured hõõguvad laigud, mis silmapilkselt mähkusid roosa aurupilvedesse, purunesid rakettidena väikesteks punasteks killukesteks ja langesid tumepurpursete meteoriitide parvena uuesti alla.

Allveelaev ringles aeglaselt vulkaani ümber, lähenedes talle ettevaatlikult mööda suurt, üha koonduvat spiraali. Purpurne valgus tungis juba akna kaudu laboratooriumi ja heitis liikumatusse tardunud inimeste nägudele fantastilisi värvivarjundeid, heledaid laike ja tumedaid varje. Valgus tugevnes ja läks purpursest üle punaseks. Siis segunes sellesse oranžkollast ning kuma keskuses ilmus äikesepilvi meenutavatesse aurumassidesse mähituna nähtavale erekollane laik, mille ümber hargnesid võrguna lühikesed kollased, otstest purpurseks tõmbuvad kombitsad.

«Laava purskub välja ja tardub vulkaani nõlvadel!» karjus zooloog läbi mürina Pavlikule. «Saare sünd! Meie silmade ees kasvab uus vulkaaniline saar! Kas taipad?» Zooloog oli vaimustuse tõttu endast väljas.

Olles veel umbes pool tundi tiirelnud endise jõuga purskava vulkaani ümber, võttis «Pioneer» uuesti kursi

loodesse ja jättis seljataha veesügavused, kus tule ja vee vahelises karmis võitluses oli sündimas uus maa.

Varsti pöördus laevtagasi ülemistesse veekihtidesse ja Sidler võis uuesti asuda poolelijäänud töö kallale. Ei Sidler ega keegi teine laboratooriumis viibijatest aga suutnud niipea rahuneda ning kaua ja elavalt vahetasid nad tundeid ja mõtteid, mida neis oli tekitanud see titaanlik vaatepilt, mille tunnistajateks nad olid viimaste tundide jooksul olnud.

Ka kõiki teisi oli see juhtum nähtavasti äärmiselt erutanud. Niisuguse järelduse võis igatahes eksimatult teha Gorelovi kohta, kes vaevu tagasihoitud ärevuses sammus piki ülemist, elamiseks määratud laevaosa läbivat koridori, mis viis mööda juhtimiskeskuse veidi praokil uksest. Juhtimiskeskuses ei olnud enam kedagi: kapten ja vanemleitnant Bogrov, kes olid juhtinud laeva rasket ja ohtlikku sõitu ümber vulkaani, olid lahkunud; lahkunud oli ka Šelavin, kes siit oli jälginud vulkaani tegevust. Vahis oli leitnant Kravtsov, kes oli just ühe infrapunastest lokaatoritest ookeani pinna kohale tõstnud ja valmistus selle abil «päikest püüdma», et kindlaks teha veealuse, vulkaani ja tulevase saare täpseid koordinaate.

Niipea kui leitnant lõpetas arvutused, astus sisse naeratav ja elav Gorelov. .

«Noh, mig te ütlete, Juri Pavlovitš?» pöördus ta reipalt leitnandi poole. «Kena pildike? Ma lihtsalt ei suutnud end sellest vaatemängust lahti kiskuda!»

«Jah, Fjodor Mihhailovitš, etendus oli suurepärane!» nõustus leitnant. «Oodake üks silmapilk, ma ainult kannan selle pürotehniku koordinaadid laevapäevikusse.»

«Pürotehnik!» puhkes Gorelov naerma. «Hea atestatsioon Plutonile! Aga muide, missugused tema koordinaadid siis õieti on?»

«Kolmkümmend kraadi kakskümmendkaks minutit kaheksateist sekundit lõunalaiust ja sada kolmkümmend kraadi kaksteist minutit kolmkümmend viis sekundit läänepikkust,» vastas leitnant päevikut kokku lüües.

«Või nii!» imestas Gorelov rõõmsalt. «Siis me ju oleme juba peaaegu Kaljukitse pöörijoonel. Mis te arvate, millal me sinna jõuame?»

«Kui me teel ei peatu, siis tavalise kaheksa kümnendiku käiguga ja kursiga nordvesti oleme seal arvatavasti kaheksa tunni pärast. Homme, kahekümne üheksandal juulil, kell neli. Minutipealt!. . Ei, Fjodor Mihhailovitš, öelge parem,» hüüdis leitnant ekraanile pilku heites ja lülitustahvlil olevaid signaallambikesi jälgides, «kas te märkasite seda grandioosset hõõguvate kivide fontääni, mis paiskus üles algul üheainsa joana, siis aga jagunes poolel teel neljaks? See oli muinasjutuline vaatepilt! Nagu nelja allapoole paindunud purpurse oksaga hiiglaslik kookospalm. Ükski pürotehnik ei mõtle niisugust numbrit välja!»

Mõne minuti vältel jagas Gorelov leitnandi vaimustust, hakkas siis äkki kiirustama, vihjas pakilisele tööle ja väljus rutates.

Koridor oli vaikne ja tühi. Gorelov lähenes luugile ja hakkas keerdtreppi mööda alla laskuma, kuid peatus ja jäi mõttesse. Tema nägu väljendas äärmist erutust. Ta seisis umbes minuti liikumatult, langetatud silmadega, võpatas siis, pöördus järsult, astus tagasi koridori ja läks kiiresti oma oma kajutisse. Seal hakkas ta rutakalt lahti rõivastuma.

«Nii ei või.. . Tuleb puhata ja kõudu koguda,» pomises ta.

Olles lahti rõivastunud, kustutas ta valguse ja heitis voodisse, kuid ei suutnud kaua uinuda. Pimeduses oli kuulda tema ohkeid ning ta pöördus sageli ühelt küljelt teisele, kuni lõpuks jäi vaikseks. Tema uni oli raske ja rahutu, kuid neli tundi hiljem ärkas ta küllalt värske ja virgena. Pärast pesemist ja rõivastumist tundis ta end päris hästi. Kahe tunni pärast algas tema vahikord: Romeiko oli haige ja Gorelov oli ta meeleldi kaheks ööpäevaks tööst vabastanud, võttes tema töö enese peale. Gorelov väljus kajutist ja läks sööklasse. Seal jõi ta kakaod, sõi tublisti ja vaatas siis kella. Oli kahekümne üheksas juuli kell null viisteist; vahikorra vahetuseni masinaosakonnas oli jäänud veel viisteist minutit. Gorelov väljus sööklast ja suundus juhtimiskeskusse. Selle ukseni jõudes vaatas ta ringi: koridoris ei olnud kedagi. Ta surus kergelt uksele, nihutas selle veidi praokile, vaatas tekkinud kitsast pilust sisse ja naeratas rahulole-

valt: nagu ta oli arvestanud, oli vahis jälle leitnant Kravtsov.

«Tere õhtust, Juri Pavlovitš! Juba vahis?»

«Jah, praegu just vahetasin vanemleitnandi välja.»

«Kuidas liigume?»

«Suurepänrselt. Otse nordvesti.»

«Tervitan kogu hingest seda kurssi. Ei oska öeldagi, kuidas süda ihkab koju!»

«Arusaadav. Ega teie üksi...»

«Ületame ekvaatori ja siis oleme juba peaaegu kohal. Kas pöörijoon on veel kaugel?»

Leitnant vaatas kella:

«Täpselt kolme tunni pärast oleme seal.»

Ka Gorelov heitis pilgu kellale: ..

«Noh, hüvasti! Ruttan Kozõrevi välja vahetama: Romeiko on ju haige.»

«Hüvasti, Fjodor Mihhailovitš!»

Olles Kozõrevi ära saatnud, käis Gorelov läbi kõik oma osakonna ruumid ja kambrid. Vesinikuballoonide kambris ta peatus. Üks balloonidest töötas; tema pump surus vesinikku gaasitorudesse ja sealt düüsidesse. Gorelov valmistas tööks ette ka naaberballooni, ilmselt usaldamata automaatset ümberlülitajat. Sama tegi ta naabruses olevas hapnikuballoonide kambris. Siis tõmbas ta taskust väikese lahtise kastikese, võttis seinalt hermeetiliselt suletud koti ja mõned instrumendid, tõmbas pähe gaasimaski ja kätte asbestkindad ning sisenes gaasitorude kambrisse. Seal tungis ta läbi kuumade torude tihniku vasakpoolse seina juurde ja asus tööle signalisatsioonisüsteemi kallal. Ta kattis gaaside rõhu signalisaatori kastikesega, tõmbas kotist välja erilise kummitihendi ja paigutas selle kastikese äärte alla. Kambris valitsev kuumus pehmendas kiiresti tihendi ja signalisaatorit ümbritsev kastike oli hermeetiliselt suletud. Temasse jäänud õhk säilitas nüüd muutumatult oma endise koostise ja endise normaalse rõhu. Ükskõik missugused muutused

hiljem kambris toimuksid, kastikesse suletud signalisaator saadaks juhtimiskeskuse lülitustahvlile ikka ainult rahustavaid signaale.

Olles lõpetanud selle vaevarikka töö, võttis Gorelov taskust metallkarbi, mille külge oli kinnitatud suur

353

hulk peenikesi juhtmeid. Karbi lamedal küljel oli klaasi all näha kella numbrilaud ja kaks osutit. Karbist kuuldus ühetoonilist tasast tiksumist. Gorelav surus karbi kitsal tahul olevale nupule, ja tõstis ettevaatlikult karbi kaane. Kaane all oli vanaaegsete bensiini-tulemasinate lihtne mehhanism: bensiiniga immutatud taht ja selle lähedal väike hambuline rattake, mis pöörlemisel lõi vastu ränikivi. Gorelov keeras kella üles ja asetas osutid nii, et need näitasid neli viisteist. Pärast seda paigutas ta karbi signalisaatorit ümbritsevale kastikesele ja ühendas süütemehhanismi juhtme abil avarii-valgustusvõrgu akumulaatorikapiga. Olles ka sellega valmis saanud, väljus Gorelov gaasitorude kambrist.

Raskesti hingates jla laubalt higi pühkides istus ta nurgas balloonide kõrval toolile ja vaatas kella. Osutid näitasid kolm kolmkümmend. Gorelav istus veidi aega, hüppas püsti ja hakkas balloonidevahelises kitsas koridoris kiiresti edasi-tagasi käima, istus siis uuesti, kuid hüppas minuti pärast jälle jalule ja jätkas mööda kambrit kõndimist, käigul alatasa kella vaadates. Kümme minutit enne nelja sööstis Gorelov gaasitorude kambri ust avava nupu juurde, keeras välja selle portselanpea, purustas viimase all olevad lülitusklemmid ja kruvis pea tagasi pessa. Siis tormas ta varem ettevalmistatud hapnikuballooni juurde ja ühendas selle toru abil gaasitorude kambriga, nii et gaas ei voolanud selleks määratud torudesse, vaid vahetult kambrisse. Sama tegi ta naaberkambris vesinikuballooniga. Seejärel istus ta toolile, võttis välja kella ja hakkas silmi kõrvale pööramata pingeliselt jälgima osutite liikumist numbrilaua kohal. Täpselt kell neli hüppas ta püsti ja sulges gaase düüsidesse saatvate balloonide kraanid. Düüsid lakkasid töötamast ja laev liikus veel edasi ainult inertst mõiul.

Kahvatu, erutatud Gorelov kiirustas läbi masinaosakonna ruumide ja kambrite, mööda keerdtreppi ja ülemist koridori juhtimiskeskusse. .

«Juri Pavlovitš! » pöördus ta hingeldades leitnant Kravtsovi poo!e, kes seisis erutatud näoga mikrofoni juurtes ja valmistus kedagi välja kutsuma. «Düüsid peatusid! Nendega on midagi korrast ära. See on teie pürotehniku töö, kurat teda võtlaks! Põlemiskambrid on tõe-

354

näoliselt pimssi ja tuhka täis. Andke ruttu väljumisluba. Düüsid tuleb viivitamatult puhastada.»

«Ah nii on lood!» hüüdis leitnant. «Ma ei suutnud kuidagi taibata, milles on asi. kavatsesin juba kapteni äratada. .»

«Andke ruttu luba! Iga minut on. kallis! Seal kogunevad gaasid ja neil pole väljapääsu! Võib toimuda plahvatus! Ruttu, Juri Pavlovitš! Ruttu! Pärast kutsute kapteni välja. .»

Gorelovi erutus kandus üle leitnandile. Ta kirjutas kiiresti loa ja ulatas selle Gorelovile.

Minut hiljem oli Gorelov juba väljumiskambris.

«Kähku, seltsimees Krutitski!» põördus ta valvetuukri poole, esitades sellele loa. «Rõivastuda! Avarii düüsidega!»

«Just nii - rõivastuda, seltsimees sõjaväeinsener!»sööstis Krutitski skafandrite juurde.

«Kas hapnikuhalloonid, termosed ja akumulaatorid on täies laengus?» küsis Gorelov rõivastudes.

«Nüüd on alati täies laengus, seltsimees sõjaväeinsener!» vastas Krutitski. «Me jälgime seda rangelt. . .»

Nii kiiresti kui väljumiskamber täituski välise veega, ei suutnud Gorelov siiski kannatamatusest

paigal püsida. Lõpuks avanes lai väravataoline uks, platvorm langes alla ja Gorelov sööstis kümne kümnendiku käiguga veealusesse pimedusse. Olles aga vaevalt kahesaja meetri kaugusele jõudnud, peatas Gorelov propelleri ja pöördus laeva poole. Samal hetkel sähvatas pimedusest pikk ere leegikeel, kostis kõrvulukustav plahvatus ja ainult silmapilguks vilksatas leegi valguses Gorelovi silmade ees aurupilve mähitud allveelaeva tohutu suur tume vari, mis kohe kadus, sööstes nina ees tumedatesse ookeanisügavustesse.

VI PEATÜKK   RISTLEJA PARDAL

Troopikapäike oli ammu läbinud seniidi, kuid kõrvetas endise jõuga. Taevas oli selge, pilvitu, ja ookeani kohal puhus nõrk tuul, mis tekitas väikesi laineid.

356

Juba kaksteist tundi kihutas Gorelov meeletu kiirusega läbi lainete, meeleheitlike silmadega asjatult jälgides tühja horisonti.

Skafander lämmatas teda. Läbipaistev kiiver oli nii kuum, et lauba või põse iga puudutus selle vastu tundus põletusena. Umbsest õhust ja kuumusest rammestununa, olles peaaegu teadvust kabtamas, laskus ta aeg-ajalt jahedatesse sügavustesse, värskendas end. seal ja veidi toibununa pani propelleri kümne kümnendiku käiguga tööle ning sööstis hooga kõrgele veepinna kohale, et hetke vältel silmitseda ümbrust ja seejärel jätkata oma lõputut ekslemist keset teda piitsutavaid laineid. Sadu kilomeetreid oli ta igas suunas liikunud plahvatusest möödunud kaheteistkümne tunni vältel - alates sellest hetkest, kui laev kadus põhjatusse veesügavusse ja tema ise jäi üksi piiritutesse ookeaniavarustesse. Piinarikkad tunnid möödusid palavikulises liikumises kord põhja, kord lõunasse; kord itta. Gorelovit vaevas juba nälg ja janu, kuid mõte kuumale kakaole kutsus temas esile ülesaamatu vastikustunde, samal ajal kui teise termosesse jäänud armetu veepiisk tekitas muret ja rahutust. Kui kauaks sellest veel jätkub? Ta oli oma tagavarasid liiga kergemeelselt kasutanud... Skafandris on lämmatav leitsak. .. Pea on nagu kuuma udusse mähitud, mõtted lähevad segi... Tuleks sagedamini sügavusse laskuda, kuid siis võib lennuk märkamata jääda. . Ei, see oleke kohutav! . .. Tuleb otsida... vahetpidamata otsida... olla nähtaval. .. veepinnal...

Ja Gorelov jätkas oma meeletut kihutamist kõrvetava, ükskõikse päikese all. Ent nii hirmus kui oligi päevane palavus, jälgis Gorelov siiski väriseva ja hirmust tarduva südamega läände kalduva päikese. liikumist. Kuni päike valas kõikjale oma pimestavat valgust, oli lootust; öö tõi enesega kaasa hukkumise. Ööd ei olnud Gorelovil lootust üle elada: lõpeb elektrienergia ja - mis kõige tähtsam - ei jätku hapnikku. Ja siis - kiire ja vältimatu lõpp. Kas tõesti ainult siis, kui tuul vaibub ja ookean rahuneb . . . Aga ka sel juhul jääb ta elektrienergiata ja on määratud liikumatusele. Ta.ei saa enam otsida...

Pea kuumas, huuled kõrbesid janust... Gorelov rüüpas väikese, kasina lonksu vett, laskus mõnekümne

357

meetri sügavusele ning olles vaevu tundnud sealset värskust ja jahedust, kiirustas jälle tagasi pinnale. Kerkides hetkeks veepinna kohale, uuris ta ahne pilguga endiselt tühja horisonti ja pöördus siis järsult läänest põhja, risti lainete liikumisesuunale. Lained lõid nüüd vahetpidamata tema kiivrist üle, ujuda tuli peaaegu midagi enda ümber nägemata ja see sundis teda sagedamini laskuma, hooga kõrgele veest välja sööstma ja ringi vaatama. Tõsi küll, kiiver jahtus seejuures ja kuumust oli kergem taluda, kuid nähtavuse puudumine tekitas piinavat ärevust...

Päike vajus visalt, kõrvalekaldumatult läände. Loojanguni oli veel jäänud kõigest neli tundi. Neli lühikest tundi ja siis - pimedus! Tmopikas ei ole videvikku ja päev läheb peaaegu silmapilkselt üle ööks. Mis saab temast? Kas ta elab selle öö üle? Kas tõesti surm? Mis kasu oli siis kõigest möödunust? Milleks oli vaja seda reetmiste ja pettuste ahelat? Miks tõi ta ohvriks kakskümmend

kuus inimest? . . . Anna! .Anna!... Mällu kerkis nagu elavana ilus kõrk nägu. Miks ta tookord kohe ei viinud Annat oma kodumaale? Neetud vanamees! Neetud Maeda! Võrgutas kullaga ja allkirjadega.. Anna ihkas lõbustusi, ilusaid rõivaid, jõukat, laia elu. . . Jõudeelu! . .. Ei, Anna poleks temaga kaasa sõitnud... Tema kodumaal oleks tulnud töötada. Anna! Anna! Ta armastas seda tütarlast. Ta poleks suutnud Annast lahkuda . . . Kas Anna teab, kus ta praegu on? .. . Ta sureb tema eest. . . Milleks, milleks on seda vaja? . . .

Gorelov vaatas ühte punkti suunatud silmadega läbi enda ümber õõtsuvate lainete ja nende värelevale, sillerdavale linikule kerkisid veesügavuste pimedusest viirastustena elurõõmsate, naervate, innukalt töötavate, veel mõni tund tagasi koos temaga «Pioneeri» rnugavates ruumides elanud inimeste kujud ja näod. Seal sõrmitseb mõtlkuit habet suurepärane kapten Vorontsov, seal on tarkpea Marat oma igavese püstikippuva juuksetutiga, seal on ka heasüdamlik hiiglane Skvorešnja, kergeusklik Lord ja lihtsameelne, alati elevil Šelavin.. . kallis Šelavin, tema, Gorelovi päästja. Kuidas ta tasus Šelavinile enda päästmise eest! Ja Pavlik naerab. . . Igavesti jalus olev Pavlik Seal on sarnakas, põskhabet kandev leitnant

358

Kravtsov. Lollpea! Teenistuse eeskirju ei tunne! Lobiseja! Kõlupäine keigar! Laskis laevast välja... Sattus õnge nagu poisike. . . Arvatavasti oli ju kapteni käsk, et Gorelovit ei lastaks tema loata laevast välja. Gorelov oli juba ammu vaistuliselt tajunud, et teda ei usaldata, et tema ümber kerkivad ja üha tihenevad mingid ähmased, ebaselged kahtlustused. Kui see tobu poleks teda välja lasknud, oleks nüüd kõik võib-olla teisiti olnud. . . Aga ei . . . Kell oli juba üles keeratud, kambri ust avav nupp rikutud. Hukatuse masin oli käiku lastud ja miski poleks suutnud seda enam peatada... Ja nüüd loojub päike ning koos sellega vajub pimedusse, hukatusse tema elu... .

Kuivusest lõhkenud suuga ahmis Gorelov õhku. Ta lõõtsutas. Peas vilksatasid segased pildid, ähmased varjud, mõttekatkendid, kaebe-, etteheite- ja kaastundesõnad . .. Ta rüüpas kaks kasinat lonksu kallihinnalist vett, kuid värskust ja teadvuse selgust need ei toonud. Gorelov tundis iiveldust. Vajutades ühele lülitustahvli nuppudest ja surudes selle abil hapniku selgmisest õhureservuaarist välja, laskus ta sügavusse. Seal hakkas tal kergem. Õhk voolas värskendava joana kopsudesse ja teadvus selgines. Tarvis oli aga uuesti üles rutata, et mitte kasutult mööda lasta hääbuva päeva ühtki järelejäänud valget minutit. Gorelov vajutas teisele nupule, et reservuaari uuesti hapnikuga täita. Teda h.aaras hirm: tavalist kiiret ja kerget tõusu ei olnud tunda. Ta kerkis aeglaselt ja raskelt ülespoole, nagu lasuks tema õlul mingi uus lisakoorem. Ta pani veel midagi taipamata tööle propelleri, sööstis rinnust saadik veest välja, vaatas ringi ja jätkas teekonda põhja poole.

Mis seal, sügavuses, siis juhtus? Miks ta nii aeglaselt kerkis? Võib-olla oli reservuaari täitvas mehhanismis midagi rikki läinud? Gorelov sirutas käe selja taha ja püüdis kobamisi leida reservuaari. Sõrmed ei tundnud seljal harilikku kõrget kühmu. Reservuaar oli lõtv, pehme, peaaegu lame ja tundus tühjana. Samal ajal pöördus tagasi endine lämbumistunne ja õhupuudus... Ei, õhku oli, kuid temas näis puuduvat elustav hapnik . . . Hapnik? . .. Krutitski! Lurjus! Närukael! Kas ta tõesti laadis skafandri mitte vedela, vaid kokkusurutud hapniku

359

padrunitega?! Oo, reetur! . .. Reetur? . .. Kes ütles selIe sõna? . .. Lõpp!... Hapnikku ei jätku isegi päikeseloojanguni . .. Ei! Ei! Olgu tuul! . . . Olgu lained! . Tuleb proovida, kuigi ähvardab uppumise oht...

Nägu tumepunane ja silmad koobastest välja tungimas, hingeldas Gorelov, ahmis päranisui kramplikult õhku ning viskles ja rabeles vees, püüdes täiel käigul pöörduda selili, rinnaga ülespoole. Propellerit kartis ta peatada: ta ei olnud kindel, et suudab selle abita veepinnal püsida. Ähmaseks tõmbuvas teadvuses vilkus päästva tähena üksainus mõte - mõte viimsest abinõust. . .

Laialisirutatud jalgadega ba1ansseerides, et selili püsida, tõmbas ta lülitustahvlis olevast pesast sõnakuulmatute sõrmedega vaevaliselt välja pika peenikese juhtme otsa kinnitatud vasknõela ja

tõstis selle aeglaselt rinnale, skafandri keskõmbluse juurde. Nõrkev, kramplikult kobav käsi otsis seda õmblust - ega suutnud leida. Silmade ees tihenes must udu, rind töötas nagu sepalõõts. Näkku valgus pikkamööda purpurne sina. Nõela pigistav käsi tardus skafandrile...

Kustuva teadvuse kauges nurgakeses tekkis tasane, vaevukuuldav surin. See lähenes, tugevnes, muutus võimsaks undamiseks, täitis Gorelovi kiivrit ja kõrvu raevuka möirgamisega ning vaikis siis järsku nagu katkirebitult.

Gorelov kaotas teadvuse. . .

Mees rääkis suurepärast inglise keelt ja väljendus rafineeritud viisakusega:

«Leitnant Hasegaval tuli selles asjas palju vaeva näha ja me avaldame talle ülesande nii eduka täitmise eest suurt tänu. Kõigist meie hüdroplaanidest, mis iga päev patrullisid tohutute ookeaniavaruste kohal, langes just tema masinale osaks edu.»

Üks voodi ümber seisjatest kummardas tagasihoidlikult ja aupaklikult.

«Aga ka muus osas ei andnud te meile vähem tööd,» jätkas toolil istuv mees, kelle laial, pruunikaskollasel,

väljaulatuvate, teravate põsenukkidega näol mängles vaevumärgatav, kuid heasoovlik naeratus. Tema viltustes silmades, mida varjasid suured sarvraamidega prittid, välgatas rahulolu nii enesega kui ka oma alluvatega. «Teid tuli teie ligipääsematust, nagu nõiutud raudrüüst välja tuua ning teile elu tagasi anda. Jah! Just elu tagasi anda, sest kõik viitas sellele, et te olite oma elu juba ammu kaotanud. Esimest tegi meie elektrotehnik, major Jasuguro Aidzava, kellele te, tõsi kütt, andsite mõista, kuidas seda teha. Teie rusikasse surutud käsi hoidis vasknõela just skafandri rinnaõmbluse kohal. Teisega aga sai hakkama meie maag ja võlur doktor Sudzuki, kes pärast kahetunnist tööd elustas mingite imerohtude abil teie südame. Ma olen väga rõõmus meie uue kohtumise üle, mister Krok, ja selle üle, et võin teile oma laeval külalislahkust osutada. Kohtumist vana sõbraga ümbritseb alati õitsvate kirsipuude lõhn, öeldakse minu kodumaa!. Teie esimese ettekande andsin juba eile raadio teel edasi peastaapi. Nüüd aga puhake ja koguge jõudu. Homme, kui lubate, külastan teid uuesti ja siis räägime teie imetlusväärse kangelasteo üksikasjadest. Mister Krok, lubage soovida teile rahu ja tervist, mis on meile nii väärtuslik.»

Kapten Maeda tõusis ja sirutas välja väikese kollakaspruuni käe.

Pärast oma viimast, nii meeldejäävat kõnelust Goreloviga Leningradis ja sellele järgnenud areteerimist oli kapten palju kaotanud oma käitumise otsustavusest ja julgusest. End Kaug-Ida ja Aasia, merede valitsejaks pidava suurriigi mereväeatašee, kes nii «kergemeelselt» laskis end Nõukogude võimu poolt süüteolt tabada ja kes ainult diplomaatilistel põhjustel vabastati, kutsuti arestiga lõplikult kompromiteerituna viivitamatult kodumaale. Goreloviga sidepidamiseks ja Nõukogude attveelaeva jälitamiseks määratud ristleja komandeerimine oli selle missiooni tähtsusest hoolimata kapten Maedale ilmseks alanduseks.

Gorelov surus nõrgalt kapteni kätt ja ütles tasase häälega:

«Ma olen teile piiritult tänulik, kapten... Ma ei unusta kunagi. .. enda päästjaid - ei lendurit leitnant

Hasegavat... ega major Aidzavat... ega doktor Sudzukit... Tänan teid veel kord .. »

Kapten Maeda ja kõik tema saatjad väljusid laeva ambulantsist. Gorelov langetas pea lumivalgele padjale ja sulges silmad.

Sellest hetkest peale, kui leitnant Hasegava oli teadvusetu Gorelovi leidnud ja ristleja pardale toimetanud, ümbritseti teda erakordse tähelepanu ja hoolitsusega. Kapten Maeda ei liialdanud: oli vaja erilist, ebatavalist visadust, et näiliselt ületamatutest raskustest hoolimata saavutada Gorelovi päästmist. Kapten Maeda jättis aga midagi ütlemata: peastaabi instruktsioonid sidusid kapteni kogu edasist karjääri otseselt Gorelovi leidmise ja eduka kohaletoimetamisega. Õieti oli

ka kapteni elu sei viisil seotud Gorelovi omaga: kõigi nende kaheteistkumne tunni vältel, mil käis vahetpidamatu meeleheitlik võitlus Gorelori skafandrist vabastamise ja elluäratamise eest, jälgis kaptenit igal sammul harakiri tont. Kapten Maedal olid seepärast kõik põhjused lugeda major Aidzavat ja doktor Sudzukit ka enda päästjateks.

Gorelovi eest hoolitseti erakordse tähelepanelikkusega; doktor Sudzuki kasutas kõige moodsamaid meetodeid organismi jõudude kiireks taastamiseks. Kolmandal päeval võis tema patsient juba eriliste jõupingutusteta pikemalt vestelda kapten Maedaga, kui see tuli teda teistkordselt külastama.

Seekord ilmus kapten üheainsa mehe saateil, kes tõi endaga kaasa diktofoni, seadis selle Gore!ovi voodi kõrvale üles ja eemaldus siis. Pärast esimesi viisakaid fraase, rõõmuavaldusi Gorelovi kiire tervenemise üle, küsiimusi tema enesetunde kohta ja uusi kaastundeväljendusi tema poolt üle elatud kannatuste suhtes asus kapten asja juurde:

«Peastaap oleks teile väga tänulik, mister Krok, kui te annaksite meile mõningaid andmeid allveelaeva kohta, millel te viibisite — tema konstruktsiooni, relvastuse, liikumapaneva jõu allikate ja mootorite kohta ning üldse kõige kohta, mille poo!est ta erineb tavalist tüüpi kaasaegsetest allveelaevadest.»

Gorelov oli ilmselt neid küsimusi oodanud: Ta vastas kiiresti:

«Vabandage, kapten, kõik need andmed annan ma isiklikult üle peastaabile, niipea ikui jõuame sadamasse... Muide, kus me praegu asume?»

Kapten näis olevat ebameeldivalt üllatatud. Tema nägu tardus ja silmad tõmbusid pilukile. Ta vaikis mõne hetke ja ütles siis tasase häälega:

«Võin teile kinnitada, kõrgesti austatud mister Krok, ma ei tegutse antud juhul lihtsalt uudishimust, vaid just peastaabi ülesandel.»

«Kahetsen väga, kapten, ja palun teilt veel kord vabant, kuid mõningad väga olulised kaalutlused sunnivad mind keelduma teie küsimustele vastamast. Oma ettekande võin tehe ainult vahetult, ainult isiklikult peastaabile, ja mida kiiremini mind sadamasse toimetatakse, seda suuremaks kasuks see asjale tuleb. Just seepärast huvitabki mind laeva asukoht.»

Kapten vaikis jälle.

«Mister Krok, teil on õigus toimida,» vastas ta lõpuks, nagu peate vajalikuks. Ma ei lubaks endale mingil juhul teile peale käia, kui see on teie lõplik otsus. Pean ainult vajalikuks teile teatada, et see otsus, kui te seda ei muuda, tekitab staabile teatavaid raskusi. Oleksin teile väga tänulik, kui te oma edasistes kaalutlustes seda asjaolu arvesse võtaksite... Muide,» lisas kapten kiiresti, märgates Gorelovi näol kerget tusavarju, «ma kordan, et ma ei käi mingil määral peale ja jätan kogu küsimuse teile heatahtlikuks otsustamiseks... Mis aga puutub meie laeva, siis praegusel hetkel asub ta veel samas kohas, kus meil oli rõõm teid pardale võtta.»

Kuidas? Samas kohas?» küsis Gorelov imestunult ja ärevalt, tõustes küünarnukile. «Miks?»

Vastavalt peastaabi instruktsioonidele oleme pärast teie pardalevõtmist kohustatud täielikult veenduma allveelaeva hukkumises. Meil peab olema kõige veenvamaid tõendeid ja me ootasime ainult teie paranemist ja teie abi, et neid hankida.»

«Tõendeid? !» kordas Gorelov täielikus segaduses. «Missuguseid tõendeid? Pärast plahvatust ilmusid eani pinnale õlilaigud, kuid teid ei olnud läheduses ja nüüd on need muidugi juba kadunud. Sealsamas kerkisid üles mõned väikesed puidutükid, aga ka need on

arvatavasti tuulest ja lainetest laiali kantud. Mis tõendeid siis võib nüüd veel saada?»

«Kaks korda,» vastas kapten Maeda aeglaselt, «olime kindlalt veendunud, et allveelaev on hävitatud, kuid mõlemal korral selgus, et me olime ainult õnnetu eksituse ohvrid. Viimasel korral

maksime selle eksituse eest väga kallilt kaotades oma parima ristleja ning keiserliku laevastiku parima kapteni. Lein «Idzumo». ja tema komandöri pärast täidab tänaseni kogu rahva südameid, kuigi üldsusele ei ole teada nende hukkumise tõeline põhjus. Me ei taha enam niisuguseid vigu!»

«Aga mõelge järele, kapten,» hüüdis Gorelov äärmises erutuses, «missugustest tõenditest võib praegu juttu olla! Mis võiks teid veenda allveelaeva kaheldamatus hukkumises? Ma ei suuda kujutleda, mis rahuldaks teid nüüd, kus.plahvatusest on möödunud juba kolm ööpäeva ja mingeid jälgi pole enam leida?!»

Tema laubal pärlendasid suured higipiisad ning ta vajus kahvatuna ja täiesti jõuetuna padjale.

«Arge erutuge nii, kallis mister Krok,» ütles kapten ilmse ärevusega. «Teie tervis on meile liiga kallis, et seda ohtu saata. Pealegi pole selleks, tõsiseid põhjusi. Teie mehisel kaasabil ei ole vajalikke tõendeid kuigi raske hankida. Kui allveelaeva tõepoolest tabas katastroof, siis uppus ta võrdlemisi madalaveelises ookeaniosas. Suurim sügavus ulatub seal umbes tuhande kahesaja meetrini. Niisugustel tingimustel. pole midagi kergemat allveelaeva leidmisest, kui te ei keeldu otsinguid enese peale võtmast, olles seejuures rõivastatud oma skafandrisse, mida te kasutate nii suure osavuse ja kindlusega. Plahvatuse koht on teile küllalt täpselt teada. Kui allveelaev hukkus, siis lebab ta põhjas kusagil selle koha läheduses. Me varustame teid uusimat tüüpi portatiivse ja võimsa elektromagnetilise metalliotsijaga ning te leiate allveelaeva lühikese ajaga. Olles ta leidnud, teete kindlaks, missuguses seisukorras ta on, ja näitate meile kätte tema asukoha. Seejärel veendume selles oma käsutuses olevate vahenditega ja võib-olla suudame ta isegi üles tõsta.»

«Aga, kapten,» püüdis Gorelov vastu va!elda, «kuidas ma võin täpselt teada, kus nimelt toimus plahvatus? Ma

määrasin selle koha ainult ligikaudu Kaljukitse pöörijoone järgi. Ühekraadine viga suurendab uuritavat ala tuhandete ruutkilomeetrite võrra. Kui palju aega kulub nendele otsingutele?!»

«Kulugu kuitahes palju!» kõlas kindel vastus. «Me lahkume siit ainult sel juhul, kui leiame allveelaeva või jõuame järeldusele, et teda pole siin.»

Gorelov sulges silmad ega vastanud midagi. Ta oli täielikus segaduses ning ei teadnud, mida vastata. Ta mõistis aga. selgesti, et allveelaeval toimunud plahvatusega pole asi kaugeltki lõpul, et ta on julma ja halastamatu jõu võimuses ning et temast on saanud tahtetu tööriist võõraste sepitsuste ja plaanide täideviimiseks.

Mõne aja pärast ta võpatas. Tema silmis välgatas nõrk lootus ja ta tegi uue katse vastu vaielda. «Kapten,» ütles ta end vallanud erutusest vaevu võitu saades, «kui teie käsutuses on suurepärased metalliotsijad, miks te siis ei kasuta neid laevalt? Või otsingute kiirendamiseks isegi mitmelt laevalt?»

Kapten raputas pead:

«Pärast «Idzumo» kibedaid kogemusi me väldime liigset lähenemist sellele allveelaevale ja kohale, kus ta võiks asuda. Me väldime seda riski.»

Gorelov lebas lõplikult nõrkenuna suletud silmadega ja surnukahvatu näoga. Kapteni väljakutsel kohale jooksnud doktor Sudzukil kulus oma patsiendi teadvusele toomiseks palju aega ja vaeva.

Oma skafandris tornina laeva väikesekasvulise meeskonna hulgast esile kerkides suundus Gorelov iga päev varahommikul raskete, aeglaste sammudega laevatrepi poole. Iga kord saatsid teda kapteni vanem abi leitnant ima, major Aidzava ja veel mõned isikud laeva juhtivast koosseisust, osutades talle kõikvõimalikku austust ja lugupidamist. Trepi juures seisev valvur andis talle au. Gorelov aga sammus süngena üle deki, tundes end orjana, kes ülevaatajate piitsade all läheb raskele sunnitööle. Olles trepist alla laskunud, istusid Gorelov ja major Aidzava mootorkaatrile, mis kolme tunniga teine-

tas neid selle päeva .töödeks ette nähtud ookeanipiirkonda. Seal pani Gorelov pähe kiivri, võttis kaasa metalliotsijat sisaldava väikese kasti, ronis mööda redelit vette ja laskus põhja, kus ta süütas kiivril oleva laterna ja uitas kümne kümnendikku käiguga viieteistkümne meetri kõrgusel põhja kohal, kuulatades metalliotsijat ja asjata oodates tema signaale. Läbi tuli uurida tohutu suur, mitme tuhande ruutkilomeetrise pindalaga piirkond,mille Gorelov oli koos kapteniga jaganud väiksemateks, mõnesaja-ruutkilomeetristeks sektoriteks. Ühe niisuguse sektori pidi Gorelov päeva jooksul läbi uurima. Ta rüüpas vee all hommikueineks termosest mõne lonksu kakaod või rammusat puljongit, pöördus lõunasöögiks tagasi kaatrile, sõi õhtust laeval ning kohe pärast hoolikat arstlikku läbivaatust läks väsinuna ja kurnatuna oma kajutisse magama. Öö jooksul pidi major Aidzava uuesti laadima skafandri akumulaatorid, pumpama balloonidesse hapnikku, varustama skafandri toiduga ja kontrollima tema mehhanisme.

Ühetoonilise, tüütava reana möödusid päevad vahetpidamatutes otsingutes, kuid Gorelov ei leidnud allveelaevast mingeid jälgi. Ta hakkas juba kaotama ajamõistet.

Kaheksateistkümnendal päeval pärast plahvatust, viieteistkümnendal augustil, nägi Gorelov laevale tagasi pöördudes ootamatult kapten Maedat, kes oli talle vastu tulnud ja seisis dekil laevatrepi juures. Kapten ootas kannatamatult, kuni Gorelov vabanes skafandrist, ning laskmata tal isegi puhata, palus teda endale järgneda oma kajutisse.

Olles pannud Gorelovi tugitooli istuma, ütles kapten: «Meie raadiojaam hakkas juba eile hommikul püüdma, mingist tundmatust punktist lähtuvaid šifreeritud raadiosaateid. Me tegime kindlaks, et need saated tulevad liikumatust jaamast, mis asub meist mitte kaugemal kui viissada-kuussada kilomeetrit südostis. Meie hüdroplaanid uurisid päeva jooksul selles suunas tohutuid ookeanipiirkondi, kuid ei leidnud ühtki laeva, mis oleks võinud välja saata mingeid raadiogramme. Ja üldse on see ookeani osa, nagu te teate, nii kaugel tavalistest laevasõiduteedest ja nii tühi, et laevadega kohtumine on siin väga eba-

tõenäoline, Kõik need asjaolud koos teie otsingute täieliku tagajärjetusega viisid mind oletusele, et allveelaev ei hukkunud plahvatusel, vaid sai ainult suuremaid või väiksemaid vigastusi ja kaotas liikumisvõime, on aga nüüd taastanud oma raadiojaama ja peab sidet baasiga, kutsudes sealt abi. Seepärast ma otsustasin katkestada siin ajutiselt töö ja läheneda nende raadiosaadete allikale. Seal jätkate oma otsinguid, kusjuures teid abistab meie allveelaevade eskaader, mille ma lähimast baasist kohale kutsusin. Kahe ööpäeva pärast on eskaader minu poolt määratud kohas ja seal me kohtume temaga. Ma olen kindlalt veendunud, et kui minu versioon «Pioneeri» avaarii kohta, on õige, siis on ka tema lahinguvõime selle avaarii tagajarjel tunduvalt langenud. Seepärast võtan esele vastutuse riski eest, mis kahtlemata on olemas, kuid milleks ma olen valmis, et «Pioneeriga» lahingut pidada tingimustes, mis on meile kõige soodsamad. Kui «Pioneer» end kogub, abi saab ja täielikult oma lahinguvõime taastab, siis ei ole meil enam kunagi temaga võitmiseks nii soodsaid võimalusi kui praegu. Me peame seda s!tuatsiooni täielikult ja viivitamatult ära kasutama ning hävitama selle neetud allveelaeva, kuni meil on veel lootusi edule... Teie arvamus, mister Kroik?»

Kapten Maeda tavaliselt kiretul näol peegeldusid suure erutuse jäljed.

Kahvatu Gorelov vaikis langetatud päi. Ta tõmbas õne korra peoga üle oma niiske lauba ja ütles lõpuks tumeda häälega:

«Ma ei suuda seda kujutleda, kapten . .. Ma ei usu, et allveelaev võis pärast niisugust plahvatust terveks jääda... Kuid teil on õigus, kapten: ettevaatus nõuab nende raadiosaadete allika kindlakstegemist. Teil on tingimata õigus, kapten. Nii soodne situasioon ei kordu enam. Kui «Pioneer» jõuab oma sihtkohta, siis saab temast Kaug-Ida merede valitseja. Ainult temast ja mitte kelleski teisest!»

... Poole tunni pärast:liikus tohutu suur ristleja – igasse külge suunatud arvukate suurtükitorudega

võimas teraskindlus — paigast ja suundus kõrgeid rohekassiniseid vahupitsilisi laineid tekitades mööda piiritut tühja ookeani kagusse.

367

VII PEATÜKK PÄRAST PLAHVATUST

Merehoovusi ei iseloomusta sugugi see põhiliste tunnuste püsivus, mida neile harilikult omistatakse. Nende laius, sügavus ja levimispiirkond muutub küllalt sageli mitmesuguste tegurite mõjul, nagu muutub ka nende vee temperatuur, soolsus, suund ja kiirus. Neid muutusi põhjustab aastaaegade vaheldumine, tuulte suund ja tugevus, atmosfääri rõhk, ajujää ning jäämägede esinemis-sagedus, sademete hulk ja rida teisi tegureid, mida muuseas pole alati küllaldaselt uuritud ja mis mõnikord on isegi tundmatud.

Kui hoovuste niisugust sõltuvust püsivatest või perioodilistest teguritest on ammu tähele pandud ja suuremal või väiksemal määral uuritud, siis seda liiki juhuslikud nähtused teevad teadlastele palju tüli, jäädeski neile sageli mõistatuslikeks ja arusaamatuteks.

Meie teadmised hoovustest ja üldse ookearide füüsikalisest elust on nõrgad. Eriti kehtib see Vaikse ookeani kohta, mis oma tohutu suuruse ja hõreda laevaliikluse tõttu on veel tänapäevani peaaegu täiesti uurimata.

Selles Vaikse ookeani osas, Kaljukitse pöörijoonel, kus Nõukogude allveelaeva «Pioneer» tabas reeturlik löök, annavad end juba nõrgalt tunda Lõuna-ekvatoriaalhoovuse kagusse suunduvad harud. Poleks aga olnud midagi imestada, kui vaatleja, kel oleks olnud võime läbi näha paksudest veekihtidest, oleks meie poolt kirjeldataval ajal märganud seal umbes saja viiekümne meetri sügavuses tohutu suurt siluetti, mida hoovus kandis küllalt kiiresti edelasse. Ilmselt eksisteeris selles piirkonnas püsiv või teadmata põhjustel juhuslikult ilmunud veealune hoovus, mis kulges täiesti iseseisvalt risti Lõuna-ekvatoriaalhoovuse nõrkade pindmiste harudega.

Esimesel hetkel oleks meie ebahariliku nägemisvõimega vaatlejale tundunud, et ta näeb enda ees hiiglasliku, fantastiliste mõõtmetega ja moonutatud, peaaegu puhtalt maha raiutud sabaga kašeloti elutuid jäänuseid. Lähemal silmitsemisel aga oleks see vaatleja pidanud tunnistama oma eksitust: raske oleks olnud eeldada, et on olemas lõugadeta ja metallnahaga kašelotte. Peale

368

selle oleks nii terava nägemisega vaatlejal kahtlemata olnud jniisama peen ja terav kuulmine. Tähelepanelikult kuulatades oleks ta arvatavasti tabanud selle kašelotitaolise, näiliselt elutu keha sisemusest kostvaid metalli lööke vastu metalli, inimhääli, inimjalgade müdinat, masinate undamist...

Ühe sõnaga - selgelt oleks olnud märgata «Pioneeri» sisemuses keeva elu tunnuseid.

Plahvatus gaasitorude kambris toimus kell neli viis

369

teist hommikul, kaks tundi enne vahikorra vahetust. Seda aega loeti allveelaeval öiseks ja kõik peale,vahis olijate magasid nagu tavaliselt oma kajutites.

Plahvatus vapustas usutamatu jõuga kogu allveelaeva tema kaugeima eesmise tipuni, kergitas järsult tema ahtrit ja oleks ta peaaegu «üle .kaela» paisanud. Kõiki laevaruume täitis kõrvulukustav mürin. Kõik, mis ei olnud kõvasti kinnitatud, paiskus kohalt, kuhjus kolina ja ragina saatel kujuteldamatus kaoses põrandale, põrkas vastu vaheseinu ja veeres äkki saabunud pimeduses ühest kohast teise. Haavatute oiged, ehmatushüüded, komandosõnad, metalli krigin ning kusagilt välja tungivate gaaslide vile ja vingumine - kõik see segunes üldiseks väljakannatamatuks müraks. Inimesed lendasid vooditest välja, põrkasid vastu vaheseinu, veeresid kurdistatuna ja pimestatuna mööda põrandat ning paiskusid sida-sinna, ilma et neil oleks olnud jõudu ja võimalust, jalule tõusta.

Juba plahvatusele järgneval minutil ajas laev end järsult sirgu, võttis hetkeks horisontaalse asendi,

hakkas siis kergitatud vööriga õõtsuma ühelt küljelt teisele ning üles ja alla, nagu toibudes ootamatust kohkumisest ning pikkamööda rahustudes, ja jäi lõpuks paigale. Tema suurepärane püsikindlus pääses maksvusele isegi niisuguses ebatavalises olukorras ning tema konstruktsioon ja materjal pidasid vastu ka sellele erakordsele katsumusele.

Laeva esimene hüpe, mis viis tema vööri allapoole, paiskas kapten Vorontsovi voodist välja ning lennutas ta magamisruumi avanenud eesriiete vahelt läbi keset kabinetti seisva ja tugevasti põranda külge kruvitud laua jalgade juurde. Terav valu vasakus õlas, mida ta tundis vastu lauajalga põrgates ei takistanud teda siiski peaaegu alateadlikult seda jalga pihku haaramast ja sellest parema käega tugevasti kinni hoidmast. See päästis teda edasistest hoopidest ja vigastustest, millega teda ähvardas laeva palavikuline õõtsumine. Hoides terve käega lauast kinni, tõusis kapten jalule ning jõudis libisevate ja vastu jalgu põrkavate esemete kolina ja mürina saatel pilkases pimeduses mööda jalge alt kaduvat, klaasikildudega kaetud põrandat edasi tungides akumulaaltorikapi

asukohani. Kapp ei olnud seal. Kapten läks ukse juurde ja proovis seda avada, kuid uks oli oma õnaratesse kinni kiilutud ja pani kaua kapteni jõupingutustele vastu. Alles kogu oma jõudu kokku võttes õnnestus kaptenil ust veidi kõrvale nihutada ja tekkinud pilust läbi pugedes koridori pääseda. Õõtsumine oli juba nõrgem. Koridori põrand püsis peaaegu paigal, kuid jäi endiselt kallakuks. Käed ette sirutatud, ruttas kapten täielikus pimeduses juhtimiskeskuse poole, hüüdes teel valju häälega: «Seltsimehed!... Rahu! Laev tasakaalustus!... Kõik, kes suudavad, kohtadele!... Sisse lülitada avarii võrgud!...»

Kaugel koridoris süttis lamp, mis valgustas mõningaid masinaosakonna luukidest alla laskuvaid inimkujusid.

Juhtimiskeskuse uks osutus avatuks.

Tunginud nurka, kus pidi asuma akumulaatorikapp, hingas kapten kergendatult: kapp oli kohal. Järgmisel hetkel süttis valgus ja kapten vaatas ringi. Tema silmade ees avanes täieliku hävingu pilt. Peaaegu kõik signaliatsioonilambid olid purunenud. Lülitustahvlil, ballastitsisternide ventilatsiooni kangil, mis oli kõveraks painunud, rippus taburet. Suur mutrivõti oli lõhkunud ühe mõõteriista kaitseklaasi ja tunginud mõõteriista sisemusse. Lülitustahvli klaviatuur ja mõned mõõteriistad olid purustatud instrumentide poolt, mis olid vitriinist välja lennanud ja lebasid nüüd lülitustahvli ees maas, Pea-gürokompass oli rikutud. Laua juures lebas elutuna ilmili leitnant Kravtsov, keda pooleldi kattis laualt langenud kaart. Tema pea alt roomas mööda, kallakut põrandat välja kitsas verenire.

Kapten haaras ühe pilguga kogu selle õudse pildi, ärkas siis laual seisvat raadiotelefoniaparaati ja sööstis selle juurde. Aparaat näis olevat terve ja korras. Kas ka vastuvõtupunktid on korras?

Kapteni hääl kõlas peaaegu kõigis laevaruumides:

«Kuulata käsklust! Kapten on juhtimiskeskuses! Igaühel, kes märkab vee sissetungi, mulle sellest viivitamata raadiovõrgu kaudu ette kanda! Kui võrk on rikutud, siis isiklikult teatada! Kõigil teaduslikel töötajatel kannatautele abi anda! Kannatanute nimed kümne minuti pärast mulle teatavaks teha! Professor Lordküpanidzel, või kui

see pole võimalik, siis Tsoil viivitamatult juhtimiskeskusse ilmuda!»

Viieteistkümne minuti päras1 teadis kalpten juba kõik, mis puutus allveelaeva ja tema meeskonna olukorda.

Laeval viibijatest olid raskesti kannatada saanud leitnant Kravtsov, tuuker Krutitski, kunstnik Sidler ja koristaja Stšerbina, kes olid teadvuse kaotanult juba ambulantsi toimetatud. Kergeid vigastusi saanud vanemleitnant Bogrov, professor Šelavin ja mehaanikuabi Romeiko jäid pärast esmaabi saamist jalule.

Teadmata kadunuks oli jäänud peamehaanik Gorelov. Keegi ei suutnud taibata, kuhu ja kuidas ta oli kadunud. Muide, ärevus ja mure laeva seisukorra pärasrt ei lasknud kellelgi liiga palju mõelda sellest kummalisest kadumisest. Kõiki erutas laeva saatus.

Juba üks tund pärast plahvatust toimus kogu allveelaeva meeskonna lühike koosolek. Kapten andis ülevaate olukorrast: teadmata viisil gaasitorude kambrisse tunginud gaaside plahvatus tekitas laeval tunduvaid purustusi, kuid ükski tema elulistest mehhanismidest ei ole lõplikult rivist välja löödud ja kõik vigastused on meeskonna jõududega parandatavad. Peamine aga on see, et laev on säilitanud ujuvuse, kuigi suure ahtridiferendiga ja ainult kindlas, saja viiekümne meetrises sügavuses, omamata võimalust tõusmiseks või laskumiseks. Ta on kaotanud liikumisvõime, juhitavuse ja lahinguvõime, on, kui võib nii öelda, kurdiks ja pimedaks jäänud ning mingi hoovus kannab teda teadmatus suunas. Kõiki kontroll-mõõteriistu, sidevahendeid ning automaatse signalisatsiooni ja juhtimise aparaate nagu vigastatud masinaidki saab parandada ja tagavaraks olevatega asendada. Ainus tõsine oht ähvardab käigu- ja roolidüüside poolt, millede seisukord on teadmata. Vahetult düüside naabruses olev gaasitorude kamber on täis vett, mis on hakanud tungima ka ahtri-elektrolüüsikambrisse. Praegu pole veel võimalik täpselt kindlaks teha, kuidas tungis vesi gaasitorude kambrisse: kas läbi laeva korpuses oleva augu või düüside kaudu. Ei või isegi kindelolla, kas düüsirõngas on üldse terve või rebis plahvatuse jõud ta lahti ja paiskas laevast eemale. Kõike seda on võimalik teada saada, kui on taastatud üldine või autonoomne juhtimisvõrk,

372

mille abil saab avada väljumiskambri ust ja teostada laeva ahtriosa välist ülevaatust.

«Kogu meeskond,» lõpetas kapten oma ettekande, peab viivitamatult asuma korra loomisele kõigis laevaruumides, masinate remontimisele ning seadmete ja aparaatide parandamisele ja asendamisele. Kõigil tuleb meeles pidada, et küsimus pole mitte ainult laeva päästmises, vaid ka selles, et täpselt valitsuse poolt määratud tähtajal peab ta olema oma postil Vladivostokis. Ees on määratu suur töö, aga kui düüsid on veel laevale jäänud, ükskõik missuguses olukorras nad ka oleksid, peab laev kahekümne kolmandaks augustiks, Vladivostokki jõudma ja ta jõuab sinna!»

Tema usk, energia ja vankumatu kindlameelsus kandus üle kõigile koosolekust osavõtjaltele. Silmad lõid särama ja näod elustusid. üksteise järel astusid inimesed ette, kutsusid kõiki üles ennastsalgavalt töötama ja andsid tõotuse, et nad" on valmis ohverdama oma elu allveelaeva päästmiseks ja selleks, et ta jõuaks määratud tähtajaks Vladivostokki.. .

Keskpäevaks olid kogu meeskonna ühiste jõupingutustega kõik laevaruumi'd rusudest puhastatud ning toiduainete, varustuse, instrumentide, materjalide, tuukritarvete ja keemiliste reaktiivide laod korda seatud. Olles kiiruga lõunat söönud ja erialade järgi brigaadideks jagunenud,. asuls meeskond, kohe kõikide võrkude taastamisele ning masinate, aparaatide ja seadmete remontimisele ja parandamisele.

Kõige suurem, raskem ja vastutusrikkam töö langes osaks elektrikute brigaadile. Kogu allveelaeva elu — tema juhtimise, side, signalisatsiooni, valgustuse, korpuse kuumutamise, kahurite ja mehhanismide töö — aluseks oli elektrivool. Kõigisse tema nurkadesse ja nurgakestesse sirutus elektrijuhtmeie võrk.

Tugevdatuna professor Šelaviniga ning Tsoil ja Pavlikuga, kel oli mõningaid kogemusi ja teadmisi praktilise elektrotehnika alal, tegi brigaad sõna otseses mõttes imet. Juba kella kahekümne neljaks olid vigastatud akumulaatori-sektsioonid korda seatud, purunenud akumulaatorid uutega asendatud ja üldine valgustusvõrk taastatud.

Akustikud Tšižov ja Ptitsõn olid selleks ajaks jõudnud

378

vöörikahuri lahti võtta, et järgmisel varahommikul seda taastama asuda. Kolmas akustik, Beljajev, töötas allveelaeva kõige peenemate ja õrnemate alparaatide – ultraheliprožektorite, laeva silmade ja kõrvade – kallal. Ultraheliprožektorid olid laiali paigutatud kogu allveelaeva välispinnale ja olid plahvatusest tingitud kohutava põrutuse tagajärjel kõige rohkem kannatada saanud. Õnneks pääses nende aparaatide juurde seestpoolt ja nad olid varustatud täieliku tagavaraosade komplektiga, nii et Beljajevil tuli ainult vigastatud osad uutega asendada. Ka see töö oli aga nii vaevarikas ning nõudis

nii suurt tähelepanelikkust ja ettevaatlikkust, et tavaliselt väga rahulik Beljajev suutis vaevu kannatamatust tagasi hoida. Päeva lõpuks, kella kahekümne neljaks, oli ta siiski jõudnud parandada viis membraani ja taastada nende võrgud. Vanemradist Pletnjov ja tema abi Grebentšuk töötasid tugevasti kannatada saanud raadiojaamas.
Peaaegu tööta olid jäänud mehaanikud Kozõrev ja Romeiko. Olles oma ülemast ja juhist ilma jäänud, seadsid nad siiski kiiresti korda balloonikambrid ning parandasid või asendasid uutega mõned nendes kambrites asuvad kontroll-mõõteriistad. Kõige tõsisem töö seisis neil ees gaasitorude kambris ja düüside juures, kuid neile ei pääsenud veel ligi ja mehaanikud ootasid erutusega momenti, millal nad saavad selle töö kallale asuda. Neid piinas ebakindlus ja kahtlus oma kogemustes ning teadmistes. Eriti närvitses Kozõrev, keda kapten oli määranud peamehaaniku ajutiseks kohusetäitjaks. Nii või teisiti, kuid õhtu eel, olles ajutiselt vabaks jäänud, ruttasid Kozõrev ja Romeiko appi teistele brigaadidele: esimene elektrikutele, teine tuukritele. Iga allveelaeval töötav spetsialist peab enam või vähem tuttav olema paari teise allveelaeval rakendamist leidva erialaga, et vajaduse korral asendada rivist välja langenud seltsimeest.
Skvorešnja ja Matvejev rõõmustasid väga Romeiko üle. Nad olid jäänud kõigest kahekesi, sest kolmas tuuker – Krutitski – lebas ambulantsis. Tuukrid on kuulsad kui meistrid igale asjale, nad on osavad, taibukad ja leidlikud. Vee all töötades tuleb neil olla kord seppadeks,

kord keevitajateks, uppunud laevade korpuste alla tunneleid rajavateks kaevuriteks, sildade ja kaide veealuste osade ehitajateks. Et välistöödele ei olnud veel võimalik asuda, siis oli kapten andnud oma tuukritele käsu üle vaadata kogu allveelaeva korpus, kõik selle osad - kiil, kaared, piimid, pillerid ja ühendusplaadid -, kontrollida kõiki kinnitisi, vaheseinu, uksi ja illuminaatoreid ning kõrvaldada märgatud vigastused ja kahjustused. Rasket ja kõige mitmekesisemat tööd oli palju ning Romeiko abi tuli väga õigel ajal. .

Zooloog ja Tsoi hoolitsesid haavatute eest, kuid vabadel tundidel ühines Tsoi elektrikutega, zooloog aga akustikutega, kelle seas tal oli suur autoriteet.

Südi, energiline ja reibas komissar Semin jõudis kõikjale. Ta ruttas appi igale poole, kus tema abi vähegi vajati, jälgis, et meeskond korralikult toituks ja puhkaks, ning võttis juba avariiolukorra esimesest päevast alates ainuüksi enese peale iga päev ilmuva seinalehe väljaandmise. See seinaleht kandis pealkirja «23. Augusti Eest!», mis võis kõrvalseisjale tunduda kummalisena, kuid ütles palju «Pioneeri» meeskonnaIiikmete südametele. Artiklite koostamine, toimetamine, trükkimine, seinalehe kunstiline kujundamine ja kleepimine - kõik see oli komissar Semini kätetöö. Kogu meeskonnale jäi mõistatuseks, millal ta seda jõudis teha, kuid igal hommikul määratud tunnil kuuldus juhtimiskeskuse mikrofoni kaudu kõigis laevaruumides olevatest reproduktoritest tema hääl, mis luges.ette seinalehe järjekordses numbris ilmunud mitmesuguseid materjale. Ta tegi kokkuvõtteid eelmise päeva tööst, tõstis esile brigaadide ja uksikisikute saavutusi, juhtis tähelepanu puudustele, deklameeris päevakajalisi värsse ja avaldas sõnumeid, mis kutsusid üles võitlusele ja võidule... Juba seinalehe esimesest numbrist peale ootas meeskond alati kannatamatult hommikutundi, millal komissar alustas informatsiooniga seinalehest.

Alati tagasihoidlik ja end vaos hoidev vanemleitnant Bogrov loobus kohe pärast plahvatust nendest harjumustest, mida ta endas visalt oli kultiveerinud. Lumivalge vormikuub seljast heidetud, särgikäised üles kääritud ja side ümber kaela, mida avarii ajal oli miski vigas-

tanud, töötas ta reipalt vilistades ja naljatades masinate ja aparaatide juures kord ühe, kord teise brigaadi koosseisus - just seal, kus tema abi oli kõige vajalikum. Paari-kolme päevaga oli vanemleitnandist saanud sõna otseses mõttes kõikide lemmik ja brigaadid mõtlesid välja kõikvõimalikke ettekäändeid, et teda oma koosseisu meelitada.

Mõned korrad päevas laskus masinaosakonda kapten, käis aeglaselt läbi kõik ruumid ja kambrid,

jälgis tööd, kuulatas kajavaid vasaralööke, instrumentide kriuksumist ja vingumist ning elektroodide sisinat ja töötavatele inimestele näis, et tema rahulolev naeratus muudab heledamaks elektrilampide valguse. Mõnikord ei pidanud kapten selles keeva, innuka töö õhkkonnas vastu, heitis kuue seljast ja ühines tunniks või teiseks mingit eriti rasket tööd tegeva brigaadiga. Varjamatu kahjutundega kiskus ta end lõpuks sellest tööst lahti, et lõpetada ülevaatus ja jõuda veel ambulantsis viibivaid haigeid külastada. Ambulantsis lähenes ta kõigepeatIt voodile, kus lebas liikumatult leitnant Kravtsov, jääkompress laubal, ja silmitses kaua tema sumukahvatut, suletud silmadega nägu, talle just nagu mingit tumma küsimust esitades. Iga kord päris kapten zooloogilt tasase ihäälega, kas leitnant jääb ellu ja tuleb meelemärkusele. Zooloog vangutas kurvalt pead:

«Leitnandil .on ilmselt kerge ajupõrutus. Ta vajab absoluutset rahu ja kui ei teki mingeid komplikatsioone, siis võib ta mõne päeva pärast meelemärkusele tulla.»

«Aga kuidas on Krutitskiga?» küsis kapten tuukri voodi juurde astudes.

«Tema olukord on parem,» vastas zooloog. «Ta on küll teadvuseta, kuid täna-homme tõenäoliselt toibub.»

«Kas kõhuhaav paraneb?»

«Verejooks kõhuõõnde lakkas, kuid kardan mädaniku tekkimist.»

Sidler ja Štšerbina võtsid täna juba toitu ja nende tervis ei tekitanud mingit muret. Kapten vestles nendega veidi aega ja Ipöördus siis tagasi oma kajutisse.

Olles teinud kokkuvõtte lõpetatud töödest ja remondi käigust, võttis ta laevapäeviku, ja nagu alati, kui talle

see raamat kätte sattus, avas selle leheküljelt, millele leitnant Kravtsov oli saatuslikul plahvatuse ööl kirjutanud oma viimased märkused.

Mida võisid tähendada need paar rida mingisugusest düüside avariist, mille likvideerimiseks leitnant andis Gorelovile väljumisloa? Miks andis leitnant väljumisloa tema, kapteni teadmata? Tõsi küll, leitnandi iseloomule on omane teatav kergemeelsus ja muretus, kuid sellest hoolimata. .. Väljumisloas on ära näidatud kaaluv põhjus selliseks käitumiseks. Kas asi algas tõepoolest düüside ummistumisest pimsi ja tuhaga, nagu sellest kõneleb väljumislubade raamatus säilinud koopia? Sellest võis leitnandile rääkida ainult Gorelov. Kapten avas väljumislubade raamatu ning luges uuesti tähelepanelikult ja süvenenult koopia iga rida, iga sõna. Kui rutakad, kõverad, lohakad, kui ilmselt erutust väljendavad on need valgele paberile visatud read! Kui suuresti see käekiri erineb leitnandi tavalisest selgest käekirjast! Mis erutas teda väljumisloa kirjutamise hetkel? Koopial torkavad silma tugevasti alla kriipsutatud sõnad: «Kiire! Viivitamatult düüside puhastamiseks välja lasta...» Võib-olla kutsus düüside ummistumine tqepoolest esile paukgaasi kogunemise ja Gorelov, jõudmata neid puhastada, hukkus plahvatusel?.. Hukkus kangelasena oma tööpostil . .. Kangelasena? . . Aga miks siis signalisaatorid ei teatanud juhtimiskeskusse gaaside kogunemisest gaasitorudes? Miks automaadid ise ei sulgenud gaasidele pääsu torudesse, niipea kui rõhk ületas normi? Miks lakkasid signalisaatorid ja automaadid üheaegselt juba enne plahvatust töötamast? See ei võinud olla lihtne juhus. Tähendab, keegi oli nad rikkunud: Kes siis peale Gorelovi enda võis seda tema vahikorra ajal teha? Järelikult oli see tema ja ta tegi seda meelega! Kutsus teadlikult esile plahvatuse! Tema ajas kergeuskliku leitnandi pea segi ja sundis leitnanti endale kiiresti ja käsuvastaselt väljumisluba andma... Vaene, eksiteele viidud leitnant. . . «Kiire!» «Viivitamatult!» Nii kirjutatakse, nii, võiks öelda, hüütakse ainult ootamatult ilmunud ähvardava ohu puhul, kui on vaja initsiatiivi, silmapilkset otsustamist, kui pole aega mõelda formaalsustest, peitu pugeda käsu paragrahvi taha, kutsuda abi. Ja kas leit-

nant siis võis arvata, et teda petetakse, kas ta võis allveelaeva peamehaanikut kahtlustada reetmises?! Aga miks ta pärast loa väljaandmist ei kutsunud kohe kaptenit? Gorelovil kulus ju laevast

väljumiseks vähemalt viis kuni seitse minutit.

Ei, see ei olnud enam lihtne kergemeelsus - see oli andestamatu, kuritegelik hooletus! Kuidas julges Nõukogude sõjalaevastiku leitnant enesele lubada sellist distsipliinitust, sellist põhiliste teenistusreeglite rikkumist sõjalaeval niisugustes erakordsetes tingimustes!

Kapten istus tugitooli, langetas pea rinnale ja vajus kauaks rasketesse, piinavatesse, mõtetesse... Lõpuks tõmbas ta enesele lähemale puhta paberilehe ja hakkas kirjutama päevakäsku. Päevakäsus tehti, komissar Seminile ülesandeks alustada otsekohe juurdlust laeval kahekümne üheksandal juulil kell neli viisteist toimunud plahvatuse ja teadmata kadunuks jäänud peamehaanik Gorelovi asjas; viivitamatult alustada meeskonna küsitlemist; plahvatusel kannatada saanud meeskonnaliikmeid küsitleda arsti, professor Lordkipanidze loal vastavalt nende tervenemisele; plahvatuskoht (gaasitorude kamber ja düüsid) üle vaadata, niipea kui asjaolud seda võimaldavad. Juurdluse käigust iga päev temale, kaptenile, ette kanda.

Selsamal päeval, kui täielikult selgus remonttööde maht ja kui kapten määras päevakäsus kindlaks nende tööde teostamise täpse graafiku, ilmus seinalehes «23. Augusti Eest!», mida naljatades kutsuti ka «Komissari Hääleks», Marati väike artikkel. Elektrikute brigaadi nimel kutsus Marat akustikute brigaadi sotsialistliku1e võistlusele, võitlusele kapteni käsu kiire täitmise ja remonttööde ennetähtaegse teostamise eest. Elektrikute brigaad laiendatud koosseisus võttis enesele kohustuse lõpetada juhtimisvõrgu ja lülitustahvli remont viiendaks augustiks kella kaheteistkümneks, avada väljapääs allveelaevast sama päeva kella kahekümne neljaks, taastada signalisatsioonisüsteem ja sidevõrk seitsmendaks augustiks kella kahekümne neljaks, seada korda automaatika kümnendaks augustiks kella kaheteistkümneks ja nii edasi kõigi brigaadile ülesandeks tehtud tööde kohta. üldiselt nähti ette ka.pteni poolt määratud täht-

aegadega võrreldes umbes kahekümneprotsendine aja kokkurhoid.

Järgmisel päeval teatas seinaleht kõigile, et akustikute brigaad koos osaliselt selle- koosseisu lülitunud professor Lordkipanidzega võtab elektrikute väljakutse vastu ning uue, enda koostatud graafiku kohaselt lõpetab oma tööd kahekümne viie protsendi võrra ettenähtust kiiremini. Samas teatas seinaleht, et tuukrid tervitavad elektrikute algatust ja sõlmivad sotsialistliku võistluse lepingu radistidega. .

Laevaruurnide atmosfäär muutus sõna otseses mõttes tuliseks. Töö näis omandavat vahetpidamatu, raevuka rünnaku iseloomu. Lõunavaheaega lühendati neljakümne minutini ning hommiku- ja õhtueinet söödi peaaegu püstijalu. Kokkuvõtteid võistlejate tööst kuulati pingelise erutusega nagu telegmmme lahinguväljalt, sõjarindelt. Ja iga kord sööstsid nii võitjad kui võidetud hurraahüüete ja komissar Semini poolt mikrofoni ees võitjate auks mängima pandud grammofonilt kostvate tušihelide saatel veel innukamalt uue töö kallale.

Viiendal augustil, viis minutit enne tähtaega, kogunesid väljumiskambri veel suletud ukse juurde peaaegu kogu meeskonna saatel kapten Vorontsov, vanemleitnant Bogrov, peamehaaniku kohusetäitja Kozõrev ning tuukrid Skvorešnja ja Matvejev. Kõik olid erutatud ja kahvatud; valitsas täielik vaikus. Ees seisis laeva esimene välisülevaatus, lahendust ootas kõige tähtsam, kõige piinavam küsimus: missuguses seisukorras on laeva ahter? Kas düüsid on terveks jäänud? Kas «Pioneer» hakkab uuesti liikuma või jääb ta halvatuks ja on määratud surmavale liikumatusele, oma täisverelise elu ja organismi jõudude hävimisele?

Täpselt kell kakskümmend neli ha.kkasid peaelektrik Kornejevi poolt juhtimiskeskusest reguleeritavad nähtamatud elektriajamid aeglaselt kõrvale nihutama rasket metallust. See saavutus võeti vastu ilma tavaliste tervitus-hüüeteta, endises pingelises, ärevas vaikuses. Keegi ei teinud häält...

Heledasti valgustatud väljumiskamber avanes, viis inimest astusid sisse ja hakkasid kiiruga väljumiseks valmistuma. Veerand tundi hiljem sulgus uks, kuuldus

379

torudes voolava vee vulinat ja loksumist, seejärel langes alla väljumisplatvorm ja viis metalli rõivastatud inimkuju sööstsid öisesse veealusesse pimedusse, valgustades seda oma kiivritel süttinud eredate laternatega.

Kannatamatusest põlev Skvorešnja sööstis kõiki alluvusreegleid unustades ülepeakaela teistest ette ja kohe mürises kõikide kiivrite all tema võidutsev, kõrvulukustav bass:

«Hurraa! . .. Elagu meie «Pioneer»!... Kõik düüsid on peaaegu kohal.»

Kapteni j a tema kaaslaste silmade ees avanes hämmastav pilt.

Tohutu suur, kahemeetrise läbimõõduga massiivne valatud metallrõngas, mis tavaliselt ümbritses laeva ahtri tagumist osa ja meenutas tohutu suurt kübarat, mille ääris ja põhi olid üle külvatud arvukate düüsiavadega, oli nüüd kohalt rebitud ja kaugele tahapoole paisatud ning rippus veel ainult alumise äärega nagu uksehingepidi ahtri küljes. Kübara sisemusest ulatusid tihedate harjastena välja murdunud mustade torude teravad hambad; paljastunud ahtriosas haigutas allveelaeva gaasitorude kambrisse viiv avaus...

«Noh, Nikolai Borissovitš,» pöördus vanemleitnant elavalt kapteni poole, «me võime end selle päästva leiu puhul õnnitleda. Düüsid on olemas - järelikult on kõik korras.»

«Ma ei julgenud niisugust õnne loota,» vastas kapten pärast lühikest vaikust. «Nagu koorem langes õlgadelt . .. Kogu küsimus on nüüd selles, kuidas rõngas kohale asetada.»

«Termiidi ja elektrivintsi abil, seltsimees komandör,» ütles Kozõrev.

«Hm. .. Või nii!» Kapten vaatas tähelepanelikult Kozõrevile otsa. «Lihtsalt võtate kätte ja teete selle töö möödaminnes ära?»

«Püstitame ahtri ümber liikumatute platvormidega tellingud, seltsimees komandör,» vastas Kozõrev kiiresti.

«Õigus,» toetas vanemleitnant.

Kozõrev ja Matvejev ronisid laeva korpusele ning uurisid hoolikalt ahtri ja rõnga sisepinna seisukorda.

380

«Noh, kuidas seal lood on, seltsimees Kozõrev?» küsis kapten.

«Suurepärased, seltsimees komandör!» vastas uus peamehaanik reipalt. «Ahtri äär on sile, mitte rebenenud. Ja pind on peaaegu puhas, nagu noaga lõigatud! Puhastamist tuleb vähe.»

«Juba homme hommikul asume tööle,» ütles kapten. «Aleksandr Leonidovitš, palun võtke nende tööde juhatamine enese peale.»

«Kuulen, Nikolai Borissovitš!»

«Nüüd aga tagasi laeva!» andis kapten käsu. «Ja kiiresti! Me viime meeskonnale rõõmusõnumi ega tohi teda liiga kaua oodata lasta.»

Rõõm oli tõepoolest erakordne. Kuigi meeskond oleks pidanud juba ammu magama, ei lasknud kõiki valdav erutus kellelgi kohe voodisse heita ja uinuda.

Lõpuks tegi väsimus siiski oma töö ja varsti valitses allveelaeval unevaikus. Ainult ülelaevalises vahis olev Skvorešnja hoidis end vaevaga ärkvel, ümisedes enda ette oma ukraina lemmiklaulu «Lai Dnepr»... Saabus hetk, kus ka see tasane ümin äkki vaikib ja Skvorešnja tukastas üheks-kaheks minutiks püstijalu uksepiidale nõjatudes. Just nende lühikeste minutite vältel aga võpatas allveelaev kerge, tasase tõuke miõjul vaevumärgatavalt ja rahunes kohe jälle. Laevaruumides ja kajutites

valitses endine mitte millestki häiritud unine vaikus. Skvorešnja virgus, ohkas ja jätkas tasase lauluümina saatel oma rasket, mõõdukat sammumist, ilma et ta oleks midagi märganud. . .

VIII PEATÜKK SAARE JALAMIL

Palju aastaid tagasi, XIX sajandi lõpul, avastas doktor Hans Goldschmidt keemilise reaktsiooni, millele anti hiljem tema nimi. Goldsdhmidti reaktsiooni olemus seisab selles, et kui segada raudoksüüdi (tagi, roostepulbrit või muud selletaolist) pulbrilise alumiiniumiga ja saadud segu süüdata, siis võtab alumiinium põlemisprotsessi käigus raudoksüüdilt ära hapniku, redtitseerides raud-

oksüüdist puhta raua, ise aga oksüdeerudes; sieejuures vabanev soojusenergia sulatab raua ja tekkiv alumiiniumoksüüd kerkib šlakina selle pinnale.

Raudoksüüdi ja alumiiniumipulbri segu nimetatakse termiidiks ja sellest ajast peale, kui Goldschmidti reaktsioon sai tuntuks, kasutati seda kaua aega ainult mõningate lihtsate ferrosulamite saamiseks ning eriti rööbaste keevitamiseks.

Nelikümmend aastat kasutati termütreaktsiooni nii piiratult ja primitiivselt laboratooriumides ning metallurgilises praktikas, kuni nõukogude füüsikud lõpuks avastasid kõik selles reaktsioonis peituvad ülirikkalikud võimalused. Selgus, et mistahes metalli oksüüdi saab erilisi abivahendeid tarvitamata redutseerida igasuguses anumas, näiteks lihtsas tiiglis, kui selleks ainult kasutada teatavaid kindlaid elemente (alumiiniumi, liitiumi, naatriumi, räni).

Eriti tähelepanuväärsed on terrniitreaktsiooni puhul tekkivad kõrged temperatuurid. Juba raua redutseerimisel alumiiniumiga saadi tohutu kõrge, 3500-kraadine temperatuur, mille juures sulasid kõik tol ajal tuntud metallid. Volframi ja alumiiniumi vahelise reaktsiooni puhul aga tõuseb temperatuur 7500 kraadini, mis ületab Päikese pinna temperatuuri (6000kraadi), ja reaktsioon kulgeb nii intensiivselt, et volfram aurustub.

Selleks ajaks, kui Krepin konstrueeris oma allveelaeva, olid nõukogude teadlased juba jõudnud nii kaugele, et termiitreaktsioon võis toimuda isegi vee all niisama häireteta, nagu seal kasutatakse metallide autogeenset keevitamist ja lõikamist, kuid palju lihtsamalt, kindlamalt ja ohutumalt.

Termiitreaktsiooni otsustaski Kozõrev appi võtta, et paigutada kohale düüsirõngas, mis oli valmistatud nii raskesti sulavast sulamist, et veealustes tingimustes oleks olnud, täiesti võimatu teda mingite teiste vahenditega kuumutada ja töödelda.

Kui kuuenda augusti varahammikul Romeiko, Skvorešnja ja Matvejev valmistasid väljumiskambris ette torusid, trosise, metallplaate ja teisi materjale, mis olid vajalikud tellingute ja platvormide püstitamiseks laeva ahtriosa ümber, oli Kozõrev koos kapteniga juba lõpeta-

nud kõik arvutused ning koostanud düüsirõnga kohaleasetamise tööde plaani. Väljumiskambrisse laskudes leidis Kozõrev sealt eest juba skafandritesse rõivastunud ning väljumisvalmis tuukrid ja mehaanikud. Kozõrev rõivastus kiiresti ka ise ja vajutas seinalolevale nupule, signaliseerides sellega juhtimiskeskusse, et kambri võib veega täita. Mõne minuti pärast oli kamber vett täis ja kuuldus platvormi langetama asunud trosside raginat. Olles aga oma ülemise ääregа vaevalt pool meetrit laeva korpusest eemaldunud, peatus platvorm ja ragin lakkas.

«Mis põrgutemp seesiis nüüd on?» pahandas Skvorešnja kärsituna jalalt jalale tammudes ja ülil avanenud kitsast pilu silmitsedes. «Oh neid elektrkuid küll! Tegid ja tegid, jaga valmits ei teinud midagi. Kah töömehed!»

«Platvorm ei lange alla!» teatas Kozõrev juhtimiskeskusse. «Milles on asi, seltsimees kapten?»

«Ei taipa,» vastas kapten imestunud häälega. «Eile me ju käisime väljas ja siis oli platvorm korras. Praegu on mul siin lülitustahvlil ka punane signaal. Kohe annan elektrikutele käsu kõiki ajarneid

kontrollida. Oodake veidi.»
«Niikaua kui Marat roomab mööda seinaääri ja kontrollib võrku, võiksime meie siin ringi vaadata,» tegi Skvorešnja ettepaneku, «võib-olla on langetustrossid kinni jäänud.»
«Aga kuidas me üles saame, Andrei Vassiljevitš?» küsis Matvejev ülal avanenud pilu silmItsedes. «Sinna on ju kolm meetrit!»
«Veidrik! Üles saame ükskõik missuguse toru abil, mis me sellest hunnikust võtame. Või veel parem - roni mulle õlgadele.» .
«Just nii - õlgadele!»
Skvorešnja võimsatel õlgadel tundis Matvejev end vabalt ja kindlalt nagu treppredeli platvormil. Ta vaatas kiiresti üle kambri lae all oleva ploki, millele olid korrapäraselt keritud trossikeerud, kontrollis trossi väljumisava, pistis siis pea platvormi ülemise ääre ja korpuse !ahelisest pilust välja ning kontrollis trossi ja platvormi uhenduskohta.

«Siin on kõik korras, Andrei Vassiljevitš,» teatas ta Skvorešnjale ja pööras end tema õlgadel. «Pea kinni! Pea kinni! . ..» hüüdis ta äkki. «Noh, Andrei Vassiljevitš, tõsta kõrgemale! Jalgadest! Veel kõrgemale!... Ohoo! Mis see on?! Vaat kus tükk!»
Tavaliselt rahulik, tasakaalukas ja napisõnaline Matvejev oli, nüüd veidi erutatud. Ta sirutas end poolest kehast saadik üle platvormi ääre, kummardus allapoole ja liigutas oma laternat igasse külge, pingutades end kogu jõust ja püüdes käega midagi tabada.
«Mis seal siis on?» hüüdis Skvorešnja, suutmata kauem vastu pidada.
«Oleks nagu maa, Andrei Vassiljevitš,» vastas Matvejev Skvorešnja õlult kergelt maha hüpates. «Võin isegi kindlalt öelda, et maa. Kalju. . . kõige ehtsam kalju! Ta toetab altpoolt platvormi ega lase sellel alla langeda. Laev on küljega vastu kaljut surutud.»
See avastus tekitas sensatsiooni. Kapten andis Matvejevile käsu tungida pilu kaudu välja ning kalju üle vaadata. Matvejev pöördus kiiresti tagasi ja kandis ette, et kalju, mille vastu hoovus on surunud «Pioneeri», moodustab osa ulatuslikust veealusest mäenõlvast, mis sirutub kaugele igasse külge ja tõuseb arvatavasti veepinnani või isegi üle selle. Kapteni käsu kohaselt Matvejev liiga kõrgele ei ujunud. Vastavalt kapteni korraldusele tungisid seejärel Skvorešnja ning kümme meeskonnaliiget Matvejevi poolt kasutatud teed mööda laevast välja. Nad võtsid kaasa mõned kerad peenikest painduvat trassi, tegid sellest neli tohutu suurt silmust, paigutasid kolm neist laeva vööri ümber ja kinnitasid neljanda abil laeva ahtri tugevasti kalju külge. Siis haarasid nad vööri ümber olevate silmuste otstest kinni, pöördusid näoga avamere poole ja panid Skvorešnja komando järgi üheaegselt kümne kümnendiku käiguga tööle oma propellerid. Viissada hobujõudu pöörasid all-veelaeva viieteistkümne minutiga kaljust eemale ning paigutasid ta vööriga ookeani poole ja ahtriga veealuse mäe suunas. Et hoovus ei viiks teda paigast ära ega suruks teda uuesti vastu kaljut, lasti ühe vöörisilmuse otsad põhja ning kinnitati seal suure kaljurahnu ümber.

«Pioneer» seisis nüüd kindlalt ankrus.
«Düüsibrigaad» ettenähtud koosseisus alustas laeva ahtris viivitamatult tööd.
Kapten kutsus samal ajal enda juurde juhtimiskeskusse Šelavini ja tegi talle ülesandeks põhjalikult tutvuda veealuse mäega.
«Meil ei ole veel võimalust määrata oma asukoha koordinaate,» ütles kapten. «ükski meie infrapunastest lokaatoritest ei ole praegu töökorras. Võib aga olla, et mäe lähem uurimine aitab just teil, kogenud okeanograafil, kindlaks teha, mis mägi see on, kus ta asub ja kas ta pole aluseks mõnele leetseljakule, laialdasele madalikule, korallirifile või atollile. Atollid võivad olla asustatud,

meie tingimustes aga oleks see väga suur ebameeldivus. Ettevaatus ei tee paha... Öö saabumisel tõuske pinnale ja vaadake, kas pole märgata tulesid, laevade liikumist või pärismaalaste kanuusid. Kui peate vajalikuks, võtke keegi meeskonnast kaasa. . .»

«Ei, ei, Nikolai Borissovitš, milleks praegu inimesi tööst eemale kiskuda! Ma saan üksigi väga hästi hakkama, aga kui te lubate, siis ma võtaksin Pavliku kaasa. Tema pole siin nii hädavajalik ja talle oleks see ka huvitav ja kasulik. . .»

Kapten nõustus. Pavlik oli selle «väljasõidu» üle ütlemata rõõmus: ta ei olnud enam ammu vee all ringi hulkuda saanud, uued kohad aga tõotasid ausi muljeid, uusi avastusi ja uusi rõõme.

Ääreni täidetud vedela hapniku padrunitega, laetud akumulaatoritega, toidu ja veega termostes ning luuregeoloogide ja allveeküttide täies varustuses laskusid Šelavin ja Pavlik täpselt kell viisteist väljumisplatvormilt mäenõlvale ja suundusid jalgsi mööda põhja lõuna poole. Minna oli raske. Nõlv oli üsna järsk ja tihedasti üle külvatud kaljurahnudega, jalad aga vajusid mudasse ja takerdusid vetikatesse. Lihtsam oleks olnud propellerite abil kõige aeglasema käiguga piki nõlva edasi ujuda, kuid Šelavin loobus sellest teadlikult, seletades Pavlikule, et on tingimata tarvis uurida mäe geoloogilist struktuuri, geoloogia aga avaldab oma saladusi ainult jalakäijale, mitte lenduriie, kuigi see lendur lendaks vee all.

Teel kohati palju kalu. Pavlik nimetas neid eksimatult, kutsudes okeanograafilt esile heakskiitva pomina.

Pärast veerandtunnist käiku peatus Pavlik järsku, kummardus ja tõmbas midagi mudast välja.

«Mis see on?» küsis ta oma leidu Šelavini poole sirutades.

Tema käes oli rohmakas ja primitiivne, kuid täiesti selgelt kujundatud, tuhmilt helkiva musta teraga kõver nuga. Olles sellele vaevu pilgu heitnud, hüüatas Šelavin imestunult: .

«Obsidiaanist nuga! Nuga puhtast vulkaanilisest klaasist! Asi läheb väga huvitavaks! Absoluutselt!... Tule, Pavlik, kaevame siin veel.»

Minuti pärast tõmbas Šelavin võidukalt mudast välja veel ühe leiu.

«Ongi nii!» ütles ta leidu silmitsedes rõõmsalt. «Obsidiaanist odaots. . . Suurepärane! Absoluutselt! . . . Kaeva, kaeva, Pavlik!»

Rohkem nad siiski midagi ei leidnud..

Pärast lühikest puhkust mindi edasi. Šelavin oli ajutiseks kaotanud oma tavalise sõnaohtruse ja kõndis kaua mõtlikult vaikides ning ainult harva Pavlikule meeldetuletades:

«Vaata jalgade ette! Vaata hoolega! Ära jäta midagi kahe silma vahele. . .» .

Langetatud päi, vaikivana ja mõttesse vajununa jätkas ta seejärel jälle edasiliikumist, pomisedes vahetevahel midagi arusaamatut ja põrgates vastu kaljusid. Poole tunni pärast peatus Šelavin äkki suure lameda kalju ees. Ta tõstis silmad, tardus hetkeks paigale ja hüüdis siis vaimustusega:

«Lootsik! Pärismaalaste kanuu! . . .»

Ootamatu osavuse ja kiirusega hüppas ta kaljule.

Nagu basaldist pjedestaalil lebas tema ees peaaegu parrasteni mudasse mattunud pikk, iseloomulikult ülespoole painutatud ninaga paat, mida kaunistasid keerukad, fantastilised nikerdused.

«Siia, Pavlik!» hüüdis Šelavin kannatamatult. «Võta labidas ja puhasta!»

Mudapilvedest ümbritsetuna töötasid nad palavikuliselt umbes veerand tundi, ja kui muda settis ning vesi oman-

das endise läbipaistvuse, oli nende ees katkise põhjaga piroog, mis sisaldas suure kuhja pehkinud

kalavõrkude jäänuseid. Selles kuhjas sorides tõmbas kord Šelavin, kord Pavlik rõõmuhüüete saatel välja üha uusi leide: inimese pealuu, inimese- ja linnupeadega puidust kujukoesi, luust kalaõngi ja mingisuguseid ühe kuni kahe meetri pikkusi punakaid puittahvleid, mis olid tihedalt kaetud arusaamatute märkide põimikuga.

Juba esimene tahvel avaldas Šelavinile vapustavat mõju. Ta surus oma kiivri peaaegu vastu tahvlit, vaatas mõne hetke hullumeelsete, koobastest välja kippuvate silmadega pikki märkide ridu ja hakkas siis äkki ühel kohal karglema, hüüdes:

«Kohau!. .. Kohau rongo-rongo... Need on nemad!
Need on nemad! Rapanuilaste kohau rongo-rongo! . . .»

Hämmastusest tardunud Pavlik vaatas avasui seda pilti, mis meenutas ürginimese tantsu mingite arusaamatute nõiasõnade saatel.

«Lubage küsida, noormees, kas te taipate, mida see tähendab? Ei-ei! Te ei taipa, mida see tähendab!... See. .. See...»

«Ja mida see siis õieti tähendab?» küsis Pavlik toibudes.

Šelavin aga jäi äkki vait, mõtles veidi aega pingeliieIt ja pomises siis:

«Mida see tähendab? Hm, hm... Ootame natuke. Tuleb veenduda. Tuleb kontrollida. Me leiame veel... Ma olen kindel, et me leiame ahusid ja . . . ja . .. Lähme! Lähme ruttu edasi! . .. Pane kõik lootsikusse! Tagasiteel võtame kaasa.:.

Šelavin peaaegu jooksis, nii et Pavlik jõudis temaga vaevalt sammu pidada. Nii liikusid nad veel umbes pool tundi edasi. Lõpuks, kui Pavlik juba tundis, et tema jõud on lõpukorral, peatus Šelavin järsku.

Paari meetri kõrguse seinana kerkis nende ees risti mäenõlvaga viiekümne-kuuekümne meetri pikkune, tohutu suurtest plaatidest laotud terrass. Ei Šelavin ega Pavlik aga vaadanud seda terrassi. Täielikus vaikuses, pead selga heidetud, seisid nad nagu võlutuna, pööramata silmi mitmelt hiiglaslkult raidkujult, mis kerkisid tummas, sünges ja ähvardavas rahus viieteistkümne

«E-ei, Ivan Stepanovitš,» vastas Pavlik, tundes juba teatavat piinlikkust. «Waihut ma ka ei tea.»

«Ei saa aru. Absoluutselt ei saa aru, mida teile küll õpetati nendes paljukiidetud gümnaasiumides või.. kuidas neid seal nimetataksegi... kolledžites!»

«Püha Patricki kolledžis, Ivan Stepanovitš, Quebec'is.»

«Mitte püha Patric'ki kolledžis,» pahvatas okeanograaf, «vaid püha harimatuse kolledžis!... Just! Püha harimatuse kolledžis! Mitte midagi teada ja isegi mitte midagi kuulnud olla Rapanui ehk Waihu ehk Lihavõtte saarest! See on lihtsalt hirmus!»

«Lihavõtte? Lihavõtte saar?» võpatas Pavlik. «Mul tuleb midagi meelde... Jah, jah, mul tuleb meelde... See on tilluke saareke Vaikses ookeanis. Selle avastas Davis tuhande kuuesaja kaheksakümne seitsmendal aastal ja siis admiral Roggeveen tuhande seitsmesaja kahekümne teisel aastal. Ja saart asustasid sel ajal paganad, ebajumalakummardajad, aga hiJjem sõitsid sinna mingisugused mungad ja pöörasid nad ristiusku. See ongi kõik, mis kolledži geograafiaõpetaja meile jutustas Lihavõtte saarest.»

«Idioot, kelle ülesandeks oli muuta lapsi samasugusteks idiootideks nagu ta isel Küll an hea, Pavlik, et sa pääsesid sellest võhikute, juhmardite ja silmakirjateenrite vabrikust! Nüüd astud nõukagude kooli ja sinu ees avaneb kogu' maailm kõiges oma ilus ja tões! Sulle ju ei räägitud kolledžis selle tähelepanuväärse saare kohta kõige huvitavamat! See tilluke saareke, mille võib ühe tunniga otsast otsani läbi käia, see piiritusse ookeani eksinud üksildane maalapike, mida eraldab neli tuhat kilameetrit Lõuna-Ameerikast ja umbes niisama suur kaugus lähimatest Palüneesia saartest kujutab endast tõelist teaduslike mõistatuste ja saladuste põimikut! Mõtle ainult, Pavlik: kogu Palüneesiast, kõigist tema arvututest saartest ainuüksi siin, kõigist polüneesia hõimudest ainult Rapanuid asustaval

väikesel rahvakesel arenes ja õitses kirjaoskus! Kirjutati nendele samadele kohau rongo-rangodele - pikkadele punakaspruunidele puittahvlitele, mida me äsja leidsime kanuust ja haidsime käes! Veel enaml Need muistsete rapanuilaste kirjamär-

kidega kaetud tahvlid on tänapäevani läbi lugemata ja nende saladust ei ole veel lahendanud ükski tsiviseeritud maailma teadlane.»

Šelavin jäi vait ja rüüpas termosest mõne lonksu kakaod.

«Aga need terrassid ehk ahud, pärismaalased neid nimetavad! Ja need ebatavalised raidkujud!» jätkas ta pärast lühikest vaheaega. «Kuidas suutis neid hiigelkujusid püstitada kõige madalamal kultuuritasemel olev väike rahvake? Mõned neist kuju
dest on ju kuni kahekümne kolme meetri kõrgused, õlgadest kahe-kolme meetri laiused, kannavad peas kahemeetrise läbimõõduga kiviturbaneid ja kaaluvad kuni kaks tuhat tsentnerit! Seejueres loendati esimeste eurooplaste saarele ilmumisel ahusid vähemalt kakssada kuuskümmend, raidkujusid aga üle viiesaja ja kõik nad on oma vihaste, ähvardavate nägudega. ookeani poole pööratud.

Kas pole selge, et seda tohutut, võiks öelda titaanlikku tööd suutis teha ainult mingi teine, palju suurem, kultuursem ja arenenum rahvas!

Kõikide nende möistatuste lahendamiseks püstitasid mõned teadlased oletuse, et see saar oli kauges minevikus palju suurem ja teda asustas arvukas rahvas, kelle kultuur oli küllalt kõrge — palju kõrgem kui sel haletsusväärsel rahvakesel, keda leidsid saarelt esimesed eurooplased. Kord saabus aeg, kus muistsed rapanuilased hakkasid märkama, et nende saar vajub aeglaselt, kuid järjekindlalt merre. Arevusest ja ebamäärasest hirmust aetuna pöördusid nad oma jumalate poole, otsides neilt kaitset ähvardavate loodusjõudude vastu. Nad hakkasid mererannale ehitama tohutu suuri terrasse ning püstitama neile valvuritena ja kodumaa kaitsjatena arvukaid ebajumalakujusid. Ookean aga jätkas lakkamatut pealetungi ja asjata puurisid kivijumalad temasse oma viha-
seid, ähvardavaid pilke. Inimesed ei kaotanud siiski lootust. Palavikuliselt jätkasid nad tööd: raiusid välja uusi kujusid, ehitasid uusi ahusid ja püstitasid neile üha uute ridadena oma valvureid ja kaitsjaid. Nii kestis see arvatavasti paljusid aastakümneid. Võib-olla veendus rahvas aja jooksul oma lootuste asjatuses ja oma jumalate võimetuses,. võimalik ka, et põhjuseks oli

ookeani äkiline pealetung maavärisemise tagajärjel, kuid lõpuks sattus saare elanikkond paanikasse, heitis kõrvale kõik tööd, haaras kaasa kogu oma varanduse ja ruttas kanuudesse, et otsida pääsmist mõnelt teiselt saarelt. Niisuguseid ühel või teisel põhjusel saarelt saarele kolimisi üle tohutute ookeaniavaruste on Polüneesia ajaloos esinenud küllalt sagedasti.

Mõned teadlased arvavad, et Rapanui saare praegused elanikud ei ole tema esialgse elanikkonna jäänused, vaid sisserändajad, kel oli julgust saarele asuda pärast seda, kui saar lakkas vajumast või hakkas vajuma aeglasemalt, mitte enam nii märgatavalt. See aga, et me avastasime täna suure veealuse ahu sellele püstitatud raidkujudega, peaks lõplikult tõestama Saare vajumise teooria õigsuse...»

Šelavin jäi vait, imedes mõtlikult kakaod. Pavlik, kes oli kogu aeg kuulanud okeanograafi jutustust nagu muinasjuttu, vaikis samuti. Lõpuks ta küsis:

«Aga kuidas neil uustulnukatel saarel läks?»

«On võimalik, et küllalt kaua aega - seni, kuni neile ei pööranud tähelepanu euroopa «tsivilisaatorid» - elasid nad enda seisukohast võrdlemisi hästi. Siis ilmusid saarele haigused ja elanikke haaras iha viina, tubaka, euroopaliku tühja-tähja ning nõndanimetatud kultuuri järele. Kõige raskema löögi aga

andis saarele peruu orjakauplejate kallaletung tuhande kaheksasaja kuuekümne teisel aastal. Pärast usutamatuid julmusi, tapmisi ja röövimisi vangistasid need suurema osa saare elanikkonnast - viis tuhat inimest - ja vedasid nad LõunaAmeerika ranniku lähedal asuvatele Chincha saartele, et nad seal kaevaksid ja laadiksid laevadele guaanot - linnusõnnikut, mida nendel saartel leidus tohutute lademetena ja mida sealt veeti väetisainena Euroopasse.

Tõsi küll, mõned neist õnnetutest vabastati hiljem, kuid kodusaarele tagasi pöördudes tõid nad endaga kaasa rõuged, mis tegid elanikkonna hulgas suurt hävitustööd. Sellest ajast peale algas saarerahva järk-järguline väljasuremine ja juba tuhande kaheksasaja kaheksakümne kuuendal aastal oli saarel kõigest sada viiskümmend elanikku. Viimasel ajal on nende arv veidi suurenenud ja jõudnud kahesaja viiekümneni, kuid kapita-

lismi, julma ekspluatatsiooni, joomise, haiguste ja lootusetu viletsuse tingimustes võib vaevalt loota selle rahva uuestisündi. .. Jaa-a!... See pole see, mis meil, Pavlik! . . . Kui palju niisuguseid väikerahvaid, keda tsaarid, nende ametnikud ja kapitalistlikud kiskjad olid viinud väljasuremiseni, sündis meil Nõukogude Liidus uuesti pärast tuhande üheksasaja seitsmeteistkümnenda aasta Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni! Nii on lood, noormees! . .. Veel palju teisigi teaduslikke saladusi varjab endas see väike, peaaegu tühi saareke. Kõike ei jõua korraga jutustada, Pavlik, ja meil on juba aeg tagasi pöörjuda. Pean täiesti tarbetuks jätkata nende veealuste nõlvade uurimist: see, mida kapten tahtis teada, on mulle juba täiesti selge. Ja see on peaasi! Noh, teele, noormees, Quebec'i püha Patricki kolledži ustav kasvandik!»

«Ma tahaksin seda võimalikult kiiresti unustada,» ütles Pavlik vaikselt, «aga te tuletate mulle kogu aeg meelde. . .»

«Aa-a! . .. Hm... Hm... Jah, etteheide on õigustatud. . . Anna vanamehele andeks. Enam ei tee. »

Šelavin sirutas heasüdamlikult naeratades välja oma metaIse käe ning Pavlik surus seda lõbusalt ja meelsasti.

Olles võtnud kaasa suured kuhjad kalavõrke ning riputanqd endale lehvikukujuliselt selga rapanuilaste pühad. tahvlid ja muud trofeed, suundusid Šelavin ja Pavlik allveelaeva poole. .

Kui nad ka'ks tundi hiljem ilmusid selliselt allveelaeva kõrvale, prožektorist eredasti valgustatud ruumi, võtsid neid vastu imestushüüded, mis järgmisel hetkel asendusid naeru ja naljatustega.

Juba väljumisplatvormil nägid nad skafandrisse rõivastunud kaptenit, kelle esimene küsimus Šelavinile oli:

«Kus me asume, Ivan Stepanovitš?»

«Rapanui saare jalamil.»

Kapten kortsutas kulme.

IX PEATÜKK RAPANUI SAARE SALADUS

Prožektoritest eredasti valgustatuna seisis «Pioneer» oma ebatavalistes terastrossidest rakmetes saare jalamil.

Risti ja põiki trossidesse põimituna näis ta olevat saare ette rakendatud, et seda esimese signaali järgi veealustesse avarustesse vedada. Tema selja vööripoolses osas asuvale kühmule oli kindlalt kinnitatud elektrivints läbipaistvasse metallkesta suletud mootoriga ja mootorist kahele poole välja ulatuva võlliga. Elektrivintsi käikulaskmisel pidid sellele võilile mähkuma düüsirõngast tema endisse asukohta vedavad jämedad trossid. Enne seda aga tuli termiidi abi! pehmendada düüsirõnga

alumine osa, mis hoidis teda kinni.

Juba kaks ööpäeva põles termiit düüsirõnga all, kuid metall ei allunud kuumuse toimele. Nõutu Kozõrev ei teadnud, millega - seletada madalat - kõigest umbes kahetuhande kraadist - temperatuuri, mida andis termiitreaktsioon. Asi ei edenenud ja see erutas äärmiselt nii kaptenit kui ka kogu meeskonda. Kozõrev hankis allveelaeva suurepärasest laboratooriumist kõige mitmekesisemaid materjale ning lisas neid üha uutes kombinatsioonides termiitidele, mis olid spetsiaalselt valmistatud tööks vee all ja arendasid tavalistes tingimustes ka kõige kuumusekindlama metalli sulatamiseks piisavat temperatuuri. Alles kolmandal päeval, kümnendal augustil, õnnestus Kozõrevil pärast pikaajalist vaevanägemist juhuslikult leida niisugust termiitelementide kombinatsiooni, mille puhul reaktsioon andis vaevumärgatavalt metalli pehmendava temperatuuri. Sellest oli siiski vähe ja Kozõrev jätkas otsinguid, murdes pead mõistatusliku termiidi üle, mis sellisel vastutusrikkal hetkel oli ootamatult segi löönud kõik arvestused. See oli häbiväärne, lihtsalt alandav! Teised olid juba jõudnud nii palju ära teha, töö kees ja edenes nende käes. «Komissari Hääl» teatas igal hommikul kord ühe, kord teise brigaadi edusammudest ja töövõitudest: radistid on taastanud raadiojaama vastuvõtja, akustikud lõpetavad töid väärikahuri juures, isegi elektrikud vähendatud koosseisus on korda seadnud kogu automaatika ja ainult

mehaanikute brigaadist ei räägi ajaleht sõnagi. Selle brigaadi «edusammud» on niisugused, et, teiste innustamise ja kaasakiskumise asemel võivad need ainult tekitada norutunnet ja rikkuda meeleolu. Lakkamatult, järelejätmatult piinas Kozõrevi küsimus: «Mida teha?»

Kui ilmusid metalli pehmenemise esimesed nõrgad tundemärgid, tuli Kozõrevile pähe mõte, mida ta kohe jagas vanemleitnandiga.

«Kuni ma jätkan uute termiitide otsimist,» ütles ta, «võiksime ära kasutada seda nõrka metalli kuumenemist, mida me oleme juba saavutanud. Ei maksa aega kaotada.»

«Kuidas te siis kavatsete seda kuumenemist ära kasutada?» küsis vanemleitnant.

«Kavatsen kohe vintsi tööle panna. Kui ta nihutab düüsirõngast edasi kas või millimeetri võrragi tunnis, siis on ka sellest asjale kasu.. .»

«Mis siis ikka,» kehitas vanemleitnant õlgu, «ma ei vaidle vastu, kuid küsimuse täielikku lahendust see ei anna.»

«Ükskõik!» vastas Kozõrev kangekaelselt. «Kuni ma otsin, andku kas või natukenegi... See on parem kui mitte midagi.»

Tohutu suures, poolringikujuliselt kõveraks painutatud renni meenutavas tiiglis, mis ümbritses düüsirõnga alumist osa, põles termiit. Elektrivints pingutas trosse ja keris neid aeg1aselt, silmaga täiesti märkamatult võllile. Esimese ööpäeva lõpuks oli võllil veidi üle kümne millimeetri trossi. See oli tühiselt väike suurus, kuid Kozõrev oli rahul: vähemalt surnud punktist oli sel viisil üle saadud. Kozõrev pidas nõu Skvorešnjaga ja see tegi uue ettepaneku: miks mitte vintsi abistada? Kui tema, Skvorešnja, võtaks hea neljakümnekilogrammise vasara ja hakkaks sellega rõngast taguma, kas see ei aitaks mingil määral vintsi tööle kaasa?

Nüüd oli Kozõrevi kord muiata ja õlgu kehitada:

«No kuule, Andrei Vassiljevitš! Kas sa nalja teed või? Elektrivints töötab viie tuhande hobujõuga. Kui palju suudad sa sellele oma vasaraga lisa anda?»

«Veidrik oled, Kozõrev! Vabandust, seltsimees peamehaanik.»

«Ah, jäta oma auastmed! Praegu pole need olulised. Mida sa tahtsid öelda?»

«Seda; et küsimus ei ole minu hobujõududes, vaid tõugetes, löökides, mis peaksid kas või

natukenegi mõjutama molekulide asetust pehmenevas metallis.»
«Proovi,» vastas Kozõrev kahtlevalt, «kahju sellest igatahes ei tule.»
Mõne minuti pärast hakkas allveelaeva ahtrist kostma võimsaid, kajavaid vasarahoope; need kaikusid nagu tohutu suure veealuse tornikella löögid, kurdistasid oma vapustava jõuga kõiki laeva juures töötajaid ning kandusid kaugele laeva ümbrusse...
Kapten istus juhtimiskeskuses laua taga. Ta tegi kok uvõtteid päeva jooksul lõpetatud töödest ja määras järgmiste tööde teostamise ligikaudseid tähtaegu ning ei või öelda, et nende arvutuste tulemused oleksid teda kurvastanud, kui poleks olnud ootamatut viivitust düüsidega. See viivitus tegi kaptenile tõsist muret. Kui Kozõrev ei leia lähema kahe-kolme päeva Jooksul sellest oluk rrast väljapääsu ega kiirenda metalli pehmenemist, siis ootab allveelaeva kõige süngem perspektiiv: ta ei jõua määratud tähtajaks Vladivostokki. Ja tema, kapten, on siin täiesti jõuetu. Ta ei suuda millegagi aidata ega ming id ettepanekuid teha; ta võib ainult oodata, mida ütleb küll andekas, kuid siiski noor mehaanik.
Neisse nukraisse mõtteisse süvenenuna ei kuulnud kapten altpoolt, masinaruumidest ja -kambritest läbi avatud ukse juhtimiskeskusse tungivat instrumentide müra, kopsimist ja vingumist - allveelaeva halvatud organismi ellu äratava hoogsa töö rõõmsat ja erutavat sünfooniat.
Kapten oli alati armastanud kuulatada seda elurõõmsat kära ja alati oli teda, niisugusel korral vallanud soov sukelduda sellesse, võtta osa ühisest tööst. Ka nüüd, olles tükk aega istunud oma raskete mõtetega, kiskus ta end lõpuks nendest lahti, jäi uuesti kuulatama tuttavat kära ning jälle tuli tal soov laskuda alla ja käia läbi kõik ruumid ja kambrid. Kapten tõusis ja vaatas kella. Oli juba kakskümmend kolm. Ookeani pinna kohal on praegu pime troopikaöö, taevas on täis suuri tähti ja lained

veerevad tasa randa, kuhu on kunagi saareelanike poolt püstitatud vaikivad kivised valvurid.
Kapten raputas end neist mõtetest lahtL Tunni aja pärast lõpeb töö - tuleb vaadata, kuidas see on vahepeal edenenud. Järsku tõstis ta pea ja jäi kuulatama.
Läbi allveelaeva täitva tavalise müra kandus tema kõrvu kusagilt kaugelt vaevueristatavaid rütmilisi metalli lööke vastu metalli. Mis see võis olla? Kust tulid need helid?
Kapten asus kiiresti ringkäigule. Ta vaatas ruttu üle kõik alumised ruumid ja kambrid; töö kulges suurepäraselt; väsInud inimesed naeratasid talle vastu. Masinaosakonnast suundus kapten väljumiskambrisse, kus oli korrapidajaks alles kolm päeva tagasi ambulantsist tulnud Romeiko. Kapten tõmbas Romeiko abiga kiiresti skafandri selga ja valmistus väljumiseks. Vaevalt oli plat-vorm alla laskunud, kui senisummutatult kostnud löögid tungisid kõrvulukustavalt kapteni kiivri alla. Kapten sööstis, edasi.
Prožektorite eredas valguses taguss Skvorešnja vasaraga suurt. düüsirõngast, näides oma läikivas raudrüüs sajapäist lohet tapva võimsa muinasjutuhiiglasena.
Kapten tormas tema juurde, haaras tal raevukalt õlast kinni, raputas teda kõigest jõust ja hüüdis:
«Mis te teete? Res teil lubas seda teha? Lõpetage see müristamine! Kuidas te võisite unustada, et me oleme asustatud saare juures?»
Peapesu said kõik: nii Skvorešnja kui ka Kozõrev ja vanemleitnant. Nad seisid vaikides; teadmata, miltega end õigustada. Nad mõistsid, et olid teinud tõsise vea. . .

Ngaara seisis oma vanaslagunenud kanuus ja tõukas seda tasaste, vaevumärgatavate aerulöökidega avamere poole.
Kaugel seljataga helendas pimeduses nõrgaltl väike võbisev punktike. Seal oli Ngaara naine Angata süüdanud üksildasel, tühjal rannal lõkke, et pereisa võiks kergesti leida oma onni, kui ta pärast püügi lõpetamist pöördub saagiga tagasi näljase pere juurde.

Ngaara ohkas raskesti. Isegi enne päikeseloojangut ja lühikeses õhtuhämaruses, mil kalad näkkasid kõige paremini, ei olnud ükski neist lähenenud tema terasõngedele, mille eest ta oli vanale Robinsonile nii palju kalu andnud, ega puudutanud nende otsas olevat sööta, ja isegi pühitsetud õngest, mille Ngaara oli ise kannatlikult ja aukartlikult salaja valmistanud õndsa isa sääreluust, - isegi sellest õngest möödusid kalad põlglikuJt, seda nagu märkamata. Öö saabumisel pidi Ngaara leppima vähkide ja krabide püüdmisega. Toiduna pole need palju väärt, kuid midagi muud ei jäänud üle. Ka selles jahis aga jälgis Ngaarat ebaõnn. Tema kanuu põhjas sagisid tasa sõrgadega ja koorikutega krabistades ainult mõned väikesed krabid ja kümmekond suurt hallrohelist vähki. Võrk lohises mööda põhja just nagu meelega välja valides neid kohti, kus saaki oli kõige vähem. Need on kindlasti paha vaimu Ahu-ahu-tatana vembud. Juba on hilja ning varsti tuleb koju, randa, tagasi pöörduda. Kohe lõpeb madalik ja põhi langeb järsult sügavusse.

Äkki tuli Ngaarale pähe uus mõte. Sellelt järsult nõlvalt ei ole keegi krabisid püüdnud. Mis oleks, kui ta prooviks võrke mööda seda nõlva sügavamale lasta? Kes teab, võib-olla on just seal palju saaki? Tuleb katset teha! Ngaara taolisel kogenud kaluril ja sukeldujal, parimas elueas oleval vägeval kütil oleks häbi täiesti tühjas kanuus näljase pere juurde tagasi pöörduda!

Otsus oli tehtud. Vette lastud võrk vedas juba enda järel köit kanuust välja. Ngaara hakkas sõudma veel ettevaatlikumalt, sosistades tasa kalurite jumala Meakahi, meripääsukese munade jumala Make-make, kellele ohvritoomiseks mune hankides ta pani oma elu kaalule, ning isegi munajumala Hava-tuu-fake-take ja selle auväärt abikaasa Vie-hoa nimesid.

Köis rullus üha kiiremini lahti ja lähenes juba lõpule, kuid lõdvenes siis järsku ja jäi rippuma. «Uus põhi!» mõtles Ngaara rõõmsalt. «Ja seda ei tea keegi!...» Nüüd oli ainult tarvis võrk ettevaatlikult mööda järsaku nõlva üles vedada. . . Ngaara sõudis kolme-nelja kanuupikkuse võrra tagasi ranna poole, võttis köiest kinni ja hakkas tirima. Köis tõmbus pingule, kuid ülespoole ei kerkinud. Ngaara tuju langes.

399

Võrk oli ilmselt põhjas mil1egi taha kinni jäänud. Ngaara tõmbas tugevamini, kuid, endiselt tulemusteta. Siis kirus ta pahaselt ja kurvalt kõige rängemate sõnadega nii valgete Jeesust kui 'ka oma rahva muistseid jumalaid ja isegi paha vaimu Tatanat ennast.

Mida teha? Ei või ju sinnapaika jätta võrku, mis toidab Ngaarat ja tema perekonda, aitab maksta makse ning tasuda vanale Tatanale - Robinsonile - viina, tubaka ja õngede eest - . . Tõsi küll, ookean on siin tohutu sügav, kuid niisugusele sukeldujale nagu Ngaara pole isegi kogu köie pikkus kohutav. Aga kui tuleb hai? See oleks ebameeldiv, kuid nuga on vöö vahel ja ka hail poleks sellest kohtumisest suurt rõõmu oodata.

Ngaara võttis seljast vana kampsuni ning jalast kulunud, paikade tiheda mosaiigiga kaetud püksid ja sööstis mustendavasse vette. Vee all avas ta küll harjumuse järgi kohe silmad, kuid pilkases pimeduses, mille kõrval ülal valitsev tähine öö näis videvikuna, ei märganud ta köit. Alles käega kobades leidis ta selle ja hakkas kiiresti seda mööda allapoole laskuma.

Akki nägid tema pärani avatud silmad midagi niisugust, et üle kogu tema keha jooksis ebauskliku hirmu värin.

Kaugel all ookeanisügavuses saras tohutu suur suur hõbedane pilv, nagu oleks kuu lahkunud taevast, laskunud tumedatesse vetesse ja hakanud seal levitama oma

tugevat valgust, kuna tema ümber tantsisid oma valitsejat piduliku rõõmutantsuga vastu võtvate veehaldjatena heledad valged punktid. Järsku kuuldus sügavusest tume kaikuv hoop, mis vapustas Ngaara hirmust tardunud keha. Üksteisele järgnevad võimsad rütmilised hoobid näisid hoovavat kõikjalt, nagu oleksid hiiglased tagunud tohutut, mäesuurust rapanuilaste trummi. Ngaara silmade ees keerlesid rohelised ja, oranžid rõngad. Ta hakkas juba lämbuma ja sööstis pühast hirmust aetuna

ülespoole, püüdes mitte midagi, näha ega kuulda. Vapustavad hoobid aga jälitasid teda, kuni ta lõpuks peaaegu hullununa sööstis otse kanuu kõrval veest välja. Ta haaras hirmust luksudes nõrkade, värisevate sõrmedega k~nuu pardast kinni ega suutnud kaua rahuneda... Olles lõpuks end veidi kogunud, vaatas Ngaara kartlikult ringi,

400

veendus, et ta on üksi, ja lähendas kõrva veele. Tumedas kuristikust kostis uus kõrvulukustav hoop, Ngaara hüppas nagu vedrust paisatuna ülespoole, veeres üle parda ääre ja langes kanuu põhja. talle näis, et isegi paadi: põhi vappub alt tulevate salapäraste hoopide mõjul vaevumärgatavalt ja rütmiliselt. Lõplikult pea kaotanuna hüppas.ta püsti, haaras noa, lõikas ühe tõmbega läbi kallihinnalist võrku, perekonna toitjat, kanuuga ühendava köie ja hakkas meeleheitlikult, nagu oma elu päästes aeruga töötama...

Ta sonis kogg öö, viskles oma kõrkjatest asemel ühelt küljelt teisele ning pomises ja karjus hirmsaid sõnu ookeanisügavikku laskunud, hõbedasest pilvest ümbritsetud kuust, tähtede tantsust kuu ümber ja tantsu saatva püha trummi .põrinast. Tema naine Angata ulgus meeleheitlikult ja hirmunult koos temaga, hommikul aga tulid naabrid ja sugulased ning sõnum Ngaara-nägemusest kandus kuuldamatult üle .kogu saare, rangelt saladuses hoituna valgete eest, kes muidugi poleks uskunud Ngaara nägemust ning oleksid hakanud jälitama ja karmilt karistama oma vanade jumalate juurde tagasi, pöördunud ketsereid ja ususalgajaid.

Juba kolmandal päeval aga, olles saanud kotitaie kookospähklite eest klaasi viina, reetis alkoholi kütkeis olev ja sellest üleni läbi ilmbunud vana Te-haha:Robinsonile saare imepärase saladuse. Mõne tunni pärast viis pronksnahaline pootsman Ribeiro selle saladuse pargasel mootorkuunarile «Santa Maria», mis oli tulnud tooma Robinsonile uut partiid piiritust, pehkinud sitsi, «kõige moodsamaid» valmisrõivaid ja mitmesugust kirevat tühja tähja. Esimesena kuulis sellest laeval don Juan Gomez Gounzales, ajakirjanik Valparaisost, kes kuunari kapteni sõbra ja külalisena oli juhuslikult sattunud siia, seik igava saare rannikule. Haistes ootamatut sensatsiooni ima ajalehe jaoks, sõitis päeva päikesepaistelisest raugusest virgunud ajakirjanik juba samal õhtul paadiga vana, igavesti joobnud Te-haha poolt kätte näidatud kohale. Olles peatanud paadi Ngaara hüti kohal, sukeldus don Juan vette ja pöördus tagasi täiesti vapustatuna.Ta nägi vees tuhmhõbedaselt sätendavat pilve. Trummi põrinat ta küll ei kuulnud, kuid uskus selles osas Ngaara

402

sõnu, mida vana Te-baha oli Robinsonile edasi andnud. Juba kuueteistkümnenda augusti varahommikul saati.

Maria» raadiojaam Valparaisosse, ajalehe «El Popolo» toimetusse pika, vapustavaid üksikasju sisaldava artikli sensatsioonilise pealkirja all: «Rapanui saare saladus». Sama päeva õhtul levis see sensatsioon üle kogu maailma, tekitades täielikku segadust ja arusaamatust teadlastes ja maadeuurijates ning nende järel ka miljonites ajalehelugejates.

Viissada kilomeetrit saarest loode pool püüdis «Santa Maria» raadiogrammi kinni täie auruga kagusse kihutava ristleja «Jamato» väike kollasenäoline radist. Radist viis raadiogrammi oma komandörile ning kapten Maeda luges seda varjamatu huvi ja rahuloluga...

Kozõrev kaotas une ja unustas puhkuse. Allveelaeva kokk Belogolovõi nägi tõsist vaeva, tülitsedes temaga iga lusikatäie supi pärast. Kozõrev peaaegu ei väljunud boratooriumist. Tema tedretähelised põsed langesid auku, silmad põlesid palavikuliselt ja tihe ruske juuksetukk näis olevat tuhmunud ning kaotanud oma tuleleeki meenutava värvuse. Termiidi mõistatus kiusas teda, jäädes piinavaks, südant närivaks saladuseks. Kozõrevile näis, et ta on juba läbi proovinud kõik mõeldavad termiitelementide kombinatsioonid, ja teadmine, et ta on sattunud ummikusse, mõjus hullukstegevalt. Juba kolandat päeva töötas koos temaga Tsoi, valmistades ette katseid, täites mitmesuguseid ülesandeid ja vabastades teda mustast tööst, kuid miski ei aidanud.

Lõpuks segas vahele zooloog. Rohuklaasi ja mensuuri käes hoides astus ta ühel õhtul otsustava näoga Kozõrevi juurde, kes istus pead käte vahel hoides laboratooriumilaua taga, vihjas kapteni käsule ja sundis teda kategooriliselt jooma natuke «seda veini». Kozõrev jõi mehaaniliselt klaasi tühjaks ja suunas hajameelse pilgu iuesti kuhugi kaugusse. Zooloogi «vein» aga mõjus küllalt kiiresti. Viisteist minutit hiljem talutas Tsoi püstijalu austava Kozõrevi kajutisse, rõivastas ta lahti ja pani voodisse. Niipea kui tema pea puudutas patja, uinus Kozõrev kohe sügavasti.

403

Pärast kella kolme hommikul, pool tundi enne üldist äratust, kuulis Tsoi läbi une koputust oma kajuti uksele.

Ta.ajas suure vaevaga silmad. lahti, tõusis ja avas ukse. Tema ees seisis pooleldi rõivastatud, tuleriidana leegitsevate sassis juustega ja punaselaiguliste põskedega Kozõrev.

«Tsoi!» kähistas ta. «Tsoi! Sa oled keemik... Sa pead teadma... Mul pole praegu aega käsiraamatutes tuhnida... Ütle, kui palju magneesiumkloriidi bn merevees?»

Tsoi sattus algul segadusse. Tema päevatööst väsinud aju oli veel une kütkes ja tundus nagu udusse mähituna, kuid juba järgmisel hetkel ta virgus.

«Rannast eemal,» vastas ta akadeemilise tooniga, «on kogu Maailmaookeani vee koostis ühesugune. Tuhande grammi vee kohta tuleb keskmiselt kolmkümmend viis grammi mitmesuguseid soolasid; magneesiumkloriidi aga sisaldub merevees alati ja kõikjal kümme koma kaheksasada seitsekümmend kaheksa protsenti soolade üldisest kogusest, see tähendab neto kolm koma kaheksasada seitse grammi iga kilogrammi vee kohta...»

«Aga Soome lahes?» katkestas teda kannatamatult Kozõrev, tammudes jalalt jalale ja näiliselt 'valmis olles nii mõtlikult ja venitades juttu veeretavale Tsoile kallale tormama.

«Soome lahes, kus keskmine soolsus moodustab umbes viis grammi tuhande grammi vee kohta, sisaldub magneesrumkloriidi samuti kümme koma kaheksasada seitsekümmend kaheksa protsenti soolade üldkogusest, seega kõigest viissada nelikümmend neli milligrammi tuhande grammi vee kohta...»

«Peaaegu neli grammi ookeanis ja kõigest umbes pool grammi Soome lahes!» oigas Kozõrev, näol sügav meeleheide. «Oh mind lollpead! Oh mind idiooti! Kuidas ma ei mõelnud sellele vahele! Meie allveetermiit on ju soolsuse suhtes arvestatud ainult Soome lahele, kus toimusid katsetused! Ainult poolele grammile magneesiumkloriidile kilogrammi vee kohta! Siin aga, ookeanis, on magneesiumkloriidi neli grammi! Neli grammi, Tsoi! Ja meie termiit neelab ahnelt seda magneesiumkloriidi liiga...

Oh mind lollpead! Oh mind idiooti!... Kuidas ma sellele

404

ei tulnud!» Kozõrev võpatas äkki ja tema silmad lõid särama, «Laboratooriumi, Tsoi!» hüüdis ta reipalt ja südilt. «Laboratooriumi! Täna süttib termiit nii, et isegi neetud metall nutab kuumi pisaraid!»

Kozõrev pöördus ja tormas peaaegu joostes koridori, kus keskruhvi taga, bioloogia kabineti vastas asus laboratoorium.

Viie minuti pärast seisid Kozõrev ja Tsoi oma töölaudade juures, olles endalt nagu maha pühkinud kogu eelmiste päevade väsimuse, ning alustasid enesekindlalt viimaseid. otsustavaid katseid.

Ja tõepoolest, viieteistkümnendat augustit oleks võinud tada õnnestumiste päevaks.

Kõigepealt hakkas selle päeva hommikul tööle raadiojaam ning kapten sai pärast seitseteist ööpäeva kestnud itud vaikimist lõpuks valitsusele teatavaks teha ükikasjalised andmed allveelaeva tabanud avarii kohta.

Teiseks sellel igas suhtes tähelepanuväärsel päeval saavutatud võiduks oli vöörikahuri remondi lõpetamine. Katsed, mida peaakustik Tšižov tegi kahuri töö kontrolliks, kulgesid hiilgavalt.

Allveelaev sai tagasi oma sa relva, oma suure lahinguvõime, ega tarvitsenud enam tunda juhuste jõuetu mängukannina.

Varsti pärast lõunat astusid rivisse mõlemad infrapunased lokaatorid: pärast seitseteist ööpäeva kestnud edust sai allveelaev tagasi nägemisvõime. Tõsi küll, ,nägemisvõime ei olnud täielik — ultraheliprožektorid polnud veel korras, kuid ka nende remont lähenes juba lõpule. Akustikutele oli see veel ainult paari päeva küsimuseks.

Ja lõpuks — kella viieteistkümnest alates lõõmas düüsirõnga all uus termiit, millele ei avaldanud mõju kõrgendatud magneesiumkloriidi-sisaldus ookeanivees. Juba kakskümmend minutit pärast põlemise algust oli termiitreaktsiooni temperatuur tõusnud viie tuhande viiesaja kraadini.

Olles poolteist tundi pingeliselt ja ärevalt jälginud reaktsiooni ning veendunud selle õiges kulgemises, tundis Kozõrev äkki erakordset nõrkust. Hetkeks kaotas ta isegi meelemärkuse ning lebas lõdvalt alla rippuvate käte ja jalgadega, aurupilvest ümbritsetuna vees nagu

väljasirutatud kombitsatega meduus. Tõsi küll, ta toibus kohe, kuid läheduses oleš kapten märkas tema seisukorda ning andis talle pehmelt ja murelikult nõu puhkama minna.

Kozõrev nõustus kohe.

Seda päeva oleks võinud nimetada õnnestumiste päevaks, kui seda poleks tumestanud kolm asjaolu.

Kell neliteist, pärast esimest edukat katset vee all, tõsteti mõlemad infrapunased lokaatorid ookeani pinnale. Arvestades asustatud saare ohtlikku lähedust, ei saadetud neid ettevaatuse mõttes siiski õhku, vaid .lasti neil nagu kahel suurel kilpkonnal liikuda mööda veepinda. Ekraani kuplil peegelduv selge taevas suure ümmarguse kandmikuna peaaegu seniidist paistva päikesekettaga saatis juhtimiskeskusse oma rahuliku tervituse. Kapten oli juba valmis andma käsku lokaatorite tagasitoomiseks, kui horisondi põhjapoolse osa kohale ootamatult ilmus must täpp, mis kiiresti kasvas ning varsti omandas ootamatud ja pahaendelised piirjooned.

«Hiüdroplaan!» hüüdis vanemleitnant.

Varsti kerkis lennuk ekraani kuplile.. Kord tõustes, kord laskudes tegi ta saare kohal mõne ringi, võttis siis kursi lõunasse ja kadus kiiresti horisondi. taha.

«Imelik...» ütles kapten mõtlikult. «Kust ta tuli? Mida talle siit vaja oli? Ta nagu otsis midagi... luuras...»

Kaptenit valdas ärevus, mis ei lahkunud temast enam.

Ees aga ootasid uued ebameeldivused.

Seni ei olnud meeskonna küsitlemine andnud midagi, mis oleks toonud natukenegi selgust laeval toimunud mõistatusliku plahvatuse loosse. Täna aga, kandes harilikul ajal kaptenile ette juurdluse käigust, võis komissar teatada uutest materjalidest, mis võimaldasid teha küllalt tähtsaid järeldusi. Esiteks, leitnant Kravtsov; kelle tervis oli juba ammu paranemas, andis täna zooloogi loal oma esimese tunnistuse. Sellest tunnistusest selgus täielikult lubamatu hooletus, millega leitnant jättis kaptenile ette kandmata laeva mehhanismide tõsisest avariist, laskis Gorelovi omavoliliselt, range käsu vastaselt laevast välja ega kutsunud isegi pärast seda kaptenit juhtimiskeskusse. Leitnant õigustab omavolilist väljumisloa andmist Gorelovile sellega, et ta ei tohtinud minu-

titki viivitada, sest Gorelovi sõnade järgi olid düüsid ummistunud ja iga hetk oli karta plahvatust. Juba toimunud väljumisloa andmisest aga ei kandnud leitnant kaptenile ette sellepärast, et püüdis algul kontrollida juhtimiskesskuse signalisatsiooniseadmete korrasolekut ja kavatses pärast seda kapteni välja kutsuda, kuid plahvatuse ei jõudnud seda enam teha. Komissar kandis ühtlasi ette, et leitnant on **väga rõhu**tud meeleolus ning annab enesele täielikult aru selkui kergemeelne ja lubamatu oli tema käitumine sel erakordselt vastutusrikkal hetkel.

Teiseks teatas komissar, et täna oli tal avanenud võimalus tungida veega täidetud gaasitorude kambrisse, kasutades selleks avaust kohalt rebitud düüsirõnga juures. Nagu kaptemle teada, meenutas komissar, näitas düüside esialgne ülevaatus enne remonttööde algust, et düüsid on täiesti korras, välja arvatud neli vintsoontega varustatud mõistatuslikku auku keskdüüsi põlemiskambri siseseinas. Kuidas need augud olid sinna saanud, kes neid oli puurinud ja milleks ta oli seda teinud, oli seni teadmata.

Gaasitorude kambrisse aga õnnestus täna tungida alles pärast pikaajalist tööd, mida tuli teha kitsa avause vabastamiseks tihedalt sellesse koondunud gaasitorude otstest. Kambris oli plahvatus muidugi eriti suuri purustusi tekitanud: kõik kambris olevad seadmed ja aparaaolid tarvitamiskõlbmatuks muutunud.

Gaaside rõhu signalisaatorilt leiti mingisuguse kastikese jäänuseid. Kornejev ja Kozõrev, kes vaatasid koos issariga kambrit üle; kinnitasid iüksmeelselt, et kast ei kuulu signalisaatori juurde ja see võidi sinna asetada ainult ühel eesmärgil — isoleerida signalisaaväliskeskkonnast ning võtta temalt võimalus signaliseerida gaaside rõhu muutumisest kambris. See eesmärk oli ilmselt kuritegelik ning võis olla ainult õela, roimarliku ettekavatsuse viljaks.

Komissari viimaste sõnade juures, millest kuuldus vaevu tagasihoitud erutust, tõstis kapten viha ja pahaelt väljendava pilgu ning vaatas komissarile otsa.

«Missugune on siis teie järeldus? Kes võis seda teha?» küsis ta tasase häälega, vaevu huuli liigutades.

«Ainult Gorelov,» vastas komissar veendunult.

«Jah, ainult tema,» kinnitas kapten endiselt vaikse häälega. «Kas te palusite Kornejevit ja Kozõrevi sellest avastusest täielikult vaikida?»

«Jaih, Nikolai Borissovitš, kuid aktile nad kirjutasid alla.»

«Millal te kavatsete juurdluse lõpetada?»

«Ma argan, Nikolai Borissovitš, et see on juba lõpetatud ja ma võin asuda otsuse tegemisele.»

«Hästi. Homme samal ajal esitage see mulle koos kõigi materjalidega. Võite minna, Vassili Jegorovilš Saadan kohe staaipi raadiogrammi.»

Kell kuusteist, kui. kapten kõndis rasketes mõtetes mööda juhtimiskeskust edasi-tagasi, kandis peaelektrik talle ette, et akumulaatorites sisalduv elektrienergia tagavara on lõpukorral ja seda jätkub veel ainult kaheks ööpäevaks. Tarvis oleks kohe laadimist alustada, kuiil veealust rannanõlva mööda vaevalt õnnestub viia trosspatarei alumist otsa vajalikku sügavusse, kus valitseb küllalt madal temperatuur.

«Kuidas seda temperatuuri siis saavutada?»

Kornejev kehitas vaevumärgatavalt õlgu:

«Tuleb esialgu siinsamas proovida — võib-olla langeb nõlv järsult sügavusse.»

«Proovige, seltsimees Kornejev, aga võimalikult kiiresti. Akumulaatorid peavad olema täies laengus. Me ei tea, mida meile toovad lähemad päevad, võib-olla isegi tunnid.»

Kornejev lahkus. Juhtimiskeskusse jäid ainult kaipten, mingisuguste arvutustega tegevuses olev vanemleitnant ja lülitustahvlit remontiv Marat.

«Mulle ei anna rahu see hüdroplaan,» pöördus kapten vanemleitnandi poole. «Milleks ta siia lendas? Mida ta siit otsis?»

«Seda piirkonda külastavad küllalt sagedasti vaalapüügilaevastikud,» vastas vanemleitnant, «nende ujuvad vabrikud aga on tihti varustatud lennukitega, mille ülesandeks on saagi otsimine. Võimalik, et ka see hüdroplaan oli lihtsalt vaalapüüdjate luurelennuk.»

Kuuldus koputus uksele.

«Sisse!» ütles kapten valju häälega.

Juhtimiskeskusse astus Pavlik, käed täis instrumente. Ta läks vaikselt nurka, kus askeldas Marat, ja ütles sellele tasase häälega:

«Juhtme.vigastatud koha ma leidsin elektrolüüsikambrist ja parandasin selle juba ära.»

«Hästi, Pavlik!» kiitis Marat samuti tasase häälega. «Nüüd aita mind siin. Kinnita need juhtmed nupu külge. Just nii — kinnitada juhtmed nupu külget» vastas Pavlik tasa, kuid täpselt, ja asus tööle.

Kapten naeratas vaevumärgatavalt ning poisi tööd jälgides ipöögus tagasi endise kõneaine juurde:

«Võib ju toesti olla, et see oli lihtsalt vaalapüüdjate luurelennuk, kuid mind häirib väga «Pioneeri» praegune koht. See on liiga lage. Rannast kaugel, peaaegu merel on juurdepääs temale väga kerge.»

«Jah, peatuskoht pole päris ohutu,» nõustus vanemant, «kuid kahjuks oleme veel liikumisvõimetud, ja kui õigust öelda, siis siin polegi kuhugi varju minna.»

See just ongi halb. Remondi lõpuni tuleks siiski end varjata...»

Pavlik seisis liikumatult, nägu seina poole pööratud, näis olevat unustanud töö ja kuulas seda könelust. Ta tahtis pöörduda ja midagi öelda, kuid tema keel oli nagu suulakke kleepunud: ta ei olnud sugugi harjunud kapteniga rääkima. Lõpuks ta pöördus meeleheitliku tahtepingutusega ja ütles tasase, väriseva häälega:

«Lubage, seltsimees komandör...»

«Räägi, räägi, Pavlik!»

«Me leidsime... Ivan Stepanovitšiga .. väga hea koha... Pioneeri ausöna!» lõpetas Pavlik ootamatult ja jäi kohmetult vait.

«Noh, miks sa vaikida» naeratas kapten. «Räägi, ära häbene.»

«Me leidsime suure-suure koopa. Veealuse. Sinna võib kümme «Pioneeri» ära peita.» Ja ta jätkas erutatult ning rutakalt, nagu kartes, et kohe hakatakse tema üle naerma: «Te ei usu? Pioneeri ausõna! Küsige Ivan Stepanovitšilt. Me mõlemad nägime. *Me* vaatasime ta põhjalikult läbi...»

Kapteni nägu selgines, ta hüppas toolilt püsti ja!uuie ras pavliku õlgadest kinni:

«Mis sa raägid, Pavlik! Kas tõesti? Ja koobas on suur?»

«Aga kui kaugel ta siit on?» huvitus ka vanemleitnant.

«Suur! Hirmus suur! Päris ligidal! Viie kümnendiku käiguga poole tunni tee! Mitte rohkem!»

«Mu poiss, sa oled tõeline rõõmutoojai» hüüdis kapten, «See on ju tohutu suur võit! Marat, otsige Ivan Stepanovitš üles! Kähku!»

Minuti pärast oli Šelavin juhtimiskeskuses ja kinnitas kõike, mida Pavlik oli öelnud: koobas on tohutu suur nagu õhulaeva angaar ning tema põhi ja seinad on siledad. «Pioneer» leiab sealt suurepärase pelgupaiga. Kapten oli väga rahul ja patsutas Pavlikule lahkelt õlale.

«Lähen kohe sinna!» ütles ta rõõmsas erutuses. «Teie tulete kaasa, Ivan Stepanovitš. Ja sina ka, Pavlik.»

«Aga düüsid ju ei tööta veel. Kuidas te siis kavatsete laeva sinna toimetada?» segas vahele vanemleitnant.

«Kakskümmend skafandrites inimest annavad tuhat hobujõudu!» hakkas kapten naerma. «Aleksandr Leonidovitš, kas teile piisab sellest «Pioneeri» allveedokki pukseerimiseks?»

«Piisab, piisab! Tore, suurepärane idee!»

Juhtimiskeskuses valitses korraga lõbus, kõrgendatud meeleolu.

Poolteise tunni pärast pöördusid kapten, Selavin ja Pavlik luurekäigult tagasi allveelaevale. Kapten oli erakordselt elevil ja rahul: koobas osutus suurepäraseks, tema põhi aga oli just allveelaeva asukoha tasapinnal; üldse oli kõik nii, et paremini ei olnud võimalik soovidagi, Allveelaeva platvormil kohtas kapten Kornejevit ja Maratti. Kornejev kasutas seda kohtumist ja kandis sealsamas ette, et akumulaatorite laadimine pole antud olukorras võimalik: trosspatarei alumine osa jõudis nelja saja kuuekümne meetri sügavusel põhja ega liigu enam edasi.

«Marat teeb ettepaneku,» jätkas Kornejev, «kanda trosspatarei seljas mööda nõlva kaugemale merre. Idee on hea, seltsimees komandör, ja kui te lubate, siis ma asun kohe tema varustamisele ja saadan ta välja.»

410

«Marat! Kallis Marat!» anus sel ajal Pavlik, olles nud oma kiivri vastu sõbra oma. «Palun. võta mind kaasa...»

«Seljas?» imestas kapten, jätkates kõnelust Kornejeviga. «Aga vajaliku temperatuurini» jõudmiseks on vaja välja lasta vähemalt kaks tuhat meetrit trossi! See on ju tohutu raskus... isegi vees...»

«See on tal ette nähtud. Lubage, Nikolai Borissovitš, et ta ise selgitab teile oma ettepanekut.»

«Jutustage, Marat, ma kuulan,» ütles kapten.

«Meil on laeval tagavaraks,» alustas Marat, «mitusada küllalt suurt, hermeetiliselt suletavat läbipaistvast metallist anumat süvavee-batomeetrite jaoks. Kui trosspatarei väljalaskmisel siduda iga kümne meetri tagant trossi külge üks niisugune anum, siis võtavad need a kanda peaaegu kogu raskuse...»

Väga hea idee! Suurepärane idee!» rõõmustas kapten. «Kas te olete nõus, seltsimees Kornejev?»

«Täielikult, Nikolai Borissovitš.»

«Keda te siis kavatsete panna anumaid trosspatarei külge siduma?»

«Krutitskit, Nikolai Borissovitš. Nagu te teate, lasti ta eile ambulantsist välja, kuid Arsen Davidovitš ei luba tal rasket tööd teha. See töö on just nagu tema jaoks loodud.»

«Noh, mis siis ikka, ma ei vaidle vastu,» nõustus kapten. «Aga kas teil ei lähe üksi raskeks, Marat?» See küsimus tuli väga õigel ajal.

«Kui te lubate, seltsimees komandör, siis võtan kaasa ainult Pavliku,» vastas Marat. «Temaga kahekesi saame suurepäraselt hakkama.»

«Jälle see riiukukk otsib tüli? Ma kuulsin, kuidas te seal sosistasite. Noh, hea küll, minge ja vaadake tema järele, Marat! Ainult lükake see asi homseni edasi. Kohe alutame välja häireolukorra ja veame oma laeva dokki.»

Poole tunni pärast väljus peaaegu kogu meeskond — kakskümmend kaks skafandritesse rõivastatud meest — allveelaevast, õlgade ümber veorihmad. Elektrivintsi tööks vajalike trosside rakmeisse põimituna oli «Pioneer» valmis pukseerimiseks. Termiit põles endiselt düüsirõnga

411

all ning ta jäetigi sinna, sest oli ette näha, et «Pioneeri» aeglane edasiliikumine ei mõjuta mingil määral termiitreaktsiooni õiget kulgemist. Kaheksateist meest, üheksa kummagi parda poolt, kinnitasid oma veorihmad kiiresti peatrossi külge, mis pikisuunas ümbritses kogu allveelaeva vöörist ahtrini, ja ootasid ainult signaali, et üheaegselt tööle panna oma propellerid. Ahtris, düusirõnga juures kinnitasid oma veorihmad sama trossi. külge Skvorešnja ja Matvejev: nad pidid olema tüürimeesteks ning pöörama laeva ahtrit kord ühele, kord teisele poole. Kapten rakendas end vööri, kõigist teistest ettepoole, ja juhatas manöövrit. Pavlik pidi ujuma laeva ees, täitma mitmesuguseid luureülesandeid ja teatama kaptenile teel esinevatest kaljudest, nende kõrgusest ja saare veealustest neemedest.

Raske on kirjeldada rõõmu, mida tundis Pavlik, kellele usaldati kapteni enda adjutandi tähtis osa. Muide, poisi õnnest säravasse näkku vaadates võis igaüks seda kergesti märgata. Sellest hoolimata püüdis Pavlik kõigest hingest ennast valitseda ja käituda nagu täiskasvanu: ta ei askeldanud kärsitult, ei toppinud oma nina sinna, kuhu seda vaja polnud, ja hoidis end üldse igati vaos. Täpselt kell kakskümmend kõlas kapteni käsklus ja kakskümmend üks veorihma tõmbusid korraga pingule. Ankrust vabastatuna hakkas «Pioneer» aeglaselt ja majesteetlikult liikuma, nagu alludes end asustavate väikeste olendite hoolitsusele.

Kapten viis laeva algul kaugemale avamere poole, et vältida nõlval külluses esinevaid kaljusid, kõrgemaid kohti ja veealuseid neemi. Laev liikus küllalt kergesti, kuulas suurepäraselt rooli ja oli kahe tunni pärast kapteni arvestuse järgi juba koopa traversil. Siin pöörati laev järsult ahtriga saare suunda ja teda hakati selles asendis kolme kümnendiku käiguga aeglaselt veealuse nõlva poole vedama. Kapten võttis endal veorihma õlgade ümbert ja liikus edasi laeva ahtri ees. Pavlik ujus kaugemal eespool ja näitas kätte kõige mugavamaid — kõige sirgemaid ja laiemaid — läbikäike. See oli väga raske ülesanne, sest «Pioneer» oli umbes seitsekümmend meetrit pikk, tema suurim läbimõõt ulatus kümne meetrini ja liiga käänuline või kitsas läbikäik oleks tema

jaoks kõlbmatu olnud. Kaljude kohale tõusta ja pärast uuesti alla laskuda ta aga ei suutnud, sest ballasti- ja teiste tsisternide elektriajamid ei olnud veel taastatud. Pavlik sai oma ülesandega suurepäraselt toime ja juhatas laevale kindlalt õiget teed, mida ta oli jõudnud hästi andma õppida, kui laev oli veel saarest kaugel. Muide, just selles kohas oli nõlv järsk ja see kergendas tunduvalt saarele lähenemist.

Ahter ees lähenes «Pioneer» üha aeglasemalt koopa suudmele. Düüsirõngas koos selle all põleva termiidiga sisenes juba koopasse. «Pioneer» liikus otse, nagu nööri mööda.

Varsti jõudis kogu allveelaev koopasse, hoidudes madalale koopa põhja kohale.

Juba kesköö paiku rippus «Pioneer» korraga elustunud, heledasti valgustatud koopa võlvi all nagu tohutu suur õhulaev oma avaras ohutus varjupaigas.

X PEATÜKK EKSPEDITSIOON ELEKTRIENERGIA HANKIMISEKS

Öösel tegi kapten kokkuvõtte kõigist ettekannetest eelmise päeva tööde kohta. Tööd kulgesid suurepäraselt, täpselt graafiku järgi. Oli ette näha, et üheksateistkümnendal augustil, see tähendab kolme päeva pärast, võib allveelaev väljuda oma uuest varjupaigast ning alustada teekonda Nõukogude Primorje kauge ranniku poole. See päev oli aga ühtlasi sõidu alustamise viimaseks tähtajaks. Pärast seda poleks enam olnud lootust õigeks ajaks, kahekümne kolmandaks augustiks, Vladivostokki jõuda. Rapanui saare juurest lähtudes pidi allveelaev läbima linnulennult, sirgjoont mööda, umbes viisteist tuhat kilomeetrit. Selle tohutu vahemaa katmiseks pidi «Pioneer» vahetpidamata kümne kümnendiku käiguga sõitma sada tundi. Ainult tingimusel, et «Pioneer» asub teele mitte hiljem kui üheksateistkümnenda augusti hommikul kell kuus, võib ta päikese kannul kihutades jõuda Ussuuri lahes oleva Russki saare juurde, Vladivostoki lähistele, kahekümne kolmanda augusti hommikul kell

kümme. Kuid juhtub mingi ettenähtamatu, kõigest kaheksa-kümnetunnine viivitus ja kõik variseb kokku. Kõik tööd, kõik meeskonna üleinimlikud jõupingutused ja kõik lootused langevad põrmu.

Kapteni laup kattus higiga, kui ta öövaikuses oma kajutis, unne vajunud allveelaeval järsku jõudis sellele järeldusele. «Ei tohi!... Remonttöid ei tohi teostada ajareservideta,» mõtles ta. «Tuleb veel kiiremini, veel pigelisemalt töötada. Hoida kokku kas või needsamad kaheksa-kümme tundigi. Aga mida võib veel nõuda meeskonnalt, kes on niigi unustanud une ja puhkuse, kes juba nii palju päevi on töötanud ja nagu näha on oma kurnatud jõu viimsel piiril?»

Kapten ei osanud midagi välja mõelda. Lühikese puhkuse väärtuslikud tunnid kadusid nendes ärevates mõtisklustes ja hommikune äratus tabas kaptenit magamatusest punaste silmadega. Põletavast rahutusest aetuna väljus ta laevast ja kiirustas inimesi, kes lühikese öö jooksul ei olnud jõudnud end välja puhata ja püüdsid alles oma liikmeid painduvamaks teha, võimalikult rutemini .tööd alustama. Kapten tundis tõelist naudingut, kui ta nägi töötulemusi, mida öö jooksul oli saavutanud Skvorešnja.

Skvorešnja oli enda peale võtnud öise valvekorra elektrivintsi juures, mis aeglaselt vedas düüsirõnga ülemist osa laeva ahtri poole, pöörates rõngast tema alumise, pehmenenud ääre ümber. Vintsi juures ei olnud aga tegelikult midagi teha ja Skvorešnja koondas kogu oma jõu laeva ahtriosa puhastamisele metallkühmudest ja -mügaratest ning tardunud metalliloikudest, -jugadest ja -piiskadest, mis olid ahtrile jäänud pärast seda, kui plahvatus oli düüsirõnga kohalt rebinud. See töö oli väga raske ja väsitav. Termiiti ei olnud siin võimalik kasutada. Instrumendid nürinesid ja murdusid ning elektri-puurid, väikesed elektrisaed ja elektrihöövlid purunesid küresti.

Lõpuks läks Skvorešnja üle käsiinstrumentidele, laskis nende abil käiku oma erakordse füüsilise jõu ja saavutas tihti suuri tulemusi.

Hommikuse äratuse eel oli düüsirõngas juba üsna laeva.ahtri lähedal ning koht tema jaoks oli puhastatud

414

ja valmis rõnga. vastuvõtuks. Rõnga siseküljel aga oli vee1 palju purunenud gaasitorude teravaäärelisi tükke. Skvorešnja asus nende eemaldamisele, püudes seda tööd lõpetada hetkeks, mil elektrivints tõmbab düüsirõnga tihedalt vastu ahtrit.

Skvorešnja töötas ka nuüd pöörase energiaga, nagu polekski tal seljataga unetut, kurnavat ööd. Tema innukas töö mõjus kogu äsja tegevusse asunud düüsibrigaadile kaasakiskuvalt, et ei olnud võimalik vastu panna ja selle tööga mitte ühineda.

Kui Kornejev asus otsima kaptenit, et talle teatada oma kavatsusest saata Marat ja Pavlik vastavalt eilsele korraldusele trosspatareiga sügavusse, leidiski ta kapteni düüšibrigaadi liikmete hulgast, kus ta ägedalt töötas düüsirõnga kallal.

«Aga kui palju aega kuluks Maratil veel lülitustahvli ja juhtimisvõrgu remondi lõpetamiseks?» küsis kapten pead tõstmata ja tööd katkestamata.

«Võistluse korras, brigaadi graafiku järgi, umbes seitse-kaheksa tundi.»

«Pavlik töötab koos temaga?»

«Jah.»

«Andke neile mõlemale — nii Maratile kui ka Pavlikule edasi minu isiklik palve, et nad lõpetaksid selle töö võimalikult kiiresti, enne brigaadi graafikus ette nähtud tähtaega. Pärast seda las lähvad. Ja ma palun ka teid, seltsimees Kornejev! Kiiremini .. Kiiremini... Rakendage tööle kõik oma jõud, kõik oma jõude jäägid! Meil ei ole ajareservi. Poole tunni pärast tulge koos vanemleitnandi, professor Lordkipanidze, Tšižovi, Semini ja Kozõreviga minu kajutisse — ma seltan teile olukorda.»

Marat ja Pavlik tundsid veidi meelehärmi, et sel viisil lükkus edasi nende ekspeditsioon elektrienergia.hankimiseks, milleks nad olid juba hakanud ettevalmistusi tegema. Kapteni isiklik palve, mille Kornejev oli teataval määral ipiduliku, paljuütleva tooniga edasi andnud, mõjus neile aga erakordselt innustavalt ja nad asusid ägedalt tööle, tundes nagu uue energia juurdevoolu. Määratud ajal ilmusid kõik kutsutud, kapteni kajutisse.

415

«Seltsimehed,» pöördus kapten kokkutulnute pooli, «brigaadide graafikute järgi võime teele asuda üheksateistkümnendal augustil. Teekonnaks jääb ainult neli ööpäeva. Seda on hädavaevalt nii palju, kui palju ont'!arvis, et täpselt kahekümne kolmandal Vladivostokki ~õuda. Meil '6i jää mingit ajareservi. Väikseimgi juhus I~ik viivitus võib kõik nurja ajada. Remonttöid tule

veelgi kiirendada. Meil peab olema kas või kümnetunninegi ajareserv. Niisama lihtsalt seda aga meeskonna!e öelda ei või. Kardan pillikeelt üle pingutada. Skvorešnja aäitas meile siin väljapääsu. Ta annab oma tööga eeskuju ja nakatab brigaadi oma energiaga; brigaad järgneb talle ja püüab temast mitte maha jääda. Tulemused rn silmaga nähtavad: brigaad töötab paremini kui kunagi varem. Palun teid, seltsimehed, olge ka teie oma brigaadidele niisuguseks eeskujuks. Ma arvan, et

sel juhul mi suudame endale koguda vajaliku ajareservi. Teile, Lord, on mul veel üks palve. Leitnant Kravtsov on juba küllalt tugev ega vaja enam kuigi palju teie hoolitsemist. Lisage kakaole midagi oma meditsiinilisest, dieetilisest arsenalist, et suurendada tema toitvust ja kosutavust, ning andke siis käsk, et selle kakaoga täidetaks väljaspool laeva töötajate termosed. Hoolitsege, et laevas töötajatele jagataks iga tunni või paari tagant klaasidega sedasama kakaod... Kõik, seltsimehed! Tööle! Sa tehku igaüks meist kõik, mida ta suudab teha. Ah jaa, veel üks küsimus... Seltsimees Semin, te hakkate arvatavasti praegu ette lugema tänast ajalehenumbrit? Tõstke seal eriti esile Skvorešnja öist tööd. Ärge jätke seda homsesse numbrisse. Andmed selle kohta saate kohe Kozõrevilt. Kohtadele, seltsimehed!»

Kõlas äge, rutakas koputus uksele.

«Sisse!» ütles kapten valju häälega.

Nähtavale ilmus Pletnjovi erutatud nägu. Radist astus kiiresti kajutisse, sulges enda järel ukse ja ruttas ümber laua kapteni juurde. Tema nägu oli punane, silmad särasid keset vahetpidamata liikuvate kortsude võrku ja ta hoidis käes telegrammiplanki.

«Väga kiire. Valitsuse telegramm,» ütles Pletnjov hingeldades nagu, pärast jooksu ja ulatas telegrammi kaptenile.

416

Juba parast telegrammi esimeste sõnade lugemist, peegeldas kapteni nägu erakordset erutust. Ta kummardus telegrammi kohale ja neelas silmadega selle teksti. Tema erutus kandus viivitamatult üle kõigile nõupidamisest osavõtjatele. Nad olid nagu paigale tardunud ja vaatasid kannatamatult kapteni poole ainult harva omavahe1 lühikesi küsivaid pilke vahetades. Kapten libistas kiiresti silmad üle telegrammi ridade.

Lõpuks kiskus ta end telegrammist lahti ja vaatas juuresoltiatele kordamööda otsa, Tema silmist kiirgas mingit ebatavalist rõõmu. Ta tõusis järsult ja ütles tasase haälega, nagu mitte usaldades enda vastupidavust: «Seltsimehed...» tema hääl murdus. Ta tõmbas sügasvati hinge ja ütles uuesti, nüüd juba kindla häälega:

«Seltsimehed! Meile langes osaks erakordne õnn. Me saime oma partei keskkomiteelt telegrammi. Teen teatavaks telegrammi sisu.»

Kõik tõusid erutatult, järsku noorenenud nägudega, nagu tuulepuhangust haaratuna ja jäid ettepoole kummardunult seisma. Kapten luges, tema käed värisesid vaevumärgatavalt ja valge telegrammiplank vabises laua kohal.

«Moskva, valitsuse välktelegramm. Allveelaeva «Pioneer» kapten Vorontsovile, komissar Seminile, teadusliku ekspeditsiooni juhile, professor Lordkipanidzele.

Saadame allveelaeva «Pioneer» kangelaslikule meeskonnale palava tervituse. Jälgime vaimustusega teie väsimatut, suurepärast võitlust vaenulike loodusjõududega ning alatu reetmise tagajärgedega. M*e* oleme kindlalt veendunud teie ekspeditsiooni õnnelikus lõpus. M*e* oleme kindlad, et te kirjutate uusi lehekülgi salapäraste ookeanisügavuste tundmaõppimise ja vallutamise eest peetava võitluse ajalukku, et ähvardaväl katsumuste tunnil on allveelaev oma postil koduranniku vetes ning kaitseb sotsialistliku kodumaa vabadust ja edasist õitsengut...»

Telegrammile allakirjutanute nimed mattusid vaimustushüüete tormi...

«M*e* jõuame tähtajaks kohale!... M*e* õigustame seda

aldust! Me võidame! Võidame!...»

417

«Meeskonna juurde! Meeskonna juurde!» hüüdis komissar. «Seltsimees komandör! Tuleb teatada meeskonnale!»

Tema noor nägu säras hallide juuste krooni all. Ta lähenes kaptenile ja vaevu oma sõnakuulmatut,

murduvat häält valitsedes ütles võimalikult ametliku tooniga:

«Seltsimees komandör, lubage viivitamatult meeskond teie teadaande kuulamiseks kokku kutsuda!»

Kapten pani mõlemad käed tema õlgadele ja surus neid:

«Aga muidugi! Semin, kallis seltsimees! Muidugi! Ja kiiresti, kiiresti! Marss, marss!»

Kapten pööras komissari õlgadest ringi, tõukas teda ukse poole ja hüüdis talle järele:

«Kogu meeskond ja kõik teaduslikud töötajad!»

Kell üksteist, veel erutatuna telegrammi saamise puhul toimunud rõõmumiitingust, jooksis Marat Kornejevi juurde ja teatas sellele, et ta on koos Pavlikuga lõpetanud lülitustahvli ja juhtimisvõrgu remondi, kolm tundi enne graafikus ette nähtud tähtaega.

Maratile näis, et ta ei olnud veel kunagi. töötanud niisuguse innu ja vaimustusega nagu nüüd. Talle tundus, et telegramm ei olnud täis sõnu, vaid haruldast muusikat, mis kõlab praeguseni tema hinges. Ta jooksis mööda treppe ja laevaruume lõbusalt ja rõõmsalt midagi enda ette lauldes, tundmata jalgu enda all. Ja kõikjal kuulis ta kord tasast üminat, kord valjuhäälelist laulu, kõikjal nägi ta säravaid silmi ja spontaanseid naeratusi.

«Meie võidame, Maratike!» kõlas talle järele Krameri hüüe.

«Kolm tundi varem!» hüüdis Marat naerdes ja lendas edasi.

Ta leidis Kornejevi elektrolüüsikambrist vanni alt, kuhu see oli roninud töö otstarbel, jättes nähtavale ainult jalad.

«Hästi,» vastas Kornejev lühidalt tumeda häälega, olles ära kuulanud Marati ettekande töö lõpetamise kohta **ja** kannatamatu palve lubada tal trosspatareiga. teele

asuda. «Kapteni juurde ma ei lähe...Pole aega... Mine ise ja kanna ette...»

Kapteni leidis Marat gaasitorude kambrist, kus ta koos Kozõrevi brigaadiga kõrvaldas sisemisest vaheseinast välja ulatuvaid irdunud toruotsi. Sinna pääsemiseks oli vaja suurt osavust ja akrobaatikakunsti. Ka seal kõlas laul, kuid see ei üllatanud Maratti: see sulas ühte lauluga tema enda hinges.

«Tänan töö eest, Marat!» vastas kapten, olles tema raporti ära kuulanud, «Andke ka Pavlikule edasi minu tänu. Sööge mõlemad lõunat ja puhake nagu kord ja kohus. Siis asuge teele. Kui palju aega teil selleks operatsiooniks kulub?»

«Arvan, et kuus-seitse tundi, seltsimees komandör. Ma ei tea, kui läbipääsetav ja puhas on nõlv.»

«Jaa... Muidugi. Igal juhul kiirustage, teie abi on siin vajalik. Pidage laevaga sidet. Tervitage Pavlikut. Vaadake tema järele.»

Maratile oli väga hästi teada, kui raske on temale langenud ülesanne, ja seepärast ei loobunud ta kapteni poolt soovitatud puhkusest. Lõunavaheajal jõudis ta siiski Krutitskile seletada, kuidas siduda anumaid patarei külge. Pärast vaheaega asusid nad juba kahekesi, koos Krutitskiga, anumaid laost trosspatarei juurde kandma, neid kinni korkima ning nende jaoks traatsilmuseid ette valmistama. Selle töö lõpetasid kella kuueteistkümneks ja olid varsti pärast seda peaaegu täiesti valmis laevast väljumiseks. Skafandrite akumulaatorid, termosed ja vedela hapniku padrunid täies laengus ning vajalike instrumentide komplektid ja süvavee-termomeetrid vööl, seisid Marat ja Pavlik väljumiskambris. Viimsel minutil jooksis kambrisse Šelavin ja pistis Maratile pihku süvavee-batomeetri:

«Palun, Marat... Ma arvan, et see ei tee teile suuri raskusi. Väike veeproov sügavusest... Palun teid väga.»

Kohe tema kannul tuli kiirustades zooloog, kutsus Pavliku kõrvale ja ütles veidi kohmetult tasase haälega:
«Vaata, Pavlik, kui sulle satub ette midagi eriti huvitavat, siis palun ära jäta seda sinnapaika. Oleksin sulle tänulik. Muidugi kui... m-m-m... asjaolud ja,
niiöelda, aeg lubavad... Palun, Pavlik!»
419

Mõne minuti pärast sammusid Marat ja Pavlik juba mööda 'nõlva, kandes õlul trosspatarei vastuvõtjat, mis meenutas hiigeltulbi suletud, veidi paisunud keskosaga õiepunga. Olles sammu viiskümmend mööda nõlva allapoole laskunud, asetasid nad selle õiepunga kaljurahnule, et kontrollida trosspatarei käikulaskmise mehhanismi. Õiepunga lähedal oli trossi küljes suur, laiaharuline lüliti. Marat pööras seda ja pung hakkas aeglaselt avanema nagu puhkev öis. Lühikese aja pärast sarnanes vastuvõtja tohutu suure, keskelt kumera päevalilleõiega, mida seemnetena katsid termoelementide tumedad
punktid.
Olles veendunud trosspatarei korrasolekus, pööras Marat veel kord lulitit ja õis sulgus.
«Noh, Pavlik, lähme! Õlale! Üks, kaks! Marss!»
Aeglaselt, märkamatult kasvas allveelaeval töötempo. Brigaadiü!emate ja kapteni enda äärmiselt pingeline töö kandis vilja. Tublisti aitas kaasa ka zooloog. **Ta** mõtles välja tavaliselt kakaole lisatavate vitamiinide, uue kom-
binatsiooni hiljuti avastatud vitamiiniga KL2 ja see asus kohe edukasse võitlusse meeskonna väsimusega, tõstis meeleolu ja suurendas inimeste töövõimet. Vastavalt zooloogi juhtnööridele jagas kokk Belogolovõi iga kahe
tunni tagant igale laevas töötajale tassitäie «eluvett», nagu Romeiko seda kakaod nimetas, ja sundis neid seda sealsamas tema juuresolekul ära jooma.
Appi tuli ka leitnant Kravtsov, Tal oli lubatud voodist tõusta, kõndida, lugeda ja kirjutada. Kuigi tema füüsiline seisukord üha paranes, ei võinud keegi enam temas ära tunda endist lõbusat, naljatlevat, lobisemishimulist ja ülemeelikut, armastusega enda välimuse eest hoolitsevat leitnanti. Kõhnana ja kahvatuna, raseerimatuna ja hooletusse jäetud põskhabemega lebas ta tundide viisi liikumatult voodis, vaikis, vaatas üksisilmi lakke ja mõtles ilmselt mingeid raskeid ja piinavaid mõtteid. Ajuti vabanes tema rinnast ohe või oie, ta hakkas rahutuna ühelt küljelt teisele visklema, tõusis, istus tugitooli ja pöördus
varsti jälle voodisse tagasi, nagu leidmata enesele kohta ja nagu püüdes vabaneda mingitest rõhuvatest mäles-
420
tustest. Täna, olles zooloogilt kuulnud, et üldise töö pinge on veelgi kasvanud, palus ta areldi ja kõhklevalt, et zooloog hangiks talle kaptenilt loa asendada juhtimiskeskuses vanemleitnanti. Seal pole praegu peaaegu üldse tööd ja seegi vähene, mis seal teha on, ei ole mingil määral, väsitav: on ainult tarvis pidada raadiotelefonisidet kõigi laevaruumidega, väljaspool laeva töötavate inimestega, kapteniga ja Maratiga, aeg-ajalt välja saata infrapunane lokaator, jälgida selle poolt ekraanile saadetavaid teateid, ning lõpuks hankida brigaadidelt andmeid tööde käigu kohta ja teha nendest kokkuvõtteid. Kui tema asuks neid tühiselt väikesi ülesandeid täitma, siis vabaneks vanemleitnant ja võiks ühisest, tööst osa võtta. Vanemleitnant toetas palavalt
Kravtsovi ettepanekut]a zooloog saigi kaptenilt selleks loa. Rõõmupuna valgus leitnanhi näkku, kui zooloog talle teatas, et kapten rahuldab tema palve. Nagu mitte uskudes oma õnne ja kartes seda kaotada raseeris ta end kiiresti, heitis seljast halati, rõivastus mundrisse ning kohendas, puhastas ja, kontrollis seda hoole ja armastusega nagu midagi erakordselt kallist, peaaegu kaotatut ja uuesti õnnelikult leitut...

Ta läks kiiresti juhtimiskeskusse ja vanemleitnant, olles talle töö üle andnud, ruttas viivitamatult elektrikute juurde, et seal täita Marati ja Pavliku lahkumisest tingitud lünka.
Kell kakskümmend tegi leitnant kaptenile esimese kokkuvõtte tööde käigust. Kapten oli kokkuvõttega väga rahul: toötempo näitas ilmselt, uut tõusu.
«Kas Maratiga peate sidet, seltsimees kitnant?»
«Iga tunni tagant, seltsimees komandör. Utleb, et kõik on korras. Mõned teel esinenud väikesed takistused likvideerisid nad küllalt kiiresti. Praegu on nad tuhande viiesaja nieetri sügavusel. Vee temperatuur on seal neli ja pool kraadi üle nulli.»
«Väga heal Arvatavasti jõuavad nad varsti kahe ja poole kraadini ja võivad tagasi pöörduda. Tublid poisid! Kuidas teie end tunnete, seltsimees leitnant?»
«Tänan, seltsimees komandör! Tunnen end suurepäraselt. Mul on nüüd vahemalt mingisugunegi töö ja see on parem igasugustest ravimitest...»
421
Kell kakskümmend kolm sai teatavaks, et elektrikud on lõpetanud tsisternide elektriajamite remondi: hakkasid tööle kingstonid, pumbad.ja ventilaatorid. Düüsibrigaad sai sellest teada juba varem proovimanöövrite järgi, kui allveelaev hakkas järsku koos brigaadiga tõusma ja laskuma. Laeva ahtris võeti need liikumised vastu tumedahäälse, rutaka «hurraaga». Ei olnud aega selga sirgu ajada ja, kätega vehkida, seda enam, et ka düüsibrigaadil oli käes otsustav hetk: oli lõppemas düüsirõnga kohalepaigutamine ja pidi algama tema keevitamine laeva korpuse külge.
Mõni minut enne keskööd — tööde lõppu — oli rõngas lõplikult paigal ning tema alt eemaldati lõpuks tiigel põleva termiidiga. Kõik valmistusid juba lahkuma, kui Skvorešnja võttis veel käsile laeva lainelise väliskesta soonte viimase keevitamiseelse puhastuse. Neid sooni mööda pidi sulatatud metall keevitamisel düüsirõnga alla voolama.
«Kohe, kohe tulenl» mõmises ta vastuseks Kozõrevile, kes kutsus teda puhkama. «Lõpetan veel ainult selle soone...»
Soon aga ei olnud veel kaugeltki korras, kogu vana metall ei olnud sellest ilmselt veel eemaldatud ja.Skvorešnja liigutas kaua elektripuuri düüsirõnga all, edasi-tagasi, enne kui ta veendus, et soon on täiesti puhas. Kuid ka pärast seda ei mõtelnudki Skvorešnja lahkuda. Teda oli vallanud mingi taltsutamatu töökirg, millest ta ei suujnud võitu saada. Veel üks soon ja veel üks... Veel see ja järgmine... Ei ole võimalik end nendest lahti kiskuda — neid on veel nii palju ees!... Raugematu energiaga, näiliselt ammendamatu jõuga jätkab Skvo-
rešnja tööd.
Ööpuhkuse tunnid lendavad märkamatult ja kiiresti. Eredad prožektorikiired valgustavad tühja koobast. Allveelaeva ümber vilksatavad kalade nobedad varjud, peatuvad laeva ahtri kohale kummarduva imeliku kuju juures ja lendavad äkki igasse kü1ge, kui see kuju teeb mingi ootamatu liigutuse.
Varsti, üsna varsti on äratus... Juba on aga lähedal ka viimne veel kontrollimata soon... Brigaad võib kohe keevitama hakata...
422

Teenistuaeeglite kohaselt tegi Kozõrev Skvorešnjale range noomituse, kuid tema hääl ei väljendanud niivõrd rahulolematust kui imetlust ja vaimustust. Kõigest hoolimata kandis Kozõrev juhtunust kaptenile ette. Kapten kuulas ta ära ja pöördus siis Skvorešnja poole.
«Minge magama, Andrei Vassiljevitš,» ütles ta pehmelt. «Nii ei tohi. Te kurnate oma jõudu...»
«Andke andeks, seltsimees komandör,» põristas Skvorešnja end metallsambana sirgu ajades. «Ma olen värske ja virge nagu pärast head sauna. Lubage mul tööle jääda. *Ma* ei ole väsinud...»
«See on tal teine magamata öö, seltsimees komandör,» segas vahele Kozõrev.

«Tühi asi!» vaidles Skvorešnja kõigi määrustiku nõuete vastaselt. «Mulle ei tähenda see midagi. Rännakul on vahel tulnud kolmgi ööd magamata olla ja häda pole midagi olnud. Nagu hane selga vesi... Konstitutsioon on mul niisugune...»

Lõbusasti lobisedes ja vastastikku teineteist nokkides laskusid Marat ja Pavlik — esimene ees, teine meetrit kümme tagapool — umbes tuhande meetri sügavuses mööda lauget veealust nõlva allapoole, õlgadel trosspatarei.

Minna oli nüüd. üsna kerge. Kõige raskem teeosa oli seljataga. Kaljukuhjumeid, millest tuli kõrvalt mööduda, laiu lõhesid, mis nõudsid ettevaatlikku laskumist ja teiselt poolt niisama ettevaatlikku ülesronimist, tardunud laavavoole, libedate meriliiliate ja hüdropolüüpide sassis tihnikuid — kõike seda oli esinenud küllalt järsu laskumise esimesel kaheksasajal meetril. Nüüd laius sõprade ees tasane lauge nõlv, millel kerkivad harvad ümarajoonelised kõrgendikud ei takistanud edasiliikumist. Nende järel libises kergelt, vaevu põhja puudutades must tross-patarei, mis näis seljal valgeid õisi kandva peenikese painduva maona. Kerge vinana hõljusid selle mao kohal põhjast üles kergitatud mudapilved, mis tähistasid kaugelt tema teed.

423

«Sa ütled, Pavlik, et minna on kerge,» pöördus Marat tõsises toonis tagasi alustatud kõneluse juurde. «Kerge küll, aga nõlva nii väikese kallaku tõttu tuleb seda märkamatut raskust palju kaugemale tassida. Vaata, kui kaua aega me juba läheme, aga oleme alles kõigest tuhande meetri sügavusel ja vee temperatuur on ikka veel üle kiie kraadi.»

«Aga kui kaugele me peame minema, et jõuda kahe ja poole kraadini?»

«Kes seda teab! Võib-olla.oh kusagil siin lähedal järsak ja me jõuame kohe suurde sügavusse... Vöib aga ka olla, et me, jääme kogu trosspatarei pikkuse ulatuses samasse sügavhsse ega leiagi madalamat temperatuuri.»

«Ja me peame siiš trosspatarei tagasi tassima?»

«Mis sa räägid, Pavlik! Mispärast siis tagasi? Tross-patarei annab voolu ka selles sügavuses, kuid temperatuurivahe on sel juhul väiksem ja akumulaatorite laadimine toimub aeglasemalt. Meile aga on iga liigne saare juures seismise tund ebameeldiv ja võib-olla isegi ohtlik. Nii ütles kapten.»

Mõne aja läksid nad vaikides edasi. Summeri piiksumine meenutas Maratile allveelaeva olemasdlu. Ta teatas leitnant Kravtsovile, et asub tuhande kahesaja meetri sügavuses, et vee temperatuur on umbes viis kraadi ja kõik on, korras, ning lülitas siis laeva uuesti välja.

Varsti muutus nõlv nende jalge all uuesti kallakumaks ning lõpuks nii järsuks, et nad suutsid veel ainult suuri vaevu hoiduda ülepeakaela alla veeremast. See vasitav laskumine lõppes tuhande üheksasaja meetri sügavusel, kus sõbrad järsku sattusid täiesti teistsugusesse ümbrusse. Jälle oli kõikjal nende ümber laialipaisatud kaljusid — kord üksikuid, kord üksteisele kuhjunuid, kord paljaid, kord süvaveeliiliate, käsnade, merituppede, kork-korallide ja polüüpide tihedate põi!nikutega kaetuid. Kaljude vahel ja kohal vilksatas sageli kalade mitmevarvilisi tulukesi, helendavate täppide kette ja girlande.

«Noh, Pavlik,» ütles Marat termomeetrit vaadates, «jõudsimegi sinna, kuhu vaja: temperatuur orr täpselt kaks ja pool kraadi üle nulli. Võime trosspatarei käiku lasta — ja koju!»

424

«Just parajal ajal,» vastas Pavlik, «Tõtt öelda olen ma juba kõrasti väsinud.»

«Pea kinni, Pavlik. Põhjas on paks mudakiht, otse sellesse mg ei või vastuvõtjat panna. Lähme natuke edasi ja otsime välja sobiva kaljurahnu. Sellele –siis panemegi trosspatarei vastuvõtja.»

Niisugune — madal ja lame — rahn leiti kiiresti tohutu suure kalju jalamilt, trosspatarei vastuvõtja võeti õlgadelt ja langetati.ettevaatlikult rahnule.

«Puuh!» tõmbas Pavlik kergendatult ihinge. «Oli küll kerge, aga selja tegi siiski päris haigeks.»

«Tule, istume natuke, puhkame ja võtame einet,» tegi Marat ettepaneku. *Mul* on juba kenake isu.»

Sõbrad laskusld trosspatarel kõrvale kaljurahnule, toetasid seljad vastu suurt kaljut, valgustasid laternatega end ümbritsevat metsikut pilti ja imesid vaikides termostest kuuma kakaod. Hüdropolüüpide tihnikud ning mööda põhja ja süngeid, kaljusid roomavad või nende kohal mustas tühjuses vilksatavad tumedad ja helendavad varjud näitasid, et põhjas keeb palju intensiivsem elu kui vahetult selle kohal olevates veekihtides.

«Noh, aitab, Pavlikl Aeg on tagasi pöörduda,» ütles Marat end aeglaselt. kergitades ja ilmselt üsna vastutahtmist sellest mugavast nurgakesest lahkudes.

Ta ei jõudnud end aga veel sirgugi ajada, kui ka1ju, mille varjus nad olid istunud ja mille tasakaalu nad nähtavasti olid häirinud, varises neile ootamatult peale. Pavlik ja Marat suutsid vaevu kõrvale hüpata, tross-patarei vastuvõtja jäi kalju alla. Marati meeleheide oli piiritu. Ta.ei suutnud endale seda viga andeks anda. Kaks tundi nägid nad Pavlikuga vaeva, et kümne kümnendiku käiguga tööle pandud propellerite abil tohutu suurt kaljut kõrvale nihutada, kuid kõik jäi tulemusteta. Rohkem ei tohtinud aega kaotada ja kapten saatis neile appi Skvorešnja. Alles pärast tema saabumist avariikohale õnnestus kaljut trosspatarei vastuvõtjalt eemale veeretada ja patareid tööle panna.

XI PEATÜKK OTSUSTAV LAHING

Paisutatud selliste reservuaaridega tõusid kõik kolm aeglaselt otse mööda vertikaali ookeani pinna poole.

«Poisid, paistab, et meil on aeg pöörduda horisontaalile ja võtta kurss otse osti, laeva poole,» ütles Skvorešnja sügavusemõõtjat vaadates. «Sügavus sada viis-künmnend meetrit — just allveedoki tasapind. Noh, pööre paremale!... Stopp!» hüüdis ta äkki, katkestas manöövri ja osutas käega läände, endast ülespoole ja paremale. «Mis asi see seal on?»

Meetrit kümme neist kõrgemal ja viiskümmend meetrit paremal libises sinirohelšses veealuses hämaruses loode poole tohutu suur must vari. Varju seljal oli näha mingeid lühikeste vertikaalsete vartega silindrilisi seenetaolisi moodustisi. Sirge, jäik, ümara tagaosaga ja laevanina meenutava terava esiosaga vari näis edasi liikuvat igasuguse jõupingutuseta.

«Südis on veel üks! Näe, näe, see on ka viiekümne meetri kaugusel!» ütles Pavlik imestunult, osutades esimesest varjust vasakule. *«Mis* see küll võiks olla?»

«Jah, jah, näen,» kinnitas Marat.

«Allveelaevad!» ihüüatas järsku erutatult Skvorešnja. «Olgu ma neetud, kui need ei ole allveelaevad!»

«Millest te räägite, seltsimees Skvorešnja?» kuuldus vanemleitnandi hääl. *«Mis* allveelaevad?»

«Midagi ei saa aru; seltsimees vanemleitnant!» vastas Skvorešnja. «Koopa traversil on kaks allveelaeva... Suunduvad kõige aeglasema käiguga saare poole... Hoiduvad teineteisest saja meetri kaugusele... Ujume südi, et neid lähemalt vaadata...»

«Teatage, mida näete!» käskis vanemleitnant. «Annan häiresignaali!... Lülitan sisse kõik valmis ultraheli-prožektorid!»

Skvorešnja pani sel ajal tööle propelleri ja ujus, kolme kümnendiku käiguga risti tundmatute allveelaevade liikumissuunaga ettepoole ja vasakule. Marat ja Pavlik järgnesid talle.

Olles umbes saja meetri võrra teisest allveelaevast möödunud, kandis Skvorešnja ette:

426

«Seltsimees vanemleitnant! Kolmas südis! Vahekaugus sada kakskummend viis meetrit!... Liiguvad rivikorras.. »

Kuulen, kolmas paremal,» vastas vanemleitnant. «Ekraanil on näha kuus siluetti. Vööriprožektor number sada kolmkümmend kaheksa ei tööta veel. Tema sektoris, viienda ja kuuenda silueti vahel, on suur lünk. Pidage silmas, et ülemise nurga prožektorit number sada nelikümmend kaks korrigeerib praegu leitnant Kravtsov. Jätkake rivi ülevaatust!»

«Just nii — rivi üle vaadata! Näen südis neljandat... Vahekaugus sada viiskümmend meetrit... Jätkavad aeglast liikumist saare poole. Läheme edasi südi... Kolmsada meetrit... viissada meetrit... Rohkem allveelaevu pole... Seltsimees vanemleitnant!»

«Kuulen.»

«Me märkasime esimesest südis kolme allveelaeva... Kas te näete meid?»

«Näen.»

«Kui augel me koopast oleme?»

«Viieteistkümne kilomeetri kaugusel.»

«Lubage tõusta allveelaevade kohale ja vaadata, mis on esimesest nordis.»

«Selles suunas töötavad köik ultraheliprožektorid. Seal liiguvad niisama suurte vahekaugustega veel kolm allveelaeva. Pinnal on näha kolme laeva siluetid. Ilmselt miiniristlejad.»

«Räägib «Pioneeri» kapten. Seltsimees Skvorešnja, tõuske kõik kolmekesi allveelaevade kohale, jälgige neid ja vaadelge .. »

Kaptenit katkestas vanemleitnandi hääl:

«Seltsimees kapten, professor Lordkipanidze teatab, et leitnant Kravtsov kadus sektorist sada nelikümmend kaks ega vasta väljakutsele. Korraks ainult kuuldus midagi arusaamatut — ja kõik.»

Kiivrite all kõlas kapteni hääl:
«Sisse lülitada kõik töökorras olevad ultraheliprožektorid! Ei ole näha? Võib-olla on ta sektoris number kheksakümmend kaheksa?»

«Vanemleitnant hüüdis sealsamas erutatult:

«Seal ta ongi! Väljus sellest sektorist! Kadus jälle

427

sinnasamasse! Ta. ei ole üksi! Ta ei ole üksi, Nikolai Borissovitš! Ta on kellegagi käsitsi koos!»

«Nägin!» vastas kapteni erutatud hääl.

«Jälle! Jälle, ilmus sektorisse number kaheksakümmend üheksa!» jätkas vanemleitnant. «Uuesti kadus sektorisse kaheksakümmend kaheksa! Leitnant võitleb kellegagi! Kellega?»

«Seltsimees Sgrorešnja!» kostis kapteni järsk käsklus.

«Just nii, seltsimees komandör!»

«Katkestage allveelaevade vaatlemine! Viivitama rutake kümne kümnendiku käiguga leitnant Kravtsovile appi! Kaügus koopast kakskummend kilomeetrit. Süga vus seitsekümmend meetrit, Suund vestnordvest. Leitnandile tungiti kallale! Kähku! Kähku! Teel järgige meie juhiseid!»

«Just nii — leitnandile appi miinnat» möirgas Skvorešnja erutatult, pani oma propelleri täie käiguga tööle ja andis käskluse: «Laternad kustutada! Marat, tule mulle järele! Pavlik, hoidu meist viiekümne meetri kaugusele! Kaklusse ära end sega!...»

Kolm varju kihutasid tihedas tumerohelises veealuses hämaruses peadpööritava kiirusega vestnordvesti....

Leitnant Kravtsov valmistus vahikorda vanemleitnandile üle andma. Kapten kuulas juhtimiskeskuse kaugemas nurgas zooloogi.

«Nikolai Borissovitš,» ütles teadlane, «kas poleks võimalik saata kedagi korrigeerima ülemise nurga prožektorit number sada nelikümmend kaks? Maratti ei ole. Pavlik läks koos temaga. Meie radistidest aga oleks lihtsalt kahju kedagi ära saata: tööd on tohutu hulk ja kõigil on hirmus kiire. Isegi vööriprožektor number kaheksakümmend kaheksa ei ole veel valmis — midagi on seal korrast ära... Andke kedagi! Eks! Kõigest kahe-
kümneks-kolmekümneks minutiks. Tühine asi . .. Eks!»

Zooloog vaatas kaptenile, paluvalt otsa. Ta oli tulnud juhtimiskeskusse otse töölt, tema käed olid mustad ning habe ei olnud kaugeltki korras, kuid tualetiks ei olnud tal praegu nähtavasti vähimatki aega.

Kapten kehitas õlgu:

«Keda teile anda, Arsen Davidovitš? Nagunii on juba kolm inimest tööst eemal, nende hulgas niisugused töömehed nagu Skvorešnja ja Marat. Ükski brigaad ei anna kedagi oma koosseisust. Võimu ma aga rakendada ei tahaks.»

«Mida siis teha?!» hüüdis zooloog. «Mine kas või ise!»

Leitnant oli jtiba vahikorra üle andnud ja suundus ukse poole, kuid teadlase viimaseid sõnu kuuldes ta peatus järsku, seisatas hetke kõhklevalt ja pöördus siis kapteni poole:

«Seltsimees komandör!» ütles ta tasase häälega, ilma et oleks, silmi tõstnud ja kaptenile otsa vaadanud — kapteniga rääkides ei teinud ta seda nüüd kunagi. «Seltsimees komandör! Kui te lubate... Võib-olla võiksin mina Arsen Davidovitši brigaadi aidata?»

Kapten ja zooloog vaatasid kiiresti leitnandi poole — esimene kõhklevalt ja kahtlevalt, teine äkki tärganud rõõmsa lootusega.

«Ei tea, seltsimees leitnant,» ütles kapten tagasihoidikkusega, mis viimasel ajal iseloomustas tema suhtumist leitnandisse. «Kas te olete küllalt paranenud, et teid võiks lubada laevast välja?»

«Ma tunnen end täiesti tervena,» vastas leitnant kiiresti.

Kapten vangutas ebamääraselt pead, naeratas ja pöördus zooloogi poole:

«Mida ütleb arst? Palun ainult isiklik huvi mängust välja jätta...»

«Aga loomulikult, Nikolai Borissovitš!» hüüdis zooloog solvunud häälega, kuid särava näoga. «Mingeid meditsiinilisi vastunäidustusi ei ole. See on ainult lihtne jalutuskäik vee all. See on leitnandile isegi kasulik!»

«Noh, mis siis ikka! Sel juhul ma ei vaidle vastu... Aleksandr Leonidovitš, vormistage leitnandile väljumisluba.»

«Tänan, seltsimees komandör!» tänas kergelt punastunud leitnant kaptenit.

Kümne minuti pärast, olles saanud zooloogilt vajalikke juhtnööre, väljus skafandrisse rõivastatud leitnant allveelaevast, pani tööle propelleri ja suundus kiiresti

põhjaloodesse, sellesse ookeanisektorisse, mida haaras ultraheliprožektor number sada nelikümmend kaks, Enne ekspluatatsiooni andmist pidi zooloog selle prožektori häälestama suurimale selgusele ja kaugusele, kontrollima tema kiirte peegeldumist liikuvatelt objektidelt ja tegema rea teisi katseid.

Leitnant ujus kuue kümnendiku käiguga. seitsmekümne meetri sügavusel. Oli küllalt valge ja ta ei süüdanud laternat. Leitnandi tuju oli hea, peaaegu rõõmus: kapten oli temaga täna rääkinud veidi soojemalt kui tavaliselt, oli kõneluse ajal naeratanud ja oli talle isegi usaldanud uue töö... Kui. suurepärane inimene on kapten! Ja Arsen Davidovitš on tore! Kui tänulik on leitnant praegu neile

mölemale! Ei, ta ei unusta muidugi oma süüd... oma kuritegu... Leitnant ohkas raskesti. Ent kui tänulik ta neile siiski on, et nad ei põlga teda, ei lase tal tunda oma süü raskust ja suhtuvad temasse seltsimehelikult nagu ennegi!

Erutus pigistas leitnandi kõri ja ta neelatas raskelt... Muidugi, ta annab vastust, ta on täielikult valmis kodumaale vastust andma oma eksimuse... ei, mitte eksimuse, vaid kuriteo... raske kuriteo eest... Keegi aga ei heida talle seda kuritegu ette, kõik saavad väga hästi aru, kui raske tal on, kuidas ta kahetseb oma kergemeelsust ja hooletust, ning kõik püüavad tema juuresolekul isegi mitte nimetada Gorelovi nime...

Ja nagu alati pärast allveelaeval toimunud plahvatust jäi leitnandil juba ainuüksi seda inimest .meenutades hing kinni ning tema käed tõmbusid rusikasse. Oo, see põlastusväärne inimene!...

«Paremale, paremale, Juri Pavlovitš!» kuuldus tema kiivri all järsku zooloogi hääl. «Kaks meetrit kõrgemale! Lõpeb kahekümnes kilomeeter... Stopp! Vaat nii. Nüüd kümme meetrit edasi... Nii... kümme meetrit paremale... Niisama. palju vasakule... põiki üles... Süüdake latern... Kustutage... Lülitan välja köik naaberprožektorid, et need ei häiriks saja neljakümne teise tööd... Kordame manöövrit... Stopp!... Seiske veidi aega paigal... M*a* suurendan natuke pinget...»

Leitnant peatas propelleri, reguleeris selgmist reservuaari ja jäi liikumatult vette rippuma, vaadates haja-

meelselt, enda ette helerohelisse hämarusse. Kaugelt ja lähedalt sööstsid varjudena mööda kalade, meduuside ja molluskide kord ähmased, kord selgepiirilised siluetid.

Ootamatult kerkis ülal, paaegu nähtavuse piiril esile kummaline vari. See oli pikk, sirge ja tagantpoolt ahenev, kuid sel puudusid ujuvat kala iseloomustavad painded. Varju ees oli näha ühtlane, vilkumatu hele laik, millest väljus sirge valguskiir.

Leitnandi süda hakkas ärevalt peksma:

«Mis see võiks olla> Tohutu suur tuunikala?... Ei, see ei ole kala.»

Vari liikus põiki ülalt alla ja lähenes kiiresti.

«Süüdata latern?... Ei, ei maksa, parem on oodata...»

Tume siluett libises leitnandist neljakümne meetri kauguselt mööda ja suundus kiiresti sügavusse.

«Inimene!» oleks leitnant peaaegu valju häälega hüüdnud. «See on skafandris inimene! Skafander on tohutu suur — number null... kes see võiks olla? Skvorešnja? Skvorešnja ju on koos Maratiga põhjas... Kes siis? Ujub õigesti. Jalad on välja sirutatud ja teine-teise vastu surutud... Käed külgedel... Keegi meie omadest...»

Järsku hakkas kõik leitnandi silmade ees keerlema. Veri valgus talle pähe ja tumestas aju. Teadvus tuihmus, leitnant pani pikemalt mõtlemata propelleri kümne kümnendiku käiguga tööle ja sööstis allapoole, mõistatuslikule varjule järele.

«Juri Pavlovitš!» kuuldus zooloogi imestunud hääl. «Kuhu te ekraanilt kadusite? Juri Pavlovitš! Vastake siis ometi! Juri Pavlovitš! Juri Pavlovitš! Mis pagana lugu see on! Kas õige telefon on rikkis või?» pomises teadlane arusaamatuses. «Millest see küll nii äkki tuli?...»

Leitnant kuulis neid väljakutseid nagu läbi vati: need ei jõudnud tema teadvusse. Kogu tema olemus oli koondatud ainult valguslaigule, mis lähenes kiiresti ja muutus üha heledamaks: inimene tema ees ujus ainult nelja kümnendiku käiguga.

Veel hetk ja leitnandi sõrm surus lülitustahvli nupule.

Ere valguskiir tabas tundmatu kiivrit javalgustas tema naojooni.
Leitnandi. kõrist pääses kähisev .karjatus — surmava vihkamisega segatud raevu hüüe:
«Gorelov!!!»
Laterna valgusest pimestatuna tõstis Gorelov instinktiivselt käed silmade ette. Samal hetkel sööstis leitnant täie käiguga nagu suurtükimürsk talle kallale ja haaras seljatagant tema kätest ülaltpoolt küünarnukke kinni.
Ainult silmapilguks pööras Gorelov hirmust ja õudusest moonutatud näo leitnarrdi poole. Juba järgmisel silmapilgul aga painutas ta oma kokkusurutud jalad järsult tahapoole ja andis nendega leitnandile hirmsa hoobi kõhtu. Skafandrist kaitstuna ei tundnud leitnant valu, kuid oli sunnitud Gorelovi uhe käsivarre lahti laskma. Teisest hoidis ta siiski endiselt kõvasti kinni.
Vastased olid nüüd silm silma vastu.
Vaikides ja üksisilmi teineteist jälgides söostsid nad endiselt töötavate propellerite mõjul sihitult siia-sinna, lahkumata siiski ühest ja samast väikesest ruumist.
Hirm Gorelovi näol asendus põlgliku naeratusega: ta tundis vastase ära ja see ei paistnud talle ilmselt mingil määral ohtlikuna.
Leitnant hingas kähinal ning higist kleepuvad juuksed langesid talle silmadele; nõrkus — plahvatusel saadud haava tagajärg — pöördus tagasi ja tumestas aju. Vaevu tungisid teadvusse teda otsiva kapteni ja vanemleitnandi erutatud hääled ning kapteni käsk Skvorešnjale.
«Mida teha? Kuidas teda püüda? Propeller... Peatada tema propeller!» otsustas Kravtsov.
Ta tõmbas jalad kokku, pööras pöidadega tüürpindu, sööstis rinnaga vastu Gorelovi rinda ja jõudis suruda Gorelovi lülitustahvli nupule. Lülitustahvli kaas avanes, langes alla ja jäi rippuma. Samal hetkel aga, enne kui leitnant jöudis puudutada tuttavat kangi, mis juhtis Gorelovi propelleri tööd, haaras Gorelovi käsi leitnandi käest kinni, paiskas selle lülitustahvlist kaugele eemale, pöördus tagasi lülitustahvli juurde ja kerkis siis leitnandi kohale.
Laternakiirtest valgustatuna välgatas Gorelovi käes pika peenikese juhtme otsas olev vasknõel...

«Surm!» vilksatas leitnandi peas mõte.

Gorelovit lahti laskmata pööras leitnant järsult tüürpindu. Propeller viis ta vaenlase käeulatusest välja, ta tegi poolringi ja pääses Gorelovi selja taha. Vaevalt aga oli ta jõudnud kergendatult hingata ja oma lülitustahvlist nõela välja tõmmata ui Gorelov pöördus tema poole ja rebis järsu. liigutusega oma käsivarre tema nõrgenenud sõrmede vahelt lahti.

Läbi udu nägi leitnant oma rinna poole sööstvat lühi'est kollast välgusähvatust ja tundis samal silmapilgul, jõudmata isegi karjatada, et tema kehasse vajutatakse nagu tuline nuga.

Mitmekümne tonnise surve all olev veejuga tungis läbi avanenud õmbluse skafandrisse ja läbistas uhe hetkega leitnandi rinna...

Leitnandi keha pöördus aeglaselt peaga allapoole ja hakkas eredalt põleva laternaga tumedatesse sügavustesse vajuma, viseldes töötava propelleri mõjul ühelt külelt teisele.

Gorelov pistis nõela tagasi lülitustahvlisse ja vaatas veel oma vastase pimeduses ähmaseks muutuvale varjule järele, kui teda äkki tabasid nagu kaks pikselööki.

Kaks heledat kiirt tungisid tema kiivrisse ja tema mölemad käed haarati nagu metalsete pihtrde vahele. Kui Gorelov heitis pilgu endast paremale ja vasakule, moonutas tema nägu uuesti, kohkumine, seejärel aga hirm.
Jälle kõlas hämmastuse ja viha hüüe:

«Gorelov!!!»

Seekord kandus see hüüe valgustamata sektorist number kaheksakümmend kaheksa selgesti

allveelaeva juhtimiskeskusse.. Ja varsti, pärast lühikest vaikust, kuulsid Skvorešnja ja Marat kapteni järsku, katkendlikku käsklust:

«Vangistada ja laevale tuua!»

«Just nii — vangistada ja laevale tuua!» vastas Skvo!rešnja tumedalt läbi kokkusurutud hammaste.

Samal hetkel sööstis Gorelov kogu kehaga vasakule, tõukas õlaga Skvorešnjat ja paiskas jalaihoobiga Marati kaugele eemale. Tema parem käsi lendas nagu ämblikuvõrgust vabanenult ülespoole ja tohutu metallrusikas langes vasarana Skvorešnja kiivrile, otse tema näo

kohale. Skvorešnja pea paiskus kiivris ettepoole, põrkas laubaga vastu läbipaistvat metalli ja kõik hakkas hiiglase silmade ees keerlema. Tema käsi hoidis siiski Gorelovi kätt endiselt nagu klambrite vahel. Üheaegselt hoobiga aga pööras Gorelov end ama töötava propelleri abil jalad ülespidi üle Skvorešnja õla ja tõmbas tema käe tahapoole Skvorešnja röögatas väljakannatamatust valust jat laskis oiates Gorelovi käe lahti. Osavus näis ületavat jõu...

Tundes end vabana, surus Gorelov kohe jalad kokku, pööras tüürpinnad otse ja sööstis ülespoole. See sai talle saatuslikuks. Hirmust kokku tõmbunud südamega, midagi tajumata, tundes ainult, et vihatud vaenlane on käest libisemas, tormas Pavlik talle järele. Enne kui Gorelov suutis midagi taibata, istus Pavlik tal kindlalt õlgadel, pistis jalad tema käte alt läbi ja andis oma propellerile tagasikäigu. Gorelovi pzopeller oli kohe paralüseeritud ning juba järgmisel hetkel sööstsid Gorelov ja Pavlik viimase kiiremal käigul töötava propelleri mõjul alla-
poole.

Gorelovi tohutud, hirmsate pihtidega sarnanevad käed tõusid, et haarata kinni Pavliku jalgadest ja paisata ta endast udusulena eemale. Poolel teel sattusid need käed uuesti Skvorešnja ja Marati haardesse, kuid endine manööver paiskas Marati uuesti eemale, kus ta hakkas saadud jalahoobi ja omaenda propelleri mõjul pöörlema nagu veekeerisest haaratuna. Jälle tõusis hirmus parem käsi, kuid sellele lendas ülalt noore puu võimsa tõvena vastu Skvorešnja vasak käsi, et sellest kinni haarata. Gorelov oli siiski jälle Skvorešnjast kavalam: hiiglase käsi tabas ainult tühja vett, Gorelovi käsi aga libises vastase käe alt läbi oma lülitustahvli juurde. Järgmisel hetkel ilmus see uuesti kolme ristuva laternakiire heledasse valgusse.

Kokkupigistatud rusikas sähvatas peenikese juhtme külge kinnitatud vasknõel ja lähenes nagu välk takistamatult skafandri õmblusele Skvorešnja lahtisel, kaits-
mata rinnal...

Kõlas Pavliku läbitungiv hirmuhüüe:

«Nõel!...»

See oli esimene inimhääl, mida oli kuulda juba pool minutit kestnud hirmsa võitluse jooksul...

Pavliku jalg sööstis Gorelovi kaenla alt välja ning andis tema käele ootamatu jõuga hoobi, mis paiskas käe eemale, enne kui nõel jõudis puudutada skafandri õmblust. Tagasi aga jalg oma endisse asukohta enam ei pöördunud: üheainsa õlaliigutusega heitis Gorelov tasakaalu kaotanud poisi enda seljast maha ja Pavlik lendas oma propelleri mõjul kukerpalli sügavale alla, kus ta põrkas kokku veel mitte toibuda jõudnud Maratiga. üsna nende lähedal hõljus leitnandi skafandris keha, mida tasa õõtsutasid rahutu vee joad.

«Elule ja surmale, madu!» möirgas Skvorešnja kirjeldamatus raevus.

Gorelovi päsi ei jõudnud veel oma endisse asendisse tagasi pöörduda, kui Skvorešnja rusikas juba välkus samasugune nõel.

Hetke vältel seisid kaks hirmuäratavat vastast liikumatult teineteise ees, silm silma vastu, nagu otsides, vaenlase nõrka kohta.

Gorelovi silmis põles hullumeelsus, tema nägu oli vahakahvatu ning tema pikad õhukesed huuled olid siniseks tõmbunud ja nagu kummaliseks naeratuseks kõverdunud, paljastades suuri hambaid. Ta sarnanes sel hetkel koertest tagaaetud tugeva hundiga, kes on otsustanud halastust ootamata oma elu võimalikult kallilt müüa.

Skvorešnja suur, ümmargune, alati heasüdamlik nägu oli korraga nagu auku vajunud ja kõhnenenud. Tema kivistunud näojoontes peegeldus karm mehisus. Väikesed hallid silmad olid tõmbunud veel väiksemaks ning puurisid enesekindlalt ja rahulikult vastast. Näis, et viimase karjatusega oli Skvorešnja välja valanud kogu oma meeletu raevu ning selle asemele olid asunud paindumatu tahe ja külm, kaalutlev mõistus: niisuguse vastasega elule ja surmale võideldes võib kasutada kõiki vahendeid.

Gorelovi vasak käsi jäi lootusetult paralüseerituna Skvorešnjš parema. käe haardesse, kuid selle eest võis 'ta vabalt manööverdada oma parema käega Skvorešnja vasaku käe vastu ja seda luges ta endale ilmseks eeliseks.

Möödus ainult üks hetk ja siis äkki põrkasid vabade käte metalsed küünarnukid muistsete rüütlite kilpidena mürinal kokku, vältides surmava nõela lööki. Gorelovi

parem käsi sattus ületamatule tõkkele. Samal hetkel ajas Skvorešnja oma vasaku käe vibuna sirgu ja tema nõel, põrkas vastu Gorelovi kaitseta.rinda. Oli juba hilja

rinda katta ning Gorelov pöördus ainult veidi kõrvale- nöel libises mööda tema soomusrüüd ja möödus saatuslikust õmblusest.

Uuesti põrkasid küünarnukid kölinal kokkup ja uuesti paiskas Skvorešnja vasak käsi Gorelovi parema käe pilpana eemale. Gorelov näis olevat veel kahvatumaks tõmbunud: eelis, millele ta oli nii lootnud, haihtus suitsuna Skvorešnja koletu jõu ees. Hirm pigistas Gorelovi südant vältimatu saatuse eelaimuses...

Väikesed hallid silmad puurisid külma ja enesekindla pilgu vastase mustadesse põlevatesse silmadesse ning neile ei jäänud märkamatuks seal vilksatav hirmuvari.

Kolmandat korda põrkasid küünarnukid kokku ja Gorelovi käsi, mis näis selleks nagu juba varem valmis olevat, lendas eemale, kuid tema silmadesse libises midagi tabamatut, nagu lootusetaolist. Väikesed, külmad, kitsasteks piludeks tõmbunud silmad märkasid ka seda ning selle asemel et endisse asendisse tagasi pöörduda, puistas Skvorešnja rusikas Gorelovi eemalepaisatug käe ootamatult üle vastupandamatute hoopide rahega, ei lasknud sel endale kohta leida ja surus seda üha kaugemale tagasi. Gorelov väänles, olles nagu aheldatud

Skvorešnja parema käe külge, ning tema vabal käel ei olnud enam ruumi, et löögiks hoogu võtta. Järsku, enne kui Gorelov seda taipas, muutis Skvorešnja käsi oma liikumissuunda, tõusis Gorelovi pea kohale ning korrates vastase enda manöövrit, virutas müriseva, hävitava hoobi vastu Gorelovi kiivri näo-osa. Pea võppus kiivris nagu mängupajats ja samal hetkel andis Skvorešnja rusikaga hoobi vaenlase nõela lülitustahvliga ühendavale juhtmele, purustades selle.

Vaenlane oli jäänud relvata. Tema mõlemad käed olid Skvorešnja kätes, mis hoidsid neid teraspihtidena. Skvorešnja kümne kümnendiku käiguga töötav propeller sai kergesti jagu Gorelovi neljast kümnendikust- käigust ning

kandis nüüd neid, mõlemaid sügavuse poole.

Võitlus kestis köigest paar minutit. Kui ilmusid nähtavale Pavliku ja Marati kiivritest paistvad kahvatud

ehmunud näod, oli see juba lõpul. Hoides metalsetest kätest leitnandi elutut keha, pöörasid nad

sõnatult pilgu Skvorešnja tumepunaselt näolt Gorelovile, kes, vaht sinistel huultel, jätkas visklemist ja rabelemist.

«Pavlik,» kähistas Skvorešnja, «hoia üksi leitnanti. .. Marat seo ieetur minu trossiga kinni .. »

Marat harutas kiiresti lahti üle Skvorešnja õla heidetud trossikimbu ja lühikese aja pärast haaras esimene silmus meeleheitlikult rabeleva Gorelovi ühe jala. Mõni, sekund hiljem oli ka. teine jalg esimese juurde tõmmatud...

Marat lõpetas juba Gorelovi käte sidumist; kui pimedusest sukeldusid, äkki teineteise järel esile kaks heledasti põlevate laternatega varju. Need olid Krutitski ja Matvejev, keda kapten oli Skvorešnjale appi saatnud. Skvorešnja märguandel võttis Krutitski kinni Gorelovi õlgade ümber olevatest trossikeerdudest.

«Pavlik,» ütles Skvorešnja raskesti hingates, «anna, leitnant Matvejevile üle...»

Sellest hetkest peale, kui ta koos Maratiga oli haaranud leitnandi keha, vapustas Pavlikut vahetpidamata tasane, palavikuline vabin. Ta ei suutnud end sundida veel kord vaatama leitnandi rahulikku., kahvatusse, nagu magavasse näkku. Ta pööras sõnakuulmatute jalapöidadega peaaegu alateadlikult tüürpindu, viis leitnandi keha, mis kergesti allus tema jõupingutustele, Matvejevi juurde ja ulatas sellele tapetu käe. Niisama alateadlikult, veretu näoga ja ikka veel õudu täis silmadega ujus ta Skvorešnja suure, võimsa kogu juurde ning peaaegu surus end selle vastu.

Skvorešnja tõmbas sügavasti hinge, vaatas ümberolijate poole ning ütles siis katkendliku, kähiseva hää!ega:

«Seltsimees komandör! Vaenlane on tabatud. Saadan ta laeva.»

Möödus peaaegu minut, enne kui kuuldus kapteni rõhutatult rahulik hääl:

«Me nägime kõike. Te täitsite mehiselt oma, kohust, seltsimees Skvorešnja. Tänan teid! Kodumaa reetja, diversant, kes püüdis meie laeva hävitada, äraandja, kes jooksis,üle meie sotsialistliku kodumaa leppimatute vaenlaste poolele, kannab teenitud karistust! Öelge Mat-

vejevile ja Krutitskile, et nad kolmesaja meetri sügavusel liikudes tooksid tema ja hukkunu laiba, laevale. Teil, Maratil ja Pavlikul tuleb ülalt jälgida kahtlasi allveelaevu sektoris number ka!heksakümmend kaheksa ja siis laeva tagasi pöörduda. «Pioneer» peab tõenäoliselt varsti lahingusse astuma.»

Kolm sõpra ujusid süüdatud laternatega vaikides kuue kümnendiku käiguga ida poole, järele selles suunas kadunud allveelaevade rivile.

Mõne minuti pärast nägid nad vaenlase laevu, mis nagu vargsi lähenesid saarele. Saareni oli jäänud veel ainult kaheksa kilomeetrit.

Esimesena katkestas vaikuse Skvorešnja:

«Ma olen veendunud, et Gorelov ei laskunud täna esimest korda saare juures vette. Keegi teine ei oleks suutnud nii täpselt «Pioneeri» ja tema varjupaiga asukohta välja uurida. Seda võis teha ainult tema ja ainult niisuguses skafandris, nagu meie omad... Vaadake, kui enesekindlalt suunduvad allveelaevad rivikorras otse koopa poole ja püsivad just tema tasemel.»

Nad jõudsid allveelaevade rivi kohale. Võitluse ajal olid laevad üksteisele lähenenud ning keskmiste laevade vahekaugus oli vähenenud viiekümne meetrini.

«Viia käik ühe sajandikunib, andis Skvorešnja korralduse.

Köik kolm jäid korraga peaaegu paigale ja rippusid allveelaevade kohal. Skvorešnja jätkas:

«Kuulge, poisid! Mis oleks, kui me korraldaksime neile imselt vaenulikele allveelaevadele

väikese vastu-diversiooni? Näete, kuidas nende rivi tõmbub kaarekujuliseks? Na.küsin kaptenilt!... Seltsimees komandör!...»

«Kuulen, seltsimees Skvorešnja.»

«Kas te ei lubaks meil enne vaenlase rünnakut proovida kolme tema allveelaeva rivist välja lüüa?»

«Kuidas te seda kavatsete teha?»

«Mul on kaasas kolm granaati ja mõned jupid manillatrossi. Allveelaevad liiguvad kõige aeglasema käiguga ja nende propellerid ei pöörle peaaegu üldse. Me ripu-

taksime iga propelleri külge ühe granaadi... Propeller keriks trdssi enda ümber ja annaks siis oma labadega granaadile hoobi...»

«Teravmeelne idee, seltsimees Skvorešnja!» vastas kapten pärast lühikest vaikust. «Ma ei tahaks siiski esimesena lahingutegevust alustada. Tehku seda nemad. Tulge laevale!»

«Just nii — laevale tulla! Kaks kümnendikku edasi!» andis Skvšrešnja Maratile ja Pavlikule käsu.

Nad laskusid allveelaevadele lähemale, et neid veel kord tähelepanelikult silmitseda, ja suundusid siis aeglase, nagu vastu tahtmist saare poole.

Kui nad olid umbes kaks kilomeetrit vaenulikest laevadest eemale jõudnud, pööras Pavlik pea Skvorešnja poole, et sellele midagi öelda. Silmanurgast nägi ta äkki tagapool mingisuguseid pikki musti sigarikujulisi varje, mis kihutasid kiiresti neile järkle.

«Meil on haid kannul!» hüüdis Pavlik ja pööras laternakiire seljataha.

Sedasama tegid kiiresti Skvorešnja ja Marat. Lähenevad kummalised kehad ei sarnanenud siiski haidega ega ka mingite teiste vee-elanikega. Nende ümmargustes, metalselt sätendavates lõugadeta peades helkisid sinakalt neli suurt lamedat silma. Nende ümarate sirgete kehade tagaosad ahenesid ja nende tagumistes t!ppudes pöörlesid silmale tabamatu kiirusega mingisugused ebatavalised sabad... Pimedusest sööstsid välja järjest uued varjud ning nende arv suurenes üha.

«Alla!» käsutas Skvorešnja.

Kõik kolm täitsid silmapilk käsu, pöörasid tüürpindu, painutasid end ja sööstsid hoogsalt sügavusse.

Üha suurenevast parvest eraldusid mõned kehad, pöördusid peadega allapoole ja järgnesid nendele; ülejäänud välgatasid korraks laternakiirtes ja jätkasid sirgjoonelist edasiliikumist.

«Üles!» kuuldus Skvorešnjalt uus kiire käsklus.

Ka jälitajad muutsid peaaegu viivitamatult kurssi ja õudsid sõpradele üha lähemale...

«Magnettorpeedod!» hüüdis Skvorešnja hämmastunult ja andis käsu: «Kolm kümnendikku edasi! Sirgjooliselt!»

Torpeedod kihutasid nüüd nende kannul, neist kolmekümne meetri kaugusel, ilma et nad oleksid maha jäänud ega ka lähenenud.

«Seltsimees komandör, parv magnettorpeedosid suundub otse koopa poole! Kuus torpeedot jälgivad meid!»

«Näeme ekraanil!»

«Lubage tagant pöörduda, et mitte torpeedosid enda järel koopasse vedada!»

«Luban!»

«Kas lahingutegevuse võib lugeda alustatuks?»

«Jah... Alustatuks vaenlase poolt!»

«Tänan, seltsimees komandör! Noh, poisid, pööre sada kaheksakümmend kraadi horisontaaltasapinnas!»

Kõik pöördusid laia kaarega ja ujusid endiselt kolme kümnendiku käiguga tuldud teed tagasi. Torpeedod kordasid seda manöövrit automaatselt ja muigava Skvorešnja arvates isegi sõnakuulelikult.

«Lahku minna!» jätkas Skvorešnja, käsutamist. «Minust paremale ja vasakule!. Hoiduda viiekümne meetri kaugusele!»

Ka torpeedode parv jagunes. Skvorešnja kannule asusid kolm torpeedot,, Maratti hakkasid jälgima kaks ja Pavlikule.kihutas järele üks.

Tihedas veealuses hämaruses ilmus eespool nähtavale allveelaevaderivi. Jälitavad torpeedod kiirendasid äkki käiku ning lähenesid Skvorešnjale, Maratile ja Pavlikule. Allveelaevade tohutud varjud kasvasid kiiresti, muutusid selgemaks ja ähvardasid kokkupõrkega.

«Torpeedod tunnevad laevade lähedust!» hüüdis Skvorešnja võidukalt. «Igaüks enda ees oleva allveelaeva poole! Kümme kümnendikku edasi! Laeva kiilu alt läbi!»

Inimesed :sööstsid nooltena laevade poole. Oma laeva alt läbi lennates vaatas Skvorešnja tagasi ja jõudis märgata, kuidas kõik teda jälitavad torpeedod hakkasid liikuma üha kiiremini, kergitasid äkki oma surmatoovaid päid ja tormasid allveelaeva poole... Laeva tohutu metallimassi külgetõmme ületas skafandri külgetõmbe!

Vaevalt olid Skvorešnja ja tema kaaslased jõudnud allveelaevadest saja meetri kaugusele, kui ümbritsevat vett vapustasid üksteise järel kuus erakordselt tugevat

plahvatust. Kohe pärast plahvatusi paiskusid üles kolm tohutut leegisammast, nähtamatud võimsad veejoad loopisid inimesi kaugele eemale ja kõik jäi uuesti vaikseks...

«Seltsimees komandör! Kolm vaenlase allveelaeva on hävitatud tema enda torpeedodega!» kandus Skvorešnja ettekanne «Pioneeri» juhtimiskeskusse.

«Ma nägin! Õnnitlen edu puhul!»

«Lubagem, operatsiooni korrata!»

Vastus ei tulnud kohe.

«Vaenlane on segaduses,» kuuldus lõpuks kapteni hääl. «Ta asub taanduma. Vöörikahur astus tegevusse. Hoiduge kolmesaja, meetri sügavusse ja pöörduge koopasse tagasi.»

«Just nii — koopasse tagasi pöörduda kolmesaja meetri sügavusel!»

«Pioneeri» väljumiskambrist suundusid Skvorešnja, Marat ja Pavlik viivitamatult juhtimiskeskusse. Ruumides, mida nad läbisid, tervitasid meeskonnaliikmed neid vaikides käetõstega, katkestamata hetkekski oma aparaatide. ja mehhanismide jälgimist. Kogu meeskond teadis juba selle kolmiku seiklustest.

Ülemist koridori läbides nägid nad juba kaugelt tuuker Krutitskit, kes seisis liikumatult leitnant Kravtsovi kajuti ukse juures. Krutitski oli täies lahinghvarustuses: vintpüss jalal, kortik vasakul ja ultrahelipüstol paremal puusal. Tema nägu oli kivistunult range ning ta vaatas külmalt Skvorešnja, Marati ja Pavliku poole, neid nagu ära tundmata. Ning ootamatu, erilise käskiva tooniga, mis on omane ainult valvepostil seisvale sõjaväelasele, ütles ta:

«Hoiduda vastasseina äärde!»

Ja kolm sõpra möödusid end seina vastu surudes ettevaatlikult ja vaikides, pööramata teraseid pilke ukselt, nagu nähes sellest läbi reeturi ja mõrvari põlastusväärset, vastikut kuju.

Juhtimiskeskuses kuulas kapten ära Skvorešnja lühikese raporti. Seejärel surus ta varjamatu erutusega tugevasti Skvorešnja kätt.

441

«Õnnitlen teid! Kodumaa ei unusta teie kuulsusrikkaid lahingulisi teeneid!»

Kapten surus.ka Marati.kätt:

«Selžsimees Bronstein, tänan teid elektrivoolu eest! See andis meil võimaluse võtta vaenlane täies relvastuses vastu ja hävitada ta!»

Siis pöördus ta Pavliku poole, kes erutusest kord kahvatades, kord punastades seisis valvel nagu ehtne nõukogude meremees, ja ütles naeratusega, mida nähes Pavlikul tuli äkki tahtmine mööda juhtimiskeskust kätel käia:

«Tänan kõige eest, seltsimees, Bunjak! Te käitusite kangelaslikult! Terve Nõukogude laevastik ja kogu meie kodumaa saab sellest varsti, teada!... Vabalt, seltsimehedl» käsutas kapten lõbusalt. Tasa naerdes haaras ta poisi õlgade ümbert kinni, tõmbas ta enda juurde ning embas ja suudles teda.

«Pavlik! Kallis poiss! Sa saad meie kodumaa vääriliseks pojaks ja kui tahad, siis tema kuulsaks meremeheks!»

«Tahan! Tahan, seltsimees komandör!» hüüdis Pavlik vaimustusest heliseva häälega. «Minust saab nõukogude meremees! Na tahan saada allvee meremeheks1 *Ma* hakkan teie juures teenima ja õppima, seltsimees komandör!»

Sellest kirglikust puhangust erutatuna vaikisid kõik mõnda aega. Lõpuks pani kapten käe Pavliku õlale ja ütles:

«Sa saad kelleks tahad, Pavlik! Ja alati oled sa meie suure, kodumaa väärilinel... Kohtadele, seltsimehed! Võin teile lõpuks veel teatada, et vaenlane taandub. Hävitatud on kuus allveelaeva, köik nende poolt välja lastud torpeedod ja üks pinnal olnud miiniristleja! Ülejäänutel õnnestus põgeneda. Homme asub «Pioneer» teele kodumaa ranniku poole!»

XII PEATÜKK «MEES ÜLE PARDA!»

Juhtimiskeskusest ruttasid Skvorešnja, Marat ja Pavlik mööda koridori sööklasse. Alles nüüd laskis rõõmus erutus neil tunda määratut väsimust ja teravat nälga.

442

Nad olid aga jöudnud läbida ainult kaks ukseava koridori üksikutes sektsioonideks jagavates veekindlates vaheseintes, kui eestpoolt, kuuldus raskete sammude summutatud tüminat, vintpüsside tärinat, püssilukkude lõginat, avanevate uste mürinat ja tumedalt kõlavaid katkendlikke komandosõnu. Kohe pärast neid ebatavalisi helisid ilmus lähimast koridorisektsioonist nähtavale komissar Semin.

Hall pea kõrgeksv tõstetud, vaatas ta rangelt ettepoole, märkas Skvorešnjat, Maratti ja Pavlikut ning. andis, järsu käskluse:

«Kõrvale hoiduda!» Vaevalt olid nad jõudnud end vastu seina suruda, kui komissari kannul ilmus nähtavale Krutitski, tema järel Gorelovi tülgastuseni tuttav kuju ja rongkäigu lõpus Matvejev.

Gorelovi pea oli rinnale vajunud, tema nägu oli kollane ja sügavale koobastesse langenud silmi ümbritsesid tumedad ringid. Ta näis nagu olevat kasvult lühemaks muutunud; tema raseeritud pea kaugele eemale sirutuvate kõrvadega oli nagu õlgade vahele tõmbunud. Ta sammus kõrvale vaatamata, kuid Pavliku aukohale jõudes tõstis ta vilksamisi pilgu poisi näole, mis tõmbus korraga kahvatuks. Üle tema näo libises hale, kohmetu, nagu lipitsev naeratus, mis kohe jälle haihtus.

Protsessioon kadus kiiresti'järgmise vaiheseina taha ja seejärel tümisesid sammud keerdtrepil, mis viis üles, laoruumide osakonda.

Vaikides,nagu vastu seina liibunult saatsid kolm sõpra pilkudega seda erakordset rongkäiku.

Lõpuks tõmbasid nad kergendatult hinge ja vaatasid üksteisele otsa.

«Viivad «elle mao üldkoridorkst isolaatorisse,» ütles Skvorešnja vastikust väljendava grimassiga, asudes edasi minema. «Et ta siin õhku ei rikuks... Ja hästi teevad. Ma keeraksin sellel. jöletisel lihtsalt kaela kahekorra, kui ta mulle veel kord vastu tuleks!»

«Jäta, Andrei Vassiljevitš!» vastas Marat, kes ainult vaevu suutis hoogsate sammudega ees mineva Skvorešnja kannul püsida. «Ära tee demagoogiat. Sa unustad distsipliini.»

443

«Oo, aitäh õpetuse eest! Just seda ma kogu aeg ootasingi, et sa mulle distsipliini meelde tuletaksid.»

Sööklasse oli võimalik pääseda ainult läbi punanurga. Niipea kui Skvorešnja ning tema kannul ka Marat ja Pavlik astusid sisse punanurga pärani avatud uksest, peatusid nad kohe vapustatuna seal avanevast ootamatust vaatepildist.

Punase kaleviga kaetud suurel laual lebas lumivalgesse linasse mähituna vaikses rahus leitnant Kravtsovi keha. Leitnandi rinnalt laskus üle laua mõlema ääre põrandani NSV Liidu sõjalaevastiku lahingulipp. Leitnandi pea puhkas padjal; laest hoovavas pehmes valguses näis tema kahvatukollakas nägu karmi rahusse tardununa.

Surnu peatsis seisid täies lahinguvarustuses valvel Romeiko ja Kramer, mõlemal vintpüssid jalal.

Kurvanäoline, punaste silmadega zooloog kohendas leitnandi rinda katvat lippu. Olles märganud sisseastujaid, lähenes ta neile vaikselt, ohkas ja surus kõigil kätt.

«Sõbrad, õnnitlen teid võidu puhul,» ütles ta sosinal.

«Ainult hukkunust on väga kahju!»

«Me kiirustasime kõigest jõust tema poole,» vastas Skvorešnja niisama tasase häälega. «Oleks ta veel silmapilgukesegi vastu pillanud!»

«Ma ei suuda seda endale andestada!» jätkas zooloog erutatult. «Miks ma lasksin ta välja — ta oli ju veel nõrk, ei olnud veel täiesti paranenud. Miks ma seda tegin?»

«Gorelov oleks temast ka siis üks-kaks-kolm jagu saanud, kui ta oleks terve olnud,» vaidles Skvorešnja vastu. «See põrguline on tugev nagu härg! Vaene leitnant tegi vea. Tormas arvatavasti ülepeakaela Gorelovile kallale, tahtis teda kinni pidada... Selle asemel oleks tulnud teda ainult jälgida ja laevalt abi kutsuda. Eh, asjata hukkus vaeseke!»

Valutava südamega kuulas Pavlik seda kurba jutuajamist. Silmadesse valguvad pisarad põletasid lauge.

Zooloog vaikis veidi aega, ohkas, veel kord raskesti ja ütles:

«Kapteni korraldusel on matus kahe tunni pärast...»

Vaikides, norgus päi, ainult harva lühikesi tähtsuse-

444

tuid lauseid vahetades läksid sõbrad sööklasse lõunat sööma.

.Kui Skvorešnja, Marat ja Pavlik pöördusid tagasi punanurka, oli auvalve juba vahetunud ja leitnandi surnukeha juures, mis oli paigutatud kiiresti kokku löödud kirstu, seisid nüüd Krutitski ja Matvejev. Punanurgas olid ka peaaegu kõik teaduslikud töötajad ja peaaegu kogu allveelaeva meeskond.

Varsti ilmus täies mundris, rinnal kaht ordenit kandev kapten. Kaptenit saatsid komissar Semin, peaakustik Tšižov, peaelektrik Kornejev ja teadusliku ekspeditsiooni juht professor Lordkipanidze. Vanemleitnant Bogrov oli jäänud juhtimiskeskusse vahti.

Leinamiitingut avades pidas kapten hukkunu kirstu juures lühikese kõne. Ta ütles muu hulgas, et leitnant sai hooletuse tõttu hakkama raske eksimusega, lastes reetur Gorelovi mõni minut enne

viimase poolt ette valmistatud plahvatust allveelaevast välja. Selle eest oleks ta pidanud kandma karmi karistust, kuid mehises võitluses reeturiga katsel teda kinni pidada lunastas ta suurelt osalt oma raske süü kodumaa ees. Veel nõrgana pärast haavatasaamist suri ta kuulsusrikast kangelassurma ning kodumaa ja kõik tema võitluskaaslased andestavad talle eksisammu, mis oli tingitud tema noorusest ja mitteküllaldasest tasakaalukusest. Partei ja valitsuse poolt allveelaevale antud ülesanne täidetakse. Selle tagatiseks on piiritu entusiasm ja kindlameelsus, millega kogu meeskond ja kõik teadusliku ekspeditsiooni liikmed praegu kasi rüppe panemata ja seiga sirgu ajamata töötavad allveelaeva ja tema lahinguvõime taastamisel. Selle töö tulemusi sai vaenlane äsja tunda. Kui ta ainult soovib, siis võib ta neid ka edaspidi tunda saada...

Kapten lähenes kirstule, vaatas sügava kurbusega üksisilmi leitnandi avalasse rahulikku näkku, kummardus ja suudles seda viimast korda.

Tunni aja pärast kerkis veealuse koopa kaugemasse nurka kõvasse basalti raiutud haua kohale väike künkake.

Kohe pärast kurva tseremoonia lõppu, kell kakskümmemd, pöördus meeskond tagasi katkestatud tööde juurde.

Laeva korpuse külge keevitatud düüsirõngas oli juba kindlalt oma kohal ning gaasitorude kambrist oli vesi välja pumbatud. Nüüd tuli veel plahvatusel hävinenud torud uutega asendada, ning taastada kambris automaatne signalisatsiooni- ja kontrolliaparatuur. Seda asusid viivitamatult tegema Kozörev, Skvorešnja, Romeiko ja Matvejev. Ka teistel brigaadidel oli veel lõpetada suur hulk teisejärgulise tähtsusega töid.

Kogu õhtu ja öö esimese poole vältel jätkus kõigis laevaruumides rõõmus, pingeline töö.

Ärasõiduni olid veel jäänud iainult mõned loetud tunnid. Üheksateistkümnendal augustil kell üks kolmkümmend pidid düüsides toimuma esimesed plahvatused ning «Pioneer» pidi suunduma oma varjupaigast ookeaniavarustesse.

Töö kees. Kell kaheksateist kandis peaakustik Tšižov kaptenile ette, et kõik ultraheliprožektorid on korras. Kell kakskümmend üks nelikümmend viis lõpetasid elektrikud vabanenud akustikute abiga kogu automaatika taastamise balloonikambrites, valmistasid ette aparatuuri gaasitorude kambri jaoks ning asusid kõikide võrkude juhtmeid vaheseinte ja laeva korpuse sisekatte alla paigutama. Zooloog, Tsoi ja radistid lõpetasid ahtri ja düüsirõnga lihvimist ning puhastamist nende juures toimunud tööde jälgedest. Vanemleitnant Bogrov, Šelavin ja veel kaks meeskonnaliiget vaatasid viimast korda seest ja väljast üle laeva korpust ning kontrollisid seda defektoskoopide abil.

Kõik närvitsesid ja vaatasid iga minut kella. Eriti erutatud olid gaasitorude kambris töötajad. Mehaanikutel ei edenenud töö. Mõned juba kohale asetatud torud näisid Kozõrevile uuel kontrollimisel kahtlastena ning ta praakis nad välja. Tuli minna lattu, valida seal välja uued torud ning paigutada need kohale. Aeg läks kiiresti ja kell oli juba kakskümmend kaks, kuid tööd oli kambris veel küllalt. Elektrikud aga ootasid samal ajal kannatamatult kambri vabanemist, et asuda üles seadma juba

ettevalmistatud aparatuuri. Ka selleks kulus neil vähemalt tund või tund ja veerand.

Kell kakskümmend kolm võisid mehaanikud lõpuks selga sirutada ja laubalt hgi pühkida. Kozõrev kontrollis viimast korda gaasitorusid ja nende kinnitisi ning kõik väljusid kambrist..Nende

asemele kiirustasid elektrikud. Kell kakskümmend neli lõpetasid zooloog, Tsoi ja radistid laeva ahtriosa, düüsirõnga ja düüside puhastamise ja lihvimise. Viisteist minutit hiljem pöördus vanemleitnant oma salgaga koopast tagasi: laeva korpus osutus kontrollimisel ideaalses korras olevaks.

Kapten andis vanemleitnandile käsu võtta kaasa kõik vabad inimesed ning alustada tööde vältel koopasse kogunenud materjalide ja varustuse koristamist ning laevale toimetamist. Laadimistöödele läksid tuukrid, radistid, Šelavin, zooloog, Tsoi ja paljud treised. Kõige rohkem aega ja jõupingutusi nõudis düüsirõnga juurde püstitatud platvormi ja tellingute lahtivõtmine, «Pioneeri» ümbritsevate trossirakmete lahtiharutamine ning elektrivintsi, prožektorite ja valgustusvõrgu mahavõtmine.

Mingi raskesti kirjeldatava ägedusega tormasid inimesed sellele viimasele rünnakule. Ainult teadmine, et see on tõepoolest viimane pingutus, mida neilt nõutakse, aitas neil mobiliseerida oma tahte, energia ja jõu jäänuseid. Kell null nelikümmend viis olid kõik koopas olevad esemed kogutud väljumisplatvormi alla. Algas kiire laadimine. Üksi või kahekesi kandsid inimesed õhureservuaare paisutades ning raskematel juhtudel ka propellerite abi kasutades koopast väljumiskambrisse metallplaate, torusid, vintsi osi, trossikimpe; prožektoreid, juhtmekerasid ja instrumente ning kuhjasid need
kõik kambri nurka, et neid hiljem, teekonna vältel, kui on aega, sorteerida ja oma kohtadele.paigutada. Korratu kuhi kambri nurgas kasvas kiiresti ja võttis varsti enda alla terve seina.

Skvorešnja töötas kord väljumisplatvormi all, ulatades kaaslastele kätte kõige raskemaid esemeid, kord kandis neid ise kambrisse. Ja iga kord, kui ta tõusis platvormile või kui kahe kätteandmise vahel jäi mõni vaba hetk, mähkus tema aju üha tihedamasse uttu, silmad sulgusid

ning järjest raskem oli lauge lahti rebida ja virguda.

Kord tukastaski ta toru käes hoides püstijalu ligi minutiks ja Matvejevil tuli teda mitu korda õlast raputada, et teda ärkama sundida. Oli väga piinlik ja Skvorešnja ei teadnud, kuhu häbi pärast pugeda.

«Mis teiega juhtus, Andrei Vassiljevitš?» küsis Matvejev küürutades, et uut koormat selga võtta.

«Niisama, tead... jäin mõttesse... Gorelov tuli meelde...» ütles Skvorešnja kohmetult esimest, mis talle pähe tuli.

«Aa...» venitas Matvejev, mõistvalt. «Jah... on, millest mõelda.»

Laadimine lõpetati «Pioneeri» õõtsumise ning edasi-tagasi ja külgedele liikumise saatel: elektrikud ja mehaanikud proovisid juba käigu- ja roolidüüside tööd. Koopa põhi oli selleks ajaks peaaegu puhas. Viimsed
pisiasjad korjas kokku Skvorešnja.

«Kõik?» küsis kambrist vanemleitnant.

«Kõik!» kuuldus altpoolt Skvorešnja hääl.

«Tulge üles! Alustan loendust!»

«Just nii — üles tulla!» vastas Skvorešnja ning ilmus varsti platvormile, süles tohutu kuhi instrumente.

Töötava propelleriga libises ta kambrisse ning vanemleitnant jõudis vaevalt sõrmega tema poole näidata ja öelda :

«Üks...»

Andmata korraldust platvormi tõstmiseks, jätkas vanemleitnant kambrit täitvate inimeste loendamist:

«Kaks... kolm... viis... kaheksa...»

Inimesi oli palju — seitseteist. Kogu loenduse ajaks jäi platvorm üles tõstmata, .kuid keegi ei pööranud sellele tähelepanu.

Viimaks vanemleitnant lõpetas:

«Kõik on kohal. Platvorm' üles tõsta! Uks sulgeda! Ventilaatorid avada!»

Vesi kahanes kiiresti ja varsti oli ka õhurõhk kambris normaalne.

Närvitsedes ja rutates võtsid kõik kannatamatult skafandrid seljast, püüdes võimalikult kiiresti jõuda oma tööpostidele mehhanismide ja aparaatide juurde, et ärasõidu hetkel kohal olla. Viimasena jooksis kambrist välja

448

vanemleitnant ning hüüdis juhtimiskeskuse poole rutates käigult Krutitskile, väljumiskambri valvetuukrile:

«Kõik on kohal! Sulgeda kamber!»

«Just nii — sulgeda kamber!»

Krutitski pistis siiski pea ukse vahelt sisse. Alles siis, kui ta oli veendunult, et kambris ei ole kedagi, sulges ta kambri veekindla ukse, vajutas ajami nupule,
lukustas selle abil ukse ja läks appi laevaruume koristama.

Kuuldus vali häiresignaal:

«Kõik kohtadele!»

Meeskond tardus oma tööpostidele arvukate aparaatide ja mehhanismide juurde.

Juhtimiskeskuses surus kapten käigu juhtimise klaviatuuri äärmisele vasakpoolsele klahvile.

Allveelaev võpatas ning tema korpust läbis nõrk, kuid täiesti tajutav värin.

«Pioneer» liikus paigast.

Algas kalli Nõukogudemaa kauge ranniku poole viiva teekonna viimane hiiglaslik etapp...

Värin jäi üha nõrgemaks, hääbus ja sulas ning kadus lõpuks peaaegu täielikult.

«Pioneer» väljus oma varjupaigast ja liikus edasi keset piirituid ookeaniavarusi, mis peegeldusid juhtimiskeskuse ekraanil. Ultraheliprožektorid kompisid oma kiirtega hoolikalt veekihte kahekümne kilomeetri ulatuses ümberringi ning kaks infrapunast lokaatorit sõelusid
viiekümne kilomeetri kaugusel laeva ees üles, alla ja külgedele, teatades kõigest märgatust juhtimiskeskusse.

Kõik oli tühi ja rahulik — ees laius, ohutu tee.

«Pioneer» laskus viiesaja meetri sügavusse, ümbritses end aurukihiga, asus kursile ja sööstis üha kiirema käiguga edasi.

Mehhanismid ja aparaadid töötasid häireteta, täpselt ja sujuvalt. Düüsides toimuvad käratud plahvatused sulasid vahetpidamatuks võimsaks orkaaniks, mille lained ulatusid kümnete ja sadade kilomeetrite kaugusele tahapoole.

Just sel rõõmsal, erutaval ajal andis vanemradist Pletnjov kaptenile üle ristlejalt «Jamato» kinni püütud ja dešifreeritud raadiogrammi.

449

Raadiogramm oli täienduseks eelmisele ettekandele ja selles teatati mereväe kindralstaabile, et Rapanui saare juures toimunud lahingus saadud vigastuste tagajärjel uppus teel saarelt baasi kõigile tarvituselevõetud päästeabinõudele vaatamata ka miiniristleja «Sazanami II».
Peale selle teatati raadiogrammis, et suutmata üle elada kaotuse häbi tegi ristleja «Jamato» kapten Maeda endale kaks tundi tagasi harakiri, milles teda südamliku sõpruse ja armatusega abistas leitnant Todzio. Ristleja juhtimise võttis üle vanemleitnant Jasuguro Nakano.

Kõigis «Pioneeri» ruumides helises häire lõpetamise signaal. See kõlas pehme, maheda meloodiana ning tõi rahu ja und...

Ainult «Pioneer» ei puhanud. Väsimatuna, puhkust vajamata sõitis ta hoogsalt ja

vastupandamatult läbi veesügavuste, kandes eneses kärsitu ootuse õnne ja pühale eesmärgile lähenemise rõõmu. Üha uued sajad ja tuhanded kilomeetrid jäid seljataha ning kadusid udusesse kaugusse, üha vähenesid ees laiuvad avarused.

Hiiglasliku hõõguva mürsuna kihutas «Pioneer» läbi ohutute, tühjade ookeanisügavuste. Alles kahekümne tunni pärast, lähenedes Paumotu arvutute, tolmuteradena pisikeste korallisaarte laialdasele, arhipelaagile, vähendas «Pioneer» veidi kiirust. Võttes arvesse allveelaeva suurepärast võimet veealuste tõkete kohtamisel iseseisvalt, automaatselt manööverdada, oleks võinud niisugust liigset ettevaatust imeks panna, kuid kapten hoidus sel vastutusrikkal teekonnal ka kõige väiksemast riskist. Alles pärast Paumotu saarestiku ja selle naabruses asuvate Marquesas-saarte vahelise avara, mitme-
saja kilomeetri laiuse väina läbimist arendas «Pioneer» uuesti maksimaalset käiku ja kihutas endise kiirusega loodesse.

Matvejev ärkas, kui allveelaev oli jõudnud Marquesase arhipelaagi esimeste atollideni. Ta hüppas virgelt voodist välja, süütas valguse ja mõtles oma kajutinaabri Skvorešnja tühja voodit nähes: «Juba tõusnud? On see aga väsimatu!»

450

Selle mõtte kannul vilksatas teine: mehaanikutel nagu kõigil teistelgi brigaadidel oli veel lõpetamata jäänud palju töid, mida tuli korda teha juba teel olles. Tuukrid olid kogu aeg töötanud koos mehaanikutega ning viimastele tuli ka nüüd appi rutata. Matvejev lõpetts kiiresti tualeti, seadis voogi korda ja läks sööklasse. Seal nägi ta Kozõrevi, Romeikot ja veel mõnda meeskonnaliiget, kes istusid laudade ääres ja neelasid pärast peaaegu ööpäeva kestnud nälgimist isukalt toitu.

Matvejev ajas end Kozõrevi ees sirgu ja ütles ametliku tooniga:

«Seltsimees peamehaaniku kohustetäitja, lubage küsida.»

«Palun, seltsimees Matvejev;» vastas Kozõrev niisama ametlikult.

«Kas käsite tuukritel lõpetamata jäänud tööde juurde asuda?»

«Jah. Kõigil, kes,on ärganud. Muide, kohe on üldine äratus. Sööge kõhud täis ja tulge vesinikukambrisse.»

«Just nii!»

«Kas seltsimees Skvorešnja magab veel?»

«Ei. Kui ma ärkasin, siis ei olnud teda enam kajutis.»

«Ahaa! Kui olete söönud, otsige ta üles ja tulge koos temaga meie juurde... Lähme, seltsimees Romeiko.»

Matvejev lõpetas kiiresti söömise ja läks Skvorešnjat otsima, kuid mitte keegi nendest, kelle poole ta.pöördus, ei olnud Skvorešnjat näinud. Matvejev vaatas kõigisse laevaruumidesse, käis läbi kõik kajutid, punanurga, laod, isegi teaduslikud kabinetid ja laboratooriumid. Skvorešnja oli nagu tina tuhka kadunud! Matvejevi imestus asendus rahutusega.

Juba kõlas üldine äratus, inimesed väljusid oma kajutitest, valgusid sööklasse ja läksid sealt tööle, kuid Skvorešnjat ei olnud kusagil ja keegi ei teadnud temast midagi. Täielikult segadusse sattununa läks Matvejev juhtimiskeskusse jia kandis vahiohvitserile vanemleitnant Bogrovile ette tuukrite vanema kadumisest..

«Mis see siis on?» imestas vanemleitnant. «Nõel heinakuhjas või?»

«Ei tea, seltsimees vanemleitnant! Ma otsisin kogu

451

laeva läbi ega suutnud teda leida. Keegi ei ole teda näinud.»

Juhtimiskeskusse astus kapten. Vanemleitnant teatas talle juhtunust.

Minut hiljem kuuldus kõigis laevaruumides olevatest reproduktoritest käsklus: «Tuukrite vagemal seltsimees Skvorešnjal ilmuda viivitamatult juhtimiskeskusse vahiohvitseri juurde!»

Möödus kolm... viis... kümme minutit. Skvorešnja ei ilmunud.

Organiseeriti kõige hoolikamad otsingud. Spetsiaalne salk otsis tunni aja jooksul läbi kogu laeva, tungis kõigisse nurgakestesse, vaatas voodite alla ja oleks peaaegu madratsid läbi puistanud, kuid Skvorešnja jäi kadunuks.

Ettekannet otsingute tagajärjetuse kohta kuulas kapten kahvatuks tõmbuva näoga.

Olles otsijatesalga ülema ära saatnud, pöördus ta vanemleitnandi ja komissari poole.

«On juhtunud midagi arusaamatut,» ütles ta tumeda häälega ja laskus toolile. «Õnnetus? Kas tõesti me võisime ta koopasse unustada?»

«Ei ole võimalik, Nikolai Borissovitš!» vastas vanemleitnant erutatult. «Ma mäletan väga hästi, et ta ujus viimasena kambrisse, süles suur kuhi igasuguseid pisiasju... Just temast ma alustasin kambris olevate inimeste loendamist. Minuga koos väljusid laevast seitseteist inimest ja kõik seitseteist olid enne... enne platvormi tõstmist kohal.»

Leitnandi näkku valgus järsku tihe puna. Tema silmis vilksatas ehmatus. Ta vaatas kapteni poole, nagu püüdes midagi meenutada jia ühtlasi kartes selle meenumist. Lõpuks ütles ta kõrisse takerduvaid sõnu vaevaga välja tõugates:

«Mulle tundub, et loenduse ajal oli platvorm langetatud ja väljapääs vaba... Kas tõesti?... Milleks tal seda vaja oli?... Kas ta tõesti võis minu seljataga väljuda?...»

«Aga siis oleksid teised teda näinud» märkis komissar.

«Jah, jah!» pöördus vanemleitnant elavalt tema poole. «Teil on täiesti õigus! Seitsmeteistkümnest inimesest

oleks vähemalt ükski pidanud Skvorešnja väljumist märkama.»

«Siis oleks ta laevas,» vaidles kapten vastu. «Siin teda aga ei ole. Jääb oletada, et ainuõige on teie esimene seletus: keegi ei märganud, kuidas ta kambrist väljus. Platvorm tõsteti üles ja Skvorešnja jäi väljapoole laeva.»

Kapten sulges silmad ja langetas pea.

«Vanemleitnant vaikis, teadmata, mida öelda. Komissar silmitses pilku kõrvale pööramata teraselt tühja ekraaniriba.

Vanemleitnandi nägu elustas järsku uus mõte.

«Nikolai Borissovitš,» pöördus ta kapteni poole, «kui Skvorešnja jäi koopasse, siis miks ta platvormi tõusmist nähes ei hüüdnud meid, miks ta ei teinud häält? Me olime ju veel skafandrites ja meie kõigi raadiotelefonid töötasid viimse minutini korralikult.. Edasi... Kas on võimalik, et ta ei märganud düüside töö algust? Lõpuks, isegi kui «Pioneer» oli juba koopast väljunud, oli Skvorešnjal võimalus kuni kahesaja kilomeetri kauguselt juhtimiskeskust välja kutsuda. Kas võib oletada, et ta nii kaua ei märganud laeva puudumist?»

Juhtimiskeskuses valitses vaikus. Kõik olid nõutud ja otsisid asjatult seletust Skvorešnja arusaamatule kadumisele.

Kuuldus rutakas koputus uksele.

«Sisse!» ütles kapten.

Juhtimiskeskusse pigemini jooksis kui astus erutatud zooloog.

«Seltsimehed! Kapten!» hüüdis ta, olles vaevu üle läve jõudnud. «Kogu meeskond on veendunud, et me jätsime Skvorešnja koopasse! Kas see on võimalik? Arvatakse, et viimasel hetkel läks ta veel

mõne unustatud pisiasja järele: kõik ju teavad, kui kokkuhoidlik ja täpne ta niisugustes asjades on. Ja siis tõusis platvorm... Matvejev ütleb peale selle, et juba enne laadimise lõppu oli Skvorešnjaga midagi lahti. Matvejev nägi teda nagu mingis tardumuses ja suutis teda suuri vaevu virguma sundida. Ma küsisin ka teistelt, kes töötasid temaga koos. Kozõrevile meenus, et midagi taolist juhtus Skvorešnjaga gaasitorude kambris. Kozõrev ja Matvejev arvavad, et viimast korda laevast väljudes langes Skvorešnja mines-

tusse ega märganud laeva lahkumist koopast. See on hirmus! Midagi tuleb ette võtta! Kui minestus kestab kaua, siis lämbub ta oma skafandris. Mida teha? Tuleb tagasi pöörduda! Skvorešnja tuleb päästa!»

Kapten kergitas kulme: see oli juba reaalne, taiesti usutav seletus.

Viivitamatult kutsuti välja Matvejev ja Kozõrev, kes kinnitasid zooloogi sõnu. Peale selle teatasid nad, et Pletnjov olevat isegi näinud, kuidas Skvorešnja väljus loenduse ajal laevast. Kutsuti Pletnjov. Viimane ei võinud kindlalt öelda, et ta nägi Skvorešnja väljumist, kuid loenduse ajal vilksatas platvormi äärel mingi inimese siluetiga sarnanev vari, mis kohe kadus. Tööle rutates ei pööranud Pletnjov sellele tähelepanu, arvates, et see oli lihtsalt mingi koopas ujuv kala, hiljem aga unustas selle hoopis. Nüüd jääb ainult arvata, et see oli just Skvorešnja vari.

Juhtimiskeskusse jäid uuesti ainult kapten, vanemleitnant, komissar ja zooloog.

Lühikest aega valitses rõhuv vaikus. Esimesena katkestas selle zooloog. Teadlase hääles kõlas hingepiin ja valu:

«Kas me tõesti jätame ta maha? Tuleb tagasi pöörduda kuni on veel lootust teda elusana leida! Tuleb tagasi pöörduda! Mees üle pardal... M*e* ei või teda hüljata, ei või jätta teda kaitsetuna, üksildasena piinarikast surma ootama...»

Tema hääl takerdus ja ta jäi vait.

Kapteni nägu näis valgest marmorist raiutuna. Ta tõstis aeglaselt zooloogile oma sinised, kindlad, kord nagu uduga varjatud, kord imeselged silmad. Laual lebava käe sõrmed trummeldasid vahetpidamata tasa vastu lauda; ajuti sarnanesid need liigutused värinaga.

Kapten ütles kõlatu häälega:

«Te unustate, Arsen Davidovits, et kahekümne kolmandal augustil kell kuus: hommikul peab «Pioneer» olema Vladivostokis ja.ta jõuab selleks päevaks ja selleks tunniks sinna — kui vaja, siis minu või kellegi teise hukkumise hinnaga. Kodumaa ootab oma allveelaeva. Valitsus ja partei nõuavad seda. Allveelaev jätkab oma teekonda,»

«Siis saatke mind. tema juurde!» hüüdis zooloog meeletult. «Mind ei ole siin enam vaja! Ma võtan kaasa võimalikult suured hapniku- ja toidutagavarad ja võib-olla jõuan ta veel päästa.»

«Sellest poleks kasu, Arsen Davidovitš,» ütles vanemleitnant tasa. «On juba möödunud palju aega; teil oma skafandris kuluks saareni jõudmiseks veel kolm ööpäeva. Missugusest olukorrast leiaksite te Skvorešnja? Kui te üldse leiaksite ta endiselt kohalt.... ja kui te ise jõuaksite sinna. teie skafandris olevatest hapniku-, energia- ja toiduvarudest jätkuks maksimaalselt kaheks päevaks.»

Zooloog seisis mõne hetke liikumatult. Siis haaras ta pea käte vahele ja tormas juhtimiskeskusest välja.

Kapten, vanemleitnant ja komissar saatsid teda vaikides pilkudega.

Minuti pärast tõusis kapten raskelt püsti:

«Aleksandr Leonidovitš, võtke lõpuleviimata tööde juhtimine enda peale. Inimesi mitte kiirustada, mitte üle väsitada. Vahikordi vahetada normaalselt.»

Ta noogutas pead ja väljus. Tema järel lahkus ka komissar.

«Pioneer» jätkas endisel kursil hoogsat edasiliikumist...

Pavlik käis kogu päeva ringi punaste silmadega. Oli kadunud sõber, kellega koos oli kõigest kahe tutvusekuu vältel üle elatud palju niisugust, mida Pavlik ei olnud kogenud kõigi oma neljateistkümne eelneva eluaasta jooksul. Oli kadunud heasüdamlik hiiglane, kes oli vallutanud poisi südame oma üleinimliku jõuga, oma leebe, kavaluseta hinge lihtsusega, oma mehisusega. Iga sammuga, iga teoga oli ta Pavlikut tõmmanud enda järel igapäevase elu, töö ning loodusega ja vaenlastega peetava võitluse märkamatu kangelaslikkuse teele...

Üksi Pletnjovi kajutisse jäänud Pavliku silmade ette kerkis tema sõbra — võimsa, võitmatu vägilase, pikkade heledate käharate vurrudega ning uue, erakordselt range ja ilusa näoga muistse normanni viikingi ülev kuju.

Pavlik langes oma voodi padjale, surus näo sellesse ja vappus kuuldamatus, südantlöhestavas nutus.

455

Ja igaühe näol, keda ta neil tundidel kohtas tööl, sööklas või puhkamas, nägi ta sellesama vaikse, enesessetõmbunud leina peegeldust. Ise seda taipamata oli ta
kõigile tänulik selle eest, et ta ei tundud end oma mures üksildasena, et tema valu sulas ühte üldise armastusega tema sõbra vastu ja valuga sellele osaks langenud saatuse üle...

Ainult kord ei pidanud Pavlik vastu ja puistas Marati ees välja oma piinatud südame. Selle hirmsa päeva õhtu eel, mille hommikul sai selgeks Skvorešnja saatus, kohtas Pavlik Maratti tühjas koridoris. Marati nägu oli kuidagi võõras ning tema silmad näisid vaevarikkalt otsivat midagi kaotatut, mis pidi kohe ilmuma, esile kerkima ja tooma tagasi seni tema elu täitnud õnne...

«Marat,» peatas Pavlik teda tasase, surutud häälega, «kas sa mäletad? M*a* andsin talle ükskord ammu raamatukogust ühe raamatu lugeda... Walter Seott'i «Rob Roy». Ta ütles, et sa võtsid selle enda kätte. Kas see on sinu käes?»

Tema hääl hakkas värisema ja huuled kõverdusid. Ta peitis vastupandamatult voolavatest pisaratest märja näo Marati rinnale ja rääkis katkeva häälega:

«Ah, Marat, kuidas talle meeldis see raamat! Kuidas talle meeldis Rob Roy! Ta ütles: «See alles on kangelane!» Aga ise? Aga ise?...»

Marat näis nagu virguvat, vaikis veidi aega ja pani siis käe poisi pealaele:

«Ära nuta, Pavlik... Me peame selleks alati valmis olema... Kujutle, et ta hukkus lahingus...»

«Oleks see olnud lahingus!» hüüdis Pavlik, tõstes märja näo Marati rinnalt. «Aga nüüd?»

«Ka see oli lahing, kullake. Lahing «Pioneeri» päästmise eest. Ta hukkus võitluspostil.»

Pavlik vaikis natuke aega, langetas pea, pühkis rusikaga pisaraid ja sosistas:
«Ma ei unusta teda kunagi, mitte kunagi! Aga sina, .Marat?»

«Mina ka mitte, Pavlik...» ohkas Marat ja juuksetutt tema pealael vabises kurvalt.

Nad vaikisid. Siis ütles Marat:

«Kas sa oled kuulnud, Pavlik, et,kapten saatis Vladi-

456

vostokki raadiogrammi ja teatas sellest sündmusest... Ta palus viivitamatult saarele saata kõige

parema, kõige kiirema hüdroplaani, et see leiaks Skvorešnja elusalt või surnult. Lennuk jõuab saareni veel kiiremini, kui sinna
jõuaks tagasi pöörates meie laev. Kapten tegi veel ettepaneku, et meie laev kohtaks kusagil ookeanis hüdroplaani ning annaks talle talle ühe oma tuukri ja skafandri. Arsen Davidovitš, nagu räägitakse, on kaptenit palunud, et just teda saadetaks hüdroplaanile. Ta on ju arst ja kogenud tuuker.»

«Kui tore on meie kapten!» ütles Pavlik vaimustusega.

«Ja Arsen Davidoyitš ka...» Ta ohkas ja lisas siis: «Ja üldse on kõik siin nii head... Eks ole, Marati»

XIII PEATÜKK

KODUMAA RANNIKU POOLE

Ööl vastu kahekümne esimest augustit möödus «Pioneer» hõreda ahelikuna loodest kagusse sirutuvatest Fanningi saartest, jättes need endast paremale. Nüüd olid «Pioneeri» ees laialdased, Jaapani saarteni peaaegu täiesti tühjad ookeaniavarused. Ainult vähesed saarekesed ja mõned üksildased rifid elustasid veidi seda piiritut vetevälja, mis see-eest «Pioneeri» teest edelas oli tihedasti täis külvatud Marshalli ja Karoliini arhipelaagide arvutuid saari.

Püüdes võistluses samas suunas liikuva päikesega võita mõnda tundi pani kapten siin, avarates, ohututes ookeanisügavustes mängu kõik. «Pioneeri» reservid ja viis tema käigu kaheteistkümne kümnendikuni. «Pioneer» kihutas nüüd tavalise allveelaeva puhul mõeldamatu kiirusega, Ta lendas läbi tumedate veemasside nagu aurust moodustunud valge sabaga hõõguv komeet. Ükski talle vastu juhtuv elusolend, isegi. kõige kiirem delfiin või mõõkkala ei jõudnud kõrvale pöörduda ja hpukkus hetkelisel kokkupuutel allveelaeva kahe tuhande kahesaja kraadini kuumutatud hõõguva korpusega. Isegi hiigelkašeloti ees, kel oli õnnetus tema teele sattuda, ei pidanud «Pioneer» vajalikuks karvavõrdki oma kursist kõrvale kalduda ja läbistas ta tohutu tulise mõõgana.

457

Kolmarida ööpäeva lõpuks oli allveelaev tänu sellisele kiirusele võitnud umbes viis tundi ja teda lahutas nüüd Nipponi — Jaapani saartest suurima,— põhjatipust veel ainult umbes tuhat kilomeetrit.

Pooleliolevad tööd olid juba peaaegu lõpetatud. Oli veel jäänud ainult seada, korda eluruumide valgustus- ja signalisatssoonivõrk, katta värviga mõned masinad ja vaheseinad ning sorteerida laadimisel väljumiskambrisse
kuhjatud materjalid ja varustus. Vanemleitnant jättis need teisejärgulise tähtsusega tööd viimasesse järjekorda, kavatsedes võtta need käsile pärast üldkoosolekut, mis pidi toimuma, sama päeva õhtul.

Elu ePioneeril» pöördus tagasi oma tavalistesse rööbastesse, kuid meeskond ihkas nüüd tööd. Töö andis võimaluse kas või natukesekski, kas või lühikeseks ajakski unustada paranematut haava, unustamatut kaotust, mis oli osaks saanud nüüd kodumaa külalislahke, teda südamlikult vastu võtva ranniku poole lendavale üksmeelsele perekonnale. Lein hukkunud seltsimehe pärast mürgitas tagasipöördumise rõõmu..

Kahekümne teisel augustil kell kakskümmend, peaaegu juba koduvete lävel, kutsus komissar Semin kokku kõigi vahist ja valvekordadest vabade meeskonnaliikmete üldkoosoleku, et teha teaduslikke, tehnilisi ja sõjalisi
kokkuvõtteid Nõukogude allveelaeva ajaloolisest, hiljem kogu maailmas kuulsaks saanud teekonnast läbi kahe ookeani.

Määratud ajal hakkas punanurk täituma inimestest. Koguneti vaikselt, tavalise elevuseta. Koonduti väikesteks rühmadeks, vesteldi poolel häälel, vaikiti mõnda aega mingeisse mõtetesse süvenenult ja püüti siis uuesti vestlust alustada.

Keset ruumi seisis punase kaleviga kaetud pikk kitsas laud, kuid keegi ei võtnud selle ümber istet. Ka kergete suupistete, kookide ja maiustuste vaagnatega ning mineraalveepudelitega koormatud

puhveti juures ei olnud
tavalist kära, lõbusat tõuklemist, naljatusi ja naeru.

Tulid aruandjad — professor Lordkipanidze, professor Šelavin ja Kozõrev —, istusid kõik peale zooloogi laua taha,.ping hakkasid korraldama oma konspekte ja märk-

458

meid. Zooloog kõndis vaba tagumise seina ääres mõtlikult edasi-tagasi.

Lõpuks ilmusid kapten ja komissar. Komissar, kes oli alati niisuguste koosolekutel juhatajaks, helistas kella ja kõik asusid kohtadele. Lühikeses kõnes teatas komissar koosoleku eesmärkidest ja ülesannetest hing andis sõna okeanograafile professor Šelavinile, Vastupidi tavalisele ei tekitanud okeanograafi ettekanne elevust. See oli lühike, kuiv ja asjalik. Šelavin kõneles paljudest ebatavalise allveelaeva abil tehtud tähelepanuväärsetest avastustest, uutest veealustest mäeahelikest, senitundmatutest süvaveehoovustest, uutest andmetest vee soolsuse, gaasidesisalduse ja tempeptuuri kohta ookeanide mitmesugustes osades ja sügavustes, magnetiliste ja gravimeetriliste mõõtmiste tulemustest, antarktise jää tekkimise protsessidest ja seaduspärasustest mng veealuse vulkaani purskest, mida inimestel oli esimest korda teaduse ajaloos võimalik oma silmaga vaadelda. Kõik need avastused ja tähelepanekud, nagu rääkis Šelavin, avavad okeanograafia ajaloos uue hiilgava lehekülje ning tõstavad nõukogude teaduse autoriteedi ja tähtsuse seniolema-tule körgusele.

Šelavini järel sõna võtnud zooloog ei suutnud kohe oma ettekannet lustada. Ta koondas suure vaevaga .mõtteid, kaldus teemast kõrvale, kordas öeldut ning alles ettekande keskpaigas kogus end, innustus vähehaaval ja hakkas oma tavalise kirglikkusega kõnelema edusammudest, mida sel seniolematul teekonnal oli saavutatud tema lemmikteaduse valdkonnas. Ta rääkis ookeanide loomariigi arvututest uutest, - äsjaavastatud liikidest, perekondadest, sugukondadest ja isegi klassidest, süvavee- ja põhja fauna elust ja toitumisest, tänaseni ookeanisügavustes säilinud plesiosauruste — kaugete geoloogiliste ajastute loomariigi jäänuste — avastamise erakordsest tähtsusest, uuest kulda sisaldavate, molluskide klassist, millest tänu Tsoi töödele pidi saama ammendamatu kullaallikas Nõukogudemaa vajaduste rahuldamiseks, ning teadusele seni tundmatutest hiigelkrabidest. Lõpu eel innustus zooloog tugevasti ja koosoleku juhataja, pidi talle mitu korda meelde tuletama, et tema ettekandeks määratud aeg on juba ammu läbi.

459

Pärast zooloogi kõneles Kozõrev, kes jutustas koosolijatele allveelaeva väga heast vastupidavusest, juhitavusest ja lahinguvõimest, eriti aga tema mehhanismide ja aparaatide lihtsusest, ms tagavaraosade ja tervete
tagavarasõlmede olemasolu korral võimaldas kõige lühema aja vältel kiiresti ja kergesti teostada allveelaeva varustuse ja relvastuse remonti ning isegi, täielikku taastamist. Just tänu sellele õnnestus oma jõududega nii kiiresti likvideerida rasket avariid, mis tabas laeva Rapanui saare juures.

Viimasena võttis sõna kapten. Ta tegi kokkuvõtte kõigest erialalistes ettekannetes esiletoodust, kuid peatus pikemalt inimestel, kelle entusiastlik ja ennastsalgav töö oli võimaldanud nõukogude teadusel kõiki neid võite saavutada. Südamliku soojusega kõneles ta professor Lordkipanidzest, meenutades, missuguse hinnaga, oma elu kaalule pannes, teadlane hankis andmeid plesiosaurustest, kriidiajastu reliktidest; professor Šelavinist, kes
Atlandi ookeani põhjas veealuste mägede labürinti uurides ja seal kristallilist kulda avastades oleks peaaegu hukkunud; Tsoist, kes kõikumatu visaduse ja järeleandmatusega töötas, et realiseerida oma unistust kasutada avastatud molluske merealuste kullavabrikute rajamiseks. Varjamatu erutusega asus kapten seejärel iseloomustama allveelaeva meeskonna suurepärast, ennastsalgavat tööd kogu selle ajaloolise teekonna vältel. Kõige kriitilisematel hetkedel — Atlandi ookeanis, kus toimus rünnak magnettorpeedodega, hiigeljäämäe vangistuses ja lõpuks viimase katastroofi ajal Kaljukitse pöörijoonel — ei leidnud allveelaeval viibivate nõukogude, inimeste südametes endale hetkekski

asupaika paanika. Suur kodumaa, kes on suutnud üles kasvatada niisuguseid ustavaid poegi, niisuguseid võitlejaid tema õnne eest; kommunismi võidu eest. nii tema piirides kui ka kaugel väljaspool neid, tunneb uhkust ja rõõmu «Pioneeri» meeskonna vääramatu vastupidavuse, rahu, kõrge distsipliini ja suure moraalse jöu üle... Isegi allveelaeva juhtiva koosseisu ühe liikme alatu reetlikkus ei suutnud meeskonda murda. Allveelaeva remontimine ja taastamine pärast plahvatust oli kangelaslik võitlus, mida võib seada kõrgemale paljudest lahingutest ja sõjalistest

460

kokkupõrgetest. Piisab, kui meenutada Pavlikut, kelle meeskond võttis oma hoole alla ja kasvatas enda seas valitseva mehisuse, vastupidavuse ja distsipliini vaimus lühikese ajaga sedavõrd ümber, sisendas temasse sedavõrd kõiki neid omadusi, et see lihtne poisike võib nüüd olls julguse, mehisuse ja leidlikkuse eeskujuks paljudele ja paljudele temaealistele ja isegi vanematele meie kodumaa lastele...

Kapten tegi pausi. Üle tema näo libises vari ja tema silmad sulgusid pooleldi. Aeglaselt, nagu tohutu suure koorma all hakkas ta nähtava jõupingutusega uuesti rääkima:

«Seltsimehed!... Ma tahaksin nüüd meenutada raskeid kaotusi, mida kandis meie üksmeelne, tihedalt liitunud perekond...»

Tagasitõugatavate toolide kolin katkestaks teda hetkeks. Kõik tõusid püsti ja kuulasid kaptenit langetatud päi sügavas vaikuses.

«... Me kaotasime noore seltsimehe, leitnant Juri Pavlovitš Kravtsovi. Vaatamata tema ebakindlale iseloomule ja püsivuse puudumisele, mida võis seletada tema noorusega, rääkis kõik selle poolt, et temast oleks välja kasvanud julge, aus ja kodumaale ustav komandör. Piisab, kui meenutada tema käitumist avarii ajal jäätunnelis. Haavatuna, olles teadvust kaotamas, ei lahkunud ta siiski oma postilt. Ta suri vaprate surma. Arvestamata oma haavast tingitud nõrkust tormas ta hetkegi kõhklemata reetur Gorelovile kallale, et teda kinni pidada. Ja ta hukkus... Oma teoga aga andis ta teistele seltsimeestele võimaluse selle tähtsa ülesande täitmiseks.»

Kapten vaikis veidi aega end endiselt ümbritsevas sügavas kurvas vaikuses ja jätkas siis:
«Me kaotasime ka oma tuukrite vanema, kalli seltsimehe, suurepärase, delikaatse inimese, kodumaale piiritult ustava Andrei Vassiljevitš Skvorešnja... See oli tema võimas käsi, mis võitluses elule ja surmale võttis relvad reeturilt ja äraandjalt Gorelovilt, see oli tema, kes päästis Pavliku ja iseenda koopast, mille ette Gorelov oli tõuganud kaljurahnu, see oli tema, kes viimastel, kõige pingelisematel remondipäevadel töötas uneta ja puhkuseta, silmi sulgemata ja selga sirgu ajamata jär-

461

jest kolm ööpäeva, tõmmates. köiki oma entusiasmiga ja inimliku visadusega kaasa vöitlusse allveelaeva päästmise eest... Kõikjal, kus ähvardas hädaoht, kõikjal, kus oli vaja...»

«Järsku kostis juhtimiskeskusest punanurka terav, kauakestev kellahelin. Läbi selle vahetpidamatute ärevate trillerite kuu/dused mingid arusaamatud korraldused, mida vahiohvitser vanemleitnant Bogrov andis reproduktori kaudu masinaosakonda.

Kapten katkestas oma kõne ning jäi rahutult kuulatama masinaosakonnas tekkinud kära ja ärevaid hääli, mis tungisid sealt, välja läbi lähima luugi, Siis lakkas kellahelin ning kostsid mõned tumedad, mürisevad löögid. Kära masinaosakonnas suurenes veelgi. Äkki lõikus kärasse vali karjatus, sellega ühinesid hetke pärast teiste inimeste karjatused, ja see helide kaos; mida katkestasid üksikud arusaamatud hüüatused, hoovas laia vooluna läbi luugi koridori ja koridorist punanurka.

Kära kasvas üha, lähenes ja peatus lõpuks otse luugi all.

«Mis seal toimub?» ei pidanud kapten vastu. «Seltsimees Kozõrev, minge sinna ja vaadake.»

Vaevalt aga oli Kozõrev astunud kaks sammu ukse poole, kui Pavlik, kes istus laua kaugemas otsas, näoga ukse ja koridori suunas, hüppas. järsku nagu visatuna toohlt püsti, tardus paigale, vaatas üksisilmi koridori,
sirutas käe välja ja hüüdis läbilõikavalt:

«A-a-a! Vaadake!... Seali... Seal!...»

Ta sööstis kohalt nagu meeletu, lendas noolena kõikidest mööda, jooksis ukse. juurde, hüppas ülespoole ja riputas end parajasti sel hetkel üle punanurga läve
astuvale suurekasvulisele inimesele kaela.

Uksel seisis kahvatu, aukuvajunud põskedega ja pikkade sassis vurrudega Skvorešnja.

Vali ühehäälne «Oh!» kandus läbi kogu punanurga. Kakskümmend inimest nagu kivistusid hetkeks, pööramata pärani avatud silmi sellelt nägemuselt. Siis tekkis segadus ning toole ümber paisates ja teel ees olevat lauda kõrvale tõugates tormasid inimesed Skvorešnja juurde. See seisis nagu ennegi. liikumatult, hoides rinnal Pavlikut,. ja vaatas üle enda ümber tunglejate peade põle-

tikust punaste silmadega kapteni poole. Lõpuks pani ta Pavliku pehmelt maha, lükkas käega end ümbritseva jõugu laiali, astus kaks sammu kapteni poole, ajas end sirgu ja raporteeris tuttava põriseva häälega:

«Seltsimees komandör, mul on au ilmuda!... Andke andeks, et hilinesin...»

Äkki libises tema pilk kapteni näolt, pöördus kuhugi kõrvale ja jäi sinna nagu võlutult paigale.

«Skvorešnja! See olete teie?!» hüüdis kapten suuri vaevu toibudes ja sirutas talle mõlemad käed. «Kust? Kuidas?»

«Väljumiskambrist, seltsimees komandör!» vastas Skvorešnja värahtava häälega ja tammus kannatamatult jalalt jalale, pööramata pilku milleltki, mis asus kapteni õla taga.

«Väljumiskambrist?!» kordas kapten imestunult..«Mis te siis seal tegite?»
«Magasin, seltsimees komandör! Ei mäleta kuidas, aga jäin magama... Vabandage, seltsimees komandor...»

Skvorešnja kummardus oma massiivse kehaga ettepoole, kaptenist mööda, mingi punkti suunas, kuhu miski teda vastupandamatu jõuga tõmbas.

«Mis teiega on, seltsimees Skvorešnja?» pööras kapten lõpuks tähelepanu tema kummalisele käitumisele. «Kas te olete haige?»

«Vabandage, . seltsimees komandör!» pomises Skvorešnja murduva häälega. «Suren.... isegi ei taipa... Ainult natukene magasin... Ei jõua vastu pidada...»

Kapten pöördus. järsult Skvorešnja ahne pilgu suunas: oma selja taga nurgas nägi- ta puhvetit suupistete mäega ja pudelite patareiga. Punanurgas kajas lõbus valjuhäälne naer.

«Tulge! Tulge!» hüüdis kapten. «Andke andeks, kallis Skvorešnja! Kuidas ma kohe sellele ei tulnud!»

Kapten haaras Skvorešnja käest kinni ja tõmbas ta ahvatlevasse nurka.

Skvorešnja toetus oma tohutu kehaga puhvetile ja hakkas sööma. Võimsad lõualuud asusid tööle nagu hoovad.

Skvorešnja ümber kogunenud meestesumm jälgis vaimustusega oma nagu olematusest tagasi pöördunud seltsimehe toredat tööd. Keegi ei suutnud hoiduda hiig-

lasele armastusega õlale või seljale patsutamast, tema piha ümbert kinni haaramast, talle näkku vaatamast... Tema jaoks korgiti lahti arvutuid pudeleid, üksteise võidu sirutati tema poole täidetud

klaase. Kuuldus hüüdeid, heasüdamlikke naljatusi, rõõmsat naeru...

«Ärge siis ometi segage seltsimehed! Laske inimesel süüa!»

«Tal on tõesti hirumus:..nälg!»

«No muidugi! Magas natuke ja tuli väike isu.»

«Mh-mh!» kinnitas Skvorešnja üldise naeru saatel pungil täis suuga.

«Meie matsime. sind vahepeal juba maha, Skvorešnja! Esimese järgu auavaldustega!»

«Mh-mh!» nõustus hiiglane pead pööramata.

Pavlik puges Skvorešnja käe alla ega pööranud temalt silmi, mis olid täis armastust ja vaimustust.

«Ärge andke talle võileibu!» hüüdis Skvorešnja poole tungides zooloog, käes puljongiga täidetud terrnospudel, mille järel ta juba oli jõudnud kambüüsis käia. «Pärast kolmepäevast nälgimist on see kahjulik! Jooge puljongit, sõber. Olge külmavereline.»

Skvorešnja pöördus järsult, hoides käes lõpuni söömata võileiba. Ta neelas suure vaevaga alla närimata leivatuki, oleks selle kätte peaaegu lämbunud ja kähistas lõpuks hädiselt, pööramata zooloogilt kohkunud silmi:

«Mis? Mis te ütlesite, Arsen Davidovitš? Kolm päeva?»

«Nojah, kallis sõber! Kolm päeval Uni oli teil. vägilaslik nagu pidigi olema...»

Skvorešnja oli täielikus segaduses ja pööras pilgu zooloogilt naeratavale kaptenile.

«Kuidas siis nii?» pomises ta purpurpunaseks tõmbuva näoga. «Ei või olla! Kas ma siis .. olin kolm päeva väejooksik?»

Äärmiselt erutatud pani ta lõpuni söömata võileiva puhvetile ja pööras pea kapteni poole. Kapten naeratas endiselt:

«Ärge muretsege, seltsimees Skvorešnja! Ärge jätke oma kasulikku tööd pooleli. Pärast selgub kõik .. ; Te ei olnud väejooksik, vaid... langenu.»

Lõplikult segadusse viiduna pöördus Skvorešnja üldise naeru saatel aeglaselt tagasi puhveti poole ja asus uue

hooga suupistete kallale, rüübates neile peale kuuma puljongit.

Raadiokabiinist saatis Pletnjov Vladivostokki rõõmuteate Skvorešnja ilmumisest ja palve, et hüdroplaani ei saadetaks Rapanui saarele.

Sel unustamatul ööl, kandes endas täit koormat mitte millestki varjutatud.inimõnne, vähendas «Pioneer» oma käiku üheksa kümnendikuni ja pöördus järsult nordnord- vesti.

Kapten ei usaldanud lühimat teed läbi suuremaid Jaapani saari üksteisest 1šhutavate elava laevaliiklusega väinade. Ka Sahalini saart Nõukogude Primorje rannikust eraldav madalaveeline Tatari väin oma arvutute leetseljakute ja madalikega ei olnud kuigi veetlev. Kapten otsustas viia allveelaeva vaiksetel koidueelsetel tundidel läbi Hokkaido saare ja Sahalini lõunapoolse, Jaapanile kuuluva osa vahelise La Perouse i väina.

«Pioneeril» ei suutnud keegi teekonna viimasel ööl uinuda. Kodumaa lendas rõõmsalt inimestele vastu, tõusis nende ees ookeanivetest, kerkis oma hiiglaslikus suuruses üha kõrgemale ja kõrgemale.

tikust punaste silmadega kapteni poole. Lõpuks pani ta Pavliku pehmelt maha, lükkas käega end ümbritseva jõugu laiali, astus kaks sammu kapteni poole, ajas end sirgu ja raporteeris tuttava põriseva häälega:

«Seltsimees komandör, mul on au ilmuda!... Andke andeks, et hilinesin...»

Äkki libises tema pilk kapteni näolt, pöördus kuhugi kõrvale ja jäi sinna nagu võlutult paigale.

«Skvorešnja! See olete teie?!» hüüdis kapten suuri vaevu toibudes ja sirutas talle mõlemad käed. «Kust? Kuidas?»

«Väljumiskambrist, seltsimees komandör!» vastas Skvorešnja värahtava häälega ja tammus kannatamatult jalalt jalale, pööramata pilku milleltki, mis asus kapteni õla taga.

«Väljumiskambrist?!» kordas kapten imestunult..«Mis te siis seal tegite?»
«Magasin, seltsimees komandör! Ei mäleta kuidas, aga jäin magama... Vabandage, seltsimees komandor...»

Skvorešnja kummardus oma massiivse kehaga ettepoole, kaptenist mööda, mingi punkti suunas, kuhu miski teda vastupandamatu jõuga tõmbas.

«Mis teiega on, seltsimees Skvorešnja?» pööras kapten lõpuks tähelepanu tema kummalisele käitumisele. «Kas te olete haige?»

«Vabandage, . seltsimees komandör!» pomises Skvorešnja murduva häälega. «Suren.... isegi ei taipa... Ainult natukene magasin... Ei jõua vastu pidada...»

Kapten pöördus. järsult Skvorešnja ahne pilgu suunas: oma selja taga nurgas nägi- ta puhvetit suupistete mäega ja pudelite patareiga. Punanurgas kajas lõbus valjuhäälne naer.

«Tulge! Tulge!» hüüdis kapten. «Andke andeks, kallis Skvorešnja! Kuidas ma kohe sellele ei tulnud!»

Kapten haaras Skvorešnja käest kinni ja tõmbas ta ahvatlevasse nurka.

Skvorešnja toetus oma tohutu kehaga puhvetile ja hakkas sööma. Võimsad lõualuud asusid tööle nagu hoovad.

Skvorešnja ümber kogunenud meestesumm jälgis vaimustusega oma nagu olematusest tagasi pöördunud seltsimehe toredat tööd. Keegi ei suutnud hoiduda hiig-

463

Lahutatuna temast viimaste sadade kilomeetritega tundsid inimesed järsku seniolematu. teravusega igatsust graniidina kõva ja kindla, lilledega ehitud kevadise aiana õitsva ja rõõmsa kodumaa järele.
Kodumaa! Kodumaa!

Õnne ja rõõmu maa, oma pead kõrgele tõstva Inimese maa! Kuidas mitte söösta sinu poole igast maailma nurgast, kuidas mitte püüda sinu poole oma pinevil hinge iga kiukesega — sinu poole, sinu viljakate kolhoosipõldude, sinu võimsate vabrikute ja tehaste, ilusate, maaliliste linnade ja rõõmsate, juubeldavate külade poole!

Kaugel sinust — ka oekeanivete all — on igal pool tunda vaenlast, kes on oma raudse kanna alla surunud miljoneid vendi, jättes neid ilma elu rõõmudest, teaduse ja maailma tunnetamise valgusest ning vaba, loova töö õnnest, sundides neid omaenese kätega endale ahelaid taguma ja vanglaid ehitama!

465

Kuidas sind mitte armastada, kodumaa!

Sind, kes sa oled oma lapsed viletsusest ja pimedusest välja kiskunud! Sind, kes sa varjad neid kommunismi siidise lipuga jia ehitad nende, eneste rõõmsate kätega töös uuestisündinud inimese uut, juubeldavat Maailma!

Kodumaa! Kodumaa. Ainus, sädelev! Õnne ja rõõmu maa! Kevadine, õitsev aed!

Meeskond oli ütlemata rõõmus viimaste lõpetamata tööde üle. Magada poleks sel ööl nagunii keegi saanud. Töö andis võimaluse olla teiste seltskonnas, rääkida perekondadest, sõpradest, seltsimees/est, kodupõldudest ja metsadest, mida võis varsti näha, oma tehastest ja vabrikutest, millest õhkus vastu rõõmsa töö kodust hõngu, milles paljud meeskonnaliikmed olid kasvanud ja õppi-

nud.

Eriti palju juttu oli,väljumiskambris. Teiste hulgas töötas seal ka Skvorešnja. Kümnendat, kahekümnendat korda tuli tal jutustada, kuidas ta ujus viimse. juhtmete ja väikeste instrumentide sületäiega kambrisse, kuidas ta kummardus vastu seina nõjatatud terasplaatidest ja torudest moodustunud pikka, katusealuse taolisse süvendisse, et kaks-kolm väärtuslikku instrumenti võimalikult kaugele sellesse tõugata, ja kuidas teda seal järsku ümbritses mingisugune udu, pärast mida ta enam mitte midagi ei mäleta. Hiljem ärkas ta lämbumistunde tagajärjel ega taibanud algul midagi, kuid sai siis aru, et ta on skafandris, et hapnik on lõppemas ning et tuleb kiiresti tõusta ja skafander seljast võtta. Ta puges unisena oma «katusealusest» välja, tõusis püsti ja avas nõelaga skafandri rinnaõmbluse: puhas, värske õhk voolas kopsudesse ja nagu joovastas teda — uni võttis uuesti võimust. Teist korda ärkas ta närivast näljatundest ja leidis end kambri seina äärest. Ta vabastas end kiiresti skafandrist ja püüdis ust avada, kuid nupp ei töötanud: mehhanism oli tõenäoliselt välja lülitatud ja uks lukustatud nagu alati, kui kambris ei olnud kedagi. Siis surus ta häirekella nupule. Ent ka nüüd ei avanenud uks
millegiparast kaua aega, nälg aga pigistas kõhtu nagu teravate pihtidega. Kannatust kaotades lõi Skvorešnja

paar korda rusikaga vastu ust. Alles pärast seda avati uks ja seltsimehed võtsid teda kohkunud nägudega vastu... «Küll on veidrikud!» ütles Skvorešnja — «Ehmatasid paarist rusikahoobist!...»

Kahekümne kolmandal augustil kell kaks kümme jöudis «Pioneer» Jaapani mere vetesse, oles peaaegu otse põhja kohal aeglaselt roomanud läbi La Perouse i väina. Kohe pärast seda suurendati laeva kiirust üheksa kümnendiku käiguni.

Kuni kella neljani kulgesid tööd laeval äärmiselt aeglaselt. Maalripintslid lakkusid hoolikalt iga väikseimatki pilukest ning kaks toru olid äkki millegipärast muundunud üle jõu käivalt raskeks, nii et inimene suutis neid ainult suuri vaevu lattu tassida. Juhtmete parandamine eluruumides nõudis teadmata põhjusel erilist tähelepanu ning osutus väga peeneks ja keerukaks tööks... Baas oli aga juba lähedal ja allveelaev ei võinud sinna ilmuda
mingil juhul teisiti kui omas täies hiilguses, ideaalses puhtuses ja korrasolekus. Vanemleitnandil tuli seetõttu hoida kogu meeskonda häireolukorras, laskmata kedagi magama, mis ilmselt just kuuluski meeskonna plaanidesse ja rahuldas teda täielikult.

Kell neli, kui tunnimehena Ussuuri lahe suudme ees seisva Russki saareni oli jäänud veel ainult kolmsada kilomeetrit, peatus vanemleitnant tööde käiku kontrollides väljumiskambri uksel. Umbes minuti imetles ta tempot, niillega inimesed töötasid, vangutas siis pead, muigas, vaatas kella ja andis käsu:

«Neljakümne minuti pärast olgu, siin kõik lõpetatud! Seltsimees Skvorešnja, tööde j.uhatajana vastutate selle käsu täitmise eest, Parast töö löpetarnist valmistuda sadamasse sõitmise häireks. Rõivastuda, raseerida, end
korda seada!»

Sama käsu andis ta teistes laevaruumides.

Toimus midagi hämmastavat ja taiesti ootamatut. Leitnandi «karm» käsk näis igale meeskonnaliikmele uut energiat juurde andvat. Materjalide kuhi kambris hakkas erakordse kiirusega sulama ja inimesed lendasid ladudesse nagu tundmata raskust õlgadel. Maalripintslid muutusid järsku äärmiselt liikuvaks ja kergeks. Elektrikud näisid ilmselt olevat lõpuks omandanud eluruumi-

des toimuvate keerukate ja täpsete tööde tehnika: vasarad, võtmed ja kruvikeerajad töötasid nende kätes erakordse vilkusega ja üks kajut teise järel anti valmina üle majandusülemale.

Öötundideks magama heita, nagu nõudsid teenistusreeglid, enam ei tulnud!

Kell viis kümme, olles baasist saja kilomeetri kaugusel**,** andis «Pioneer» raadio teel teada oma tunnussignaalid ja veepinnale tõusmise koha.

«Vastus oli: «Ootame. Õnnitleme kodumaa rannikule saabumise puhul. Tervitan palavalt kuulsa «Pioneeri» meeskonda, teaduslikke töötajaid ja juhtkonda. Raadiogrammile alla kirjutanud NSV Liidu Kaug-Ida Punalipuise Laevastiku komandör.»

Kell viis nelikümmendviis käskis kogu aeg juhtimiskeskuses viibiv kapten aeglustada allveelaeva käiku nelja kümnendikuni.

Täpselt kell kuus kõlas allveelaeval häiresignaal ja kauaoodatud käsklus: «Valmistuda sadamasse sõitmiseks!»

Kapten andis vahiohvitserile vanemleitnant Bogrovile käsu lõpetada düüside töö ja tühjendada ballastitsisternid.

«Pioneer». hakkas kiiresti tõusma.

Ultraheliekraan oli igast küljest tihedalt kaetud arvutute kõige mitmekesisemat tüüpi ja kõige mitmekesisema suurusega laevade siluettidega, kuid ekraani kuppel oli tühi ja puhas.

Sügavusemõõtja osuti roomas pidevalt skaala kohal, lähenedes tõotatud nullile.

Seljas puhtad vormirõivad ja nägudel rõõmus ootus, rivistusid vahist ja valvekordadest vabad meeskonnaliikmed kahes viirus ülemisse koridori, jättes paremale tiivale allveelaeva juhtiva koosseisu, Edasi tulid professor Lordkipanidzega eesotsas teadusliku ekspeditsiooni liikmed, nende seas ka erutatud ja kahvatu Pavlik.

Kapten seisis juhtimiskeskusest väljumisluugi juurde viiva trepi ees. Sügavusemõõtja osuti võpatas viimast korda ja tardus nullile.

«Luugi kaas eemaldadal» käsutas kapten trepile astudes. «Luuk avadal»

468

Sinisest, pilvitust, taevast tungis juhtimiskeskusse hele hommikune valgus.

Seljas lumivalge vormikuub ja peas vormimüts, puusal kortik ja rinnal ordemd, agstus kapten esimesena platvormile. Tema järel ilmus vanemleitnant, siis peaakustik Tšizov, peaelektrik Kornejev ning seejärel kiiresti hargneva lindina meeskond hiiglasliku Skvorešnjaga eesotsas ja teadusliku ekspeditsiooni liikmed professor Lordkipanidze juhtimisel.

Pidulikult lippudega kaunistatud ja pardal must-valgeid meremeeste ridu kandvad tüsedad liinilaevad, tohutu suured sihvakad ristlejad ning miiniristlejate, allveelaevade, miinipaatide ja traallaevade parved mürisesid tervituspaukudest oma uue, koos. nendega Nõukogude ranniku kaitseks valmis oleva võitluskaaslase ning tema kangelasliku meeskonna auks.

Vahetpidamatu «hurraa» veeres laevadelt üle rahuliku merepinna, põrkas Russki saare kaljudele ja betoonile, lendas rannalähedaste sopkadeni ja pöördus sealt kajana tagasi.

Suurtükimürina, kõigilt laevadelt võimsale lipulaevale koondatud orkestri tuhandehäälsete vasksete helide ning vaibumatu «hurraa» saatel eraldus «Pioneeri» pardast elektriglisser ja lendas nagu vahuste vete valgetel tiibadel kapteniga pardal ja Skvorešnjaga tüüril lipulaeva poole.

Viis minutit hiljem, pärast kapteni raportit, saatis lipulaeva võimas raadiojaam .Moskvasse teate «Pioneeri» jõudmisest Vladivostokki ja kogu arvukas laevastik eesotsas kangelasliku allveelaevaga, mida juhtis lipulaevalt tagasi pöörduda jõudnud kapten, suundus sadamasse, möödudes teel Russki saarest. Saar müristas nüüd oma tuhandetest nähtamatutest suurtükkidest niagu ärganud ähvardav vulkaan.

Lõpuks avanes eespool, udus sinendavate, hommikupäikesest kullatud tippudega sopkade taustal unustamatu panoraamina Vladivostok, nõukogude võimu eelpost Kaug-Idas. Rahvahulkadest

täidetud kaldapealsed rõkka-
sid rõõmuhüüetest; undasid muulide, kaide ja sadamasildade ääres seisvate ning reidil poide külge kinnitatud arvutute aurikute, mootorkungasside, kaatrite ja puksii-

469

ride sireenid; läbilõikavalt vilistasid vedurid Egeršeldi estakaadidel, kaldaäärsetel raudteedel ja kauges jaamas Prrvaja Retška ääres; ähvardavalt möirgasid kogu lin-
nas tehaste, vabrikute ja depoode viled....

Ja Kuldsarve lahe vesi nais nagu täis külvatuna tuhandeid väikesi, laevu — kajakatena lumivalgeid purjejahte, vilkaid mootorpaate, pargaseid ja kungasse, —, mis
muutsid lahe pinna sarnaseks aasaga, millel õitena kirendasid arvutud eredad lipud.

Kodumaä võttis vastu võimsa täienduse oma kauget piiri kaitsvale laevastikule.

Platvormile rivisse tardunult vaatas «Pioneeri» meeskond ähmaseks tõmbuvate silmadega ahnelt koduranniku poole, nagu kartes end liigutada, et mitte hajutada seda
erilist, kordumatut unenägu.

Järsku sukeldus, luugist esile Pletnjov, võttis valvelseisangu ja ulatas kaptenile valge raadiogrammi.

«Valitsuse raadiogramm!» hüüdis ta erutatult ja astus sammu tagasi.

Kapten libistas silmad üle raadiogrammi ridade ja tõstis kahvatu näo. Ta pöördus paigale tardunud meeskonna poole, haaras pilguga kõiki neid inimesi, kes kolmekuise unustamatu teekonna vältel olid saanud talle nii lähedaseks ja kalliks, lehvitas raadiogrammi ja hüüdis:

«Kuulata kommunistliku partei keskkomitee ja valitsuse raadiogrammi!»

Kakskümmend viis silmapaari pöördusid vaimustatult kapteni poole, kelle vali hääl kõlas puhtalt läbi vilede ja sireenide möirgamise ning tervitushüüete mürina, ja nagu
äkki saabunud surmavaikuses kandus raadiogrammi iga sõna selgelt nendeni, kes seda kuulasid teritatud kõrvadega ja erksate, rõõmust tulvil südametega...

Lõpp

SISUKORD

ESIMENE OSA

EBATAVAL1NE LAEV

TEINE OSA

OOKEANI SALADUSED

KOLMAS OSA

KODUMAA KUTSUB

KOOLIEALISTE VANEMALE ASTMELE
Ад**амов Григорий Борисович**
ТАЙНА ДВУХ ОКЕАНОВ
На естонском языке
Оформление Хю Роонеэма
Эстонское Государственное Изтательство
Таллин, Пярнуское шоссе 10
Toimetaja B. K u u s b e r g
Kunstiline toimetaja H. Vi t sur, Tehniline toimetaja T. Mitt

Korrektorid L. Golberg ja E. Kask
Ladumisele antud 27. XII **1956. Trükkimisele** antud 5. II 1957. Paber
5**4:84, 1/16. Trükhsoognaid 29.5+ 1 kleebis. Formaadile 60:92 kohalda-**
tud trükipoognaid 24,29. Arvutuspoognaid 26,29. Trükiarv 30 000.
Tellimise nr. 4438.
Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk tän. 40/42.
Hind. rbl. 9.60
7 — 11